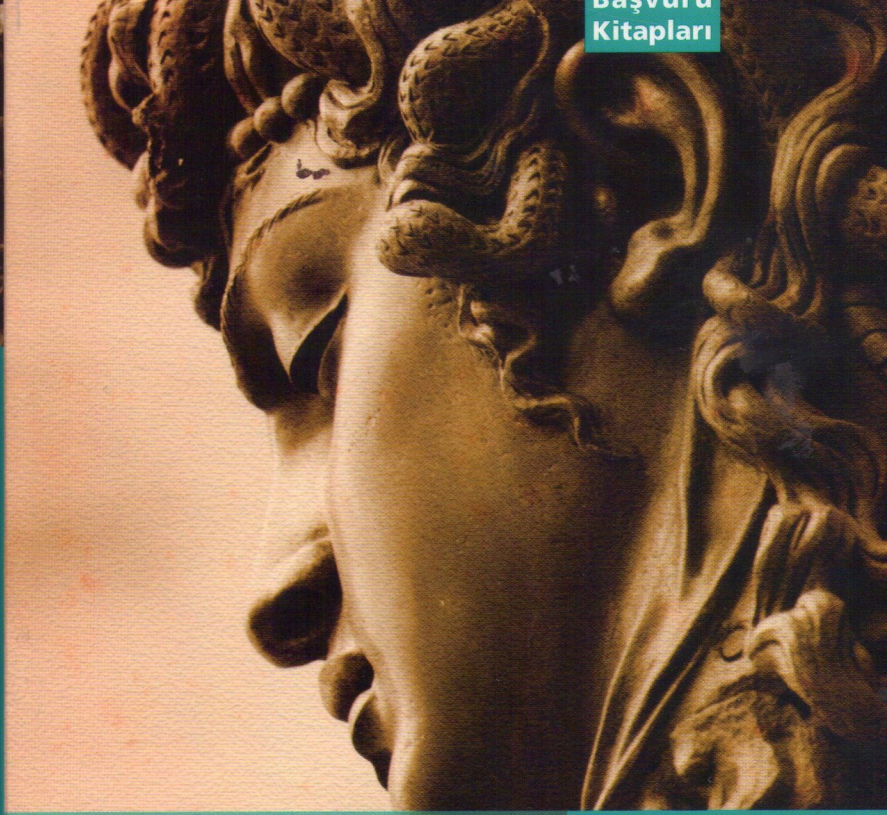
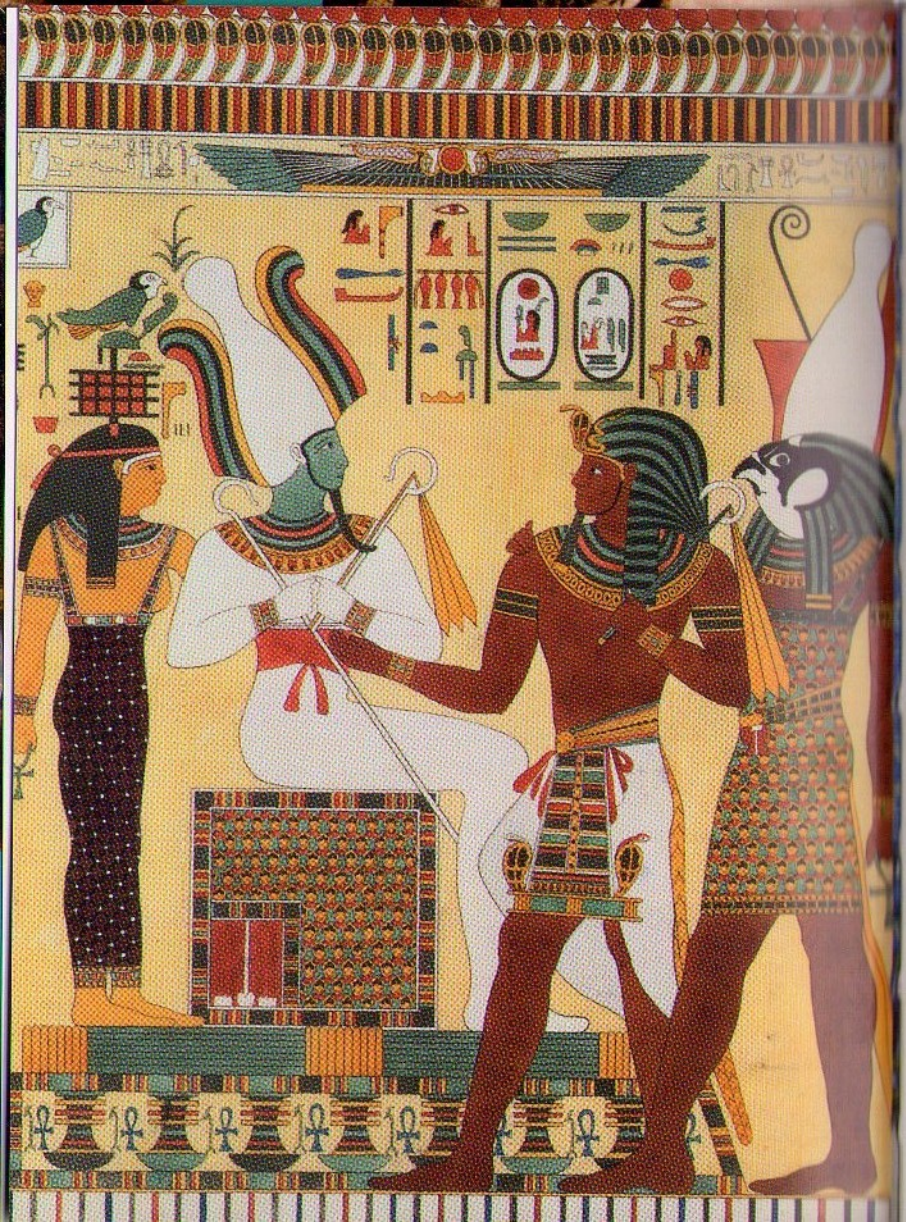
Başvuru Kitapları

MİTOLOJİ

NTV TARAMA - ATALANTE

BAŞVURU KİTAPLARI

MİTOLOJİ

NTV

Yeniler Olympos dahlarının sonradan yerlerini alacakları Titanlarda üstünlük için boğuşmakta

Kadim Yakındoğu tanrılarının hiyerarşisi, bkz. s. 31

İçindekiler

12 Kitabın Sayfa Düzeni

14 Kadim Yakındoğu Mitolojisi

16 Giriş
20 Evrenin Yaratılışı
22 İnsanın Yaratılışı
24 Tanrısal Kültür Taşıyıcıları
26 Tanrıların Çatışması
28 *Tufan*
30 An ve Enlil
32 Enki
34 *Babil Kulesi*
36 Nanna
38 İnana/İştar
40 Utu/Şamaş
42 Marduk ve Asur
44 Ölüler Diyarı
46 *Gılgamış Destanı*
48 Naram-Sin
50 Teşub ve Kumarbi
52 El ve Baal
54 Ahura Mazda
56 Hürmüz ve Ehriman
58 Mithra

60 Mısır Mitolojisi

62 Giriş
68 *Piramitlerin Büyük Gizemi*
70 Heliopolis ve Hermopolis Tanrı Soyağaçları
72 Memfis Tanrı Soyağacı
74 Geb ve Nut
76 Osiris
78 Isis
80 Set
82 Horus
84 *Tanrılaştırılan Hükümdarlar ve Diğer Ölümlüler*
86 Amon-Ra
88 *Luksor Tapınağı*
90 Aton
92 Hathor

Thoth'un hiyeroglif yazısını icadı, bkz. s. 99

94 Anubis
96 *Ölüler Diyarında Yolculuk*
98 Thoth
100 Khnum
102 Maat
104 Hayvan Tanrılar

106 Yunan Mitolojisi

108 Giriş
114 Gaia ve Uranos
116 Titanlar
118 *Devler Savaşı*
120 Zeus
122 Zeus
124 *Pandora'nın Kutusu*
126 Hera
128 Poseidon
130 Demeter
132 Apollon
134 *Delphoi Kehanet Evi*
136 Artemis
138 Athena
140 Ares
142 Aphrodite
144 *Aphrodite'nin Doğuşu*
146 Eros
148 Hermes
150 Hephaistos
152 Hestia
154 Hades ve Persephone
156 *Ölüler Diyarı*
158 Orpheus
160 Dionysos
162 *Dionysia*
164 Herakles
166 Prometheus
168 *Kültürel Kahramanlar*
170 *Sisyphos*
172 Nymphalar ve Musalar
174 Canavarlar ve Devler
176 Büyülü Yaratıklar
178 *Minos ve Minotauros*

Apollon ve Daphne, bkz. s. 133

Persephone ve nar tanesi, bkz. s. 154

Ovidius'un Metamorphoses kitabı, bkz. s. 212

180 Perseus
182 İason ve Argonot'lar
186 Troya Savaşı
188 *Oidipus*
190 Atreus Ailesi

192 Roma Mitolojisi
194 Giriş
198 Aineias
200 Romulus ve Remus
202 *Sabin Kadınlarının Kaçırılışı*
204 Horatius'lar ve Curiatius'lar
206 Jupiter
208 Iuno
210 Minerva
212 *Ovidius'un Metamorphoses Kitabı*
214 Ianus
216 Ceres
218 *Kişileştirilen Erdemler*
220 Kutsal İmparatorlar
222 *Roma'daki Doğu Tanrıları ve Kültleri*

224 Viking Mitolojisi
226 Giriş
230 Odin
232 Thor
234 Loki
236 Tanrıçalar-Hel ve Freya
238 *Ragnarok*
240 *Dünya Ağacı Yggdrasil*
242 Frigg
244 Asgard
246 *Valhalla-Savaşçıların Cenneti*
248 *Geleneksel Edda Derlemeleri*
250 Beowulf

252 Kelt Mitolojisi
254 Giriş
258 Dagda
260 Belenus ve Belisama
262 Brigid

Kurt Fenrir ve Ragnarok çatışması, bkz. s. 235

264 Kelt Tanrıçaları
266 *Cinler ve Öbür Dünya*
268 The Mabinogion Hikâyeleri
270 Cúchulainn
272 *Samhain-Cadılar Bayramı'nın Kökeni*
274 Kral Arthur
276 *Kutsal Kâse Peşinde*
278 *Kelt-Roma İlahları*

280 Hint Mitolojisi
282 Giriş
288 Yaratılış Efsaneleri
290 İndra
292 Yama ve Agni
294 Varuna ve Mitra
296 *Mahabharata Destanı*
298 Lakşmi ve Saraswati
300 Durga ve Kali
302 *Kali'nin Raktabija'yı Öldürmesi*
304 Ganeşa
306 Asuralar ve İblisler
308 Brahma
310 *Buda*
312 Vişnu
314 Rama
316 *Rama ile Ravana'nın Savaşı*
318 Krişna
320 Şiva
322 Kutsal Hayvanlar

324 Çin Mitolojisi
326 Giriş
330 Yaratılış Efsaneleri
332 *Yin ve Yang*
334 Üç Hükümdar
336 Sarı İmparator
338 Güneş ve Ay İlahları
340 Sekiz Ölümsüz
342 Ejderha İlahlar
344 *Kutsal Dağlar*

Vişnu'nun bir avatarı, bkz. s. 313

Nüwa'nın insanları ve hayvanları yaratması, bkz. s. 335

Yedi talih tanrısından biri olan Fukurokucu, bkz. s. 365

346 Japon Mitolojisi
348 Giriş
352 İzanami ve İzanagi
354 *Evli Kayalar*
356 Kami'ler
358 Amaterasu
360 Susanu
362 Okuninuşi
364 Yedi Talih Tanrısı
366 *Tanrı Daikoku'nun Dansı*
368 Ninigi no Mikoto ve Cimmu Tenno
370 *Atalara Tapınma*
372 Yokai'ler

374 Amerikan Mitolojisi
376 Giriş
380 Aztekler-Yaratılış Efsaneleri
382 Aztekler-Huitzilopochtli
384 Aztekler-Coatlicue
386 *Aztek Takvimi*
388 Aztekler-Xipe Totec
390 Aztekler-Quetzalcóatl
392 Aztekler-Tlaloc
394 Mayalar-Yaratılış Efsaneleri
396 Mayalar-Chaac
398 *TKolomb-Öncesi Uygarlıkların Basamaklı Piramitleri*
400 Mayalar-Huracán
402 *Kutsal Popul Vuh*
404 Mayalar-Itzamná
406 Mayalar-Hunahpu ve Xbalanque
408 *Xibalba-Maya Ölüler Diyarı*
410 İnkalar-Viracocha
412 İnkalar-Aşk ve Trajedi Efsaneleri
414 İnkalar-Güneş Kültü
416 İnkalar-Huaca'lar
418 *İnkalar-Machu Picchu*
420 Kuzey Amerika-Yaratılış Efsaneleri
422 Kuzey Amerika-Manitu
424 Kuzey Amerika-Totem Direkleri ve Hayvan Ruhları

Aztek yaratıcı tanrısı Quetzalcóatl, bkz. s. 390-391

426 Kuzey Amerika-Kutsal Yerler
428 *Kuzey Amerika-Sislerin Bakiresi Lelawala*
430 Kuzey Amerika-Kutup Efsaneleri

432 Afrika Mitolojisi
434 Giriş
438 Yaratılış Efsaneleri
440 Oyunbaz Varlıklar
442 Kültürel Kahramanlar
444 Zulu ve Masai Efsaneleri
446 Yoruba ve Fon Efsaneleri
448 *Animizm*

450 Avustralya ve Okyanusya Mitolojisi
452 Giriş
456 Okyanusya-Yaratılış Efsaneleri
458 Okyanusya-Polinezya Tanrıları
460 *Ata Kültü*
462 Avustralya-Düş Zamanı
464 Avustralya-Ataların İzinde
466 *Uluru*

468 Ek
470 Dizin
479 Telif Hakları

Yoruba oyunbaz tanrısı Eşu'nun doğuşu, bkz. s. 447

Ayers Kayası olarak da bilinen Uluru, bkz. s. 466-467

Kitabın Sayfa Düzeni

Siyah metin bölümün başlığını belirtir.

Karşılıklı sayfaların başlıkları burada verilmiştir.

Ana metin ele alınan tanrıyı ya da efsaneyi anlatarak, konuya denk düşen kültürel ve mitolojik bağlamı ortaya koyar.

Kilit bilgiler ilgili tanrının ya da tanrıçanın önemli özelliklerini ve işlevlerini verir.

Özel konu kutucukları belirli bir dinsel ya da kültürel yönü öne çıkarır.

12 Yunan Mitolojisi I ATHENA

Athena

Savaş, bilgelik ve güzel sanatlar tanrıçası Athena, Zeus'un gözde kızıydı; tam anlamıyla yetişkin ve zırhlı halde Zeus'un başından doğduğuna inanılırdı.

Yunan dünyasında bakire tanrıça anlamında Athena Parthenos diye anılırdı. Buna uygun bir tutumla, diğer Olympos tanrılarının ve tanrıçalarının çoğunun aksine, hiçbir gönül ilişkisine girmediği kabul edilirdi. Başta Atina ve Sparta olmak üzere, birçok Yunan kentinde koruyucu tanrıça sayılırdı. Bu konumunu yanısıtan sanatsal tasvirlerde çoğu kez tam askeri donanımla görülür.

Ancak Athena, efsanelerde sadece bir savaşçı kimliğini taşımaz. Zanaatkârların ve sanatçıların koruyucusu olarak da karşımıza çıkar. Yunanlara yemek

Athena Kültü

Savaş tanrıçası Athena Promakhos sıfatından ziyade sarsılmayla bağlantılıydı. Yunanlar istilacılara karşı kentlerini savunabilmeyi için mabetlerini kalelerinin üstünde inşa ederdi. Kadınların piyasalarına çarpmalarında koruyuculuk yapacak Athena mabetleri yapma geleneği de vardı. Athena'nın aynı zamanda bilgelik ve güzel sanatlar tanrıçası olması nedeniyle, filozoflar, tarihçiler, öğretmenler, heykeltıraşlar, dokumacılar ve çömlekçiler de evlerinin içinde

(1) Minerva: s. 210

Sayfanın dibindeki göndermeler kitaptaki ilgili konuların yer aldığı sayfaları gösterir.

Resimle ilgili metin seçilmiş bir anlatıyı ya da efsaneyi aktarır. Başlı başına görsel malzemenin bir açıklaması değildir.

Resimdeki numaralı göndermeler her görselin metin içindeki bağlamını görmeyi sağlar.

Athena 13

Athena ve Arakhne Athena [illegible] bir kadın dokumacı olan ölümlü Arakhne'nin yarışma için meydan okuyuşundan kaçamaz (1). Dokuduğu duvar halısında Atina için Poseidon'la çekişmesini konu alır; Arakhne ise 21 kez tanrık olduğu Zeus'un sadakatsizliğini işleyen bir duvar halısı dokur. Arakhne'nin duvar halısının konusuna öfkelenen Athena onun eserini yok eder. Daha sonra Arakhne'nin küstahlı-

Canavar Medusa'nın doğuşu Poseidon bir gün Medusa adlı güzel bir genç kızın peşine düşerek onu Athena tapınaklarının birinde kotrur. Bunaktaki tanrıça heykelinin altında yakaladığı kıza tecavüz eder. Kendi tapınağında yaşanan bu olaya öfkelenen Athena hemen Medusa'yı başında saç yerine yılanlar bulunan çirkin ve yeşil bir Gorgon'a çevirir (2).

Attika İçin Poseidon'la Çekişme İnsanlar Attika'ya yerleştiğinde, hem Poseidon, hem de Athena yeni kent koruyucu ilahı olmak ister. Poseidon üççatallı zıpkınını yere saplar ve böylece doğan bir akarsu kent sakinlerinin denize ulaşmasını sağlar. Athena ise insanoğluna sonsuz yakacak, yağ ve besin kaynağı sağlayacak açık bir zeytin ağacı diker (3). Athena'nın armağanının

Athena'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Paris'in Hakemliği, Bkz. Aphrodite, s. 142-143

Perseus, Athena'nın Ona Yardım Ediği, Bkz. s. 180-181

Troya Savaşı, Bkz. s. 184-185

Çerçeveli kutucuklar ele alınan kişi ya da tema çerçevesindeki kişiliklere ve olaylara göndermede bulunur.

Kadim Yakındoğu Mitolojisi

Babil'in kent kapılarından biri tanrıça İştar'a adanmıştı

Kadim Yakındoğu Mitolojisi

Kadim Yakındoğu en eski görkemli uygarlığın doğduğu yer olan Mezopotamya'dır. İnsan yaşamının tüm yönlerini ele alan metinlerin oluşturduğu zengin bir miras bu kültürel merkezden günümüze ulaşmıştır. Yazının ve tekerleğin bulunuşu da dahil olmak üzere , kültürel tarihteki büyük çaplı atılımlar burada gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu bölge birçok bakımdan gerek Doğu, gerekse Batı için sonraki kültürlerin beşiği olarak görülebilir.

Kadim Yakındoğu kültürlerinin; çiviyazısı sistemini (1), ayrıca Luvi hiyeroglifleri ve astroglif denen yıldız resimyazıları gibi başka birkaç yazı biçimini kullanmış tüm uygarlıkları kapsadığı kabul edilir. En yaygın kullanılan kadim Yakındoğu dilleri Sümerce, Babil-Asur dili olarak da bilinen Akadca ve Hititçe'ydi. Erim alanı daha sınırlı diğer diller arasında Hurri dili ve Ugarit dili vardı. Bu kültürlere ait yazılı kaynaklar kuzeydeki Anadolu'dan (3, Orta Anadolu'daki Hattuşa) güneybatıdaki Doğu Akdeniz kıyılarına ve doğudaki Irak'a kadar uzanan bir alanda bulunmuştur.

Bu dönemden günümüze ulaşan metinler insan uğraşının birçok değişik alanını yansıtır. Günlük işlerle ilgili belgeler arasında ruhsatlar ve tebliğler gibi idare ve ekonomi metinleri, kanunlar ve antlaşmalar gibi hukuk belgeleri, mektuplar ve yazıtlar, ayrıca sözlükçeler ve tıbbi iksir tarifleri gibi bilimsel kayıtlar yer alır. Kültürel yaratıcılığa dayalı uğraşlar ise efsaneler, destanlar, ilahiler, matemler, dualar, ayinler, ağıtlar, aşk şarkıları, münazaralar, hicivler, deyişler, fabllar, bilmeceler, eski eğitim sistemiyle ilgili metinler, bilgileri sonraki kuşağa aktarmaya dönük anlatılar ve diyaloglar biçiminde korunmuştur.

Doğal sınırları sayesinde görece istikrarlı olan Mısır uygarlığı çok sınırlı yabancı etkilerle karşılaştı, nispeten çok az savaş yaşadı ve tarihinin oldukça uzun bir bölümü boyunca tek dilli olarak kaldı. Buna karşılık coğrafi bakımdan daha açık olan kadim Mezopotamya'da etnik bakımdan heterojen ve çok dilli kültüre sahip bir yapı ortaya çıktı. Başının sürekli savaşlardan ve kargaşadan bir türlü kurtulamamasına karşın, bu bölge çeşitli dış etkileri kaynaştırmayı defalarca başardı.

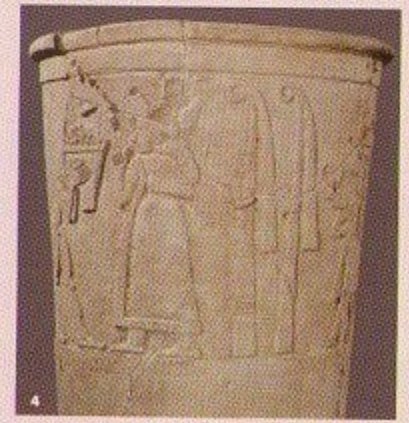
Aynı olgunun din ve mitoloji alanlarına da yansıdığını görmekteyiz. Çok sayıda farklı tanrıya tapma kadim Yakındoğu'nun ayrı kültürlerinde tipik bir durumdu (2, Sümer dinsel heykelciği). MÖ üçüncü binyılın ortalarına varıldığında, Mezopotamya tanrılarına ilişkin kataloglar sistematik olarak düzenlenmiş yüzlerce ismi içermekteydi. Farklı etnik toplulukların ana tanrılarının çoğu kez benzer olmasına karşın, kültürel sınırların ötesinde olsa bile başka tanrısal varlıklara tapma makbul bir âdetti. Aynı tanrının oldukça farklı biçimlerde tasvir

edilmesi ve görülmesi mümkündü:

İnsansı bir figür, bir simge, bir bitki ya da hayvan (örn. buğday ya da aslan), bir gökcismi (örn. ay) ya da güçlü bir doğal olay (örn. fırtına) olarak. Tanrıların düşlerde insanlara görünebileceğine ve hatta insanları kaçırıp gökyüzüne ya da ölüler diyarına götürebileceğine de inanılırdı.

İlkçağ yazarları dünyaya dair bilgilerini ansiklopediye benzer derlemelerde kayda geçirmek için özenle çalışırdı. İlk bariz teolojik belgeler böyle uğraşların bir parçası olarak ortaya çıktı. Bunlar esasen insanların mantıklı bir düzene koymaya çalıştığı tanrılara ilişkin listeler ve çizelgeler biçimindeydi. Bilhassa böyle metinler günümüzün gözlemcilerine o çağda insanlarca benimsenen fikirler konusunda etraflı izlenimler verir - üstelik yazılış tarihlerinin üzerinden beş bin yıla varan bir zamanın geçmiş olmasına rağmen. Tanrıların yaşadığı ortamın aynen insan dünyası gibi hiyerarşik yapılara göre düzenlendiği kabul edilirdi. Dolayısıyla bir şehir-devletten ya da bütün bir ülkeden sorumlu olan yönetici yüce tanrıların yanısıra nazır, memur ya da ulak işlevini gören ast tanrılar bulunduğuna inanılırdı. Hâkim ilahlara kendi aile mensupları ve aralarında berberler, çöpçüler gibi çeşitli hademelerin de yer aldığı maiyet görevlileri hizmet ederdi. İnsan hükümdarlar gerçek tanrısal hükümdarın temsilcileri gibi görülürdü. Kentleri ve devletleri yöneten tanrılar genellikle erkek kimliğini taşırdı. Bununla birlikte, birkaç kentin tanrıçası olarak saygı gören İnana (4, eski Babil vazosu) gibi istisnalar da vardı.

4

Tanrılara atfedilen büyük gücün yanısıra, insanlar kendilerini kötü ruhlu yaratıklar karşısında aciz sayardı. Bu iblislerin insanlar ile tanrılar arasındaki bir ara kuşakta yaşadığı düşünülürdü. Ayrıca, ölülerin yeryüzündeki insanların yaşamı ve ölümü üzerinde hüküm sürdüğüne inanılırdı.

İnsan varoluşunun büyük temaları binlerce yıl boyunca değişmeden kalmıştır: Sevgi ve nefret; doğum, hastalık ve ölüm; yönetenler ve yönetilenler; düzen ve kaos; savaş ve barış. Bugün bazı insanlar nasıl internet sohbet odalarından ve kişisel gelişim kitaplarından destek almaya çalışıyorsa, antik dünyanın insanları da rehberlik ve ilham için hikayelere başvururdu. Kadim Mezopotamya'da pek çok ayrıntıyla bezenerek nesilden nesile geçmiş benzer efsaneler hayatın temel sorunları üzerinde dururdu. En eski efsanelerin geçmişi MÖ üçüncü binyıla kadar inerken (5, altı saç lüleli Sümer kahramanı, MÖ 2500), diğerleri MÖ ikinci ve birinci binyıldan kalmadır. Ancak anlattıkları şeyler genelde çok daha eskidir, çünkü efsanelerin yüzyıllar boyunca sözlü biçimde aktarıldıktan sonra başka insanlarca yazıya geçirilmeleri tipik bir durumdur. Örneğin, gökyüzüne bir kartal tarafından taşındığı söylenen Kral Etana'nın hikayesinin yer aldığı bilinen en eski kil tabletler MÖ 18. yüzyıldan kalmadır. Oysa günümüze ulaşan ve bu hikayeye özgü motiflerin tasvir dildiği sanat eserleri hikayenin MÖ 24. yüzyılda gayet iyi bilindiğini kanıtlar. Efsaneleri ve diğer edebi eserleri kayda geçiren yazıcıların çoğu, ismiyle tarihe geçmediğinden zamanın sisleri arasında gizli kalmıştır. İlk istisna MÖ 23. yüzyıldan kalma örneklerde görülür. Sümer dilinde yazılmış birkaç metinde, adı "gökyüzü (tanrısının) süsü" diye çevrilebilecek Enheduana yazar olarak geçer. Bu metinlerden ve başka tarihsel kaynaklardan dünya edebiyatının bu en eski yazarının kraliyet soylu bir kadın, dönemin en önemli dinsel makamında bulunan bir başrahibe olduğu açıkça anlaşılır.

5

- İnanışa göre tanrısal varlıklar yaratılışın başlangıcında vardı
- İlk tanrılar genellikle gök ve yer ya da ezeli su tanrılarıydı
- Bazı efsanelerde dünyanın geçmişte göğün yerden ayrılmasıyla yaratıldığı ileri sürülür
- Başka efsanelere göre ise dünya göğün ve yerin birleşmesiyle yaratılmıştır
- Bir Babil efsanesinde evrenin tatlı suyun tuzlu suyla karışması sonucunda ortaya çıktığı belirtilir

(1)

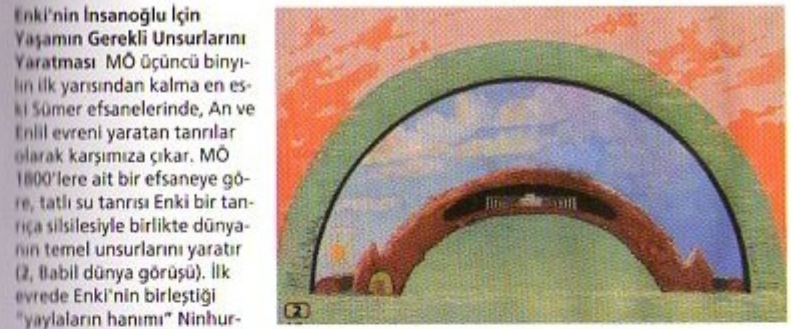
Evrenin Yaratılışı

Sümer ve Akad yaratılış efsanelerinin hepsinde kişiler dışı, yani maddeye dayalı bir yaratılış süreci yerine tanrılar merkezde yer alır. Bu, doğaüstü varlıklar, gök ve yerden oluşan evren ya da ezeli su biçiminde hayal edilir. Bizzat bu ilk varlıkların yeni yaratıklara hayat vermesini sağlayan yaratılış sürecinin şu iki yoldan biriyle gerçekleştiği söylenir: İlk varlıkların birbirinden ayrılması ya da birbiriyle birleşmesi.

Nitekim, eski bir Sümer efsanesi göğün ve yerin bir zamanlar büyük bir bütün oluşturduğunu ve daha sonra tanrı Enlil'in bunları birbirinden ayırdığını açıklar. Başka bir versiyonda, gök ve yer biraraya gelerek geri kalan dünyayı oluşturur. Bazen Enlil ve bir ana tanrıça, gök ve yer olarak kişileştirilir. Babil yaratılış destanında, eril yeraltı tatlı suyu (1, Fırat Nehri) azman bir canavar olarak tasvir edilen dişil tuzlu suyla birleşir. Diğer tanrılar onların birleşmesinden ortaya çıktığı için, bu tanrılardan birinin tuzlu su canavarının bedeninden dünyayı yarattığı belirtilir.

Enki'nin İnsanoğlu İçin Yaşamın Gerekli Unsurlarını Yaratması MÖ üçüncü binyılın ilk yarısından kalma en eski Sümer efsanelerinde, An ve Enlil evreni yaratan tanrılar olarak karşımıza çıkar. MÖ 1800'lere ait bir efsaneye göre, tatlı su tanrısı Enki bir tanrıça silsilesiyle birlikte dünyanın temel unsurlarını yaratır (2, Babil dünya görüşü). İlk evrede Enki'nin birleştiği "yaylaların hanımı" Ninhursaga (3), dokuz gün sonra "yeşil bitkilerin hanımı" tanrıça Ninnisig'i doğurur. Enki daha ilk görüşte güzel Ninnisig'i hemen öpmek ve onunla yatmak ister. Bu birleşmeden "dağların hanımı" tanrıça Ninkura doğar. Ardından Ninkura'nın Enki'yle birleşmesinden yün ve dokuma tanrıçası Uttu dünyaya gelir. Tatlı su tanrısının bu süreçte oynadığı aktif rol, suyun insan yaşamındaki önemini gösterir: Su yaylalarda bitkilerin yeşerip gelişmesini sağlar ve ayrıca çiftlik hayvanlarının beslenmesinde gerekli bir unsuru oluşturur.

(2)

(3)

Evrenin Yaratılışıyla İlgili Kişilikler ve Olaylar

An ve Enlil, Yaratıcı Tanrılar, bkz. s. 30-31

İnsanın Yaratılışı, bkz. s. 22-23

Enki, Yaratıcı Tanrı, bkz. s. 32-33

Diş Kurdu
Evrenin başlangıcında gök tanrısı An gökyüzünü yaratır. Ardından gökyüzü yeryüzünü, yeryüzü nehirleri, nehirler kanalları, kanallar balçığı ve balçık da kurdu yaratır. Kurt bilgelik tanrısı Ea'ya ne tür şeyler yiyebileceğini sorduğunda, Ea ona şu cevabı verir: "İncir, kayısı ve elma." Ancak kurt bunların yerine insanların dişlerini ve dişetlerini kemirmeyi yeğ tutunca, insanlar kurdu yok etmesi için Ea'ya başvurur; çünkü kurda, insanın dişetini yiyerek keyif çatma izni verilmemiştir. Bu bakımdan söz konusu efsane sadece hastalıklı dişleri çekmeyle (4, yatak başucunda ayin) değil, hastalara umut vermeyle ve iyileşme sürecine yardımcı olmayla da ilgilidir.

(4)

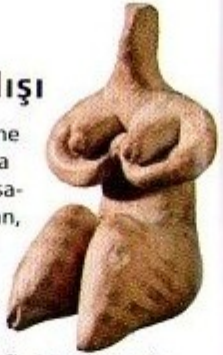
Suyla Yaratılış: s. 71, 380 | Bir Bedenden Yaratılış: s. 27, 229, 288, 331, 380

- Ana tanrıça çeşitli kaynaklarda Mami ("ana"), Nintur ("doğuma yer sağlayan hanım") ya da Ninhursaga ("yaylaların hanımı") adlarıyla anılır
- İnanışa göre ana tanrıçalar ilk insanları doğurarak insan soyunu başlatır
- Ea olarak da bilinen tatlı su tanrısı Enki, kili bir sıvıyla karıştırarak insanlara biçim verir
- İnsanlar iki farklı maddeden, "dünyevi" kilden ve bir tanrının kanından oluşur
- İnsanlar plan yapma ve akıl yürütme gibi tanrısal özellikleri kazanır

İnsanlığın Yaratılışı

Yakındoğu'nun eski efsanelerine göre, ilk insanlar ya doğumla ya da el yapımıyla ortaya çıkar. İnsanoğlunun yaratılmasını sağlayan, iki ilahi varlıktır: Çeşitli adlarla anılan bir ana tanrıça ile tatlı su ve pratik buluşlar tanrısı Enki.

Pişmiş topraktan yapılmış, doğurma konumundaki bir heykelcik

Çoğu kez bu efsaneler ilk insanların doğuşunu ve biçimlenişini tek bir hikayede biraraya getirir. Ana tanrıçadan söz edilen hikayelerde onun dokuz ay yerine sadece dokuz gün süren gebeliği ve bizzat doğum olayı öne çıkarılır. Buna karşılık, daha sanatsal bir yaratımı esas alan efsanelerde Enki'nin sanki bir çömlek yapıyormuşçasına insanları kilden yarattığı belirtilir. Aradaki tek farklılık kilin olağandışı bir sıvıyla karıştırılmasıdır. Birkaç efsane insanın yaratılışında kullanılan sıvıyı boğazlanmış bir ilaha ait kan olarak nitelendirir. Bazen Enki ham kil karışımına tanrısal tükürük katar. İnsanoğlunun yaratılışına gösterilen gerekçe çoğu kez genç tanrılar kuşağının kanal kazma gibi zorlu bir işten kurtulabilmesi için işçi sağlamaktır.

Kitab-ı Mukaddes'te ve Atramkhasis Efsanesinde Yaratılış

Gerek kadim Yakındoğu, gerekse Kitab-ı Mukaddes tanrılarının, insanları iki maddeden yarattığı ve bunlardan birinin kil olduğu söylenir. Babil Atramkhasis efsanesinde, tanrısal madde kavrayış yeteneğine sahip bir tanrıya ait kandır. Kitab-ı Mukaddes'e göre (Tekvin 2), Tanrı'nın ilk insana üfleyerek can vermesi onu tanrısal bir ruhla donatmasını temsil eder. Her iki yaratılış geleneğinde de sıkı çalışma insanlığın yazgısı gibi sunulur; ama bu durum Kitab-ı Mukaddes'te bir ceza, Mezopotamya efsanelerinde ise bir görev olarak görülür.

İnsanların Kilden Yaratılışı: s. 100, 166 | Zulular - Sazdan Yapılmış İnsanlar: s. 444

Tanrılar İnsanken Babil Atramkhasis efsanesi "*inuma ilu av-ilu*" ("tanrılar insanken") sözleriyle başlar. Efsanenin konusu tanrıların (1, Sümer çiviyazısı) ve insanların yaratılışları, görevleri ve birbirleriyle ilişkileridir. Anlatımın kendisi bile tanrılara özgü bir şeyin (ilu) insanlarda da mevcut olduğu (*av-ilu*) inancının ipucunu verir. Buna göre insanlar, asi bir bilgi tanrısına ait kanla karıştırılan kilden yaratılmıştır. Böylece insanların tanrısal kavrayış yeteneğini paylaştıkları ve ölümsüz bir şey, yani bir ruh kazandıkları söylenir.

Enki ve Ninmah Enki ve ana tanrıçalar birlikte çalışır ama bazen aralarında çatışmalar da çıkar. İnsanlarla ilgili bir tartışmada (2), Enki kendisine karşı çıkan Ninmah tarafından kusurlarla donatılmış olsalar bile, her kişi için uygun bir konum belirleyebileceğini ona kanıtlamak ister. Enki bu işte başarılı olur; hatta sakatlıkları olan insanlara dahi belli bir görev verir.

İnsanın Yaratılışıyla İlgili Kişilikler ve Olaylar

An ve Enlil, Yaratıcı Tanrılar, bkz. s. 30-31

Tanrıların Çatışması, İnsanların Yaratılışıyla Sonuçlanış, bkz. s. 26-27

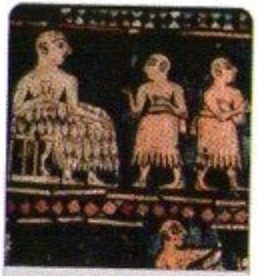
Evrenin Yaratılışı, Ana Tanrıçalar, bkz. s. 20-21

Tanrısal Kültür Taşıyıcıları, Enlil ve Ninlil, bkz. s. 24-25

Enki, İnsan Soyunu Yaratışı, bkz. s. 32-33

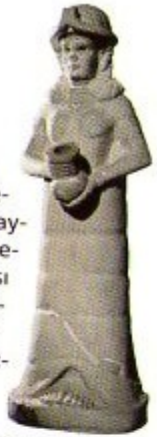
Bitkiler Gibi Yerden Biten İnsanlar Baltaya övgü niteliğindeki bir Sümer ilahisinde, en güçlü tanrı Enlil göğü yerden ayırır. "Canlı bedenin yetiştiği yerde" ilk insanlar tıpkı bitkiler gibi topraktan biter (3) ve Enlil bundan hoşnut kalır. Diğer tanrılar yeni filiz veren insanları görünce, hayranlık dolu bakışlarla Enlil'e yalvararak, ondan kendilerine hizmet edecek ve ihtiyaçlarını karşılayacak insanlar yaratmasını ister. Ana tanrıça Ninmena ("tacın hanımı") hükümdarlar yaratır ve böylece insanlığa düzen getirir. Ayrıca İnsanların üreme yoluyla çoğalmasını mümkün kılar.

- Çeşitli efsanelere göre kültürel atılımlar tanrıların bahşettiği armağanlardır
- Ninlil kanal yapımı tanrısını doğurur
- Ninazu ve Ninmada arpayı Sümer'e getiren kardeş tanrılardır
- Ninurta tarım tanrısı, Dumuzi ise hayvancılık tanrısıdır
- Enlil ve Nisaba adlı tanrılar sözlü şiiri ve edebiyatı yaratır

Tanrısal Kültür Taşıyıcıları

Bir su tanrıçasının antik Suriye heykeli

Kadim Yakındoğu insanlarının gözünde dünya, tanrılarca bahşedilmiş bir armağandı. Tarım ve hayvancılığın gelişmesinin yanısıra gelişkin kentsel kültürün yaratılması gibi kültürel atılımlar bile bu kutsal tanrıların eseri sayılırdı. Efsaneler sulama teknolojisinin muazzam bir başarı olarak görüldüğünü ortaya koyuyor. Kanallar kazmak ölüler diyarının içine dalmak sayılırdı ve böyle tehlikeli bir maceraya Nippur kenti tanrıçası Ninlil'in giriştiğine inanılırdı. Tarımın gelişmesi başta ürün ekip biçmeyi öğreten Ninurta olmak üzere birçok tanrıya bağlanırdı. İnanışa göre çoban tanrısı Dumuzi hayvancılığı, Ninkasi de bira mayalama yöntemini öğretmişti.

Ninurta'nın Ekinlerle İlgili Emirleri Sümerliler toprağı sulama, tarlaları su baskınından koruma (**1**) ve ekim için elverişli koşulları gösteren yıldız kümelerini saptama gibi sorunlarla karşılaşınca, gerekli çözümleri Ninurta'dan beklerdi. Onun verdiği öğütle fareleri ortadan kaldırmaya dönük bir ayin de yapılırdı.

Tarımı Öğreten İlahlar: s. 130, 335 | Kültür Taşıyıcıları: s. 32, 41, 166, 442

Kanal Yapımı Tanrıça Ninlil sulama şebekesi kurma gibi son derece tehlikeli bir işi başarmaya kalkışır. Yapım sırasında yeraltı dünyasının korkunç güçleriyle işbirliğini sağlama gereğini duyar; çünkü kanalları kazmak için

Arpa ve Bira Sümer ve Babil'de temel besin kaynağı tahıl, özellikle de kolayca yetiştirilebilen arpaydı (**5**). Bu tahıl, ekmek ve bira (**4**, bira kupası) yapımında kullanılırdı. Herkesçe içilen biranın 60'ı aşkın farklı çeşidi vardı. Bira yapımı tanrıça Ninkasi'nin denetimi altında sayılırdı. Arpa da bir tanrısal armağan olarak görülürdü. İnanışa göre, insanlar daha önceleri koyunlar gibi ot yerken, An arpanın gökyüzünden çıkarılmasına izin verir. Ancak, Enlil arpayı alarak bir dağ eteğinde tutar. Güneş tanrısı Utu, tanrısal kardeşler Ninazu ve Ninmada'ya yardım ederek arpayı Sümer'e götürmelerini sağlar.

Tanrısal Kültür Taşıyıcılarıyla İlgili Kişilikler ve Olaylar

İnsanın Yaratılışı, Baltaya Övgü İlahisi, bkz. s. 22-23

Ölüler Diyarı, Kanal Yapımı, bkz. s. 44-45

anlaşma yapar; birlikte yattığı tanrılardan gebe kalır ve kanal yapımı tanrısını doğurur. Böylece kanal kurmanın önünde artık hiçbir engel kalmaz (**2**, Dicle kıyısında bir kanalın açılışı).

- İnanışa göre Ninurta, Marduk ve Asur gibi atak ve yiğit tanrılar dünyayı taş ve sudan yapılmış canavarlardan ve yırtıcı hayvanlardan kurtarır
- Çok çalışan genç tanrılar ayrıcalıklı ve yaşlı tanrılara başkaldırır
- Genç tanrılar öylesine büyük bir kargaşaya yol açar ki, yaşlı tanrılar onları yok etmek ister
- İnana gök boğasının yardımıyla babası kadar kudretli hale gelir

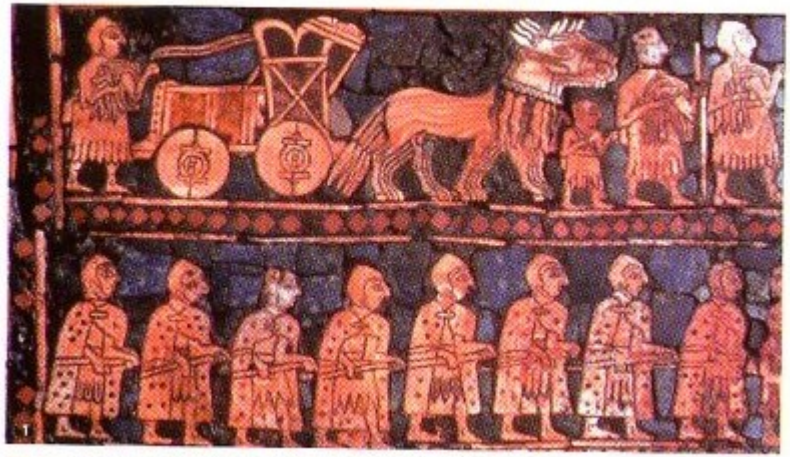
Tanrıların Çatışması

Lagaş'lı Eannatum'un zafer dikilitaşı

Şair Enheduana bir şiirinde tanrıça İnana için şu dizeleri döktürür: "Görünüşünle dehşet uyandırdığın, düşmanlarına bu dehşeti saçtığın, sana başkaldıranları toptan yok ettiğin, hatta onların cesetlerini bir hayvan gibi yediğin herkesçe görülecek."

Mezopotamya'da günlük yaşam uyumlu olmaktan uzaktı. Bu yüzden çeşitli çatışmalar mitolojiye de yansır (**1**, Ur Sancağı, savaş tablosu). Efsanelerde genç tanrılar yaşlı tanrılara kafa tutar, ezeli tanrılar genç tanrıları yok etmeyi tasarlar ve İnana babasının yerine tahta geçmeye kalkışır. Aynı tanrıça, cüretli bir tavırla gök boğasını, bir silah gibi kullanmak üzere gök tanrısı An'dan alır. Canavarlar dünyayı tehdit eder ama Ninurta ve Marduk gibi kurtarıcı tanrılar onları ortadan kaldırır.

Tanrılar Arasındaki Kavgalar: s. 117, 118, 238, 245, 458

Tanrıların İsyanı Aşırı çalıştırılan tanrılara artık gına gelir ve tanrılar, baş tanrı Enlil'in sarayına baskın yapmaya karar verir. Önce iş aletlerini kırarlar, küreklerini ve sırtlarında taşıdıkları sepetleri yakarlar. Ardından Enlil'in konağı üzerine yürüyüp orayı kuşatırlar. Sıkışan baş tanrı diğer yüce tanrılar An ve Ea'yı yardıma çağırır. Başkaldıran tanrıların bağırarak isteklerini bildirmeye devam etmesi (**2**) üzerine, An ve Ea zor durumdaki Enlil'e öğütte bulunur. Enlil dosdoğru sıvışıp An'ın gökyüzünde saklanmak isterken, bilgelik tanrısı Ea daha iyi bir fikir ortaya atar: Genç tanrıları çalışma yükünden kurtarmak ve bunu üstlenecek yeni bir yaratık yapmak. Böylece ağır işleri yapacak insanoğlu yaratılır.

Marduk'un Tanrıları Kurtarışı Babil tanrıçası Tiamat ve kocası Apsu genç tanrıların yol açtığı kargaşaya artık dayanamaz ve onları yok etmeyi tasarlar. Ea'nın çatışma sırasında Apsu'yu öldürmesi üzerine, azman bir su yılanı olan Tiamat intikam güder. Onunla dövüşmek için seçilen Marduk (**3**) kavgayı kazanır ve tanrıçanın bedenini ikiye ayırarak göğü ve yeri yaratır.

Canavar Kasabı Enlil'in en büyük oğlu olan sağanak tanrısı Ninurta sıkça kavgaların içine çekilir. Bir hikayede, Enlil'in kader tabletini çalan aslan başlı kartal Anzu'nun (**4**) peşine düşer. Her kim bu tek tablete sahip olursa, dünyayı yönetecektir. Ninurta bir dizi canavarı kılıçtan geçirerek tableti geri alır.
Başka bir efsane taşlardan kurduğu bir orduyla dünyayı tehdit eden dağ iblisi Asag'la dövüşünü anlatır. Ninurta zaferinden sonra, suyu toplayarak dağlarda tutar ve azar azar ovalara akmasını sağlar. Böylelikle tarım için gerekli temeli yaratır.

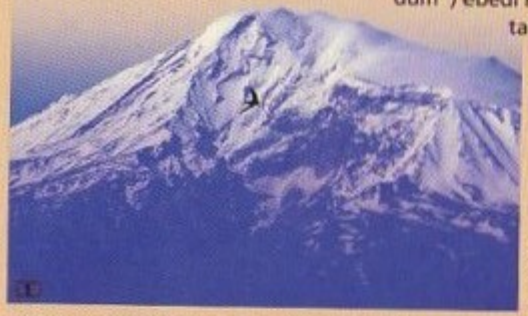
Kahramanların Canavarlarla Dövüşleri: s. 181, 165, 251, 315,

Tanrıların Çatışmasıyla İlgili Kişilikler ve Olaylar

İnsanın Yaratılışı, bkz. s. 22-23
Enlil, Yaratıcı Tanrı, bkz. s. 30-31
İnana, Kent Tanrıçası, bkz. s. 38-39
Marduk, Kavim Tanrısı, bkz. 42-43

Tufan

Tufan çeşitli Sümer, Babil ve İbrani efsanelerine konu olmuştur. Olay örgüsü her zaman aynıdır ama ayrıntılar değişir. Tanrılar (ya da tek bir Tanrı) yeryüzünü baştanbaşa sular altında bırakarak tüm insanları yok etmeye karar verir (3). Yalnız bir kişi, tanrılar tarafından korunduğu için, ailesini ve hayvanları kurtarmayı başarır. Kitab-ı Mukaddes'te bu kişi, tufandan sonra gemisinin Ağrı Dağı'nda (1) karaya oturduğu söylenen Nuh'tur. Sümer efsanesinde olayın kahramanı Ziusudra'dır ("uzun süreli bir hayat"); Babilliler aynı kişiye Atramkhasis ("yaman akıllı") der. *Gılgamış Destanı*'nda tanrılar kahraman Utnapiştim'e ("hayat buldum") ebedi hayat bahşeder. Mezopotamya efsanesinde insanların hiç durmaksızın üremesi ve bunun yol açtığı kargaşa tufana sebep olurken, Kitab-ı Mukaddes'te işlenen günahlar karşısında öfkeye kapılan Tanrı'nın bu günahları yıkayıp götürecek bir tufanla insanları yok etmeye yöneldiği belirtilir.

Gılgamış Destanı British Museum'da görevli bir yardımcı doçent olan George Smith, Ninova harabelerinde bulduğu bir çiviyazısı tabletindeki (2) yazıyı sökmeye çalışıyordu. Tablette Kitab-ı Mukaddes'in anlattığına benzer bir tufan hikayesinden parçaların yazılı olduğunu 1872'de saptadı. Bunun üzerine 1873 ve 1874 yıllarında Ninova'yı dolaştı ve tabletin başka parçalarını buldu. Günümüzde bu tablet Gılgamış Destanı'nın on birinci tableti olarak bilinir. Kral Gılgamış ölümden kurtulma çabasıyla dünyanın öbür ucuna kaçar. Orada tufandan sağ kurtulmuş Utnapiştim'le karşılaşır. Tanrı Enlil onun hâlâ hayatta olduğunu öğrenince kızar. Ama bu haberle içi rahatlayan diğer tanrılar bir daha böyle bir afetin yaşanmaması gerektiğine karar verir.

Büyük Tufanlar: s. 32, 335, 401, 411, 445

- An ve Enlil uzun bir süre Mezopotamya panteonunun en yüce tanrıları olarak görülmüştür
- Evrenin yaratıcıları olarak kabul edilirler
- An doğrudan çeviriyle "gök", Enlil ise büyük olasılıkla "tanrıların tanrısı" anlamına gelir
- Her ikisi de insan hükümdarların prototipi sayılır
- An ve Enlil'e tapınılan en önemli yerler Uruk ve Nippur kentleriydi

An ve Enlil

An ve Enlil adlı tanrılar yüzyıllar boyunca Mezopotamya tanrıları arasında en yüksek statüyü taşımıştır. Gök tanrısı An'ın yer tanrıçasından ayrıldığı yaratılış efsanelerinden başlayarak Mezopotamya kozmolojisinde üstlendikleri kilit bir rol vardır. Birlikte dünyayı ve tanrıları yarattıklarına inanılır. Enlil (1, Enlil'in kutsal kenti Nippur) tanrıların yaratıcısı ya da göğü ve yeri ayıran varlık olarak anılır.

An, açıkça "gök" anlamına gelirken, Enlil'in çevirisi hâlâ belirsizdir. Olası anlamları arasında "rüzgarın efendisi", "ruh taşıyan efendi" ya da "tanrıların tanrısı" sayılabilir.

Gerek An, gerekse Enlil tanrılar meclisine başkanlık eder ve tek başına ya da meclisle birlikte dünyanın ve insanların geleceğine karar verir. Ancak, insanlar kendi yazgılarını etkilemeye çalışabilir. An ve Enlil'in aldıkları kararların gücü hukuk ve düzeni sağlar. Dolayısıyla Mezopotamya hükümdarlarının belirlenmesinde de en önemli figürler sayılırlar.

Yasa Koyucu Tanrılar: s. 40, 178

Tanrıların Sırası Tanrıların dünyası katı bir hiyerarşiye göre düzenlenmiştir; bu durum MÖ ikinci binyılın ikinci yarısından kalma belgelerde görülebilir (2). Eski kayıtlar tanrılara özgü simgeleri sıralar: Yıldız tanrıları üstte, yer tanrıları ortada, yeraltı dünyasının güçleri ise altta gösterilir. Daha MÖ üçüncü binyılda tüm tanrıların adlarının sıralandığı ansiklopediye benzer kitaplar vardı. İnanışa göre her yüce tanrı eşini ve çocuklarını kapsayan bir aileye, ayrıca nazırların, katiplerin, ulakların ve hatta fırıncıların, sakilerin, berberlerin ve kahyaların bulunduğu bir göksel konağa sahipti. An, bu tanrı listelerinde her zaman en başta yer alırdı.

(2)

(3)

Tanrıların Huzuruna Çıkış Bir yüce tanrı ancak belli bir teşrifata uyularak ziyaret edilebilirdi - aynen bir hükümdarın huzuruna çıkışta (3, I. Kserkses) gerektiği gibi. Kişinin önce kapı bekçisine kayıt yaptırması gerekirdi. Talihinin biraz yaver gitmesiyle ve kişisel muhafızlık yapan bir tanrının aracılık etmesiyle, içeriye girmesine izin verilirdi. Ziyaret konusunu bildirmeden önce, tahtında oturan tanrının önünde secde etmesi gerekirdi. Onu yatıştırmak ve böylece yardıma mecbur bırakmak açısından tanrıya (aynı şekilde hükümdara) bir armağan sunulması şarttı (4, MÖ 21. yüzyılda bir hükümdarın sarayında kabul töreni).

An ve Enlil'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Evrenin Yaratılışı, Yaratıcı Tanrılar An ve Enlil, bkz. s. 20-21

Marduk ve Asur, Yüce Tanrılar Olarak An ve Enlil'in Yerine Geçişleri, bkz. s. 42-43

Nanna, Enlil'in Oğlu, bkz. s. 36-37

Tanrıların Hiyerarşisi: s. 70, 72, 308

Enki

Bir su sarnıcında Enki'nin simgeleri olan yarı-keçi, yarı-balık yaratıklar

Sümer mitolojisinde Enki her şeyin umutsuz göründüğü anda sığınılacak son merci olarak karşımıza çıkar. Bu su tanrısının, Dilmun'a (bugün Bahreyn Adası) tatlı su sağladığına inanılır. Ayrıca Dicle Nehri'ni oluk oluk akan suyla doldurduğu söylenir. Hayat veren su, inanışa göre onun spermidir ve yeni tanrı kuşakları yaratarak kainatın gelişmesini sağlamıştır (1). Suyun temizleyici gücü sayesinde insanlığı kötülüklerden kurtarmıştır. Güçlü bir ayin ustası ve sihirbazlık sanatının hâkimi sayılır.

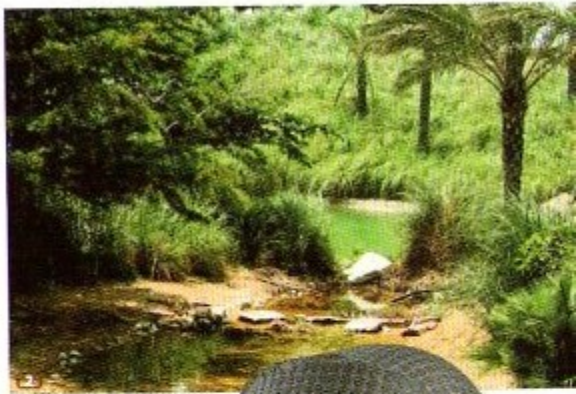
Enki açıkgöz, bilge, yaratıcı, kurnaz ve kafası fikirlerle dolu bir tanrıdır. Aynı zamanda zanaatkarlığın atasıdır. Bir çömlekçi gibi ana tanrıçaların yardımıyla insanları yaratmıştır. Hatta bir keresinde kendi spermiyle gebe kalınca bir ana tanrıça tarafından kurtarılır. Tanrıçanın doğumu önlemesi rahimden yoksun olan Enki'yi rahatlatır. Bu gebeliğin sonucunda çeşitli şifalı bitkilerin doğduğu söylenir.

- Sümer eserlerinde Enki aslında "Enkig" diye yazılır ve büyük olasılıkla, uzmanların daha önce sandıkları gibi "yeryüzü efendisi" değil, "şefkat efendisi" anlamına gelir
- Akad dilindeki adı "hayat" anlamına gelen Ea'ydı (özgün biçimi Hayya)
- Enki tatlı su, bilgelik, zanaatkarlık ve sihirbazlık tanrısıydı
- Simgeleri arasında daha sonra birleştirilerek tek yaratık haline getirilen keçi ve balık vardı
- Enki'ye tapınılan asıl kent bugünkü Irak'ta yer alan kadim Sümer kenti Eridu'ydu

Kültür Taşıyıcıları: s. 24, 41, 166, 442 | Büyük Tufanlar: s. 28, 335, 401, 411, 445

Enki'nin Dünyaya Düzen Verişi Enki en yüce tanrısı Enlil'den diğer tanrılara belirli sorumluluklar ve kentler verme emrini alır. Ama emri yerine getirmeden önce, Sümer ülkesine, Ur kentine, Basra Körfezi'ne, İndus Vadisi'ne ve Mezopotamya göçebelerine iyi bir kısmet bahşetmeye karar verir. Dicle Nehri'ni suyla doldurur ve toprağı bereketli kılar (2). Ardından çeşitli tanrılara roller biçer ve böylece kanallar, fırtınalar, arpa, ekmek yapımı ve mimarlık gibi işlerden sorumlu tanrılar ortaya çıkar.

İnana'nın Enki'den ME'yi Alışı Çeşitli şehir-devletlerinin tanrıları birbirlerini ziyaret etmekten hoşlanır. Buluşma kutlamaları çoğu kez taşkın bir hal alır. Aşk ve cinsel arzu tanrıçası İnana'nın Eridu'da Enki'yi ziyaretinde de aynı şey yaşanır. İkisi de o kadar çok bira içer ki, Enki sızıp masanın altında yatar. Bunu fırsat bilen İnana, onu, sahip olduğu 50 ME'yi, yani kent kültürüne (3, Lagaş kralı Gudea), ruhban sınıfına, zanaatlara, savaşa, barışa ve başka şeylere hâkim olmak için gerekli tanrısal güçlerini vermeye ikna eder. Enki'nin ayılmasından önce, ME'yi alıp kendi kenti Uruk'a götürür.

Bir İnsan Dostu Bütün diğer tanrılar büyük çaplı bir tufanla insanoğlunu yok etmek istediğinde, Enki insanların ufuktaki felaketten kaçmasına yardımcı olur. Hayatta kalmalarını sağlamak için, Ziusudra adlı bir adamın kulağına sazlar (4) arasından fısıldayarak, hayvanları ve ailesini taşımaya yetecek büyük bir tekne yapmasını bildirir. Enki'nin koruduğu başka bir kişi olan bilge Adapa da onun gözetimi altında yelkenli tekneyi icat eder. Rahiplik cüppesi ve yağla sıvama gibi usulleri insanlara öğreten de Enki'dir. Birçok kaynakta Enki'nin insanlara hekimlik yardımında bulunduğu ve iyileştirici merhemler verdiği belirtilir.

Enki'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

İnsanların Yaratılışı, Yaratıcı Tanrı Enki, bkz. s. 22-23
İnana, Enki'den ME'yi Çalışı, bkz. s. 38-39
Tufan, bkz. s. 28-29

Babil Kulesi

Musevi-Hıristiyan geleneğine göre, Tanrı, gökyüzüne erişecek bir kule inşa etmeye kalkışma küstahlığından dolayı, Babil Kulesi'nin yapımı sırasında insanların dilini karman çorman hale getirmiştir. Kule için örnek alınan model, Mezopotamya şehir-devletlerine özgü bir yapı olan zigguarttır. Bu şehir-devletlerde birçok tapınak vardı; tapınaklardan bazıları diğerlerine oranla alçak olsa da, hepsi tıpkı ovaya görkemli biçimde bakan birer dağ gibi göğe yükselen yapılardı. Tapınaklar gök ile yer arasındaki buluşma noktaları, insanların ve tanrıların birbirleriyle karşılaştıkları yerdi. Tapınak için kullanılan birçok adın çevirisi de aynı anlamı yansıtır: "Gök ile yer arasındaki bağ", "dağ gibi ev", "başı yukarıda ev" vb.

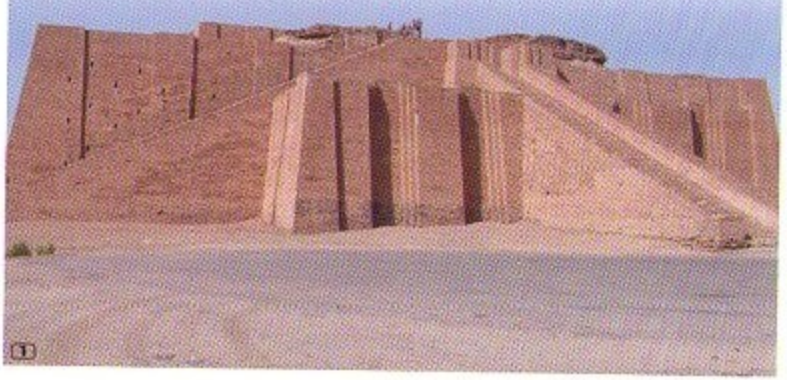
- Ay tanrısının Sümerce adları Nanna ve Dilimbabbar'dı ("oraya tek başına görkemle koşturan")
- Akad dilinde Nanna'ya Suen ya da Sin denirdi
- Nanna'nın simgeleri hilal, boğa ve bir aydaki gün sayısını temsil eden 30 rakamıydı
- Birçok ünlü hükümdarın adında ay tanrısının adı geçerdi (örn. Naram-Sin, "Sin'in gözdesi" demekti)
- Ona tapınılan asıl kent Ur'du

Nanna

Ur kentinin tanrısı Nanna'yı yüce tanrı Enlil ve Ninlil birlikte yaratmıştır. Bu efsanede Nippur kentinin tanrıçası Ninlil ile eşi Enlil arasında kurulan birçok bağlantı vardır. Örneğin, Enlil'in ölüler diyarı tanrılarının çeşitli biçimlerine bürünerek Ninlil'nin karşısına çıktığı ve ikisinin birleşmesiyle farklı tanrıların yaratıldığı belirtilir. Ur kenti (1, Zikkurat) MÖ 21. yüzyılda Sümer başkenti olunca, Nanna'ya aynı efsanede Enlil ve Ninlil'in doğan ilk çocuğu payesi verildi.

Enlil'in ilk oğlu olmasından dolayı, ay tanrısı Nanna'nın tanrılar arasında yüksek itibarı vardı. Nanna gök ilahları İnana (Venüs) ve Utu'nun (Güneş) babası olarak kabul edilirdi. Baba konumundan dolayı üstün olduğuna inanılırdı. Her üç ilah da insanların talep ve ihtiyaçlarına yardımcı olma açısından özellikle önemli sayılırdı ve yol gösterdikleri için onlara şükranlar sunulurdu.

Nanna'nın birçok farklı simgesi vardı; örneğin, hilal şeklindeki tekne ve boğa boynuzu ya da dolunayı andıran olgun meyve parçası onu temsil ederdi.

Ur'un Kent Tanrısı Nanna, Ur kentinin tanrısıydı. Daha MÖ 3. yüzyılda canlı bir kente dönüşen Ur'u denetlerdi. Bilinen en eski başrahibeler görevlerini orada yerine getirirdi. Ur MÖ 21. yüzyılda büyük bir imparatorluğun başkenti olunca, Nanna kenti mükemmel yönettiği için tanrılar arasında yüksek bir konuma kavuştu. Devlet kuruluşları, son sığır kadavrasına varıncaya kadar kente girip çıkan her şeyi kayıt altına alırdı. Nanna'ya (2, solda hilal üstünde) adak kurbanlar sunulabilmesi için büyük ölçekli sığır yetiştiriciliği gerekliydi.

Zamanın Yaratıcısı Nanna Yeni gün, ayın (3) görünmesiyle başlardı. Nanna'nın simgesel sayısı 30 ayın 30 gününü temsil ederdi. Aylar yeni ay, yarım ay ve karanlık ay için belirlenmiş şölen günlerine göre ayrılırdı.

Nanna'nın Biçimleri Nanna'nın en iyi bilinen simgesi, üstüne dikilmiş halde tasvir edildiği hilaldi. Bu simge çoğu kez bir direğin üstüne takılır ve Nanna'nın orada hazır olduğunun bir işareti olarak askeri seferlere götürülürdü. Hilalin boğa boynuzunu andırması nedeniyle boğa, Nanna'nın son derece yaygın bir timsaliydi (4). Tasvirlerde Nanna geceleyin yıldızlar sürüsünü otlatan bir boğa gibi yer alırdı. Dolunay çoğu kez bir meyve olarak tasvir edilirdi.

Nanna'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Enlil, Nanna'nın Babası, bkz. s. 30-31

İnana, Nanna'nın Kızı, bkz. s. 38-39

Naram-Sin, Adını Nanna'dan Alışı, bkz. s. 48-49

Utu, Nanna'nın Oğlu, bkz. s. 40-41

- Akad dilindeki İştar adı zamanla "tanrıça"nın karşılığı haline geldi
- İnana aşk ve savaş tanrıçasıydı
- Sümer dilinde İnana "gök kubbenin hanımı" anlamına gelir
- Ona tapınıları asıl kent Akad'dı

İnana/İştar

Gökcismi Venüs'ün tanrıçası İnana kadim Yakındoğu mitolojisinin en çok tanınan tanrıçasıdır ve anlaşılması en zor olanlardan biridir. Aşk ve bereket ile savaş ve imha gibi karşıt idealleri temsil eder. Bazı metinler bu karşıtlıkların nasıl birlikte işlediğini açıklar; sözgelimi, İnana halkın sevdiği hükümdarın düşmanlarına karşı savaşa girişir ve kutsal evlilik töreniyle ona iyi yönetim sözünü verir. Birçok efsanede başardığı işlerden söz edilir. Gök ilahı An'ın tapınağını ve su tanrısı Enki'nin tanrısal güçlerini, yani ME'sini çalar. Sözünü dinlemeyen tanrılara acımasızca boyun eğdirir. Ölüler diyarında korkusuzca yolculuk eder ve öldürüldükten sonra tekrar hayata döner. Bir efsanede sevgilisini ölüler diyarına teslim ettiği, bir başkasında ise onu çılgınca aradığı belirtilir. Simgesel hayvanı aslandır (1).

Dehşet Verici Tanrıçalar: s. 93, 265, 300

İnana Ölüler Diyarında İnana, ME'yle birlikte özene bezene süslenmiş halde ölüler diyarına yolculuk eder. Maksadı belki de ölüler diyarının kraliçesini devirmektir ama başarısızlığa uğrar. Ölüler diyarının her kapısında süslerinden birer parça alınır ve böylece çıplak hale gelerek tanrısal güçlerinden yoksun kalır. Sonunda öldürülür ve çürüyen bir et yığınına dönüşür. Üç gün sonra onu kurtarmak üzere özellikle yapılmış olan yaratıklar bir hayat iksiri vererek onu canlandırmayı başarır. Efsanenin taşıdığı birkaç anlamdan biri, gökcismi Venüs'ün geçici görünmezliğine bir açıklama getirme çabasıdır. Başka bir anlam İnana'nın hizmetçilerinin (2) olağandışı gücünün yanısıra belli burçların önemini göstermek olabilir.

Yazar Enheduana Tanrılarla ilgili efsaneleri ve diğer metinleri yazan insanlar hakkında çok az bilgi vardır. MÖ 23. yüzyılda yaşayan kral kızı Enheduana (3, ortada), dünyanın bilinen en eski yazarı olarak ilk istisnadır. Ay tanrısı Nanna'ya bağlı bir başrahibe olmasına karşın, daha sonra İnana'ya hizmet etmeye yönelir ve böylece bir teolog olarak becerilerini geliştirir. Ama İnana'nın ölüm tehdidi üzerine, düşmanlarına karşı yanında yer aldığını yazılarıyla gösterme sözünü vererek onu ikna etmeye çalışır. Bu amaçla yazdığı şarkı görünüşte umutsuz durumlarda bile umudu korumanın bir ifadesidir ve yüzyıllar sonra da okullarda öğretilir.

Kutsal Evlilik İnana ve sevdiği bitki tanrısı Dumuzi (ya da Temmuz) hakkındaki efsaneler, İnana ile kral arasında düzenlenen kutsal evlilik (4) töreninin perde arkasını oluşturur. Efsaneye göre, İnana kralı koca olarak seçer ve ona destek verir. Ancak İnana'nın bu törende bir rahibe ya da kraliçe tarafından temsil edilmiş olabileceği görüşü de ileri sürülmüştür. Tanrıçayla yalnızca heykeli ve ilahi bedeni aracılığıyla ya da esrik haldeyken temasa girilmiş olması daha akla yakındır.

İnana'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Tanrıların Çatışması, İnana'nın Nanna'yla Çekişmesi, bkz. s. 26-27

Enki, İnana'nın Tanrısal Güçlere Kavuşması, bkz. s. 33

Nanna, İnana'nın Babası, bkz. s. 36-37

Naram-Sin, İnana Tarafından Korunuşu, bkz. s. 48-49

Ölüler Diyarı, İnana'nın Oradaki Yolculuğu, bkz. s. 44-45

Utu, İnana'nın Erkek Kardeşi, bkz. s. 40-41

Ölüler Diyarında Yolculuklar: s. 41, 159, 353, 407 | Kutsal Evlilik: s. 127

- Utu, Sümer dilinde "ışık" ya da "gün" anlamına gelebilir
- Akad dilindeki Şamaş adı şamşu'yla ("güneş") ilintili olabilir
- Utu, Nanna'nın oğlu ve İnana'nın kardeşidir
- Güneş tanrısı olarak ışığı getirdiğine ve adaletten sorumlu olduğuna inanılır
- Ölüler diyarına gidişte canlılara yol gösterir
- Ona tapınılan asıl kentler Larsa ve Sippar'dı
- Çoğu kez elinde bir asa ve halkayla tahta oturmuş halde tasvir edilirdi

Utu/Şamaş

Güneş tanrısı Utu ışığı getirmiştir ve ışığın aydınlığı sayesinde her şeyi açık seçik görür. Bu durum onu eşitliğin ve adaletin ideal kollayıcısı ve koruyucusu kılar. Güneş ışığı ile adalet arasındaki köklü ilişki Kitab-ı Mukaddes'teki "adaletin güneşi" (Malaki 3:20) ibaresinde de görülebilir.

Hammurabi kanunnamesi sütunu

Utu her sabah Mezopotamya'nın doğusundaki dağlarda, bekçi tanrıların ona kapıları açmasıyla yola çıkar. Gün boyunca canlılar için ışık saçtıktan sonra, batıdan doğuya doğru aksi istikameti izler ve böylece ölüler diyarına ait bölgelerden geçer. Utu hem canlıların, hem de ölülerin yargıcıdır.

Babil'in ünlü hükümdarı Hammurabi, kanunnamesinin yer aldığı bir sütunda Utu'ya hukuk ve düzenin bekçisi tasviriyle yer vermişti. Sürekli savaşın olağan durum sayıldığı bir bölgede barış ve istikrar arzusu, göründüğü kadarıyla tehdit edici karanlıkta ışığa duyulan özlem kadar güçlüydü.

Şamaş ve Hammurabi Sütunu

Tarihteki ilk örneklerden biri olan Hammurabi kanunnamesinin yer aldığı sütunda, Şamaş "göğün ve yerin büyük yargıcı" olarak nitelendirilir ve krala güçsüz insanları koruyarak onlara hizmet etme "hakkını ve görevini" verdiği belirtilir. Hammurabi görevini hakkıyla yerine getirdiğini kanıtlamak için, kendisini insanlara yeşil çayırında konaklama iznini veren bir sığırtmaç olarak gösterir. Bu görüntüde Şamaş saygılı bir duruşla önünde bekleyen Hammurabi'ye otoritenin simgeleri olan bir ölçüm değneği ve halatını teslim eder. Sütunda görülen tapınak, tanrı için bir taht işlevi görür ve tanrının ayakları dağların üstünde durur.

Yasa Koyucu Tanrılar: s. 30, 178

Utu'nun Ölüler Diyarından Geçişi Gök tanrıları, insan hükümdarlara benzer birer varlık gibi görünürdü. Utu'nun (1, kapı bekçileriyle birlikte) göksel rotası boyunca günlük işlerini tamamladıktan sonra, karısı Ningal'ın yanında dinlenmek üzere sarayına döndüğü söylenirdi. Bazı efsaneler, Utu'nun, yolculuğunu tüm evren boyunca sürdürerek geceleyin de dolaştığını ileri sürer. Buna göre, batıdan tekrar doğuya doğru giderek büyük bir dehlizi aşarken, güç ve tehlikeli bir yolculukla ölüler diyarına ait bölgelerden geçer. Yeraltı dünyasındaki ölülere ışık götürür ve hukuk davalarına bakar. Yolculuğu sırasında yeni ölenleri ölüler diyarına götürür ve ruhlarını yanına alarak dünyaya geri getirir. Utu dehlizin ucuna vardığında, dağlardan tekrar geçmek için testeresini kullanır ve onun görünmesiyle birlikte güneş yeniden doğar (2).

Hukuk Metinleri MÖ 18. yüzyıldan kalan Hammurabi kanunnamesi uzun bir geleneğin bir parçasıdır. Sümer hükümdarı Urnamma'nın kanun derlemesi MÖ 21. yüzyılda hazırlanmıştır. Günümüzde bilinen toplam iki Sümer ve dört Akad kanunnamesi vardır. MÖ 25. yüzyılda yaşamış Urukagina'nın tapınak yararına hükümdar ayrıcalıklarını kaldırmaya yönelik reform metinleri (3) bunlardan daha da eskidir.

Gılgamış'ın Yardımcısı Utu Kral Gılgamış'la ilgili hikayelerde, Utu onun koruyucusu olarak gösterilir. Gılgamış sedir ağaçlarını kesmek üzere dağlara gitmek istediğinde, bu tanrı yöreyi çok iyi bilen yedi yerel savaşçıyı onunla birlikte gönderir. *Gılgamış Destanı*'nda kahramanın annesi olan tanrıça Ninsun (4) oğlunun tez canlılığına yol açan güneş tanrısının onu tehlikeli maceralara sürüklemesinden yakınır.

Utu'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

İnana, Utu'nun Kız Kardeşi, bkz. s. 38-39
Nanna, Utu'nun Babası, bkz. s. 36-37
Ölüler Diyarı, Utu'nun Ölüleri Oraya Götürüşü, bkz. s. 44-45

- Marduk adı "Utu'nun (güneş tanrısı) buzağısı" anlamına gelir
- Marduk, tanrı Enki'nin oğlu sayılırdı
- Marduk kültünün merkezi Babil'di
- Asur kendisine tapınılan kentle aynı adı taşırdı
- Her iki tanrı da başlangıçta bölge tanrısıyken, daha sonra devlet tanrısı konumuna yükseldi
- Her iki tanrının da görevi kralın hükümranlığını korumaktı

Marduk ve Asur

Marduk ve Asur adlı tanrıların tarihi, görece önemsiz yerel tanrı konumundan zamanla Babil ve Asur'un büyük devlet tanrılarına dönüşmelerini sağlayan hızlı bir yükselişi ortaya koyar. Kral Hammurabi'nin Babil'i büyük bir imparatorluğun merkezi yaptığı MÖ 18. yüzyıldan önce, bu kent ve tanrısı Marduk sadece bölgesel öneme sahipti. Fakat Hammurabi döneminde Marduk'un etkisi ve devlet kültü güçlenirken, bu tanrıya tapan kişilerin sayısı da arttı. Marduk'u övücü çok sayıda ilahi ve dua söylenmeye başladı.

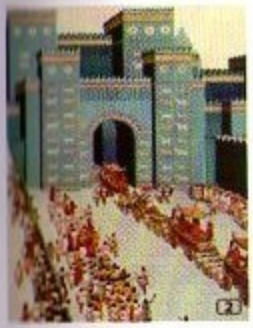
Benzer bir durum MÖ ikinci binyılda Asur'daki (1, Asur kralı II. Asurnasirpal) tanrı Asur'un da başına geldi. Gerek Marduk, gerekse Asur daha önce tanrı Enlil'in sahip olduğu konumu elde etti ve buna uygun olarak Enlil'e ilişkin efsaneler onlara aktarıldı. Dünyanın yaratılışını konu alan *Enuma eliş* destanında, Marduk ve Asur bazen yer değiştirerek savaşçı tanrı Ninurta'nın rolünü üstlenir ve kainatı ejderha Tiamat'ın yıkımından kurtarır. Bu serüven her yıl Yeni Yıl eğlencelerinde kült mensuplarınca oyun olarak canlandırılırdı.

Marduk ve Asur'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

An ve Enlil, Enlil'in Yerine Marduk ve Asur'un Geçişi, bkz. s. 30-31

Tanrıların Çatışması, Marduk'un Genç Tanrıları Yaşlı Tanrılardan Kurtarışı, bkz. s. 26-27

Yeni Yıl Şenliği Mezopotamya'nın bu en sevilen şenliği 11 gün sürerdi. İnsanlar komşu devletlerden mabutlarını taşıyarak Asur'a gelirdi. Birçok hazırlıktan sonra, toplanan kalabalık en yüce tanrı Marduk'un (ya da Asur'un) egemenliğini onaylar ve kralı onun temsilcisi olarak tanırdı. Ayrıca bu tanrıların varlığı başkent ve ülke için hayırlı bir geleceğin güvencesi sayılırdı. Sekizinci günde büyük bir tören alayı (2) tapınak alanından ayrılarak, Marduk'un bir heykelini kente taşır ve çevredeki kırsal kesim boyunca dolaştırırdı. Yıl içinde halkın tanrısını görebildiği tek vakit muhtemelen buydu. Marduk'un ejderha Tiamat karşısındaki zaferinin canlandırıldığı ayinlerde, kral tanrı rolünü oynar ve gücünü sınayıcı çeşitli oyunlara katılırdı. Bu kutlamalar bazen kent dışında üç gün daha sürerdi.

Marduk'un Elli Adı Tanrıları Tiamat'tan kurtaran Marduk'a (3, simgesi olan ejderha) tanrılar arasında en yüksek konum verilir. (1) En önemli elli tanrı, adlarından birini verme yoluyla tanrısal güçlerini ona bahşeder.

Asur'un Efendisi Asur'un adı tapınıldığı kentle aynı olduğundan, ilk başta kent yakınındaki bir yer kutsal sayılmış olabilir. Birçok tapınağı bulunan diğer tanrıların aksine, Asur'un sadece kendi kentinde bir tapınağı vardı (4, kentte bulunmuş bir tanrı rölyefi). Asur'un üstün konuma yükselişi teolojik bakımdan ezeli tanrı Anşar'la bağlantısı temelinde açıklanırdı. Önce gök ve yer hâlinde var olduğuna inanılan Anşar her şeyin kaynağı olarak nitelendirilirdi.

- Ölüler diyarının hâkimleri tanrıça Ereşkigal ("büyük yerin hanımı") ve tanrı Nergal'di
- İnanışa göre ölüler, canlıların kaderini etkileyebilirdi
- Ruhların ve iblislerin canlılara görünebileceğine inanılırdı
- En çok tanınan iblisler arasında lohusa (doğum) hummasına yol açan Lamaştu ve bir rüzgar iblisi olan Pazuzu vardı

Ölüler Diyarı

Genie bir koruyucu büyü hareketi yaparken

Kadim Yakındoğu mitolojisinde ölüler diyarı genellikle karanlık, tozlu ve yaşanılması zor bir yer olarak sunulur. Ölüler diyarı tanrı Nergal ve tanrıça Ereşkigal ile çeşitli iblislerin ve ruhların barındığı yeraltı dünyasıdır. Oradaki ölülerin akıbeti bu dünyadaki yaşamlarına bağlıdır. Enkidu ölümünden sonra dostu Gılgamış'a çocuksuz bir kimsenin bu yüzden öbür dünyada açlık çekeceğini bildirir. Bir kimsenin ne kadar çok oğlu varsa, daha fazla yeme içme şansını o ölçüde bulur. Bu inançlar insanların hayattaki davranışlarına şekil verirdi. Ölü doğan bebeklerin ölüler diyarında özellikle iyi yaşayacağına, tanrıların sofralarında serbestçe oynayacağına ve ballı ikramlar alacağına inanılırdı.

Enkidu'nun Ölüm Düşü Düşlerde olup bitenler Mezopotamya insanlarınca çok somut şeyler sayılırdı. Gılgamış'ın (1) yol arkadaşı Enkidu'nun iğrenç bir iblise yakalanışı ve acımasızca kaçırılıp ölüler diyarına götürülüşü bir düş sırasında gerçekleşir. Dehşete düşen Gılgamış ona yardım etmekten kaçınır. Enkidu bu düşten sonra hasta düşünce iyileşme yönündeki tüm umutlarını yitirir ve ölür. (1)

Kötü Ruhlar ve İblisler İnanışa göre, bir iblise yakalanan herkes hastalanıp ölür. Korkunç iblis Lamaştu (3) esas olarak gebe kadınları ve bebekleri hedef alır. Önce şefkatli bir sütanası gibi onlara memesini sunar ve ardından onları kaptığı gibi ölüler diyarına kaçırır. Başka bir iblis Pazuzu'nun (2) kötücül Lamaştu'yu kovma gücüne sahip olduğuna inanırdı; bu yüzden insanlar çoğu kez koruma için Pazuzu hamaylıları takardı. Ruhlar da korkulacak varlıklar olarak görülürdü. İnanışa göre, düzgün gömülmemiş olan ve öbür dünyada yeterli yiyecek bulamayan insanların hayaletleri rahat duramaz ve yaşayan insanlara görünüp işkence ve eziyet ederdi. İblislere ve ruhlara ilişkin bu inançlardan dolayı birçok ayin ortaya çıkmıştı. Ama ölülerin, özellikle kişinin kendi ailesine mensup ölülerin sorguya çekilen kişi için merhametli yargıçlar ve aracılar olacağına, ayrıca geleceğe dair bilgileri yaşayan insanlara aktardığına inanılırdı.

(2)

(3)

Soylu Bir Ailenin Ölümü Ur kentinde MÖ 25. yüzyıl başlarından kalma bir mezarlıktaki kazı çalışmaları benzersiz bir buluntuyu ortaya çıkarmıştır: Hükümdarla birlikte gömülmüş olan arabaların, hayvanların, altın (4) ve lacivert taşı (lapis lazuli) hazinelerinin de yer aldığı tam teşekküllü bir soylu aile mezarı. İşin şaşırtıcı tarafı, kazıdan kısa bir süre önce bulunan bir Sümer metninin aynen böyle bir sahneyi tasvir etmesidir. *Gılgamış'ın Ölümü* adlı bu metin Gılgamış'ın düşünde bir tanrılar meclisine çağrışını anlatır. Gılgamış bir tanrıça oğlu olmasına karşın, orada gök tanrısının ölüm fermanını verdiğini öğrenir. Ama bilgelik tanrısı Enki, ölüler diyarında özellikle iyi bir konum elde etmenin yolunu söyler. Öbür dünyada hükümdar olması için, Fırat Nehri'nin altında bir mezar sarayı yapması gerekir. Bunun üzerine Gılgamış nehrin akış yönünü değiştirir, bir taş bina inşa eder ve gözde karılarını, kapatmalarını, çocuklarını, hizmetçilerini ve ölüler diyarı tanrılarına sunulacak birçok hazineyi bu saraya taşır. Daha sonra nehir doğal mecrasına döner.

(4)

Ölüler Diyarıyla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Tanrısal Kültür Taşıyıcıları, Nin'il Ölüler Diyarında, bkz. s. 24-25
İnana, bkz. s. 46-47
Utu, Ölülerin Yargılanışı, bkz. s. 40-41

Gılgamış Destanı

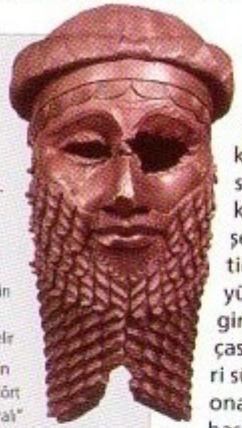

1

Gılgamış Destanı en eski edebi eserlerden biri olmasıyla tanınır. Babil versiyonunu içeren en eski tabletlerin MÖ ikinci binyıl başında yazıldığı sanılmaktadır. Bu metin 11 tablete yazılmış olan yaklaşık 3600 mısradan oluşur. Destan, Gılgamış'ın ebedi hayat arayışının (1, silindir mühürlerdeki tasvirler) hikayesini anlatır. İlk bölümde Gılgamış, adını ölümsüzleştirecek şöhrete kavuşmak için kahramanca işler yapmaya çalışır (3, bir aslanı öldürüşü, 12. yüzyıl). Dostu Enkidu bu ünlü maceralarında ona eşlik eder. Destanın ikinci bölümünde, Enkidu'nun ölümünden sonra olaylar kahramanın hayatta kalma uğraşı çerçevesinde gelişir. Yolculuğun bu kısmında tek başına olan Gılgamış, ölüm engelini aşmanın bir yolunu arar. Yolculuğu onu Güneş Dehlizi'ne, Ölüm Suyu'na ve tufanın kahramanı Utnapiştim'e götürür. Utnapiştim ona hayat otunu nerede bulacağını söyler. Sonunda bulduğu otu bir yılan çalıp yer ve böylece ebedi hayat arayışı başarısızlığa uğrar. Gılgamış'ın şöhretinden günümüze kalan tek şey, kenti Uruk'un çevresinde yaptırdığı surdur.

2

Huvava'yla Kavga Gılgamış ve Enkidu'nun maceralarından biri daha önce hiç uğranmamış çok uzak bir diyardaki sedir ormanında geçer. Tanrıların orman muhafızı olarak yarattığı korkunç Huvava (2, Humbaba) nedeniyle hiç kimse oraya gitmeye cesaret edememiştir. Huvava'nın sesi bile duyan kişinin titreyip geri çekilmesine yeterdir. Ancak hiçbir şey ve hiç kimse Gılgamış'ı durduramaz. Adına şan katmak ve tanrıça Enlil'in Nippur'daki tapınağına bir kapı yapmak için sedir ağaçlarını kesmek ister. Güneş tanrısı Şamaş'tan koruma sözü aldıktan sonra, Enkidu'yla ve kentten gelen birkaç adamla birlikte ormanın yolunu tutar. Orada Huvava'yı kandırmayı başararak, sahip olduğu yedi "ruh"u alır. Ardından Gılgamış (bazı versiyonlara göre Enkidu) Huvava'yı öldürür ve kutsal bir sedir ağacını kesen ilk kişi olur. Ama Gılgamış cüretinin bedelini ağır öder; çünkü çok sevdiği dostu Enkidu kutsal ağaçları keserek işlediği günahtan dolayı ölür.

- Akad imparatoru Naram-Sin imparatorluğun kurucusu Sargon'un torunuydu
- Adı "Sin'in gözdesi" anlamına gelir
- Naram-Sin "dünyanın dört bucağının kralı" unvanını taşırdı
- Büyük bir düşman koalisyonunu alt ettikten sonra tanrılaştırıldı ve başkenti Akad'ın koruyucu tanrısı oldu
- Naram-Sin, dikilitaşında boynuzlardan yapılmış bir taçla yer alır

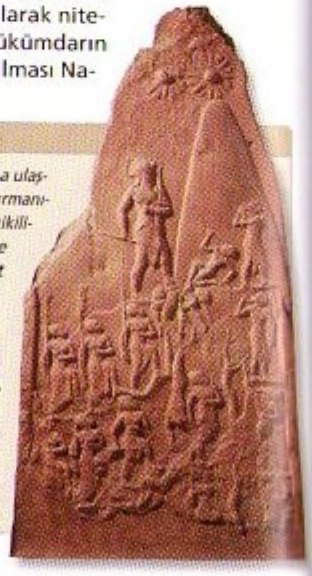
Naram-Sin

Naram-Sin kadim Yakındoğu'nun ilk büyük imparatorluğunu kuran ünlü Akad kralı Sargon'un torunudur. Hükümdarlığı sırasında şiddetli bir direnişle karşı karşıya kalır. Ülkesinin güneyine ve kuzeyine düşen kentlerin ona karşı kuvvetlerini birleştirmeleriyle durum tehlikeli hale gelir. Bu yüzden sadece bir yıl içinde dokuz savaşa girmek zorunda kalır. Kişisel koruyucu tanrıçası İnana'nın sevgisinden destek aldığını ileri sürer. Halası olan başrahibe Enheduana, ona yardımcı olmak için İnana'ya yakararak hasımlarını yok etmesini ister.

Naram-Sin zafere ulaşınca, Akad yurttaşları, tanrılardan onu kentin koruyucu ilahı yapmalarını diler ve bir tapınakta ona tapar. Önceki hükümdarlar çoğu kez kendilerini tanrıların çocukları olarak nitelendirirken, bizzat hükümdarın gerçekten tanrılaştırılması Naram-Sin'le başlar.

Naram-Sin Dikilitaşı

İmparatorluğunu ayakta tutmaya ve genişletmeye yönelik savaşlar Naram-Sin'i ta Akdeniz'e kadar götürür. Kuzeydoğuda Lullubiler adlı bir dağ kabilesiyle karşı karşıya gelir. Kumtaşından ustalıkla yapılmış olan ve yüksekliği iki metreye yaklaşan dikilitaş (yak. MÖ 2230) onun zaferini betimler. Burada Naram-Sin insanların dünyasının yukarısına çıkmış ve tanrıların dünyasına doğru yönelmiş görkemli bir hükümdar olarak görülür. Altında yürüyüş halindeki askerleri yer alır. Hiç kuşkusuz bu tasvir Akad'ın üstün konuma ulaşmasını sarp dağlık araziye tırmanışa benzetmeye dönüktür. Dikilitaşta üç sahne vardır: İlkinde hasım kabile reisi merhamet dilercesine elini yukarıya kaldırmış haldedir. Daha sonra boynuna saplanmış bir mızrakla ve dikilitaşın ortasındaki üçüncü sahnede de baş aşağı uçuruma düşüşü görülür. Elamlılar MÖ 12. yüzyıl ortalarında dikilitaşı çalarak Babil'den Susa'ya götürmüştü.

Tanrısal Hükümdarlar: s. 84, 201, 220, 336, 368

Koruyucu Tanrı Naram-Sin MÖ üçüncü binyılda koruyucu tanrılara sahip olmak sadece hükümdarlara ve devletlere mahsustu. İlk kez Naram-Sin kendi başkentinde bir koruyucu tanrı statüsüne yükseldi. MÖ ikinci ve birinci binyıllara ait kaynaklara göre, her kişinin bir tür ebeveyn çift olan iki koruyucu tanrısı vardı. Bir kişi ayinlerde kendi adının sonuna babasının ve onun koruyucu tanrısının adlarını eklerdi (1, dua eden Lagaş'lı kadın). Tanrıların insanlara müşfik davranmasıyla her şeyin yolunda gideceğine, tanrılarca yüzüstü bırakılan kişilerin ise hastalık, yoksulluk ve toplumdan kopuşla karşılaşacağına inanılırdı.

Akad Laneti Geniş Akad İmparatorluğu'nun çöküşü bir efsaneyle, Akad Laneti (2) olarak bilinen bir ağıtla açıklanır. Bu şiirde Naram-Sin (3) lanetli bir hükümdar olarak nitelendirilir. Yalnız tanrıça İnana'ya tapması ve onu sevmesi diğer yüce tanrıların öfkesini çeker. Bu tanrılar İnana'yla birlikte ondan korumalarını esirger. Naram-Sin onarmasına izin verilmediği gerekçesiyle Enlil'in tapınağını yağmalayıp yıkar. Bu yüzden Enlil'in barbar düşman sürülerini üzerine göndermesi ülkeyi harabeye çevirir. Diğer tanrılar Enlil'i yatıştırmak amacıyla Akad kentini lanetler. Böylece Akad sonsuza kadar harabe halinde kalır.

Naram-Sin'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

An ve Enlil, Enlil'in Naram-Sin'e Düşmanlığı, bkz. s. 30-31

İnana, Naram-Sin'in Koruyucu Tanrıçası, bkz. s. 38-39

Nanna, Naram-Sin'in Adını Aldığı Tanrı, bkz. s. 36-37

- Hitit panteonunda Teşub fırtınaların ulu tanrısıydı
- Tanrıların babası Kumarbi bir tahıl ilahıydı
- Hititler sayısız doğa tanrısına da tapardı
- İnanışa göre Teşub kendisini yaratan Kumarbi'nin yerine geçmişti
- Teşub'un simgesi şimşek okuydu; sıklıkla boğalarla birlikte tasvir edilirdi

Teşub ve Kumarbi

Bütün kadim Yakındoğu'da olduğu gibi, Hititler de dünyanın tanrılarca yaratıldığına inanırdı. Antikçağ kaynaklarında bile bin Hitit tanrısının (1) varlığından söz edilir. Anadolu'dan Suriye ve Mezopotamya'ya kadar uzanan Hitit İmparatorluğu'nda hava tanrısı Teşub'a ulu tanrı olarak tapılırdı. Teşub tarım açısından özel bir önem taşırdı; kozmik düzenin ve kraliyetin koruyucusu sayılırdı. Sıklıkla bir boğanın sırtında veya boğalarca çekilen bir arabanın içinde tasvir edilirdi.

Teşub'un yanısıra sayısız doğa tanrısını saptamak mümkündür: Nehirler, pınarlar, dağlar, taşlar ve ağaçlar karşımıza birer tanrı olarak çıkar. Tanrılar ve onlarla ilgili efsaneler Hititlerin Mezopotamya, Hurriler ve Suriye bölgesi gibi birçok yabancı kültürden etkilendiğini gösterir. Öte yandan, Hitit mitolojisi de Yunanları etkilemiştir; Hesiodos'un *Theogonia* ("Tanrı Soyağacı") adlı eserinin Kumarbi efsaneleriyle benzerliği buradan gelir. Dahası, İason'un altın post peşinde koşmasıyla ilgili Yunan hikayesinde Anadolu tanrısı Telipinu'yla ilgili efsanelerin etkisi görülür.

Teşub'un Yılan İlluyanka'yla Boğuşması Teşub (3) ve yılan İlluyanka (2) hem boğuşur, hem de birbirlerini tamamlar. Her ikisi de yılın bir bölümünü temsil eder: Yılan kış dönemine, hava tanrısı ise ekin zamanına denk düşer. Efsanenin bir versiyonunda yılanın hava tanrısını alt etmenin eşiğine kadar geldiği ama daha sonra Teşub'un insanlardan ve tanrılardan yardım gördüğü belirtilir. Büyük toprak tanrıçasının verdiği muhteşem bir şölende İlluyanka ve hısımları o kadar çok içki içer ki, oradaki insanlardan biri yılanları kıstırarak hava tanrısını kurtarmayı başarır. Bu adam yardımının karşılığı olarak tanrıçayla bir gece yatma şerefine ermeyi diler. Ama ailesinin yanına dönmek isteyince, tanrıça tarafından öldürülür. Başka bir versiyonda, İlluyanka önce Teşub'un gözlerini ve yüreğini çalar. Daha sonra Teşub oğlunun bunları geri getirmesiyle, yılanı yenmeyi başarır.

Teşub ve Kumarbi'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

An ve Enlil, Kumbarî'nin Önceli An, bkz. s. 30-31

İnana, Kutsal Evlilik, bkz. s. 38-39

Telipinu'yu Arayış Bitki tanrısı Telipinu bir gün kayıplara karışır. Büyük ve küçük bütün tanrılar onu arar ama çabaları sonuçsuz kalır. Sonunda bir arı (4) uyuklamakta olan tanrıyı bulur ve onu sokarak uyandırır. Telipinu'nun öfkesinin dinmesinden sonra, koyun postundan yapılmış bir çuval (İason ve altın post hikayesini çağrıştıran bir motif) bir meşe ağacına asılır. Çuvalın içine yeni yılda bereket, uzun ömür ve zürriyet için okunmuş dualar konulur.

Kumarbi ve An Babil, Hitit ve Yunan mitolojileri birbirinden beslenerek gelişen ve birbirinin yerini alan tanrı kuşaklarını barındırır. Hitit efsanesinin merkezinde, tahıl tanrısı Kumarbi'nin önceli An'ı iğdiş etmesi yer alır. Daha sonra Kumarbi'nin An'dan aldığı spermle, Dicle Nehri (5) ve Teşub gibi birçok şey ortaya çıkar. Teşub zamanla öne çıkarak Kumarbi'yi iktidardan düşürür.

- El ("tanrı") Ugarit'in baş tanrısı, tanrıların ve insanların babasıydı
- Baal ("efendi") bir hava ve tarım tanrısı; yeryüzünün hükümdarıydı
- El kültüne esas olarak Ugarit'te uyulurdu
- Baal'e tapınılan bölge Ugarit'ten Mısır'a kadar uzanırdı; MÖ birinci binyılda tapındığı kentlerin başında Byblos, Sayda, Sur ve Kartaca gelirdi
- Baal'in simgesi boğaydı; çoğu kez bir yıldırımla birlikte tasvir edilirdi
- Kitab-ı Mukaddes'teki Tanrı kavramlarından bazıları El ve Baal'in özelliklerine denk düşer

El ve Baal

El ve ona tapan bir kişi, Suriye rölyefi, MÖ 13. yüzyıl

El ve Baal Akdeniz kıyısında bir şehir devleti olan Ugarit'in tanrısıydı. Kent, en güzel çağına MÖ ikinci binyılın ikinci yarısında ulaştı. Panteonun tepesinde yer alan El, baş tanrı ve hem tanrıların, hem de insanların yaratıcısı sayılırdı. İnsanlar, onun lütufta bulunduğuna ve zürriyet verdiğine inanırdı. Adak listelerinde çok sık yer alması ve insan adlarının içinde geçmesi önemini açıkça gösterir. Baal de MÖ üçüncü binyılda Mezopotamya ve Ebla'daki insan adlarında karşımıza çıkar. Bir hava tanrısı olarak, bulutları güttüğüne, gök gürlemesine ve şimşeğe hükmünü geçirdiğine inanılırdı. Yeryüzünde bir kral gibi görülürdü. Baal kültü zamanla Mısır'a ulaştı ve İsrail'de de birçok kraldan destek aldı. Yahudi tanrısı Yahve'nin El ve Baal'le ortak özellikleri vardı. Fenike-Pön dininde Baal'e tapınma sürerken, El'in önemi gittikçe azaldı.

Altın Buzağı Baal'e İsrail'de de tapılırdı. Hatta Kudüs'te ona adanmış bir tapınak vardı. Bir fırtınada Yahve'nin övüldüğü 29. Mezmur'un kökeni büyük olasılıkla Baal için yazılmış ilahilere iner. Çıkış Kitabı'nda İsrailoğullarının Mısır'dan kaçışı anlatılırken, bir altın buzağıya tapma alışkanlığı kınanır. İnsanların bu putun (1) çevresinde çılgınca dans ettiği ve şehvetle döndüğü belirtilir. Burada boğa kisvesiyle sürdürülen ve sefahate dönük bir Baal kültü kastedilmiş olabilir. Kitab-ı Mukaddes metinleri ona tapınmayı kınar ve sert cezalar öngörür.

Osiris'in Dirilişi: s. 77

Baal ve Mot Baal bir keresinde ölüm ve çoraklık tanrısı Mot'la dövüşmek zorunda kalır. Yenilgiye uğrar ve canavarların dipsiz kuyusuna, ölüler diyarına inmeyi kabullenir. Baal'in sevgilisi olan savaşçı Anat yeni bir kavga için Mot'a meydan okur. Onu kavgaya çekip öldürmesi, Baal'in (2) serbest kalıp ölüler diyarından dönmesini sağlar. Baal dönüşünde bir şölene katılabilmeleri için ölü atalarını da beraberinde getirir. Bu efsanenin farklı yorumları vardır: Baal'ın ölümü ve dirilişi sürekli ekim ve hasat arasındaki yıllık bitki döngüsünü yansıtır. Ancak, burada görülen kral ve ata kültü unsurları Yeni Yıl şenliğiyle bir bağlantıyı da çağrıştırır.

Baal İçin İnşa Edilen Saray El, deniz tanrısı olan oğlu Yamm'a bir saray inşa edilmesi için direttir. Ancak, Baal'in kendisine kafa tutan deniz tanrısını kavgada yenmesiyle, bu saraya oturmak ona nasip olur. Baal denizlerin hâkimi olarak üstlendiği yeni rolü kutlamak üzere bir şölen verir. Ama daha sonra sarayın (3) yenilenmesini ister. Sevgilisi Anat bu isteği bildirmek üzere baş tanrı El'in yanına gider. Onu yok etme yönündeki tehditleri karşısında, El sonunda yeniden inşaya razı olur. Efsanenin başka bir biçiminde, Baal ve Anat'ın ricasıyla El'in eşi araya girerek sarayın yeniden yapılmasını sağlar. Böylece sarayı gümüş ve altından inşa etmek üzere Girit ve Memfis'ten kutsal yapı ustası Kothar-wa-Khasis çağrılır.

Baal'den Beelzebub'a

Kitab-ı Mukaddes'in çeşitli yerlerinde, Baal'den ve kültünden olumsuz bir yaklaşımla söz edilir. İkinci Krallar Kitabı'nda Baal Zebub adlı bir tanrının Ekron kentinin koruyucusu olduğu belirtilir. İncil'de İsa'nın iblisleri kovmak için Beelzebub'un gücünden yararlandığı söylenir. Her iki ad da "Hükümdar Baal" ya da "Kahhar Baal" adlarının bozulmuş biçimleridir.

El ve Baal'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

İnana, Baal ve Mot Efsaneleriyle Paralellikler, bkz. s. 38-39

Marduk ve Asur, Yeni Yıl Şenliği, bkz. s. 42-43

Nanna, Ay Tanrısının Boğayla İlintisi, bkz. s. 36-37

Teşub ve Kumarbi, Teşub'un Baal'e Benzerliği, bkz. s. 50-51

- Ahura Mazda kadim İran dini Zerdüştçülüğün en güçlü tanrısıydı
- İkiz ruhlar Spenta Mainyu ve Angra Mainyu'nun babası olmasına karşın, özellikle iyi ruhla özdeşleştirilirdi
- Ahura Mazda'yla ilgili öğretileri Zerdüşt (Zarathustra) geliştirmişti
- Altı ameşa spenta, Ahura Mazda'nın yardımcılarıydı
- Simgesi güneş ve ışık tanrısına uyacak şekilde kanatlı güneşti

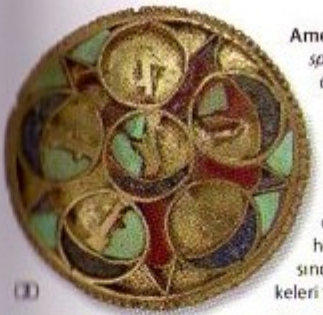
Ahura Mazda

Ahura Mazda ("her şeyi bilen hükümdar") kadim İran panteonundaki en güçlü tanrıydı. Kadim İran dininin gittikçe tektanrıcılığa yakınlaşmasıyla birlikte, Ahura Mazda'ya her şeye gücü yeten, her şeyi kapsayan bir tanrının özelliklerini yakıştırma eğilimi daha da güçlendi. Güneşle ve ışık tanrısıyla özdeşleştirilmesinden dolayı, Ahura Mazda'nın simgeleri kanatlı güneş (1) ve arındırıcı bir unsur olan ateşti. Düşünceleriyle evreni yarattığına inanılırdı.

Peygamber Zerdüşt'ün (MÖ yak. 650-553) önayak olduğu reformlarla, Ahura Mazda bir kişisel tanrı olmaktan çıkarak yaratıcılık ve iyilik ilkelerinin bir timsali haline geldi. Adil bir dünya düzenini ayakta tutan ve insanoğlunun yaptığı işlerle ilgili sorgulamada kefillik yapmaya hazır olan bir dünya hükümdarı özelliğini de kazandı. Ahura Mazda ayrıca dünyada olup biten şeyleri belirleyen "ikiz ruhlar" Spenta Mainyu ("iyi ruh") ve Angra Mainyu'nun ("yıkıcı ruh") babası sayılırdı. Kıyamet gününde ikisinin kavgasından zaferle çıkarak dünyayı yönetecek ve insanlığı kurtuluşa götürecek olan Spenta Mainyu'nun bir veçhesine bürüneceğine inanılırdı.

(1)

(2)

Ahura Mazda'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Mithra, Ahura Mazda'nın Yardımcısı, bkz. s. 58-59

Hürmüz ve Ehriman, Ehriman'ın Ahura Mazda'yla Husumeti; Hürmüz'ün Ahura Mazda'yla Özdeşliği, bkz. s. 56-57

Ameşa Spenta Altı *ameşa spenta* (2, "iyiliksever ölümsüzler") ilk başta özerk İran ilahlarıydı. Daha sonra Ahura Mazda'nın çevresinde toplanan ve dünyayı düzen altında tutmasına yardımcı olan bu varlıkların her biri Zerdüştçülük açısından önem taşıyan belli ilkeleri temsil ederdi. Kşatra Vairya ("kudret") iyi yönetimin, Haurvatat ("arınma") dürüstlüğün ve sağlığın, Armaiti ("yumuşak mizaç") bağlılığın ve sevginin, Ameretat ("ölümsüzlük") yaşama gücünün, Vohu Manah ("erdemli düşünce") ruh saflığının ve Aşa Vahişta ("doğru düzen") duruluğun ve hakikatin timsali sayılırdı.

Saoşyant Saoşyant ("yardım getiren kişi") kadim İran dininde Mesihliğe dönük ana figürdür. İnanışa göre bu "cesur kişi" ölümü alt edecek ve kıyamet gününde hayatı geri getirecektir. Ölüleri uyanana kadar sarsacak ve nihai tanrısal hüküm için huzura çıkmalarını sağlayacaktır. Saoşyant erdemliliği ve doğruluğu temsil eder. Öğretiler onun mucizevi biçimde Zerdüşt'ün (3) korunmuş tohumundan ortaya çıkacağını ya da bizzat peygamberin kıyamet gününde Saoşyant kimliğiyle dünyaya geri geleceğini belirtir.

3

Ateş Sunakları

Hinduizm'in kaynaklarından biri olan Veda dini gibi, kadim İran dini de bir ateş kültüyle bağlantılıydı. Pers İmparatorluğu döneminde, yanan kurban ateşi "güneşe dönük" (Ahura Mazda'ya bakan) bir taş sunakta tutuşturulur ve ateş rahiplerince gözetilirdi. Ateş kült anmasının bir simgesi sayılırdı. İnsanlığın yaratılışı sırasındaki özgün saflık ve beklenen kıyamet günü arasındaki ilişkiyi de temsil ederdi. İran'ın Fars ilindeki Nakş-ı Rüstem'de bulunan ateş tapınağı ya da sunağı (solda) muhtemelen İran ateş kültü açısından önemli bir ibadet merkeziydi.

(1) Ateş Kültü: s. 282

- Kadim İran dininde ikiz ruhlar Hürmüz ve Ehriman iyiliği ve kötülüğü temsil eder
- İkicilik Zerdüşt'ün öğretilerinde önemli bir ilkedir; dünyada olup biten her şeyi belirlediği söylenir
- Zurvancılık öğretilerinde Hürmüz ve Ehriman hava tanrısının oğulları olarak görülür
- Hindistan'daki Parsiler günümüzde Zerdüştçü öğretilere inanmayı sürdüren bir topluluktur
- Parsi tapınaklarındaki arındırıcı ateşin Ehriman'a ve kötülüğe karşı koruma sağladığına inanılır

Hürmüz ve Ehriman'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Ahura Mazda, Ehriman'la Husumeti; Çoğu Durumda Hürmüz'le Özdeşliği, bkz. s. 54-55

Mithra, Ehriman'ın Özelliklerini Bünyesinde Toplaması, bkz. s. 58-59

Hürmüz ve Ehriman

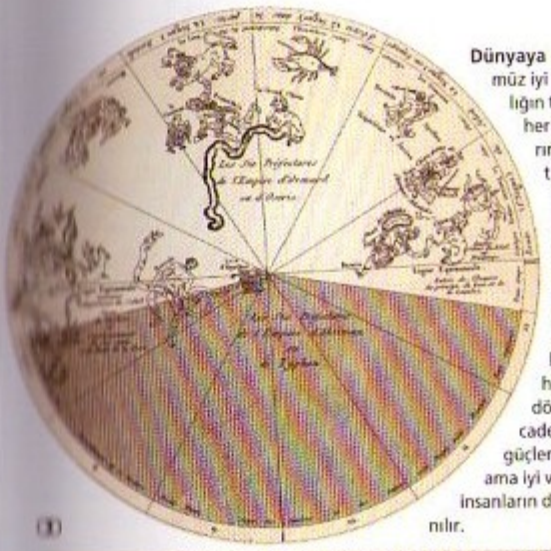

Kadim İran dinindeki ikiciliğin en iyi örneği ikiz ruhlar Hürmüz ve Ehriman'a ilişkin öğretilerdir. Bu öğretilere göre, dünyada olup biten her şey hem birbirini tamamlayan, hem de birbiriyle çatışan aydınlık ve karanlık ilkeleri arasındaki mücadeleyle belirlenir. Sasani döneminde (MS 200-700) bu ilkeleri zaman tanrısı Zurvan'ın oğulları sayarak birbiriyle uyumlu hale getirme çabaları ortaya çıktı. Bu inanışa göre, "aydınlık ve hoş kokulu" Hürmüz iyilik ilkesini, "karanlık ve pis kokulu" Ehriman kötülük ilkesini temsil eder. Bir oğlunun olmasını isteyen Zurvan bu amaçla bir kurban verir ama bunun işe yarayacağından kuşku duyar. Böylece çoğu kez Ahura Mazda'yla (1) karşılaştırılan Hürmüz kurbandan doğarken, Ehriman da Zurvan'ın kuşkusundan ortaya çıkar.

Aslan Başlı Mithra Karşıt iki gücün özellikleri daha sonra aslan başlı tanrı Mithra'da (2) birleşir. Mithra çağlar boyunca sürekli akıp duran ve yıkıcılığının yanısıra yaratıcılığı da taşıyan zamanın sınırsızlığıyla bağlantısından dolayı bir sonsuzluk gücü olarak da yeni bir önem kazanır. Bedeninin çevresine dolanan yılanlar güneşin yörüngesini simgeler; göğsündeki ve uyluklarındaki dört burç iki gün-dönümünü ve iki gün-tün eşitliğini temsil eder. Taşıdığı asa ve anahtarlar da güneşin gücüne işaret eder.

(2) İkicilik: s. 332, 384

(3)

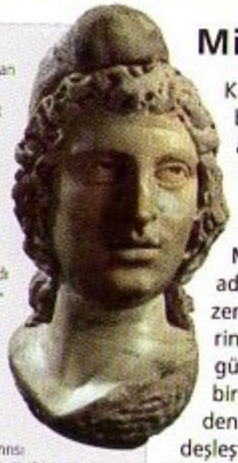
Dünyaya Hükmetme Mücadelesi Hürmüz iyi şeylere kaynaklık eden yaratıcılığın timsalidir. Buna karşılık, Ehriman her zaman kötü bir şeyi ortaya çıkarır. Örneğin, aydınlık gündüze bir tezat olarak karanlık geceyi, daha yumuşak mevsimlere karşı kış soğuğunu ve kavurucu sıcağı yaratır (3, altısı Ehriman'ın, diğer altısı Hürmüz'ün egemenliğinde olan burçlar kuşağı). Hastalık sağlığa, kötü düşünceler iyi düşüncelere ve zehirli yılanlar, fareler ve haşarat gibi "kötü hayvanlar" çiftlik hayvanlarına dönüşür. Dünyaya hükmetme mücadelesi sırasında, iyilik ve yaratıcılık güçlerinin sonunda üstün geleceğine ama iyi ve kötü arasında seçim yapabilen insanların da önemli bir rol oynadığına inanılır.

Parsiler

İslam ordularının İran'ı fethetmesinin ardından, kadim İran dinine inananlar Hindistan'a göç etti ve orada Parsiler olarak anılmaya başladı. Bu insanların birçoğu Mumbai çevresindeki bölgeye yerleşti. Günümüz Parsileri kendilerini tektanrıcı sayar. Ateş aracılığıyla ulaşılan kült arınmasının onlar için özel önem taşıması nedeniyle, tapınaklardaki kutsal ateşleri hep yanık tutmaya özen gösterilir (solda). Parsiler kötülüğe karşı mücadeleye aktif olarak katılmayı üç etik değere dayanarak onaylar: İyi düşünceler (humata), iyi sözler (huhta) ve iyi eylemler (huvareşta). Ergenlik çağına varan bir genç kişi beyaz bir gömlek giymeyi ve bele kutsal bir kuşak bağlamayı gerektiren bir ayinle erdemliler topluluğuna kabul edilir (sağda).

- Kadim İran tanrısı Mithra, Hint tanrısı Mitra'yla ilişkilidir; Romalılar da onu bilir ve ona Mithras adıyla tapardı
- Adı "akit" anlamına gelen Mithra adalet ve ahde vefa tanrısıydı
- Bir ışık tanrısı olarak, bir Mesih figürü sayılırdı
- MS 100'den başlayarak Roma'da da tapınılan bir tanrıydı
- Ona yakıştırılan simgeler ışık getirme işlevine işaret eden meşale ve boğayı öldürmek için kullandığı silahtı (mızrak, hançer ya da balta)

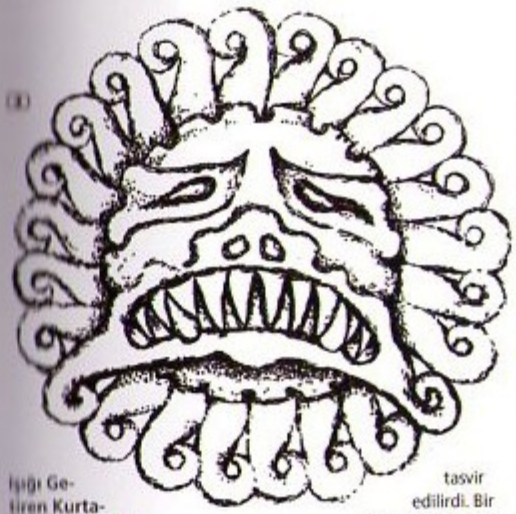
Mithra

Kadim İran panteonunda Hint tanrısı Mitra'ya benzeyen Mithra akit ve dostluk tanrısıydı; ama ona ışık ve güneş tanrısı olarak da tapılırdı. İran'daki erkek topluluklarının ayinlerinde önemli bir rol oynardı. Daha sonraları Romalı askerler de bu kültün âdetlerini benimsedi. Mithra'nın temsil ettiği etik ilkeler arasında adalet, erdem ve ahde vefa vardı. Evrendeki düzenin korunmasını, ayrıca mevsimlerin ve günlerin düzenli geçmesini sağladığına inanılırdı. Özgün tasvirlerinde beyaz küheylanlarca çekilen bir savaş arabasını sürerken görülürdü; bu yüzden Yunanlar arasında güneş tanrısı Helios'la özdeşleştirilirdi. Mithra bir gümüş mızrak da taşırdı. Ayrıca insanların yaptığı işlerin ölçüldüğü nihai hüküm sırasında Ahura'nın yanında bulunan yardımcılardan biri sayılırdı.

İlkçağ Boğasını Öldürmek Mithra'nın en önemli eylemi ezeli boğayı öldürmesidir. Diz çöktürdüğü boğayı sol eliyle burun deliklerinden sıkıca tutar ve başını yukarıya doğru büker (1). Daha sonra sağ eliyle hançerini boğanın boğazına saplar. Bu eylem tüm canlı şeylerin yeniden doğuşunu simgeler; çünkü yeni hayat boğanın yere dökülen kanından ve ersuyundan doğar. Eylemin simgelediği bir başka şey vahşi ve doğal güçlerin insanlarca kurulan düzgün yönetimle ehlileştirilmesi ve egemenlik altına alınmasıdır.

Roma'daki Doğu Tanrıları ve Kültleri: s. 222 | Mitra: s. 294

Işığı Getiren Kurtarıcı Zerdüştçülüğün bir kutsal kitabı olan Avesta'da, Mithra'yı Ahura Mazda'nın yarattığı ve eğittiği söylenir; bu bakımdan ona sanki bizzat bu güçlü tanrıymışçasına tapmak gerekir. Daha baştan itibaren Mithra ışık ve güneş tanrısı olarak tanınır ve güneş imgesiyle (2) ya da ışınlarla çevrili halde (3, Roma sunağı parçası) tasvir edilirdi. Bir güneş tanrısı sıfatıyla Mithra aynı zamanda hayat veren bir varlıktı. Part dönemiyle (MÖ 247-MS 226) bir kurtarıcı tanrıya dönüştü ve Frigya miğferi, tunik ve burçlarla kaplı pelerin giymiş bir genç olarak tasvir edilmeye başladı. Bir kurtarıcı olarak Roma panteonuna da taşındı. Mithra'ya inananların amacı kişisel kurtuluştu. Mithra gizemleriyle ilgili temsili resimler arasında güneş tanrısı Sol ve Mithras'ın katıldığı bir ziyafetin tasviri de yer alır.

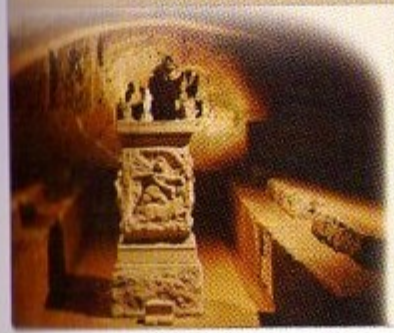

Mithra'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Ahura Mazda, Mithra'nın Ahura Mazda'nın Yardımcılarından Biri Sayılması, bkz. s. 54-55

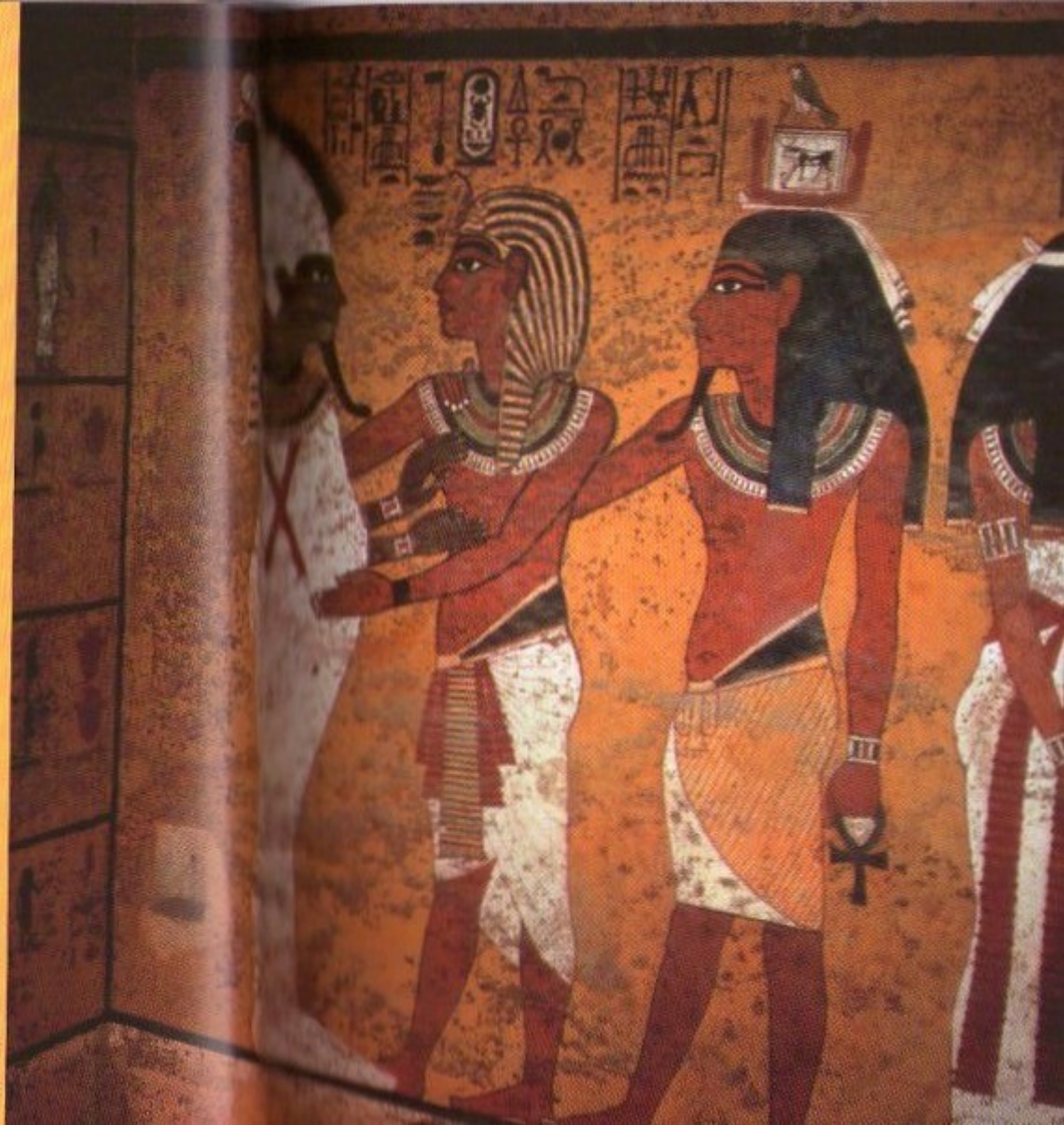
Hürmüz ve Ehriman, Mithra'nın Her İki İlkeyi Tek Yapıda Birleştirmesi, bkz. s. 56-57

Roma Mithras Kültü

Kayalık bir mağarada doğduğu söylenen Mithras'a tapınılan yeraltı mabetlerine Mithraea (solda) denirdi. Sıkı sıkıya gizli tutulan gizem ayinlerine yalnız erkekler katılabilirdi. Mithras'a inananların çeşitli kabul törenlerinden geçmesi gerekirdi. Romalı askerler Anadolu'da tanıdıkları bu kültü beraberlerinde Avrupa'ya götürdü. Mithras 3. yüzyılda Roma'nın resmi güneş tanrısı Sol Invictus'la ("yenilmez güneş") ilişkilendirildi. Bu tanrıya dönük ibadet uzun bir süre Hıristiyanlıktan daha güçlü kaldı.

Mısır Mitolojisi

Osiris'in Firavun Tutankhamon'u kucaklayışı

Mısır Mitolojisi

Yıllık taşkınlara uğrayan ve zengin alüvyonlu topraklara sahip olan Nil Nehri Vadisi, en eski uygarlıklardan birinin beşiğiydi. Yukarı (Güney) Mısır ve Aşağı (Kuzey) Mısır krallıkları arasındaki çekişme ikisinin MÖ 3050 dolaylarında Narmer'in (1, Narmer dikilitaşı) yönetimi altında birleşmesiyle sona erdi. Krallığın merkezileşmesi yeni gelişen firavun kültünün güçlenmesini ve sonraki hanedanlar boyunca sürmesini sağladı.

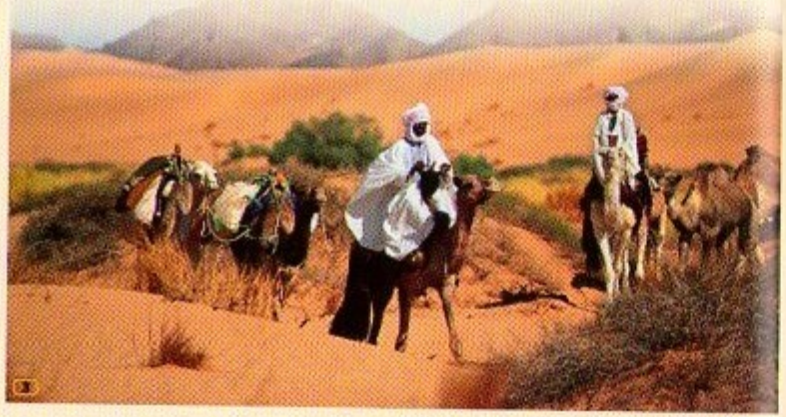
Siyasal yapısının genişlemesiyle birlikte, Eski Mısırlılar binden fazla tanrının ve tanrıçanın yer aldığı ve insanı serseme çevirecek kadar karmaşık bir panteonu kapsayan hayret verici bir din yarattı. Bu ilahların çoğu günümüze sadece adlarıyla ulaşırken, bazıları tasvir edildikleri resimler, onları övücü ilahiler, onlardan yardım isteyen büyülü sözler ve efsanelerini aktaran hikayeler sayesinde hâlâ bilinmektedir.

Diğer her kültürün tanrıları gibi, Mısır tanrıları da kendilerine tapan insanların amaçlarına hizmet eder, onların ihtiyaçlarını, arzularını ve kaygılarını yansıtırdı. Bazıları hayatın temel unsurlarını sağlayan bereket, tarım ve hayvancılıkla ilgiliydi. Diğerleri devletin siyasal ihtiyaçlarına cevap verir, Mısır'ın sınırlarını ya da bizzat firavunu korumak için yardıma çağrılır ya da sonsuz bir öbür dünya vaadine aracılık ederdi. Tek bir ilahın başka bir tanrıyla ilgili olanlarla da örtüşebilecek birçok amaca hizmet etmesi çok sık görülen bir durumdu. Başlı başına yaratılış edimi bile farklı tanrılara bağlanırdı; çünkü her önemli kült merkezinin kendine özgü bir yaratılış kuramı vardı. Bugün bakıldığında teolojik kafa karışıklığına elverişli bir zemin yaratıyor gibi görünse de, tanrısal varlıkların çokluğu -hem de fazlasıyla- Mısırlılar açısından bir anlam katmanlaşması yaratırdı. Çevrelerindeki dünyanın incelikli ve karmaşık yapısına ilişkin algılayışlarını ifade etmeye yarardı. MÖ dördüncü binyılın sonlarına doğru, sonradan şöhrete ulaşacak olan tanrıların öncelleri taş ya da fildişinden oyulmuş veya kille kalıba dökülmüş heykelcikler biçiminde Mısır sanatında boy göstermeye başladı. Doğal dünyayı gözlemlemeye her zaman düşkün olan Mısırlılar, hayvanlardaki güzellikleri somutlaştırdıktan sonra kutsallığın bir ifadesi olarak insan bedenine uyarlardı. Çoğu kez insan ve hayvan özelliklerinin biraraya getirildiği böyle biçimlerin ilkel gibi görünmesine karşın, bunlar olduğu gibi ele alınmazdı. Bir tanrının gücü Osiris'in Apis boğası gibi bir kutsal hayvanda ya da altından ve değerli taşlardan yapılmış bir kült imgesinde açığa çıkabilirdi; ama ne hayvanın, ne de heykelin kendisi tanrı sayılırdı. Bu şeyler daha karmaşık anlamların somut ifadeleriydi sadece. Tanrılar (2, örneğin, bu duvar resminde I. Ramses'le birlikte görülen Anubis ve Horus) "gizemli" olarak nitelendirilir ve gerçek doğaları insan kavrayışının ötesinde sayılırdı. Bununla birlikte, Mısır tanrıları insana özgü zaaflara açıktı. Açgözlü, şehvete düşkün ya da bedenen zayıf olabilirlerdi. Yaşlanabilir ve ölebilirlerdi. Ama bu durum onları Mısır dünyasının her alanını sarmaktan ve denetlemekten alıkoymazdı.

Mısırlılar bir küre yerine düz bir dünya boyunca akan Nil Nehri'nin merkezinde yer aldığı bir evrende yaşadıklarını düşünürdü. Yeryüzünün yukarısında suyla dolu göksel âlem uzanırken, altında ölüler diyarı yatardı. Yaratılan bu dünyanın çevresinde ise varlığı yaratılışın öncesine inen sular, yani tanrıların babası Nun'da kişileştirilen bir ezeli ortam vardı. Yeryüzünün, gökyüzünün ve yeraltı dünyasının coğrafyası bilinen bir şeydi; ama sınırsız, ışıksız ve devinimsiz Nun enginliğini tanrılar dahi bilemezdi. Mısırlılar evrenin büyük bölümünü karşıt ya da tamamlayıcı unsurlara dayalı eşlerden oluşmuş ikilikler biçiminde görürdü. Bu ikilik kavramının mitolojideki en iyi örneği, dünyaya hâkim olmak için savaşan Set ve Horus adlı tanrılarda görülür. Set çöllük alanları ve göçebe kabileleri de (3, Sahra kabile insanları) kapsamak üzere Yukarı Mısır'ın koruyucusuyken, Horus daha kapsamlı kentsel gelişime sahne olan ve firavun kültünü benimseyen Aşağı Mısır'ın koruyucusudur. Böylece her iki tanrı bir yandan kaosu (Set ve çöller), bir yandan düzeni (Horus ve firavun) kişileştirir.

Narmer'in sağladığı birleşmenin ardından son derece katmanlı bir yapı kazanan Mısır toplumunun tepesinde, uyrukları ile tanrılar arasında bir tür aracı konumunu taşıyan firavun vardı. Daha sonra ruhban sınıfıyla birlikte soyluları ve diğer memurları (4, bir katip figürü) kapsayan bir bürokrasi gelirdi; değişen önem derecelerine sahip idari makamlar bu kesimin elindeydi.

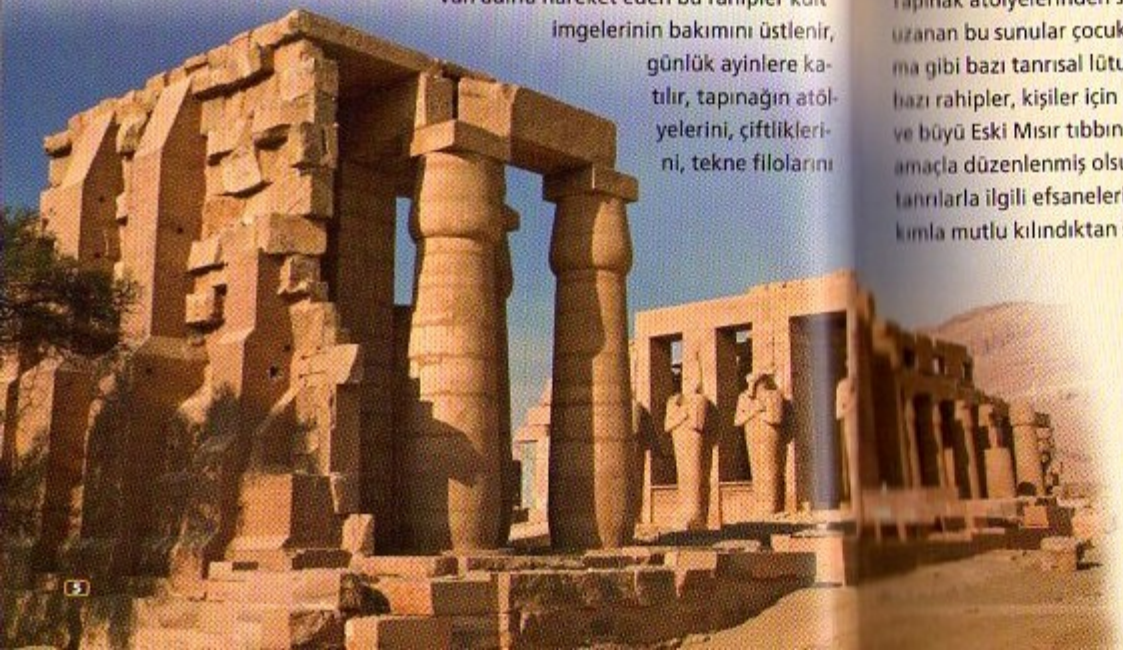
Mısır halkının büyük çoğunluğu yönetim kademesinin dışındaydı. Bu insanlar geçimlerini çiftçilik, balıkçılık, zanaatkarlık ve ırgatlıktan sağlardı. Merkezi bir yönetimle birlikte firavun, köylüleri daha önce hayal bile edilemeyecek bir ölçekte seferber etme olanağına kavuştu. Eski Krallık (MÖ yak. 2687-2191) yöneticileri emirlerine amade binlerce insanın emeğiyle defin amaçlı muazzam taş anıtları, yani bugün bile Mısır uygarlığının doruğunu simgeleyen piramitleri yaptırdı. Bu dönemin firavunları ülkenin her yanında tanrılar için tapınaklar da kurdu.

Eski Krallık döneminin sonlarında, tapınaklara kaynak sağlamaya yönelik araziler bağışlandı; bu bağışlara bakım işlerine destek verecek köylü işgücü de dahildi. Daha önce firavuna ait olan böyle bir zenginliğe kavuşmak, ruhban sınıfının ve soyluların daha geniş bir iktidar elde etmesini sağladı. Güç dengesindeki bu görece küçük ama önemli değişiklik çoğu Mısırlının günlük yaşamını hemen hiç etkilemedi. Ne var ki, Eski Krallık yönetimini izleyen dönemde (MÖ yak. 2190-2061) Mısır kültürünün başka bir önemli veçhesi üzerindeki firavun denetiminin gevşemesi öbür dünya için sahiden köklü bir etki yarattı: Daha önce sırf firavunlara mahsus olan defin tılsımlarını diğer sosyal sınıflar da benimsedi. Artık tüm Mısırlılar ölüm tanrısı Osiris'in efsanesine katılmayı isteyebilirdi.

Başka değişiklikler de art arda geldi. MÖ 2061 dolaylarında Yukarı Mısır kenti Teb'den gelme bir hanedan bütün Mısır'a egemen oldu. Teb'in şahin başlı savaş tanrısı Montu ülke çapında önemli bir tanrı haline geldi. Ancak Teb halkının taptığı başka bir tanrı olan Amon çok geçmeden önem bakımından onu gölgede bıraktı. Başka bir Teb hanedanının Mısır'ı yabancı Hiksosların yüzyıllık onur kırıcı egemenliğinden (MÖ yak. 1664-1555) kurtarmasıyla birlikte, Amon'un Mısır panteonunun tepesindeki konumunu sağlamlaştırdı. Bu birkaç örneğin gösterdiği üzere, tıpkı firavunların akıbetinde olduğu gibi, her ayrı tanrının öne çıkışını -ayrıca algılanış ve sunuluş biçimini- üç bin yıllık firavunluk tarihinin akışı belirledi.

Firavun, "tanrıların oğlu" sıfatıyla ruhban sınıfına, özellikle de Teb'in kudretli Amon rahiplerine karşı konumunu sürekli savunmak zorundaydı. Bu durum tanrılara ve ailelerine -sözgelimi Heliopolis'in dokuz tanrısına ya da Hermopolis'in sekiz tanrısına- ilişkin kozmolojilerin ve çeşitli tanrılara özgü kültlerin tasarlanışına büyük nüfuz kazandırdı. Tek tek tanrıların önemindeki birçok değişiklik, özellikle de Firavun Ahenaton'un geliştirdiği Aton kültü firavun ile ruhban sınıfı arasındaki iktidar mücadelelerinin doğrudan bir sonucu olarak karşımıza çıkar.

Bütün Eski Mısır tarihi boyunca, resmi din, tapınaklara (5, Teb'deki Ramesseum tapınağı) odaklı kaldı. Tapınakların içindeki rölyefler ve heykeller firavunu tanrılara adaklar sunarken gösterirdi; çünkü insanlar ile tanrısal varlıklar arasındaki tek aracı güç firavundu. Uygulamada tapınakların görevli kadrosu geniş bir ruhban sınıfından oluşurdu. Apaçık biçimde firavun adına hareket eden bu rahipler kült imgelerinin bakımını üstlenir, günlük ayinlere katılır, tapınağın atölyelerini, çiftliklerini, tekne filolarını ve diğer mülklerini denetlerdi.

Her mabedin içinde ilgili tanrının altın ve lacivert taşı gibi değerli malzemelerden yapılmış bir heykeli (ka, yani "benzer") dururdu. Mısırlılar kendi tanrılarının ilahi varlıklar olmakla birlikte, her canlı yaratık gibi bakıma gerek duyduğuna inanırdı. Onların bu ihtiyaçlarını karşılamak günlük ayinin temelini oluştururdu. Her gün rahipler mabet kapısının mührünü sökerek içeriye bir öğün yemek bırakırdı; ardından kapatılan kapı ertesi sabaha kadar mühürlü kalırdı. Sunuları yenileyerek hoşnut tutulan tanrının kozmik düzeni koruyarak memnuniyetini ifade etmesi beklenirdi. Bu özel ayinlere yalnız rahipler tanık olurdu. Belli aralıklarla heykel bulunduğu mabetten çıkarılır ve bir şenlik alayıyla taşınırdı.

Bürokrasi sıradan Mısırlılar ile tanrıları arasındaki ilişkiyi koparmazdı. Erkekler ve kadınlar tapınak içindeki günlük ayine katılmasalar da, tanrılara saygı göstermekten geri kalmazlardı. Tapınaklara adak niyetine sunular bırakırlardı. Tapınak atölyelerinden satın alınabilecek kil heykelciklerden çiçeklere kadar uzanan bu sunular çocuk sahibi olma, sağlığa kavuşma ya da bir davayı kazanma gibi bazı tanrısal lütuflar elde etme umuduyla verilirdi. Büyü işiyle uğraşan bazı rahipler, kişiler için özel ayinler yapardı. Her hekim aynı zamanda rahipti ve büyü Eski Mısır tıbbının önemli bir unsuruydu. İster resmi, isterse kişisel amaçla düzenlenmiş olsun, bu ayinler genelde yardım için güçlerine başvurulan tanrılarla ilgili efsanelerin bazı yönlerini yansıtırdı. Kültün heykeli her gün bakımla mutlu kılındıktan sonra, yaratılış anında Nun'un ezeli sularından ortaya çıkmış ilk kara parçasını simgeleyen kumun üstüne bırakılırdı. Çocuk tanrı Horus'un bir heykeli üzerine dökülen su, yılan sokmalarına karşı bir deva olarak görülürdü; çünkü Horus'un annesi İsis'in onu bataklıklardaki tehlikelerden koruduğuna inanılırdı. Cenaze törenlerinde matem tutan kadınlar, tanrı Osiris'in öldürülmesinin yasını tutan tanrıçalar İsis ve Neftis gibi, ölüye eşlik ederdi.

Eski Mısırlıların gözünde mitoloji sırf tanrılarla ilgili hikayelerin bir derlemesinden ibaret değildi. Günlük yaşamda yer alan etkin bir güçtü.

Piramitlerin Büyük Gizemi

Eski Mısır firavunları için mezar işlevi gören Mısır piramitleri günümüzde bir kültürün tamamını temsil eden bir nitelik kazanmıştır. Böyle yapıları inşa etmek için gerekli muazzam işgücü ve kaynak miktarı üzerine düşünmeye dalan bir kişi her zaman aynı soruyu merak eder: Niçin? Piramidin biçimi, yaratılış sürecinde ezeli sulardan çıktığı söylenen ilk toprak tümseği akla getirir. Her piramidin çevresinde ölü firavuna adanmış bir tapınak kompleksi yer alırdı; çünkü firavunun ölünce bir ilaha dönüşerek Osiris ve Ra adlı tanrılara katıldığına inanılırdı. Özenle kuzeye doğru hizalanan piramit ve ona bağlı tapınak, inanışa göre, kutup çevresindeki yıldızlar için Mısırlıların kullandığı ifadeyle "ölümsüz yıldızlar"a katılmak üzere firavun ruhunun gökyüzüne doğru yolculuğunu kolaylaştırırdı.

Kolomb-Öncesi Kültürlerin Basamaklı Piramitleri: s. 398

■ Ptah Aşağı Krallık başkenti Memfis'in baş tanrısıydı

■ Evrensel yaratıcı olarak düşünceyle kozmosu var ettiğine inanılırdı

■ Tüm tanrıları yaratan varlık sayılırdı

■ Sanat eserlerinde mumyalanmış bir sakallı adam olarak gösterilir; çoğu kez başında takke bulunur ve elinde bir ankh ("hayat"), bir was ("iktidar") ve bir ced ("istikrar") tutar

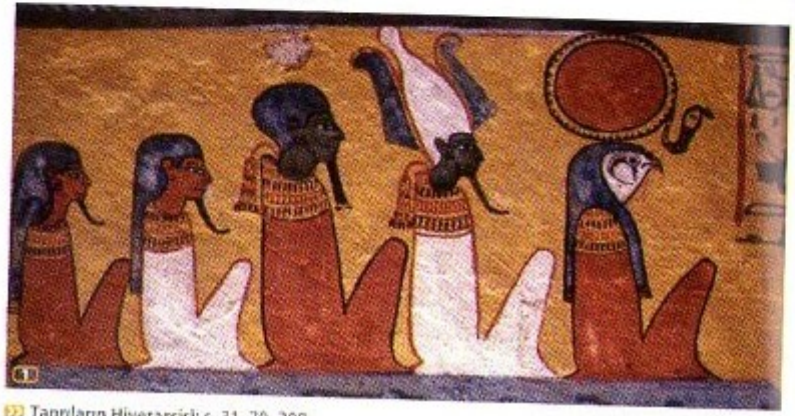
Memfis Tanrı Soyağacı

Şabaka taşı üstündeki Memfis tanrı soyağacı

Aşağı Krallık'ın eski başkenti Memfis "iki diyarı birbirine bağlayan" anlamında Ankh-Tavi olarak bilinirdi. Hanedanlar öncesi dönemde Mısır'ın dinsel ve idari merkeziydi ve Eski Krallık toprakları içindeydi.

Memfis tanrı soyağacının başında yüreğini ve dilini kullanarak evreni yarattığına inanılan tanrı Ptah (1, sağda) yer alırdı. Karısı Sekhmet ve oğlu Nefertem'le birlikte Memfis tanrı soyağacının ana üçlüsünü oluştururdu. Komşu Heliopolis'e ait başka tanrılar da çoğu kez Ptah'ın bedene bürünmüş halleri olarak Memfis tanrı soyağacına alınmıştı. Yaratılış hikayesinin Yeni Krallık döneminden kalma Şabaka taşına yazılı halde bulunmuş olması nedeniyle, Memfis tanrı soyağacı, tıpkı Yahudi ve Hıristiyan teolojileri gibi metin esaslı ilk örneklerden biri sayılır.

Tanrıların Hiyerarşisi: s. 31, 70, 308

Ptah ve Sekhmet Memfis kentinin tanrısal eşleri Ptah ve karısı Sekhmet'ti (2). Ptah öbür tanrıları düşünce ve söz aracılığıyla yaratmış, yani her birine yaşam (*ankh*) ve yaşam gücü (*ka*) vermiş olması nedeniyle, zanaatkarların koruyucu tanrısı olarak bilinirdi. Başında bir takke bulunan ve iktidar, hayat ve istikrar işaretlerinin yer aldığı bir asayı sıkıca tutan bir mumya olarak tasvir edilirdi. Dişi aslan tanrıça Sekhmet ("güçlü kişi") ateş soluyan azgın bir tanrıçaydı. Firavunlar savaş alanında ondan güç ve koruma dilerdi. Salgınlar Sekhmet'in ulakları sayıldığında, onu mutlu kılmak üzere kültü çerçevesinde düzenlenen birçok sıkı ayin vardı.

Memfis'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Apis-Kutsal Kara Boğa, Ptah'ın Dışavurumu, bkz. Hayvan Tanrılar, s. 105

Atum, Heliopolis Tanrı Soyağacında Ptah'ın Dışavurumu, bkz. s. 70-71

İnsanların Yok Edilişi, Hathor'un Sekhmet'e Dönüşmesi, bkz. Hathor, s. 93

Heliopolis Tanrı Soyağacı, Memfis'le Çekişme, bkz. s. 70-71

Horus, Şahin Tanrının Ölüler Diyarında Sokar'la Birlikte Çalışması, bkz. s. 82-83

Sokar Şahin tanrı Sokar'ın (3) metal işçiliğinin koruyucusu olması, başka bir zanaatkar tanrı olan Ptah'la özdeşleştirilmesine yol açmıştı. En önemli yönü bir mezarlık ilahı olmasıydı. Asıl işlevi ölülerin ruhlarını arındırmaktı. Ölmüş bir firavunun tanrılar arasında bir yumurtadan çıkarak yeniden doğuşu sırasında, Sokar bir zıpkınla kabuğu çatlatırdı. Ardından başka bir şahin tanrı olan Horus, ölüleri yargılamak üzere Sokar'ın teknesiyle yukarıya taşırdı. Ölüler diyarında Sokar gecenin dördüncü ve beşinci saatlerinde güneş tanrısı Ra'nın geçtiği çöllere hükmederdi.

Nefertem Azgın bir tanrıça olmasına karşın, Sekhmet'in bir annelik yönü de vardı. Ptah'tan olan oğlu Nefertem nilüfer tanrısıydı. Yaratılış sırasında ezeli sulardan biten mavi nilüferi temsil ederdi; inanışa göre bu nilüferin taçyapraklarından güneş ortaya çıkmıştı. Nefertem zamanla bir esans ilahı haline geldi (4, çiçek sıkan kadınlar). Tapınıldığı Memfis'te çoğu kez başında nilüfer çiçeği taşıyan bir adam ya da nilüfer üstünde oturan bir çocuk olarak tasvir edilirdi.

Hindistan'da Nilüfer Çiçeği-Lakşmi ve Nilüfer Çiçeği: s. 299

- Osiris ölüler diyarının hâkimi ve bitki tanrısıydı
- Başında Yukarı Mısır'ın beyaz tacıyla mumyalanmış bir kral olarak tasvir edilirdi
- Bazen çürüklüğün ya da bereketli toprağın rengiyle siyah tenli, bazen de yenilenmenin ve bolluğun rengiyle yeşil tenli gösterilirdi; asa ve kamçı taşırdı

Osiris

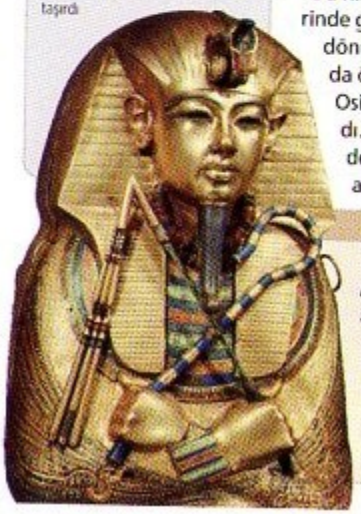
Osiris ölüler diyarının efendisi ve ebedi hayatın vaatçisi olarak Mısır mitolojisinin başta gelen tanrılarından biriydi. En önemli yanı ölmesi ve daha sonra dirilmesiydi. Muhtemelen ilk başta bir bitki tanrısı olan Osiris, Geb ve Nut'un ilk doğan oğluydu. Çoğu kez kız kardeşi ve karısı olan tanrıça İsis'le eşleştirilirdi.

Yukarı Mısır'ın beyaz tacını takmış Osiris

İnanışa göre, Osiris babası Geb'den dünyevi krallığın tahtını devraldıktan sonra, Mısır'ı uygarlaştırır ve ardından dünyanın geri kalan kesiminde aynı şeyi yapmaya koyulur. Kıskanç erkek kardeşi Set tarafından öldürülünce, İsis, Anubis ve diğer tanrıların büyüsüyle dirilir. Ancak, ölümünden sonra doğan Horus'un yaşayan insanların başına geçebilmesi için ölüler diyarının efendisi olarak kalmayı yeğ tutar.

Bu hikayeden dolayı, çeşitli cenaze töreni tasvirlerinde görüldüğü gibi, firavunların ölünce Osiris'e dönüştüğü söylenirdi. Zamanla sıradan insanlar da ölünce mumyalanarak gömülmeleri halinde Osiris'e dönüşecekleri savında bulunmaya başladı. Ölümün üstesinden gelmiş tanrıyla bu özdeşleşme sonsuz yaşam ve yeniden doğuş vaadini içermekteydi.

Asa ve Kamçı

Osiris tasvirlerinde çoğu kez iki asayı, kısa bir çoban bastonunu ve boncuk dizilmiş üç kordonlu bir kamçıyı sıkıca tutarken görülür. Bu iki nesne ölü firavunlarla özdeşleştirilen Ammut adlı başka bir tanrının alametleri arasında yer alırdı. Eski Krallık döneminde Mısırlılar Ammut'un görünüşünü ve kimliğini Osiris'le birleştirdi. Yaşayan firavunlar da Mısır üzerinde hükümranlığın simgeleri olarak asa ve kamçı taşırdı; çünkü insanlar "tanrının sürüsü" olarak görülürdü.

Osiris'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Geb ve Nut, Osiris'in Babası ve Annesi, bkz. s. 74-75

Heliopolis Tanrı Soyağacı, Dokuz Tanrı, bkz. s. 70-71

Horus, Osiris'in Oğlu, bkz. s. 82-83

İsis, Osiris'in Kız Kardeşi, bkz. s. 78-79

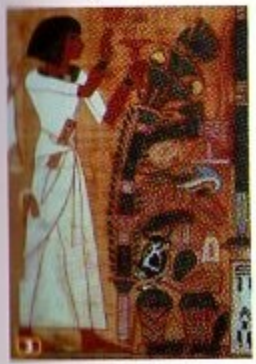
Maat, Nihai Hüküm'de Osiris'in Rolü, bkz. s. 102-103

Set, Osiris'in Erkek Kardeşi, bkz. s. 80-81

Ölüler Diyarının Efendisi

Osiris öldürüldükten ve dirildikten sonra, hayattayken oturduğu krallık tahtına dönmez. Bunun yerine, görevini oğlu Horus'a bırakır; ölülerin hükümdarı ve yargıcı olarak ölüler diyarında kalır. Kardeşi Set'in iktidar yetkisi konusunda Horus'la çekişmesi üzerine, verdiği karara herhangi bir kimsenin uymaması halinde, ölüler diyarındaki ruhları dünyaya göndereceğini bildirir. Osiris'in bu ruhları yönlendirme yeteneği güçlü bir ilah olmasını sağlar. Savurduğu tehdit öylesine korkunçtur ki, Set dışındaki hiçbir tanrı Osiris'in iradesine karşı çıkmaya cesaret edemez. Ölümlüler de öbür dünyadaki bir yargıç olarak Osiris'ten aynı şekilde korkar. Ruhun nihai akıbetini belirlemek üzere Anubis'in ölü kişinin yüreğini *maat*'a ("hakikat") göre tarttığı yargılamaya o başkanlık eder. Osiris'e hakikatin efendisi unvanını kazandıran bu roldür; tahtı (1, ölüler diyarında tahttaki Osiris'in önünde duran ölüler) *maat* sözcüğünü yazarken kullanılan hiyerogliflerden biri biçimindeki bir tümseğin üstünde durur.

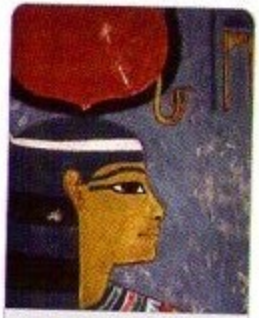

Osiris'in Parçalanışı ve Dirilişi

Set kardeşi Osiris'i öldürdükten sonra, vücudunu doğrar (3) ve parçalarını Mısır'ın dört bir yanına saçar. İsis üç balık (2, bu balıklardan biri olan oxyrhynchus) tarafından yenilmiş olan Osiris'in penisi dışındaki parçaların hepsini toplar. Penisin yerini tutacak bir organ yaparak, Osiris'in ölü bedenini Byblos'tan Mısır'a geri götürür. Anubis ve diğer tanrıların yardımıyla sararak mumyalar ve kız kardeşi Neftis'le birlikte büyüye başvurarak hayata döndürür. Osiris'in böyle bir tahribatın üstesinden gelmesi nedeniyle, ölümlüler de sonsuz yaşam umuduna kapılır. Daha önceki kaynaklarda yer almayan vücut parçalama eylemi son derece etkileyici bir şiddettir. Dolayısıyla Osiris'in bu durumdan kurtulabilmesi onunla ilgili efsanenin önemli bir unsuru haline gelmiştir.

Baal'in Dirilişi - Baal ve Mot: s. 53

- İsis aynı zamanda Veret-Hekau ("büyünün ustası") olarak anılırdı
- Koruyucu bir ana tanrıçaydı
- Çoğu kez kafasına bir taht ya da başlık takmış bir kadın olarak tasvir edilirdi
- Mısır sanat eserlerinde çoğu kez bir güneş kursuyla ve başında sığır boynuzlarıyla görülür
- Büyük köpek burcundaki Akyıldız'la özdeşleştirilirdi

İsis

İsis Mısır tanrıçalarının en büyüğüydü. Geb ve Nut'un kızı olduğuna ve erkek kardeşi Osiris'le evlenerek Horus'u doğurduğuna inanılırdı. Öldürülen kocasına hep sadık kalarak, çok geniş büyü bilgisiyle onu hayata döndürür. Ardından Horus'un kral olma hakkına itiraz eden kaos tanrısı Set'e karşı oğlunun yorulmak bilmez savunuculuğunu üstlenir. Bu rolünden dolayı, firavunları da kollayarak kendi oğlu gibi emzirdiği söylenirdi.

Güçlü bir tanrıça olan güneş tanrısı Ra'nın gözüyle özdeşleştirilirdi. İnanışa göre, o ve kız kardeşi Neftis çoğu kez yas tutan tanrıçalar ya da ölülerin muhafızları olarak yırtıcı bir kuş türü olan çaylağın biçimine bürünürdü. Mısırlılar ayrıca İsis'i aşağı yukarı Nil taşkınlarıyla aynı sırada gökte beliren Akyıldız'la özdeşleştirirdi.

İsis koruyucu ve besleyici rolü nedeniyle halk arasında son derece sevilen bir ilahtı. İşin garibi, hiçbir zaman merkezi bir kültü olmadı ve ona adanmış büyük çapta bir tapınağa ancak MÖ 380 dolaylarında kavuştu.

Tüm Diyarların Hâkimi İsis

İsis'e tapınma Mısır'ın dışına da yayıldı. Suriye'nin Byblos kentinde Astarte'yle özdeşleştirilirdi. Yunanlar ve Romalılar da ona tapınmayı benimseyerek bu ibadeti Batı Asya, Kuzey Afrika (1, Libya'daki tapınak) ve Avrupa boyunca yaydı. Antikçağ'ın Hıristiyanlıkla çekişen gizem dinlerinden birinin odağı haline geldi. Ona yazılmış son ilahilerde İsis sayısız adlar taşıyan evrensel bir tanrıça gibi sunulur. Tüm diyarların hâkimi olduğu ve insanlara yasaları, dilleri ve tarımı verdiği belirtilir. Yeri gökten ve iyiyi kötüden ayırmakla birlikte, kadere hükmedemediği söylenir.

Roma'daki Doğu Tanrıları ve Kültleri: s. 220

Ra'nın Gizli Adı

Tanrılar da, ölümsüz olmadıklarından yaşlanır. Güneş tanrısı Ra yaşlanınca öylesine taklitten düşer ki, ağzından salyalar akar. Ama halsizliğine karşın, büyük güçlerini hâlâ tazedir. İsis onun gizli adını öğrenmek ve böylece büyü gücünü arttırmak ister. Üstüne Ra'nın salyasından damlamış biraz toprak (2) alıp bunu bir yılan haline getirir. Yılanın soktuğu Ra acıyla feryat eder. Bir panzehir bulmasını rica ettiği İsis, ancak gizli adını söylemesi karşılığında bunu yapmayı kabul eder. Ra çektiği acı dayanılmaz hale gelinceye kadar direnir. Sonunda gizli adını açıklar ve İsis böylece Veret-Hekau ("büyünün ustası") haline gelir (2, büyücü kadın).

Osiris'in Cesedi Peşinde

Osiris'in tabutu suya kapılarak Mısır'dan Byblos'a gider ve orada yerleşip bir ağaca dönüştükten sonra firavunun sarayına dikilir. Osiris'i hayata döndürmek isteyen İsis, kılık değiştirerek firavunun en küçük oğlunun sütannesi olarak saraya girer. Çocuğu ölümsüz kılma niyetiyle vücudunun ölümlü kısımlarını yakıp küle çevirir ama kraliçe oğlunu kaçırır. İsis asıl kimliğini açıklar ve içinde Osiris'in bulunduğu ağacı ister. Sonunda Osiris'in cesedini (3, yas tutan İsis ve Neftis) ve diğer prensi yanına alarak Mısır'a döner.

İsis'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Geb ve Nut, İsis'in Anne Babası, bkz. s. 74-75

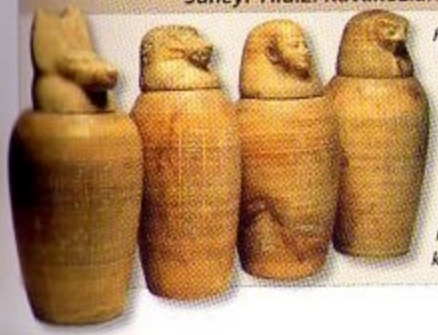
Heliopolis Tanrı Soyağacı, Dokuz Tanrı Ailesine Mensup İsis, bkz. s. 70-71

Horus, İsis'in Oğlu, bkz. s. 82-83

Osiris, İsis'in Erkek Kardeşi ve Kocası, bkz. s. 76-77

Set, İsis'in Erkek Kardeşi, bkz. s. 80-81

Süheyl Yıldızı Kavanozlarına Konan Tanrılar

Horus'un oğullarıyla vücut organlarını koruyacak dört tanrıça eşleştirilir. Korunan organların konulduğu kaplar süheyl yıldızı kavanozları olarak anılır. İsis ve İmseti karaciğeri, Neftis ve babun tanrı Hapi akciğerleri, savaş tanrıçası Neith ve çakal başlı Duamutef mideyi, akrep tanrıça Serket ve şahin başlı Qebehsenuef ise bağırsakları korur.

■ Set, şiddet ve kudret tanrısıydı; kaosun timsali sayılırdı

■ Ayrıca bir fırtına ve çöl tanrısı olması Yukarı Mısır'la nicin ilişkilendirildiğini açıklar

■ Çoğu kez boylu poslu ve uzun burunlu bir hayvan - genelde de çakal ya da eşek - olarak tasvir edilirdi

Set

Set'ten koruyan büyülü sözlerin kazındığı bir tablet

Kaos ve şiddet tanrısı Set öncelikle çöl ve fırtınanın, yani başa çıkılmaz doğa güçlerinin bir tanrısıydı. Buna bağlı olarak, bereketli toprakların ve düzenli Mısır toplumunun ötesindeki tüm yabancı ülkelerin hâkimi sayılırdı. MÖ 8. yüzyıldan sonraki bir tarihte, bir kötülük tanrısı, yani tapınılmaktan ziyade aşağılanan bir ilah haline geldi.

Geb'in oğullarından biri olan Set, erkek kardeşi Osiris'i öldürerek ve Osiris'in oğlu Horus'u veraset hakkından yoksun bırakarak babasının tahtına zorla çıkmaya çalışır. Set ve Horus'un taht kavgası Yukarı Mısır ve Aşağı Mısır arasındaki çekişmenin simgesi olarak görülebilir. Horus'un sonunda Set karşısında kazandığı zafer ülkenin yeniden birleşmesi anlamını taşır (1, Mısır'ın birleşmesini yansıtan Set ve Horus figürleri).

Mısır'ı MÖ 17. yüzyılda fetheden bir Sami kabilesi olan Hiksoslar, Set'i kendi tanrıları Baal'le özdeşleştirdi. Böylece Sami savaş tanrıçaları Astarte ve Anat zamanla Set'in eşleri durumuna geldi.

Set'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Geb ve Nut, Set'in Babası ve Annesi, bkz. s. 74-75

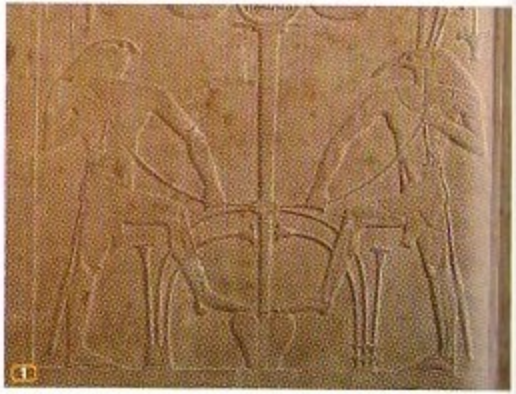
Heliopolis Tanrı Soyağacı, Set'in Dokuz Tanrı Ailesine Mensup Olması, bkz. s. 70-71

Horus, Set'in Yeğeni, bkz. s. 82-83

İsis, Set'in Kız Kardeşi, bkz. s. 78-79

Osiris, Set'in Erkek Kardeşi, bkz. s. 76-77

Thoth, Set'in Kafasından Doğuşu, bkz. s. 98-99

Baal: s. 52

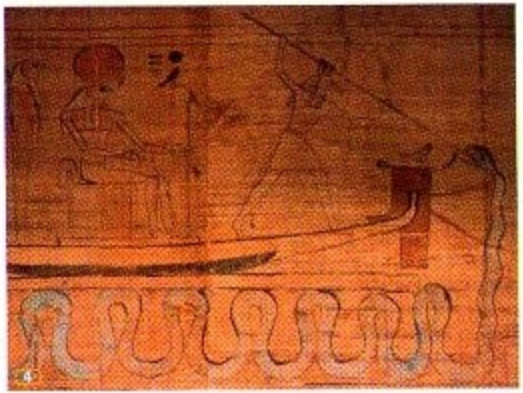

İsis'in Set'i Kandırışı Osiris öldükten sonra ölüler diyarında hüküm sürmek istediği için, Geb'den kalan tahtından vazgeçer. İsis'ten olan oğlu Horus'u ardıl olarak belirler. Bu atama Mısır'ı yönetme konusunda Horus ile Osiris'in erkek kardeşi Set arasında bir kavgayı başlatır. Set taht üzerindeki iddiasının Horus'unkine oranla daha meşru olduğunda diretir ve güneş tanrısı Ra'nın başkanlık ettiği tanrılar meclisine başvurur. Dava uzayıp giderken, güzel bir kadın Set'ten yardım ister. Oğlunun hâlâ sağ olmasına karşın, ölen kocasının erkek kardeşinin sığır sürüsü üzerinde hak iddia ettiğini belirtir. Kadının gönlünü çelmeyi uman Set, sürünün oğluna kalması gerektiğini söyler. Kadının kılık değiştirmiş İsis (2) olduğu anlaşılınca, tanrılar meclisi Set'in Horus lehine hüküm vermesine kahkahalarla güler.

Horus'un Irzına Geçiş Tanrıların Horus ve Set'i (3) yargılamasından bir gün önce, Set yeğeni Horus'u evine davet ederek ırzına geçer. Fakat Set, Horus'un boşalan menisini kapıp avucuna sakladığının farkına varmaz. Horus evine gittiğinde, annesi İsis elini kesip suya atar. Ona yeni bir el taktıktan sonra, Horus'un kendi menisinden bir parça alır ve Set'in bahçesine giderek bahçıvanıyla konuşur. Set'in yalnız marul yediğini öğrenince, Horus'un menisini marul yapraklarına bırakır. Ertesi gün Set kahvaltısını yapar ve tanrılar meclisine gider. Set, Horus'un ırzına geçtiğini ileri sürmesi üzerine, tanrı Thoth bunu kanıtlamak üzere Horus'un vücudunda Set'e ait meni aranmasını ister; ama meni sudan çıkar. Thoth, meclise Horus'un menisini getirince; meni, Set'in kafasından bir güneş kursu (3, Horus'un simgesi) olarak belirir.

Savaşçı Set'in rolü sadece kaotik yönüyle tanımlanmazdı; büyük bedensel güce sahip bir tanrı olarak da görülürdü. Bazı firavunlar kendilerini "Set'in gözdesi" olarak nitelendirir ya da güçlerini onunkiyle karşılaştırırdı. Örneğin, III. Tutmosis bu tanrıdan yay kullanmayı öğrenişini gösteren bir tasvirini yaptırmıştı. Set ve Horus arasındaki çekişme Set'in yenilgisiyle sonuçlanınca, Ra güneş teknesinde kendisine hizmet etmesi için Set'i görevlendirir. Set her gece ölüler diyarında yolculuk ederken, büyük yılan Apep'le dövüşür (4).

- Horus şafak ve sabah güneşi tanrısı Harmakhet ve güneş tanrısı Ra'yla kaynaşmadan doğan Horakheti gibi çeşitli biçimleriyle tanınırdı
- Gök tanrısı kimliğiyle, güneşin ve ayın koruyucusu sayılırdı
- Erkek çocuk, şahin ya da sfenks olarak tasvir edilirdi
- Firavunla bağlantısından dolayı, simgesi güneş kursuydu

Horus

Gök tanrısı tasvirlerinde Horus'un başında çoğu kez bir güneş kursu bulunur

En eski Mısır tanrılarından biri olan Horus'a (1, solda, Firavun I. Ramses ve Atum'a yol gösterirken) Mısır'ın her yanında çeşitli biçimleriyle tapılırdı. Bu biçimlerinde çoğu kez bir gök tanrısı ve firavunun koruyucusu olarak iki ayrı rol üstlenirdi.

Anlaşıldığı kadarıyla Horus ilk başta gökle bağlantılıydı; güneş sağ gözü, ay ise sol gözü sayılırdı. Firavunlarla bağlantısı ise Osiris'in oğlu olarak Osiris efsanesine katılmasıyla başladı. Osiris'in tahtına geçmek için amcası Set'e karşı yürüttüğü kavgalarda, karşımıza meşru hükümdarın prototipi olarak çıkar. Horus'un zayıflıklarından yararlanmaya çalışan Set'in çabaları sonuçta başarısızlığa uğrar.

Horus tasvirlerde hem bir erkek çocuk, hem de yetişkin bir erkek olarak sunulur. Küçüklüğünde çoğu kez annesi İsis'in kucağında parmağını emen bir çocuk olarak görülür. Olgun Horus'un görünümü firavunun başı üzerinde koruyucu biçimde dolaşan bir şahindir.

Horus'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Geb ve Nut, Horus'un Dedesi ve Ninesi, bkz. s. 74-75

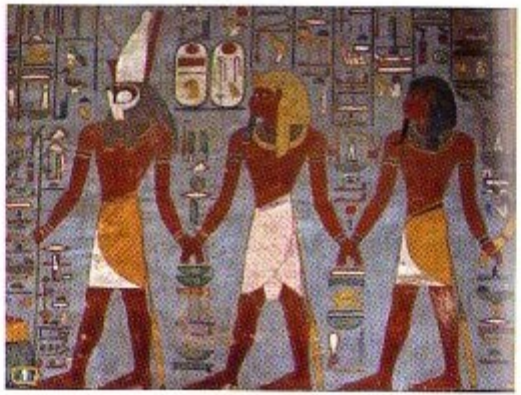
İsis, Horus'un Annesi, bkz. s. 78-79

Memfis Tanrı Soyağacı, Sokar'ın Teknesine Binen Horus, bkz. s. 72-73

Osiris, Horus'un Babası, bkz. s. 76-77

Firavun, bkz. Tanrılaştırılan Hükümdarlar ve Diğer Ölümlüler, s. 84-85

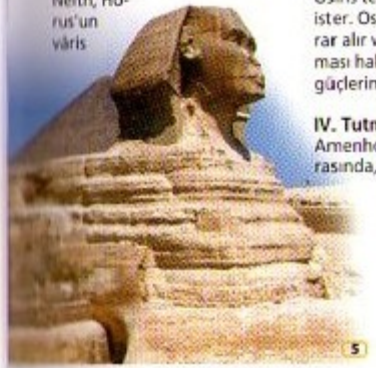
Set, Horus'un Amcası ve Osiris'in Tahtına Göz Koyan Tanrı, bkz. s. 80-81

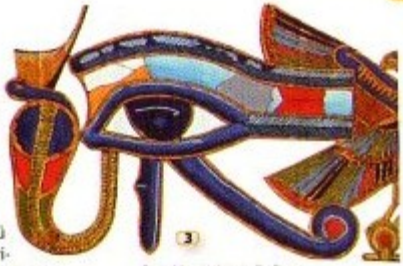

Horus'un Doğuşu Osiris uykuda olan İsis'i bir şimşek çakımıyla gebe bırakır. İsis uyandığı zaman, ileride tahta çıkacak çocuğa gebe olduğunu diğer tanrılara neşeyle bildirir. Atum dikkatli olması gerektiği, aksi halde Set'in gebeliği öğreneceği ve bir düşüğe yol açacağı uyarısında bulunur. Bunun üzerine İsis bataklıklara saklanır ve Horus'u doğurur (2, İsis'in Horus'u beslediği).

Set Karşısında Zafer Set'in Osiris'i öldürmesinden sonra İsis, Horus'u babasının varisi olarak sunar. Ama Set ülkeyi yönetmeye bir çocuktan daha uygun olduğunu ileri sürerek buna karşı çıkar. Tanrıların yardıma çağırdığı savaş tanrıçası Neith, Horus'un varis olduğuna karar verir; ama Ra-Horakheti adlı güneş tanrısı Set'ten yana tavır takınır. Tartışmalar yıllarca sürer. Tanrılar meclisindeki oturumlar arasında, Horus ve Set birbirlerini alt etmeye çalışır (4, Set'in üstüne binmiş Horus). Sonunda tanrılar Osiris'ten hakemlik yapmasını ister. Osiris oğlunun lehine karar alır ve kararına karşı çıkılması halinde ölüler diyarının güçlerini dünyaya salma tehdidinde bulunur. Set bir tartışma daha yapılmasını ister ama tanrılar tahtı Horus'a verir.

IV. Tutmosis ve Sfenks II. Amenhotep'in firavunluğu sırasında, Prens Tutmosis bir gün ava gider. Öğleyin biraz kestirmek için Sfenks'in (5) gölgesinde yatar. Tanrı Haremakhet (Horus'un ilk biçimlerinden biri) düşünde ona görünerek, "Ben senin babanım" der. Sfenks'in bedenindeki kumları temizlemesi halinde, prensi kral yapma sözünü verir. Tutmosis uyanınca dosdoğru tapınağa giderek, bu tanrıya adaklar sunar. Devasa heykelin kumlardan arındırılması emrini verir. Babası II. Amenhotep'in ölümü üzerine, en büyük oğul olmamasına karşın, babasının yerine IV. Tutmosis adıyla tahta geçer.

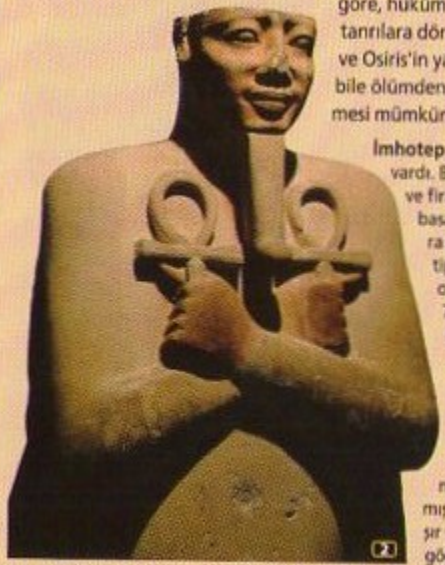
Horus'un Gözü Şahin tanrı, tasvirlerinde Horus'un gözü şahin işaretlerinin bulunduğu bir insan gözü (3) ya da Vacet'in ("dinç kişi") gözü biçiminde gösterilir. Osiris'in tahtı için yapılan kavgalarda, Horus'un ay olduğu söylenen gözü Set'in darbesiyle ağır bir yara alır; ayın güneşe oranla loş ışıklı oluşu bu durumla açıklanır. Horus da misilleme olarak Set'in erbezlerini sakatlar. Thoth bir merhem sürerek Horus'un gözünü tekrar sağlamlaştırır. Hastaların da bu şekilde iyileşmeyi ummaları nedeniyle, şifaya dönük büyülü sözlerde çoğu kez Horus'un gözüne yakarılırdı. Vacet hamaylıları da etkili sayılırdı. Mezarların içinde yeniden doğuş sürecine yardımcı olacağına inanılan Horus'un gözüyle ilgili tasvirlere rastlanır.

Tanrılaştırılan Hükümdarlar ve Diğer Ölümlüler

Mısır firavunları egemenliklerini meşrulaştırmak için tanrılarla ilişkilerini kullanırdı. Bizzat kendi imgelerine adanmış mabetler ve tapınaklar yaptırırlardı. İnsan başlı aslan biçiminde bir güneş tanrısı portresi olan Büyük Sfenks, firavunun yüzünü yansıtır. Tasvirlerde devlet memurları firavunun önünde sanki bir ilahmışçasına secdeye yatmış olarak görülür. Hatta firavun tanrılaştırılmış kendi suretine tapınırken bile karşımıza çıkar. Bu tanrımsı firavunların tasvirlerinde çoğu kez bir tanrısal statü işareti olarak güneş kursu ya da baş tanrı Amon'un kıvrık boynuzları yer alır. Eski Krallık döneminde birer tanrı olarak görülmelerine karşın firavunlar, daha sonraları tanrısal güç taşıyan bir dünyevi beden ya da tanrının bir oğlu sayılmaya başlandı. İnanışa göre, hükümdarlar ölünce tanrılara dönüşerek (3), Ra ve Osiris'in yanına giderdi; her iki tanrının sıradan insanları bile ölümden sonra *akhu* denen güçlü ruhlara dönüştürmesi mümkün sayılırdı.

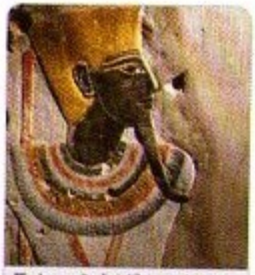
İmhotep Firavun dışında tanrı katına çıkarılan çok az kişi vardı. Bunların en ünlüsü olan İmhotep (1) bir başrahipti ve firavun Coser (MÖ yak. 2687-2668) için inşa edilen basamaklı piramidin mimarıydı. Ölümünden çok sonra bir bilge ve hekim olarak şöhrete kavuştu ve katiplerin ermişi konumunu kazandı. Tanrı Ptah'ın bir oğlu sayıldığı için, Geç Krallık döneminde (MÖ 724-33) tanrılaştırıldı. Yunanlar da İmhotep'i kendi tanrıları Asklepios'la özdeşleştirdi.

Firavunun Öbür Dünyadaki Yaşamı Firavunun öldükten sonra Osiris'le birleştiğine ve ölüler diyarında bir hükümdar gibi varlığını sürdürdüğüne inanılırdı. Mimari figürlerde firavun çoğu kez bu konumda tasvir edilirdi (2, Osiris görünümündeki firavun I. Sesostris). Çoğu kez mumyalanmış halde görünen firavun, başında Osiris'in tacını taşır ve ellerinde ya hayatın simgeleri ankhları ya da göğsüne bastırdığı kraliyet asasını ve kamçısını taşır.

Tanrısal Hükümdarlar: s. 48, 201, 220, 336, 368

Amon-Ra

- Amon-Ra "gizli" tanrı Amon ve güneş tanrısı Ra'nın bileşik biçimiydi
- Bu yeni figüre önceleri Teb'de tapılırdı
- Amon-Ra Yeni Krallık döneminde Mısır'ın baş tanrısına dönüştü
- Tanrıların kralı ve yaratıcı tanrı olarak yüceltilirdi
- Ra kimliğiyle gökyüzünde ve ölüler diyarında yolculuk ederek, güneşin batmasını ve doğmasını sağladığına inanılırdı
- Genellikle başında tüylerle kaplı yüksek bir beyaz taç bulunan bir adam olarak tasvir edilirdi

1

Amon (1, Karnak'taki Amon tapınağı) Hermopolis'in sekiz tanrısından, yani ezeli güçleri kişileştiren dört çift erkek ve kadın ilahtan biri olarak karşımıza çıkar. Adı "gizli" anlamına gelir ve görünmez bir yapısı vardır; muhtemelen Mısır mitolojisinde ilk başta bir rüzgar tanrısı kimliğini taşır. Diğer ilahlar bile onun gerçek biçimini algılayamaz.

Eski Krallık dönemi kaynaklarında Amon'un adı yalnız birkaç kez geçer. Amon tarihsel gelişim sürecinde önce Teb kentinde önem kazandı ve Yeni Krallık dönemiyle birlikte tanrıların kralı ve Mısır'ın baş tanrısı haline geldi. Mısır mitolojisinde yaygın görülen bir oluşumla, Teb'de güneş tanrısı Ra'yla birleştirildi. Böylece güneş (Ra) gizlenmiş tanrının (Amon) görünür dışavurumu niteliğini kazandı.

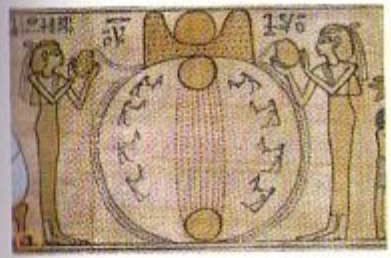
Sanatçılar genellikle Amon-Ra'yı beyaz tüylü yüksek bir taç giyen bir adam olarak resmederdi; ama bazen onu kıvrık boynuzlu bir koçun başıyla ya da koç başlı bir aslan görüntüsüyle yansıtırdı. Dikleşmiş bir penisle göründüğü tasvirlerde Amon Kamutef ("annesinin boğası") kimliğini taşır; bu görüntü kendisini doğuran ve üremeyi temsil eden bir tanrı olarak üstlendiği rolü vurgular. Yoksullar da gücünden dolayı yardım için ona başvururdu.

Firavun Babası Amon Kadın firavun Hatşepsut (2, Amon'la birlikte) taht üzerindeki hak iddiasının meşruiyetini pekiştirmek istediği için, rahme düşüşünü Amon'a bağlamıştı. Bu anlatıma göre, bir gün Amon tanrılara Mısır'ı yönetecek bir kız yaratacağını bildirir. Bu çocuğun annesi dünyanın en güzel kadını, yani I. Tutmosis'in karısı Ahmose olacaktır. Ardından Thoth çocuğa verilecek adı belirler: Hatşepsut. O gece Ahmose kocası sandığı bir yabancıyı içeriye alır. Amon sarayı bedeninden çıkan esansla doldurur ve Ahmose'yi gebe bırakır. Khnum ve tanrıça Heket bebeğe yaşam, güç, sağlık, onur ve aşılmaz güzellik verir. Hatşepsut tanrıların huzurunda tanrısal babası tarafından kucaklanır.

2

Amon Tarafından Yaratılış Amon'un yaratılıştaki rolünü (3, yaratılış tasviri) açıklayan çeşitli efsaneler vardır. Birine göre, Amon ezeli sularda var olan sekiz tanrıdan biridir. Bu tanrılar evreni yarattıktan sonra ölür ama güneş döngüsünü ve Nil taşkınlarını etkilemeyi sürdürür. Başka bir efsanede, Amon'un kendi varoluşunu düşündükten sonra içinden çıkacağı yumurtayı yaptığı belirtilir. Amon kozmik yumurtayı bırakan tanrısal kaz olarak da karşımıza çıkar. Diğer Mısır yaratılış efsanelerindeki tanrıların aksine, Amon kendi yarattığı evrenin dışında kalır.

3

Amon-Ra'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aton, Akhenaton'un Amon'u Reddedişi, bkz. s. 90-91

Hathor, Ra'nın Karısı ya da Kızı, bkz. s. 92-93

Horus, Ra Horakheti Olarak Ra'yla Bağlantısı, bkz. s. 82-83

Ölüler Diyarında Yolculuk, Ra'nın Her Gece Ölüler Diyarında Yolculuğu, bkz. s. 96-97

Luksor Tapınağı, Amon-Ra'nın Tapınağı, bkz. s. 88-89

Gündüz ve Gece Yolculuğu Ra her sabah gündüz teknesiyle gökte 12 saatlik bir yolculuğa çıkar. Günbatımında (4) batıdan aşağı iner. Oradan 12 saatlik başka bir yolculuk yaparak, gece teknesiyle ölüler diyarının tehlikeli sularından geçer. Azman yılan Apep ve kaosun diğer güçleri onun ilerleyişini durdurmaya çalışır. Ra diğer tanrıların yardımıyla düşmanlarından -ve de ölümden- kurtularak şafakta tekrar görünür.

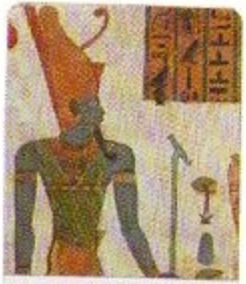

4

Bir Kozmik Yumurtadan Yaratılış: s. 289, 330, 439, 457

Luksor Tapınağı

Piramitler gibi, Mısır tapınakları da ezeli tümsek tasarımının ifadesiydi. Luksordaki benzer bir tapınak evrenin yaratılış sürecinin başlarında bataklık alanda yetişen bitkiler biçimindeki yüksek kolonların iki yanda sıralandığı salonlardan ve avlulardan oluşurdu. Tapınak girişinden tanrının kült heykelinin tutulduğu iç mabede geçişle birlikte zemin yükselirdi; böylece tanrı simgesel olarak tümseğin yukarısında durmuş olurdu. 18. ve 19. hanedanlarına mensup firavunlarca yaptırılan Luksor Tapınağı'nda Amon-Ra'ya ve ailesine tapılırdı. Her yıl bir şenlik alayı Luksor'u ziyaret etmek üzere yakındaki Karnak Tapınağı'ndan kült heykellerini getirirdi. Firavunun bu ayinlere katılması, Amon-Ra'nın oğlu ve Mısır'ın meşru hükümdarı olduğunu teyit ederdi.

- Aton güneş kursuydu ve güneş tanrısı Ra'ya bağlantılıydı
- Yeni Krallık döneminin başlarında şahin başlı bir adam olarak Ra-Horakheti biçimine büründü
- Daha sonra insan biçimli tüm simgelerden sıyrıldı ve hayat verici ışınları dışarıya doğru uzanan güneş kursu biçimindeki simgeye dönüştü
- Ahenaton'un firavunluğu sırasında Aton'un bütün yaratılışın başlatıcısı olduğu inancı gelişti
- Amon figürünün yerini alan Aton'un Mısır'daki ana tanrı konumu bu firavunun ölümünden sonra ortadan kalktı
- Tanrıların taçlarında çoğu kez Aton'un güneş kursu yer aldı

Aton

Devasa bir Ahenaton heykelinin başı

Resmen Ra'nın bir veçhesi sayılan Aton güneş kursu tanrı taçlarında sıklıkla yer alan bir unsurdu. Yeni Krallık döneminde Aton ayrı bir güneş tanrısına dönüştü. Firavun IV. Tutmosis ona taparken, torunu IV. Amenhotep daha da ileri gitti. Kendi adını Ahenaton ("Aton'un hizmetine amade") olarak değiştirdi ve her türlü tapınmayı güneş kursuna odakladı. Diğer tanrılara adanmış tapınakları kapattı ve Amon'un güçlü ruhban sınıfını dağıttı.

Ahenaton'un firavunluğunun ilk yıllarında, Aton şahin başlı Ra-Horakheti biçimine büründü. Daha sonra Ahenaton bu imgeden vazgeçerek, ışınlar halinde yeryüzüne inen güneş kursunu benimsedi (1, Ahenaton ve eşi kraliçe Nefertiti'nin ışınları alışı).

Aton kültünde bu tanrı evrensel yaratıcı olarak görülürdü. Ancak onu tanıyabilecek tek kişi firavundu. Diğer tanrıların gizli kapaklı tapınaklarının tersine, Aton'a adanmış tapınaklar çatısızdı ve bu düzen fiilen güneşe dönük sunuları açıkta bırakırdı. İnanışa göre, güneş batınca yeryüzüne ürkütücü bir karanlık çöker ve canlılar ertesi şafağa kadar birer ölü gibi uyurdu.

Aton'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amon-Ra, Aton'dan Önceki Ana Tanrı, bkz. s. 86-87

Hathor, Güneş Kursunu Takışı, s. 92

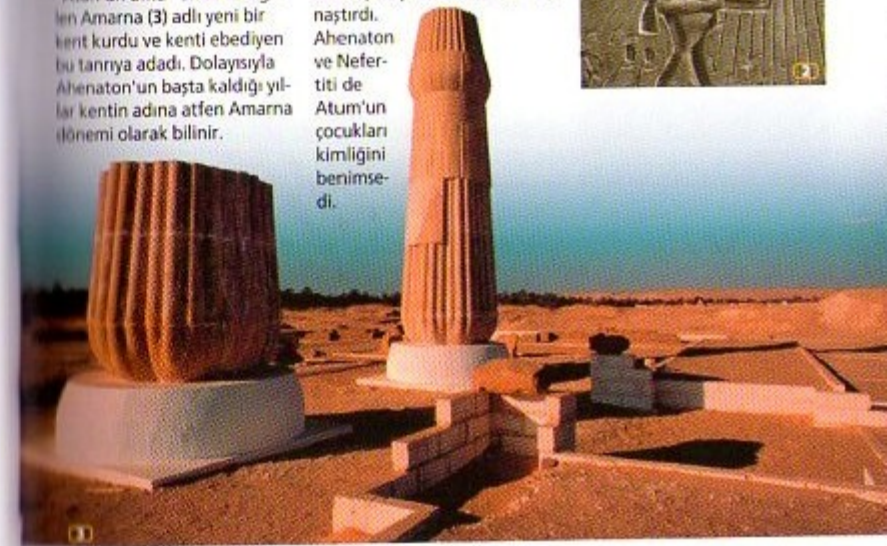
Horus, Tanrılar Sentezi Çerçevesinde Ra-Horakheti, bkz. s. 82-83

(1) Güneş Kültü: s. 414

Amarna Kenti Ahenaton kendini Aton'a adayınca, başta Amon olmak üzere diğer ilahlara tapınmayı reddetti. Bu nedenle başkenti Teb'deki Amon tapınaklarından, Teb ve Memfis'in tam ortasındaki eldeğmemiş bir ovaya taşıdı. Orada "Aton'un ufku" anlamına gelen Amarna (3) adlı yeni bir kent kurdu ve kenti ebediyen bu tanrıya adadı. Dolayısıyla Ahenaton'un başta kaldığı yıllar kentin adına atfen Amarna dönemi olarak bilinir.

Tanrısallığı Benimseyiş IV. Tutmosis'in oğlu olan III. Amenhotep kendisine "göz kamaştırıcı Aton" adını taktı ve Atum, Ra ve diğer tanrıların bedenleşmiş biçimi olduğunu ileri sürerek kendisini tanrılaştırdı. Ölümünden sonra oğlu Ahenaton (2) ona tapmayı Aton kültüyle kaynaştırdı. Ahenaton ve Nefertiti de Atum'un çocukları kimliğini benimsedi.

Bir Adın Ne Önemi Var?

Ahenaton kendisine Aton'u tanrı seçince, tanrı Amon kültünü acımasızca bastırdı. Adını Amon'dan almış insanlar mecburen adlarını değiştirdi. Mısır'ın her yanında Amon'un adı ve tasvirleri silindi. Ahenaton'un ölümünden bir süre sonra Amon'a tapınmanın yeniden benimsenmesiyle, Ahenaton ve onunla bağlantılı kişiler aynı akıbete uğradı. Mısırlıların gözünde birinin tasvirini ve adını yok etmek, öbür dünyada bile varlığını yok etme anlamını taşırdı.

- Hathor aşk, kadın cinselliği, müzik ve neşe tanrıçası
- Ölüler diyarının inek tanrıçası işlevini de görürdü
- Ra'nın kızı ve ayrıca Horus'un ya da Ra'nın karısı sayılırdı
- Tasvirlerde çoğu kez Ra'nın yıkıcı gözü olarak görünür

Hathor

Hathor çoğu kez bir inek olarak tasvir edilirdi

Hathor çoğunlukla doğurganlık tanrıçası kimliğinden kaynaklanan birçok rolü oynardı. Adı "Horus'un konağı" anlamına gelirdi ve bir gök tanrıçası olduğundan, bu tanrının karısı ya da annesi sayılırdı. Ayrıca Ra'nın karısı ya da kızı ve diğer birkaç tanrıça gibi, Ra'nın korkunç gözünün dışavurumu olarak görülürdü.

Aşk, müzik ve neşe Hathor'un koruması altındaydı. Bu tanrıçanın doğumu da kapsamak üzere kadın cinselliğinin tüm yönleriyle ilgilendiğine ve vaftiz anasına benzer Yedi Hathor perisinin yeni doğmuş bir bebeğin yazgısını öngördüğüne inanılırdı. Batının hanımı sıfatıyla ölüler diyarına girişte ruhları karşıladığı söylenen Hathor, güneş kursu takmış boynuzlu bir kadın ya da bir inek olarak tasvir edilirdi.

Firavun Annesi Horus'un yeryüzündeki temsilcisi sayılan firavun, "Hathor'un oğlu" olarak anılırdı. Tasvirlerde bu tanrıçanın -bazen de bir ineğin- çocuk yaştaki firavuna süt verdiği görülür (1). Ayrıca koruyucu bir rolde, çenesini yetişkin firavunun başının üstüne dayamış olarak ileriye doğru atıldığı sahnelerle karşılaşılır. Horus'un karısı olmasından dolayı, Hathor aynı zamanda firavunun karısı sayılırdı. Bunun bir örneği olarak, III. Amenhotep kendisini Ra'yla özdeşleştirdiğinde, karısı da Hathor rolünü üstlenmişti.

İnsanların Yok Edilişi Ra yaşlanınca, insanların kendisine karşı entrikalar çevirdiğini öğrenir. Gizlice tanrıları toplar ama insanlar bu buluşmadan haberdar olur ve çöle kaçar. Ra yıkıcı gözünü Hathor kisvesiyle peşlerine gönderir. Hathor aslan tanrıça Sekhmet'e (2) dönüşerek, insanları kıyıma uğratır. Ra onun herkesi öldürmesini önlemek için, kırmızıya boyanmış bol miktarda birayı tarlaların üstüne boşaltır. Hathor kan sandığı birayı çok içince artık avlanamaz. Hathor'un sakinleşmesi ve geri kalan insanların kurtulması üzerine, Ra da Nut'un sırtında gökyüzüne geri çekilir.

Hathor'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amon-Ra, Ra'nın Gözü Biçimine Bürünmüş Hathor, bkz. s. 86-87

Aton, Hathor'un Taktığı Güneş Kursu, bkz. s. 90-91

Bastet- Eski Mısır'da Kediler, Sekhmet Biçimindeki Hathor'la İlişki, bkz. Hayvan Tanrılar, s. 104-105

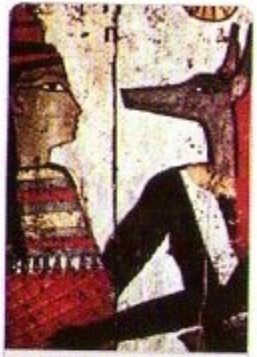
Tanrılaştırılan Hükümdarlar ve Diğer Ölümlüler, Firavunun Tanrılarla İlişkisi, bkz. s. 84-85

Horus, Hathor'un Kocası ya da Oğlu, bkz. s. 82-83

Sarhoşluğun Hanımı Eski Mısır bilgelik metinlerinde sarhoşluğun tehlikelerine ilişkin uyarıların bulunmasına karşın, alkol Mısır ayinlerinde yer alırdı. Tanrıça Hathor dinsel şenlikler sırasındaki taşkınlığa gönderme sayılabilecek bir ifadeyle "sarhoşluğun, coşkunun ve müziğin hanımı" olarak anılırdı. Bazı mezarlarda konukların kusacak kadar aşırı içki içtiği ziyafet sahneleri görülür. Firavun bile Hathor için dans eder ve bu tanrıçayı mutlu etmek üzere özel olarak onun için hazırlanmış şarap testileri sunar (3, şarap yapımı sahnesi).

(3) Şarap İlahları - Dionysos: s. 160 | Dehşet Verici Tanrıçalar: s. 38, 265, 300

- Anubis mumya sargılarının tanrısıydı ve cenaze törenleriyle bağlantılıydı
- Ölülerin yargılanışına yardım ettiğine ve erdemli kişileri Osiris'e götürdüğüne inanılırdı
- Bir çakal ya da çakal başlı bir adam olarak tasvir edilirdi
- Siyah kürkü hem ölümü, hem de doğurganlığı temsil ederdi

Anubis

Çakal başlı Anubis ilk başta firavunların ve yargılanan ölülerin defin işlerini gözeten en yüce Mısır cenaze tanrısıydı. Osiris kültünün MÖ 2400 dolaylarında önem kazanmasıyla birlikte, Anubis de Osiris efsanesinin içine alındı. Yunanlar ile Mısırlılar arasındaki siyasal ve ekonomik etkileşimler, her iki taraftan mitoloji aktarımlarını da beraberinde getirdi.

Mısır kaynaklarında Anubis'in anne babası olarak belirilen çeşitli tanrısal varlıklar arasında tanrıça Bastet ve Neftis ile tanrı Ra, Set ve Osiris yer alır. Eski Yunan yazar Plutarkhos ise Neftis'in erkek kardeşi Osiris'i baştan çıkardığını ve böylece Anubis'in doğduğunu aktarır.

Mumyalayıcıların koruyucusu olan Anubis, soylu ve sıradan kişilere karşı aynı rolü oynar. Ruhlara Osiris'in İki Hakikat Sarayı'na giderken kılavuzluk eder; orada her ölünün yüreği maat'a ("hakikat") karşı tartılmak üzere bir terazinin üstüne konulur. Osiris'in yargılama işleminden sonra, Anubis erdemlileri öbür dünyaya girmek üzere Osiris'in yanına götürür. Erdemsizler ise azman Ölü Yiyicisi'nin önüne atılır.

Anubis'in Mumyalamadaki Rolü Mumyalamanın henüz gelişiminin başında olduğu bir evrede derlenen Piramit Metinleri'nde, Anubis'in ölü firavunların iç organlarını yıkamasından (1) söz edilir. Osiris efsanesinde ise Anubis'in öldürülen bu tanrının cesedini mumyaladığı ve onun dirilişinde bu işlemin hayati önem taşıdığı belirtilir. Mısır mumyalama ayinleri sırasında, bir rahip, Anubis maskı takarak, bu tanrının rolüne bürünürdü. Bedenin sapasağlam dirilmesi açısından kusursuzca korunması gerektiğinden, bu tören önemliydi.

Mumyalama: s. 75, 416

Ölüler Kitabı

Bütün Eski Mısır cenaze yazılarının en ünlülerinden biri olan Ölüler Kitabı, köken olarak daha eski Piramit Metinleri ve Tabut Metinleri'ne dayanır. Papirüs, keten bez ya da mezar duvarı üstüne yazılan bu metinde, Eski Mısır inancına göre ölü kişinin ölüler diyarında sağ salim varlığını sürdürmesine ve canlılar arasında "gündüz ortaya çıkmasına" olanak veren büyülü sözler yer alır. Metnin Antikçağ'daki adı olan Gündüz Ortaya Çıkma Kitabı buradan gelir.

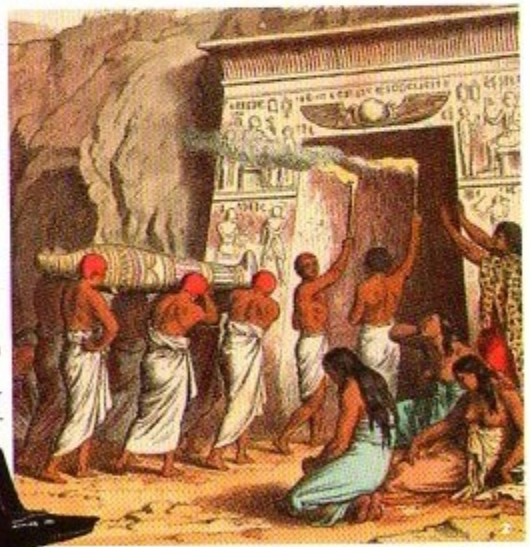
Anubis'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amon-Ra, Anubis'in Babası, bkz. s. 86-87

Ölüler Diyarında Yolculuk, bkz. s. 96-97

Maat, Anubis'in Ruh Terazisinde Kullandığı Ölçü, bkz. s. 102-103

Osiris, Anubis Tarafından Mumyalanışı, bkz. s. 76-77

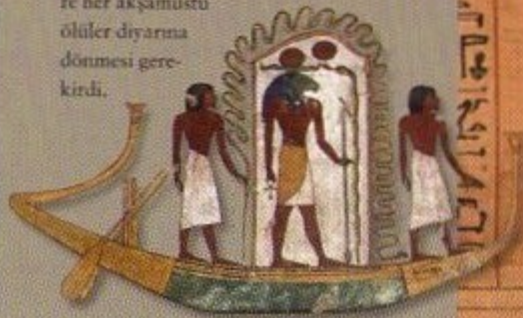
Çakal Görünümlü Anubis Eski Mısırlılar muhtemelen çakalları ve yabani köpekleri mezarlıklarda leş yerken görmüş ve bu muzır hayvanları ölülerin simgesel koruyucularına dönüştürmüştü. Bu nedenle Anubis çoğu kez bir çakal olarak tasvir edilirdi (3); kürkünün siyah rengi hem ölümü, hem de doğurganlığı temsil ederdi.

Mısır Defin Törenleri Osiris'in Anubis tarafından mumyalanışı ve Horus tarafından gömülüşü Mısır cenaze ayinleri (2) için ideal modeli sağlamıştı. Mısırlılar tıpkı Osiris gibi ölümden sonra sonsuza kadar yaşamayı umdukları için, aynı törenleri taklit ederdi ve ölüleri Osiris'in huzurunda yargılamaya hazırlardı.

Ölüler Diyarında Yolculuk

Ölüler Kitabı gibi metinler, Osiris'in kasvetli ölüler diyarında ruh için gereken büyülü sözleri sağlardı. İnanışa göre, ölüler diyarındaki yolculukta, ölüler bir dizi kapıyla ya da mağarayla karşılaşırdı. Ruh ancak "Hakaret Yağdıran" ve "Sürekli Doğrayan Kadın" gibi adlar taşıyan bekçileri doğru tanıdığında bunlardan geçebilirdi. Ölüler yol boyunca timsahlarla, yılanlarla ve tehlikeli yılan Apep'le boğuşmak zorundaydı. Geçici olarak Osiris'le birleşen güneş tanrısı Ra da milyonlarca mübarek ruh eşliğinde teknesiyle aynı yerlerden geçerken ölüler diyarının tehlikeleriyle karşılaşırdı. Şafaktan hemen önce onları Sazlık Çayır'a, yani akarsuların, göllerin ve çayırların bulunduğu, güneşin her sabah doğduğu ve ölülerin kalmayı umduğu bir cennete götürürdü. Ama aynen Ra gibi, onların da döngüyü tekrarlamak üzere her akşamüstü ölüler diyarına dönmesi gerekirdi.

>>> Osiris, Ölüler Diyarının Efendisi s. 76

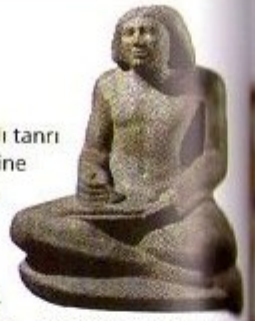

■ Yunan dünyasında Hermes Trismegistos adıyla tanınırdı

■ Yazı, bilgi, zaman ve ay tanrısıydı

■ Tasvirlerde babun, ibis ya da ibis başlı bir adam olarak görülür

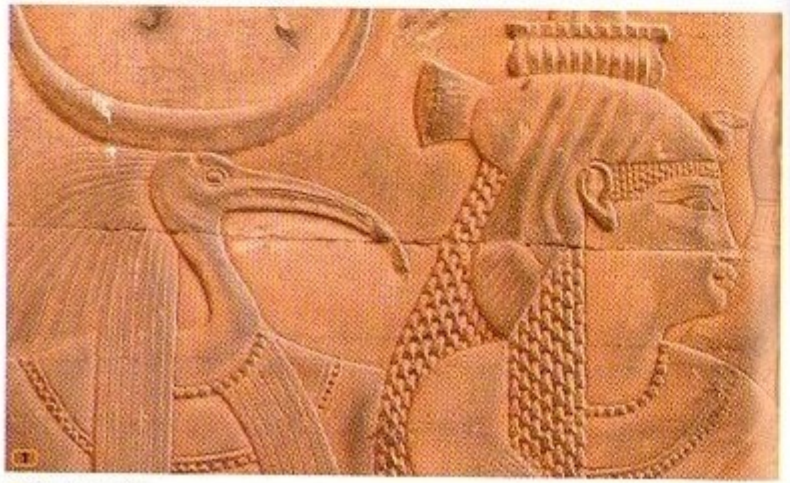
Thoth

Thoth katiplerin koruyucusuydu

Thoth olarak bilinen ibis başlı tanrı (1, İsis'in sağında) Mısır tarihine önce bir ay ilahı olarak girdi. Ayın düzenli evrelerinden ve mevsimlerin döngüsünden sorumluyken, öğrenmeyle ve kayıt tutmayla bağlantılı mesleklerin koruyucusu haline geldi. Aynı zamanda bir tanrısal yargıç, Horus ve Osiris'in haklarının savunucusuydu.

Thoth çoğu kez Ra'nın oğlu olarak anılırdı. Ancak, belli metinler, oyuna getirilerek Horus'un menisini yutan Set'in başından doğduğunu belirtir. Hermopolis tanrı soyağacının bazı versiyonlarında, Thoth ezeli tümsekten çıkan ilk tanrı olarak geçer. Ardından evrenin temel unsurlarını kişileştiren ve aralarında Amon'un da yer aldığı dört tanrısal çifti yaratır.

Hermes: s.148

Thoth Ölüler Diyarında Ölüler diyarının efendisi Osiris'in bağlaşıklarından biri olan Thoth ölülere yaverlik eder. Anubis mumyalayıcı olarak çalışırken, Thoth başı ve yüreği geri getirerek ölü bedeni tekrar bütünlüğe kavuşturmada bir rol oynar. Thoth'un görevi ruhu taşıyarak gökyüzüne uçmak ya da ölü kişiyi ölüler diyarından geçirip Osiris'in huzuruna çıkarmaktır (2). Orada ölü erkeğin ya da kadının her türlü günah açısından ne derece masum olduğunu bildirir. Ölü kişi erdemliyse, "doğru sözlü" sayılır ve ölüler diyarına girer. Eğer değilse, ruhu lanetlenmeye mahkum olur.

Thoth'un Yazıyı Buluşu Horus ve Set efsanesinde, Thoth iki tanrının destekçileri arasındaki tartışmayı kayda geçirmek ve böylece diğer ilahların konuyu çözüme bağlamasını sağlamak için sürekli yazı yazar (3) ve mektupları yerlerine ulaştırır. Tanrıların katibi olmasından dolayı, Mısırlılar ona konuşulan ve yazılan tüm dillerin mucidi sıfatını yakıştırmıştı. Becerileri sayesinde diğer tanrıların erişemediği özel bilgileri edindiğine ve tapınak rahiplerince yerine getirilen ayinleri geliştirdiğine inanılırdı. Thoth'un dişi eşi Seşat'tı. Thoth'un kızı ya da karısı olarak anılan bu tanrıça tüm tapınak temellerinin ölçümünden ve ayrıca her firavunun başta kaldığı yılların kayda geçirilişinden sorumluydu.

Thoth'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Hermopolis Tanrı Soyağacı, Thoth'a Ana Tanrı Olarak Tapılması, bkz. s. 70-71

Maat, Thoth'un Karısı, bkz. s. 102-103

Osiris, Thoth'un Ölüler Hakkındaki Nihai Hükümde Osiris'e Yardım Etmesi, bkz. s. 76-77

Mısır'daki Katipler

Uzmanlar Eski Mısır halkının yüzde bir ila beşinin okuryazar olduğunu tahmin ediyor. Vergi kayıtlarından tanrılara okunan ilahilere kadar her şeyi yazıya dökmekten sorumlu olan katipler Mısır bürokrasisinin temel dayanağıydı. Bazı katipler her büyük tapınak bünyesinde bulunan bir tür yüksekokul ve kütüphane niteliğindeki Hayat Evi'nde eğitilirdi. Öğrenci katipler önce resimyazı denen yalın yazıyı, matematiği ve karmaşık geometriyi öğrenirdi. Çoğu, Mısır yazısına özgü hiyeroglifleri akıcı bir şekilde okumayı asla öğrenemezdi.

Odin - Runik Alfabenin Mucidi: s. 231

- Khnum bir yaratılış ve doğurganlık tanrısıydı; tüm yaşamın kaynağı olduğuna inanılırdı
- Eski Mısır tarihinin sonlarında, dünyanın yaratıcısı olarak anılmaya başlandı
- Tanrıları, insanları, hayvanları ve bitkileri bir çömlekçi çarkında kilden yarattığına inanılırdı
- Nil Nehri'nin yıllık taşkınlarını denetlediğine inanılırdı
- Tasvirlerde boynuzları dalgalı bir koç ya da koç başlı bir adam olarak görülür

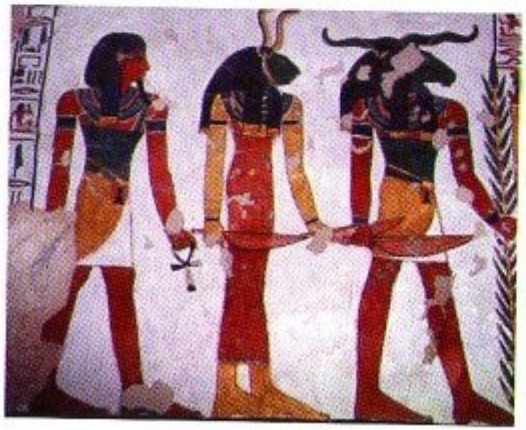
Khnum

Ba hamuşyisi: Ra'nın ba'sı Khnum'dur

Mısır panteonunun en eski tanrıları arasında yer alan Khnum bir koç ya da koç başlı bir adam görünümüne sahipti. Dalgalı boynuzları Amon'un kıvrık boynuzlarından farklıydı; bununla birlikte bazen tacında Amon boynuzları da bir süs unsuru olarak yer alırdı. Bir yaratılış tanrısı sayıldığından, tanrılar için bir merdiven ve tekneler yaptığı söylenirdi. Nil'in şimdiki Assuan'a yakın bir mağaradan çıktığı söylenen ve her yıl tarlalara taze balçık bırakan taşkın sularını denetlediğine inanılırdı. Taşkınların öylesine hayati önemi vardı ki, Mısırlılar onun tüm canlı şeyleri yarattığı inancını taşırdı. Khnum Antikçağ sonlarında bir evrensel yaratıcı tanrıya dönüştü. Khnum'un karısı Heket doğumlara yardım eden bir kurbağa tanrıçaydı.

Khnum'un "Ra'nın ba'sı" olarak da bilinmesi nedeniyle, güneşin ölüler diyarındaki yolculuğuyla ilgili tasvirlerde güneş tanrısı Ra'nın bazen boynuzları dalgalı koyun başına sahip bir adam biçiminde gösterilmesi şaşırtıcı değildir.

Kraliçe Nefertari'nin mezarındaki bu duvar resminde Khnum başka iki daha yol gösteriyor; Khnum'un Nil taşkınlarını denetlediğine ve Ra'ya her gece ölüler diyarından geçerken yardım ettiğine inanılırdı

Khnum'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amon-Ra, Khnum'un Amon Ra'yla Ortak Özellikleri, bkz. s. 86-87

Gündüz ve Gece Yolculuğu, Khnum'un Güneş Yolculuğunda Ra'ya Yardım Edişi, bkz. s. 87

Tanrılaştırılan Hükümdarlar ve Diğer Ölümlüler, Tanrıların Firavunla İlişkisi, bkz. s. 84-85

Ruh Kavramı: İb, Şut, Ren, Ba ve Ka

Mısırlılara göre, bir kişi birkaç ayrı unsurdan oluşurdu. Yürek (ib) düşüncenin merkeziydi. Şut gölgeydi. Ruhun yaşaması için kişinin adının (ren) korunması gerekirdi. Tanrıların gerçek adları, taşıdıkları büyük güçten dolayı, gizli tutulurdu. Ba bugünkü ruh anlayışına sıkı sıkıya denk düşer. Çoğu kez "benzer" olarak çevrilen ka karmaşık bir kavramdı. Kişinin karakteri ve yaşam gücü demekti; öbür dünyada sunular alacağına inanılırdı.

Coser ve Yedi Yıllık Kuraklık Assuan'ın güneyine düşen Sehel adasında, Firavun Coser döneminde (MÖ 2687-2668) yazıldığı belirtilen bir dikilitaş metni vardır. Metin aslında 2300 yılı aşkın bir süre sonra yazılmıştır. Bu "Kıtlık Dikilitaşı" (1) Nil'in yedi yıl boyunca taşmaması yüzünden korkunç bir kıtlık yaşandığını anlatır. Bunun bir sonucu olarak, karışıklıklar bütün ülkeye yayılır. Çılgına dönen firavun bir İmhotep rahibinden yardım istemeye gider. Ra Ruloları'nı inceleyen bu rahip, Khnum'un, taşkınları Elefantin kayalığından denetlediğini açıklar. Ertesi gece Coser'in düşüne giren Khnum, tapınağına yeni imtiyazlar vermesi halinde kuraklığı sona erdirme sözünü verir. Firavun uyanır uyanmaz, Assuan valisine Khnum'un tapınağına yapılan bağışları arttırma ve bu mucizevi olayı bir dikilitaşa yazdırma emrini verir.

İnsanların ve "Ka"larının Kilden Yaratılışı Khnum dünyevi ve ilahi tüm canlı şeylerin bedenlerini yapan tanrıdır. Sanat eserlerinde bir çömlekçi çarkının (2) başında eğilerek, bir insan çocuğu figürünü yaparken görülür. İnanışa göre, insanı yaratırken önce kanı kemiğe "bağlar" ve tüylerin çıkmasını sağlar. Ardından kafatasını kurar ve kalpten idrar torbasına kadar tüm iç organları işlevlerine uygun hale getirir. Bu yaratım sürecinde bazen büyülü bir koruyucu hareketle ilk iki parmağını ve başparmağını ileriye uzatır. Sanatçılar Khnum'u genç firavunun bir benzeri gibi görünen saltanat "ka"sını yapışını da tasvir etmiştir. Amon kadın firavun Hatşepsut'un (MÖ yak. 1502-1482) rahme düşüşü sırasında, Khnum'a onun bedenini ve "ka"sını oluşturmasını bildirir. Khnum da Hatşepsut'a firavunluğa daha uygun sayılan bir erkek şeklini verir. Tanrılara da Khnum'un vücut verdiğine inanılır; ancak, tanrısal bedenler kilden değil, altından yapılır.

(2)

İnsanların Kilden Yaratılışı: s. 22, 166

- Maat adalet ve doğruluk tanrıçasıydı, ayrıca düzenin kişileşmiş biçimi sayılırdı
- Maat tüyü, ölüleri yargılarken esas alınan ölçüydü
- Tasvirlerde saçına yüksek bir tüy takmış ve bazen kanatlara sahip bir kadın olarak görülür

Maat-Evrensel Düzen

Bir ruhun değerini belirlemek için terazide Maat tüyü konuluyordu

Maat Mısırlıların doğruluk, kozmik düzen ve adalet anlayışının timsaliydi. Her şeyin üzerinde yer alan ve bir tanrıça kişiliğine bürünmüş bir ilke olarak kabul edilirdi. İnsanlar onu, güneş ve ayın düzenli döngüleri, Nil'in yıllık taşkınları, istikrarlı yönetim ve toplumsal uyum aracılığıyla kavrardı. Güneş tanrısı Ra'nın kızı olduğuna ve güneş teknesinde (1) ona eşlik ettiğine inanılırdı. Maat'ın kocası tanrıların katibi Thoth'tu. Maati ("iki hakikat") olarak da bilinen bu tanrıçanın görevi ilk başta firavunların yer tanrısı "Geb'in tahtı"na ne ölçüde layık olduklarını belirlemekti. Hükümdarlar meşruiyetlerini göstermek için, görüşüne önem verilen Maat'ı tanrılara gönderirdi.

Evrensel İlkeler: s. 295, 332, 384, 430

Maat'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amon-Ra, Maat'ın Babası, bkz. s. 86-87

Tanrılaştırılan Hükümdarlar ve Diğer Ölümlüler, Maat'ın Firavunları Değerlendirişi, bkz. s. 84-85

Osiris, Maat Osiris'in Ölüler Diyarında, bkz. s. 76-77

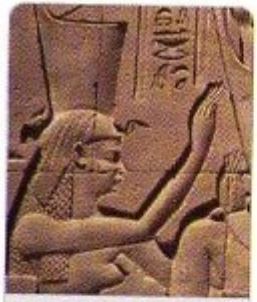
Thoth, Maat'ın Kocası, bkz. s. 98-99

Terazideki Maat Tüyü Maat zamanla firavunların yanısıra, ölen sıradan insanlar için de bir yargılama aracına dönüştü. İnanışa göre, bir ruh Osiris'in huzuruna çıkmasını sağlayacak yoldaki tehlikeleri atlatınca İki Hakikat Sarayı'na girerdi. Orada ölüler nihai hüküm sürecinden geçerdi. Ölü kişi 42 yargıcın önüne çıkardı ve Maat'a karşı işlediği ya da işlemediği günahlar bir liste halinde yüzüne okunurdu. Ardından Anubis aklın merkezi olan yüreği terazinin bir kefesine koyardı (2). Diğer kefede ise Maat'ın oturmuş haldeki figürü ya da onun timsali tüy yer alırdı. İdeal olan durum, ruhun kendi yüreğinin aleyhine tanıklıkta bulunmasını önleyecek büyülü sözleri bilmesiydi. Terazi dengede durduğunda, Thoth ölünün "doğru sözlü" olduğunu bildirir ve Osiris ruhu ölüler diyarına kabul ederdi.

Yaratıklara Sinen Soyut İlke

Maat sırf bir tanrıça değildi. Yaratılmış evrenin düzenleyici ilkesi ve "tasarımı" anlamındaki maat, varoluşu mümkün kılardı. Bu kavram firavundan sade insana kadar herkes için geçerli bir şeydi. İnsanlar günlük yaşamda günlük işler aracılığıyla maat'ın gereğini yerine getirirdi. Cömert davranmak ve vergileri düzgün toplamak gibi şeyler maat sayılırdı. Ancak maat üzerine kurulmuş olsa bile, dünya kusursuz değildi. İnsanların Ra'yı yeryüzünden çekilmeye zorlayan başkaldırısı, dünyada kaos ya da kötülüğün (isfet) varoluşuna gösterilen sebeplerden biriydi. İsfet kavramı maat'ı dengeleyici unsurdu. Dünyanın istikrarlı olması için, isfet ve maat dengede olmalıydı. Bununla birlikte, Mısırlılar evren son bulsa bile, tanrısal yaratıcıdan ayrılmaz niteliğe sahip maat'ın varlığını sürdüreceğine inanırdı.

- Hayvanların görünümleri ve davranışları Mısır dinsel inançlarının ve simgeciliğinin esin kaynağıydı
- Mısır'da hayvan kültlerinin önem kazanmasıyla birlikte, yeryüzündeki hayvanlara tanrıların dışavurumları olarak tapılmaya başlandı
- Memfis'te Apis boğasına Ptah'ın "ba"sı, yani ruhunu taşıyan bir kap olarak tapılırdı
- Birçok hayvan mumyalanırdı; kutsal hayvanlar çoğu kez ilgili tanrılara kurban olarak sunulurdu
- Doğum ve doğurganlık tanrıçası Bastet'e dişi kediler kurban edilirdi
- Özel yapı komplekslerinde rahipler Thoth için ibis, Horus için şahin sürüleri yetiştirirdi

Hayvan Tanrılar

Nil Vadisi'ndeki en eski tanrısal varlıklar hayvan görünümünde tasvir edilirdi. Mısırlılar ekonominin temelini oluşturan sığır ve keçi gibi evcil hayvanların biçimine ya da özelliklerine büründürülmüş tanrılara saygı gösterirdi. Babunun gündoğumunda uluması gibi davranışlar zamanla başka tanrılara verilen biçimlere esin kaynağı oldu. Tehlikeli yaratıklar da Mısırlılar tarafından yararlı ve koruyucu ilahlara dönüştürüldükleri için panteona girme yolunu buldu. Böylece öldürücü olabilen kobralar ve akrepler firavunların koruyucuları ve hastaları iyileştirmek için başvurulan deva kaynakları haline geldi. Akbaba ve çakal gibi leş yiyen sevimsiz hayvanlar da yararlı roller edindi.

Hayvan imgeleri gerçek bir işlevden çok simgesel bir amaca hizmet ederdi. Tapınaklarda saygı gösterilen kutsal hayvanlar tıpkı mabet heykelleri gibi tanrısal güçlerin dünyadaki dışavurumları sayılırdı. İnsanlar bir tanrıya dilek ya da şükran aracı olarak sunmak üzere tapınaklardan mumyalar satın alabilirdi; bunlar da çoğu kez bütün halinde bir hayvan değil, sargılarla tam hayvan görünümü verilmiş ufak tefek parçalarıydı.

1

Khepri-Bokböceği Mütevazı bokböceği (1) Mısır mitolojisinde kutsal bir yer tutardı. Bu böceğin sürünürken yerde bir bok topağı yuvarlama alışkanlığı, insanlarda güneşin gökteki devinimini çağrıştırırdı. Dişi bokböceği, yumurtalarını toprağa gömülü bokun içine bırakır. Buradan yavru bokböcekleri çıkar. Doğal dünyada her zaman simgesel yapıları arayan Mısırlılara göre, bu süreç hayatın ölümden tekrar doğuşunun, sonsuz yenilenmenin ve güneşin gece karanlığından sonra ortaya çıkışının belirtisiydi. Bokböceği tanrı Khepri'nin adı "oluşan", "ortaya çıkan" ya da "dışa vuran" varlık anlamına gelir. İnanışa göre, Khepri yaratılışın ilk sabahında doğan güneşti ve dolayısıyla tanrı Ra'nın bir biçimiydi. Güneş teknesinde güneş kursuyla birlikte tasvir edilirdi; ezeli suların tanrısı Nun'un onu doğu ufkundan aldığına inanılırdı. Bokböceği biçimindeki hamaylıların üstüne, ölülerin yargılanmak üzere Osiris'in huzuruna çıktığı sırada yüreğin ruh aleyhine tanıklıkta bulunmasını önleyici büyülü sözler yazılırdı.

Efsanelerde Hayvanlar: s. 230, 322, 424

Hayvan Tanrılarla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Çakal Anubis, Hayvan Görünümündeki Anubis, bkz. s. 95

Hathor, Dişi Aslan Tanrıça Sekhmet'le İlişkisi, bkz. s. 92-93

Horus, Şahin Olarak Tasvir Edilişi, bkz. s. 82-83

Ptah, Apis Boğasının Bu Tanrının Bir Dışavurumu Sayılması, bkz. Memfis Tanrı Soyağacı, s. 72-73

Bastet-Eski Mısır'da Kediler Bastet (2) ilk başta firavunu emziren bir dişi aslan görünümündeydi. Kedinin evcilleştirilmesiyle birlikte daha yumuşak huylu bu kedigiller cinsinin tımsal hayvanı haline gelmesine karşın, her zaman bir koruyucu tanrıça olarak kaldı. Aynı zamanda bir doğurganlık tanrıçasıydı; tunç heykelciklerde çoğu yavru kedilerle çevrili halde görünürdü. İnsanlar ona özellikle bolluk ve koruma armağanları vermesinin umulduğu Yeni Yıl'da başvururdu. Yıkıcı yönü korkunç dişi aslan Sekhmet'le ortaya çıkan Bastet, aşk tanrıçası Hathor'la da ilişkiliydi.

2

Nekhbet-Akbaba Tanrıça Nekhbet (3) Yukarı Mısır'ın koruyucu tanrıçasıydı. "Nekheb'li kadın" anlamındaki adı, Yukarı Mısır'ın eski başkentinin yakınında bulunan ve kültünün ortaya çıktığı yer olan bir kasabadan gelir. Aşağı Mısır'da tapınılan yılan tanrıça Vacet'le ("dinç kişi") eşleştirilirdi ve firavunu koruyan büyük ilahlardan biri sayılırdı. Bu iki tanrıçanın figürü firavunluk tacında yer alır ve Nekhbet çoğu kez kanatlarıyla firavuna gölge verirken, sonsuzluk anlamındaki hiyeroglifi pençelerinde sıkıca tutmuş halde görünür. Firavun eşleri akbaba biçiminde altın başlıklar takardı; akbaba tanrıça kanatlarıyla kraliçenin başını iki yandan kapatırken, kafasıyla da alnının üzerinde tetikte asılı dururdu. Bazı tasvirlerde Nekhbet Yukarı Mısır'ın beyaz tacını takmış bir yılan olarak karşımıza çıkar. Firavun doğuşuna yardımcı olması nedeniyle, Yunanlar onu kendi doğum tanrıçaları Eileithyia'ya denk sayardı.

3

Apis-Kutsal Kara Boğa Birinci hanedandan Roma dönemine kadar uzanan 3300 yılı aşkın bir süre boyunca Mısırlılar Apis boğasına (4) tapındı. Bereketin canlı bir timsali sayılan bu hayvan, Ptah'ın bir dışavurumu olarak kabul edilirdi. Her seferinde tek bir hayvan Apis boğası seçilir ve onu doğuran ineğe İsis kutsallığıyla saygı gösterilirdi. Hangi buzağının Apis boğası olacağına vücudundaki özgün desenlere göre karar verilirdi. Bu işaretler sırtında bir akbaba şeklinin yer alması, alnında bir üçgenin açık seçik görülmesi, kuyruğunun iki kat tüylü olması ve dilinde bir bokböceği şeklinin bulunmasıydı. Boğanın ölünce Osiris'le özdeşleştiğine inanılırdı. Rahipler vücudunu mumyalar ve onun için gösterişli bir cenaze düzenlerdi. Tasvirlerde Apis boğası ölü kişiyi bir tabutta ölüler diyarına taşırken görülürdü.

4

Yunan Mitolojisi

Pandora'nın ve Kutusunun dünyayı sadece kötülük değil, umut ile getirdiğine inanılır.

Yunan Mitolojisi

Yunan mitolojisi, Yunanca konuşan halkların MÖ 2100 dolaylarında Balkanlar'dan Akdeniz'e ilk göçleriyle başlayan özgün bir kültürel etkileşim sürecinin sonucudur. Bu göçmenlerin dili, dini ve kültürü köken olarak büyük olasılıkla Hint-Avrupa geleneğine dayanmaktaydı; tüm göçebe halklar gibi, onlar da inançlarını ve yaşam tarzlarını girdikleri yeni ortama uydurmayı başardı.

Adını Girit'in efsanevi kralı Minos'tan alan "Minos" İmparatorluğu, Mısır, Anadolu ve Balkan Yarımadası'yla geniş çaplı ticari bağları sayesinde, Yunanlara Akdeniz'e çıkışın ilk fırsatını sağladı. Girit'e gelen yeni göçmenler muhtemelen oradaki boğa kültlerine ve boğa üstünden atlama sporuna tanık oldu. Delikanlıların, saldırmakta olan iğdiş edilmiş boğaların boynuzları üzerinden korkusuzca atladığı bu seyirlik oyun, Theseus ve Minotauros efsanesi (1) gibi masallara tek başına ilham vermiş olabilir. Yunanlar bu büyük ve barışçıl ada uygarlığının tanrıça kültlerini de tanıdı ve Girit'in etki alanındaki diğer adalarla ve halklarla temasları sırasında, bu dinsel gelenekleri kendi gelenekleriyle bütünleştirmeye başladı.

Minosluların konuştuğu dil Yunanca değildi; ama birkaç yüzyıl içinde kayıt işleri için Yunancayı benimsediler. Böylece adları ve malları bu yeni dilde yazıya dökmek için Minos harflerinin kullanıldığı ve uzmanların Lineer B olarak adlandırdığı melez bir alfabe ortaya çıktı. Yunanca konuşan halkların daha sonra anakarada krallıklar kurmasıyla birlikte, Minos uygarlığının etkisi zayıfladı. Onun yerine daha kavgacı olan yeni bir Miken kültürü ortaya çıktı. Peloponnesos'ta tepebaşı kentler (2), saraylar ve mozoleler yükselmeye başladı; taşlardan inşa edilen yüksek savunma surları öylesine büyüktü ki, sonraki Yunanlar onları oraya ancak devlerin ve tanrıların koymuş olabileceğine inandı.

1

MÖ 1200 dolaylarında bütün Doğu Akdeniz bir dizi felaketle sarsıldı; Anadolu'nun kuzeybatısındaki Troya limanı kenti büyük bir yangında yok olurken, Hitit ve Fenike imparatorlukları deniz halklarının saldırısıyla çöktü. Muazzam taş savunma surlarına sahip Yunan krallıkları Miken, Argos ve Pyros bile altüst oldu. Karanlık Çağlar olarak bilinen sonraki yüzyıllarda, anakaranın Yunan toplulukları denizden daha da koptu; daha küçük nüfus merkezleri etrafında oluşturulan siyasal ittifaklar *polis* denen şehir-devlet yapısını doğurdu. Yeni fırsatlar arayan birçok Yunan, Balkan Yarımadası'ndan denize yelken açtı ve İtalya, Sicilya, Anadolu, Afrika ve Karadeniz kıyıları boyunca koloniler kurarak, geleneklerini oralara taşıdı. Yunanların daha büyük çöküşten önce Akdeniz'de başat bir güç olması nedeniyle, bu dağınık toplulukların birbirleriyle temasları sürdü. Onları birleştiren şey ortak bir dil, ortak bir din ve hayatın daha güvende olduğu bir cennet çağına dair soluk anılardı.

Bu dağınık Yunan toplulukları istikrara kavuşmaya başladıkları MÖ 9. ve 8. yüzyıllarda hâlâ birçok ortak yöne sahipti. Olimpiyat Oyunları'nın yanısıra Helen müzik yarışmaları da ortaya çıktı. Ellerinde lirleriyle ve pan flütleriyle açık alanlarda biraraya gelen Yunan sanatçılar kendi geçmişlerine ilişkin hikayeleri paylaştı.

Bu arada Yunanlar yeni topraklarda o kadar geniş alana yayılmış ve o kadar çok yabancı kültürle karşılaşmıştı ki, dinleri ve dünya görüşleri çok daha nü-

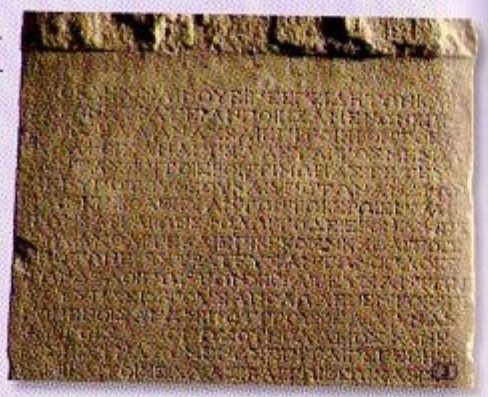

2

anslı hale geldi. Fenikeli tacirlerle ilişkiler sonucunda yeni bir yazı sistemi bile benimsendi -Yunan alfabesi (3) ilk başta Fenike yazısına dayalıydı- ve Asur ve diğer Doğu din gelenekleriyle belki de ilk temaslar kuruldu. Yunanların Balkanlar'dan beraberlerinde getirdikleri tanrılar, geri kalan dünyanın tanrılarıyla etkileşmeye devam etti. Tüm bu kültleri bağdaştırmak ve ölümsüzler dünyasını birleşik bir bütün halinde sunmak daha sonraları muazzam bir güçlük çıkaracaktı.

Uzmanlar kültürel önyargıların Yunan mitolojisinde oynadığı önemli role dikkat çekmiştir: Arkaik çağdan kalan kadın heykelciklerinden dolayı, birçok uzman en eski kültlerin kadın doğurganlığına odaklı olduğu ya da en azından kadının doğumdaki rolüne saygı gösterdiği kanısındadır. Efsaneler de antik Yunanların bakış açısından doğal ve manevi dünyanın karmaşık gerçekliklerini yansıtır. Sözgelimi, bazı efsanelerde yıllık tarım döngüsü için hayati önem taşıyan burçların niteliğine ve konumuna yer verilir. Başka bazı efsaneler rakip uygarlıklar arasındaki tarihsel karşılaşmaları soyut anlatı tarzında aktarır. İnsanoğlunun bir bütün olarak tabi olduğu kaba doğa güçlerine de tanrısal statü yakıştırılır. Mitoloji Yunanların doğal ve tarihsel tecrübelerine değinmekle birlikte, kısmen kültürel ve ideolojik önyargılarıyla da şekillenmiştir.

En eski biçimiyle Yunan dini daha evcimen bir işleve sahipti; tapınmanın merkezinde "*koan*"lar, yani aileyi koruyucu ruhların oymalı ve boyalı basit imgeleri vardı. Böyle arkaik heykelcikler antik Yunan tarihi boyunca kentlerdeki ayin alaylarının odağı olmaya devam etti. Ancak bu gösterişsiz aile ayinleri daha görkemli ve toplu ayinlerle tamamlanırdı. Kent şenliklerinde kentin en varlıklı kişilerine ait sürülerden alınmış değerli hayvanlar kurban edilirdi; ama bu sunular büyük ölçüde şatafatlı gösteriş için

bir fırsat olduğu kadar, kent yoksullarının güzel bir yemek yemesini sağlayan bir şanstı.

Yunan panteonu büyük ölçüde meçhul kalmış bu ev tanrılarıyla şekillenmeye başladı. Doğal dünyanın tanrısallıkla dolu olduğu görüşünden dolayı Yunanlar, hepsi de ayrı adlara, doğal yaşam alanlarına (ağaçlar, dağlar, pınarlar vb.) ve az çok özgül işlevlere sahip binlerce tanrının var olduğuna inanırdı. Kuşaklarca süren iç iktidar kavgasının ardından en başta yer edindiğine inanılan Olympos tanrıları (4, deniz tanrısı Poseidon) bir tür saray ailesi gibi algılanırdı. Çoğu kraliyet sarayında olduğu gibi, bu ailede de seks skandalları, siyasal entrikalar, darbe girişimleri ve intikam eylemleri eksik değildi, hatta fazlasıyla vardı. İlginç olan nokta, dönemin Yunan siyasal sistemi çekişme halindeki bağımsız şehir-devletlerle belirlenirken, tanrıların yönetim tarzının bir monarşi olmasıydı.

Yunan dininin kilit bir unsuru kehanet sahibi tanrılara dayanmasıydı. Toplumun her kesiminden insanların geçmişe, bugüne ya da geleceğe dair konularda tanrılara danışması nedeniyle, Apollon'un Delphoi ya da Delos'taki ve Zeus'un Dodona'daki tapınakları başlıca kült uğraşlarının odağıydı. Tanrıların her şeyi kapsayıcı yetkiye ve güce sahip olduğuna inanılırdı; tüm Yunan kolonilerinin mensupları kentlerin kuruluşunda veya savaşlarda onlardan tavsiye isterdi. Diğer bazı merkezi tapınaklar bir kentin ya da krallığın en değerli malları için güvenilir depolardı; bu mallar zamanla finansal alışverişlere ve borç işlemlerine temel oluşturdu ve böylece tapınaklar çoğu kez fiilen birer kutsal banka işlevini görmeye başladı. Tapınakların zenginliği Parthenon'daki ünlü Athena heykeli (5) gibi, herkesin göreceği şekilde dikilmiş büyük heykellerle yansıtılırdı. Açık tapınaklarda yer alan heykellerin yüzleri doğuya bakardı; bu şekilde sabah güneşinin ışığını iyi almaları kilometrelerce uzaktan görülebilen çarpıcı bir tanrı görüntüsü yaratırdı.

Atina'da Perikles gibi varlıklı kent önderleri böyle büyük imar projeleriyle

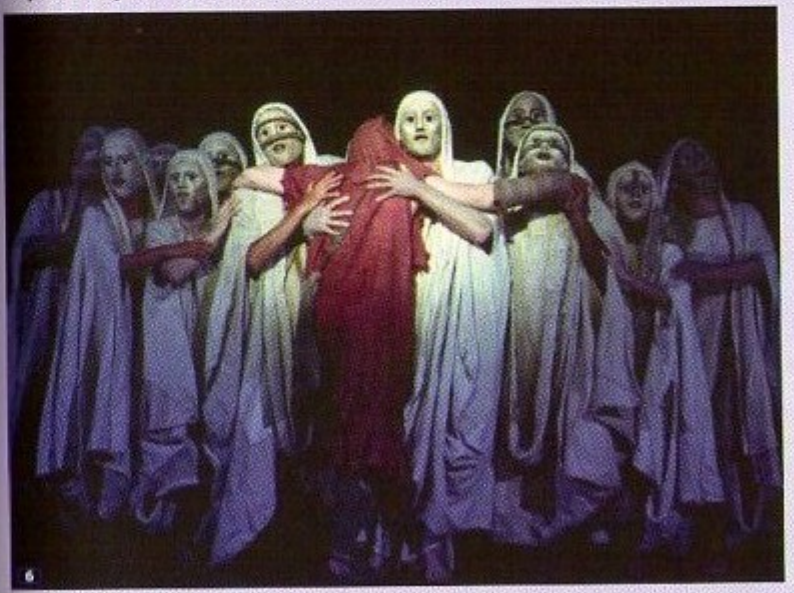

5

kendilerinin ve kentlerinin şanını yükseltmeye çalışırdı.

Antik Yunancada *mythos* özenle kurgulanmış, bütünleşik bir olaylar ya da eylemler dizisi tanımına uyacak şekilde "hikaye" anlamına gelmezdi. Bu sözcük hikayenin kendisini değil, olay örgüsünü belirtmek için kullanılırdı. Yüzyıllar boyunca destan ozanlarınca sözlü olarak aktarıldıkları için, böyle hikayelerin yüzlerce varyasyonu vardı. Yunan efsanelerinin başta gelen ilk edebi kaynakları Homeros'un (Troya Savaşı'nı ve kahraman Odysseus'un maceralarını konu alan *İlyada* ve *Odysseia*) ve Hesiodos'un (ayrıntılı bir tanrı soyağacı olan *Thegonia*) MÖ 7. ve 8. yüzyıllardan kalma destansı şiirleridir. Olympos tanrılarına yazılmış pek çok ilahi ve övgü şiiri bunların sayesinde günümüze ulaşarak, diğer kaynaklarda ancak ucundan değinilen efsanelere ilişkin önemli arka plan bilgileri sağlamıştır. Atina'nın MÖ 5. yüzyıla denk gelen altın çağında efsane geleneklerini gözden geçirmeyi sürdüren drama şairleri arasında Aiskhylos, Sophokles (6, *Oidipus* oyunundan bir sahne) ve Euripides sayılabilir.

Yunan tiyatrosunun kökleri dinsel şenliklere -daha kesin ifadeyle Dionysos kültüne- dayandığından, drama şairlerinin asıl görevi eğlendirmekti. Bu şairler meslek yaşamlarının büyük bir bölümünü Yunanca konuşulan dünyanın her yanındaki yarışmalarda ödüller için çekişerek geçirirdi. Antropomorfizm, yani tanrıları insanlar gibi sunma yönündeki eğilimi anlamak ve Yunan mitolojisinin en sarsıcı yönlerini -Zeus'un tecavüzcülüğü meslek edinişi, tanrıların yaradılıştan gelen bencilliği ve akıldışı davranışı, ayrıca ensest, yamyamlık, hatta kendi çocuklarını yeme gibi cürümler- kavramak açısından, bunları yarışmaya dönük müzik ve tiyatro sahnesinin bağlamına oturtmakta yarar vardır. Seyirciler ve hakemler cüretkar anlatı tekniklerinin kullanıldığı canlı hikayeler isterdi; hikaye ne kadar renkli ve akılda kalıcı olursa, yazarının birinciye verilen zeytin ve/veya defne çelengiyle taçlanmış olarak memleketine dönme olasılığı o ölçüde artardı. Öte yandan, tanrıların kepazelikleriyle ilgili hikayeler başka bir amaca da hizmet ederdi: Tanrıların gücüne ve etik açıdan örnekliğine kuşku gölgesini düşürmek. Bu da dünyanın ve yaşamın doğada veya insan zihninde bulunan diğer ilkelerine dönük bir arayış niteliğindeki felsefenin ortaya çıkışını getirdi.

Müzisyenler, şarkıcılar, oyuncular ve dansçılar efsaneleri sahnelerde canlandırmayı Roma dönemine ve sonrasına kadar sürdürdü. Yüzyılları bulan bir aradan sonra, Rönesans döneminin bilginleri ve sanatçıları Yunan edebiyatına ve görsel sanatlarına hayran kaldı ve böylece Yunan mitolojisine özgü birçok konuyu ve olayı modern çağa taşıdı.

6

■ Gaia antik bir yer tanrıçası ve dünyanın ezeli yaratıcılarından biriydi

■ Gaia'nın oğlu ve kocası Uranos gökyüzünün kişileştirilmiş bir biçimiydi

■ İkisi birlikte antik Yunan dünyasının erkek ve dişi kavramlarını simgeler

Gaia ve Uranos'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Titanlar, Gaia ve Uranos'un Çocukları, bkz. s. 116-117

Ölüler Diyarı, Evreni Oluşturan Tartaros, Gaia ve Uranos, bkz. s. 156-157

Zeus, Gaia ve Uranos'un Torunu, bkz. s. 120-123

Gaia ve Uranos

Gaia ve Uranos Yunan mitolojisinin ilk çiftiydi

Gaia dünyanın yaratılışı sırasında -Tartaros ("ölüler diyarı"), Nyks ("gece"), Erebos ("karanlık") ve Eros'la ("evrensel aşk") birlikte- kaostan ortaya çıkan ilk tanrısal varlıklardan biriydi. Kısa bir süre Tartaros'un eşi olmasına karşın, daha çok oğlu Uranos'la yaşadığı birliktelikle tanınırdı. Uranos'un da yardımıyla nehirleri, denizleri ve bitkileri yarattığına inanılırdı.

Efsaneye göre ikili hem ölümlülere, hem de tanrılara oturacak yurt sağlamıştı. Onlara verilen bir başka paye, gök gürlemesine ve şimşeğe yol açan tek gözlü devasa yaratıklar Kyklopların ve yüz elli tane bulunan elli başlı, kudretli ve asi dev Hekatonkheirlerin anne babası olmasıydı. Adı en kötüye çıkmış çocukları ise asi mizaçlarıyla tanrılar dünyasındaki bir dizi isyanın ilkine öncülük eden Titanlardı.

Yerin, Göğün ve Yeraltının Yaratılışı Tartaros dünyanın yaratılışı (1) sırasında Gaia'yla beraber ortaya çıkar. İkisi Uranos'la birlikte evreni sarar. Uranos'un altında yer alan Gaia, Tartaros'un üstünde durur ve çocukları Okeanos ile diğer sulara destek olur. Dünya öylesine büyüktür ki, yukarıdan bırakılan bir örsün gökten yere düşüşü dokuz gün sürer ve yeraltına inişi bir dokuz günü daha alır.

Ezeli Eşler: s. 74, 352, 446 | An'ın İğdiş Edilmesi: s. 51

Herkesin Anası Gaia'nın çok sayıda çocuğu vardır (2, Hippodameia, Pelops ve Triptolemos). Öylesine güçlüdür ki, tepeleri ve Pontos'u ("deniz") doğurur. Tek başına ve Uranos'la birlikte dünyaya getirdiği çocuklardan dolayı, ona her şeyi doğuran ve besleyen ana olarak saygı gösterilirdi. Yeraltından çıkan buharların kaynağı olarak, kehanet sahibi bir tanrıça olarak görülürdü. Tüm Yunan dünyasında güçlerini yansıtan tapınaklar vardı.

Uranos'un İğdiş Edilmesi Kyklopla r ve Hekatonkheirler ilk doğduğunda, Uranos görünüşlerinden ve tutumlarından rahatsız olarak, onları Gaia'nın bedenine geri iter. Sancısı ikiye katlanan ve yükünden usanan Gaia, sert çakmaktaşından bir orak yapar ve çocukları olan altı erkek Titan'ı babalarına başkaldırmaya kışkırtır. En küçük oğlu Kronos çağrısına uyar. Bir gece Gaia'yla yatmaya gelen babası Uranos'un cinsel organını keser (3) ve denize atar. Uranos'un kanı tüm yeryüzüne sıçrar ve böylece Furialar, mızraklı Gigantlar (Devler) ve dişbudak ağacından Melialar doğar.

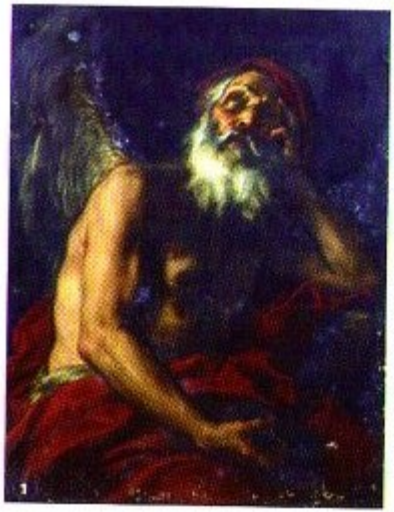

- Titanların ("belalılar") ilk kuşağı birincil idealardan gelen adlar taşır (örn. Koios "sorgu")
- En küçük Titan olan Kronos babası Uranos'u devirdikten sonra kral olur
- Yunan dünyasında Titanlar tarihöncesindeki kargaşayı simgeler
- Kronos'un oğlu Zeus düzenin doğuşunu temsil eder

Titanlar

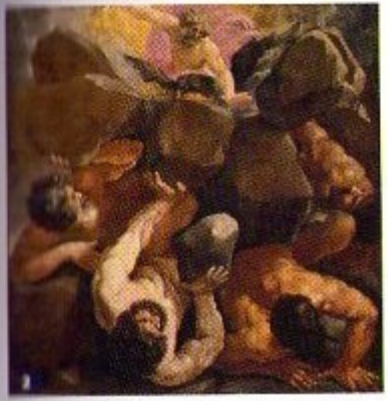
Gaia ve Uranos'un en güçlü çocukları olan Titanlar, babalarının iğdiş edilmesinin ardından dünyaya hükmeder. En çok bilinen Titanlar altı erkek (Okeanos, Hyperion, Koios, Kreios, İapetos ve Kronos) ve altı kadındır (Theia, Rhea, Themis, Mnemosyne, Phoibe ve Thetis). Yunanca "Titan" kavramı "belalı" ya da "kavgacı" imgesini çağrıştırır ve iktidar arzusunu yansıtır.

Çoğu efsanenin merkezinde Kronos ve Okeanos ("okyanus") yer alırken, erkek kardeşleri Koios, Kreios, İapetos ve Hyperion dünya'nın dört sırasıyla ya da sütunuyla (kuzey, güney, doğu ve batı) bağlantılıdır. Titanlar aynı zamanda idealar dünyasıyla bağlantılı ilk tanrı kuşağıdır: Themis ("görenek" ya da "hukuk") adaleti getirmesiyle ve Mnemosyne ("bellek") yeğeni Zeus'tan Musaları doğurmasıyla tanınır. Kronos'un kız kardeşi ve karısı Rhea, en önemli Olympos tanrılarının annesidir ve kocasının devrilmesinde etkili olur.

1

Kronos ve Düşüşüne İlişkin Kehanet Tanrıların kralı Kronos (1) tıpkı babası Uranos gibi devrilme korkusunu taşır. Kronos da Kyklopları ve Hekatonkheirleri Tartaros'a hapsederek, Uranos'un düştüğü hatayı tekrarlar. Bunu gören Uranos ve Gaia, onun da kendi oğlu tarafından devrileceği uyarısında bulunur. Bu kehanetin verdiği korkuyla, Kronos karısı Rhea'dan doğar doğmaz ilk beş çocuğunu alıp yeme yoluna gider. Rhea yardım için Gaia'ya başvurur ve ikisi Kronos'a karşı bir tertip hazırlar. Sonraki çocuk Zeus doğduğunda, Kronos'a çocuğun yerine bezlerle sarılmış bir taş verirler. Hilenin farkına varamayan Kronos bu taşı yutar ve böylece düşüşünün yolunu açar. Daha sonra Zeus onu öksürterek, kız ve erkek kardeşlerini dışarıya atmasını sağlar.

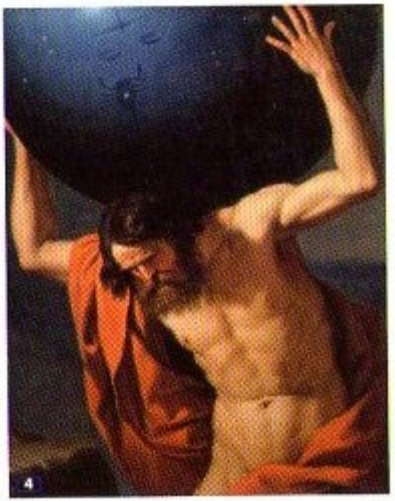
Titanlarla Savaş Zeus kız ve erkek kardeşleri Hestia, Demeter, Hera, Hades ve Poseidon'u kurtardıktan sonra, onların yardımıyla babasına karşı bir isyan başlatır. Onun yerine geçerek dünyaya hükmetmek ister. Savaş on yıl sürer; sonunda Gaia, oğlu Zeus'a, ancak Kyklopları ve Hekatonkheirleri Tartaros'tan kurtararak savaşı kazanabileceğini söyler. Özgürlüğe kavuşan Kyklopların Zeus için yaptığı şimşek okları en büyük silahı haline gelir. Titan tanrıları kısa sürede yenilgiye uğrar (2) ve gönderildikleri Tartaros'ta Hekatonkheirlerin muhafızlığında sonsuza kadar kalır.

2

3

Okeanos'un Kızları Titan Okeanos'un (3) bütün yeryüzünü çevreleyen bir nehir olduğu söylenir. Gaia ve Uranos'un en büyük çocuğudur. Karısı Thetis'le birlikte, dünyadaki üç bin nehri ve Okeanisler olarak bilinen üç bin okyanus nymphasını yaratır.

Atlas'a Verilen Ceza Titan İapetos'un oğlu olan Atlas, Titanların Zeus ve Olympos ilahlarıyla kavgasına öncülük eder. Titanların yenilmesi üzerine, Atlas gök kubbeyi sonsuza kadar omuzlarında taşımaya mahkum edilir (4). Bu ceza sadece bir kez hafifletilir: Herakles kendisi için Hesperidlerin altın elmasını getirmeye gitmesi koşuluyla kısa bir süre için yükünü omuzlamayı kabul eder. Atlas elmayla döndüğünde, dünyayı taşıma yükünü tekrar üstlenmek istemez; ama Herakles onu oyuna getirip bunu sağlar.

4

Titanlarla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Gaia ve Uranos, Titanların Anne Babası, bkz. s. 114-115

Hera, Rhea ve Kronos'un Kızı, bkz. s. 164-165

Musalar, Mnemosyne ve Zeus'un Kızları, bkz. s. 172-173

Zeus, Rhea ve Kronos'un Oğlu, bkz. s. 120-123

Tanrılar Arasındaki Kavgalar: s. 26, 118, 238, 245, 458

Devler Savaşı

Kronos babası Uranos'u iğdiş edince, yere dökülen kanından Gigantlar denen Devler oluşur. Çocuklarına konan yasağın intikamını almak isteyen Gaia, Zeus'un öncülüğündeki Olympos tanrılarına karşı Devlerle güçbirliğine gider. Bu büyük savaş (Gigantomakhia) büyük olasılıkla Phlegraie Çayırı'nda geçer. Devler koca kayalarla ve meşalelerle Olympos ilahlarına saldırır. Bir kahin Olympos tanrılarının ancak ölümlü bir insanın yardımıyla savaşı kazanabileceğini söyler. Gaia çocuklarının ölümlülerden zarar görmemesini sağlayacak bir şifalı ot aramaya başlar; ama Zeus güneş ve ayın ışık vermesini yasaklayarak onu önler. Ardından yarı-tanrı Herakles'ten yardım ister. Olympos, Herakles'in desteğiyle Devleri alt etmeyi başarır. Titanlarla yapılan savaş gibi, bu kavga da antik Yunanlarca tarihöncesindeki düzensizlik, karanlık ve kaos ile Olympos tanrılarının yönetimi altındaki yeni düzen, ışık ve adalet dünyası arasında simgesel bir çatışma olarak yorumlanırdı.

MÖ 2. yüzyılda inşa edilen antik Yunan kenti Pergamon'daki (şimdiki Bergama) sunağın bir friziinde bulunan Devler Savaşı tasviri

Tanrılar Arasındaki Kavgalar: s. 26, 117, 238, 245, 458

Pandora'nın Kutusu

Prometheus'un ateşi vererek insanları daha güçlü kılmayı çalışmasına öfkelenen Zeus ondan intikam almaya karar verir. Hephaistos'u insanoğlunun gördüğü en güzel yaratığı yaratmakla görevlendirir ve tanrılar meclisini toplayarak her birinin yeni yaratığa özel bir yetenek vermesini ister. Tanrıların verdiği özel güçlerden dolayı ona "her şey bahşedilmiş" anlamında Pandora adını verir. Kadın, Zeus'un kapalı bir kutuya (ya da seramik vazoya) koyduğu bir çeyizle dünyaya gönderilir. Prometheus'un erkek kardeşi Epimetheus ("sonradan anlama") Hermes'in sunduğu Pandora'yla evlenmeyi aptalca kabul eder. Bir gün Pandora merak dürtüsüyle çeyiz kutusunu açar ve istemeden insanların üstüne salgınları saçar. Hemen kapattığı kutuda yalnız umut kalır.

- Zeus'un karısı ve öz kardeşi olan Hera, kadınların koruyucu tanrıçası, ayrıca evlilik ve doğum tanrıçasıydı
- Roma mitolojisinde Iuno olarak bilinirdi
- Sadakati temsil ederdi ve kıskançlık nöbetleriyle tanınırdı
- Çoğu kez bereketi, hayatı ve dirilişi temsil eden bir narla birlikte tasvir edilirdi
- Simgeleri gururunu yansıtan tavus ve otoriteyi belirten asaydı

Hera

Bir gurur simgesi olan tavus Hera'nın sıfatlarından biriydi

Rhea ve Kronos'un kızı olan Hera (1, Devler Savaşı'nda askerlerle birlikte) en güzel Olympos tanrıçasıydı. Efsaneye göre, Zeus âşık olduğu Hera'yı ancak bir guguk kuşu biçimine bürünüp memelerine sarılarak baştan çıkarabilmişti.

Kadınların koruyucu tanrıçası ve Zeus'un karısı olmasından dolayı, Hera'nın görevi evlilikleri kollamaktı. Birçok efsane onu kıskanç bir eş olarak yansıtır. Bu rolüyle tekeşlilik anlayışının timsali olduğundan, iffetin ve eşe sadakatin bir model işlevini görürdü. Ayrıca doğumları gözetmekle yükümlüydü. Zeus'tan olan çocukları savaş tanrısı Ares, uyumsuzluk tanrıçası Eris, doğum yatağı tanrıçası Eilithyia ve gençlik tanrıçası Hebe'ydi. Ancak Hera'nın büyük güçleri sayesinde ateş tanrısı Hephaistos'u tek başına yarattığına inanılırdı.

Yunanistan'ın Samos, Arkadia, Knossos ve Argos gibi birçok bölgesi Hera'nın doğum yeri olduğunu ileri sürerdi. Zaten kültüne her yerde saygı gösterilirdi.

Hera'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Atlas, Hesperidlerden Elma Çalışı, bkz. s. 117

Ares, Hera'nın Oğlu, bkz. s. 140-141

Herakles, Hera'nın Üvey Oğlu ve Düşmanı, bkz. s. 164-165

İason ve Argonotlar, Hera'nın İason'a Yardım Edişi, bkz. s. 182-183

Titanlar, Hera'nın Babası Kronos ve Annesi Rhea, bkz. s. 116-117

Zeus, Hera'nın Kocası ve Erkek Kardeşi, bkz. s. 120-123

Baş Tanrıçalar: s. 208, 242

Her Görülen Tanrıça Hera'yla ilgili hikayelerin birçoğu Zeus'un evlilik dışı ilişkilerini öğrenmesi etrafında döner. Hera bir seferinde tanrılarla işbirliği yaparak Zeus'u yüz sicimle yatağa bağlar ve yıldırımlarını elinden alır. Zeus sonunda bir Hekatonkheir tarafından kurtarılır; ama yattığı kadınların akıbeti pek iyi olmaz. Hera'nın gazabının örneklerinden biri, Zeus'un kaçamaklarında çoğu kez onun dikkatini dağıtan Ekho (3) adlı bir nymphadan sesini almasıdır.

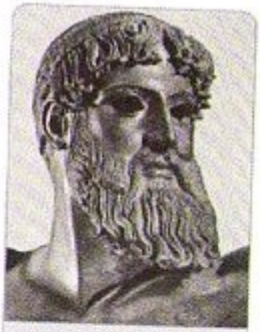
Hesperidlerin Bahçesi Zeus Hera'yla evlendiğinde, Gaia tanrılara ölümsüzlük kazandıran bir altın elma dalını geline düğün hediyesi olarak verir. Akşam nymphaları olan Hesperidler bu dalı korumakla görevlendirilir ve okyanusun batı ucundaki bir bahçede yüz başlı ejderha Ladon'la birlikte dala bekçilik eder. Hesperidlerin ve bahçelerinin günbatımlarına renkli bir görüntü verdiği söylenir (2). Herakles üstlendiği işlerin birinde batıya yolculuk eder, Ladon'u öldürür ve bazı geleneklerde Hesperidlerin babası olduğu söylenen Atlas'ı Kral Eurystheus için birkaç elma çalmaya ikna eder; ama tanrıça Athena sonunda elmaları geri alır.

Kutsal Evlilik

Birçok Yunan topluluğu bütün antik dünyada yaygın olan kutsal evlilik (hieros gamos) törenini her yıl yapardı. Bu törenlerin birkaç değişik biçimi vardı. Zeus ve Hera'nın evliliği iki tanrıya ait heykellerin ya da onların kimliğine bürünen insanların temsili olarak evlendirilmesiyle canlandırılırdı. Böyle şenlikler baş tanrıça olarak Hera'nın taşıdığı önemi gösterir. Antikçağ sanatçılarının Hera'yı duvaklı ve elini sıkıca tutan Zeus'la birlikte tasvir etmesi (sağda) tipik bir temaydı.

Kutsal Evlilik: s. 39 | Ölümsüzlüğe Kavuşma: s. 289

- Titanlarla savaştan sonra, Poseidon'a düşen egemenlik alanı denizlerdi
- Poseidon okyanusların, nehirlerin ve atların tanrısıydı
- Roma mitolojisindeki karşılığı Neptünüs'tü
- Çoğu kez kızınca yere vurarak depremlere ve gemi kazalarına yol açtığı üççatallı zıpkınıyla tasvir edilirdi
- Denizatlarının (yılanımsı balık kuyruklu atlar) çektiği bir savaş arabasıyla dolaşırdı

Poseidon

Üççatallı zıpkın bir balıkçı aletiydi

Zeus'un erkek kardeşi olan Poseidon deniz ve nehir tanrısıydı. Atlarla ve savaş arabalarıyla bağlantısından dolayı, Yunanlar onun anısına savaş arabası yarışları düzenlerdi. Denizler, kıyılar ve nehir boyları üzerindeki hâkimiyetiyle fırtınalara ve depremlere yol açtığına inanılırdı. Efsanelerde kendi yetki alanıyla yetinmeyen Poseidon'un Yunanistan'daki bazı yerlere hâkim olmak için diğer tanrılarla çekiştiği görülür. Bir keresinde Atina'yı kendisine bağlamak ister ama girişimi başarısızlığa uğrar.

Poseidon'un okyanus dünyasının bir simgesi olan üççatallı zıpkınıyla görülmediği sanat eseri çok azdır. Genellikle balık kuyruklu yarı-at ve yarı-yılan yaratıkların çektiği bir savaş arabasını sürerken görülür (1). Kültü bütün Akdeniz'e, hatta Anadolu ve Etyopya'ya kadar yayılmıştı.

Poseidon'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Athena, Atina İçin Poseidon'la Çekişmesi, bkz. s. 138-139

Hera, Poseidon'un Yengesi, bkz. s. 126-127

Canavarlar ve Devler, bkz. s. 174-175

***İlyada* ve *Odysseia*,** bkz. s. 186-187

Büyülü Yaratıklar, Medusa, bkz. s. 176-177

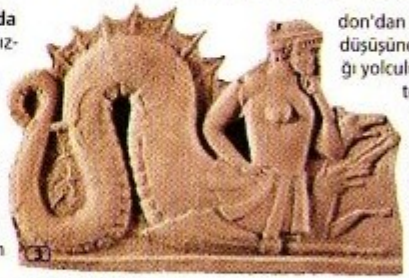
Zeus, Poseidon'un Kardeşi, bkz. s. 120-123

Nymphalar ve Musalar: s. 172

Poseidon'un Sevgilileri ve Çocukları Poseidon'un karısı Amphitrite adlı bir Nereid, yani deniz perisidir (2). Bu evlilikten doğan Triton çoğu kez anne babasıyla birlikte tasvir edilir. Poseidon kardeşi Zeus gibi kadınlara düşkünlüğüyle tanınır ve kaçamakları bazen feci sonuçlara yol açar. Bir nymphayla ilişkisinden Polyphemos, yani Odysseus'un karşılaştığı insan yiyen Kyklop dünyaya gelir. Tecavüz ederek bir canavara dönüşmesine yol açtığı Medusa'dan olan oğulları, kanatlı at Pegasus ve Khrysaor adlı devdir. Demeter'le kısa kaçamağından uçan insan-at Arion ve nympha-at Despoina doğar. Dev Antaios ve deniz canavarı Kharybdis, yer tanrıçası Gaia'dan olan çocuklarıdır. Girit kralı Minos'un kızıyla ilişkisinden bir dev avcısı olan Orion dünyaya gelir.

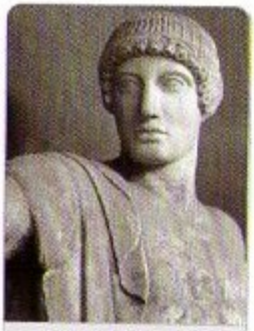

***İlyada* ve *Odysseia*'da Poseidon** Zeus'u kızdıran Poseidon ve Apollon, Troya'nın uzun surlarını inşa etmekle görevlendirilir. Ancak Troya kralı Laomedon söz verilen ödülden cayarak onları aldatır. Poseidon'un intikam duygusuyla Troya'nın üstüne gönderdiği bir deniz canavarı Herakles tarafından öldürülür. Yunanlar Troya'ya karşı giriştikleri savaşta çoğunlukla Poseidon'dan destek görür. Troya'nın düşüşünden sonra, Odysseus çıktığı yolculukta Poseidon'un oğlu tek gözlü Kyklop Polyphemos'un adasına çıkar. Adamlarını yakalayıp yemeye başlayan Polyphemos'u hileyle yener ve gözünü kör eder. Bunun üzerine Poseidon'un gönderdiği fırtınalar, depremler ve Skylla (3) gibi deniz canavarları Odysseus'un İthaki'deki ailesinin yanına dönüşünü sürekli engeller. Sonunda Zeus kardeşini durdurur.

Poseidon ve Zeus Poseidon efsanelerde Zeus'un emirleriyle sürekli rahatsız edilen bir tanrı olarak anlatılır. Hatta bir keresinde Hera ve Athena'yla bir tertibe girişerek Zeus'u devirmeye çalışır. Zeus yatağına bağlanarak güçsüz hale getirildiği sırada, tahta kimin geçeceği konusunda onlarla tartışır. Ama karara varmalarından önce, Zeus bağlarından kurtulur ve Poseidon'u Troya'nın büyük surlarını inşa etme cezasına çarptırır (4). Buna karşılık, Poseidon Devler Savaşı sırasında Zeus'un yanında cesurca dövüşür.

- Apollon ideal bir gençlik figürü, ayrıca müzik, şiir ve güzel sanatlar tanrısıydı
- Karmaşık kişiliğiyle ışık ve güneş, okçuluk, hekimlik ve şifa tanrısı da sayılırdı ama salgınlara ve hastalıklara yol açma gücüne de sahip olduğuna inanılırdı
- Büyük bir kehanet tanrısı sayıldığından, Delphoi'de bulunan en ünlü Yunan kehanet evi ona adanmıştı
- Tasvirlerde bazen lir ya da kithara çalarken, bazen de sadak, kullanılmaya hazır ok ve yay tutarken görülür

Apollon

Kehanet, müzik ve şifa tanrısı olan genç Apollon büyük bir okçu olarak da tanınır. İkiz kız kardeşi Artemis gibi doğadan hoşlandığı söylenir ve çoğu kez savaş arabası, yay ve okla birlikte tasvir edilir.

Apollon'un kökeninde karma bir Hitit ve Hint-Avrupa mirasının izleri görülür; Yunanlar Zeus'un Leto'yla ilişkisinden doğduğunu söyler. Efsaneye göre, Hera'nın kıskançlık gazabından kaçmak isteyen Leto, Apollon'u (ve kız kardeşi Artemis'i) güvenli bir ortamda doğurmak üzere Delos adasına sığınır. Apollon'a tapınma merkezleri arasında Delos'un öne çıkması buradan gelir. Apollon'un kehanet kültünün ortaya çıkışı Delphoi'de Python'u öldürmesine dayandırılır. Salgınları başlatma ve bitirme gücünden dolayı, hekimlik tanrısı Asklepios'un babası sayılır. Troya Savaşı'nda Yunanları son derece ürküten okların dışında, lir de yaygın olarak Apollon'a yakıştırılırdı. Müzik ve drama şenliklerinde Dionysos'la aynı payede tutulurdu. Olympos Dağı'nda kendisine birçok çocuk veren musaların koro şefliğini yaptığına inanılırdı.

Hermes çalınan sığırlarını bulması karşılığında Apollon'a lir veriyor

Python'la Boğuşma Apollon ilk kez Delphoi'ye gittiğinde, Gaia'ya adanmış ve büyük yılan Python'un koruduğu eski bir kehanet evini görür. Annesi Leto'yu gebeliği sırasında korkutup gizlice izlemiş olan ve Parnassos Dağı civarındaki kırsal alanların başına bela kesilen bu hayvanı öldürür (1). Ancak Python'un kutsal olması nedeniyle, bir arınma ayininden geçmek zorunda kalır. Ejderhanın anısına Delphoi'de Pythos Oyunları'nın düzenlenmesine önayak olur.

Pan'la Yarışma Apollon mızrapla çalınan telli çalgı lirde daha bebekken ustalaşır. Ancak, Hermes'in oğlu ve çobanların tanrısı Pan daha iyi bir çalgıcı olduğu kanısındadır. Syrinks adlı bir nympha onun sırnaşmalarına boyun eğmemek için bir saz yığınına dönüşünce, bu sazları bir dizi düdük haline getirir ve çaldığı ezgilerin Apollon'unkinden daha üstün olmasıyla böbürlenir. İki tanrı arasında bir yarışma düzenlenir ve dağ tanrısı Tmolos hakem seçilir (2). Pan'ın kaba ezgileri Apollon'un daha hoş nağmelerine yenik düşer. Tanıklardan biri olan Frigya kralı Midas karara karşı çıkınca, ona eşek kulakları takılır.

Apollon ve Daphne Aşk tanrısı Eros okçuluk becerilerini alaya alan Apollon'u nehir tanrısı Peneios ile Kreousa'nın kızı nympha Daphne'ye âşık eder. Büyük sevdaya düşen Apollon kızı elde edebilmek uğruna başka bir talibi olan Leukippos'u öldürtür. Bakire kalmaya kararlı olan Daphne ondan kaçar. Nehir kenarında durarak, babasından kendisini korumasını ister. Peneios onu bir defne ağacına çevirir; böylece ayakları köklere ve kolları dallara dönüşür (3, Apollon'la birlikte). Apollon onun anısına defne çelenkleri takar ve dağıtır.

Apollon'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Artemis, Apollon'un İkiz Kız Kardeşi, bkz. s. 136-137

Eros, Apollon'u Daphne'ye Âşık Edişi, bkz. s. 146-147

Python, Canavarlar ve Devler, bkz. s. 174-175

Troya Savaşı, bkz. s. 184-185

Zeus, Apollon'un Babası, bkz. s. 120-123

Delphoi Kehanet Evi

Parnassos Dağı yamacındaki Delphoi'de bulunan kehanet evi (2), bu alanda antik dünyanın en güvenilen ve en çok rağbet gören merkeziydi. Kuruluşu tarihöncesine inen ve yer tanrıçası Gaia'ya bağlı olan bu merkez MÖ 8. yüzyılda Apollon'un kehanet evi işlevini görmeye başladı. Efsaneye göre, kehanet evinin rahibesine verilen Pythia adının kökeni Apollon'un orada öldürdüğü yılan Python'du. Klasik çağ sonrasında ve Roma döneminde birçok iniş çıkış yaşayan kehanet evi MS 393'te İmparator Theodosius tarafından yıktırıldı. Yapı kompleksinin odak noktası "dünyanın göbek taşı" anlamında *omphalos* denen yerdi. Tapınağın "Kendini tanı" gibi ünlü düsturları vardı.

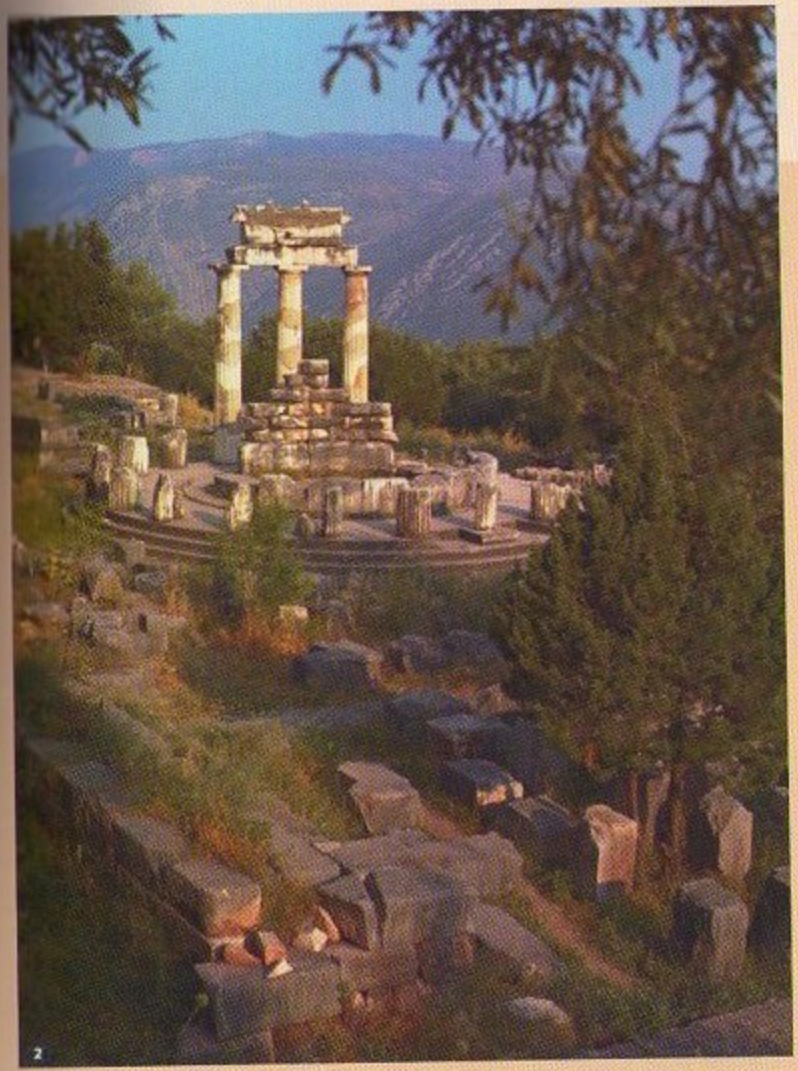
Pythia Tapınakta Apollon'a hizmetinde [illegible] hizmet etmek üzere yerel köylüler arasından seçilmiş genç bir bakireydi (daha sonraları 50 ya da daha büyük yaşta bir kadın). İddiasız bir geçmişe sahip ve bedensel ya da ahlaki kusurlardan yoksun olması gerekirdi.

1

Apollon Rahibesi Pythia adıyla anılan Apollon rahibesi aşırı sınırlanmış bir yaşam sürerdi. Apollon'un gelini sayıldığından, insanların karşısına geleneksel bir düğün giysisiyle çıkardı ve görev süresi boyunca bakire kalması beklenirdi. Görüşüne başvurulduğu zaman, Apollon'un tapınağındaki özel bir odaya giderdi ve Python'un kalıntıları olduğu söylenen zehirli dumanların çıktığı delik üstüne oturtulmuş bir tabureye otururdu (1). Dumanları soluyunca kendinden geçerek esrik hale gelirdi. Güya tanrıyla irtibata girdiğinde ağzından çıkan bir kehanetin anlamı, ona eşlik eden rahiplerden biri tarafından açıklanırdı. Bu işlem çok iyi düzenlenmiş ve başarıyla yürütülen bir kazanç yoluydu.

Gaipten Haber Verme ve Kehanet: s. 120, 207, 217, 447

2

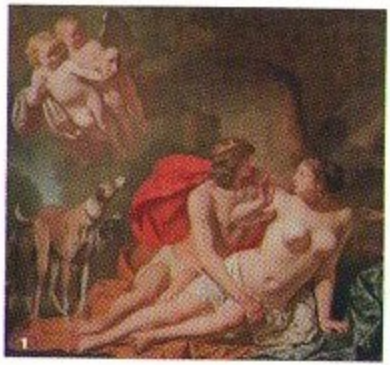

- Artemis iffetin, ormanların, vahşi hayvanların, avcılığın, ayrıca doğum ve bereketin bakire tanrıçasıydı
- Roma geleneğindeki karşılığı Diana'ydı
- Tasvirlerde çoğu kez bir ormanda sadak, yay ve okla birlikte görülür; çoğu kez yanında bir karaca ya da erkek geyik bulunur

Artemis

Efsaneye göre Artemis ve Apollon, Zeus'un kuzeni Leto'yla gönül ilişkisinin ürünüdür. Hera bu ilişkiye kızar ve Leto'nun çocuklarını doğuracak sağlam bir toprak bulmamasını diler. Sonunda uygun bir yer olarak Delos adası bulunur ve hatta Artemis doğduktan sonra annesinin ikiz erkek kardeşi Apollon'u doğurmasına yardım eder. Delos daha sonra Artemis kültünün bir merkezi haline gelir. Artemis genç kızken Zeus'u altı dileğini yerine getirmeye ikna eder; bu dilekler arasında sonsuza kadar iffetli ve bekar kalması ve avcılık için gerekli donanıma sahip olması vardır. Böylece ona iffetin, avcılığın ve vahşi hayvanların tanrıçası olarak tapınılır. Daha önce ebelik yapmasından dolayı doğumlarda ondan yardım istenir; ama bir kadının doğum sonrası ölmesi Artemis'in oklarına bağlanır.

Yunan dünyasında Artemis genellikle genç bir avcı kız olarak tasvir edilirdi; ama kültünün çeşitli yönleri vardı: Arkadia'da esas olarak bir orman tanrıçası sayılırdı ve simgesi ayıydı; Kırım kıyısındaki Tauris'te kültü sefahate dönük özellikler taşırdı; adına Dünyanın Yedi Harikası'ndan biri sayılan büyük bir tapınağın dikildiği Ephesos'ta (Efes) bir bereket tanrıçası olarak görülürdü.

Masumiyetin Korunuşu ve Yitirilişi Artemis kendisinin ve yanındakilerin iffetini her zaman şiddetle savunur. Örneğin, bir keresinde gözde yoldaşlarından dev avcısı Orion'u, yanındaki kızlardan birine (bazı kaynaklara göre bizzat ona) tecavüz etmeye kalkışınca hemen öldürür. Artemis'in yanındaki Kallisto adlı güzel ve erdemli bir nymphaya göz koyan Zeus, onunla yatabilmek için Artemis'in görünümüne bürünür (1). Kallisto'nun bir süre sonra gebe kalması üzerine, Artemis ilişkiyi anlar ve onu bir ayıya dönüştürür. Zeus da sevdiği Kallisto'yu ve ondan olan oğlu Arkas'ı Büyükayı ve Küçükayı takımyıldızları olarak gökyüzüne yerleştirir.

Niobe'nin Çocukları Tanrıların haşinliğini anlatan bir efsanede, Thebai kraliçesi Niobe yedi kız ve yedi oğul doğurur. Sadece iki çocuğu olan Leto'ya doğurganlık bakımından üstün olmakla övünür. Leto'nun çocukları Artemis ve Apollon, biri hariç kraliçenin tüm çocuklarını öldürerek öçlerini alır (2). Niobe'nin kocası Amphion ölü çocuklarını görünce üzüntüden intihar eder. Kedere boğulan Niobe en küçük kızını yanına alarak Sipylos Dağı'na gider. Orada ikisi de taşa dönüşür ve Niobe'nin gözyaşlarından bir dağ nehri doğar.

Artemis'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Apollon, Artemis'in İkiz Kardeşi, bkz. s. 132-133

Atreus Ailesi, Aileye Mensup İphigeneia, bkz. s. 190-191

Nymphalar, bkz. s. 172-173

Zeus, Artemis'in Babası, bkz. s. 120-123

Aulis'teki İphigeneia Yunan ordusunun Aulis'te toplanarak Troya kentine saldırmaya hazırlandığı sırada, Agamemnon bir erkek geyik vurur ve Artemis'ten daha iyi bir okçu olmakla övünür. Artemis duyduğu hınçla rüzgarları keserek, ordunun denize açılmasını olanaksız hale getirir. Agamemnon kızı İphigeneia'yı kurban etmek zorunda kalır; ama Artemis genç prensese acıyarak, kurban olarak onun yerine bir dişi geyik koyar (3) ve onu rahibesi olarak Tauris'e gönderir.

Akteon'un Tazıları Avcı Akteon ninesi Kyrene aracılığıyla Apollon'un soyundan gelen bir kişidir. Bir gün elli tazıdan oluşan sürüsüyle dağlarda avlanırken, bir ormanın pınarında çıplak yıkanan Artemis'e rastlar. Kendisine çıplak haldeyken bakmasına öfkelenen Artemis, onu bir geyiğe çevirir. Akteon'un tazıları yeni görünümüyle sahiplerini artık tanımadıkları için, geyiğin peşine düşerek onu parampara eder (4).

■ Roma geleneğindeki Minerva'ya denk düşen Athena'nın Parthenos ("bakire") ve Nike ("zafer") gibi birçok sıfatı vardı

■ Güzel sanatlar, savaş ve bilgelik tanrıçasıydı

■ Simgeleri baykuş, kalkan ya da zeytin ağacıydı ve baştan aşağı zırhlı tasvir edilirdi

Athena

Bu Atina sikkesinde görüldüğü gibi, Athena'ya çoğu kez bir baykuş eşlik ederdi.

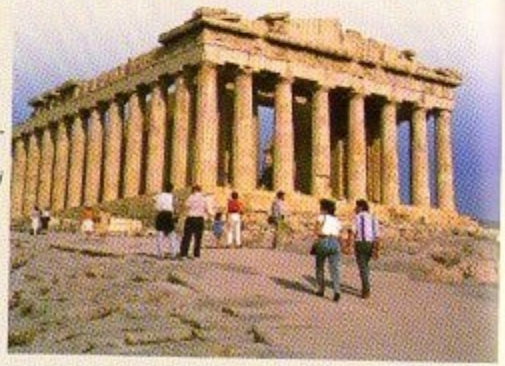
Savaş, bilgelik ve güzel sanatlar tanrıçası Athena, Zeus'un gözde kızıydı; tam anlamıyla yetişkin ve zırhlı halde Zeus'un başından doğduğuna inanılırdı.

Yunan dünyasında bakire tanrıça anlamında Athena Parthenos diye anılırdı. Buna uygun bir tutumla, diğer Olympos tanrılarının ve tanrıçalarının çoğunun aksine, hiçbir gönül ilişkisine girmediği kabul edilirdi. Başta Atina ve Sparta olmak üzere, birçok Yunan kentinde koruyucu tanrıça sayılırdı. Bu konumunu yansıtan sanatsal tasvirlerde çoğu kez tam askeri donanımla görülür.

Ancak Athena, efsanelerde sadece bir savaşçı kimliğini taşımaz. Zanaatkarların ve sanatçıların koruyucusu olarak da karşımıza çıkar. Yunanlara yemek pişirmeyi ve dikiş yapmayı öğrettiği söylenir. Yarı-tanrı Prometheus'un bir dostu olarak, bilgeliğini ve zekasını insanoğluyla gönülden paylaşır.

Athena Kültü

Savaş tanrıçası Athena Promakhos saldırıdan ziyade savunmayla bağlantılıydı. Yunanlar istilacılara karşı kentlerini savunabilmesi için mabetlerini kalelerinin üstünde inşa ederdi. Kadırgaların pruvalarına çarpışmalarda koruyuculuk yapacak Athena mabetleri yapma geleneği de vardı. Athena'nın aynı zamanda bilgelik ve güzel sanatlar tanrıçası olması nedeniyle, filozoflar, tarihçiler, öğretmenler, heykeltıraşlar, dokumacılar ve çömlekçiler de evlerinin içinde ona tapınma yerleri kurardı.

Minerva: s. 210

Athena ve Arakhne Athena ünlü bir kadın dokumacı olan ölümlü Arakhne'nin yarışma için meydan okuyuşundan kaçamaz (1). Dokuduğu duvar halısında Atina için Poseidon'la çekişmesini konu alır; Arakhne ise 21 kez tanık olduğu Zeus'un sadakatsizliğini işleyen bir duvar halısı dokur. Arakhne'nin duvar halısının konusuna öfkelenen Athena onun eserini yok eder. Daha sonra Arakhne'nin küstahlığını anlayarak kendisini asması üzerine, ona acır ve bir örümcek olarak dirilmesini sağlar.

Canavar Medusa'nın Doğuşu Poseidon bir gün Medusa adlı güzel bir genç kızın peşine düşerek onu Athena tapınaklarının birinde kıstırır. Sunaktaki tanrıça heykelinin altında yakaladığı kıza tecavüz eder. Kendi tapınağında yaşanan bu olaya öfkelenen Athena hemen Medusa'yı başında saç yerine yılanlar bulunan çirkin ve yeşil bir Gorgon'a çevirir (2). Daha sonra Medusa'nın bakışıyla karşılaşan her insan taş kesilir ve bu durum Perseus onu öldürünceye kadar sürer.

Attika İçin Poseidon'la Çekişme İnsanlar Attika'ya yerleştiğinde, hem Poseidon, hem de Athena yeni kent koruyucu ilahı olmak ister. Poseidon üççatallı zıpkınını yere saplar ve böylece doğan bir akarsu kent sakinlerinin denize ulaşmasını sağlar. Athena ise insanoğluna sonsuz yakacak, yağ ve besin kaynağı sağlayacak aşılı bir zeytin ağacı diker (3). Athena'nın armağanının değerini gören insanlar, yeni koruyucu olarak onu seçer ve kentin adını Atina olarak değiştirir.

Athena'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Paris'in Hakemliği, bkz. Aphrodite, s. 142-143

Perseus, Athena'nın Ona Yardım Edişi, bkz. s. 180-181

Troya Savaşı, bkz. s. 184-185

Zeus, Athena'nın Babası, bkz. s. 120-123

- Ares savaş tanrısı ve muharip-lik ruhuydu
- Roma mitolojisinde karşılığı Mars'tı
- Pek sevilen bir tanrı değildi; sa-vaşın acımasız ve kanlı yönlerini temsil ederdi
- Savaşa giderken yanında kız kardeşi Eris ("anlaşmazlık") ve oğulları Deimos ("korku") ve Pho-bos ("panik") bulunurdu
- Çok az Ares kültünün olmasına karşın, savaştan önce bazen ondan yardım istenirdi
- Tasvirlerde ateş soluyan dört atını çektiği bir savaş arabasını sü-rerken görülür

Ares

Zeus ve Hera'nın oğlu olan Ares savaş tanrısıydı. Or-dularla ve muharebelerle bağlantısının yanısıra iç savaş, ayaklanma ve şiddetle de ilişkilendirilirdi. Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite'yle gönül ilişkisin-den olan birkaç çocuğu vardı: Deimos ("korku"), Phobos ("panik"), Eros ("arzu") ve Harmonia ("uyum").

Ares en az sevilen Olympos tanrısıydı; Yunan panteonuna alınmadan önce ortaya çıkmış olabile-ceği Trakya'yla bağlantılı bir kültün odağıydı. Kara-deniz kıyısındaki Kolkhisliler arasında da oldukça geniş bir kesim ona tapardı. Genelde sevilmemesine karşın, savaşçılardan saygı görürdü. Ancak efsane-lerde Ares pek imrenilecek bir asker değildir. Kız kardeşi Athena savaşta ondan üstün olduğunu sü-rekli kanıtlar. Troya Savaşı'nda Ares'in yanında dö-vüştüğü Hektor'a karşı Yunan kahramanı Diome-des'i destekler ve Diomedes'in mızrağının yönünü değiştirerek Ares'in yaralanmasını sağlar. Ares oğlu Kyknos'u Herakles'e karşı desteklemeye çalışırken bir kez daha yaralanır. Olympos Dağı'na saldıran ikiz devler Otus ve Ephialtes karşısında da mağdur olur. İkizlerce yakalanıp bir kazanın içine zincirlenir ve orada on üç ay, yani ay takvimine göre bir yıl kal-dıktan sonra Hermes tarafından kurtarılır.

Amazonlar

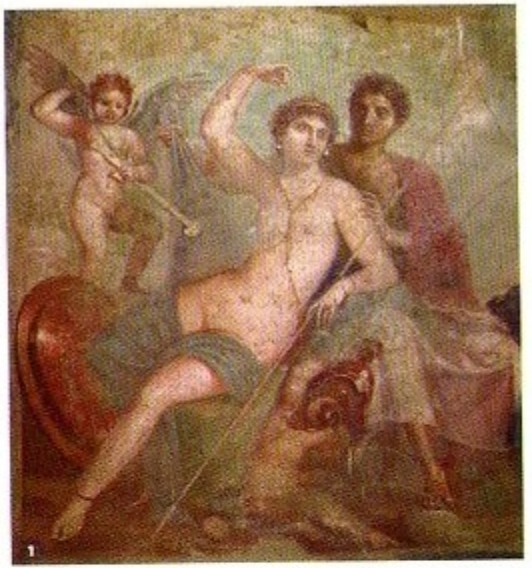
Ares'in soyundan gelme bir ka-dın kabilesi olduğu söylenen Amazonlar (sağda) tıpkı bu ataları gibi savaşa düşkündü ve cesaret-leriyle nam salmıştı. Amazon ("memesiz") adının kökeni, ok ve kargı atma becerileri-ni geliştirmek amacıyla sağ memelerini kestikleri yo-lundaki efsaneye dayanır.

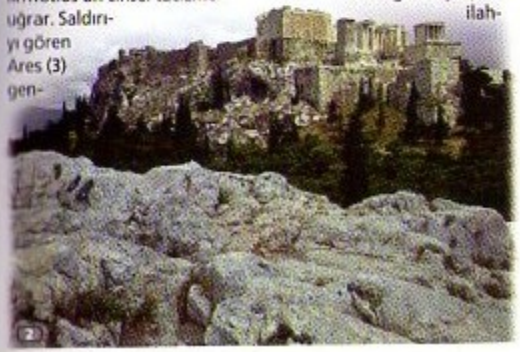
Aphrodite'yle Kaçamak Gü-neş tanrısı Helios birbirine sarıl-mış Ares ve Aphrodite'yi görün-ce (1), durumu Aphrodite'nin kocası Hephaistos'a bildirir. Ya-tağın çevresine görünmez bir ağ sararak sevgilileri o halde kıstıran Hephaistos, bununla da yetinmeyerek tanrıları yatakta-ki çifti görmeye çağırır. Sevişir-ken yakalanan çiftin manzarası diğer Olympos ilahlarını Home-rosvari kahkahalara boğar.

Ares'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aphrodite, Ares'in Sevgilisi, bkz. s. 142-143
Eros, Ares'in Oğlu, bkz. s. 146-147
Hera, Ares'in Annesi, bkz. s. 126-127
Zeus, Ares'in Babası, bkz. s. 120-123

Areopagos'ta Yargılanma Ares'in kızı Alkippe bir gün Atina'daki Akropolis'in eteğin-de bulunan bir dereye gider. Orada Poseidon'un oğlu Ha-lirrhotios'un cinsel tacizine uğrar. Saldırı-yı gören Ares (3) gen-ci öldürür. Öfkelenen Posei-don derenin yukarısındaki ya-maçta tanrıların yer aldığı bir mahkeme heyeti toplar ve Ares'i cinayetle suçlar. Ares haklılığını Olympos ilah-ları önünde başarıyla ortaya koyar. Atinalılar bu jürili ilk davanın anısına yere Areopa-gos (2) "Ares'in tepesi" adını verir ve yüzyıllar boyunca burayı cinayet ve kü-fürle suç-lanan kişileri yargıla-mak için kullanır.

Aphrodite

Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite tasvirlerinde çoğu kez elinde kutsal kuşu güvercinle çıplak ya da kışkırtıcı bir görünümle örtüye sarınmış halde görülür. Bedensel aşk üzerindeki egemenliğiyle tutarlı olarak, karada, havada ve denizde canlıların her türlü sevişmesiyle bağlantılı sayılır.

Tüm çekiciliğine karşın, karanlık bir yanı vardır. Çirkin kocası Hephaistos'a sıklıkla ihanet eder. En doğurgan kaçamakları Ares, Dionysos ve Hermes'le yaşadıklarıdır. Gerek tanrıları, gerekse insanları baştan çıkarıp eşlerini aldatmaya yönlendirmesiyle tanınır. Her Olympos tanrısını ya da tanrıçasını bir ölümlüye âşık edebilmesiyle övünür ve oğlu Eros'un yardımıyla Olympos Dağı'nda ve yeryüzünde korkunç ve bazen ölümcül sonuçlara yol açan çok sayıda talihsiz aşk macerasını başlatmakla suçlanır.

Aphrodite'nin başta gelen kült merkezi Kıbrıs adasındaki Paphos'tu. Bu durum belki de Doğu kökenli, sözgelimi Fenike tanrıçası Astarte'yle ilişkili bir bereket tanrıçası olabileceğine işaret eder.

- Aphrodite cinsel aşk ve güzellik, bereket, arzu ve deniz tanrıçasıydı
- Uslanmaz bir sevdalı ve çöpçatan olarak görülürdü; Roma mitolojisindeki karşılığı Venüs'tü
- Çoğu kez çıplak tasvir edilirdi; simgeleri ayna, elma ve mersin çelengiydi

Nifak Elması Eris ("anlaşmazlık") Peleus ve Thetis'in düğününe çağrılmayınca, üstüne "en güzele" diye yazılmış bir altın elmayı konukların arasına yuvarlar. Aphrodite, Hera ve Athena'nın buna kimin layık olduğunu tartışmaları üzerine, Zeus araya girip Troya kralı Priamos'un oğlu çoban Paris'i hakem seçer (1, Paris'in hakemliği). Tanrıçaların başvurduğu rüşvetler içinde Aphrodite'nin sunduğu Spartalı Helen ağır basar. Paris'in daha sonra Helen'i kaçırması Troya Savaşı'nı kışkırtır.

Aineias - Roma'nın Kuruluşu: s. 198

Adonis Efsanesi Adonis yakışıklı ve genç bir bereket tanrısıdır. Annesi olan Asur prensesi Myrrha geçmişte Aphrodite'den daha güzel olduğunu söylemiş ve tanrıça da ceza olarak onu babasıyla cinsel ilişkiye girmek durumunda bırakmıştır. Vicdan azabı çeken Myrrha bir mür ağacına dönüşür. Aphrodite bu ağaçtan doğan Adonis'i güvenliği için Persephone'nin yanına gönderir. Her iki tanrıça da Adonis'i sever (3); ama kıskanç Ares bir yabandomuzu göndererek onu öldürtür (2).

Aphrodite'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Ares, Aphrodite'nin Sevgilisi, bkz. s. 140-141

Dionysos, Aphrodite'nin Sevgilisi, bkz. s. 160-161

Hephaistos, Aphrodite'nin Kocası, bkz. s. 150-151

Hermes, Aphrodite'nin Sevgilisi, bkz. s. 148-149

Uranos, Aphrodite'nin Babası, bkz. s. 114-115

Aineias'ın Doğuşu Aphrodite'nin aşk entrikalarına kızan Zeus, çözüm olarak onun gönlüne yakışıklı Troyalı çoban Ankhises'e dönük bir aşk ateşi düşürür. Aphrodite bir ölümlü kız biçimine bürünür ve bir Frigya prensesi kılığında Ankhises'in karşısına çıkarak, onunla evlenmek üzere Hermes tarafından gönderildiğini ileri sürer. Ankhises buna inanarak Aphrodite'yle yatar ve böylece oğulları Aineias doğar. Aineias büyüyünce Troya Savaşı'nda sivrilir ve cesaretiyle Hektor'dan sonra gelen bir kahraman olur. Homeros'a göre, Aineias'in kaderinde bu savaştan sağ kurtulmak (4) ve yeni bir hanedan yaratmak yazılıdır. Romalılar bu kehanete sahip çıkarak, Aineias'ı kurucu ataları olarak benimsemiştir.

Aphrodite'nin Doğuşu

Kronos bir tırpanla Uranos'u iğdiş edince, babasının cinsel organını denize atar. Organın çevresinde oluşan köpükten bir genç kız çıkar; bu tanrıçaya deniz köpüğünden (*aphros*) doğması nedeniyle Aphrodite adı verilir. Bazı efsaneler ise Aphrodite'nin ilk kez Kıbrıs adasında kuru toprağa basmasından dolayı orada doğduğunu söyler. Kıbrıs'a varmadan önce Kythira açıklarında sürüklendiğine dair bir efsane de vardır; bu yüzden kaynaklarda "Kythiralı" ve "Kıbrıs doğumlu" lakaplarıyla geçer. Aphrodite'nin doğuşu Antikçağ'dan beri sanatçıların işlediği gözde bir konu olmuştur.

Eros

- Cinsel aşk tanrısı Eros'un ("arzu") Uranos ile Gaia'yı biraraya getirdiğine inanılırdı
- Evliliğin yanısıra erkekler arasındaki homoseksüel ilişkinin koruyucusu sayılırdı
- Aphrodite'nin oğlu olarak bir genç adam, daha sonraları kanatlı bir bebek görünümüyle tasvir edildi
- Tasvirlerde çoğu kez felaket getirici sevdaları başlatmada kullandığı bir yay ve ok taşırdı
- Roma mitolojisindeki karşılığı Amor ya da Cupid'di

Yunan şair Hesiodos'un *Thegonia* adlı eserine göre, aşk ve cinsel arzu tanrısı Eros ("arzu") ezeli kaostan Gaia ("yeryüzü") ve Tartaros'la ("ölüler diyarı") birlikte doğmuştu. Tüm hayatın itici gücü sayılan cinsel aşkın bedene bürünmüş hali olarak görülürdü. Gaia ile Uranos'un birleşmesine önayak olmasından dolayı, zamanla tanrıların ve insanların yaptığı evliliklerin koruyucusu konumunu kazandı. Ancak gerek tanrıları, gerekse insanları akıldan yoksun bırakabilmesinden dolayı, ilişkileri bozan bir güç de sayılırdı. Ani ve çoğu kez mantıksız sevdalanmanın simgesi olan okuyla kaosu yaydığı için, Aphrodite'nin oğlu olduğu söylenirdi. Bu yönünü yansıtan tasvirlerde atletik bir genç olarak görünür.

Gizem kültleri Eros'u ilk dünya yumurtasından doğup evreni yaratan Phanes'le ("aydınlatıcı") özdeşleştirirdi. Filozof Platon'a göre, Eros başlı başına bir amaç olarak değil, aklı güzellik ideası üzerinde düşünmeye yöneltmenin bir yolu olarak gözleri bedensel güzelliğe çekerdi.

Koca Adamdan Çocuksu Oyunbaza Geçiş Şairlerin elinde Eros'un saygın bir yaşlıdan genç, hatta çocuksu bir oyunbaza doğru dönüşüm geçirdiği söylenebilir. MÖ 4. yüzyılda Rodoslu Apollonios onu uygunsuz çiftleri aşka zorlayarak insan ilişkilerini bozmakla meşgul olmadığı zaman zar oyununda hile yapan bir hayta gibi sundu. Ancak, Eros'un bu iki biçimi arasındaki tezat, göründüğü kadar büyük değildir. Başından itibaren efsanelerde arzunun daima yıkıcı ve çocukça olabileceği belirtilir. (1)

Eros'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

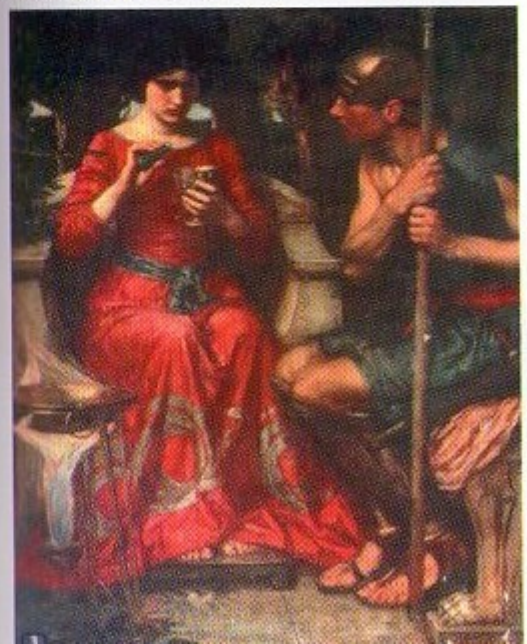
Aineias, Eros'un Oklarıyla Dido'ya Aşık Oluşu, bkz. s. 198-199

Aphrodite, Eros'un Annesi, bkz. s. 142-143

Gaia ve Uranos, Eros Sayesinde Biraraya Gelişleri, s. 114-115

İason ve Medeia, bkz. s. 182-183

Medeia ve İason Eros'un kışkırttığı bazı gönül ilişkileri, Medeia ve İason örneğinde olduğu gibi, arzunun insanlara mantığı ve toplumsal kuralları unutturan çıldırtıcı gücünü yansıtır. İason altın postu almak üzere Kolkhis'e vardığında, bir dizi olanaksız işi yerine getirmek zorunda kalır. Hera ve Aphrodite ona yardım etmeye karar vererek, Kolkhis prensesi Medeia'yı ona âşık edecek ve böylece büyüleriyle destek vermesini sağlayacak bir plan hazırlar (3, Medeia'nın İason için bir iksir hazırlayışı). Eros'tan Medeia'yı oklarından biriyle vurmasını isteyen Aphrodite, karşılığında bir zamanlar Zeus'a ait olan bir oyuncağa sahip olacağına söz verir; Her fırlatılışında alevli iz bırakan bir altın toptur bu. Eros oyuncağa kavuşma hevesiyle Medeia'yı okuyla vurarak, anında gönlüne aşk ateşini düşürür. Eros'un oku öylesine etkili olur ki, Medeia sadece İason'a yardım etmekle kalmaz, onunla birlikte gemiye binip kaçmadan önce kendi erkek kardeşini öldürür. Ancak İason daha sonra bir Yunan prensesi uğruna Medeia'yı boşar; Medeia da intikam için hem kendi çocuklarını, hem de prensesi öldürür. Bu olay Eros'un yıkıcı gücünü simgeler.

(2)

Eros ve Psykhe Prenses Psykhe ("ruh") o kadar güzeldir ki, uyrukları Aphrodite tapınaklarını bırakarak ona tapınmaya başlar. Aphrodite kıskançlığa kapılarak, Eros'tan prensesi en çirkin canlıya âşık etmesini ister; ama plan ters gider ve Eros'un kendisi prensese âşık olur. Eros gizlice ona kur yapar ve birçok maceradan sonra tanrıça katına yükseltilen Psykhe'yle evlenir. (2)

- Hermes, Roma tanrısı Mercurius'la özdeşleştirildi
- Olympos tanrılarına ulaklık yapsa da ölülerin ruhlarını Hades'e götürdüğüne inanılırdı
- Hem tüccarları, hem de hırsızları koruyan bir oyunbaz sayılırdı
- İnanışa göre birçok buluşu arasında Yunan alfabesi, lir, ateş ve ayın kurbanı vardır
- Tasvirlerinde uzun bir tunik, kanatlı sandaletler ve kep giyen sakallı bir adam olarak görünür
- Bir ulak bastonu taşırken, ayrıca doğurganlıkla bağlantısından dolayı bir fallusla birlikte tasvir edilirdi

Hermes

Başlangıçta hayvancılıkla bağlantılı bir Arkadia bereket tanrısı olan Hermes, zamanla en fırıldakçı ve en cin fikirli tanrı konumunu kazandı. Efsaneye göre Zeus ile sevgilisi Maia'nın oğluydu ve ücra bir mağarada doğmuştu. Daha sonra babasına ve diğer tanrılara bir ulak olarak hizmet verdiğine ve ölülerin ruhlarını ölüler diyarına götürdüğüne inanılırdı. Hermes'in belki de en ünlü serüveni Zeus'un sevgilisi İo'yu kurtarmak için yüz gözlü canavar Argos'u öldürmesiydi.

Tüccarların koruyucusu olmakla birlikte, oyunbaz kişiliğiyle hırsızların da tanrısı sayılırdı. Koruduğu gezginler geçtikleri yollarda bir şükran belirtisi olarak *hermae* denen dikdörtgen sütunlar dikerdi. Zarın mucidi olması nedeniyle, kumarbazlar da ona zenginlik ve talih tanrısı olarak saygı duyardı. Hermes'e ayrıca insanoğlunun benimsediği lir, ateş, alfabe ve ayın kurbanı gibi bir sürü şeyin mucidi olma payesi verilirdi. Diplomatik becerilerinden dolayı, dilin ve hitabetin koruyucu tanrısı olarak görülürdü. Daha sonraları sporla uğraşan insanları kolladığı inancı gelişti ve tasvirleri jimnastik salonlarının girişlerini süslemeye başladı.

Hermes'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Apollon, Hermes'in Sığırlarını Çalışı, bkz. s. 132-133

Hades ve Persephone, bkz. s. 154-155

Odysseus, Hermes'in Ona Yardım Edişi, bkz. *İlyada* ve *Odysseia*, s. 186-187

Perseus, Hermes'in Ona Yardım Edişi, bkz. s. 180-181

Zeus, Hermes'in Babası, bkz. s. 120-123

İlk Müzisyen Hermes doğduğu gün ilk liri yapar (1). Mağarasının dışında rastladığı bir tosbağanın kabuğunu kullanarak, koyun bağırsaklarını lirin telleri haline getirir. Ayrıca sazları birbirine bağlayarak pan flüt yapmaya öncülük eder. Her iki çalgıyı o kadar güzel çalar ki, Apollon onları elde etmek uğruna sığırlarını ve altından yapılmış çoban bastonunu verir.

Oyunbaz Varlıklar: s. 146, 166, 170, 234, 360, 440

Apollon'un Sürüsünü Çalma Hermes daha bebekken oyunbazlığını gösterir. Bir gün uyuması için beşiğine konulduğunda, tıpış tıpış yürüyerek mağarasından çıkar ve tanrı Apollon'un göz kulak olduğu bir sığır sürüsüne rastlar(2). Sığırların toynaklarını ters çevirerek ve kendisine yumuşak sandaletler yaparak, sürüyü mağarasına götürür; fakat ayak izleri alındıkları yere doğru gittikleri kanısını uyandırır. Apollon sürünün nereye gittiğini ve bu işin henüz bir bebek olan Hermes'in marifeti olduğunu anlamakta bir hayli zorlanır. O zamandan başlayarak Hermes'e hırsızların koruyucu tanrısı olarak da tapılır.

Tanrıların Ulağı Hermes'in (3) Zeus'la ilk karşılaşmasında, baş tanrı oğlunun arsızca yalanlarından o kadar etkilenir ki, onu Olympos Dağı'nın ulağı ve elçisi olarak görevlendirir. Hermes tanrılarla ilgili en ünlü efsanelerin birçoğunda önemli roller oynamaya devam ederek, ölümlülere ve ölümsüzlere aynı şekilde yardımcı olur. Ölüler diyarıyla sürekli iletişim halinde olduğundan, Persephone'nin annesi Demeter'in yanına dönmesini sağlar ve öbür dünyaya gidişte ölülerin ruhlarına yol gösterir. Odysseus'u cadı Kirke konusunda uyarır ve iksirine karşı ona bir panzehir verir. Medusa'nın başını uçurabilmesi için, Perseus'a kırılmaz bir kılıç verir ve Graialar ("gri kadınlar") adlı üç kız kardeşe ulaşmada rehberlik eder. Ayrıca uyku tanrısı kimliğiyle, Zeus'un kahince düşlerini aktarmasına aracılık eder.

Atina'daki Hermes Skandalı

Hermes'e saygının bir işareti olarak, Atinalılar evlerinin kapı aralıklarına ve sokaklara hermae (sağda, Kyrene'den bir örnek) denen sütunları dikme geleneğine uyardı. Peloponnesos Savaşı sırasında, Atina'nın Syrakusa'ya (Sicilya) karşı seferinden bir gece önce, bir hayta çocuk çetesi kentin her yanında sütunlardaki yüzleri bozdu. Bu saygısızca davranış uğursuzluk belirtisi olarak görüldü ve işin sorumluluğu seferin önderi Alkibiades'e yıkıldı. Alkibiades masum olduğunu belirtmesine karşın Atina'dan sürüldü. Syrakusa seferi ise yenilgiyle sonuçlandı.

Çalınan Sığırlar: s. 281

■ Hephaistos, Roma geleneğinde Vulcanus olarak bilinirdi ve demirci ocağının Sicilya'daki Etna Dağı'nın altında olduğu söylenirdi

■ Demircilerin, zanaatkarların, ustaların, metal işlemeciliğinin ve ateşin tanrısıydı

■ Annesi Hera, eşi ise sürekli ona ihanet eden aşk tanrıçası Aphrodite'ydi

■ Doğuştan topal biri olarak çirkinliğiyle tanınırdı

■ Simgeleri demirci aletleri olan çekiç ve örstü

Hephaistos

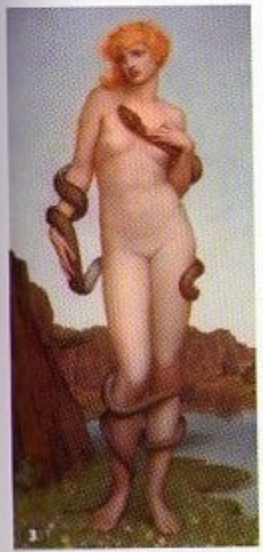
Ateşin ve zanaatkarların tanrısı Hephaistos aynı zamanda Olympos Dağı'nın demircisiydi. Athena'yı tek başına dünyaya getiren Zeus'tan öç almak amacıyla, Hera'nın onu Zeus'un katkısı olmaksızın doğurduğu söylenir. Çirkinliğinden ve topal ayaklarından dolayı Hera tarafından istenmediği için denize atılır. Daha sonra Zeus tarafından annesini savunması için tekrar Olympos Dağı'na çıkarılır. Yıllarca Limnos'ta yaşayıp çalıştığına dair efsane, metal işlemeciliğinin Yunan adalarında ortaya çıkışına bir göndermedir.

Hephaistos kılıksız görünümüne karşın en güzel tanrıçalarla evlenmeyi başarır. Yunan şair Hesiodos'a göre, Kharislerin en genci olan Aglaia ("görkem") onun karısıdır. Ama geleneksel kaynaklarda Aphrodite'yle (1, Hephaistos'un demirci ocağında) evlendiği belirtilir. Karısı onu Ares'le aldatınca, boynuzlanan tanrı diğer tüm tanrıların acımasız alaylarına maruz kalır. Ama dört dörtlük bir zanaatkar olan Hephaistos, Hermes'in miğferi, Aphrodite'nin kemeri, kahramanlar için zırhlar ve hatta ilk kadın Pandora gibi harika şeyleri yaratarak onlara hizmette bulunur.

Aphrodite'yle Evlilik Hera'nın çirkinliğinden dolayı Olympos Dağı'ndan attığı Hephaistos, annesini, cezalandırmak için yaptığı bir altın tahta sıkıca bağlar ve uzaklara kaçar. Onu kurtaracak tek kişi olması nedeniyle, tanrılar Olympos Dağı'na dönmesi için yalvarır. Ama dönüşünü ancak şarap tanrısı Dionysos'un onu sarhoş etmesi sağlar. Hephaistos annesi Hera'yı serbest bırakmayı Aphrodite'nin kendisine eş olarak verilmesi koşuluyla kabul eder ve böylece onunla evlenir (2).

Harmonia'nın Gerdanlığı Aphrodite'nin tanrı Ares'le kaçamak ilişkisinden birçok çocuk doğar. Kıskanç Hephaistos onları lanetlemeye yemin eder. Ares ve Aphrodite'nin kızı Harmonia'nın ("uyum") Thebai'nin kurucusu Kadmos'la evleneceğini duyunca, bu evliliğin başına bela getirmeye karar verir. Düğün gününde Harmonia'ya kendi eliyle yaptığı lanetli bir gerdanlık verir. Harmonia ve Kadmos Thebai'de hüküm sürdükleri dönem boyunca bu gerdanlık yüzünden sıkıntılar çeker ve sonunda ikisi de birer yılana dönüşür (3).

Hephaistos'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aphrodite, Hephaistos'un Karısı, bkz. s. 142-143

Ares, Aphrodite'yle Gönül İlişkisi, bkz. s. 140-141

Hera, Hephaistos'un Annesi, bkz. s. 126-127

Troya Savaşı, Akhilleus'un Kalkanı, bkz. s. 184-185

Akhilleus'un Kalkanı Hephaistos çocukluğunda kendisine sığınak sağlayan tanrıça Thetis'e bir iyilik olarak, oğlu Akhilleus için Troya Savaşı'nda kullanmak üzere bir kalkan yapar (4, Thetis'in kalkanı Akhilleus'a verişi). Kalkanı canlı sahnelerle süsler.

■ Kronos ve Rhea'nın kızı Hestia aile yaşamının koruyucusu sayılırdı ve ocak ateşini her zaman yanık tuttuğuna inanılırdı

■ Roma geleneğinde Vesta olarak bilinirdi ve Vesta bakireleri denen rahibeler ona hizmet ederdi

■ Bakire bir tanrıça olmasından dolayı, tasvirlerde çoğu kez gösterişsiz bir pelerine bürünmüş halde görülür

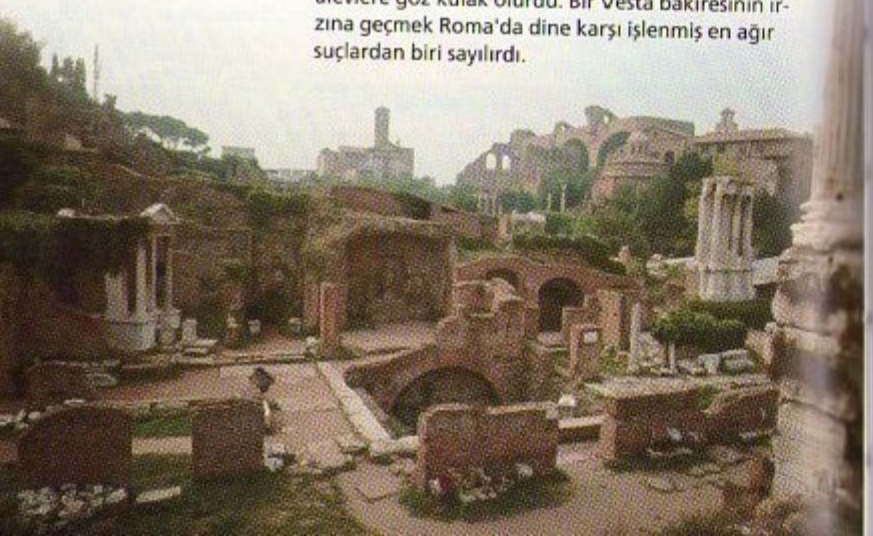
(1)

Hestia

Kronos ve Rhea'nın en büyük çocuğu olan Hestia, iktidardan devrilmeyi engellemek için boşu boşuna çocuklarını yiyen babasının da ilk kurbanı olur. Onun kustuğu son çocuk olmasından dolayı kardeşlerin hem en büyüğü, hem de en küçüğü sayılır.

Hestia tanrısal varlıkların en kibarı ve en uysalı olduğu için, Olympos Dağı'ndaki sarayı sarsan sayısız kavgalara karışmaktan kaçınır. Zeus yumuşak mizacına saygı duyduğundan, onu aile yaşamının ve sönmesine izin verilmeyen ocak ateşinin koruyucusu olarak görevlendirir.

Roma'da Vesta adıyla anılan bu tanrıçanın kültü Yunan dünyasındakine oranla muhtemelen daha da öne çıktı. Roma devletinin koruyucu tanrıçası konumunu kazandı ve tapınağındaki (1) sönmez alevler Roma dünyasında refahın simgesi haline geldi. Elit tabakanın evlenmemiş kızları Vesta bakireleri adıyla bakire tanrıçanın hizmetçiliğini yapar ve alevlere göz kulak olurdu. Bir Vesta bakiresinin ırzına geçmek Roma'da dine karşı işlenmiş en ağır suçlardan biri sayılırdı.

(2)

Bakire Tanrıça Hestia (2) bir ara hem Apollon'un, hem de Poseidon'un kurlarına maruz kalır; ama ikisiyle de evlenmeyi reddederek, bir bakire olarak kalmaya ant içer. Zeus'un bu isteğini kabul etmesiyle, Yunan mitolojisinin üç bakire tanrıçasından biri olur. Artemis erkeklerle birlikte ok atmayı ve ava çıkmayı, Athena savaşla ve zanaatla uğraşmayı yeğ tutar; Hestia ise evlerin ve kamusal yerlerin ocak ateşlerini koruma yolunu seçer. Roma geleneğinde Hestia rahibelerinin de bakire olması zorunluydu.

(3)

Vesta ve Priapus Bir Roma efsanesinde, bahçelerin ve erkek üreme gücünün arsız tanrısı Priapus (3) Vesta'ya karşı şehvetli bir arzu duyar. Tanrıların bir şöleni sırasında, herkesin uykuya dalmasından sonra gizlice yaklaşıp üstüne çökmeye çalışır. Vesta'nın uykuda olması nedeniyle, emeline kavuşacak bir ortamı bulur. Ancak, tam bunu yapmak üzereyken, yakındaki bir eşek yüksek sesle anırarak Vesta'yı uyandırır; Priapus yakalanmaktan kılpayı kurtulur ve böylece Vesta'nın gazabına uğramaz.

(4)

Ev, Ocak ve Sunak Hestia ocak ve ocak ateşi tanrıçası olduğundan, aile yaşamındaki uyumun, konukseverliğin, yemek ve ekmek pişirmenin koruyucusu sayılırdı. Ocak ateşinde yemek pişirmenin (4), aynı şekilde ocak üstüne konan tencerenin kutsallığı onun varlığına bağlıydı. Her tapınağın ortasında onun ocak ateşi yer aldığından, Hestia bir adağın ilk sunularını alırdı, hatta adına tören yapılan tanrılardan bile önce gelirdi.

Hestia'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Kronos ve Rhea, Hestia'nın Babası ve Annesi, bkz. Titanlar, s. 116-117

Zeus, Hestia'nın Bakire Kalma İsteğini Kabul Edişi, bkz. s. 120-123

Ölüler Diyarı

Ölüler diyarı Antikçağ Yunanlarınca evrenin altta-ki yarısı olarak algılanırdı. Orada hüküm süren tanrının adıyla Hades olarak da anılırdı. İnanışa göre, Hades'in krallığı birkaç bölüme ayrılmıştı; en aşağıdaki Tartaros'ta lanetli ruhlar korkunç azaplar çekerdi. Birkaç şanslı ruh sonsuz yaşamı Elysion Çayırları'nda geçirirken, geri kalanlar Hermes tarafından Styks Nehri'nin kıyılarına götürülürdü ve oradan Kharon'un dümeninde olduğu bir tekneyle bir bedel karşılığında ölüler diyarının kapılarına taşınırdı. Kapılarda çok başlı köpek Kerberos nöbet tutardı. Aile fertleri ölü kişinin bu yolculuğu güvenle yapması için ağzına bir gümüş sikke koyardı. Gömülmeden öbür dünyaya giden ya da ailelerinin gücü yolculuk bedeline yetmeyen kişilerin sonsuza kadar hayaletler olarak yeryüzünde dolaşmaya mahkum olacağına inanılırdı.

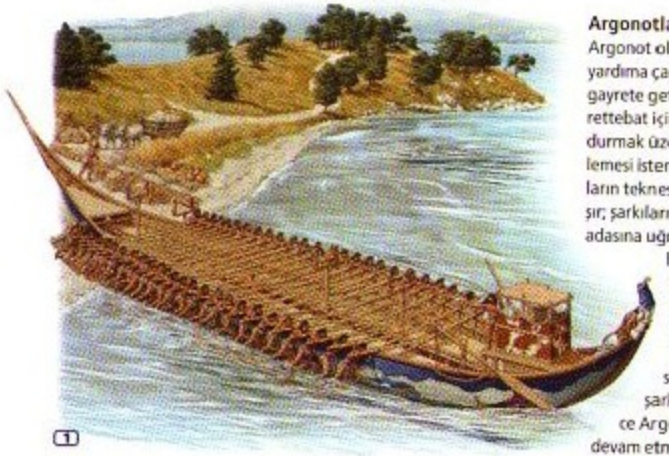
- Orpheus lir çalmada büyüleyici yeteneğe sahip bir yarı-tanrıydı
- Yunan halkına tarımı, hekimliği ve yazıyı öğrettiğine inanılırdı
- Efsaneye göre Apollon'dan ders alarak en büyük ozan konumuna yükselmişti
- Müziği ve şarkılarıyla tüm yaratıkları büyülediğine, hatta Sirenlerin sesini bastırdığına inanılırdı
- Lirinin geceleyin gökte bir burca dönüştüğü söylenirdi

Orpheus

Kral Oiagros (bazı kaynaklara göre tanrı Apollon) ile destansı şiirin musası Kalliope'nin oğlu olan Orpheus bir yarı-tanrı, ayrıca eşsiz bir müzisyen ve şarkıcı olarak görülürdü. Son derece karmaşık ve güzel müziği giriftliğinden dolayı beğenilirdi.

Efsaneye göre, Orpheus gözde çalgısı liri çaldığında çıkan ezgiler öylesine güzeldi ki kara, deniz ve havada bulunan hayvanları yatıştırır, tepeleri, kayaları ve akarsuları büyüler. Bu becerileri altın postu bulup almaya yönelik seferde İason ve Argonotlara eşlik ettiğinde çok işe yarar.

Orpheus'un yaşamı Yunan geleneğinde üç önemli olayla hatırlanır: Karısı Eurydike'yi trajik biçimde kaybedişi, Argonotların seferine katılışı ve Mainadlar tarafından gaddarca öldürülüşü. Ayrıca tarım ve hekimlik tekniklerini öğreterek Trakya halkının günlük yaşamını daha iyi düzeye çıkardığı, Apollon ve Dionysos kültlerini canlandırdığı söylenir.

Argonotların Kurtarıcısı Bir Argonot olan Orpheus sıklıkla yardıma çağrılır; bazen kürekçileri gayrete getirmek, bazen de mürettebat içindeki kavgaları durdurmak üzere lirini çalıp şarkı söylemesi istenir. Bir gün Argonotların teknesi (1) Sirenlerle karşılaşır; şarkıları gemicilerde onların adasına uğrama ve bir daha ülkelerine dönmeme isteği uyandıran deniz perileridir bunlar. Orpheus yüksek sesle telleri tıngırdatıp şarkı söyleyerek, Sirenlerin şarkısını bastırır ve böylece Argonotların salimen yola devam etmesini sağlar.

Eurydike'yi Kaybediş Orpheus ve Eurydike (2) evlenerek Trakya'ya yerleşir. Bir gün, belki de düğün günü Eurydike bir yılan tarafından öldürülür. Çılgına dönen Orpheus onu aramak üzere ölüler diyarına gider. Hades ve Persephone'nin ölüler diyarındaki tahtına ulaşınca (3), öylesine dokunaklı bir şarkıyla karısının geri verilmesi için yalvarır ki, bu dileği kabul edilir. Ama bir şart ileri sürülür: Her ikisi de tamamen yeryüzüne çıkana kadar dönüp ona bakmayacaktır. Böylece çift yürüyerek yeryüzünün yolunu tutar. Önde giden Orpheus tam yukarıya çıkarken, arkaya dönüp henüz yerin altında olan Eurydike'ye bakar. Anlaşma bozulduğu için, genç kadın tekrar ölümün gölgelerine karışarak kaybolur.

Orpheus'un Ölümü Eurydike'yi kaybedişinin ardından, Orpheus hiçbir kadını sevmemeye ve Apollon dışında hiçbir tanrıya tapmamaya yemin eder; insanlarla biraraya gelmekten kaçınarak Trakya'nın vahşi kırlarında dolaşır. Bir ara bazı Mainadlarla karşılaşır; Dionysos'a çılgınca tapan bu kadınlar ona sopalar ve taşlarla saldırır; ama Orpheus'un büyüleyici şarkısı bunların vücuduna çarpmasını önler. Öfkelenen Mainadlar onu paramparça eder ve başını denize atar. Sulara kapılarak Lesbos adasına ulaşan başı kutsal alana gömülür ve sürdürdüğü şarkılar Apollon'un devreye girişiyle kesilir. Musalar bedeninin geri kalan parçalarını toplar (4) ve Olympos Dağı'nın eteğine gömer; orada bülbüller hep onun anısına şakır. Zeus da Orpheus'un lirini gökte bir burca dönüştürür.

Orpheus'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Hades ve Persephone, bkz. s. 154-155

İason ve Argonotlar, Orpheus'un Argonotlara Yardım Edişi, bkz. s. 182-183

Musalar, Orpheus'un Annesi Kalliope, bkz. s. 172-173

Ölüler Diyarında Yolculuklar: s. 39, 41, 353, 407

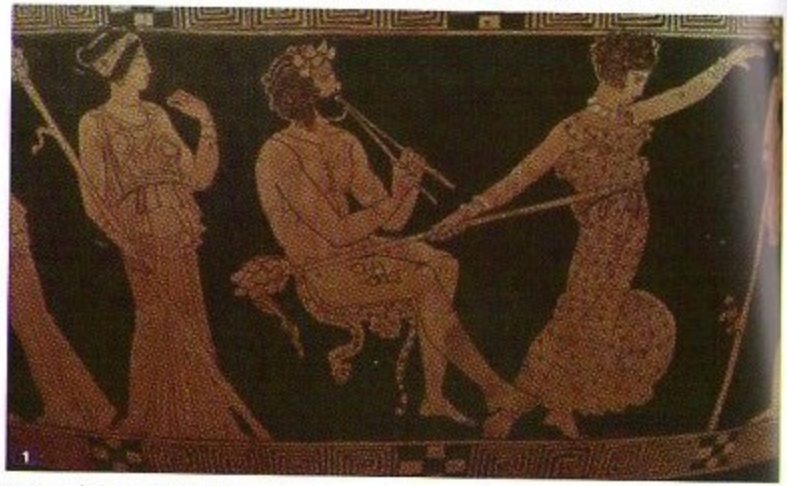

- Dionysos şarap, bitki ve eğlence tanrısıydı
- Roma mitolojisindeki karşılığı Bacchus'tu
- Tiyatronun koruyucusu olarak adına şenlikler düzenlerdi
- Simgeleri flüt, çiçek demeti ve üzüm salkımıydı

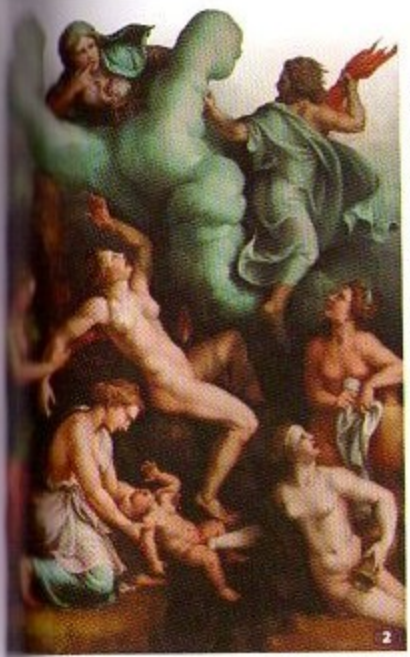
Dionysos

Yunan tanrısı Dionysos şarabın, bitkilerin ve zevk veren esrikliğin koruyucusu sayılırdı. Babasının Zeus, annesinin ise Thebai'nin kurucusu Kadmos'un ölümlü kızı Semele olduğu söylenir. Kıskanç Hera'nın hışmına uğramaması için, çok uzaktaki Nysa Dağı'nda yetiştirilir. Büyüdüğünde Doğu diyarları boyunca yolculuk ederek, insanlara asmanın nasıl dikileceğini öğretir. Büyük güçlere sahip olduğuna inanılır; hatta annesi Semele'yi ölüler diyarından çıkarıp tekrar Olympos Dağı'na götürür.

Dionysos'un toplumsal kaygılardan kurtulmanın tanrısı olması nedeniyle, ona tapanlar (1, dans eden Mainadlar) sefahate düşkünlükleriyle nam salmıştı. Efsaneler bu yüzden Lykourgos ve Pentheus gibi Yunan krallarının bu kültü reddettiğini ve genellikle feci akıbetlerle karşılaştığını belirtir. Kökeninin tam bilinmemesine karşın, Dionysos Yunan dünyasında Doğu'dan gelme yabancı bir tanrı sayılırdı. Eleusis gizem ayinlerinde Demeter ve Persephone'yle birlikte anılırdı.

Şarap İlahları - Hathor: s. 92

Dionysos'un Doğuşu Dionysos'un doğuşu konusunda iki farklı anlatı vardır. Bir efsaneye göre, Zeus'tan gebe kalan Semele onun bir tanrı olduğu kuşkusuyla gerçek kimliğini açıklamasını ısrarla isteyince Zeus'un yıldırımından çıkan alevle ölür (2). Hermes henüz doğmamış tanrıyı annesinin küllerinden kurtarır; Zeus'un uyluğuna konulan Dionysos aylar sonra oradan doğar. Başka bir efsanede Hera'nın emriyle çocuk Dionysos'un parçalandığı belirtilir. Athena ya da Rhea'nın kurtardığı kalbi Zeus tarafından tekrar Semele'nin rahmine yerleştirilir ve böylece Dionysos yeniden doğar.

Dionysos'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Dionysia, bkz. s. 162-163
Hera, Dionysos'u Kovalayışı, bkz. s. 126-127
Hermes, Dionysos'a Yardım Edişi, bkz. s. 148-149
Minos ve Minotauros, bkz. s. 178-179

Ariadne'yle Evlilik Girit kralı Minos'un kızı Ariadne kahraman Theseus'un Minotauros'u öldürdüğü labirentten kaçmasına yardımcı olarak babasına ihanet ettikten sonra, Theseus'la birlikte Atina'ya gitmek üzere yola çıkar. Ancak Naksos adasında (bazı kaynaklara göre Dionysos'un isteği üzerine) onu terk eder. Dionysos onu orada bulunca kendisine eş alır (3). Ondan birkaç çocuğu olur ve öldüğünde onun gelinlik tacını bir burç olarak gökyüzüne yerleştirir.

Dionysos ve Doğu'ya Yolculukları Asma dikme yöntemini bulduktan sonra, Dionysos'un bir dizi Doğu ülkesine uğradığı söylenir: Lidya, Frigya, Mısır ve hatta birkaç yıl kaldığı Hindistan. Yolculuklarını açıklamaya yönelik bir efsaneye göre, tanrıça Hera tarafından delirtildiği için Doğu'da amaçsızca dolaşır. Sonunda Frigya tanrıçası Kybele (4, Dionysos'la birlikte) onu cinlerden arındırır ve ona dinsel ayinleri öğretir. Bu anlatım Dionysos'un özelliklerine uyar; çünkü bir toprak tanrıçası olan Kybele de sefahate dönük ayinlerle bağlantılıdır. Dionysos'un çiçek demeti biçimindeki asasının üstünde Kybele'nin çam kozalağı yer alır.

Dionysia

Roma geleneğinde Bacchus olarak bilinen Dionysos antik Yunan dünyasında Dionysia denen şenliklerle anılırdı. Kökeni belki de bir Trakya bereket ayinine dayanan gizemli Dionysia ziyafetli, içkili ve cümbüşlü ortamıyla tanınırdı. Atina'da birkaç gün süren, bir geçit alayının ve sanat gösterilerinin düzenlendiği bir kentsel şenlik havasında kutlanırdı. Efsaneye göre, Dionysos'a çoğu kez vahşi bir maiyet eşlik ederdi. Bu maiyette sarhoşlukları ve şehvete düşkünlükleriyle nam salmış yarı-insan, yarı-keçi Satyrler ve yarı-insan, yarı-at Kentauroslar ile bazen Dionysos'un akıl hocası sayılan Silenus adlı bir yaşlı Satyr yer alırdı. Şarap tanrısının daha karanlık yanını temsil eden Mainadlar (Roma geleneğinde Bacchantlar) şarapla çılgına dönen ve taşkınlıkları sırasında çıplak elleriyle bir insanı ya da hayvanı paramparça edebilen kadınlardı.

Herakles

- Zeus ve Alkmene'nin oğlu olan Herakles ölümünden sonra Olympos Dağı'nda yaşamasına izin verilen bir yarı-tanrı sayılırdı
- Efsanelere göre insanüstü gücüyle ve onu yaralanmaz kılan aslan postuyla, ondan istenen ünlü on iki işi de kapsayan birçok çetin sınavdan geçer
- Yeme içmeden hoşlanan güçlü bir adam ve şehvet dolu bir âşık olarak tasvir edilirdi
- Asıl silahı yaydı ama bazen bir sopa da kullanırdı

İnsanüstü gücüyle ve sayısız kahramanlığıyla ünlü yarı-tanrı Herakles, Zeus ile Miken prensesi Alkmene'nin oğludur. En iyi bilinen özelliği üstlendiği on iki görevi başarıyla yerine getirmesidir; Prometheus'u işkenceden kurtarmasıyla da tanınır. Adı "Hera'nın şanı" anlamına gelirse de, baş tanrıça kocasının sadakatsizliğine duyduğu öfkeyle Herakles'e karşı hep entrikalar çevirir.

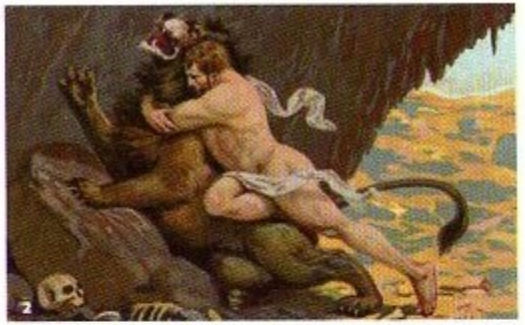
Herakles'in gücü daha küçüklüğünde belli olur. Delikanlılık çağına varmadan bir aslanı çıplak elleriyle öldürebilir. Bu gücüyle devlere karşı savaşta Olympos tanrılarının önemli bir bağlaşığı olur. Ama Hera'nın onu trajik bir deliliğe sürüklemesi yüzünden, anlamsız bir öfke anında karısı Thebai prensesi Megara'yı ve çocuklarını öldürür.

Daima yardıma hazır olan Herakles, bir keresinde Kral Admetus için Kraliçe Alkestis'i ölüler diyarından getirmeye çalışırken Hades'le dövüşür, Kalydon yabandomuzuna yönelik ava katılır ve altın postu arayan Argonotlara eşlik eder. Yunanlar Herakles'e insanlığın koruyucusu olarak tapardı; bununla birlikte Herakles, komedyalarda yeme içmeye aşırı düşkünlüğüyle alaya alınırdı.

Hera'nın Fesatları Herakles'in doğumundan kısa bir süre önce, Zeus krallık topraklarında doğacak ilk soylu çocuğun Miken'i yöneteceğini ilan eder. Hera kocasının yeni bir kaçamağını öğrenmenin verdiği kızgınlıkla, Alkmene'nin Herakles'i doğuruşunu geciktirir ve Eurystheus'un annesinin daha önce doğum yapmasını sağlar. Böylece Herakles veraset hakkını kaybeder ve Eurystheus onun yerine Miken kralı olur. Herakles'in doğumundan sonra, Hera onu beşiğinde öldürmek üzere iki güçlü yılan gönderir; ama küçük bebek onları boğar (1).

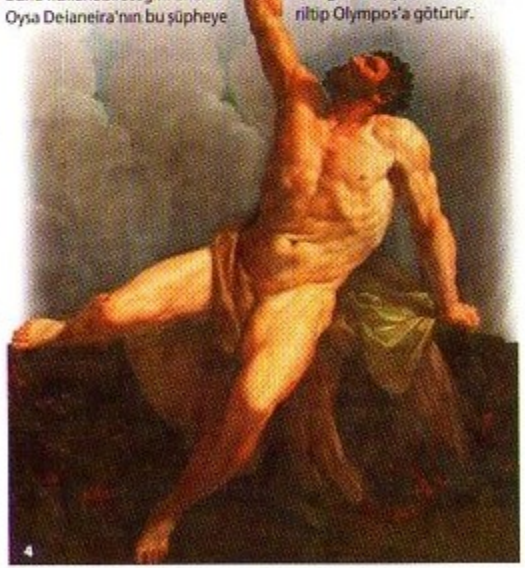
On İki Görev Herakles, karısını ve çocuklarını öldürdükten sonra, Delphoi kahini tarafından ceza olarak Miken kralı Eurystheus'a hizmet etmeye gönderilir. Eurystheus ona 12 görev verir: Nemeas aslanını (2), Hydra yılanını ve Stymphalis kuşlarını öldürmek; Erymanthos yabandomuzunu, Keryneia geyiğini, Girit boğasını, Diomedes'in kısraklarını, Geryoneses'in sığırlarını ve Kerberos'u yakalamak; Augias'ın ahırlarını temizlemek; bir Amazon kemeri ve Hesperidlerin elmalarını getirmek.

Son Görev Eurystheus'un zor görevler vermesinin amacı Herakles'i öldürtmektir. Ancak, son gülen hep Herakles olur. Görevlerin on biri bitince geriye tek görev kalır: Hades'in bekçi köpeği Kerberos'u yakalamak. Herakles köpeği sürükleyerek Eurystheus'un sarayına getirdiğinde, korkak kral bir ayaklı vazonun içine atlar (3).

Herakles'in Ölümü Herakles'in son karısı Deianeira kıskanç bir kadındır. Kentauros Nessos kendi kanına bulanmış bir elbiseyi ona vererek, Herakles'in artık onu sevmemesi durumunda bunu kullanabileceğini bildirir. Oysa Deianeira'nın bu şüpheye kapılarak Herakles'e gönderdiği elbise teninin yanıp soyulmasına yol açar. Oyuna getirildiğini anlayan kadın intihar eder. Herakles duyduğu ızdırapla bir odun yığınını yakarak üstüne oturur (4). Oğluna acıyan Zeus onu diriltip Olympos'a götürür.

Herakles'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

İason ve Argonotlar, Herakles bir Argonot, bkz. s. 182-183

Hera, Herakles'in Üvey Annesi ve Düşmanı, bkz. s. 126-127

Prometheus, Herakles'in Ona Yardım Edişi, bkz. s. 166-167

Zeus, Herakles'in Babası, bkz. s. 120-123

Kahramanların Canavarlarla Dövüşleri: s. 27, 181, 251, 315, 361

- Prometheus insanları kilden yarattığına inanılan bir Titan'dı
- Efsaneye göre insanoğluna el sanatlarını ve bilimleri öğretir
- Tanrılardan çaldığı ateşi insanlara verir
- Kendi yarattığı insanlara yardımcı olmak için tanrıları kandırması nedeniyle Zeus tarafından cezalandırılır
- Kafkas Dağı'na zincirlenir ve bir kartal her gün karaciğerinden bir parça yer; böylece yaratıcılığının ve asi ruhunun bedelini öder

Prometheus

Adı "öngörü" anlamına gelen Prometheus'un ilk insanların tarihinde önemli bir rol oynadığına inanılırdı. Yunanlar onu, kültürlerini yaratan ve veren kişi olarak görürdü. Ona ve erkek kardeşi Epimetheus'a ("sonradan anlama") dünyadaki tüm hayvanları yaratma payesi de verilirdi. Yunanlar Prometheus'un en önemli armağan olarak ateşi verişini her yıl Platon'un Akademisi'nden başlayan bir meşale yarışıyla kutlardı. Efsaneye göre, Prometheus insanlara ateşin yanısıra mekanik hünerleri, bilimleri ve bilgeliği verir. İnsanlığa karşı cömertliği Zeus tarafından Kafkas Dağı'na sonsuza kadar bağlı tutularak cezalandırılmasına yol açar. Ancak, zarar gören sadece Prometheus olmaz. Zeus, dünyaya kötülükleri salan Pandora adlı bir kadın yaratarak insanları da lanetler.

Titan İapetos ile Okeanis Klymene'nin oğlu olan Prometheus oyunbazlığıyla tanınır. Titanlarla savaş sırasında Titanlara akıl vererek, Olympos tanrılarına karşı açık savaş yerine hilelere başvurmalarını söyler. Bu önerisinin geri çevrilmesi üzerine Zeus'un yanında yer alır. Prometheus'un oğlu Deukalion karısı Pyrrha'yla beraber bir gemiye binip büyük tufandan sağ kurtulur; ikisi omuzlarının arkasına taşlar atarak insanların yeniden doğmasını sağlar.

İnsanların Yaratılışı Platon'un *Protagoras*'ına göre, dünyanın sahibi olan tanrılar doğadaki unsurlardan ölümlü yaratıkları meydana getirir. Prometheus ve ikiz kardeşi Epimetheus'tan, hayvanlara varlıklarını sürdürecek özellikleri ve araçları vermeleri istenir. Epimetheus onları dünyaya göndermeden önce pençe, toynak gibi şeylerle donatır. Sonunda sıra insanları yaratmaya gelince, iki kardeş onların hayatta kalmasına yarayacak her şeyi elden çıkardıklarının farkına varır. Böylece Prometheus insanları ileride katlanacakları güçlükleri simgeleyen gözyaşlarıyla yoğrulmuş kilden yaratır (1).

Prometheus'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Herakles, Prometheus'u Kurtarışı, bkz. s. 164-165

Pandora'nın Kutusu, bkz. s. 124-125

Zeus, Prometheus'la Husumeti, bkz. s. 120-123

İnsanların Kilden Yaratılışı: s. 22, 100

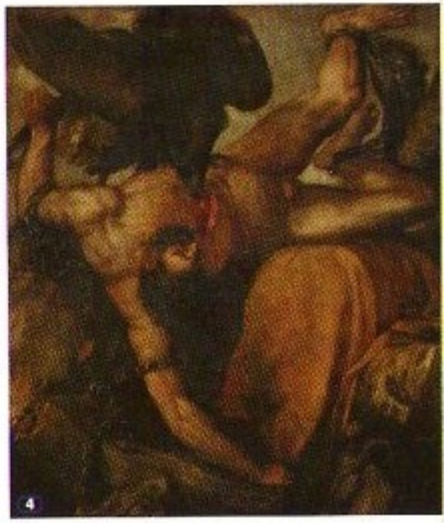
Zeus'un Bilgi Gücünü Sınama Prometheus insanlar ile tanrılar arasındaki bir anlaşmazlığı çözmek için, iki farklı tapınak sunusu yaratır ve ilk seçme hakkını Zeus'a tanır. Biri sevimsiz bir öküzün (2) işkembesiyle sarılıdır ama içinde en lezzetli etler vardır; diğeri çekici beyaz içyağıyla sarılıdır ama içinde yalnız kemikler vardır. Zeus ortada bir oyun olduğunu bilmesine karşın, tanrısal ve ölümlü dünyalar arasında ebedi bir husumet yaratmak amacıyla dış görünümü daha hoş olanı seçer. Böylece insanoğlu tanrılar adak sunduğunda, artık sunakta sadece içyağı ve kemikler yakılır.

Ateş Armağanı Prometheus'un oyunbazlığına kızan Zeus, yiyecekleri etin hepçiğ ve tatsız tuzsuz olması için insanları ateşten yoksun bırakmaya çalışır. Ancak, Prometheus güneş tanrısı Helios'un savaş arabasından tutuşturduğu bir rezene sapı aracılığıyla ateşi tekrar insanlara götürür. Bu ateş armağanı (3) insanlığın varlığını sürdürmesini sağlar. Bu işe öfkelenen Zeus'la birlikte Hephaistos ve diğer tanrılar insan yaşamını ağır zahmete ve sefalete boğacak bir tertibe girişir. Pandora ("her şey bahşedilmiş") adlı ayartıcı bir kadını yaratarak, bir kutuyla birlikte Epimetheus'a gönderirler. Saf kadının kutuyu açmasıyla her türlü dert insan dünyasına salınır.

Zeus'un Prometheus'u Cezalandırışı Zeus ateşin çalınmasının öcünü almak amacıyla Prometheus için zalimce bir ceza tasarlar. Demirci tanrı Hephaistos'a onu yeryüzünün öbür ucunda bulunan Kafkas Dağı'ndaki bir kayaya zincirleme emrini verir. Ardından Prometheus'un bedenini gagalayıp yemesi için bir kartal gönderir (4). Kuş her gün onun karaciğerinden bir parça yer ve karaciğeri her gece yeniden eski haline döner; böylece sürekli perişan bir halde yaşar. Prometheus'un çektiği işkence ancak kahraman Herakles'in kartalı bir okla vurup zincirleri sökmesiyle sona erer. Ne var ki, Zeus'un hâlâ zincirli olduğunu sanması için, Prometheus Kafkas Dağı'ndan alınma bir kayaya bağlı bir halkayı sürekli taşımak zorunda kalır. Başka bir kaynakta kartalın ölümünden sonra bile Prometheus'un Kafkas Dağı'na bağlı kaldığı ve ancak Herakles'in ağır biçimde yaraladığı Kentauros Kheiron'un onun yerine ölmeyi kabul etmesiyle Prometheus'un, onun ölümsüzlüğünü alarak kurtulduğu belirtilir.

Oyunbaz Varlıklar: s. 146, 148, 170, 234, 360, 440 | Kültür Taşıyıcıları: s. 24, 32, 41, 442

Kültürel Kahramanlar

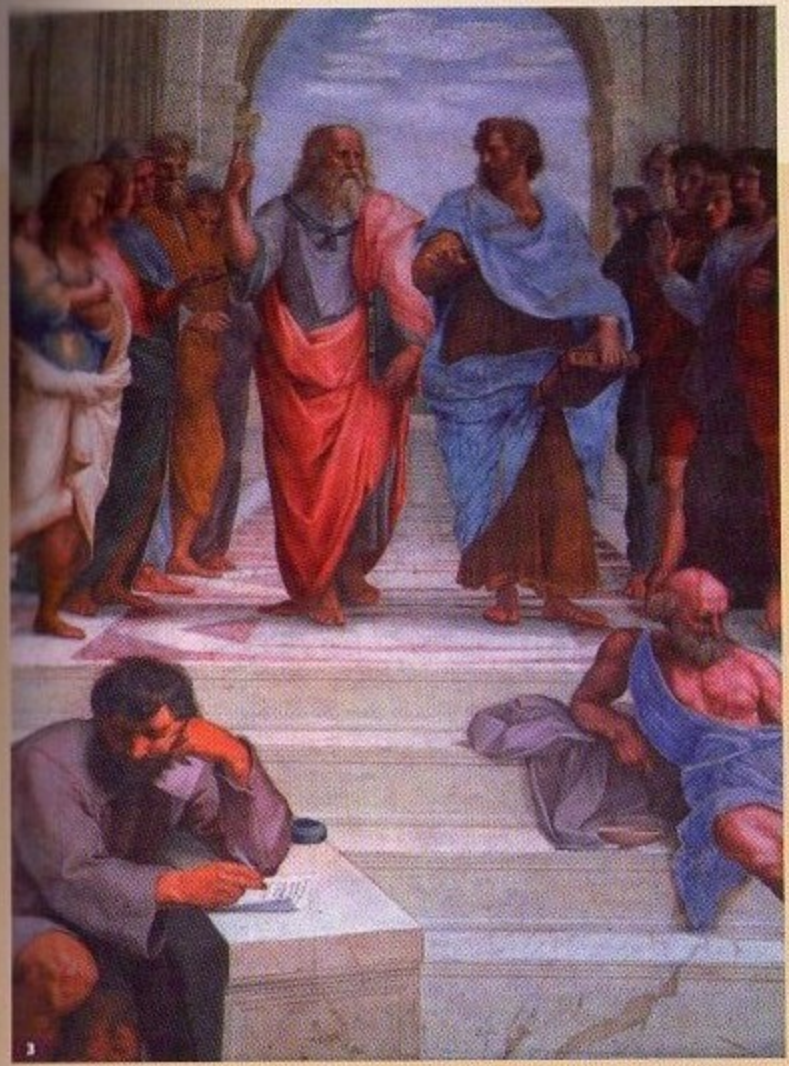

Antik Yunanların ilk kültürel kahramanları çoğunlukla tanrılar ya da yarı-tanrılardı. Ama mitolojinin yavaş yavaş yerini tarihe bırakmasıyla birlikte, insanların erdemlerini övmeye yöneldiler. Yunan dünyasında genel olarak benimsenen "yarışma ruhu" diye bir şey ortaya çıktı. Tüm şehir-devletlerin sakinleri spor, tiyatro, retorik, felsefe (3, tartışan Platon ve Aristoteles), bilim gibi alanlarda hemşerilerinden gelecek ödüller ve övgüler için rekabete girdi. Belki de en ünlü yarışma olan Olimpiyat Oyunları'nın birincileri tanrıların gözdeleri olarak saygı görmeye başladı. Atina'da kamusal yaşamın çeşitli alanlarında saygınlık kazanan kişiler herkesçe görülüp takdir edilmeleri için heykellerle ölümsüzleştirildi ve adları arşiv duvarlarına kazındı.

Olimpiyat Oyunları Yunan şehir-devletleri arasında her zaman kavgaların olmasına karşın, Olimpiyat Oyunları gibi spor yarışmaları uygarca çekişmenin alanlarıydı. Farklı kentlerden gelen atletler (1) arasındaki mücadele barışçıl bir rekabet için fırsat sağlardı. Olimpiyat Oyunları Zeus'un anısına düzenlenirdi.

Thespis İkarialı Thespis (2, tiyatro topluluğu) ilk geleneksel tiyatro oyununu yazıp sahneye koyduğu söylenen şairdi. Büyük olasılıkla önce Atina'da Büyük Dionysia şenliğinde geçen bir olayı canlandırarak, koro karşısında Dionysos karakterini oynamıştı. Ayrıca dramatik tragedya yarışmaları düzenlenmesine katkıda bulunmuş ve MÖ 534'te Atina'daki ilk yarışmayı kazanmıştı.

Sisyphos

Korinthos kralı Sisyphos'un oyunbazlığı neredeyse darbımesel gibidir. Nehir tanrısı Asopos'a bir nehir nymphası olan kızı Aigina'nın baş tanrı tarafından nereye götürüldüğünü söyleyince Zeus'un gazabına uğrar. Zeus hizmetindeki tanrılardan Thanatos'a ("ölüm") onu yanıtta alıp ölüler diyarına götürme emrini verir; ama Sisyphos'un oyunbazlığıyla onun yerine Thanatos oraya kapatılır. Böyle kapana kısılmış olduğu sürece, yeryüzündeki hiç kimse can veremeyecektir. Hasımlarının artık ölmeyecek olmasına kızan savaş tanrısı Ares, müdahalede bulunarak Thanatos'u kurtarır. Sisyphos tekrar ölüler diyarına götürülüşünden önce, karısı Merope'ye kendisini gömmemesini ve cenaze törenine karşı çıkmasını söyler. Hades bu işe bozularak Sisyphos'u kendi karısını cezalandırmak üzere tekrar dünyaya gönderir; ancak, Sisyphos orada kalır ve geri kalan doğal ömrünü mutlu biçimde yaşar. Fakat öldüğünde öbür dünyada bir ebedi cezaya çarptırılır: Yokuş yukarı itmeye mecbur edildiği bir kaya tam tepeye vardığında elinden alınarak her seferinde aşağıya yuvarlanır. Böylece Sisyphos beyhude insan uğraşının bir simgesi haline gelir.

Okuyabilirsiniz: s. 146, 149, 166, 234, 360, 440

Nymphalar ve Musalar

Musalar (1, bağlı oldukları Apollon'la birlikte) ve nymphalar zarif dişi varlıklardı; çekicilikleriyle sayısız sanatçının yanısıra Yunan tanrılarını ve kralları baştan çıkararak çoğu kez kendilerine âşık ettiklerine inanılırdı.

Zeus ile Titan Mnemosyne'nin kızları olan musaların dağlarda, özellikle de bu kültün merkezinin yer aldığı Boiotia'daki Helikon Dağı'nda yaşadıkları söylenirdi. Dokuz musa vardı: Kleio (tarih), Euterpe (flüt çalma), Thalia (komedya), Melpomene (tragedya), Terpsikhore (dans), Erato (şarkı), Polyhymnia (pantomim), Urania (astronomi) ve Kalliope (destan). Özellikle onlardan ilham almaya çalışan sanatçılarca sevilirlerdi.

Güzel kadın görünümlü periler olan nymphalar tanrısallığın bütün doğaya sindiği inancını yansıtırdı. İnanışa göre çiçek nymphaları, su nymphaları ve serin meltem nymphaları vardı.

- Musalar bilimlerin ve güzel sanatların koruyucusu sayılan dokuz tanrıçaydı
- Çoğu kez kanatlı olarak tasvir edilirlerdi
- Nymphalar doğa, bereket ve büyümeyle bağlantılı perilerdi; ölümsüz olmamakla birlikte uzun ömür sürdüklerine inanılırdı
- Sanat eserlerinde hafif giyimli genç kadınlar olarak görünürler

1

Belleğin Kızları Titan bellek tanrıçası Mnemosyne'nin dokuz gece Zeus'la yatması sonucunda musalar (3) denen dokuz kız doğar. Bunların her biri Olympos Dağı'nın kültürel yaşamında özel bir işlev görür. İlk kaynaklarda yalnız üç musadan söz edilir: Melete ("derin düşünme" ya da "alıştırma"), Mneme ("bellek") ve Aoide ("şarkı").

2

Ağaç Perileri Orman nymphaları olan Dryadlar ("ağaç kızları") (2) hem dikili bahçelere, hem de yaban ormanlara hükmettiklerine inanılan perilerdi. Her ağaç türünün ayrı ağaç perileri topluluğuna, ayrıca her tekil ağacın kendine özgü bir periye sahip olduğuna inanılırdı. İğdiş edildiği sırada Uranos'un kanından doğduğu söylenen dişbudak nymphaları Meilalar ve Apollon'un kutsal saydığı defne nymphaları Daphneler daha çok önem verilen ağaç perileri arasındaydı. Ova ağaçları genellikle toprağı sürmek ve hayvan otlatmak için kesilirken, dağ çamı ağaçlarının perileri eşlik ettikleri dağ cinleri Satyrlerle birlikte özel saygı görürdü.

Su Nymphaları Birçok su nymphası türü vardı. Okeanisler (4) üç bin okyanus nymphasını kapsarken, Nereidler Akdeniz'e özgü nymphalar olarak ayrı bir yer tutardı. Başka bir nympha topluluğu olan Naiadların pınar, nehir ve göl gibi tatlı sulara hükmettiklerine inanılırdı.

4

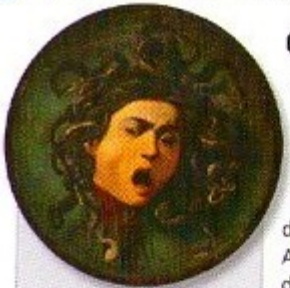
Nymphalar ve Musalarla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Apollon, Musaların Bağlı Olduğu Tanrı, bkz. s. 132-133

Gaia ve Uranos, Uranosun İğdiş Edilmesi, bkz. s. 115

Titanlar, Musaların Annesi Mnemosyne; Okeanislerin Doğuşu, bkz. s. 117

Zeus, Musaların Babası, bkz. 120-123

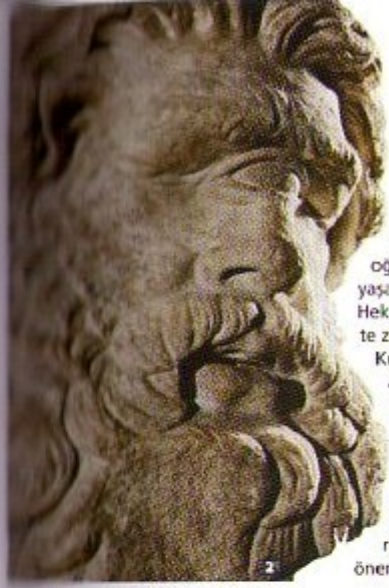
- Yunan efsanelerindeki canavarlar ve devler zapt edilemez doğa güçlerinin kişileştirilmiş biçimleriydi
- Kykloplar, Hekatonkheirler, Gigantlar ve Titanlar gibi devlerin çoğu Gaia ile Uranos'un azman çocukları sayılırdı
- Yunan mitolojisinin ünlü canavarları Gorgonlar, Hydra, Khimaira, Harpyialar ve Kerberos'tu

Canavarlar ve Devler

Yunan efsane dünyası devler ve canavarlarla doluydu; hayvan ve/veya insan biçimli bu yaratıkların gerek tanrılar, gerekse insanlar için hem hizmet edici, hem de tehdit edici yönler taşıdıklarına inanılırdı. Gemi yiyen canavarlar Skylla ve Kharybdis örneğinde olduğu gibi, kaba ve vahşi doğa güçlerinin simgeleri olarak ortaya çıkmış olabilirler. Ama bir çiftçinin sabanıyla toprak altından çıkan ve belki de devlerin varlığına ilişkin inanca kaynaklık eden büyük fosil kalıntılara açıklama getirme çabasının da ürünü olabilirler. Her iki durumda da böyle varlıklar insanoğlunun dünyayı tüm ihtişamı ve dehşeti ile tanıyışıyla doğrudan bağlantılıdır. Efsanelerde Kykloplar ve Hekatonkheirler gibi daha eski bazı yaratıklar Olympos tanrılarının üstünlük mücadelesinde önemli bağlaşıklar olarak karşımıza çıkar. Gaia ile Uranos'un çocukları olan Devler (Gigantlar) ve Titanlar ise Zeus'a karşı savaşır. Bu efsanevi yaratıkların sahip olduğu korkunç güçlerin özgün bir yanı, onlara tanrıların değil, çoğu kez Herakles ve Perseus gibi yarı-tanrıların boyun eğdirebilmesidir.

Hekatonkheirler Uranos ile Gaia'nın oğulları olan Hekatonkheirlerin (1) geniş omuzları üstünde elli başı ve yüz kolu vardır. Uranos daha doğduklarında onlardan hoşlanmaz ve onları bundan gücenen Gaia'nın altındaki gizli bir yere kapatır. Kendi oğlu Kronos tarafından iğdiş edilmesine yol açan şey de Hekatonkheirlere karşı bu acımasızlığıdır. Ama Kronos da babasının yaptığı gibi onları zindana atma hatasına düşer. Titanlara karşı dövüşmeleri için Zeus tarafından kurtarılırlar; ama birçok canavarın başına geldiği gibi, onlar da gökyüzünden ve yeryüzünden kovularak, ölüler diyarının kapılarına bekçi yapılır.

Kykloplar Alnının ortasında tek göze sahip bir dev cinsi olan Kyklopların ("küre gözlü") (2) birinci kuşağı Uranos ile Gaia'nın oğullarıdır. Annelerinin yaşadığı yerin altında Hekatonkheirlerle birlikte zindana atılırlar ve Kronos döneminde de aynı akıbeti paylaşırlar. Daha sonra Zeus'un şimşek oklarını, Poseidon'un üççatallı zıpkınını ve Hades'in görünmez miğferini yaparak, Titanlarla savaşta önemli bir rol oynarlar. Sicilya'da yaşadığına inanılan sonraki Kykloplar kuşağından Polyphemos, Troya'dan gemiyle ayrılarak yurduna dönen Odysseus'un başına bela kesilir.

Canavarlar ve Devlerle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Gaia ve Uranos, Birçok Canavar ve Devin Anne Babası, bkz. s. 114-115

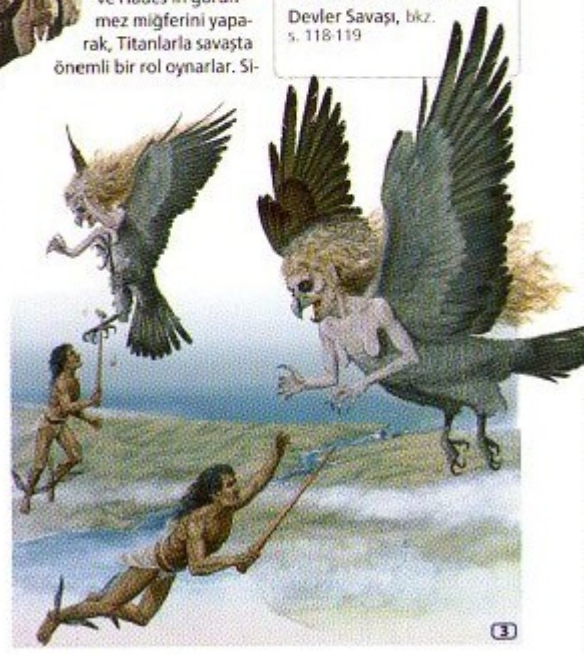
İlyada ve *Odysseia*, Odysseus'un Polyphemos'u Kör Edişi, bkz. s. 186-187

Büyülü Yaratıklar, Başka Canavarlar, bkz. s. 176-177

Titanlar, bak s. 116-117

Devler Savaşı, bkz. s. 118-119

Harpyialar Bir deniz tanrısı ile bir fırtına bulutu nymphasının kanatlı kızları olan Harpyialar ("kapkaççılar") (3) çeviklikleriyle tanınırdı. Bir kişi ortadan kaybolunca, Harpyialar tarafından kaçırıldığı söylenirdi. İlk başta sarışın ve güzel varlıklar olarak tasvir edilirken, sonraki şairlerce açlıktan yüzleri çökmüş olan, yiyecek çalarak ve pisliklerini bulaştırarak sofraları berbat etmekten hoşlanan çirkin yarı-kuşlar gibi sunuldular. Harpyialar kehanet yeteneğine sahip olmakla birlikte Zeus'tan takdir görmeyen kör Trakya kralı Phineas'ın yemeklerini daha yemeye fırsat bulmadan çalmalarıyla ünlüdür. Sonunda Argonotlarla birlikte Boreadlar tarafından kovulurlar.

- Yunan efsanelerindeki bazı yaratıklar Gorgonlar gibi korkunç insansı figürlerdi
- Bazılarının ise insan ve hayvan karışımı görünümleri vardı
- Kentauroslar yarı-insan ve yarı-at, Medusa'nın boynundan doğan Pegasus ise kanatlı bir attı
- Khimaira ve Hydra cehennem köpeği Kerberos ile Sphinks'in kardeşleriydi
- Yunan mitolojisinde ejderhalara, hayaletlere, vampirlere ve tek boynuzlu atlara da rastlanır

Büyülü Yaratıklar

Yunan efsanelerinin birçok dramatik unsuru içinde büyülü yaratıklardan oluşan geniş bir yardımcı oyuncu kadrosu yer alır. Bunlar genellikle insanların ve hayvanların ucube bileşimleri biçiminde karşımıza çıkar. Kökenleri karmaşıktır; çoğu kez yabancı, barbar ve saldırgan halkların mensupları ya da başka kıtaların sakinleri gibi sunulurlar. Kahramanların dövüşerek onlara boyun eğdirmesi gerekir. Böyle yaratıkların öldürülmesi Yunanların barbar bölgelere kültür taşımasının bir simgesi olarak yorumlanabilir.

Bazı yaratıkların kökleri burçlarda ve yıldızların ilham verdiği çeşitli yorumlarda yatar; astronomi efsaneleri de onları göksel komşularıyla ilişkilendirme yönündeki bir çabayı yansıtır. Onlarla bağlantılı folklorda yanardağlar, kaplıcalar ve dinozor fosilleri gibi doğal olgular da önemli bir yer tutar. Bazen denizlerin ve kırların iyi huylu bir unsuru gibi görünmelerine karşın, bu yaratıkların birçoğu şiddete eğilimlidir ve insanoğluna zarar verir.

Khimaira Khimaira (1) üç başlı, üç gövdeli ve ateş soluyan bir canavardır; bir aslanın başına ve ön pençelerine, bir keçinin başına ve gövdesine, kuyruk biçimindeki bir ejderhanın başına ve gövdesine sahiptir. Karya kralı tarafından beslenip büyütülür ve Likya'nın kırsal alanlarını yakıp yıkmaya gönderilir. Onu durdurmaya yönelik birçok başarısız girişimin ardından, Bellerophon, kanatlı at Pegasus'un sırtında uçarak bir kurşun mızrakla onu öldürür.

(1)

(2)

Kentauroslar Yarı-insan ve yarı-at biçimli Kentauroslar ("boğa kıyıcıları") (2) boğaların at sırtında avlandığı Tesalya'daki atlı av kültüründen doğmuş olabilir. Efsaneye göre, nympha Nephele ile Tesalya kralı İksion'un çocukları olarak dünyaya gelmişlerdir. Neşeli cinsel iştahları yüzünden, davetli oldukları bir düğündeki kadınları kaçırarak komşuları Lapitlerle bir savaşa yol açarlar. Şaraba düşkün olan Kentaurosların maharet bakımından pek şöhreti yoktur. En ünlü Kentauros olan Kharon ölülerin ruhlarını öbür dünyaya taşıyan teknede kürekçilik yapar. Herakles yerine getirdiği işler sırasında bir Kentauros tarafından ağırlanır; ama genelde onlarla boğuşur ve birkaç tanesini de öldürür.

Gorgonlar Kadın bedeni tasvir ve başlarında saç yerine yılanlar bulunan üç Gorgon (3) öylesine dehşet vericidir ki, onlara bakan kişi taş kesilir. Ama hekimlik tanrısı Asklepios kanlarının ölen kişileri diriltebileceğinin farkına varır. Gorgonlardan Sthenno ve Euryale bir türlü öldürülemez; ölümlü olan Medusa ise Athena'nın buyruğuyla Perseus tarafından öldürülür. Bu tanrıça daha sonra onun başını zırhında saklar.

(3)

Hydra ve Herakles Argos'a pek uzak olmayan Lerna bataklıklarında aslan bedenli ve biri ölümsüz olmak üzere dokuz yılan başlı bir Hydra ("su yılanı") yaşar. Hera'nın gözünde kutsal olmasına karşın, büyük bir dehşet saçması nedeniyle Eurystheus hizmetindeki Herakles'ten onu öldürmesini ister. Herakles kılıcıyla Hydra'ya saldırır (4) ve başlarının arasında sıkışıp kalır; kestiği her ölümlü başın yerine iki tane başın çıktığını görür. Arabasının sürücüsü olan İolaos bir meşale getirir ve başların her kesilişinde boyunları yakmaya başlar; bu işlem yeni başların çıkmasını önler. Herakles en sona kalan ölümsüz başı kesip büyük bir taşın altına koyar ve oklarını Hydra'nın zehirli kanına daldırır.

Ejderha İlahlar: s. 342

Büyülü Yaratıklarla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Dionysia, Kentaurosların Dionysos'a Eşlik Etmesi, bkz. s. 162-163

Herakles, bkz. s. 164-165

Canavarlar ve Devler, Başka Büyülü Yaratıklar, bkz. s. 174-175

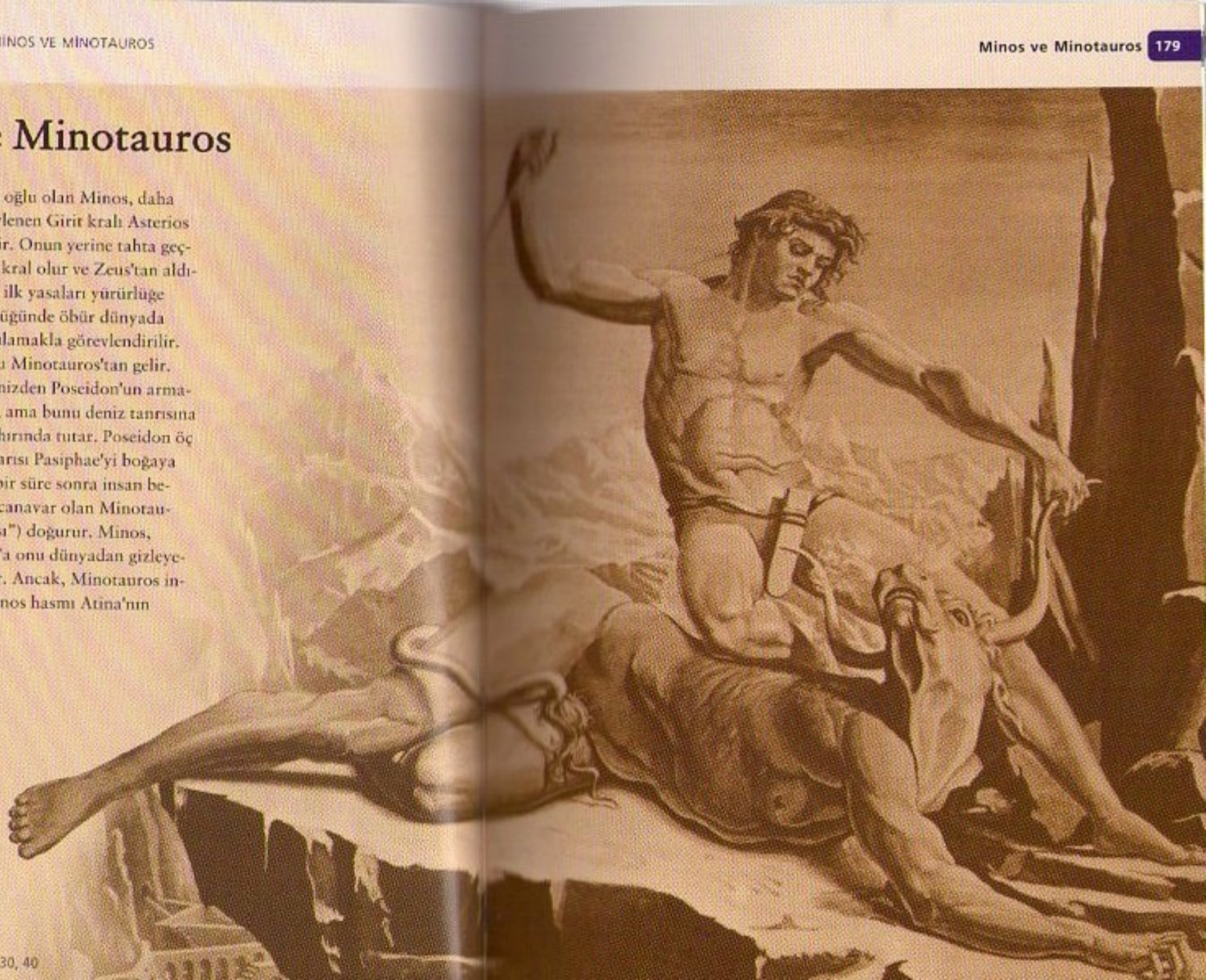
Perseus, Medusa'yı Öldürüşü, bkz. s. 180-181

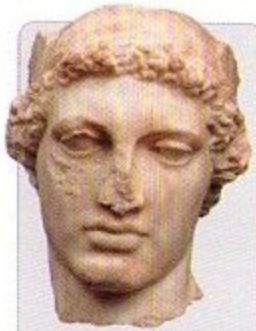
(4)

Minos ve Minotauros

Zeus ile Europa'nın oğlu olan Minos, daha sonra annesiyle evlenen Girit kralı Asterios tarafından evlat edinilir. Onun yerine tahta geçtikten sonra, güçlü bir kral olur ve Zeus'tan aldığı talimatlarla Girit'te ilk yasaları yürürlüğe koyar. Bu nedenle, öldüğünde öbür dünyada ölülerin ruhlarını yargılamakla görevlendirilir. Ama asıl ünü üvey oğlu Minotauros'tan gelir. Minos hayattayken denizden Poseidon'un armağanı olan bir boğa alır; ama bunu deniz tanrısına kurban etmek yerine ahırında tutar. Poseidon öç almak için Minos'un karısı Pasiphae'yi boğaya âşık eder; kraliçe kısa bir süre sonra insan bedenli ve boğa başlı bir canavar olan Minotauros'u ("Minos'un boğası") doğurur. Minos, becerikli usta Daidalos'a onu dünyadan gizleyecek bir labirent yaptırır. Ancak, Minotauros insan kurbanlar ister. Minos hasmı Atina'nın

Yasa Koyucu Tanrılar: s. 30, 40

- Zeus ile ölümlü prenses Danae'nin oğlu olan Perseus bir yarı-tanrı sayılırdı
- Athena ve Hermes'in yardımıyla Gorgon Medusa'nın başını uçurmayı başarır
- Etyopya prensesi Andromeda'yı bir deniz canavarından kurtardıktan sonra onunla evlenir
- Giriştiği işlere yardımcı olması için tanrılarca ona verilen nesneler arasında görünmez bir miğfer, bir çuval, perdahlı bir kalkan, bir kılıç ve bir çift kanatlı çizme yer alır

Perseus

Birçok kahraman gibi, Perseus da doğumundan başlayarak büyük aksiliklerle karşılaşır ve iktidara yükselmeden önce birçok çetin sınavdan geçmek zorunda kalır. Zeus ile Argos prensesi Danae'nin oğlu olarak dünyaya gelmeden önce, kahinler dedesi Akrisios'u öldüreceğini bildirir. Bunun üzerine kral kızıyla birlikte onu zorla bir tahta sandığa koyar ve sandığı denize bırakır. Sularla sürüklenen sandık Polydektes'in yönettiği Seriphos adası yakınında kıyıya vurur. Perseus büyüyünce Polydektes'in Danae'yle evlenmek istediğini öğrenir. Annesini korumak istediği için isyan eder. Polydektes onu başından savmak amacıyla yerine getirilemeyecek bir göreve gönderir. Perseus birçok maceradan sonra Argos'a döner ve orada Akrisios'u kazayla öldürerek kehanetin gereğini yerine getirmiş olur.

Danae ve Altın Sağanağı Kral Akrisios bir kahinin kızı Danae'den doğacak bir oğlun kendisini öldüreceğini söylemesi üzerine, çılgınca bir çabayla bu yazgıdan sakınmaya çalışır. Gebe kalmasını önlemek amacıyla kızını sadece hava ve yiyecek için küçük bir açıklığın bırakıldığı tunçtan bir hücreye kapatır. Genç kıza tutulan Zeus bu açıklıktan bir altın sağanağı biçiminde akarak Danae'nin kucağına düşer (1). Bu birleşmeden Perseus doğar.

Medusa'nın Başını Uçuruş Danae'yle evlenmesinin önünde Perseus'nun bir engel olduğunu gören Seriphos kralı Polydektes, başka bir prensesle evlenecekmiş gibi davranarak, genç adamdan bir düğün armağanı olarak ister. Bu neredeyse olanaksız bir şeydir. Ama Athena ve Hermes giriştiği bu işte Perseus'a yardımcı olur. Önce onu tek bir göze ve tek bir dişe sahip Graialar adlı tanrıçaların yanına gönderirler. Perseus bu ortak gözü çaldıktan sonra, onlardan Medusa'nın yerini bildirmelerini ister. O civarda yaşayan nymphalar da ona bir çift kanatlı çizme, bir görünmez miğfer ve bir çuval verir. Genç adam Medusa'yı bulunca, Athena'nın vermiş olduğu kalkandan yansıyan görüntüyle ona bakar ve Hermes'in orağıyla başını uçurur (2). Başı çuvala koyar ve tekrar yola koyularak Polydektes'in yanına varır. Kral başı bizzat görmediği sürece Perseus'a inanmaya yanaşmaz ve bunu yaptığı anda taş kesilir.

bakışıyla insanları taşa çeviren Medusa adlı Gorgon'un başını

Perseus'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Athena, Perseus'a Yardım Edişi, bkz. s. 138-139

Hermes, Perseus'a Yardım Edişi, bkz. s. 148-149

Medusa, Büyülü Yaratıklar, bkz. s. 176-177

Nereidler, Nymphalar ve Musalar, bkz. s. 172-173

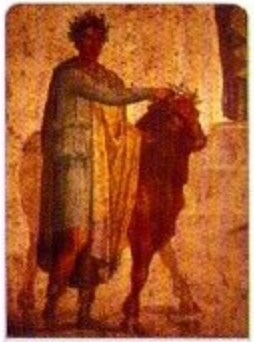
Poseidon, Kurban Olarak Andromeda'yı İstemesi, bkz. s. 128-129

Zeus, Perseus'un Babası, bkz. s. 120-123

Andromeda'yı Kurtarış Etyopya kraliçesi Kassiopeia kendisinin ve kızı Andromeda'nın tanrıça Thetis'e hizmet eden deniz nymphaları Nereidlerden daha güzel olmasıyla övününce, krallık vahim bir duruma düşer. Poseidon ceza olarak Kral Kepheus'un topraklarını seller altında bırakır ve yatışması için Andromeda'nın kurban edilmesini ister. O sırada Etyopya'dan geçmekte olan Perseus, kayaya zincirlenmiş halde bir deniz canavarının tehdidi altındaki Andromeda'yı görünce ona âşık olur. Anne babasının yanına gider ve genç kızla evlenerek onu kraliçesi olarak yurduna götürmesine izin verilmesi halinde canavarı öldüreceğine söz verir. Kepheus ve Kassiopeia'nın bunu kabul etmesi üzerine, kanatlı çizmelerini ve elmas gibi sert orağını kullanarak yaratığın başını uçurur. Andromeda'yı kurtardıktan (3) sonra, bu kez onun talibi Phineas'la dövüşmek zorunda kalır. Phineas'a kesik Medusa başını göstererek taş kesilmesini sağlar.

Kahramanların Canavarlarla Dövüşleri: s. 27, 165, 251, 315, 361

- İason ve Argonotlar hikayesi Troya Savaşı'yla birlikte en büyük Yunan efsaneleri arasında yer alır
- Tesalya prensi İason babasının tahtını geri almak için kutsal bir koçun altın postunu getirmek zorundadır
- Bir grup kahramanı toplar ve "Argo" gemisiyle Kolkhis'e yol açar
- Mürettebatında Herakles, Orpheus, Polydeukes, Kastor ve Atalanta vardır
- İason efsanesi Medeia efsanesiyle çok yakından bağlantılıdır

İason ve Argonotlarla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aphrodite, Limnos Adasını Lanetleyişi, bkz. s. 142-143

Athena, "Argo"nun İnşasına Yardım Edişi, bkz. s. 138-139

Herakles, Sefere Katılan Argonotlardan Biri, bkz. s. 164-165

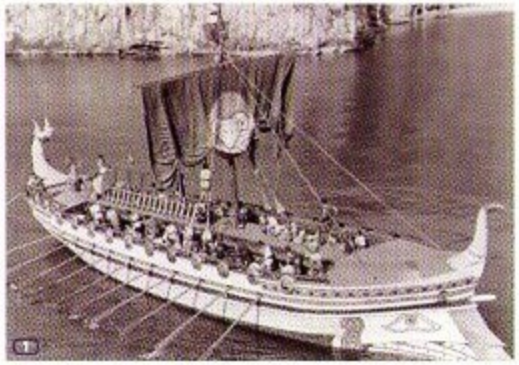
Orpheus, Sefere Katılan Argonotlardan Biri, bkz. s. 158-159

İason ve Argonotlar

Tesalya prensi İason amcası Pelias'ın komplosuyla veraset hakkından yoksun bırakılır. Kentauros Khiron tarafından yetiştirildikten sonra, babasının tahtını geri alma kararıyla Tesalya'ya döner. Pelias ancak Ares'in Kolkhis'teki bahçesinde asılı kutsal bir kanatlı koçun altın postunu getirmesi halinde tahtı geri vermeyi kabul eder. İason ve kahramanlardan oluşan bir mürettebat Athena'nın yardımıyla ilk Yunan yelkenli gemisi "Argo"yla (1) denize açılır.

Argonotlar yol boyunca birçok macera yaşadıktan sonra Kolkhis'e ulaşır. Kral Aietes ancak İason'un bir dizi olanaksız işi yapması koşuluyla altın postu vermeye razı olur. Aietes'in büyü konusunda becerikli olan kızı Medeia'nın yardımıyla, İason verilen görevleri tamamlar. Aietes'in sözünü yerine getirmeye yanaşmaması üzerine, altın postu çalar ve Medeia'yı da yanına alarak kaçar. Ama sonunda tanrıların korumasını yitirince Tesalya tahtına çıkamaz; çünkü Medeia'nın erkek kardeşi Absyrtos'un öldürülmesiyle onların gözünde artık "kirlenmiş" sayılır.

İason efsanesinin kaynaklarda anlatılan çeşitli biçimleri vardır. Tek eksiksiz versiyonu Rodoslu Apollonios'un Argonautika kitabıyla günümüze ulaşmıştır.

1

Kadim Ortadoğu Mitolojisinde Altın Post: s. 51

Altın Postun Tarihi

Tarihçiler altın post efsanesinin kökenini öteden beri merak etmiştir. Kuramlardan biri Kolkhis'in yer aldığı Kafkas Dağları'ndaki nehirlerde bulunan bol miktardaki altınla ilgili olabileceğini öngörür; tarihçi Appianus'a göre, bu bölgedeki insanlar toprağı koyun postlarında yıkayarak altın çıkarırdı. Başka tarihçiler Argonotlar efsanesinin MÖ 13. yüzyılda Yunanların Karadeniz bölgesine yerleşmesine göndermede bulunduğunu belirtir.

2

Limnos Kadınları Argonotlar Kolkhis'e giderken Limnos adasına uğrar. Aphrodite çok önce kadınların kafasına, savaştan dönen kocalarının beraberlerinde kapatma olarak köle kızlar getirdikleri yolunda rivayetler sokarak adayı lanetlemiştir. Kadınlar da kıskançlık öfkesiyle tüm erkekleri kıyımdan geçirmiştir. Artık çocuk doğurmalarını sağlayacak erkek kalmadığından soyca tükenme tehlikesiyle karşı karşıyalardır. Böylece Argonotlar kadınlardan sıcak ve şehvetli bir karşılama görünce (2) adada kalırlar. Gemide nöbetçi olarak bırakılmış olan Herakles uzun bir süre geçince İason'u ve mürettebatını azarlar. Onların dönmesiyle "Argo" minnettar ev sahibelerinin verdiği şarapla ve erzakla dolu halde yoluna devam eder.

Altın Postun Çalınışı Argonotlar Kolkhis'e varınca, Kral Aietes altın postu ancak İason'un ateş soluyan iki boğaya boyunduruk vurması, ejderhanın dişlerini dökmesi ve dişlerden doğan savaşçıları öldürmesi koşuluyla vereceğini söyler. Aietes'in kızı ve bir Hekate rahibesi olan Medeia, âşık olduğu İason'un bu görevleri başarmasına yardımcı olur. Babasının sözünü yerine getirmemesi üzerine, altın postun başında duran ejderhanın uyutacak iksirlere ilişkin bilgisini kullanarak İason'un altın postu çalmasını sağlar (3). Ardından da Kolkhislilerin peşlerine düşmesini önlemek amacıyla erkek kardeşi Absyrtos'u öldürüp parçalar.

3

- Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia* destanlarında anlatılan Troya Savaşı, Yunan mitolojisinde son derece önemli bir yer tutar
- Yunanlar ve Troyalılar Helen'in Sparta sarayından kaçırılması nedeniyle savaşa tutuşur
- En ünlü Yunan savaşçıları Akhilleus, Aias ve Odysseus'tur
- En ünlü Troya kahramanları Hektor ve Aineias'tır
- Tarihçiler ve arkeologlar bu hikâyelere ilişkin maddi bulguları hâlâ tartışmaktadır; Troya Savaşı MÖ 1200 dolaylarında meydana gelmiş olabilir

Troya Savaşı

Troyalılar ile Akhalılar (Yunanlar) arasındaki efsanevi kavga Homeros'un destanları sayesinde tarihteki en ünlü savaşlardan biridir. MÖ 1200 dolaylarında böyle bir savaşın gerçekten mi yaşandığı, yoksa Troya kentini bir depremin mi yıktığı hâlâ tartışma konusudur.

Savaş Troya prensi Paris'in Sparta kralı Menelaos'un karısı Helen'i kaçırmasıyla (1) başlar. Paris yeryüzündeki en güzel kadın olan Helen'i elde etmenin hakkı olduğu kanısındadır; çünkü Hera, Athena ve Aphrodite arasında kimin daha güzel olduğuna dair bir çekişmede, sırf Helen'in uğruna oyunu Aphrodite'den yana kullandığı için aşk tanrıçası ona böyle bir söz vermiştir. Ancak, Menelaos karısını geri ister ve kardeşi olan Miken kralı Agamemnon'la birlikte Akha ordularından oluşan ve emsali görülmemiş bir kuvveti seferber eder. Troya'nın müstahkem bir kent olması ve tanrıların her iki safta dövüşmesi nedeniyle, kuşatma onlarca yıl sürer.

Savaşın birçok kahramanı arasında ikisi öne çıkar: Paris'in kardeşi Troyalı Hektor ve Akha savaşçı Akhilleus. İkincisi topuğu dışında neredeyse yaralanamayacak bir insandır. Ama sonuçta her ikisi de yaşamını yitirir. Savaş Odysseus'un verdiği akıl sonucunda Akhalıların zaferiyle biter.

1

Troya Savaşı'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

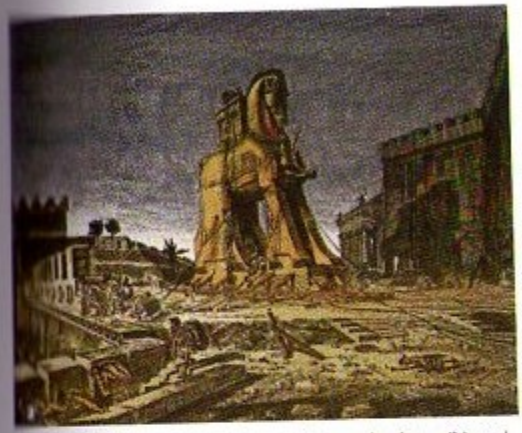
Aineias, Troya Kahramanı, bkz. s. 198-199

Aphrodite, Paris'e Helen'i Sunuşu, bkz. s. 142-143

Athena, Hera ve Poseidon, Yunanların Safında Dövüşen İlahlar, bkz. s. 138-139, 126-127, 128-129

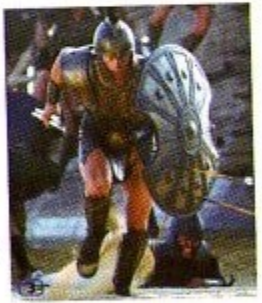
İlyada ve Odysseia, Troya Savaşı'na İlişkin Efsanelerin Ana Kaynakları, s. 186-187

Zeus, Helen'in Babası, bkz. s. 120-123

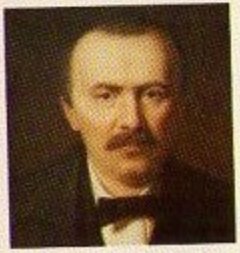
Akhilleus'un Öfkesi Agamemnon'un komutasındaki savaşçıların en cesuru, en güçlüsü ve en yakışıklısı (3) olan Akhilleus'un zaafı, aşırı öfkesi ve gururudur. Kölesi ve kapatması Briseis'i Agamemnon'a bırakmaya zorlanınca artık savaşta dövüşmekten kaçınır. Böylece Akhalılar ağır kayıplar verir. Troyalılar Akha gemilerini yakınca, Akhilleus'un dostu Patroklos onun yerine -ve onun zırhı içinde- savaşır ama Hektor'un kılıcıyla can verir. Akhilleus kederinden çılgına dönerek Hektor'u öldürür ve aşağılama amacıyla cesedini savaş arabasının arkasında sürükleyerek Akha ordugahına götürür.

Troya Atı Onlarca yıl süren savaşın bir türlü sonuca bağlanmaması üzerine, İthaki'nin kurnaz kralı Odysseus sinsice Troya'yı ele geçirmeye yönelik bir plan hazırlar. Akhalılar savaşçıların içine sığabileceği biçimde oyulmuş devasa bir tahta at yapar. Odysseus ve başka birçok kişinin içine girmesinden sonra, at tekerlekler üstünde yuvarlanarak Troya'nın kapılarına kadar götürülür. Ardından Akhalılar çadırlarını söker ve denize açılacakmış gibi gemilerine biner. Yunanların kuşatmayı kaldırdığını ve atı bir hediye olarak bıraktığını sanan Troyalılar, kapıları ardına kadar açar, atı içeriye taşır (2) ve gece yarısına kadar kutlama yapar. Troya kentinin uykuya dalmasıyla birlikte, Odysseus ve adamları attan çıkıp aşağıya iner ve gemileriyle dönmüş olan Akhalılara kapıları açar. Böylece istilaya uğrayan Troya yağmalanır ve yerle bir edilir.

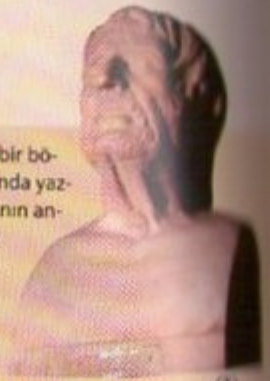

Schliemann ve Arkeolojinin Doğuşu

19. yüzyıl tarihçilerinin Homeros destanlarını ve Troya'yı sırf kurmaca olarak görmelerine karşın, İngiliz arkeolog Frank Calvert 1860'larda kazı yapmak üzere Hisarlık yöresinde (Türkiye) bir alan satın aldı. Homeros'a tutkun bir Alman işadamı olan Heinrich Schliemann (sağda), Calvert'in kazılarını sürdürerek Troya'nın kalıntılarını ortaya çıkardı. Yöntemleri çoğu kez tartışmaya açık bir amatör olsa da, Homeros'un kahramanlarına yakıştırdığı Agamemnon maskı gibi birçok önemli buluntuyu saptadı. Çalışmaları arkeolojiye temel oluşturdu ve Yunan mitolojisine dönük ilgiyi canlandırdı.

İlyada ve *Odysseia*

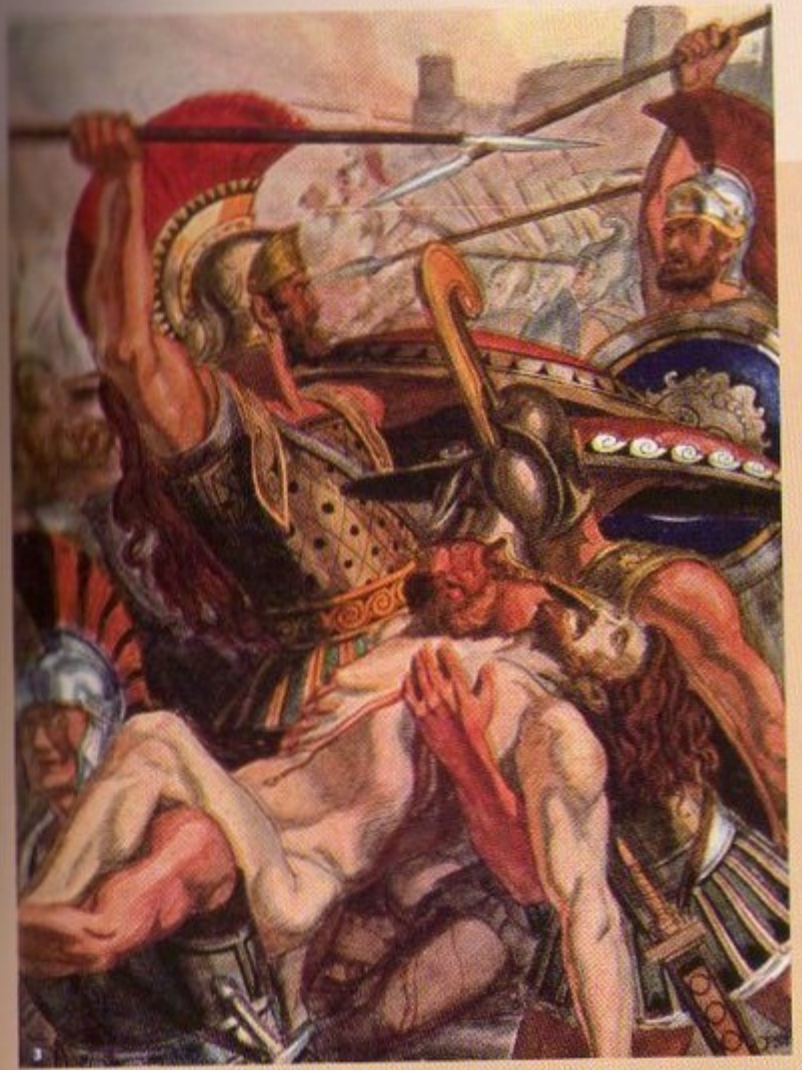
(1)

Troya Savaşı'na ve sonrasına dair bildiğimiz şeylerin büyük bir bölümü Yunan şair Homeros'un (1) MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında yazdığı iki destana dayanır: *İlyada* ve *Odysseia*. Başlığını Troya'nın antik adı İlion'dan alan birinci destan, Troya Savaşı ortamında Akhilleus'un (3) Akha önderi Agamemnon'a karşı duyduğu kızgınlığın kaynağını ve sonuçlarını anlatır. Onlarca yıl süren savaşın sonrasını konu alan *Odysseia* ise İthaki kralı Odysseus'un uzun dönüş yolculuğunu aktarır. Eski çağlardaki okurlar bile Odysseus'un umutlarını ve hüsranlarını yaşayanan her türlü macera, sınav ve tehlikeyi kapsayan insan varoluşunun bir simgesi olarak anlamıştı. Her iki manzum destan da Yunan tanrılarına ilişkin tasvirler, aralarındaki sürekli kavgalar ve Olympos Dağı'ndaki entrikalar, ayrıca tanrıların insan ilişkilerine yaptığı birçok müdahale açısından zengindir.

Odysseus'un Dolaştığı Yerler Odysseus'un Troya'dan ülkesine dönüş yolculuğu on yılı bulur. Troya Savaşı'nın bu kurnaz akıl hocası daha sonra tanrıların iktidar oyununun bir kurbanı haline gelir. Oğlu Kyklops, Polyphemos'u kör ettiği için, deniz tanrısı Poseidon en azılı düşmanı kesilir. Filosundaki birçok geminin Laistrygonlar adlı insan yiyen devlerce yok edilmesinden sonra, adamlarıyla birlikte tanrıça Kirke'nin büyüsüne kapılır ve onu hep adasında tutmaya çalışan tanrıçadan güçlükle kurtulur. Ardından karşılaştığı Sirenleri (2) atlatmak için adamlarının kulaklarını mumla tıkar; bu arada kendisi tek başına gemi direğine bağlanmış halde baştan çıkarıcı şarkılarına direnir. Gemisi deniz canavarları Skylla ve Kharybdis'ten bile kurtulmayı başarır. Ama adamları tanrı Helios'un kutsal saydığı öküzleri öldürünce, bu son gemi de batar ve adamlarının hepsi can verir. Odysseus ise sulara kapılarak Kalypso adlı nymphaya ait adaya varır ve orada yıllarca tutsak kalır. Sonunda ülkesi İthaki'ye ulaştığında, karısı Penelope'nin çok sayıdaki talibini öldürerek tekrar tahtına oturur.

(2)

(3)

Oidipus

Delphoi kahininden kendi oğlu tarafından öldürüleceğini öğrenen Thebai kralı Laios, karısı Iokaste'yle birlikte, yeni doğmuş çocuğunu vahşi doğaya terk etmeye razı olur. Ancak bebek bir çoban tarafından bulunup Korinthos'a götürülür ve oranın kralınca evlat edinilir. Oidipus adı verilen çocuk neredeyse delikanlılık çağına vardığında, sarhoş bir arkadaşı ona Korinthos'un kraliyet çiftinin gerçek oğlu olmadığını söyler. Derin bir rahatsızlık duyan ve ana babasının kaçamak cevabıyla yetinmeyen genç, işin aslını öğrenmek için kahine gider. Kahin ona kendi babasını öldüreceğini ve hatta annesiyle evleneceğini bildirir. Oidipus bunun önüne geçmek için Korinthos'tan ayrılır. Yolda kendisine sataşan bir adamı öldürür; onun gerçek babası Laios olduğu bir an bile aklına gelmez. Thebai'ye vardığında, baş belası bir sfenksle karşılaşır. "Hangi yaratık sabah dört, öğle iki ve akşam üç ayak üstünde durur?" bilmecesine "İnsan" cevabını vererek, kenti onun zulmünden kurtarır. Minnettar Thebai halkınca yeni kral seçilir ve dul kraliçe Iokaste de onu kocalığa kabul eder. Birkaç yıl sonra bir salgın Thebai'yi vurunca, bir kahin Laios'un katilini bulmak gerektiğini söyler. Her yerde katili arayan Oidipus, işin aslını öğrenince ceza olarak kendi gözlerini oyar. Bir süre sürgünde dolaşmasından sonra, ölüler diyarının tanrıları, pişman günahkara acıyıp onu yanlarına alır.

Atreus Ailesi

- Atreus ailesi birçok destana konu olan laneti bir hanedandır
- Ailenin laneti tanrıların her şeyi bildiğini kanıtlayan Tantalos'la başlar
- Tantalos'un torunu Atreus, Miken kralı olur
- Atreus, Menelaos ve Agamemnon'un oğulları Troya Savaşı'nın başlıca aktörleri arasında yer alır
- Agamemnon'un çocukları Orestes ve Elektra, öldürülen babalarının intikamını alır

Atreus ailesi kadar acımasız bir tarihe sahip çok az aile vardır. Bu nedenle Antikçağ'ın Aiskhylos (Oresteia) ve Euripides gibi yazarlarından modern çağın Goethe ve Racine gibi yazarlarına kadar, tragedyaların gözde bir konusu olmuştur. Facialar dizisi tanrılara karşı kötü davranışından dolayı sülalesi lanetlenen Tantalos'la başlar. Tantalos'un oğlu Pelops ve torunu Atreus, ailenin kana susamışlığını daha açık gösterir. Atreus ve Thyestes üvey erkek kardeşlerini öldürdükten sonra Miken'e kaçar.

Orada kral olan Atreus, öncelinin oğlu Aigisthos tarafından öldürülür. Atreus'un oğullarından Menelaos daha sonra Sparta tahtına geçerken, Agamemnon da Miken'de kral olur. İki kardeş Menelaos'un öncelinin kızları Helen ve Klytaimnestra'yla evlenir ve Menelaos'un karısı Helen yüzünden çıkan Troya Savaşı'nda yiğitçe dövüşür. Agamemnon Miken'e döndükten sonra Klytaimnestra tarafından öldürülür. Çocuklarının intikamı herkes açısından trajik sonuçlar doğurur.

Tantalos ve Pelops Lidya'daki Sipylos'un kralı Tantalos, gerçekten saygısız bir davranışından dolayı kötü tanınır: Bir gün tanrıları sarayında yemeğe çağırır; belki kilerinin boş olması nedeniyle, belki de tanrıların güçlerini sınama düşüncesiyle, oğlu Pelops'u keser, sebze suyunda pişirir ve yemek olarak sofraya getirir. Pelops'un omzunu yiyen Demeter dışındaki tüm tanrılar, olup biteni hemen kavrar ve Tantalos'u kovarak ölüler diyarında sürekli açlığa ve susuzluğa mahkum eder (1). Kral suyun içinde durmasına karşın, uzanıp su içemez; bir meyve ağacının hemen yanı başında sarkan dalları meyve koparmaya çalıştığı anda uzaklaşır. Öte yandan Pelops çektiği çilenin tek yadigarı olarak Hephaistos'un yaptığı bir fildişi omuzla diriltilerek yeniden dünyaya gelir.

Atreus ve Thyestes Pelops'un oğlu Atreus, kardeşi Thyestes'in karısı Aerope'yle yattığını öğrenince, onu cezalandırmak için çocuklarını öldürür ve yemek olarak önüne koyar. Kurbanlarının başlarını ve ellerini sofraya getirinceye kadar, Thyestes hiçbir şeyden kuşkulanmaz. Bunları gören Thyestes kusarak çocuklarını dışarıya atar ve Atreus'un tüm çocuklarına kara bir lanet okur. Daha sonra kendi isteğiyle sürgüne gider ama Atreus'un oğulları Menelaos ve Agamemnon tarafından geri getirtilip zindana atılır. Atreus, kardeşinin oğlu Aigisthos'u (2, daha sonra Agamemnon'un oğlu Orestes tarafından öldürülüşü) kendi babasını öldürmeye ikna etmek için uğraşır. Aigisthos bunun yerine Atreus'u öldürerek babasının öcünü alır ve kardeşinin tahtına geçmesini sağlar.

Agamemnon ve Klytaimnestra Klytaimnestra ilk kocasını öldürmüş olan Agamemnon'la evlenmek zorunda bırakılır. Troya'ya saldırmak için uygun bir rüzgarın çıkması uğruna kızı İphigeneia'yı kurban etmeye razı olması nedeniyle ondan nefret eder. Artemis'in İphigeneia'yı kurtarmasına karşın, Klytaimnestra savaştan dönen Agamemnon'dan sevgilisi Aigisthos'la birlikte öcünü alır (3).

Orestes ve Elektra Klytaimnestra kocası Agamemnon'u öldürdükten sonra, ondan olan kızı Elektra'yı sefalete düşürür. Sürgünde yaşayan oğlu Orestes babasının öcünü almak ister, ama bunun için öz annesini öldürmesi gerekir. Delphoi kahininden onay aldıktan sonra Miken'e döner. Güya kendi ölümünü haber verecek bir ulak kılığında saraya girmeyi başararak annesini öldürür (4); ama ceza olarak Furiaların tazısına dönüştürülür.

Atreus Ailesiyle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Artemis, İphigeneia'yı Kurtarışı, bkz. s. 136-137

Troya Savaşı, Menelaos ve Agamemnon'un Rolü, bkz. s. 184-185

Roma Mitolojisi

Roma'nın en ünlü kurucu efsanelerinden biri, ırkeşkiz bir kurt tarafından emzirilen ikiz kardeşler Romulus ve Remus'la ilgilidir.

Roma Mitolojisi

Roma dininin kökleri çeşitli göçebe halkların Orta İtalya'da Tiber Nehri'nin civarına yerleşmesine dayanır. Bu göç dalgası daha Taş Devri'nde başlamıştı. Roma'nın doğrudan ataları sayılan Latinler Orta Avrupa'dan Tiber Nehri'nin güneyindeki bölgeye MÖ ikinci binyılda göç etti; dillerinin ve geleneklerinin zamanla öne çıkmasına karşın, bir süre Etrüsklerin etkisi altında kaldılar. Büyük olasılıkla Anadolu kökenli olan bu halkın Tiber Nehri'nin kuzeyine yerleşmesinin başlangıcı MÖ 1400'lere kadar indirilebilir.

İtalya'nın ortakuzey kesiminin büyük bir bölümüne egemen olan Etrüsklerin dış bağlaşıkları arasında Fenike kolonisi Kartaca da vardı; bölgede kullanılan ilk alfabeyi geliştirmeleri Fenikelilerle ya da Yunanlarla temaslarının sonucuydu. Etrüsk kültürü MÖ 8. yüzyılda doruğuna ulaştı ve MÖ 753'te kurulan Latin kenti Roma'ya bir dizi Etrüsk kralı hükmetti. Latinlerin MÖ 510'da Etrüskleri (1, Etrüsk askeri) devirerek Roma Cumhuriyeti'ni kurmasına karşın, Etrüsk rahipleri görevde bırakıldı ve onların gaipten haber verme (2, bu amaçla kullanılan bir koyun karaciğeri maketi) gibi dinsel gelenekleri ve âdetleri titizlikle korundu. Böylece daha sonraki Roma âdetlerinin temelleri atıldı.

Roma dinini ve mitolojisini etkileyen bir başka kaynak İtalya'nın doğu kıyısının yanısıra Sicilya adasında bulunan ve Yunanca konuşulan kolonilerdi. Karanlık Devir'de (MÖ 1200-800) göç eden bu Yunanlar kendi çoktanrıcı inançlarını beraberlerinde getirmiş ve Romalılara kendi tanrılarına ve kahramanlarına ilişkin renkli anlatımları aktarmıştı. Romalılar birçok Yunan tanrısını özümseyerek Jupiter (Zeus) ve Iuno (Hera) gibi adlarla kendi panteonlarına aldı. Ne var ki, Homeros ve Hesiodos'un destansı şiirlerinde görülen mitolojiye dönük Yunan tutkusu ilk başlarda Roma topraklarına kök salamadı.

Mitolojiye karşı ilgisizliğin sebeplerinden biri, Romalıların tanrılarını insanlar gibi düşünen ve davranan figürler gibi algılamamasıydı. Bu bakımdan Roma dininde tanrılara ad verme kaygısı da yoktu. Birçok durumda Romalılar sadece *genius loci*'ye ("yer ruhu") tapınarak sunularda bulunur ve başka bir sıfata gerek duymazdı. Asıl önemli olan şey her türlü girişimde başarıya ulaşmak için tanrının *numen*'inden ("varlık") yardım istemekti. Romalılar önemli konularda esas olarak *haruspices* ("organa bakma"), yani kurbanlık hayvanların organlarını inceleme yoluyla iradelerine danışılacak, her yerde mevcut ve doğal tanrısal varlıklara inanırdı. Rahipler ya da kahinler (3) tanrılardan gelen mesajlar olarak kuşların uçuşları ve şimşekler gibi doğal olayları da yorumlardı - bunlar Etrüsklerden alınmış âdetlerdi. *Pontifex maximus*'un ("büyük köprü ustası") gözetimindeki tüm Roma kültleri, devletçe atanmış rahiplerden (*flamines*) oluşan bir kurulca yönetilirdi. Ayrı bir makam olan *aedile*, tanrıların onuruna düzenlenen spor ve tiyatro şenliklerinden sorumluydu. İmparatorluk döneminde imparatorlar *pontifex* unvanını benimsedi ve zamanla başlı başına birer tanrı hâline geldi; hepsinin imparatorluk kültüne dönük ayinleri yerine getirmek üzere özel olarak atadığı rahipler vardı. Bu kült resmen devlete bağlı dinsel konular üzerindeki imparatorluk yetkisinin doğal bir uzantısı olarak sunulurdu. İmparatora ve ailesinin koruyucu tanrılarına tapınma devletin kutsal ayinlerinin istikrarını sağlardı. İmparatorun resmi ve ruhani önder statüsü Hıristiyanlığın yükselişinde ve kilise hiyerarşisinin gelişmesinde çok büyük sonuçlar doğurdu.

Roma'nın ilk yıllarında hangi sözlü gelenekler geçerli olursa olsun, birçok efsane ancak İmparator Augustus'un (MÖ 27-MS 14) (4, hükümdar asa-

sı, defne çelengi ve *lituus* denen kahin bastonuyla Jupiter pozunda) başa geçmesiyle birlikte standart biçimde yazıya döküldü. Augustus Roma dinine Yunan kisvesi vermekle, Roma dininin Yunan diniyle aynı olduğu yolundaki (hâlâ yaygın olarak süren) yanlış izlenimi yarattı. Vergilius onun emriyle Roma'nın efsanevi atası Troyalı Aineias'ı anlatan *Aeneis* destanını yazdı. Livius yine efsanevi Romulus ve Remus kardeşlerin Roma'yı kurmasından Caesar'lara kadar uzanan kapsamlı bir Roma tarihini kaleme aldı; Ovidius çoğunlukla Yunan mitolojisinden alınma mucize masallarının şiirsel bir kataloğu olan *Metamorphoses*'i hazırladı. Roma İmparatorluğu'nun azametini ve ebediliğini yücelten *Aeneis* gibi eserler, Romalıların efsanelere pragmatik bakışını ortaya koyar. Bunlar Roma devletini ayakta tutmak, coğrafi ve kültürel yayılımını meşrulaştırmak için kullanıldı.

Roma'nın şairleri ve tarihçileri efsanevi bir geçmiş kurarken bile devlet, bugüne ve geleceğe sarıldı. Roma'nın nüfuz alanı genişledikçe sürekli yeni tanrılar, yeni teolojiler ve kült âdetleri ortaya çıkmaktaydı. Çok sayıda değişim mekanizması vardı. Yabancı kültler Roma'ya çoğu zaman *evocatio* ("davet") siyasal geleneğiyle girdi. Bu geleneğe göre, egemenlik altına alınan halkların ilahlarına çağrı yapılırdı; bu tanrıların davete olumlu karşılık vermesi durumunda, kutsal idollerinin (askeri fetih ya da çalma yoluyla) kente getirildiği zafer alayı, Roma'nın onlara daha fazla saygı gösterdiğinin ve daha iyi koruma sağladığının bir işareti sayılırdı. Böylece *evocatio* Roma devlet ayinlerini bozmazdı. Başka bir değişim yöntemi olan bağdaştırmada, Roma panteonuna mensup herhangi bir tanrıyı benzer güçlere ve konuma sahip bir yabancı tanrıyla özdeşleştirmek mümkündü. Bu süreç dinamikti ve bazen Roma'da yeni bir kültün benimsenmesini ya da eski tanrıların yeni bir yönünün tanınmasını getirirdi. Mithras kültünde olduğu gibi, bu kültlerin birçoğu Roma ordusunda geçerlilik kazandıktan sonra toplumun daha geniş bir kesiminde kabul görürdü.

Roma'nın yönetici soylu sınıfında dindarlık (*pietas*) gözetilen başat bir unsurdu; bu bakımdan kimlikleri ve kökenleri ne olursa olsun, çeşitli biçimleriyle tüm tanrılara saygı göstermek önemliydi. Aynı ölçüde önemli bir nokta, dindarlığın ebeveynlere, Senato'ya ve imparatorlara saygıyı gerekli kılarak, sosyal yapıların istikrarını sağlamaya katkıda bulunmasıydı. Efsaneler ataerkil bir düzenin gerekliliğini işleyerek, aile reisine (*pater familias*) ve üst sınıflara güç verirdi.

Romalılar dinin en yüksek ifadesinin cömertlik gösterilerinde bulunma, şenliklere ve halka açık kurban törenlerine düzenli katılma olduğuna inanırdı. Cumhuriyet döneminin başlarında Roma, tanrıların adına düzenlenen çok az sayıda spor yarışmasına sahne olurdu. Ama Yunan tarzı dramatik oyunların Roma dünyasına girmesiyle ve soylular arasında halkın gözüne girmeye dönük sürekli rekabetin gelişmesiyle birlikte, yarışmaların sayısı büyük çapta arttı (5, Colosseum). MS 4. yüzyıla varıldığında, neredeyse yılın yarısı kutsal şenliklere ayrılır hale geldi; sahne gösterilerinin yapıldığı günler en az yüze ulaştı. Bu durum Roma dindarlığını ikiyüzlülük sayarak reddeden ilk Hıristiyanların tiyatrodan uzak durdukları ve halka açık kurban törenlerine katılmaya yanaşmadıkları gerekçesiyle niçin "ateist" olarak kınandıklarını açıklar.

Aineias

- Venüs'ün oğlu sayılan Aineias, Troya'dan gelmiş bir kahramandı
- Efsaneye göre, İtalya'nın orta kesiminde Lavinium kentini kurmuştu
- Öldükten sonra ona Jupiter Indiges adıyla tanrı olarak tapılmaya başlandı
- Julius Caesar, soyunun Aineias'a dayandığını iddia etti
- Aineias'ın başından geçen olaylar Vergilius'un yazdığı *Aeneis*'te anlatılır

Cumhuriyet döneminin başından itibaren Roma kenti, Venüs'ün oğlu ve Troya Savaşı'nın kilit bir kişiliği sayılan Aineias'ın kurucu atası olduğunu ileri sürdü.

Homeros'un *İlyada*'sından farklı bir hikaye anlatma kaygısıyla, Vergilius'un Roma destanı *Aeneis*'te Troyalı kahraman Aineias'ın bazı arkadaşlarıyla birlikte Troya harabelerinden kaçtığını belirtir. Aineias gelecekte Tiber Nehri kıyısına yerleşeceği ve yeni bir Troya kuracağı yolundaki bir kehanete dayanarak denize açılır. Troyalılara düşman olan tanrıça Iuno birkaç kez bu kehaneti boşa çıkarmaya çalışır. Bir süre Kartaca'da kalan ve kaderin cilvesiyle sonradan evleneceği Dido'yla karşılaşan Aineias, bir kadın kahine (*sibyl*) danışır ve öbür dünyada ölü babası Ankhises'i ziyaret eder. Onun verdiği cesaretle Tiber Nehri'ne girerek İtalya'nın orta kesimindeki Latium'a varır. İlk başta dostça bir karşılama görmesine karşın, daha sonra Troyalılar ile Latinler arasında bir savaş çıkar. Aineias sonunda Lavinium'u kurarak amacına ulaşır. Oğlu Iulus sonradan Roma adını alacak Alba Longa'yı kurar.

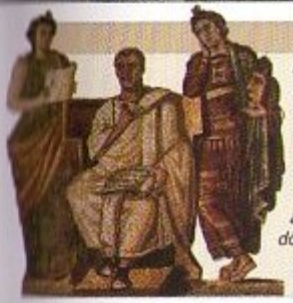

Aineias ve Dido Vergilius'un *Aeneis*'indeki en ünlü olaylardan biri Aineias'ın Kartacalı Dido'yla ilişkisidir. Fenike prensesi Dido da kocasını kaybettikten sonra sürgüne zorlanmıştır. Aineias'ın Kartaca'da karaya çıkmasından sonra, ikisi arasındaki aşk macerasına Venüs ve Iuno kendi amaçları doğrultusunda yön verir. Sonuç trajik olur: Dido kocasına ilişkin anıların Cupid tarafından silinmesiyle Aineias'a çılgınca âşık olur ve onun kaderine uyarak ayrılması üzerine bir cenaze ateşinde intihar eder (1). Dido'nun yazgısı Kartaca'nın Roma'yla ilişkilerine ve daha sonra Roma ordusunca yıkılmasına bağlanabilir.

Şehir/Devlet Kurucuları: s. 200, 353, 383

Turnus'la Savaş Kral Latinus kızı Lavinia'yı bir yabancı konukla evlendirmesi gerektiği yolundaki bir kehanetten dolayı, Latium'a varan Aineias'a kucak açar. Onu sıcak biçimde ağırlayarak kızıyla evlenmesini ister. Ancak, bu durum Kralçe Amata'yı ve Lavinia'nın talibi Rutul kralı Turnus'u çok kızdırır. Aineias'ın planlarını suya düşürmeye hep can atan Iuno, ortalığı karıştırarak Latinler ile Aineias'ın adamları arasında amansız bir savaşa yol açar. Bunun üzerine Aineias komşu Etrüsklerden destek istemek zorunda kalır. Baş tanrı Jüpiter ilk başta tarafsız kalmaya söz vermesine karşın, çok kan dökülmesinin ardından Aineias'ın yanında yer alır. Sonunda Turnus ve Aineias bir düelloda karşı karşıya gelir. Turnus yaralanır ve acımasız bir darbeyle ölür (2).

Roma Destanının Yazarı Vergilius

İmparator Augustus'un Aineias efsanesinden yola çıkarak imparatorluğu yüceltici bir destan yaratmakla görevlendirdiği şair Vergilius MÖ 70 dolayında Mantua yakınında doğan, Roma'da uzun yıllar edebiyat ve felsefe öğrenimi görmüş ve pastoral şiiri Georgica'yla zaten üne kavuşmuş olan biriydi. İlk başta Augustus'un askeri fetihlerini övücü bir şarkı yazması istenmişti; ama Vergilius bunun yerine geleneksel efsaneyi dönemin tarihiyle iç içe dokuyarak, gelecekteki şana dönük cüretli "kehanetler" kalıbına döken bir şiir kaleme aldı.

Aineias'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aphrodite, Aineias'ın Annesi Venüs'ün Yunan Karşılığı, bkz. s. 142-143

İlyada ve Odysseia, bkz. s. 188-189

Romulus ve Remus, Roma'nın Başka Bir Kuruluş Efsanesi, bkz. s. 200-201

Troya Savaşı, Troya Kahramanlarından Aineias, bkz. s. 186-187

Ankhises ve Ev Tanrıları Antik tapınakları heykelleriyle ünlüydü ama her evin kendi özel idolleri, yani aileyi kollayıcı tanrıların küçük suretleri de vardı. Penates denen bu ev tanrıları Roma ibadetinde kilit bir unsurdu ve belki de kamusal heykellerden daha önemliydi. Efsaneye göre Aineias Troya'dan kaçarken sadece sakat babası Ankhises'i sırtlayıp taşımakla (3) kalmaz, onları kuşaklar boyunca korumuş olan ev tanrılarını da yanına alır. Aineias'ı yüküyle gösteren tasvir aileye ve tanrılara bağlılığın erdemlerini simgeler.

- Romulus ve Remus Roma'yı kurdukları söylenen ikiz kardeşlerdir
- Roma'nın çok sayıdaki kuruluş efsanesinin en gözdesi onların hikayesidir
- Bu antik Roma efsanesi Plutarkhos ve Livius gibi yazarların kitaplarıyla günümüze yazılı olarak ulaşmıştır
- İki kardeş kendilerini kurtaran bir dişi kurt tarafından emzirildikten sonra bir çoban tarafından büyütülür
- Romulus yedi efsanevi Roma kralının ilkidir
- Tanrılaştırılmış kimliğiyle savaş tanrısı Quirinus'la özdeşleştirilir

Romulus ve Remus

Latium bölgesindeki Alba Longa kentinin kralı Numitor erkek kardeşi Amulius tarafından devrilince, kızı Rhea Silvia da Alba Longa tahtına vârisler doğurmaması için bir Vesta bakiresi olmaya zorlanır. Ancak, savaş tanrısı Mars'ın tecavüzüne uğrar; böylece Romulus ve Remus adlı ikizleri doğurur. Amulius genç kadını zindana atar ve oğullarını Tiber Nehri'nin kıyısına bırakır. Bir dişi kurt, ikizleri görüp emzirir (1); çoban Faustulus onları bulunca yanına alır.

Kimliklerini bilmeden Palatium Tepesi'nin yakınında büyüyen iki kardeş, kraliyet soyundan olduklarını öğrenince Numitor'un tekrar tahta çıkmasına yardım eder. Bunun karşılığında kurmalarına izin verilen kente Roma adını verirler. Romulus kardeşi Remus'u öldürdükten sonra, kenti tek başına yönetir; sürgünlere kapılarını açarak ve komşu kabilelerden kadınlar kaçırarak kentin nüfusunu arttırır.

Romulus ve Remus efsanesinin ortaya çıkışı MÖ 4. yüzyıla iner. Kentin kurucularının tanrı Mars'ın soyundan geldiği savı, Roma'ya kutsal bir statü kazandırır.

1

Romulus ve Remus'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aineias, Bazı Kaynaklara Göre Romulus ve Remus'un Dedesi, bkz. s. 198-199

Ares, Romulus ve Remus'un Babası Mars'ın Yunan Mitolojisindeki Karşılığı, bkz. s. 140-141

Romulus Döneminde Sabin Kadınlarının Kaçırılışı, bkz. s. 202-203

Şehir/Devlet Kurucuları: s. 198, 353, 383

Rhea Silvia'nın Tecavüze Uğraması Prenses Rhea Silvia bir gün Vesta tapınağından çıkarak su almaya gider ve nehir kenarında biraz kestirir. Mars genç kızı uyurken görür ve onunla yatmaya karar verir (2). O sırada Rhea Silvia düşünde kendisini Troya'da görür. Saç tokasını düşürdüğü yerden tıpatıp aynı iki ağaç biter. Ağaçlardan biri tüm dünyaya gölge vermeye yetecek yükseklikte ve kalınlığa erişir. Rhea Silvia uyandığında, Romulus ve Remus'a gebe olduğunun farkına varır.

2

Roma'nın Kuruluşu Numitor'un tahtına kavuşmasından sonra, Romulus ve Remus büyüdükleri tepelerde yeni bir kent kurar. Romulus kentin yöneticisi seçilir (3) ve sınırlarını belirleyecek küçük bir taş sur ördürerek, üstünden atlamaya kalkışacak herkesi öldüreceği uyarısında bulunur. Şaka olsun diye bunu yapan Remus'u kılıcıyla biçer. Ardından şunu söyler: "Kardeşimin akıbeti kentimin suru üstünde atlamaya cüret eden herkesin başına gelecektir!"

Quirinus Kültü

Jüpiter ve Mars'la birlikte ilk Roma tanrıları üçlüsünden biri olan Quirinus bir savaş tanrısıydı. Roma'nın yedi tepesinden birinde yer alan Quirinal adlı tapınak ona adanmıştı. Bu tanrının hizmetindeki rahip, Flamen Quirinalis adıyla anılırdı. Daha sonraları Romalılar kentin kurucusu Romulus'un bizzat Quirinus kimliğine büründüğüne inanmaya başladı. Kaynaklara göre, Romulus bir gün Senato'yla birlikte Mars Meydanı'ndayken (sağda) kara bulutların ve şimşeklerin ardından patlayan bir fırtınada kaybolur. Birçok kimse cinayetten kuşkulanır ama bir ilahi görüş onun Quirinus'a dönüştüğünü bildirir.

Tanrısal Hükümdarlar: s. 48, 84, 220, 336, 368

Sabin Kadınlarının Kaçırılışı

Roma'nın kuruluşundan sonra, Romulus adamlarına eş bulmak için komşu toplu-luklara başvurur. Elçilerinin geri çevrilmesi üzerine, hasat tanrısı Consus onuruna şenlik düzenler. Bir komşu kabile olan Sabinler şenliğe kabalık halde katılır. Göste-rileri izledikleri sırada, Romulus'un verdiği işaretle adamları gözlerine kestirdikleri ka-dınları yakalayıp kaçırır. Kabile önderleri kızlarının ırzına geçilmesi nedeniyle savaş açar. Ama Romalı kocalarının ve çocuklarının, babalarıyla ve erkek kardeşleriyle dö-nüşmelerine dayanamayan Sabin kadınları araya girer ve varılan anlaşmayla kabile mensupları Roma yurttaşı ilan edilir.

■ Curiatiuslar ve Horatiuslar efsanesi Alba Longa ile Roma arasındaki çatışmaları ve Roma'nın zaferini yansıtır

■ İki üçüz erkek kardeş olan Romalı Horatiuslar ve Alba Longalı Curiatiuslar iki kent arasındaki savaşı sonuca bağlamak üzere karşı karşıya gelir

■ Sağ kalan son Horatius tek başına Curiatiusları kılıçtan geçirdikten sonra, bir Curiatius olan nişanlısı için yas tutan kendi kız kardeşini de öldürür

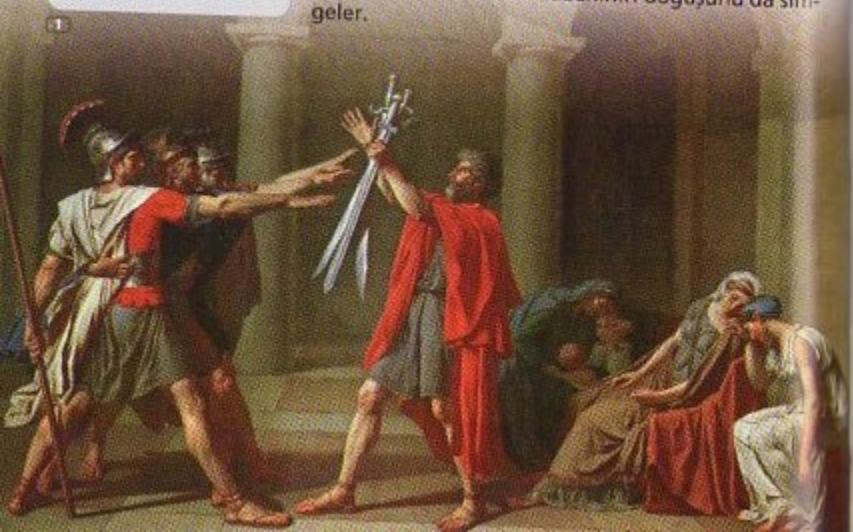
Curiatiuslar ve Horatiuslar

Komşu Alba Longa ve Roma krallıkları arasındaki savaşı sonuca bağlamak amacıyla, iki taraf üç Albalı kardeş olan Curiatiuslar ile üç Romalı kardeş olan Horatiusların (1) kendi orduları adına dövüşmelerine karar verir.

Horatiuslardan ikisinin kısa sürede öldürülmesi üzerine, dövüşü Curiatiuslar kazanacakmış gibi görünür. Ancak sağ kalan Horatius koşarak kaçar ve kendisini kovalayan yaralı Curiatiusları birbirinden ayırır. Daha sonra dönüp dövüşerek Albalı kardeşleri teker teker öldürür ve Roma'yı zafere ulaştırır. Roma kralı Tullus Hostilius, Alba Longa'yı yıktırır ve yurttaşlarını Roma'ya göç etmeye mecbur eder.

Konusu Roma'nın yayılmaya başladığı MÖ 6. yüzyılda geçen Curiatiuslar ve Horatiuslar efsanesi sadece savaştaki cesareti ve Roma'nın büyüklüğü uğruna ölüme koşmayı göstermez; genç Roma devletinin Alba Longa'nın egemenliğinden askeri kurtuluşunu ve hukuk düzeninin doğuşunu da simgeler.

1

Roma ve Alba Longa Çoğu kez kavgalı olmalarına rağmen (1, dövüşen Roma ve Alba askerleri), her iki kentin de yurttaşları İtalya'nın Lavinium bölgesine yerleşen Troyalı göçmenlerin soyundandı. Adını Aineias'ın Latin eşinden alan Lavinium'un gelişmesiyle birlikte, efsaneye göre Aineias'ın oğlu Ascanius o civarda Alba Longa krallığını kurar. Birçok Alba kralı kuşağından sonra, Romulus ve Remus'un büyüdükleri yerde bir kent kurmasıyla Roma devleti ortaya çıkar.

Horatius'un Yargılanışı Dövüşü kazanan Horatius evine döndüğünde, kız kardeşinin ölen Curiatiuslardan biri olan nişanlısı için ağladığını görür ve şöyle der: "Düşmanın yasını tutan bir Romalı kadına ölüm yaraşır." Kendince adaleti uygulamaya kalkıştığı için ölüme mahkum edilir (3). Halkın kararına başvurulmasını isteyerek ölümden kurtulur; ancak, mızraklı bir kapıdan geçme cezasına çarptırılır. Böylece hiç kimsenin, bir kahramanın bile yazılı hukuktan üstün olmadığı gösterilmiş olur.

2

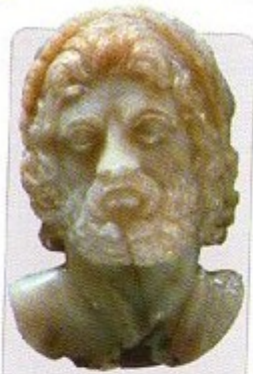

Curiatiuslar ve Horatiuslarla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aineias, Curiatiusların kenti Alba Longa'nın Kurucusu Ascanius'un Babası, bkz. s. 198-199

Romulus ve Remus, Horatiusların kenti Roma'nın Kurucuları, bkz. s. 200-201

Troya Savaşı, Aineias'ın Troya'dan İtalya'ya Kaçması ve Oğlunun Alba Longa'yı Kurması bkz. s. 184-185

■ Jüpiter Roma panteonunun baş tanrısıydı; ayrıca Iuno ve Minerva'yla birlikte Capitolium üçlüsü içinde yer alırdı

■ Optimus Maximus Soter ("en iyi, en büyük, kurtarıcı") sıfatıyla özgür imparatorluğun koruyucu tanrısı sayılırdı

■ Yunan mitolojisindeki karşılığı Zeus gibi, onun da simgeleri şimşek oku ve ulaklığını yapan kartaldı

Jüpiter

Tanrıların kralı Jüpiter'in kamu ahlakını ve Roma devletinin en önemli işlerini, yani antlaşmaları, savaş ilanlarını ve halka verilen sözleri gözettiğine inanılırdı. Yunan tanrısı Zeus'la -ataerkil aile düzenini güvence altına alan tanrıların babası konumu gibi- bazı ortak özelliklerine karşın, Roma ve çevresinde Jüpiter'e adanan ayinler ve tapınaklar onun özgün Roma karakterini yansıtırdı.

Jüpiter, toprağı besleyen gökyüzünün tanrısı olarak, tarlaların bereketinden sorumlu sayılırdı. Kuraklık zamanlarında (çıplak ayakla yapılan) Nudipedalia gibi alay geçitleri ve törenleri Pluvius ("yağmur getirici") yönüyle Jüpiter'i yatıştırmaya dönüktü. Roma kuvvetleri bunaltıcı zorluklara rağmen zafer kazandığında, komutanlar Stator ("ayakta duran") sıfatıyla Jüpiter için tapınaklar yaptırırdı. Roma'nın kurucuları Romulus ve Remus'u Jüpiter'in torunları sayan efsaneler bile vardı. İlk krallar ve daha sonra imparatorlar kendilerini bu tanrının yeryüzündeki akrabaları sayardı. Cumhuriyetin savunucusu olarak bilinen Jüpiter'e yüzyıllar boyunca Liber ("özgür") sıfatıyla da tapılmıştı.

Jüpiter Capitoline Optimus Maximus ("en iyi, en büyük") sıfatlı Jüpiter tapınağı (1) Capitolium Tepesi'nde Etrüsk krallarınca kurulmakla birlikte, cumhuriyet döneminde ibadete açıldı. Tam haliyle Jüpiter, Iuno ve Minerva üçlüsünü barındıran bir yapıya kavuştu ve tüm Roma kamusal ayinlerinin odağı haline geldi. İbadete açıldığı 13 Eylül tarihi Roma memurlarının yemin ederek göreve başladıkları gündü. Tapınakta antlaşmaların taşa kazınmış nüshalarının yanısıra zaferle biten savaşlardan kalma ganimetler bulunurdu.

Zeus: s. 120 | Tanrı Üçlüleri: s. 264, 308

Jüpiter Kültünün Doğuşu Vergilius'un Aeneis destanında, Kral Latinus'un tanrı Satürnüs'ü üstün tuttuğu ve Jupiter'in kehaneti doğrultusunda Aineias'a Troya'dan İtalya'ya gidişinde yol gösterilmesinin Jüpiter kültüne geçişin habercisi olduğu belirtilir. Bu anlatım daha sonra devletin baş tanrısı olmasına karşın, Jüpiter'in (2) geçmişte Roma mitolojisinde göre yeni bir tanrı olduğunu gösterir. Olympos Dağı'ndan kovulduktan sonra İtalya'ya sığındığı söylenen Satürnüs'e o sırada bir dizi Latin tarım tanrısıyla birlikte ekim tanrısı (sata) olarak tapılmaktaydı. Turnus ile Aineias arasındaki savaş kısmen iki tanrıdan hangisinin üstün olduğuna ilişkin bir kavga niteliğini taşır ve Aineias'ın zaferiyle Jüpiter kültü diğer kültlerin önüne geçer.

Jüpiter'in Biçimleri Romalıların yabancı kültürlerle teması, yerel tanrıların çoğu kez Roma panteonuna alınmasını getirdi. Jüpiter'in Roma lejyonlarının koruyucu tanrısı olması nedeniyle, savaşçı güce sahip yerel tanrılar kolayca onunla özdeşleştirilirdi. Örneklerden biri Suriye kökenli bir gök gürlemesi ve bereket tanrısı olan Baal'in zamanla Jüpiter Dolichenus'a (3) dönüşmesidir. Jüpiter Dolichenus adı ona tapınmanın ilk kez Anadolu'daki Doliche'de (Dülük, Antep) tapınılmasından gelir. Roma'da bir askerlik tanrısı kimliğiyle Dolichenus'a adanmış tapınaklar vardı; ama buradaki ayinleri sadece Doğu rahiplerinin düzenlemesine izin verilirdi.

Jüpiter'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aineias, Jüpiter'in Kehaneti Doğrultusunda İtalya'ya Gelişi, bkz. s. 198-199

Iuno, Jüpiter'in Karısı, bkz. s. 208-209

Minerva, bkz. s. 210-211

Romulus ve Remus, Jüpiter'in Torunları, bkz. s. 200-201

Rahipler ve "Kuş İzleme"

Gaipten haber verme sanatı Roma'da son derece gelişmişti. "Kahin" anlamında augur (sağda) denen üst düzey rahipler tanrılardan gelen çeşitli işaretleri yorumlamaktan sorumluydu. Roma yetkilileri önerilen bir hareket tarzının tanrılardan onay görüp görmediğini anlamak için her zaman kahinlere danışırdı. Gök gürlemesi, şimşek, deprem gibi çeşitli doğal olaylar ve karadaki hayvanların ya da havadaki kuşların (yukarıda) davranışları tanrısal işaretler olarak yorumlanırdı. Kehanet için kullanılan auspicia'nın kelime anlamı "kuş izlemek"ti. Kahinlerin başka bir yöntemi kurban edilen hayvanların organlarına bakarak geleceği okumaktı.

Baal: s. 52 | Gaipten Haber Verme ve Kehanet: s. 120, 134, 217, 447

- Kadınların koruyucusu Iuno bir doğurganlık tanrıçasıydı; Jüpiter'in karısı ve kız kardeşi olduğuna inanılırdı
- Jüpiter ve Minerva'yla birlikte Capitolium üçlüsü içinde yer alırdı
- Iuno'ya Roma'nın koruyucu tanrıçası olarak da tapılırdı
- Yunan mitolojisindeki karşılığı Hera gibi, evlilik ve doğumla bağlantılıydı
- Kişisel koruyucu ruh anlamındaki *iuno* kelimesi *genius*'un dişi karşılığıydı
- Iuno genellikle son derece güzel ve bazen askeri özelliklere sahip anaç bir figür olarak tasvir edilirdi
- Kutsal hayvanı kazdı

Iuno'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aineias, Iuno'nun Aineias'ı Engellemeye Çalışması, bkz. s. 198-199

Jüpiter, Iuno'nun Kocası, bkz. s. 206-207

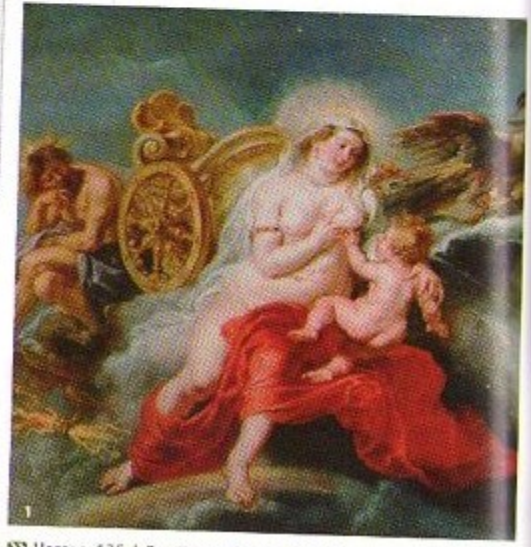
Minerva, Iuno ve Jüpiter'le Birlikte Capitolium Üçlüsünü Oluşturması, bkz. s. 210-211

Romulus ve Remus, bkz. s. 200-201

Iuno

Iuno (1, Samanyolu'nu yaratışı) ilk başta bir İtalyan doğurganlık tanrıçası ve kadınların koruyucusuydu; daha sonraları Yunan tanrıçası Hera'yla özdeşleştirildi. Sıfatlarının birçoğu kadın hayatının tüm evrelerini yönetişini yansıtırdı. Bir düğünde gelini Iuno Interduca'nın evinden alıp nikah törenine, ardından Iuno Domiduca'nın da kocasının evine götürdüğüne inanılırdı. Evlilik için yılın en uğurlu zamanı, Latince karşılığı Iuno'dan gelen Haziran ayı sayılırdı. Ancak, Iuno onuruna yapılan ana şenlik Matronalia her yıl Mart'ın birinci gününde düzenlenirdi.

Roma devletinin kurtarıcısı sayılan Iuno çoğu kez bir Roma asker peleriniyle ve mızraklı olarak tasvir edilirdi. Son derece sevilen kültüne İtalya'nın her yanında rastlanırdı. Capitolium Tapınağı'nda ona Iuno Regina, yani tanrıların "kraliçe"si sıfatıyla tapılırdı.

Hera: s. 126 | Baş Tanrıçalar: s. 126, 242

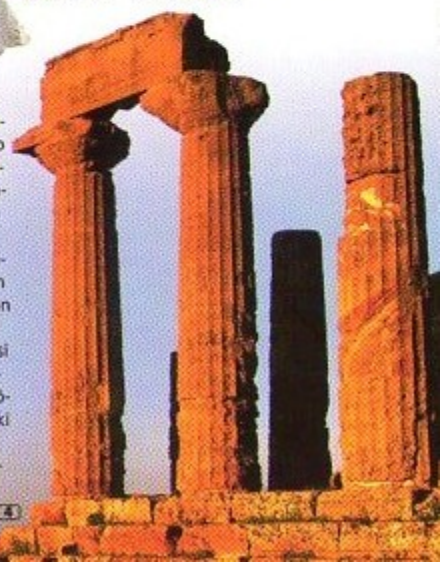
Iuno Moneta Cumhuriyet döneminin başlarında Iuno Regina açısından kutsal sayılan ve Capitolium Tepesi'nde korunan kaz sürüsünün (2) bir gün Roma halkını yakında gelecek bir Galya istilası için uyardığı söylenir. Romalılar şükran amacıyla tanrıçaya yeni verdikleri Moneta ("uyarıcı") sıfatıyla tapmaya başlar. Olaydan kısa bir süre sonra, Iuno Moneta için Arx'ta (Capitolium Tepesi'nin sırtlarından biri) kurulan tapınak, keten bezlere yazılan önemli kamusal kayıtların (*libri lintei*) saklandığı bir mahzen işlevini de kazandı. Kent darphanesinin tapınakta bulunması nedeniyle, "moneta" terimi zamanla Latincede parayla eşanlamlı hale geldi.

Iuno Lucina Anneler Iuno Lucina'ya (4, Agrigento'daki Iuno Lucina tapınağı) çocuklarını dünyaya getirmesinden dolayı "ışık getirici" sıfatıyla tapardı. Efsaneye göre, Iuno'nun bu yönü Romulus ve adamlarının Sabin kadınlarını kaçırması olayında kilit bir rol oynar. İlk başta bu evliliklerden hiç çocuk olmaz. Iuno kutsal korusunda kendisine yakaran kadınlara bir doğurganlık ayini bildirir. Erkeklerin eşlerini keçi postundan kayışlarla kamçıladığı bu ayin çok iyi sonuç verdiğinden, her yıl Şubat ayındaki Lupercalia şenliğinde yeniden canlandırılır.

Iuno Sospita Iuno'nun kadınlarla ve ay döngüleriyle sıkı bağlantısının yanında, Iuno Sospita ("kurtarıcı") (3) kimliğiyle Roma'yı yabancı istilacılardan koruduğuna da inanılırdı. Bu kültün merkezi Latium bölgesinde, Roma'nın güneyinde yer alan Lanuvium'du. Tapınakta garip alametlerin belirmesi savaşta yaşanacak kayıpların işareti sayılırdı. Kült, cumhuriyet döneminde öylesine önem kazandı ki Holitorium Forumu'nda Sospita Mater Regina ("kurtarıcı ana kraliçe") sıfatıyla Iuno için bir tapınak yapıldı.

Matronalia

Matronalia Romalı kadınların Iuno Lucina'ya şükran bildirmesini sağlayan bir vesileydi. Bu şenlikte Romalılar ile Sabinler arasındaki evlilikleri kutlamanın yanısıra genel anlamda evliliğin kutsallığı işlenirdi (solda). Ayrıca kocalar eşlerine hediyeler verirdi.

- Minerva Roma savaşçılık, ticaret ve hekimlik tanrıçasıydı
- Müziğin ve rakamların mucidi, ayrıca şiir, bilgelik ve zanaat tanrıçası sayılırdı
- Ev işlerinin tanrıçası, tüccar loncalarının ve erkeklere özgü el becerilerinin koruyucusu olarak da görülürdü
- Jüpiter'in kızı olduğuna ve onun başından doğduğuna inanılırdı
- Babası Jüpiter ve Iuno'yla birlikte Capitolium üçlüsünü oluştururdu
- Yunan mitolojisindeki karşılığı Athena'yla birçok ortak özelliği vardı
- Tasvirlerinde bazen kalkanlı ve zırhlı olarak bir savaşçı kıyafetiyle görünür

Minerva'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Athena, Minerva'nın Yunan Karşılığı, bkz. s. 138-139

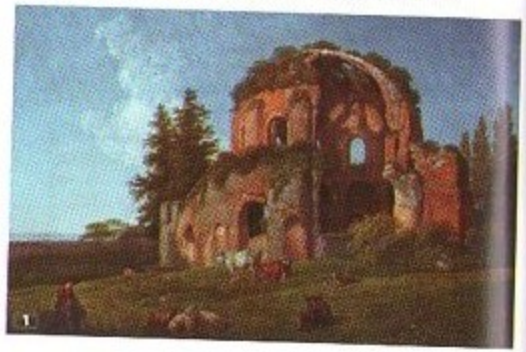
Jupiter, Minerva'nın Babası ve Capitolium Üçlüsünden Biri, bkz. s. 204-205

Iuno, Capitolium Üçlüsünden Biri, bkz. s. 206-207

Minerva

Babası Jüpiter'in başından doğduğuna inanılan Minerva el becerileri, güzel sanatlar, bilgelik, hekimlik, ticaret ve savaşla bağlantılı bir bakire tanrıçaydı. Yunan mitolojisindeki karşılığı Athena'nınkine benzer özellikleri ve işlevleri vardı. Ama adı ve bazı özellikleri Etrüsk tanrıçası Menrva'dan gelir. Yerli Roma savaş tanrıçası Nerio da Minerva'nın bir önceli olarak görülebilir.

Roma'nın kişileştirilmiş tanrıçası çoğu kez Minerva olarak tasvir edildiğinde, Minerva'ya tapınmanın en çok Roma kentinde öne çıkması şaşırtıcı değildir. Roma'nın Capitolium tapınağında Jüpiter ve Iuno'yla birlikte ona da yer verilirdi. Başka bir önemli tapınma merkezi Minerva Medica tapınağıydı (1). Sureti biçimindeki bir idolün "kent kısmeti" sıfatıyla saygı gördüğü Troya'dan ilk kez Aineias tarafından getirildiği söylenirdi. Roma'da idolün saklandığı yer Vesta tapınağıydı. Efsaneye göre, bu idol korunduğu sürece Troyalı göçmenlerin soyundan gelenler başarılı olacaktı. Mart ortasını izleyen beşinci günde Minerva'nın en büyük şenliği Quinquatria kutlanırdı. Tanrıçanın doğum günü 19 Mart'ta başlayan oyunlar beş gün sürerdi ve bunun üç günü gladyatör dövüşlerine sahne olurdu.

1

2

Minerva Kılığındaki Anna Perenna Bakire tanrıça Minerva savaş tanrısı Mars'ın kurlarına yüz vermez (2). Bu aşkla yanıp tutuşan Mars, Roma yeni yıl tanrıçası ve zamanın anası Anna Perenna'dan ("her yıl meydana gelen") yardım ister. Anna Perenna yardımcı olmak yerine Minerva gibi giyinerek örtülü halde Mars'ın yanına gider. Mars bu görünüme kanarak yaşlı tanrıçayla evlenir. Anna Perenna için her yıl 15 Mart'ta yapılan şenlikte Romalı genç kızlar bu meşhur oyunun anısına açık saçık şarkılar söylerdi.

Domitianus Tapınağı

İmparator Domitianus (solda; MS 51-96) Minerva'ya kişisel koruyucu tanrıçası olarak saygı gösterirdi. Roma'daki Nerva Forumu'nda onun için büyük bir tapınak (sağda) yaptırmıştı. Tanrıçanın mitolojisini ve kültünü tasvir eden kabartmaların yer aldığı tapınak daha sonraları tanrılaştırılan imparatorlara ait heykellerin konması, imparatorluk ailesi ile Roma panteonu arasında ideolojik bağlantıyı pekiştirdi. Tapınak Papa V. Paulus'un emriyle 1606'da yıkıldı.

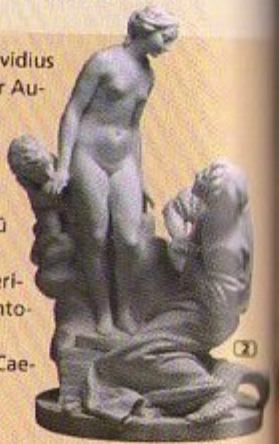

3

Elişi Ustalarının ve Sanatçıların Tanrıçası Minerva zanaat tanrıçası kimliğiyle esnaf loncalarının koruyucusu sayılırdı. Roma öncesi dönemde Minerva muhtemelen iplik eğirme ve dokuma sırasında kadınları kollayan bir ev tanrıçasıydı. Roma kültü bu rolün ötesine geçerek, geleneksel anlayışa göre erkeklere özgü zanaatların yanısıra sahne sanatlarını kapsayan bir düzeye ulaştı (3, Minerva musalarla birlikte). Minerva ölümlü Marsyas'a verdiği çift borulu çalgı "aulos"un mucidi kabul edilirdi. Liber Pater ("özgür varlık" kimliğiyle Bacchus) ve Apollon'la birlikte müziği, şiiri ve tiyatroyu koruduğuna inanılırdı.

Ovidius'un Metamorphoses *Kitabı*

İmparatorluk döneminin ilk şairlerinden Ovidius (1) açık saçık aşk şarkılarıyla ve İmparator Augustus tarafından sürgün edilmesine yol açan *Ars amatoria* (*Aşk Sanatı*) kitabıyla ünlüdür. *Metamorphoses* (*Başkalaşımlar*) kitabı ise yaratılıştan itibaren Yunan mitolojisine özgü ölümlü ve ölümsüz figürlerin başka şeylerin yanısıra hayvanlara, ağaçlara ve su kütlelerine dönüştüğü mucizelerin mizahi bir antolojisidir. Hikayelerinin (4, İkaros ve Daidalos) arasına, tanrılaştırılan Julius Caesar'a bir zafer şarkısını da içeren ironik ve felsefi gözlemler de serpiştirmiştir.

Philemon ve Baucis Gezgin kılığına girmiş olan Jupiter ve oğlu Mercurius kalacak bir yer arar. Sadece Philemon ve Baucis adlı yardımsever ve yaşlı bir çift kapısını açarak onlara yemek verir (3). Tanrılar çifti ödüllendirmek için evlerini bir tapınağa çevirir. Ama yaşlı çiftin istediği tek şey asla birbirinden ayrılmamaktır. Bunun üzerine, öldükten sonra yan yana duran ve dalları birbirine sarılmış olan iki ağaca dönüştürülürler.

Pygmalion İçine kapanık bir heykeltıraş olan Pygmalion, fildişinden yaptığı bir güzel kadın heykeline âşık olur (2). Aphrodite'nin şölen gününde tanrıçaya yakararak bu heykel kadar cana yakın bir eş ister. Ama Aphrodite aslında içinden neyin geçtiğini anlar. Adamın evine dönünce dokunup sarıldığı heykel kımıldamaya başlar. Kadın canlanır ve evlenen çiftin Paphos adlı bir kızı olur.

- İanus kapıların, girişlerin, başlangıçların ve bitişlerin tanrısıydı
- Biri genç, öbürü yaşlı olmak üzere geleceğe ve geçmişe bakan iki yüzü vardı
- Ocak ayının Batı dillerindeki karşılığı İanus'tan gelir
- Ara sıra dört yüzlü bir figür olarak tasvir edilirdi

İanus

Girişlerin (1, İanus Takı), eşiklerin, çeşmelerin ve medeni hukukun tanrısı İanus, az sayıdaki otantik Roma tanrılarından biriydi. Roma panteonundaki rolü tanrılar ile insanlar, gençler ile yaşlılar ve ilkel halklar ile uygar halklar arasında arabuluculuk olarak nitelendirilebilir. İanus ayrıca tarımın kurucusu ve Roma'dan geçen Tiber Nehri'nin atası sayılırdı. İanus'un iki başlı görünümü tanrıların kapıcısı olma konumunun yanısıra zaman içinde ileriye ve geriye bakma yeteneğini yansıtır. Onu başlangıçların ve bitişlerin tanrısı yapan bu güçtür. Hatta İanus'un barış ve uyuma dayalı altın çağda Latium'u yönettiği söylenirdi.

İanus'a tapınma Roma dönemi boyunca sürdü. Hasadın iyi geçmesi için ilk ürünler ona verilirdi. İanus'a hediyeler verme ve dualar okuma Roma Yeni Yılı'nın habercisi sayılırdı.

(1)

İanus ve Sabinler Sabinlerin kralı Titus Tatius ülkesindeki kadınların Romalılarca kaçırılması (2) nedeniyle Romulus'a savaş açtığında, ordusunun başına geçer ve Roma'yı sinsice ele geçirme yolunu arar. Bir Roma komutanının kızı olan Tarpeia'nın rüşvetle askerlerini içeriye almasını sağlar. Tanrıça Iuno da Sabinlere yardım elini uzatır ve askerlerin rahatça kente girmesi için kapıları söker. Ama İanus saldıran askerlerin üstüne sıcak ve kükürtlü bir su kaynağını yönlendirerek onları püskürtür.

İanus'un Kapıları Romulus'un ardılı Numa Pompilius başa geçtiğinde Roma kenti sürekli savaş halindedir. Roma Forumu yakınında İanus Geminus ("İkiz") adına bir tapınak yaptırır; tapınağa savaş zamanında açılmak ve barış zamanında da kapatılmak üzere doğuya ve batıya bakan köprülü tunç kapılar takılır. Ne yazık ki, Roma tarihinin savaşçı seyri yüzünden cumhuriyet döneminde kapılar yalnız bir kez kapanır. Augustus döneminde kapıların ikinci kez kapatılışı (3) imparatorluk döneminin başlangıcının işareti sayılır.

(3)

İanus'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Tanrılaştırılan İmparatorlar, İmparator Augustus, bkz. s. 220-221
Iuno, Sabinlere Yardım Edişi, bkz. s. 208-209
Sabin Kadınlarının Kaçırılışı, bkz. s. 202-203
Romulus, bkz. Romulus ve Remus, s. 200-201

Roma Tanrıları ve Ayları

Eski Roma yılında (sağda, takvim) bir bölümü tanrıların adını taşıyan on ay vardı. İlk ay İanuarius (Ocak) İanus'a, Martius (Mart) ve Venereus (Nisan) ise Romulus ve Aineias'ın tanrısal ebeveynleri Mars ve Venüs'e adanmıştı. Februarius (Şubat) bir törensel arınma olan Februa'nın yapıldığı aydı. Mayıs ve Haziran aylarına verilen Latince adların kaynağı Roma bereket tanrıçası Maius ve Iuno'ydu. Takvimin geri kalan ayları önceleri dosdoğru sayılarla belirtilirdi. Julius Caesar ve Augustus'un tanrılaştırılmasıyla birlikte, Temmuz ve Ağustos aylarına onların anısına ad verildi.

Ganeşa, Hint Tanrılarının Kökeni: s. 304

- Ceres eski bir İtalyan tahıl ve tarım tanrıçasıydı
- Yunan tahıl tanrıçası Demeter'le bağlantılıydı
- Pluto'nun kaçırdığı Proserpina onun ve Jüpiter'in kızıydı
- Aventinus Tepesi'ndeki tapınağı pleb tabakasıyla ilgili işlerin bir merkeziydi
- Pater Liber ve Proserpina'yla beraber bir üçlü oluştururdu
- İlk başta yer tanrıçası Tellus'la birlikte tapınırdı; bunun yerini daha sonra Demeter kültü aldı
- Elinde bir meşaleyle ve boynunda bir buğday başağı çelengiyle tasvir edilirdi; başka bir simgesi toprakla bağlantısını temsil eden yılandı

Ceres

Satürnüs ile eski Roma tanrıçası Ops'un kızı olan Ceres, Roma tahıl ve bereket tanrıçasıydı. Sicilya kökenliydi ve çoğu kez yer tanrıçası Tellus'la ilişkilendirilirdi. Efsaneye göre, Jüpiter'den olan kızı Proserpina, ölüler diyarının tanrısı Pluto tarafından kaçırılır. Jüpiter'in Capitolium'daki tapınağı örnek alınarak inşa edilen Aventinus Tepesi'ndeki Ceres tapınağı, Yunan kökenli tanrılarla bağlantısını açıkça gösterir. Cumae kahinine danışılarak inşa edilen bu tapınakta heykelleri bulunan Ceres, Proserpina ve Pater Liber üçlüsü, Eleusis gizem ayinlerini yönettiğine inanılan Demeter, Persephone ve Dionysos'un (bazen Pluto) oluşturduğu Yunan tanrılar üçlüsüne denk düşer.

Ceres'in ölümle de bağlantılı olmasının sebebi sadece kızının ölüler diyarında Pluto'nun eşi olarak hüküm sürmesi değil, aynı zamanda doğadaki yaşam ve ölüm döngüsünün insan yaşamındaki döngüyle paralellik taşımasıydı. Bir aile mensubu öldüğünde evi arındırmak için Ceres'i onurlandırma gibi ayinlerin yıl boyunca yapılması bu role işaret eder.

Cerealia

12 Nisan'da başlayan Cerealia şenliği Ceres'in onuruna kutlanırdı. İlk başta yalnız kuraklık zamanlarında düzenlenirken, imparatorluğa geçişle birlikte her yıl yapılmaya başladı ve süresi de zamanla sekiz güne çıktı. Şenlik sırasında kadınlar Ceres'in kızı Proserpina'yı ölüler diyarında aramasını canlandırmak üzere sokaklarda meşalelerle koşardı. Dördüncü gündeki Fordicidia ("İnek öldürme") Ceres'in yer tanrıçası Tellus'la ilişkili yönünü kutlamaya yönelikti. Gebe inekler kurban edilirdi ve doğmamış buzağılarını yakarak elde edilen kül, koyun sürülerini arındırmada kullanılırdı. Şenliğin son gününde Circus Maximus'ta yapılan savaş arabası yarışları, güneşin yörüngesini simgelemek üzere kuyruklarına meşaleler bağlanmış tilkilerin serbest bırakılmasıyla başlardı.

Pleblerin Tanrıçası Çiftçilerin ve tahıl üretiminin koruyucu tanrıçası Ceres'in (3) ürünlerini yetiştirip satan pleb sınıfıyla (2, film sahnesi) güçlü bağlantısı vardı. Aventinus'taki tapınağı hem Senato, hem de pleb meclisi bir arşiv olma yönüyle önemli bir siyasal merkezdi. Cerealia ve diğer şenliklerden sorumlu pleb memurlar (*aediles*) çalışmalarını oradan yürütür ve tapınağın çeşitli işlevlerini denetlerdi. Bu işlevlerden biri de bizzat tanrıçanın bir armağanı sayılan bedava tahılın yoksullara dağıtılmasıydı.

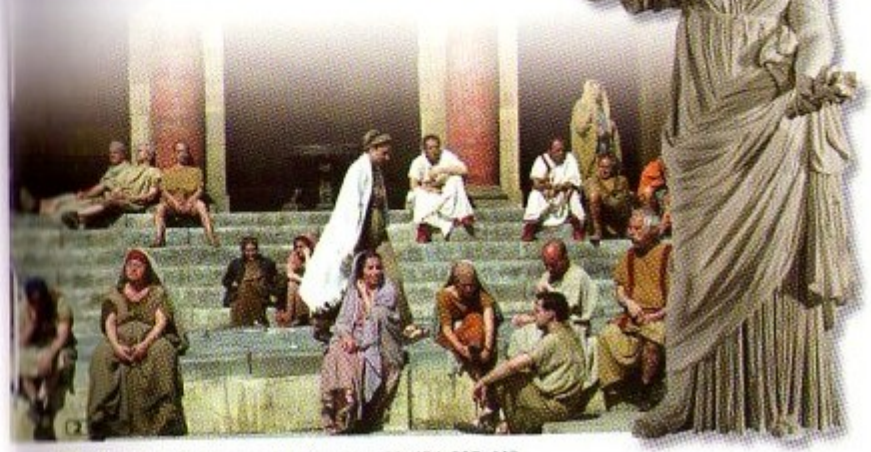
Sibyl Kitapları Sibyl denen kadın kahinler açmazlar için öğütlerde bulunurdu. Efsaneye göre, isimsiz bir sibyl (1) dokuz kehanet kitabını Etrüsk kralı Tarquinius Priscus'a satmayı önerir. Ancak, kral fiyatı çok yüksek bulduğundan öneriyi geri çevirir. Kahinin altı kitabı yakmasından sonra, yumuşayarak geri kalan üçüne toplam fiyatı öder. Capitolium Tapınağı'nda tutulduğu söylenen bu kitaplara savaşlarda ya da salgın hastalıklarda başvurulurdu. Demeter gibi birçok Yunan tanrısının Roma panteonuna girişi bu kehanetlere bağlanırdı.

Ceres'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Demeter, Ceres'in Yunan Mitolojisindeki Karşılığı; bkz. s. 130-131

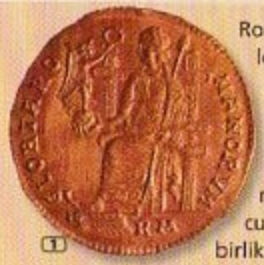
Hades ve Persephone, Pluto ve Proserpina'nın Yunan Mitolojisindeki Karşılıkları; Ceres'in Kızının Kaçırılışı; bkz. s. 154-155

Jüpiter, Ceres'in Kızının Babası; bkz. s. 206-207

Gaipten Haber Verme ve Kehanet: s. 120, 134, 207, 447

Kişileştirilen Erdemler

1

2

Romalılar aslında soyut ilkeler olan erdemleri, somutlaştırmak için tanrılar biçiminde kişileştirirdi. Bu ilkelerin neredeyse hepsi siyasal ya da kamusal erdemlerde ve sırf Roma'ya özgü sayılırdı. İlk başta cumhuriyetin erdemleri olmakla birlikte, daha sonra imparatorlarca da benimsendi. Kişileştirilen erdemler arasında Justitia ("adalet") (2), Libertas ("özgürlük"), Salus ("toplumsal refah"), Fides ("devlete bağlılık") ve Victoria ("savaşta zafer") (4, İmparator Traianus'la birlikte) vardı. Bu erdemlerin yanısıra Roma kentinin kişileştirilmiş biçimi olan tanrıça Roma, (1) devlet sikkelerinde imparatorlarla birlikte yer alırdı. Askeri zaferlerin anısına erdemlere ilişkin heykellerin bulunduğu tapınaklar yaptırılırdı. Cumhuriyet döneminin başlarında soyluların avamla siyasal uzlaşmasını kutlamak üzere Concordia ("uyum") (5) için yaptırılan tapınak zamanla Roma Senatosu'nun toplandığı bir yer haline geldi.

4

Hıristiyanlık Döneminde Erdemler Hıristiyanlığın başta Dağdaki Vaiz ve Korinthoslulara Mektup bölümleri olmak üzere Kitab-ı Mukaddes'ten alınmış ve kendine özgü erdemleri vardı. İkinci metinde Havari Paulus iman, sevgi ve umudun ana Hıristiyan erdemleri olduğunu belirtir. Hıristiyanlar pagan Roma dinini reddetmekle birlikte, bir sanatsal kavram olarak erdemlerin kişileştirilmesini inançlarına uyarladı. Özellikle İtalyan Rönesans dönemindeki Hıristiyan sanat

3

eserlerinde erdemler sıklıkla putti (3), yani çıplak erkek bebek figürleri olarak karşımıza çıkar ve Kitab-ı Mukaddes'te adları geçen havarilere ya da figürlere eşlik ederken görülür.

5

Tanrılaştırılan İmparatorlar

- Romulus'a ölümünden sonra tanrı Quirinus kimliğiyle tapılmaya başlandı
- Kutsal kraliyet anlayışı Doğu kökenli bir unsurdu
- Roma imparatorlarını tanrılaştırma yoluna devlete bağlılığı sağlamak amacıyla başvuruldu
- Bu süreç, yaşayan bir tanrı olarak nitelendirilen Caesar'la ve tanrının oğlu sayılan Augustus'la başladı
- Tanrılaştırılmış figürler olarak imparatorlara kurban sunmak önemliydi
- Roma'nın Hıristiyanlaşmasıyla birlikte, yönetici kişiler İsa'nın yeryüzündeki vekilleri sayılmaya başlandı

Tanrılaştırma (*apotheosis*) kentin ilk kralı Romulus'la başlayan bir Roma geleneğiydi. Ancak bu uygulama Büyük İskender ilk örnek olmak üzere, Doğu kültüründen etkilenen Helenizm'den miras alınmıştı. Başlangıçta imparatorlar ancak ölümlerinden sonra tanrılaştırılırdı. Hükümdar daha sağken imparator kültünün oluşması Caesar ve Augustus'la başladı. Ama tanrılaştırma esas itibariyle kişiye değil, daha ziyade imparatorun temsil ettiği devlet düzenine dönüktü. İmparatora tanrı olarak tapınma Roma'ya bağlılığın bir kanıtı olarak istenirdi.

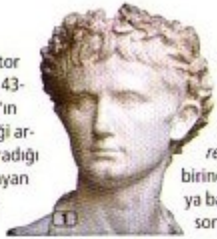
Constantinus'un döneminde (MS 306-337) imparatorluk ailesinin Hıristiyanlığı benimsemesiyle birlikte, imparatorlar tanrısallık ya da tanrısal köken yönündeki tüm savlardan vazgeçti. Bunun yerine, İsa'nın vekili (*Vicarius Christi*) sıfatıyla "evrensel" (*ecumenical*) konsilleri toplayıp başkanlık ederek, yeni kilisenin işleyişini düzenlemeyi ve teolojik görüş ayrılıklarını gidermeyi üstlendi. Bunun kapsamı sonraları imparatoru siyasal, ruhani ve kiliseyle ilgili sorunlarda en yüksek makam haline getiren "devletin üstünlüğü" düşüncesiyle İustinianos (hd MS 527-565) tarafından genişletildi.

İlk Hıristiyanlar ve İmparator Kültü

İmparator kültü Augustus döneminde sağlam bir temele kavuştu. Ancak çoktanrıcılığa ve putperestliğe karşı olan ilk Hıristiyanlar, bir pagan ilah ya da bir "tanrısal" imparator için düzenlenmesine bakmaksızın, halka açık kurban törenlerine katılmayı reddetti. İmparatora kurban sunmaktan kaçınmanın vatana ihanet sayılması nedeniyle, birçok Hıristiyan sırf bu yüzden baskılara maruz kaldı.

Tanrısal Hükümdarlar: s. 48, 84, 201, 336, 368

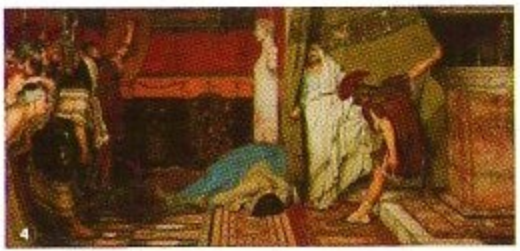
Augustus İmparator Augustus (**1**, hd MÖ 43-MS 14) Julius Caesar'ın evlatlığı ve belirlediği arkadaşıydı. Caesar'ın uğradığı suikasttan önce yaşayan tanrı payesini kabul etmesi nedeniyle, Augustus çok geçmeden *divi filius* ("tanrının oğlu") ve *primus inter pares* ("eşitler arasında birinci") olarak anılmaya başladı. Ölümünden sonra Senato'nun verdiği *divus* ("tanrısal") statüsüyle ona bir tanrı olarak tapınmanın yolu açıldı. Romalıların gözünde Augustus barışı (*Pax Romana*) sağlama, iç savaşları sona erdirme ve imparatorluk sınırlarını genişletme yönündeki uğraşlarından dolayı bir kurtarıcı figürdü.

Titus Titus Flavius Vespasianus (hd MS 79-81) iyi işleyen yönetimiyle ünlenmişti. Ona göre, imparatorun görevi uyruklarına günlük yaşamda yararlı olmaktı; bu nedenle Euergetes ("yararlar getiren") sıfatıyla anılırdı. Günümüzde daha çok Kudüs'teki Yahudi tapınağını yıkmasıyla tanınmasına karşın, babası Vespasianus'un (**2**, Titus ve Vespasianus) başlattığı Colosseum'un yapımını tamamlama ve MS 79'daki Vezüv Dağı püskürmesinin mağdurlarına yardımcı olma gibi yönleri de vardı. Bu nedenle ölümünden sonra tanrılaştırıldı.

Damnatio Memoriae Roma hukukuna göre vatana ihanet suçunda uygulanan Damnatio Memoriae cezası, kişinin malvarlığına el koymayı ve varlığına ilişkin tüm izleri silmeyi öngörürdü: Adı kamusal yazıtlardan kazınarak çıkarılır, heykelleri biçimsizleştirilir ve sikkelerdeki yüzü silinirdi. Patrici denen soylular böyle bir suçlamaya özellikle maruz kalabilirdi. Bir imparatorun ölümünden sonra, Senato toplanarak imparatoru tanrılaştırmaya ya da lanetlemeye karar verirdi. Örneğin, kundakçılığına dair söylentiler çıkan Neron (**3**, hd MS 54-68) daha sağken Romalıların düşmanı ilan edildi ve ölümünden sonra lanetlendi. Çılgın bir tiran olan Caligula (hd MS 37-41) suikasta kurban oldu (**4**) ve aynı şekilde lanete uğradı. Lanetlenen imparatorların sayısı otuza varacak kadar yüksekti; ama çoğu siyasal sebeplerle bunların itibarı iade edilirdi. Lanetleme bir bakıma tehlikeli bir işti; kutsal sayılan imparator makamına değil, kişiye yönelik olması önemliydi.

Roma'da Doğu Tanrıları ve Kültleri

İmparatorluk dönemiyle birlikte Roma'da bazı yeni kültler yayıldı. Bunların birçoğu Mısır tanrıçası İsis, Frigya tanrıçası Kybele (3) ya da İran tanrısı Mithras gibi ilahları odak alan Doğu kaynaklı kültlerdi. Özellikle imparatorluk döneminin sonlarında, Doğu kültürlerinin Roma üzerindeki etkisi belirgin biçimde arttı. Bu gelişme halkın kişisel dine ve kurtuluşa duyduğu ihtiyacın güçlenmesiyle çakıştı. Çoğu kez gizemli bir yapı taşıyan Doğu kültlerinin ortak bir ilkesi, ölümün izini sürmek ve tanrı sayesinde dirilmekti. Libya'da doğan ve Suriyeli bir güneş rahibinin kızıyla evlenen Septimius Severus'un başlattığı Severus hanedanı döneminde (MS 193-235) Doğu kültlerinin Roma'ya akını yoğunlaştı.

Heliogabalus ve Elah-Gabal Heliogabalus (1) gösterişe düşkün Roma imparatoru Marcus Aurelius Antoninus (hd MS 218-222) için kullanılan bir lakaptır. Bu imparatorun doğup büyüdüğü Suriye kenti Emesa, Suriye güneş tanrısı Elah-Gabal'a tapınılan bir merkezdi. Gençliğinde koruyucu tanrısının kültüne bağlı bir rahip olan Marcus Aurelius, tahta çıktığında Elah-Gabal kültünü Roma'ya taşıdı ve Roma tanrısı Sol Invictus'la ("yenilmez güneş") özdeşleştirdi. Ama Sol Invictus'un Jüpiter de dahil tüm yüce tanrılarla eşanlamlı olduğunu ileri sürünce, tutarlı bir devlet kültü yaratmayı başaramadı.

Mithras MS 1-4. yüzyıllar arasında Roma orduları askeri seferler sırasında tanıdıkları İran kökenli Mithras kültünü benimsedi. Sıkı bir hiyerarşiye ve kabul törenlerine dayanan bu gizem dininin (2, Mithras kültünde Satürnüs) mitolojisi çok az bilinmektedir. Kültün kilit görüntüsü olan tauroctonium ("boğa öldürme") sahnesinde, İran giysileri içindeki Mithras'ın pınar cinini simgelediği sanılan boğayı öldürüşü tavir edilir. Mithraeum denen kült tapınağı bir evren görüntüsü taşıyan ve toplu yemekler için yan peykelerin bulunduğu bir mağaraydı.

Mithra: s. 58

Viking Mitolojisi

Viking mitolojisinin en gözde figürlerinden biri Thor'dur.

Viking Mitolojisi

Kuzey Avrupa, geçmişte savaş alanındaki bireysel cesareti ve zaferi yüceltici karmaşık bir inançlar dizisinin serpildiği bir bölgedir. İnsanların ve tanrıların başından geçen olayların iç içe geçtiği dramatik kahramanlık öykülerini içeren bu Viking mitolojisi günümüze kadar popülerliğini korumuştur. İlham verdiği birçok büyük sanatçı ve düşünür vardır. Bunlardan biri de efsanelerde çizilen karakterlerdeki zaman ötesi niteliği gören romantik Alman besteci Richard Wagner'dir (1, Richard Wagner'in *Nibelungen Yüzüğü* operasında Wotan, 1910).

Viking mitolojisi, şimdiki İskandinavya ve Orta Avrupa bölgelerine yerleşen Germen kabilelerinin efsanelerine dayanır. Bu mitolojinin etkisi MS 1000'e doğru Batı Rusya'nın bazı kesimlerine ve Kuzey Amerika'nın doğu kıyısındaki Vinland bölgesine kadar ulaştı. MÖ 400'den MS 10. yüzyıla kadar Kuzey İtalya Lombardları ve İzlandalılar gibi Germen kabilelerinin temsil ettiği çeşitli kültürler ortaya çıktı. Bu kültürlerin hepsi temelde benzer dinsel inançlara, benzer bir mitoloji ve kozmolojiye sahipti. Gerek efsaneler, gerekse tanrı adları bakımından kabileden kabileye çok az değişkenlik vardı. Örneğin, Viking panteonunun ana tanrısı Odin, Güney Germen kabileleri arasında Wotan adıyla anılırdı.

Efsanelerin sözlü gelenekle aktarılmasından dolayı, tanrılar ve inançlar konusunda o döneme ait çok az yazılı kaynak vardır. Günümüze ulaşanların birçoğu da arkeolojik eserlerdir. Bazı runik yazıtlar bir yana bırakılırsa, eldeki başlıca yazılı kaynaklar MS 100 dolaylarında Roma görüşleri ve inançlarıyla karşıtlık temelinde Germen kabilelerinin göreneklerini ve dinini anlatan Romalı yazar Tacitus'a ve MS 13. yüzyılda eski İzlanda yazısıyla kaleme alınmış *Edda* derlemelerine dayanır. Hıristiyanlığın yayılması sırasında yazılmış oldukları için, *Edda* derlemelerinin Viking mitolojisi için bir kaynak olarak taşıdığı değer tartışmalıdır. Ama sahihliklerine karşı çıkılabilse bile, hâlâ Viking tanrılarına ve efsanelerine ilişkin en önemli kaynaklardır.

İnsanların besin ve toprak için çekiştikleri İlkçağ ve Ortaçağ Avrupası'nın kararsız ve tedirgin ortamında geçmiş olmaları nedeniyle, Viking efsanelerinde ihanet ve vefasızlık temalarının bulunması şaşırtıcı değildir. Güven sarsıcı davranışların ölesiye kavgalara (2) yol açması mümkündü; bu durum çoğu kez rakip bir klana yarayacak şekilde kabileyi zayıflatırdı. O dönemde Germen toplumu ortak bir ataya ya da öndere bağlılık üzerine kuruluydu; birçok mitolojik öykünün aile içi ihanetle ilgili olması bunun bir sonucuydu. İnanışa göre, tanrıların da aşağı yukarı insanlar gibi, evli eşlerden, oğullar ve kızlardan, erkek ve kız kardeşlerden oluşan bir uygarlık düzeni vardı. Bu aile ilişkilerinden ve tanrılar arasındaki iç çekişmelerden kaynaklanan olası sorunlar besbelli ki yoğun ilgi görmekteydi.

Viking tanrıları hem doğal, hem de insani özelliklere sahip varlıklar gibi algılanırdı. Tek gözlü ve başlığı yüzüne inmiş Odin örneğinde olduğu gibi, tanrı tasvirleri bazen akılda iz bırakacak bir canlılık taşır. Hatta tanrıların insanlar gibi davrandığına, öfke, kıskançlık, sevgi ve korku gibi temelde insana özgü duygularla hareket ettiğine inanılırdı. Böyle insani duygulara doğal olarak insani kusurlar eşlik ederdi. Örneğin, "herkesin babası" olarak da bilinen

Odin, dil ve şiir tanrısı olmanın getirdiği becerileri hince ve düzenbazca amaçlar için kullanmasıyla, hatta yeminlerini bozmasıyla tanınırdı.

Viking mitolojisi tanrıların eski hasımlarla, devlerle birçok şiddetli kapışmasından söz etmekle birlikte, kendi aralarındaki kavgaları da anlatır. Tanrılar Aesir ve Vanir adlı iki aileye bölünmüştür. İki klanın çatışması "dünyanın ilk savaşı" olarak adlandırılır. Paradoksal biçimde, daha barışçıl Vanir ailesi savaşta üstünlük kazanırken, saldırgan Aesir ailesi üst üste yenilgilere uğrar. Gittikçe zayıf bir konuma düşen Aesir sonunda husumete son vermeyi ve Vanir'e eşit statü tanımayı kabul eder. Sonraki gelişmeler yüzünden ateşkes bozulur ve iki taraf sürekli bir tedirginlik içinde kalır. Viking mitolojisi böyle yenişememe durumlarının yol açtığı sonu gelmez ve çözümsüz çatışmalarla doludur. Bu çatışmalar yeryüzünde sürüp giden yaşamın ve dirilme olasılığıyla bireysel ölümün oluşturduğu ikiliğe dönük bir takıntıyı yansıtır. En önemlisi, Ragnarok çatışmasına kadar yeni bir dünyanın doğmayacağına inanılır, bu kıyamet anlayışı Avrupa mitolojisinde Vikinglere özgü bir şeydir.

Germen kabilelerinin düşüncelerini ve görüşlerini yansıtan böyle kısa kesitler, tanrılara nasıl tapınıldığına ilişkin bir anlayışa varma açısından büyük önem taşır. Başlı başına efsaneler bunun içyüzünü anlamaya çok az katkı sunar; tapınma ayinine ya da doktrinine dair kesinlikle hiçbir şey içermez. Büyük yerleşmelerin ve merkezi bir yönetimin sağladığı bütünlükten yoksun olan Vikinglerin gezgin yaşam tarzı nedeniyle din oldukça düzensizdi. Tapınaklar çok nadirdi; ayinlerin ve törenlerin çoğu kutsal sayılan açık yerlerde yapılırdı.

Tanrılar için düzenlenen en yaygın ayin *blot* sırasında genellikle domuz ya da at olmak üzere hayvanlar kurban edilirdi (3). Özel güçler taşıdığına inanılan kurban kanı hem tanrı heykellerinin, hem de ayine katılanların üstüne serpilirdi. Böyle ayinlere tanrılara dileklerde bulunmak ve onları yatıştırmak için başvurulurdu. Sözgelimi, şimşek ve gök gürlemesi tanrısı Thor, denizci (4) Vikingler için herhalde çok önemliydi ve büyük olasılıkla bir deniz yolculuğuna çıkmadan önce onun huzurunda bir *blot* düzenlenirdi.

Efsanelerden Germen kabilelerinin dünya görüşüne ilişkin başka bir şey de öğrenilir. Viking inanışına göre dünya kaosla ve doğanın temel karşıt unsurları buz ile ateş arasındaki bir yarılmayla başlar. Ymir denen kaos bu iki karşıt unsurun çarpışmasıyla ortaya çıkar. Bir ilkçağ devi olan Ymir'in buz devleri soyunun babası olduğu söylenir. Bu devlerden Odin'in de aralarında bulunduğu tanrılar doğar. Ymir öylesine azman ve musibet hale gelir ki, Odin ve iki erkek kardeşi onu öldürür. Bedeninden akan kan o kadar büyük miktara ulaşır ki, neredeyse tüm buz devlerini boğar. Odin ve kardeşleri Ymir'in cesedini kullanarak, dokuz dünyadan oluşan evreni yaratır. İnsanların yaşaması için devin kaşlarından yaratılan yere Midgard adı verilir. Yggdrasil ("dünya ağacı") denen büyük bir alıç ağacı, dokuz dünyayı birbirine bağlayan kökleriyle evreni ayakta tutar.

Viking efsanelerinin zenginliği ve etkileyiciliği hiç kuşkusuz bu büyük sözlü geleneğin özgürlüğünden gelir. Onları yaratan insanlarla büyüyüp geliştikleri için akışkan halde kalan öyküler, dönemin korkularını ve umutlarını yansıtan bir ayna işlevini görür; böylece insanlık haline ve Germen kabilelerinin zihniyetine ilişkin büyük bir kavrayış zenginliği sunar. (4)

- Viking baş tanrısı Odin hem dünyanın, hem de insanların yaratıcısı sayılırdı
- Germen kabileleri arasında Woden adıyla da anılırdı; Batı dillerinde Çarşamba için kullanılan kelimenin kökeni bu addır
- Tacitus onu Roma tanrısı Mercurius'la ilişkilendirmişti
- Odin bir savaş tanrısı olarak, çoğu kez hedefini asla şaşmayan mızrağı Gungnir'le ve yüzüğü Draupnir'le birlikte tasvir edilirdi
- Ayrıca bir bilgelik, büyü, şiir, kehanet, zafer, avcılık ve ölüm tanrısıydı
- Simgesi üç üçgenli bir düğüm olan valknut'tu
- Huginn ve Muninn adlı iki kuzgunu, Freki ve Feri adlı iki kurdu, Sleipnir adıyla anılan sekiz bacaklı bir atı vardı

Odin'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Frigg, Odin'in Karısı, bkz. s. 242-243

Ragnarok, bkz. s. 238-239

Thor, Odin'in Oğlu, bkz. s. 232-233

Valhalla, Odin'in Sarayı, bkz. s. 246-247

Efsanelerde Hayvanlar: s. 104, 322, 424

Odin

Odin'in kuzgunlarından biri

İki Viking tanrı sülalesinden Aesir'in baş tanrısı olan Odin, dünyanın ve ilk insanın yaratıcısı sayılırdı. Bir savaş tanrısı olmakla birlikte, büyüye, şiire ve güzel sanatlara dönük ilgisiyle de tanınırdı. Onunla ilgili birçok öykü bilgiye ve bilgeliğe dönük sürekli arayışını yansıtır.

Efsaneye göre, Odin'in kuzgunları Huginn ve Muninn evrenin her yanında uçup haberler toplayarak ona yardımcı olur. Havada gidebilen sekiz bacaklı bir at olan Sleipnir (1) adlı binek hayvanı da ona eşlik eder. Çeşitli tanrıçalardan ve dişi devlerden doğan birçok çocuğu vardır; Thor ve Baldur adlı tanrılar da bunlar arasındadır. Odin'in Asgard'daki sarayı Valhalla, tüm cesur savaşçıların öldükten sonra gittiği yerdir. Vikinglere göre Odin, gücün ve iktidarın kişileşmiş biçimiydi. Bu nedenle ona pek çok kraliyet soyunu başlatan kişi payesi verilirdi.

Odin'in Yggdrasil'e Asılı Halde Runik Alfabeyi Sökü-şü Odin her zaman daha çok bilgi edinmeye çalışır. Runik alfabenin (2) tanrısal gizlerini öğrenmek için, ayaklarıyla dünya ağacı Yggdrasil'in dallarına asılı halde durur. Runik alfabenin dilini sökmeyi başarırsa, evrenin nasıl işlediğini de anlayacaktır. Orada hiçbir şey yemeden içmeden dokuz gün dokuz gece asılı kalır; bu arada destek aldığı mızrağı Gungnir de sürekli böğrüne batar. Çektiği acıların karşılığı olarak, evren ona runik alfabenin gizlerini gösterir, ayrıca dokuz büyülü şarkıyı ya da tılsımı öğretir. Bu marifetinden dolayı bazı Viking kaynaklarında Hangatyr ("asılı olanların tanrısı") olarak anılır. Efsaneye göre, tanrı Heimdall'ın ölümlü oğlu Jarl'a öğrettiği runik alfabe zamanla insanlar arasında yayılır.

Runik Alfabe

Runik alfabe aynı zamanda gaipten haber vermenin bir aracıydı. Bu iş için her harf bir taşın ya da tahta parçasının üstüne yazılırdı. Daha sonra bunları çekerek ya da yayarak her simgenin ardındaki anlam açığa çıkarılırdı. Viking mitolojisinde runik alfabenin gizlerinden sıklıkla söz edilmesine karşın, bunların aslında nasıl kullanıldığını ayrıntılı olarak açıklayan hiçbir kayıt yoktur. Kazılarda runik yazıların yer aldığı birçok taşın çıkması, bu alfabenin mistik amacın yanısıra günlük işlerde de kullanıldığını gösterir.

Odin'in Bilgelik Uğruna Gözünü Feda Edişi Odin bir gün Yggdrasil'in köklerinin altında duran "en yüksek bilgelik kuyusu"nu aramaya koyulur. Suyunu içen kişiye olağanüstü bir kavrayış kazandıran bu kuyunun başında azgın dev Mimir nöbet tutmaktadır. Bir gezgin kılığına giren Odin kuyuya ulaşmaya çalışır; ama yolunu kesen Mimir önce bir şeyini feda etmesi gerektiğini söyler. Gözünü oyup çıkaran (3) Odin'in içtiği bir avuç su geçmişi, bugünü ve geleceği görmesini sağlar. Yüce bilgeliğe ancak bir bedelle ulaşılacağını hatırlatan bir yadigar olarak kuyunun dibinde kalır.

Thoth - Hiyeroglifin İcadı: s. 99

- Thor, Vikinglerin gök gürlemesi ve şimşek tanrısıydı
- Birçok kimse ondan koruma dilerdi; dürüst evliliklerle de bağlantılı olduğuna inanılırdı
- Çoğu kez elinde çekici Mjolnir'i taşırken ve iki keçinin çektiği bir arabayla bulutlar içinde dolaşırken tasvir edilirdi

Thor

Mjolnir 8. yüzyıldan itibaren İskandinavya'nın Hıristiyanlaşmasına karşı çıkmanın bir simgesiydi

Güçlü gök gürlemesi tanrısı Thor (1) Viking mitolojisinin en çok bilinen figürlerinden biridir. Efsanelerde Odin'in oğlu olduğu, aynen onun gibi çabuk parladığı ve dövüşmeyi sevdiği belirtilir. Buğday tanrıçası Sif'le evliliğinden Magni ("kudret") ve Modi ("cesaret") adlı iki oğlu olur. İki keçinin çektiği tunç savaş arabasını sürdüğünde çıkan gürültünün gök gürlemesine yol açtığı söylenir.

Diğer Viking tanrıları gibi, onun da Asgard'da Bilskirnir olarak anılan kendi sarayı vardır. Efsanevi kıyamet Ragnarok'ta önemli bir rol oynar. Orada Midgard yılanıyla defalarca kapışır ve sonunda onu öldürür. Ama bu kavga onun da can vermesiyle biter.

Thor ölen kölelerin ruhlarını sarayında ağırlamasından dolayı sıradan insanları kollayan bir tanrı olarak görülür ve halk arasında çok sevilirdi. Batı dillerindeki karşılığı onun adından gelen Perşembe, Vikingler için haftanın en kutsal günlerinden biriydi.

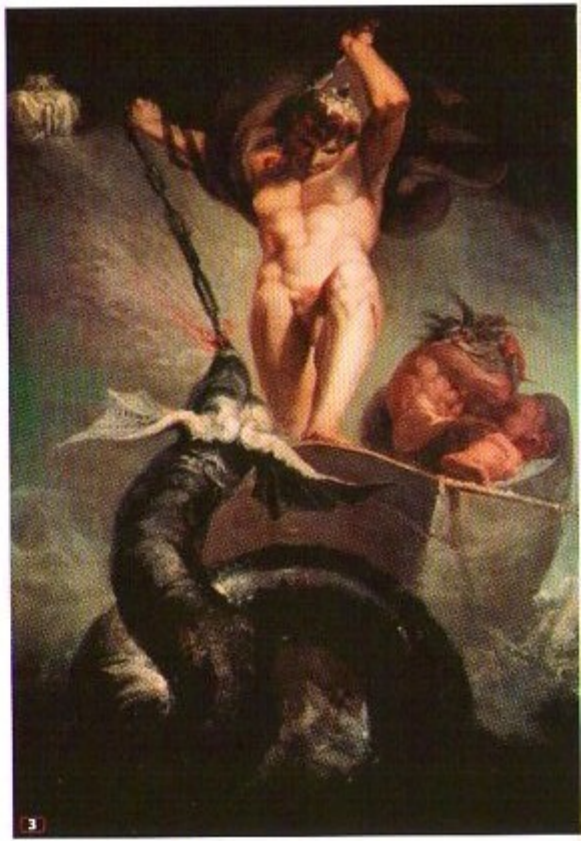

Thor'un Çekici Mjolnir Efsanelerde Thor'un Mjolnir denen büyük çekicini (1) yanında taşımadığı durumlar nadiren görülür. Mjolnir fırlatıldığında her zaman hedefini vurur ve tekrar Thor'un eline döner. Çoğu kaynakta "şimşek" olarak çevrilen adı, Thor'un fırtınalı havalar üzerindeki etkisini yansıtır. Çekicin oyunbaz tanrı Loki'yle girilen bir bahis çerçevesinde Nidavellir cücelerince yapıldığı söylenir. Yapım sürecini aksatmaya çalışan Loki, bir sinek kılığına bürünür ve dövme işini yürüten cücelerden birini ısırır. Çekiç sapının kısa ve eğri oluşu buna bağlanır.

Thor ve Midgard Yılanı Thor bir genç adam kılığına girerek dev Hymir'i görmeye gider. O sırada balığa çıkmaya karar veren Hymir, kendi balık yemini sağlaması koşuluyla onun da yanında gelmesine izin verir. Thor'un oltasına yem olarak bir öküz başını takmasından sonra, küreklere asılarak denize açılırlar. Thor deniz altında yaşayan Midgard yılanı nedeniyle Hymir'in gitmeye çekindiği sulara doğru ilerler. Böylece yılan yemi kaptığında oltaya takılır (3). Thor zehir püskürten yaratıkla boğuşmaya başlar; ama yılanın oltayı çok sertçe çekmesi yüzünden, teknenin tabanını kırarak suya giren ayakları deniz dibine saplanır. Korkan Hymir olta ipini kesip yılanı serbest bırakır. Thor buna o kadar kızar ki, bir vuruşta Hymir'i tekneden atar ve o halde zorlukla yürüyerek kıyıya çıkar.

Thor'un Devlerle Dövüşü Devlerin kralı Thrymr bir gün Thor'un çekici Mjolnir'i çalar ve geri vermek için tanrıça Freya'nın kendisiyle evlenmesini şart koşar. Freya buna yanaşmayınca, tanrılar Thrymr'i bir oyunla alt etmeye karar verir. Ona tanrıçanın razı olduğu ve düğün hazırlığının yapıldığı bildirilir. Thor bir gelin kıyafeti giyerek Freya'nın yerine geçer. Thrymr kuşkulanmakla birlikte, Mjolnir'i çıkarıp "Freya"ya verir. Thor elbiselerini fırlatıp atar ve aralarına daldığı devleri yener (2).

Thor'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Loki, Thor'un Çekicinin Yapımındaki Rolü, bkz. s. 234-235

Odin, Thor'un Babası, bkz. s. 230-231

Ragnarok, bkz. s. 238-239

(1) Dagda - Kelt Gök Gürlemesi Tanrısı: s. 258 | Yılanlarla Boğuşmalar: s. 51, 291

Loki

Loki daha çok dalavereleriyle sürekli sorunlar yaratan sinsi bir oyunbaz tanrı olarak tanınır. Kılık değiştirme yeteneği birçok olayda hem tanrılar, hem de insanları kandırmasını sağlar. Kan kardeşi Odin ve Thor gibi birçok güçlü tanrıyla yolu çakışır. Birçok çatışmanın kaynağında onun yaptığı işler yatar; bununla birlikte tehditle karşılaştıkları birkaç olayda tanrılara yardım eder.

Aesir ailesinin bir mensubu sayılmasına karşın, Loki aslında bir devdir. Odin'le kan yemini ederek kan kardeşi olması aileye girmesini sağlar. Tanrıça Sigyn'le evlenir ama en çok tanınan çocukları dişi dev Angrboda'dandır: Midgard yılanı, kurt Fenrir ve ölüler diyarının tanrıçası **Hel**. Loki, çevirdiği oyunların birinde kısrak biçimine bürünür ve ardından Odin'in sekiz bacaklı atını doğurur. Tanrılar onun sınır çizgisini aşıp Baldur'u öldürmesine kadar, aldatıcı davranışlarına göz yumar. Loki sonunda Ragnarok çatışmasında tanrılara karşı dövüşür.

- Loki hem bir dev, hem de Odin'le kan kardeşi olarak katıldığı Aesir ailesine mensup bir tanrıydı
- Efsanelerde bir oyunbaz tanrı olarak, kılık değiştirme yeteneğini dalavereler çevirmek ve diğer tanrıların eşyalarını çalmak için kullanır
- Çoğu kez tanrıları kandırmakla birlikte, bazen rezilce becerileriyle onlara yardımcı olur
- Ateş ve büyüyle bağlantılı olduğuna inanılırdı

Loki'nin Sleipnir'i Doğuruşu Bir gün buz devlerinden biri tanrıların dünyası Asgard'a giderek, güneş, ay ve tanrıça Freya'nın kendisine verilmesi karşılığında tanrılar için bir duvar inşa etmeyi önerir. Loki pazarlığı kabul edince, tanrılar devin böyle büyük bir işin altından kalkamayacağını düşünerek pek aldırış etmez.

Ama çok geçmeden devin sözünü yerine getirmesini sağlayacak büyülü bir aygıra sahip olduğunu görürler. Devi baltalamak için, Loki beyaz bir kısrağa dönüşür ve aygırın dikkatini dağıtarak duvarın tamamlanmasını önler. Böylece dev, anlaşmadaki yükümünü yerine getiremez. Loki'nin kısa bir süre sonra doğurduğu sekiz bacaklı at Sleipnir adıyla Odin'in küheylanı olur (2, üstte).

Oyunbaz Varlıklar: s. 146, 148, 166, 170, 360, 440

Baldur'un Ölümü ve Loki'ye Verilen Ceza Frigg, oğlu Baldur'un öleceğini haber veren bir düş gördükten sonra, ona zarar vermemeleri için dünyadaki her şeye ant içirir. Ancak isteğini bildirmeyi unuttuğu ökseotu, oğlunun tek zayıf noktası haline gelir. Loki bunu öğrenince, kör tanrı Hodr'u kandırarak, ökseotundan yapılmış bir okla Baldur'u öldürmesini sağlar. Odin'in gözde oğluna yaptığı bu kötülük nedeniyle, Loki ağır biçimde cezalandırılır. Yılan zehrinin sürekli yüzüne damlamasını sağlayacak şekilde, dünya ağacının altında üç biçme kayaya zincirlenir. Karısı Sigyn zehri toplamak amacıyla bir tahta kâseyi yüzünün üstünde tutar (2). Ama kâseyi her boşaltışında, Loki yüzüne damlayan zehrin verdiği acı içinde şiddetle kıvranır. Viking inanışına göre, depremlerin sebebi bu kıvranışlardı.

Loki'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aesir, Loki'nin Bu Tanrı Ailesine Katılışı, bkz. s. 245
Hel, Loki'nin Kızı, bkz. s. 236-237
Odin, Loki'nin Kan Kardeşi, bkz. s. 230-231
Ragnarok, bkz. s. 238-239

Kurt Fenrir

Loki'nin dişi dev Angrboda'dan olan üç çocuğundan Fenrir korkunç bir kurt görünümündedir. Loki'nin iki diğer çocuğu Midgard yılanı ve tanrıçası Hel'le beraber bir gün tanrıları yok edeceği yolundaki bir kehanet nedeniyle, tanrılar onu hep zincirli tutar. Fenrir'i daha bir yavruyken besleme cesaretini sadece tanrı Tyr gösterir. Güçlü kurdu durdurabilecek tek şey, cücelerin özel olarak bu amaçla yaptığı büyülü ip Gleipnir'dir. Fenrir bu iple yerin bin beş yüz metre altındaki bir kayaya bağlanır. İki oğlu Hati ve Skoll'un her gün güneş ve ayı çekerek gökyüzünden geçiren atları kovaladığı söylenir. Fenrir daha sonra zincirini kırıp kurtulur ve Ragnarok çatışması sırasında Odin'i yer (sağda). Odin'in oğlu Vidar sonunda kurdu öldürerek babasının öcünü alır.

Tanrıçalar - Freya ve Hel

- Freya kavga, savaş, aşk, bereket ve büyü tanrıçasıydı
- Tanrı ürünlerinin ve pınarların koruyucusu olduğuna inanılırdı
- İki kedinin çektiği bir savaş arabası içinde tasvir edilirdi
- Şanlı biçimde ölmeyen kişilerin ruhlarının kaldığı ölüler diyarının hâkimi sayılırdı
- Garmr adlı köpeği ölüler diyarının bekçisiydi
- İnanışa göre bedeninin bir yarısı canlı et, öbür yarısı ise ölü ve irinliydi

Aşk tanrıçası Freya ile ölüm tanrıçası Hel, ölülerin ruhlarını ağırlamaktan birlikte sorumluydu.

Freya ve ikiz erkek kardeşi Freyr, Vanir ailesine mensuptu. İnanışa göre bu, Viking tanrıları topluluğu Aesir ailesinden daha eskiydi. Hem savaşla, hem de aşkla bağlantılı olan Freya öldürülen savaşçıların ruhlarını Odin'le yarı yarıya paylaşırdı. Onun payına düşenler Asgard'da bulunan Sessrumnir adlı sarayına giderdi. Gerek insanların, gerekse tanrıların gözünde dayanılmaz çekiciliğe sahip olduğu söylenen bu aşk tanrıçasına tapınma Vikingler arasında oldukça yaygındı.

Loki'nin üç çocuğundan biri olan Hel, kardeşleriyle birlikte sonunda tanrıları alt edeceği korkusundan dolayı Asgard'dan kovulmuş bir tanrıçaydı. Savaş alanı dışında ölen kişilerin ruhlarının kaldığı karanlık ölüler diyarına hükmettiğine inanılırdı. Oradaki sarayı Niflheim olarak anılırdı. Loki'nin diğer çocukları (Midgard yılanı ve kurt Fenrir) gibi, o da azman bir yaratık sayılırdı. Viking mitolojisine göre bedeninin bir yarısı canlı, öbür yarısı ölüydü. Dan kralı Dyggvi eceliyle öldüğünde, Hel'in ruhunu alarak kendi kocasına verdiği söylenirdi.

Valkyrjalar

Efsaneye göre Valkyrjalar savaş alanlarına giden ve ölüleri ayıklayıp seçen savaşçı genç kızlardır. Onların seçip Asgard'a götürdüğü savaşçı ruhlarının yarısı Valhalla'ya, yarısı da Freya'nın sarayı Sessrumnir'e gider. Valkyrjalar savaşlar arasında Odin'e sarayında hizmet ederek yiyecek ve içecek sunar. Sanat eserlerinde çoğu kez kanatlı ya da uçan atlara binmiş halde tasvir edilirler; ama bu aslında kurt için bir mecaz olarak kullanılan terimin "Valkyrja atı" biçimindeki yanlış çevirisinin bir sonucudur. Viking mitolojisinde bazılarına isimler verilmesine karşın, Valkyrjalar nadiren bireysel rol oynar.

Morrigan - Ölüler Arasından Seçim: s. 265

Freya'nın Gerdanlığı Freya'nın her erkeğe dayanılmaz çekicilikte görünmesini sağlayan Brisingamen adlı büyülü gerdanlığını (1), her biri doğanın dört temel unsurunu temsil eden dört cüce yapar. Tanrıça bunun karşılığını ödemeye kalkıştığında, cüceler verdiği altınları reddederek, sadece onunla bir gece kalmak istediklerini bildirirler. Freya çok hoşuna giden gerdanlık uğruna her şeyi yapmaya hazır olduğundan, her dört cüceyle de yatar. Bir efsaneye göre, Loki bir gün Brisingamen'i çalmaya çalışır; ama dev Heimdall tam Freya'nın sarayından kaçtığı sırada onu görerek yolunu keser ve böylece Freya tekrar gerdanlığına kavuşur.

Baldur'un Ruhu İçin Hel'in Giriştiği Pazarlık Bir ökseotu dalından ölen Baldur'un (2) ruhu Hel'in ölüler diyarına götürülür. Frigg ve Odin'in gözde oğlu olmasından dolayı tanrılar, Hel'den onun Asgard'a dönüşüne izin vermesini ister. Hel bunu bir şartla kabul eder: Dünyadaki canlı ya da cansız her şey genç tanrının ruhu için ağlayacaktır. Baldur'un çok sevilmesi nedeniyle, her türlü varlık onun zamansız ölümünü duyunca gözyaşı döker; tek istisna olarak Thokk adlı bir dişi dev çıkar. Aslında kılık değiştirmiş Loki olan Thokk yas tutmaya bir türlü yanaşmaz. Bu yüzden Baldur da Ragnarok'a kadar Hel'in yanında kalır. Tanrılar Baldur'u ölüler diyarından tutmak için yaptığı oyunu öğrenince, Loki'yi ceza olarak yerin altına zincirle bağlar.

Hel'in Ölüler Diyarı Viking ölüler diyarı oraya hükmeden tanrıça Hel'in (3) adını taşırdı; bazen de ondan türetilen Helheim adıyla anılırdı. Hıristiyan cehennem kavramından çok farklı bir yapıyla alevlerin ya da işkencenin olmadığı bir yer gibi tasvir edilirdi; bu gölgeli ve soğuk dünyaya ölen hastalara ve yaşlılara ait ruhların gittiğine inanılırdı. Tanrıların dünyası Asgard'a girme izni sadece savaşta ölenlere verilirdi. Hel dünya ağacı Yggdrasil'in köklerinin altındaki en alt katmandı.

Freya ve Hel'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aesir ve Vanir, Freya ve Hel'in Mensup Olduğu Farklı Tanrı Aileleri, bkz. s. 245

Asgard, Freya'nın Sarayının Bulunduğu Yer, bkz. s. 244-245

Loki, Hel'in Babası, bkz. s. 234-235

Odin, Freya'nın Ölü Savaşçıların Ruhlarını Paylaştığı Tanrı, bkz. s. 230-231

Yggdrasil, Hel'in Ölüler Diyarının Altında Yer Aldığı Dünya Ağacı, bkz. s. 240-241

Hades: s. 154

Ragnarok - Son Çatışma

Efsaneye göre, üç yıl süren bir kış sonunda yeryüzü karanlığa gömülür. İnsanlar her yerde savaşa tutuşur. Dünyanın sarsılmaya başlamasıyla ağaçlar sökülür ve dağlar çöker. Midgard yılanı karaya çıkarak beraberinde büyük dalgalar getirir. Loki ve Fenrir zincirlerini kırıp devlerle birlikte Asgard'a yönelik bir saldırıya girişir. Tanrılar kavgaya hazırlanırken, savaş çağrısı dokuz dünyanın her tarafına ulaşır. Valhalla'daki savaşçıların ruhları bile Aesir için döğüşür. Sonunda tanrılar ile devler arasındaki çatışmadan geriye birçok ölü ve yıkık bir dünya kalır. Alevlerin içinde yeni bir dünya doğar. Yggdrasil'in dallarında saklanıp sağ kalan Lif ve Lifthrasir insan soyunu sürdürür.

Odin (yukarıda, Andreas taşı) azgın kurt Fenrir'le cesurca dövüşmesine karşın, ona yem olmaktan kurtulamaz; ölümünden sonra yerine yeni Viking panteonunun başı olarak Baldür geçer.
Richard Wagner'in Götterdämmerung ("Tanrıların Alacakaranlığı") operasının sonunda eski dünya ve tanrılar yok olur, böylece daha iyi bir dünyanın yolu açılır (sağda, bir sahne)

» Tanrılar Arasındaki Kavgalar: s. 26, 117, 118, 245, 458
Dünyanın Sonu: s. 313

Dünya Ağacı Yggdrasil

Viking evreni hepsine kök salan Yggdrasil adlı dünya ağacının (3) birbirine bağladığı dokuz dünyadan oluşur. Bir alıç olarak tasvir edilen bu ağacın adı çoğu kaynakta Odin'e göndermeyle "korkunç küheylan" olarak çevrilir.

Bazı yorumlarda dokuz adet dünyanın da büyük ağacın kökleri altında kaldığı belirtilse de, tanrıların üst dallarda bulunan Asgard'da yaşadığı ve köklerin en altında Hel'in ölüler diyarının yer aldığı genelde kabul görür. İkisinin arasında ise Vanir dünyası Vanaheimr, buz devlerinin dünyası Jotunheim, ateş devlerinin dünyası Muspelheim, kötü cinlerin dünyası Svartalfheim, iyi cinlerin dünyası Alfheim; cücelerin dünyası Nidavellir ve insanların dünyası Midgard vardır. Midgard bir okyanusla ve tanrıların insanları devlerden korumak amacıyla yaptığı bir duvarla çevrilidir.

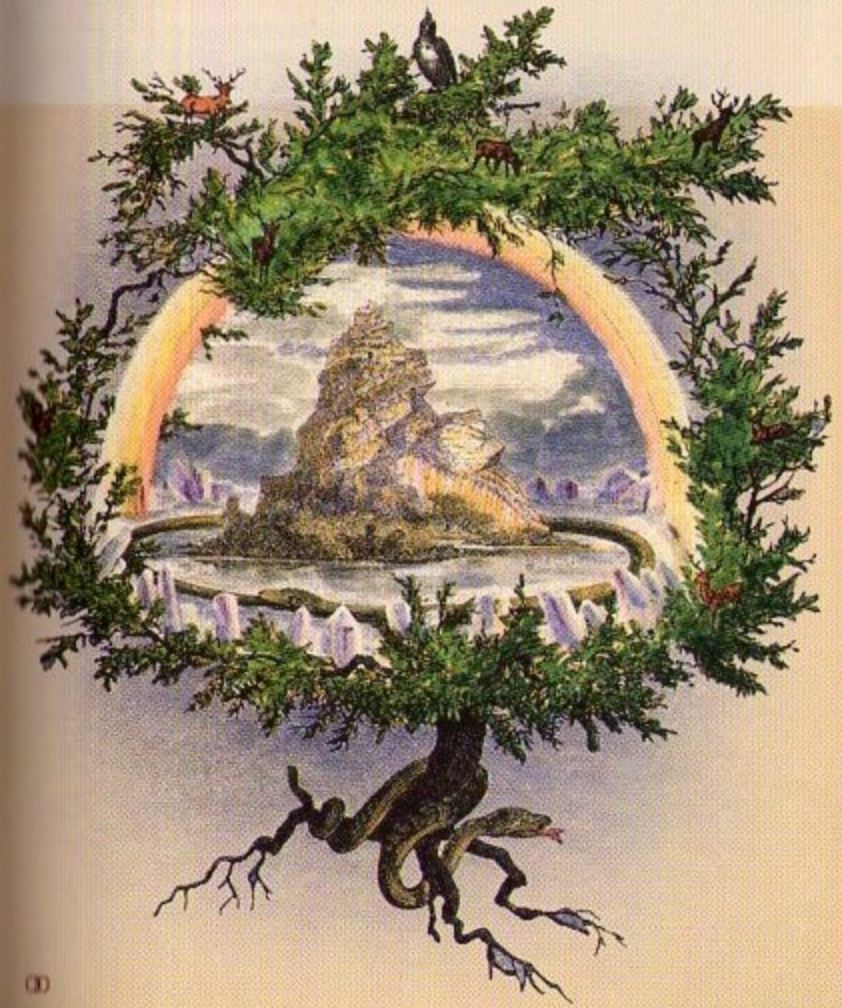
Yggdrasil'in her bir kökünde biri kaderin, biri bilgeliğin ve biri nehirlerin kaynağı olmak üzere üç kutsal kuyu yer alır. Kader kuyusu köklerin bakımından sorumlu Norns'un (2) yurdudur. Dünyanın sonu geldiğinde, Yggdrasil'in dallarında saklanmış olan Lif ve Lifthrasir adlı iki insan sağ kalır sadece.

Yggdrasil'deki Yaratıklar

Yggdrasil'de (1) dokuz dünyanın yanısıra bir yaratıklar topluluğu barınır. Ağacın dibinde köklerini kemiren Nidhogg adlı bir yılan ya da ejderha yaşar. En tepesinde büyük bilgeliğe sahip isimsiz bir kartal vardır. Kartalın başının üstünde Vedrfolnir adlı atmaca durur. Ratatosk adlı bir kırmızı sincap Nidhogg ile kartal arasında koşturarak dedikodu taşır ve Yggdrasil'in gövdesinde gezinirken hakaretler savurur. Ayrıca ağacın dallarında dolaşan dört geyik vardır. Bunlar büyük olasılıkla dört temel unsuru, pusuladaki dört yönü ya da dört mevsimi temsil eder.

Maya Dünya Ağacı: s. 395

- Frigg, baş tanrı Odin'in karısıydı
- Adı, "sevgili" olarak çevrilebilir
- Aşk, evlilik ve annelik tanrıçası olarak kehanet yeteneği olduğuna inanılırdı
- Ayrıca gökyüzü tanrıçası olarak çoğu kez bulutları eğirmek için kullandığı bir çıkrıkla birlikte tasvir edilirdi

Frigg

Frigg evlilik, aşk, doğurganlık ve aile yaşamı tanrıçasıydı. Freya'yla birçok benzerliğinin olması, iki tanrıçanın aslında aynı ilahın farklı biçimleri olabileceğini akla getirir.

Frigg baş tanrı Odin'in eşi olmasından dolayı Aesir kraliçesi sayılır. Odin dışında büyük taht Hlidskjalf'a oturmasına izin verilen tek kişi odur; orada önemli konularda kocasına danışmanlık yapar. Başta gelen rolleri Odin'e eşlik, Baldur ve Hodr'a annelik etmektir. Kehanet gücüne sahip olduğuna ve geleceği görebildiğine inanılır. İnsanların yazgısını okumasını sağlayan bu büyük yeteneğine karşın, bildiklerini asla kimseyle paylaşmaz.

Yanlarında hayvan bulunduran diğer birçok Viking tanrısının ve tanrıçasının aksine, Frigg'e genelde on iki hizmetçisi eşlik eder. Fensalir adlı sarayında hep birlikte bulutları ve kaderin altın iplerini eğirirler. Hepsinin kendine özgü bir görevi vardır; sözgelimi Gna tanrıçanın buyruklarını dokuz dünyanın her tarafına götürür. Frigg'in gözde hizmetçisi Fulla, hanımının özel törenlerde kullandığı büyülü araçlarla dolu mücevher kutusunu taşır.

Frigg'in Kıskançlığı Frigg (1) evliliğin koruyucu tanrıçası olsa da, bazı efsaneler tartışmaya açık ahlakını ayrıntılı olarak işler. Bir keresinde Odin'in hayranlarınca yapılan bir altın heykeli kıskanır. Kocasına tıpatıp benzeyen heykeli tamamen yok etmesi için bir hizmetçiyle yatar.

Baş Tanrıçalar: s. 126, 208

Frigg'in Odin'i Kandırışı Bir gün Frigg ve Odin savaşan iki kabilenin (2, miğfer) akıbeti konusunda tartışır. Baş tanrı Vandal kabilesinden yana tavır alırken, tanrıça Vinniler kabilesinin kazanmasını ister. Kavganın sürüp gitmesi üzerine, Odin sabahleyin önce hangi kabileyi görürse, onun savaşı kazanacağını söyler. Yatağının Vandalların bulunduğu yere bakması nedeniyle, tuttuğu kabilenin kazanacağına emindir. Ancak, Frigg kurnazca yatağı diğer tarafa bakacak şekilde çevirir ve diğer kabileye mensup kadınların uzun saçlarını tarayıp yüzlerine indirmesini sağlar. Odin ertesi sabah uyandığında, karşısındaki uzun sakallı adamların kim olduğunu çıkaramaz. Frigg tarafından kandırıldığını anlamakla birlikte sözünü tutar. Böylece savaşan öbür kabile o tarihten sonra "Uzun Sakallılar" anlamında Lombardlar olarak anılmaya başlar.

(2)

Frigg'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aesir, bkz. s. 245

Baldur'un Ruhu İçin Hel'in Pazarlığı, bkz. Freya ve Hel, s. 237

Odin, Frigg'in Kocası, bkz. s. 230-231

Frigg'in Baldur'u Kurtarma Çabası Düşünde oğlu Baldur'un ölümünü gören Frigg, bunun gerçekleşmesini önlemeye çalışır. Dünyadaki canlı ve cansız her şeyden ona zarar vermemesi için yemin etmelerini ister (3, tanrıça hayvanlarla birlikte). Ancak, bunu bildirmeyi unuttuğu ökseotu (4) sonunda Baldur'un feci akıbetine sebep olur. Bu tek zayıf noktası, Baldur'un Ragnarok'taki son çatışmaya kadar Hel'in ölüler diyarında acı çekmesine yol açar.

(4)

- Efsaneye göre Viking tanrılarının dünyası Asgard dünya ağacı Yggdrasil'de yer alır
- Orada her tanrının kendi sarayı vardır
- En büyük saray Odin'e ait olan ve şanlı biçimde ölenlerin kaldığı Valhalla'dır
- Asgard bir tür Viking cennetidir ve ölüler diyarı Hel'in karşıtıdır
- Hem Aesir, hem de Vanir tanrıları Asgard'da yaşar
- Asgard'a varmayı sağlayan köprü tanrıların muhafızı Heimdall'in başında nöbet tuttuğu bir gökkuşağıdır

Asgard'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Hel'in Ölüler Diyarı, bkz. Hel ve Freya, s. 237

Odin, Asgard'ın Baş Tanrısı, bkz. s. 230-231

Ragnarok, Asgard'da Tanrıların ve Devlerin Çatışması, bkz. s. 238-239

Valhalla, Asgard'daki En Büyük Saray, bkz. s. 246-247

Asgard

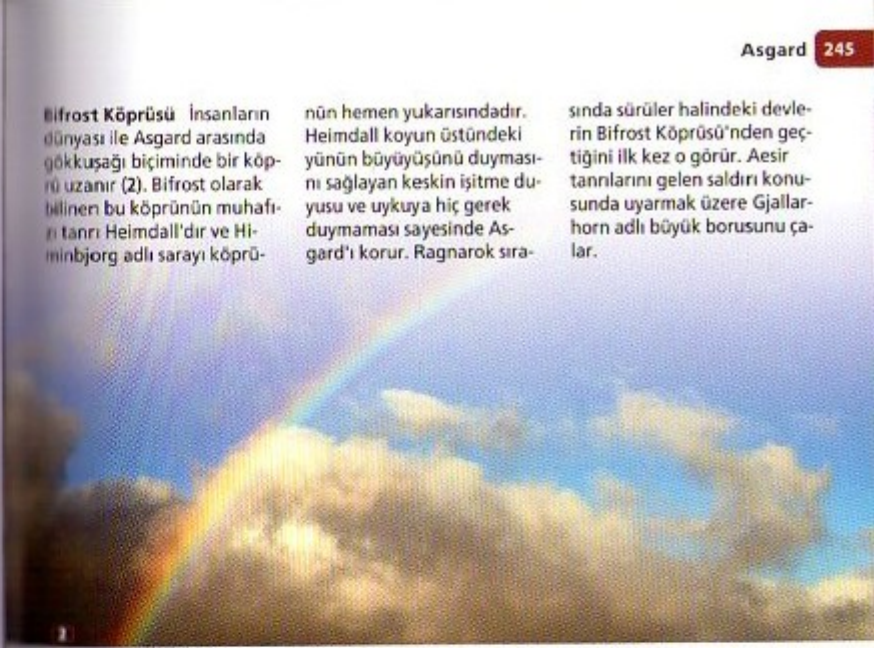
Viking mitolojisindeki dokuz dünyadan biri olan Asgard (1) tanrıların yurdudur. Viking metinlerinde çok ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi, orada her tanrının kendisine ait bölgesi, bahçesi ve kocaman sarayı vardır. İlahlar önemli konuları görüşmek üzere Asgard'ın ortasında bulunan Idavoll adlı çayırda toplanır.

Asgard büyük alıç ağacı Yggdrasil'de yer alır. Tasvirlerde genellikle üst dallarda olduğu belirtilir; ama Yggdrasil'in köklerinin altında olduğunu söyleyen bazı öyküler de vardır. Asgard diyarı insanların dünyasına Bifrost Köprüsü'yle bağlanır.

Asgard saygın ölüleri, yani savaşta ölmüş kişileri de barındırır. Valhalla olarak bilinen en görkemli sarayı Odin'e aittir. Tüm Viking savaşçıları öldükten sonra sürekli şölenlerde ve içki âlemlerinde yer almak üzere oraya gitmeyi umar. Ragnarok kıyamet savaşı sırasında devler Asgard'ı istila eder.

Bifrost Köprüsü İnsanların dünyası ile Asgard arasında gökkuşağı biçiminde bir köprü uzanır (2). Bifrost olarak bilinen bu köprünün muhafızı tanrı Heimdall'dır ve Himinbjorg adlı sarayı köprünün hemen yukarısındadır. Heimdall koyun üstündeki yünün büyüyüşünü duymasını sağlayan keskin işitme duyusu ve uykuya hiç gerek duymaması sayesinde Asgard'ı korur. Ragnarok sırasında sürüler halindeki devlerin Bifrost Köprüsü'nden geçtiğini ilk kez o görür. Aesir tanrılarını gelen saldırı konusunda uyarmak üzere Gjallarhorn adlı büyük borusunu çalar.

Aesir ve Vanir

Viking panteonu başlangıçta Aesir ve Vanir adlı iki ayrı aileden oluşur. Uzun süreli bir savaşın ardından her iki tarafın rehineleri değiş tokuş etmesiyle barış sağlanır. Asgard'da kalmasına izin verilen Vanir ilahları sadece Freya (solda) ve erkek kardeşi Freyr'dir. Onların babası Njord da Vanir ailesine mensuptur ama Viking efsanelerinde pek önemli bir rol oynamaz. Vanir ailesinin Viking toplumunun değişim geçirerek uygarlaşmasıyla birlikte ikinci plana düşen daha eski ve daha yalın bereket ilahlarının bir panteonu olması muhtemeldir. Aesir ailesinin başındaki Odin (sağda) Viking mitolojisinde başat bir yer tutar. İki aile arasındaki kavga insanoğlunun dünyaya bakışındaki ve inançlarındaki değişimi simgeler.

(1) Tanrılar Arasındaki Kavgalar: s. 26, 117, 118, 238, 458

Valhalla - Savaşçıların Cenneti

Viking mitolojisine göre en yukaridaki dünya Asgard'ın en büyük sarayı tanrı Odin'in kaldığı Valhalla'dır. Bu yapının her birinden ayrı anda 800 savaşçının geçebileceği 540 kapısı vardır. Sadece savaş alanında büyük cesaret ve maharet gösteren savaşçılar saraya girmek üzere seçilir. Bu ölü savaşçıların Einherjar olarak bilinen ruhları Valkyrjalar tarafından saraya götürülür. Valhalla'ya giren savaşçılar bütün zamanlarını yabandomuzu eti yiyerek, bal likörü içerek ve Ragnarok'taki büyük çatışmaya hazırlanarak geçirir. Dünyanın sonu geldiğinde, Valhalla'daki bu ruhlar devlerle dövüşmek üzere tanrılara katılır. Orada yaşayan Gullinkambi adlı horoz her sabah savaşçıları uyandırmak için öter. Ragnarok'un başlangıcında da öterek savaşçıları uyarır.

Edda Derlemeleri

Edda derlemeleri birbirinden bağımsız yazılmış iki kitaptır. Viking ve Germen mitolojisinin başlıca kaynaklarıdır. Ancak her ikisi de anlatılan efsanelere ve öykülere oranla çok daha yakın bir dönemden kalmadır. Ortaçağ'da kaleme alındıkları için, bu derlemelerde Hıristiyan düşüncelerinin etkisi vardır.

Snorri Sturluson'un 13. yüzyılda yazdığı *Nesir Edda* üç bölümden oluşur: *Gylfaginning, Skaldskaparmal* ve *Hattatal*. Her üç bölümde de Viking efsanelerinin bulunmasına karşın, en fazla mitolojik malzeme *Gylfaginning*'dedir. *Skaldskaparmal* hem mitolojiyi, hem de şiir üsluplarını tartışan Aegir ve Brag adlı tanrılar arasında bir sohbet biçiminde yazılmıştır. *Nesir Edda*'nın son bölümü *Hattatal* esas olarak Viking şiirlerinin mısra yapısını odak alır.

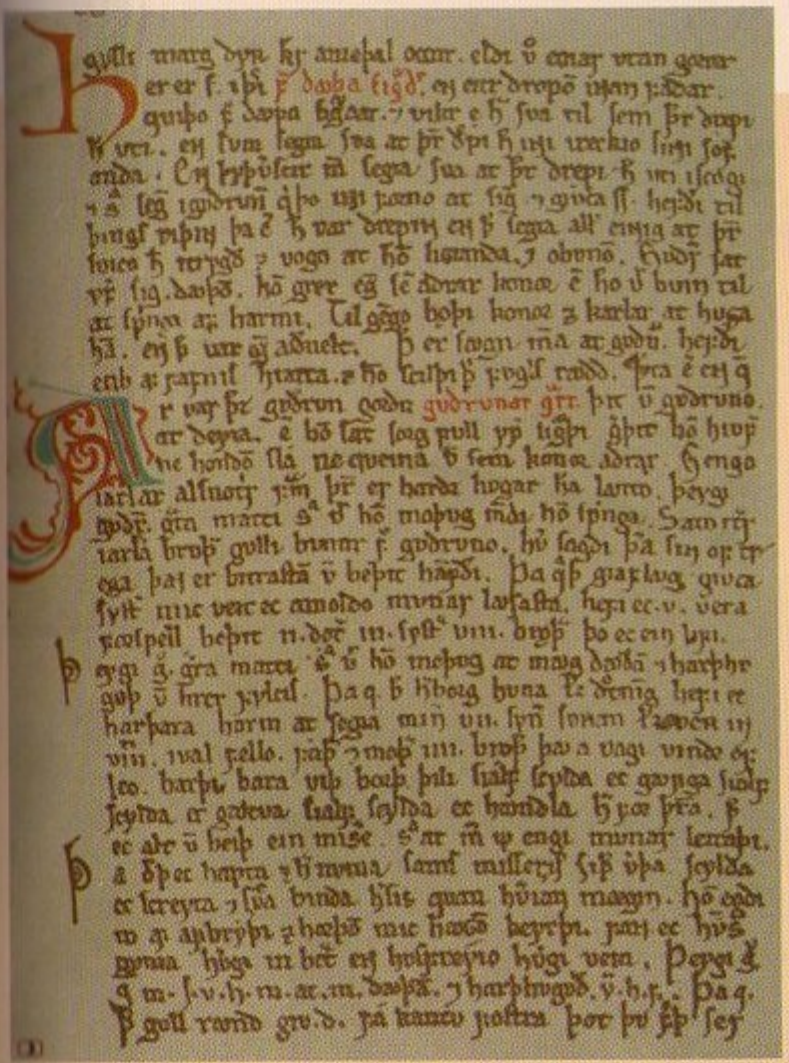
Manzum Edda (3) yıllarca sözlü olarak aktarıldıktan sonra biraraya getirilmiş 34 kahramanlık ve mitoloji şiirinden oluşan bir derlemedir.

Edda'yı Yorumlamak Her iki *Edda* derlemesinin de birçok farklı çevirisi (1) ve yorumu vardır. Örneğin, *Nesir Edda*'nın yazarı Sturluson sonradan Hıristiyan olmuş biridir. Kitabının çoğu yerinde tanrıların rollerini değiştirerek onlara tanrısal nitelikten çok ölümlü bir kimlik vermiştir. Onun düzenlemesiyle böyle bir durumun ortaya çıktığı sanılmaktadır.

Ejderhayı Öldüren Sigurd (2) *Manzum Edda*'daki kahramanlardan Sigurd, babasının ölümünden sonra doğar. Annesi ona babasından kalma kırık kılıç parçalarını verir. Sigurd bu parçalardan yapılan kılıçla ejderha Fafnir'i öldürür. Kılıç o kadar sağlamdır ki, dövme işleminde kullanılan örsü kesip yarar. Odin genç kahramana kılıcını Fafnir'e saplarken saklanacağı çukurlar kazmasını ve ejderhanın kanında yıkanmasını söyler. Odin'in öğüdüne uyan Sigurd, ejderhayı öldürdükten (2) sonra kanında yıkanır. Bir yaprağın yapıştığı omzu dışında tüm bedeni bu kana bulanır. Ardından kanı içince, kuşlarla konuşabildiğini görür. Ejderhanın yüreğini kızartıp yiyince, kehanet yeteneğine kavuşur.

Odin: s. 230

- Beowulf, Kuzey Germen kabilesi Geatların bir kahramanıdır
- Dan sarayını canavarlara karşı savunur ve daha sonra kral yapılır
- Gençliğinde yiğitlik erdemini ve onurunu, kral tahtında ideal bilge yöneticiyi simgeler
- Serüvenlerinde büyülü kılıcı Hrunting ona yardımcı olur

Beowulf

Geatların yiğit savaşçı-kralı Beowulf aynı adlı bir destansı şiirin ana karakteridir. Kökeni uzmanlar arasında sıkça tartışılan bir konudur; bazıları adının Beowa adlı bir Germen tanrısından geldiğini söyler. *Beowulf* destanının Anglo-sakson dilinde yazılmış olmasına karşın, anlatılan olaylar Ortaçağ İskandinavyası'nda geçer.

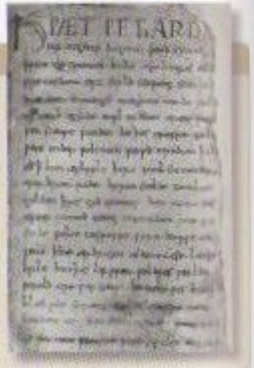

Grendel ve annesini alt eden Beowulf'a Naegling adlı kılıcın verilişi

Beowulf'un babası İsveçli savaşçı Ecgtheow'dur. Geat kralı Hredel'in hizmetindeyken, onun kızıyla evlenir ve böylece Beowulf doğar. Destanın birinci bölümü genç Beowulf'un Dan sarayına saldıran canavar Grendel'le dövüşmesini anlatır. İkinci bölümde Beowulf kahramanlığından dolayı Geatland kralı olur. Barış içinde 50 yıl hüküm sürmesinden sonra, ülkesi ateş soluyan bir ejderhanın saldırısına uğrar. Artık yaşlı olmasına karşın, Beowulf kavgaya hazırlanır. Ejderhayı sonunda alt eder ama dövüşte ölümcül bir yara alır.

Yazma *Beowulf*

Günümüze Beowulf *'un tek bir yazma metni ulaşmıştır. Yüzyıllar boyunca unutuları ve bir yangında yok olmaktan kıl payı kurtulan yazma destan, MS 1000 dolaylarından kalma* Nowell Kodeksi *içindedir. Bu bakımdan* Beowulf *ve* Nowell Kodeksi*'nin geri kalan bölümleri İngiliz edebiyatının en eski eserleri arasında yer alır. Elde-ki tek yazmanın özgün metin olmadığı ve* Beowulf *'un büyük olasılıkla yüzlerce yıl önce kaleme alındığı sanılmaktadır. Sözlü öykü daha da eski olabilir. Uzmanlar Britanya'nın Hıristiyanlaşması sırasında kaleme alınan* Beowulf*'ta Kitab-ı Mukaddes simgeciliğinin varlığı üzerinde öteden beri tartışmaktadır.*

Grendel'le Dövüş Grendel adlı bir canavar (1) Dan kralı Hrothgar'ın sarayı Heorot'a dadanır. Her gece saraya gizlice girer ve savaşçıları uykudayken öldürür. Askerler kendilerini savunamaz ve büyük sarayı terk etmek zorunda kalır. Durumu öğrenen Beowulf, canavarı alt etmek için Geatland'a gider. Kral Hrothgar kendinden emin kahramanı sevinçle karşılayarak, sarayı korumayı ona bırakır. Beowulf karanlık basınca uykuya yatmış gibi yapar ve Grendel'in tekrar Heorot'a saldırmasını bekler. Yaratık kapıları kırıp içeri girince, Beowulf yerinden fırlayarak dövüşmeye başlar. Ama silahları büyülenen adamları yardımına gelemez. Beowulf tek başına Grendel'in kolunu koparır. Ölümcül yara alan Grendel çekildiği bataklıkta ölür ve sarayda kutlamalar yapılır.

Grendel'in Annesiyle Dövüş Grendel'in ölmesine karşın, Heorot'un başındaki dertler bitmez. Grendel'in annesi (2, *Beowulf* filminden bir tahne) oğlunun öcünü almak için saraya saldırır. Beowulf adamlarıyla birlikte onu püskürtüp göldeki inine kadar kovalar. Büyülü kılıcı Hrunting'in yardımıyla, Grendel'in annesinin peşinden suya dalar. Ama canavar saldırıp onu gölün dibine doğru sürükler. Beowulf bir işe yaramayan Hrunting'i atar ve kendi kılıçlarından birini çekip canavarın başını uçurur. Daha sonra inde Grendel'in cesedini bulunca, onun da başını koparır. Heorot'a dönüşünde, Kral Hrothgar ona Naegling adlı başka bir kılıç verir.

Kelt Mitolojisi

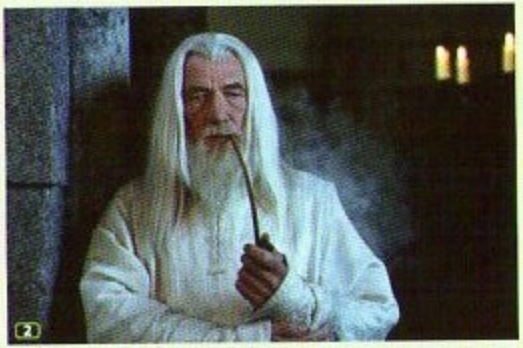
Çok sayıda Kelt tanrısının tasvir edildiği gümüş bir ayın kabı olan Gundestrup kazanı MÖ 1. yüzyıldan kalmadır

Kelt Mitolojisi

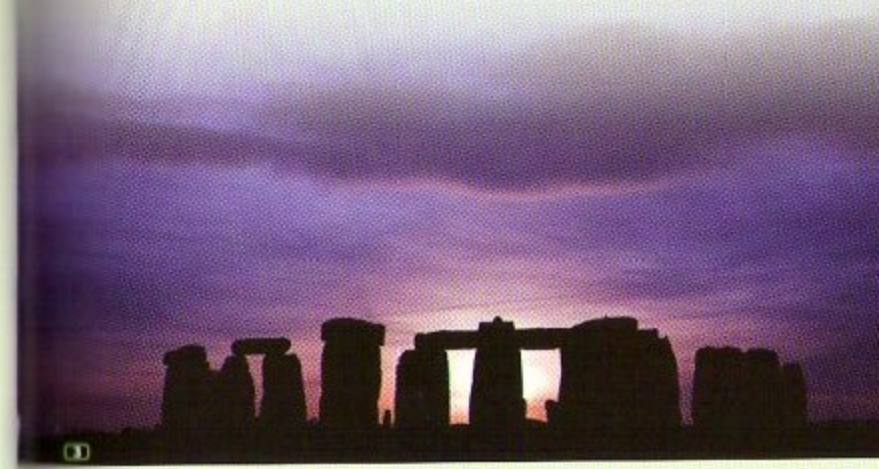

Keltler MÖ 6. yüzyıldan MÖ 50 dolaylarına kadar Fransa (Galya), İspanya, Güney Almanya, Macaristan ve Kuzey İtalya'yı yurt edinen bir dizi akraba Hint-Germen kabilesini kapsar. Anakaradaki birçok Kelt kabilesi, MÖ 400'lerden Julius Caesar'ın başta olduğu Roma dönemine kadar Britannia (Büyük Britanya) adalarına da göç etmişti. Anakara Keltleri Demir Çağı'nın başlarında Orta Avrupa'da Hallstatt kültürünü yarattı. MÖ 5. yüzyıla denk düşen La Tène döneminde Akdeniz etkisiyle başlayan kültürel atılım Caesar'ın MÖ 50'lerde bölgeyi fethetmesiyle sona erdi. Buna karşılık İrlanda-İskoçya ve İngiliz-Gal kültür alanını paylaşan "ada Keltleri" varlıklarını Ortaçağ'a kadar sürdürmeyi başararak, kültürlerini erken dönem Hıristiyan kültürüyle bağdaştırdı.

Büyük Britanya ve İrlanda'daki ada Keltlerinin efsaneleri Ortaçağ kültürüne aktarıldı ve böylece Hıristiyanlaşmış bir biçimde de olsa günümüze kadar ulaştı. Bu efsanelerin bazı bölümleri İrlandalı kahraman Cúchulainn'ın başardığı işleri konu alan Ulster döngüsü gibi birkaç önemli efsanevi döngüde karşımıza çıkar. Böyle mitolojik döngüler İrlanda'ya çeşitli tarihöncesi göçlerin hikayesini anlatır. Başka bir önemli kaynak Gal düzyazı metinlerinin bir derlemesi olan *The Mabinogion*'dur. Antikçağ tanrılarının artık çeşitli kahramanlar biçiminde sunulduğu tüm bu hikayelerde Kelt mitolojisinin izleri bulunabilir. Efsanelerde hayvanların önemli bir rol oynamaları, Kelt kültüründe onlara verilen özel saygınlık statüsüne işaret eder. Britanya'daki Kral Arthur'la (1) ilgili Kelt mitolojik maceraları edebiyata en çok etkide bulunmuş anlatılar olarak görülebilir. Ortaçağ şövalyeliği için bir rol modeli olan bu ideal hükümdar hakkındaki efsaneler de mitolojik unsurlardan etkilenmiştir. Bu unsurlar sırf o dünyada var olan periler ve ejderhalarla sınırlı değildir; bir Hıristiyan unsuru olan Kutsal Kâse gibi motifleri de kapsar. Kral Arthur'un gizemli ada Avalon'da ara ara kalması öbür dünyaya dair Kelt düşüncelerini yansıtır.

Adalardaki Kelt mitolojisinin günümüze ulaşan belli unsurları da vardır; örneğin, Cadılar Bayramı kutlaması ve bazı unsurlar şimdi yeniden canlandırılmaktadır. Neo-pagan ya da neo-druid denen kesimlerin bir taş anıt halkası olan Stonehenge'i (3) merkez olarak seçmeleri ve geçmişi 500 yıl kadar önceye inmesine karşın, burayı çoğu kez Keltlerle bağlantılı saymaları gariptir. Günü-

müzde birçok insan Kelt mitolojisini video oyunlarından, *Asterix* çizgi romanından veya Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi* romanından (2, filmden bir sahne) tanıyor.

Adalardaki Keltlerle ilgili görece yakın kaynakların bulunmasına karşın, anakara Keltlerinin mitolojisine ve dinine ilişkin bilgilerimiz sadece Romalı yazarların anlatımlarına ve arkeolojik bulgulara dayanmaktadır.

Yazıtlardan birkaç yüz Kelt tanrısının adı bilinmektedir. Bunların çoğunlukla yerel ya da bölgesel adlar oldukları ve muhtemelen bütün Kelt kültüründe tanınmadıkları sanılmaktadır. Bunun sebeplerinden biri herhalde birleşik bir Kelt krallığının hiç kurulmamış olmasıdır. Dahası, Romalı yazarlar işlevlerini ve özelliklerini açık seçik gösterebilmek için onları çoğu kez Roma tanrılarıyla karşılaştırmıştır. Kelt tanrılarının nehir ve dağ gibi doğal yüzey şekilleriyle ilişkilendirilmeleri çok sık görülen bir durumdur. Hayvanlara tanrıların yol arkadaşları ya da timsalleri olarak özel bir statü verilmiş olması da dikkat çekicidir. Hayvan, nehir, pınar (4), dağ ve ağaç kültlerinin tanrılara tapınmadan önce ortaya çıkmış olması yüksek bir olasılıktır. Ana tanrıçalar ve anaç kadınlar da Kelt

panteonunda önemli bir yer tutar. Aynı rolün daha sonraları sıklıkla ilk başta bereket kültleriyle bağlantılı olan Hıristiyan azizelerce üstlenildiğini görmekteyiz.

Savaş tanrısı Teutates, (Roma tanrısı Jupiter'e benzetilen) gök ve şimşek tanrısı Taranis ve (Yunan-Roma tanrısı Apollon'la karşılaştırılan) ateş tanrısı Belenus daha gözde Kelt tanrılarından bazılarıdır. Tanrıça Belisama Romalı yazarlara Minerva'yı hatırlatmış ve at tanrıçası Epona'ya daha sonraları Roma'da da tapınılmıştı. Roma'nın Galya işgali sırasında her iki kültürün bir ölçüde birbirine karışmış olması, Kelt ve Roma tanrılarından söz edilirken adlarının ve işlevlerinin niçin sıklıkla biraraya getirildiğini açıklar.

Sunular ve cenaze törenleri Kelt din kültüründe önemli bir rol oynardı. Doğa yönelimli diğer birçok dinde olduğu gibi, sunular insanların yetki alanlarına karışma gafletine düştüğü tanrıları yatıştırmaya yönelikti. Hayvanlar yaygın biçimde kurban edilir, çatışmalardan ve savaşlardan önce adak olarak silahlar sunulurdu. Ayrıca insan kurban etmenin çeşitli biçimleri vardı. İnsanlar bunun yaşam döngüsünü sürdüreceğine ve ölümden yeni yaşamın doğacağına inanırdı. Mezarlarda değerli nesneler (5) bulunması, Keltlerin öbür dünyaya inandığını gösterir. Caesar da *De bello gallico* kitabında Keltlerin ruh göçüne inandığını belirtir.

Gerek ada, gerekse anakara Kelt topluluklarında Druid ("meşe bilgesi") denen ruhani önderler vardı. Druidlere dair bilgilerimizin başlıca kaynağı Julius Caesar'dır. Bu soylu rahipler çok büyük saygı görürdü. Kurban törenlerini yürütmek sorumluluğu onlara aitti; ayrıca falcılık, yargıçlık, rüya yorumculuğu gibi alanlardaki becerileriyle tanınırlardı. Bildikleri şeyleri sadece sözlü olarak aktarırlardı. Druidler MS 14'ten itibaren Roma imparatoru Tiberius tarafından bastırıldı. Bu ruhban sınıfına dönük ilginin canlandığı 18. ve 19. yüzyıllardan beri popüler kültürde Druidler mistik-romantik yaklaşımlarla yüceltilmiş bulunuyor.

- Dagda ("iyi tanrı") Kelt tanrılarının ve büyülü yaratıkların başıydı
- Hayatın, ölümün, toprağın ve akıtlerin tanrısıydı
- Tüm insanları beslediğine inanılan kazanı, bir bitki tanrısı olarak üstlendiği role bir göndermedir
- İnanışa göre yılda bir kez savaş tanrıçası Morrigan'la yatar
- Büyülü arpıyla mevsimleri başlatır
- Tasvirlerinde bir ucuyla dokuz insanı aynı anda öldürecek, öbür ucuyla onları diriltecek bir sopa taşır
- İnsanüstü kuvveti ve güçlü bir cinsel iştahı vardır

Dagda'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Brigid, Dagda'nın Kızı, bkz. s. 262-263

Cinler ve Öbür Dünya, Tuatha Dé Danan'ın Öbür Dünyaya Göç Edişi, bkz. s. 266-267

Morrigan, Dagda'nın Eşi, bkz. Kelt Tanrıçaları, s. 264-265

Samhain, s. 272-273

Dagda

Dagda ana tanrıça Danu'nun oğlu olmasından dolayı, Kelt tanrılarının başı ve Tuatha Dé Danann ("tanrıça Danu'nun kavmi") denen büyülü yaratıkların kralı sayılırdı. Bu büyülü yaratıkları İrlanda'da kendilerinden önce yaşayan Fomorlar karşısında zafere ulaştırdığına inanılırdı. Baş tanrı statüsünün yanısıra savaşın, bilgeliğin ve büyünün koruyucusu olarak görülürdü. Mevsimleri başlatma gücü nedeniyle, ona tarımsal ürünlerle bağlantılı olarak tapılırdı. Birçok efsanenin temasını oluşturan cinsel iştahı, doğurganlık törenleriyle bağlantısını yansıtır. Dagda ve eşi Morrigan eril ve dişil özelliklerin ikiliğini temsil eder. Dagda'nın ondan (ve ayrıca ilişkide olduğu tanrıça Breg'den) başta Brigid olmak üzere birçok çocuğu olur.

Dagda bir savuruşta dokuz insanı öldürebileceği gibi yeniden hayata döndürebilecek güçte bir sopa taşıyan azman bir adam olarak tasvir edilir. Ayrıca hiç boşalmayan bir kazanı ve büyülü müziğiyle mevsimleri değiştiren Uaithne adlı bir arpı vardır. Pek övücü sayılamayacak tasvirlerinde genellikle sırtını açıkta bırakan kısa bir tunikle görünür.

Uaithne Arpı ve Fomorlar Dagda'nın büyülü arpının (1) gücü ondan çıkan müzikle bağlantılıdır. Arpla her biri kendi çocuklarının adını taşıyan üç şarkı çalınır: Goltraiges ("hüzün"), Gentraiges ("neşe") ve Suantraiges ("uyku"). Tuatha Dé Danan ile Fomorlar arasındaki bir savaşta Fomorlar arpı alıp kaçar. Dagda çalgısını geri almak üzere Fomorların sarayına gittiğinde, üç ezgisini de çalmak zorunda kalır. Şarkıların bitmesiyle birlikte Fomorlar derin uykuya dalar ve böylece Dagda arpına yeniden kavuşur.

Morrigan'la Yatış Dagda'nın her yıl Samhain şenliğinde Unius Nehri kıyısında Morrigan'la (3, bir kuzgun görünümünde) yattığı söylenir. İnanışa göre, bu törensel ilişki doğurganlığı sağlar ve ertesi yıl Keltlere başarı getirir. Nehir kıyısındaki alan bugün bile "çiftlerin yatağı" olarak anılır. Efsanenin bazı varyasyonlarında ikilinin yılda yalnız bir kez yattığı belirtilir. Bir keresinde Dagda hasmı Fomorlarla kavgaya girişmeden önce Morrigan'dan öğüt almaya çalışır. Savaşı kazanmak için gereken ayrıntılı bilgileri zorla almak amacıyla, çatışmada ölecek savaşçıların giysilerine bulanmış kanı birer ayağını iki yakaya basarak nehir sularında yıkamakta olan Morrigan'la ilişkiye girer.

Aengus'un Doğuşu Dagda'nın ilişkiye girdiği Boyne Nehri (4) tanrıçası Boann gebe kalır. Bilgi kuyusunun sahibi olan kocası Nechtan'ın durumu anlamasından çekinen Dagda, tanrıçanın gebeliği sırasında dokuz ay boyunca güneşi yerinde tutar. Böylece oğlu Aengus doğduğunda yalnız bir gün geçmiş olur. Babalığını gizlemeye dönük tüm çabasına rağmen, birçok efsane Dagda ve Aengus'u baba oğul olarak anar. Doğumu sırasındaki koşullar nedeniyle Aengus'un zamana hükmettiği söylenir. Bazı kaynaklarda Roma aşk tanrısı Cupid'in Kelt panteonundaki dengi sayılır.

Taranis ve Dagda Taranis (2, simgesi olan kırık ispitli tekerlekle Gundestrup kazanının yanında) anakara Kelt panteonunda gök gürlemesi tanrısıdır ama çoğu kaynakta Dagda'yla ilişkili olduğu söylenir. Dagda'nın Kelt baş tanrısı olmasından ve Roma panteonunun başındaki Jupiter'in gök gürlemesine hükmetmesinden dolayı, Romalıların gök gürlemesi tanrısı rolünü Dagda'yla ilişkilendirmiş olması mümkündür. Taranis'e başlı başına değinen tek kaynak Lucanus'un MS 1. yüzyılda yazdığı Roma destanı *Pharsalia*'dır.

Thor - Viking Gök Gürlemesi Tanrısı: s. 232

Belenus ve Belisama

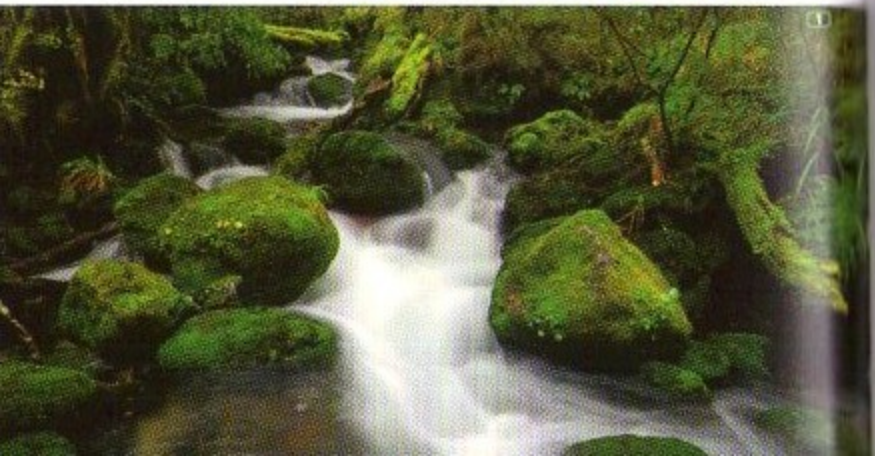

- Belenus ("parlak varlık") ışık tanrısıydı ve çobanlıkla bağlantılıydı
- Eşi, tanrıça Belisama'ydı
- Belenus'a Kuzey İtalya'dan Güney Galya'ya ve Britanya'nın Kelt bölgesine kadar uzanan bir alanda tapılırdı
- Belisama ("yaz parlaklığı") ateş, ışık, su ve metal işçiliği tanrıçasıydı
- Ona Britanya ve Galya'da tapılırdı; Roma tanrıçası Minerva ve Kelt tanrıçası Brigid'le ilişkilendirilirdi

Belenus en eski ve kültü en yaygın Kelt ilahlarından biriydi. Ona sadece Britanya'nın Kelt bölgesinde değil, Galya, Avusturya, İtalya ve İspanya'da da tapılırdı. "Parlak varlık" anlamına gelen adı ilk başta kültüyle bağlantılı olan Beltane ateş şenliğine kaynaklık etmişti. Keltlere göre çobanlık, şifa ve çeşmelerle bağlantılı olmasına karşın, Romalılar onu kendi ışık tanrıları Apollon'la ilişkilendirirdi.

Eşi olan ateş, su (1) ve metal işçiliği tanrıçası Belisama'nın ("yaz parlaklığı") Kelt tanrıçası Brigid'in yanısıra Roma tanrıçası Minerva'yla ortak özellikleri vardı. "Belisama Minerva" adını taşıyan birçok yazıt, Roma'nın işgal ettiği topraklarda ilahların ve geleneklerin birbirine karışımını yansıtır.

Belenus'a ya da Belisama'ya ilişkin günümüze ulaşan hiçbir efsane yoktur. Adlarına sadece klasik metinlerde ve mabetlerinin varlığına işaret eden taş yazıtlarda rastlanır. Coğrafi yüzey şekillerinin adları da kültlerine dair ipuçları verir.

Belisama Nehri Birçok Kelt tanrıçası başta nehirler ya da kuyular olmak üzere çeşitli su kütleleriyle ilişkilendirilirdi. Yunan bilgin Ptolemaios'un Kuzey Britanya'ya ilişkin haritasında bir "Belisama Aest"e yer vermesi, bazı uzmanlarda Mersey Nehri'nden (2) söz ettiği kanısını uyandırmıştır. Ancak haritanın tam doğru olmaması nedeniyle, başka uzmanlar İngiltere'nin Lancashire bölgesindeki Ribble Nehri'nin kastedildiği görüşündedir.

Belenus ve Bile Adlarının benzerliğinden dolayı, Belenus (3) çoğu kez yanlış bir yorumla arkaik bir İrlanda yaşam ve ölüm tanrısı Bile'yle ilişkilendirilir. Oysa Belenus aydınlığın timsali bir ışık tanrısıyken, Bile ölümler ve ölüler diyarıyla bağlantılı karanlık bir tanrıdır; bu iki ilahın geçmişte tek ve aynı olma olasılığı çok düşüktür. Gal tanrısı Beli Mawr aslında Belenus'un daha sonraki bir versiyonu olabilir. Ancak tarihsel bir kişi, özellikle Britanya'nın ilk kralarından biri olması da mümkündür. Çeşitli Gal soy çizgileri Beli Mawr'a bağlanır. (3)

Belenus ve Belisama'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Brigid, Belisama'yla Bağlantısı, bkz. s. 262-263

Kelt Tanrıçaları, Belisama Bir Kelt Tanrıçasıydı, bkz. s. 264-265

İrlanda'daki Beltane Şenliği

İrlanda ve İskoçya'da 1 Mayıs'ta düzenlenen Beltane şenliği yaz mevsiminin ve açıkta hayvan otlatmanın başlayışına işaretti. Sığır sürüleri yaz otlaklarına götürülmeden önce arındırma ve koruma amacıyla iki şenlik ateşi arasından geçirilirdi. Aileler ocak ateşlerini söndürür ve Beltane ateşinden alınan közlerle yeniden yakardı. Bu bayram günümüzde neo-paganlarca hâlâ kutlanıyor (solda).

(1) Minerva: s. 210

- Brigid ("yüce varlık"), Dagda'nın kızıydı
- Üç yönlü bir tanrıçaydı; demirciliğin, şiirin, kahinliğin ve bereketin koruyucusu sayılırdı
- Çok sevilen bir figür olması nedeniyle, Hıristiyanlığın İrlanda'ya girmesinden sonra Azize Brigid adıyla Katolik Kilisesi'nce benimsendi
- Efsaneye göre yabandomuzlarının şahı, koyunların şahı ve iki öküz onunla birlikte dolaşırdı

Brigid

Dagda'nın kızı Brigid, Kelt panteonunun en çok bilinen ve en çok sevilen tanrıçalarından biriydi. Gördüğü rağbetin sebebi büyük olasılıkla geçekçi ve yararlı olmasıydı. Üç yönlü bir tanrıça olarak, her biri belirli bir işlev görev üç kız kardeşle temsil edilirdi. Bir bütün halinde şiirin, metal işçiliğinin, ateşin, bereketin ve kahinliğin koruyucusu sayılırdı. Efsaneye göre, Farmorlar ve mensup olduğu Tuatha Dé Danann arasındaki çatışmayı sona erdirecek bir uzlaşma yolu olarak Formor kralı Bres'le evlenir. Ondan olan oğlu Ruadan daha sonra savaşta öldürülür. Brigid'in cesedi başındaki feryatları matem tutarken ağıt okuma yönündeki İrlanda geleneğini başlatır.

Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte Hıristiyan geleneğin içine alınan birçok Kelt ilahı arasında Brigid de vardı. Bu tanrıça 5. yüzyılda İrlanda'da ilk kadın Hıristiyan tarikatını kurduğu söylenen Kildareli Katolik azize Brigid'le bütünleştirildi. Başka bir hikaye İsa'nın doğumu sırasında Brigid'in Meryem'e ebelik yaptığını söyler. İrlandalı kölelerin İngilizlerce Karaiplere götürülmesinden sonra ortaya çıkan Maman Brigitte adlı bir Vudu tanrıçasının kökeni de Brigid'e dayanıyor olabilir.

İmbolc Şenliği

Keltlerin Oimelc ("koyun sütü") olarak da bilinen İmbolc şenliği baharın ilk belirtilerini ve yeni koyun sağımını kutlamak üzere Şubat'ın ilk gününde düzenlenirdi. Kutlamalarda özel yemekler hazırlanır, mumlar yakılır (sağda) ve fallar açılırdı. İlk başta Brigid onuruna yapılan şenlik daha sonraları Azize Brigid'in yortu günü haline geldi.

Vudu - Fon İnancından Ortaya Çıkışı: s. 446

Azize Brigid'in Kutsal Hayvanı Azize Brigid'le ilgili birçok hikaye, temelde yatan Kelt geleneklerini yansıtır. Aynı adlı tanrıçanın en açık örneği İmbolc şenliğinde görülen sütle bağlantısı, ineği (1) azizenin kutsal hayvanı sayan Katolik geleneğinde de yer alır. Azize Brigid çocukken, annesinin sadece kırmızı kulaklı bir ineği vardır; ama hayvan her zaman onlara fazlasıyla süt verir. Bazı kaynaklar ineğin büyük olasılıkla cinler diyarı Tír na nÓg'dan gelmiş doğaüstü bir varlık olduğunu belirtir. Azize Brigid'le ilgili bazı hikayelerde beyaz ineğiyle birlikte İrlanda'nın kırsal alanlarında dolaşarak Hıristiyanlık mesajını yaydığı anlatılır. Dinsel sanat eserlerinde Brigid genellikle ayaklarının dibinde yatan bir inekle birlikte görülür.

Kildare'nin Kutsal Alevi Metal işçiliğinin koruyucu tanrıçası sayılan Brigid ateş ve alevle yakından bağlantılıydı. İrlanda'nın Kildare kentindeki en kutsal mabedinde daima yanan bir alev vardı. Brigid'in hizmetindeki 19 rahibe alevi gözetmekten sorumluydu. Ülkede Hıristiyanlığın yayılmasından sonra birçok eski Kelt ilahından vazgeçildi; ama Brigid bir dönüşümle Azize Brigid (2) kimliğine büründü. Kildare'de mabedinin bulunduğu yerde bir Katolik manastırı kuruldu ve 19 rahibe alevi gözetmeyi sürdürdü. Her kadın alevin başında bir gün nöbet tutardı; ama yirminci günde Brigid'in bizzat ateşi kolladığına inanılırdı. Alev yüzlerce yıl yanmaya devam ettikten sonra, 16. yüzyıldaki Reform hareketi sırasında temeldeki pagan geçmişinden dolayı söndürüldü. Kildare'nin kent meydanında 1993'te yeniden yakılan Brigid'in kutsal alevi hâlâ yanıyor. Varlığını sürdüren Brigid tarikatına mensup rahibeler alevi sürekli yanık tutuyor.

Brigid'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Belisama, Brigid'le Bağlantısı, bkz. Belenus ve Belisama, s. 260-261

Kelt Tanrıçaları, bkz. s. 264-265

Dagda, Brigid'in Babası, bkz. s. 258-259

Cinler ve Öbür Dünya, Tuatha Dé Danann'ın Öbür Dünyaya Göç Edişi, bkz. s. 266-267

Efsanelerde Hayvanlar: s. 104, 230, 322, 424

- Üç sayısının kutsallığı yönündeki Kelt inancı, tanrıçaların üç yönlü veçhelerine yansımıştı
- Üç yönlü tanrıçaların başında Matronlar (ana tanrıçalar), Morrigan ve Cerridwen gelirdi
- Bazı Kelt tanrıçaları Hıristiyanlık içinde eritildi

Kelt Tanrıçaları

Kelt panteonunda tanrıçalar önemli bir rol oynardı. Her birinin Kelt yaşamının çeşitli yönleriyle ilişkilendirilmelerini sağlayan bir görevi vardı. Üç sayısının kutsallığı yönündeki Kelt inancı tanrıçalar panteonuna yansımıştı. Annelik ve doğurganlık tanrıçaları Matronlarda (1, Almanya'daki bir sunak) olduğu gibi, bazı tanrıçalar üçlü kümeler altında toplanırdı. Morrigan da üç yönlü bir tanrıçaydı; diğer iki veçhesi karga görünümlü Badb ve savaşçı tanrıça Macha'ydı. Kutsal nehirler ve pınarlar çoğu kez suyla bağlantılı efsanelere konu olan Kelt tanrıçalarıyla sıkça ilişkilendirilirdi. Kelt ve Gal topraklarının Roma denetimine girmesiyle ve zamanla Hıristiyanlığı benimsemesiyle birlikte, birçok Kelt tanrıçası bırakıldı. Brigid gibi bazı tanrıçalar Hıristiyanlık bünyesine alınırken, bazıları da Roma kültlerinde varlıklarını sürdürdü. Sözgelimi, Galya ve kıta Avrupası'ndaki Roma süvarileri at tanrıçası Epona'ya tapınmayı benimsedi.

Tanrı Üçlüleri: s. 206, 308

(2)

Cerridwen ve Kazanı Gal tanrıçası Cerridwen bilgeliği, bilgiyi ve dönüşümü temsil eder. Amen adlı kazanını (2) iksir hazırlamak için kullanır. Kör bir adam olan Morda ateşi harlayarak ve küçük bir oğlan olan Gwion iksiri karıştırarak bu işte ona yardım eder. Bir keresinde Cerridwen hazırlanışı bir yıl bir gün süren bir bilgi iksirinin başında beklerken, sıçrayan iksir damlalarını kazayla yutan Gwion bir anda büyük bilgi edinir ve oradan kaçar. Çok kızan Cerridwen peşine düşer ama Gwion sürekli değişip farklı hayvanlara dönüştüğü için onu yakalayamaz. Sonunda bir tavuk kılığına girdiğinde, onu kapıp yer. Ama içinde bir tohuma dönüşen oğlanı dokuz ay sonra ozan Taliesin olarak doğurur.

Savaş Tanrıçası Morrigan Karanlık bir savaş ve çatışma tanrıçası olan Morrigan tasvirlerde çoğu kez savaş alanında görülür (3). En yaygın olarak bir nehir kıyısında savaşta ölecek adamların giysilerini yıkayan bir yaşlı kadın biçimine bürünür. Daha sonra bir karga biçimine dönüşerek, ruhlarını alacağı ölüleri seçmek üzere savaş alanında dolaşır. Tüm savaşların neticesini önceden bilmenin yanısıra, taraflardan birini tutarak savaşa müdahalede bulunmasıyla da tanınır. Arthur efsanesinde uyarlanmış Morgan le Fay kimliğiyle karşımıza çıkar.

(3)

Kelt Tanrıçalarıyla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Belisama, Kelt Tanrıçası, bkz. Belenus ve Belisama, s. 260-261

Brigid, bkz. s. 262-263

Morrigan, Yılda Bir Kez Dagda'yla Yatış, bkz. Dagda, s. 258-259

Kelt Tanrıçalarının Üç Yönlü Doğası

Sırf Kelt mitolojisine özgü olmamakla birlikte, üç yönlü tanrıça kavramı özellikle Kelt panteonunda yaygındır. Bazen üç özgün veçheye sahip bir tanrıçayı belirtir; sözgelimi Cerridwen yaşamın alışılmış evreleri olarak genç kızlık, annelik ve kocakarılık niteliklerini taşır. Brigid üç farklı alanda hüküm sürer: İlham, metal işçiliği ve şifa. Öte yandan, bazı Kelt tanrıçaları bir ilahlar üçlüsü içinde yer alır. Morrigan çoğu kez yakından bağlantılı olduğu iki kız kardeşi Badb ve Macha'yla birlikte anılır. Üç yönlü doğasının bir uzantısı olarak, Morrigan başka bir genç kız, anne ve kocakarı öbeği yaratmak üzere Arianrhod ve Blodeuwedd'le ilişkilendirildiği de görülür.

Dehşet Verici Tanrıçalar: s. 38, 93, 300 | Valkyrja'ların Ölüler Arasındaki Seçimi: s. 236

Cinler ve Öbür Dünya

Cinlerin efsanevi yurdu Tír na nÓg ("sonsuz gençlik diyarı") olarak anılır. Bu gizemli yer İrlanda'nın batısına düşen ve bilinen tüm haritaların ötesinde yer alan bir adadır. Orada yaşayanlar sonsuza kadar genç, sağlıklı ve mutlu kalır. Viking savaşçılarının öbür dünyada kaldığı Valhalla'yla bazen kıyaslanmasına karşın, Tír na nÓg ruhların ölümden sonra gittiği bir yer değildir. Adada *sídhe* olarak da bilinen periler ve cinler kalır sadece. Bazı İrlanda hikayelerinde bu varlıklar Tuatha Dé Danann'la, yani şimdiki İrlandalıların atalarından önce bu ülkede yaşadığı ve Tír na nÓg'a göç ettiği söylenen büyülü yaratıklarla ilişkilendirilir. Sadece birkaç ölümlünün adayı gördüğüne ve oraya yolculuk etmenin çoğu kez mutsuzlukla sonuçlandığına inanılır. Popüler bir hikayeye göre, Tír na nÓg'dan gelen Niamh adlı bir peri Oisin adlı bir adamı ziyaret eder. Ardından onu yanına alıp adaya döner; orada üç yıl birlikte yaşarlar ve iki çocukları olur. Ancak Oisin memleket özlemiyle İrlanda'ya döndüğü zaman, Tír na nÓg'da kendisine üç yıl gibi gelen bu süre boyunca kendi ülkesinde 300 yılın geçmiş olduğunu öğrenir. Aile mensupları ve dostları çoktan ölmüştür.

- *The Mabinogion* Ortaçağ Gal yazmalarından derlenen ve modern İngiliz dilinde ilk kez 1849'da yayımlanan bir dizi düzyazı hikayeden oluşur
- Yazan bilinmeyen bu anlatılar Kelt mitolojisini ve Arthur maceralarını kapsar
- Aşk, onur ve intikam peşinde koşan insanların anlattığı hikayeler mitolojiye ve folklora dayanır
- Birinci bölümün ana karakteri Dyfet prensi Pwyll'dir
- Hristiyanlaşmanın bir sonucu olarak, birçok efsanede eski Kelt tanrıları krallara ve kahramanlara dönüştürülmüştür

The Mabinogion Hikayeleri

The Mabinogion dünya edebiyatına önemli bir katkıda bulunmuş on iki Gal halk hikayesinden oluşan bir derlemedir. Hikayelerden bazılarına 13. yüzyıldan kalma belgelerde rastlanır; bazılarının ise daha eski olduğu sanılmaktadır.

Derleme üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm dört fasıldan (*mabinogi*) oluşur: Dyfet prensi Pwyll; Lyr'in kızı Branwen; Lyr'in oğlu Manawydan; Mathonwy'nin oğlu Math. Pryderi adlı ortak bir karakterle birbirine gevşekçe bağlanan hikayeler Galler'in güneybatı kesiminde geçiyormuş gibi görünür. Birinci fasılda Pryderi'nin ebeveyni olan Pwyll ile at tanrıçası Rhiannon evlenir; üçüncü fasılda Pryderi etkisine girdiği bir tılsımdan sonunda kurtulur; dördüncü fasılda Pryderi savaşta ölür. Pryderi'nin ikinci fasılda da bulunmasına karşın, hikayenin merkezinde Britanya kralı Kutlu Bran, kız kardeşi Branwen ve üvey erkek kardeşi Efnisien yer alır.

The Mabinogion'un diğer iki bölümü yedi yerli Gal efsanesini ve üç macerayı kapsar. "Culhwch ve Olwen", "Pınarın Hanımı" ve "Enid" adlarını taşıyan maceralar Arthur geleneğine bağlı olduklarından uzmanlar için ilginçtir. Ama bazı uzmanlar bu iki bölümün *The Mabinogion*'da yer almaması gerektiği kanısındadır.

Branwen'in Evliliği Efnisien üvey kız kardeşi Branwen'in İrlanda kralı Matholwch'le evliliğinde görüşünün alınmamasına kızarak Matholwch'in atlarını öldürür. Britanya kralı Bran barışı sağlamak için Matholwch'e büyülü bir kazan (1) verir. Ancak yaşanan şiddet olayı unutulmaz. Kötü davranışla karşılaşan Branwen'in yardım isteme-

si üzerine, büyük kardeşi Bran ordusuyla İrlanda'yı istila eder. Ama İrlanda'nın yaralı askerleri iyileştirmek için büyülü kazanı kullanması işini bozar. Kazanın kırılmasıyla, Bran'ın ordusu savaştan galip çıkar; ancak kendisi savaş alanında ölür. Fransa'dan gelecek bir istilayı önlemek amacıyla, Bran'ın başı Londra'da gömülür.

Pwyll ve Rhiannon Bir gün Dyfet prensi Pwyll'in gözüne beyaz bir ata (2) binmiş güzel bir kadın ilişir. Anında aşık olduğu kadının at tanrıçası Rhiannon olduğunu bilmeksizin, hemen peşine düşer. Üç günlük kovalaması boşa çıkınca, sonunda yalvarıp ondan durmasını ister. Haline acıyan Rhiannon nişanlısı Gwawl yerine onunla evlenmek istediğini söyler. Bunun üzerine Pwyll tam bir yıl Gwawl'ı nişanlısını serbest bırakması için kandırmaya çalışır. Sonunda onu oyuna getirip büyülü bir çuvala koyar ve Rhiannon'dan vazgeçene kadar oradan çıkarmaz. Böylece Pwyll ile Rhiannon evlenir ve Pryderi doğar; ama çok geçmeden başlarına belalar gelir. Rhiannon'un hizmetçilerinin baktığı sırada, Pyrderi birden kaybolur. Kadınlar suçlamadan kurtulmak için Rhiannon'un giysilerine kan sürer. Pwyll ceza olarak saraya gelen konukları ona taşıtma gibi küstahça aşağılamalara başvurur. Daha sonra Pyrderi'nin geri gelmesiyle Rhiannon temize çıkar.

Manawydan ve Llwyd'in Karısı Rhiannon kocası Pwyll'in ölümünden sonra Manawydan'la evlenir. Yeni çift Dyfet'te Pyrderi'yle birlikte yaşamaya başlar. Ülkeyi saran gizemli bir sis, sürülerin ve gıda ürünlerinin kaybolmasına yol açar. Bir gün Manawydan uyandığında tarlalarını bomboş halde bulur. Gördüğü farelerden birini yakalar (3). Kısa bir süre sonra Llwyd adlı bir adam gelir ve karısı olduğunu ileri sürerek fareyi ister. Llwyd'in, dostu Gwawl'a verdiği sözden dönmüş olan Rhiannon'dan öç almak amacıyla sorunlara yol açtığı anlaşılır.

Culhwch ve Olwen Culhwch babası Kral Cilydd'in yeniden evlenmesinin ardından, kızını onunla evlendirmek isteyen üvey annesinin baskısına karşı çıkar. Bunun üzerine ancak devlerin şahının kızı Olwen'le evlenebileceği yönünde bir lanete uğrar.

Hiç görmediği Olwen'e çaresiz bir aşkla tutulan Culhwch onu aramaya koyulur. Ancak, Olwen'in babası Ysbaddaden de lanetlidir: Olwen'in evlenmesinin ardından ölecektir. Bu yüzden Culhwch'in kızıyla evlenmesini önlemek için, devasa bir yabandomuzu olan Twrch Trwyth'in (4) başından bir makas ve bir tarak alıp getirme gibi olanaksız işler ister ondan. Culhwch kuzeni Kral Arthur'un yardımıyla istekleri yerine getirir ve sonunda Olwen'le evlenir.

- Büyük İrlanda kahramanı Cúchulainn, bir tanrı ile bir insan prensesin oğludur
- Ortaçağ İrlanda kanonunda Ulster döngüsünün ana figürüdür
- Kral Conor'a bağlı Craobh Ruadh ("Kızıl Dal") şövalyelerinin en iyisidir
- Savaşta dehşet verici ve azman bir kişiliğe bürünerek çılgınca bir şiddet ortamı yaratır
- Atlı savaş arabası üstünde dövüşür
- Her gözünde yedi gözbebeği, her elinde ve her ayağında yedişer parmağı vardır

Cúchulainn

Önceleri Sétanta adıyla bilinen Cúchulainn, İrlanda mitolojisindeki en büyük kahramanlardan biridir. Uyandırdığı kültürel çağrışımlar İrlanda milliyetçiliğiyle özdeşleştirilmesini de kapsar. Onu 1916 Paskalya Ayaklanması'nın timsali olarak gösteren paralar bunun açık kanıtıdır. Birçok sanat ve edebiyat eserine konu olan Cúchulainn en çok Ulster döngüsünün ana karakteri olarak tanınır. Bu hikaye dizisinde bir Craobh Ruadh şövalyesi olarak Ulster krallığı için Connacht halkına karşı dövüşen korkusuz bir savaşçı gibi tasvir edilir. Yunan kahramanı Herakles'e yakın bir duyguyla, uzun yaşamaktansa hafızalarda ölümsüz hale gelmeyi yeğ tutar.

Cúchulainn'in kökenine ilişkin birçok versiyonun bulunmasına karşın, çoğunlukla tanrı Lugh'un ve Ulster kralının kız kardeşi Deichtine'nin oğlu olduğu söylenir. Onu yetiştirecek ölümlü bir babası olmadığından, doğumunda hazır bulunan bir grup adam babalığı olmaya karar verir. Cúchulainn'ın Emer'le evliliği kolay gerçekleşmez. Emer önce değersiz biri olduğu kanısıyla onu geri çevirir. Cúchulainn savaşçı-kadın Scathach'la yaptığı dövüşte kendisini kanıtladıktan sonra Emer'in yanına döner. Genç kızın evlenmeye razı olmasına karşın, bu sefer babası Forgall onay vermez. Cúchulainn sevgilisini kaçırmak için onun adamlarıyla dövüşmek ve onu öldürmek zorunda kalır.

Sétanta'nın Yeni Adını Alışı Bir gün Sétanta arkadaşlarıyla hokeye benzer bir oyun oynarken sergilediği becerilerden dolayı, demirci Culann'ın evindeki bir şölene davet edilir. Oraya geç varınca Culann'ın azman bekçi köpeğinin saldırısına uğrar. Kendisini savunmaya çalışırken köpeği (1) öldürür. Culann'ın bundan rahatsız olması üzerine, Sétanta yeni bir köpek bulununcaya ya da yetiştirilinceye kadar evini korumayı önerir. Bu olaydan sonra "Culann'ın tazısı" anlamında Cúchulainn adıyla anılmaya başlar.

Cúchulainn'ın Ölümü Cúchulainn'ın babasını öldürdüğü Lugaid mac Con Roi, öcünü almak amacıyla -kehanete göre birer kralı öldürecek- üç büyülü mızrak yaptırır. Çatışma sırasında birinci mızrak Cúchulainn'in savaş arabasını süren ve savaş arabası sürücülerinin kralı olarak bilinen Laeg'i öldürür. İkinci mızrak Cúchulainn'in atını, yani atların kralını öldürür. Cúchulainn son mızrağın darbesiyle ölümcül bir yara alır ama yerde yatıp yenilgiyi kabul etmeye yanaşmaz. Son ana kadar direnerek kendisini bir kayaya bağlar. Ölmüş gibi görünmesine karşın, Lugaid omzuna konan bir kuzgunun (3) etini gagalamaya başlamasına kadar ona yaklaşmaktan çekinir. Yanına varır varmaz başını uçurur; ancak, o sırada Cúchulainn'in kılıcı parmaklarından düşerek Lugaid'in elini koparır.

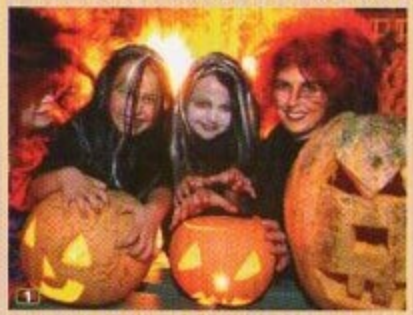
Fand'la Kaçamak Deniz tanrıçası Fand bir çarpışmada Cúchulainn'den yardım ister. Derken aralarında bir sevda başlar. Ancak Emer'in bir kadın sürüsüyle çifte baskın yaparak rezalet çıkarması üzerine, Fand kocası olan peri kralı Manannán'ın yanına döner. Manannán büyülü peleriniyle Fand ve Cúchulainn'ın bu gönül ilişkisini unutmasını sağlarken, Emer de bir Druid iksiri alarak üzücü olaya ilişkin anılarını siler.

Boğa Baskını Connacht kraliçesi Medb bol döl vermesiyle ünlü boz boğa (4), Donn Cuailnge'yi çalmak amacıyla Ulster'e saldırır. Ulster'in erkekleri bir lanetle takatten düştüğü için, sadece Cúchulainn dövüşür. Tek başına orduyu durdurur, hatta savaşçı tanrıça Morrigan'ı püskürtür. Ulster erkekleri yeniden güçlerine kavuşunca kavgaya katılır. Adamlarının yenildiğini gören Medb, savaş alanından sıvışarak boğayı çalar. Donn Cuailnge sonunda kaçmayı başarır, ama ölümcül biçimde yaralanır.

Samhain - Cadılar Bayramı'nın Kökeni

Çok sevilen Cadılar Bayramı'nın (1) geçmişi Samhain olarak bilinen Kelt hasat şenliğine kadar indirilebilir. Bu şenlikle yılın son hasadının kutlanması, bereketli dönemin sona erişini ifade ederdi. Samhain'de beklenen soğuk kış için hazırlıklar yapılırdı. Şenlik ateşleri yakmak yaygın bir âdetti. Bugünkü neo-paganların (3) bazıları Samhain'i "Pagan Yeni Yılı" kabul etse de, Antikçağ'ın Keltleri böyle bir görüşte değildi. Bunun yerine, Samhain sırasında bu dünya ile manevi dünya arasındaki sınırın açık olduğuna inanırlardı. Ruhların dünyada dolaşma olasılığı başka zamanlara göre daha yüksek sayılırdı. İnsanlar gezen hayaletlerden saklanmak amacıyla kılık değiştirici kıyafetler giyerdi. Yoldan geçen ruhlar için kapı basamaklarına gıda sunuları bırakılırdı. Hıristiyanlığın MS 800 dolaylarında Kelt topraklarına girmesiyle birlikte kilise, 1 Kasım'da azizleri anmak üzere Tüm Azizler Günü adıyla kendine özgü bir bayram getirdi. Böylece önceki geceye (yani Samhain gecesine) Tüm Azizler Arifesi adı verildi. Bunun batı dillerindeki bozulmuş biçimi olan Halloween benimsenmekle birlikte, kutlamalarda çok az değişiklik oldu.

Oyma Fener Geleneği Bir turp ya da sukabağını oyarak içine mum koymak Cadılar Bayramı'na özgü yaygın bir âdetti. Bayramın Kuzey Amerika'ya girişiyle birlikte balkabağı (2) kullanılmaya başlandı. Âdetin temelinde yatan sebepler tam açıklığa kavuşmuş değildir. Mumlar ve oyulmuş yüzler şenlik zamanında dünyayı dolaştıklarına inanılan davetsiz ruhları ürkütme amaçlı olabilir. Öldükten sonra başının kesilmesini ve Kelt topraklarını istilacılardan korumak üzere Fransa'ya bakacak şekilde yerleştirilmesini isteyen Gal hükümdarı Kutlu Bran'ın başını simgeliyor olması da mümkündür.

- Kral Arthur efsanevi bir Britanya kralı, ülkeyi birleştiren örnek bir hükümdardır
- İdeal toplumun bir simgesi olarak Yuvarlak Masa'yı kurar
- Kansı Lady Guinevere'dir
- En ünlü şövalyeleri Lancelot, Gawain, Yvain, Sir Kay, Erec, Percival ve Tristan'dır

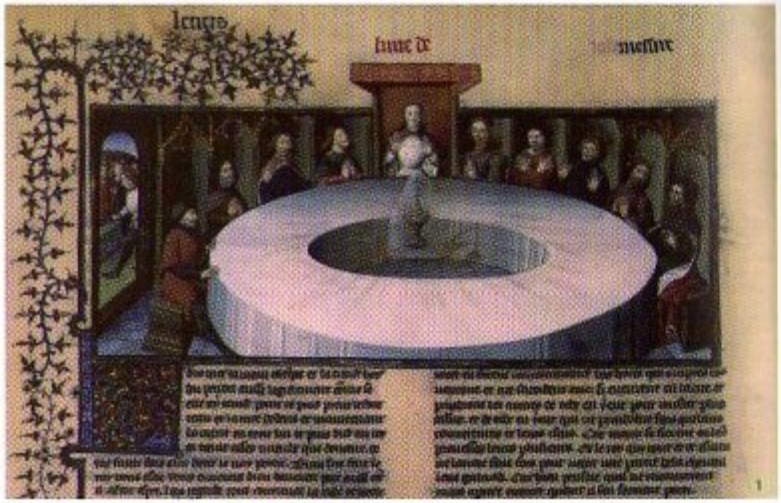
Kral Arthur

Excalibur kılıcı Arthur efsanesinde kilit bir yer tutar

Ülkesini birleştirip barışa kavuşturmuş efsanevi bir Britanya hükümdarı olan Kral Arthur kişiliğinin muhtemelen tarihsel bir temeli vardır. Ama her şeyden önce ideal bir toplumdaki ideal bir hükümdarın timsalidir. İsmi etrafında ortaya çıkmış birçok efsane ve hikaye, çeşitli Ortaçağ yazarlarının şairane bir dille işlediği büyülü olayları içerir. Genç yaşta tahta çıkan Arthur karısı Guinevere'le birlikte Camelot'u saray edinir. Orada yeğeni Gawain ve Lancelot gibi cesur şövalyelerle birlikte ünlü Yuvarlak Masa'yı (1) kurar.

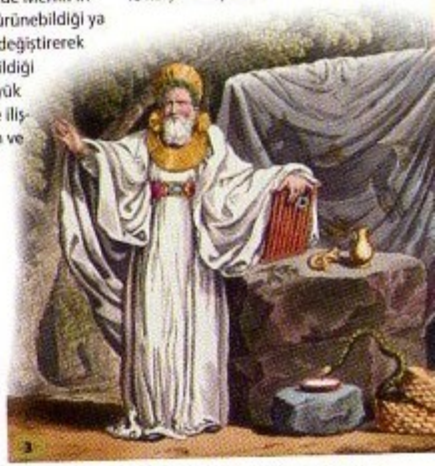
Hep birlikte, yaşadıkları büyülü maceralarda yabancı şövalyelerle ve canavarlarla dövüşürler. Arthur'un danışmanı büyücü Merlin'dir. Uzun bir barış döneminin ardından, Arthur yeğeni ya da gayrimeşru oğlu olan Mordred'in ihanetine uğrar ve Camlann çarpışmasında öldürülür.

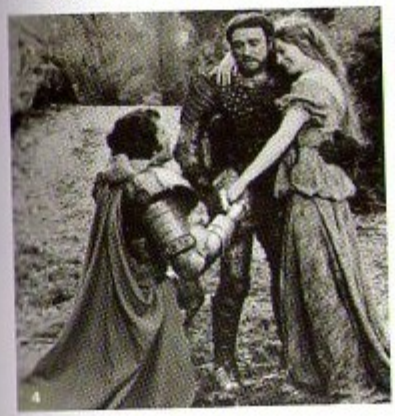

Merlin Büyücü Merlin (3) şeytani bir kabus sonunda gebe kalan ölümlü bir kadından doğar. Büyücülük serüveni Kral Vortigern'in yere batan kulesini kurtarmak için aranan "babasız oğlan" olarak sahneye çıkmasıyla başlar. Genç büyücü kulenin altındaki iki ejderhayı ortaya çıkarır. Kral Arthur'un doğmasını sağlayan da Merlin'in büyüsüdür. Uther Pendragon onun hazırladığı bir iksiri kullanarak, Igraine adlı bir kadının kendisini kocası sanmasını sağlar. Birlikte geçirdikleri geceden sonra Arthur doğar ve Igraine de Uther'in karısı olur. Birçok hikayede Merlin'in başka kişiliklere bürünebildiği ya da dosdoğru kılık değiştirerek kendisini gizleyebildiği belirtilir. Öbür büyük yeteneği geleceğe ilişkin kehanetlerinin ve öngörülerinin her zaman doğru çıkmasıdır. Sonraki hikayelerde Merlin çoğu kez Arthur'un hizmetindeki bir büyücüden çok danışmanı kimliğiyle karşımıza çıkar.

Excalibur Kılıcı Excalibur büyülü güçlere sahip bir kılıçtır. Merlin kılıcı bir taşa saplayarak, ancak gerçek kralın onu oradan çekebileceği kehanetinde bulunur. Birçok ünlü şövalyenin şansını denemesinden sonra, Kral Uther Pendragon'un kaçak ortamda büyümüş oğlu Arthur bu işi başarır ve Britanya'nın kralı olur. Excalibur ülkesini savunmasına yardımcı olduğu gibi, onu yaralanmalara karşı da korur. Bir çarpışmada Arthur'un suya düşürdüğü kılıç (değişik hikayelere göre) Viviane ya da Nimue olarak da anılan "Göl Hanımı" (2) tarafından getirilir ve Kral Arthur hikayelerinde çeşitli kilit roller oynamaya devam eder.

Lady Guinevere'in Gönül İlişkisi Kral Arthur ülkesinin siyasal istikrarını sağlamak amacıyla Cameliard kralı Leodegrance'in kızı Guinevere'le evlenir. Ancak, bu evlilik tam tersi bir sonuç doğurur. Genç kadın kocasının en büyük şövalyesi Lancelot'un (4, bir film sahnesinde Kral Arthur ve Guinevere'le birlikte) romantik bir biçimde ilgisini çeker. Anında birbirine vurulan Guinevere ve Lancelot'un aşkı aslında Lancelot'un onu Arthur'la evlenmek üzere Camelot'a getirişi sırasında başlamıştır. Bu gayrimeşru ilişki Arthur'un otoritesini sarsar ve hükümdarlığının sona ermesine yol açar.

Kutsal Kâse Peşinde

Kutsal Kâse Kral Arthur ve şövalyeleriyle ilgili hikayelerin ve maceraların temel bir unsurudur. Bazı efsanelerde açıkça Hıristiyan temalarını yansıtan bir anlatımla, Kutsal Kâse'nin Veda Yemeği sırasında İsa'nın şarap içtiği kupa olduğu söylenir. Arimatheali Yusuf, çarmıha gerilen İsa'nın kanını toplamak üzere aynı kupayı kullanmış olabilir. Diğer efsanelere göre ise Kutsal Kâse kutsanmış bir duyun bulunduğu bir kaptır. Her iki durumda da ebedi hayatın kaynağı olduğuna inanılır. Arthur'un Yuvarlak Masası'nda beliren bir görüntünün (resim) etkisiyle ya da bazı kaynaklara göre büyücü Merlin'in bir kehaneti üzerine, şövalyeler Kutsal Kâse'yi aramaya başlar. Ancak, onu bulmak sadece saf ve masum bir şövalyeye kısmet olur. Kutsal Kâse efsanesinin bazı versiyonlarında, onu bulan kişi Lancelot'un oğlu Galahad'dır. Başka bir efsaneyine Yuvarlak Masa şövalyelerinden olan Perceval'ın adını verir; Kutsal Kâse'nin ve bulunduğu kalenin hasta muhafızı Balıkçı Kral Anfortas'ı iyileştiren kişidir bu.

Kelt-Roma İlahları

Roma İmparatorluğu'nun denetim alanını Batı Avrupa boyunca genişlettiği MÖ 2. yüzyılda yerli ve Roma kültürleri arasında bağdaştırmacı bir karışım ortaya çıktı. Bu durum şimdiki Fransa, Belçika ve Kuzey İtalya'yı içine alan ve anakara Keltlerinin yaşadığı Galya için özellikle geçerliydi. Bölgedeki Roma denetimi (3, Kelt kabile reisi Vercingetorix'in MÖ 52'de Caesar'a teslim oluşu) yaklaşık 500 yıl sürdü. Bu dönemde Kelt rahipleri Druidlerin siyasal ve dinsel nüfuzu azalmaya başladı ve belirli bir Kelt-Roma kültürü doğdu. Yerli Keltler ile Romalılar arasındaki kültürel kaynaşma kendisini iki biçimde gösterdi. Birincisi, yerli Kelt tanrıları panteonu Lenus Mars ve Apollon Grannus gibi örneklerle Roma karşılıklarına uyarlandı. İkincisi, Mercurius ve Rosmerta örneğinde olduğu gibi, bazen bir Roma tanrısı yerli bir tanrıçayla eşleştirildi.

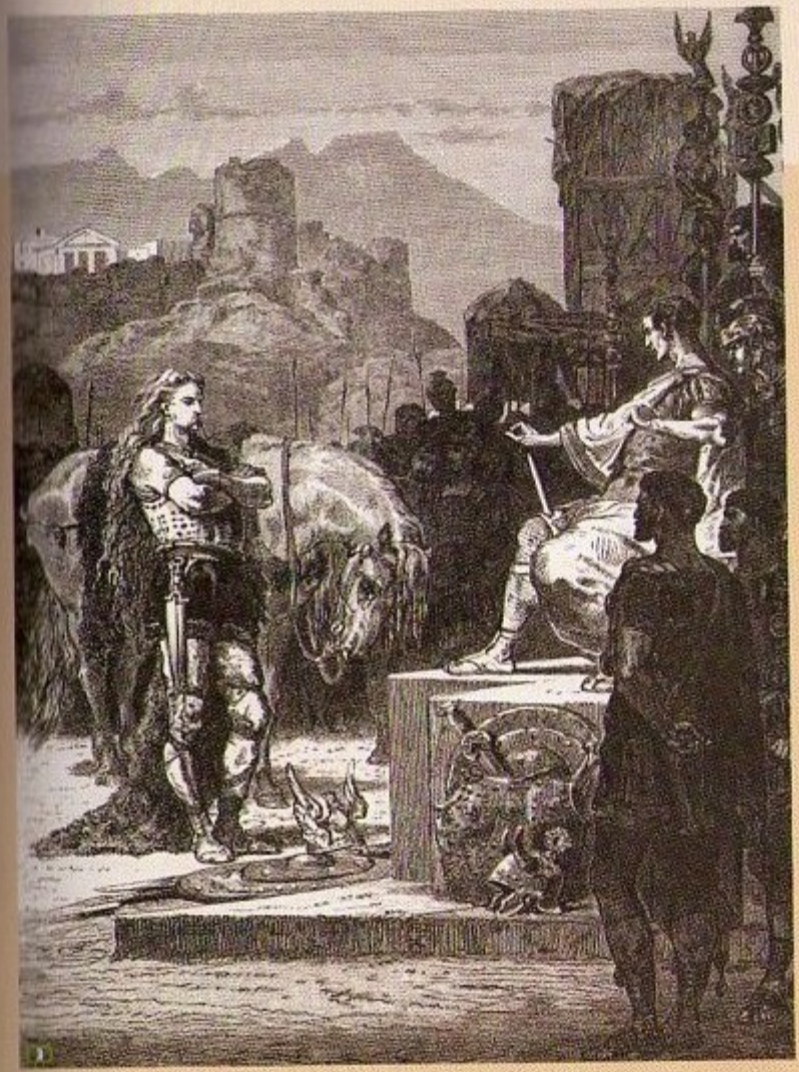
Kelt-Roma halklarının kültürü Hıristiyanlığın bölgede yayıldığı 5. ve 6. yüzyıllarda bir kez daha değişime uğradı.

Sucellus Kelt orman ve tarım tanrısı Sucellus (1) mayalanmış ve alkollü içkilerin koruyucusu sayılırdı. Nantosuelta adlı bir eşinin olmasına karşın, hiç çocuğu yoktu. Ona bütün Kuzey Galya'da tapılırdı. Elinde uzun saplı bir çekiç bulunan orta yaşlı ve sakallı bir adam olarak tasvir edilirdi. Birçok tasvirinde de fıçı taşırken görülür. Kelt-Roma geleneğinde Roma orman, koru ve kır tanrısıyla eşleştirmeden dolayı Silvanus Sucellus olarak anılırdı.

Epona Roma panteonuna eklenen az sayıdaki Kelt ilahından biri de tanrıça Epona'ydı. Atlara (2), eşeklere ve katırlara hükmettiğine inanılan bu tanrıça dolaylı olarak doğurganlıkla da ilişkilendirilirdi. Yaygın bir ilgi görmesinin sebebi ona tapan imparatorluk süvarilerinin kültünü bütün Roma İmparatorluğu'na ve çevredeki ülkelere taşıması olabilir.

Hint Mitolojisi

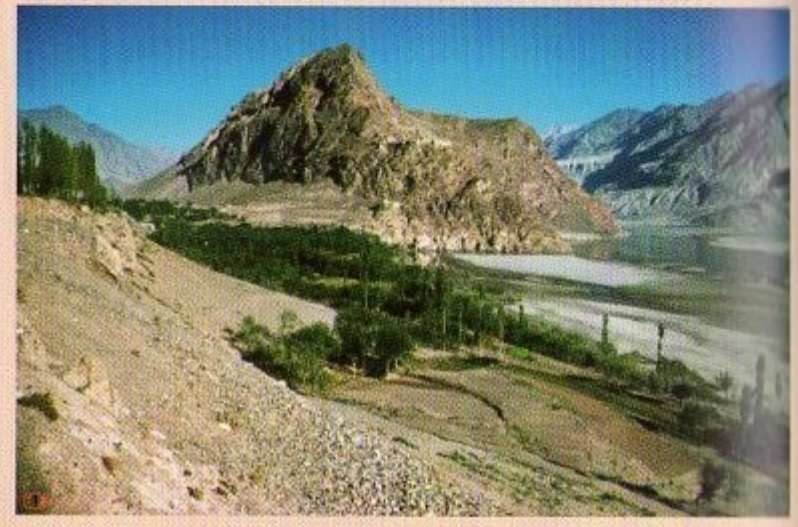

Gitagovinda'daki bir Krişna ve Radha çizimi

Hint Mitolojisi

Bir bölümü Hindistan'da ortaya çıkan ve hâlâ varlığını sürdüren Hinduizm, Budizm, İslam ve daha birçok dinin etkisinden dolayı, bu ülkenin zengin bir kültür geleneği vardır. Dünyanın en eski dinlerinden biri olan Hinduizm yüzyıllar boyunca sözlü öğrenim yoluyla yayılmıştır. Yoga âdetlerini ve Hindu felsefesinin karmaşık kavramlarını basite indirgemek amacıyla, bu bilgiler kolay anlaşılır hikâyeler biçiminde aktarılır. Dahası, muazzam Hindu panteonunu oluşturan ilahlar, evrenin çeşitli yönlerini temsil eder ve böylece günlük yaşamın farklı alanlarına denk düşer.

Hint mitolojisinin gelişimi MÖ 2500 dolaylarında İndus Vadisi'nde (1) Hindistan'ın en eski uygarlığının doğuşuyla başladı. İndus Vadisi sakinleri tarımla uğraşıyor, kentlerde yaşıyor ve Mezopotamya'yla ticaret yapıyordu. Bölgenin kendine özgü bir yazı biçimi de vardı. Ama bu yazının henüz çözülememiş olması nedeniyle, din ve mitolojiyi de kapsamak üzere İndus Vadisi kültürü büyük ölçüde bir gizem olarak duruyor hâlâ. İndus Vadisi uygarlığı MÖ 1800'e doğru ortadan kalktı. MÖ 1500-600 arasında Veda toplumu denen yeni bir uygarlık ortaya çıktı. Veda dili ile Yunan, Roma, İran ve Orta Asya klasik dilleri arasındaki benzerlikler Veda halkının Afganistan yoluyla Hindistan'a girmiş istilacılar olabileceği izlenimini uyandırıyor. Bu insanların kendilerine verdikleri Aryan ("soylu") adı, Veda dönemi Hindistan uygarlığını yakından andıran kadim uygarlığa sahip bir bölge olan "İran" yer adıyla ilişkilidir.

İndus Vadisi'nin kentlerde oturan çiftçilerinin aksine, Veda toplumundaki insanlar göçebe sığır çobanlarıydı. Dolayısıyla geride hiçbir kalıcı yapı ya da eser bırakmadılar. Bugün onlar hakkında bilinen şeylerin hepsi sözlü olarak aktarılan kutsal geleneğe, yani topluca Vedalar ("bilgi") olarak bilinen bir metinler manzumesine dayanır (2, Vedaların sözlü öğretimi). Geleneksel inanışa göre, aslında hiç yazılmamış olan ve yazarı bulunmayan Vedalar zamanın başlangıcının öncesinden beri vardır. Vedaları "görme" ve Rig Veda, Sama Veda, Yajur Veda, Atharva Veda adlı dört derlemeyi oluşturan binlerce ilahiyi besteleme işinden *risi* denen kutsal adamlar sorumluydu.

Ne kadar güvenilir olduklarını bilmek güç olsa da, bu metinlerin en eskisi olan ve aşağı yukarı MÖ 1500-1000 arasında yazıya dökülen Rig Veda, Veda toplumunun dört hiyerarşik sınıfa ayrıldığını belirtir: Brahmanlar (rahipler), Kşatriyalar (hükümdarlar ve yüksek memurlar), Vaişyalar (toprak sahipleri ve tüccarlar) ve Şudralar (zanaatkarlar ve hizmetçiler). Köleler, Dalit (dokunulmazlar) sınıfı içinde yer alırdı. Brahmanlar Veda dininin merkezinde yer alan

önemli kurban ayinlerini yerine getirmelerinden dolayı en yüksek sınıf sayılırlardı.

Hükümdarlar Brahmanları korumakla ve maddi bakımdan desteklemekle yükümlüydü. Buna karşılık, Brahmanlar da servet, zafer ve evlat getirmeleri için onlar adına kurbanlar verirdi.

Veda toplumundaki insanlar günümüzde çok iyi bilinen Hindu panteonunun (3, baş tanrı İndra) önceli sayılan bir tanrılar panteonuna tapardı. Veda tanrılarının birçoğu anayurttan göçle birlikte getirilirken, bazıları da Kuzey Hindistan'dan geçiş sırasında karşılaşılan yerli kabileleri özümseme sürecinde ortaya çıktı. MÖ 4. yüzyıla doğru, göçebe Veda kabileler kalıcı kentlere yerleşti ve kurban âdeti gittikçe önemini kaybederek, yerini kurbanın batını (içrek) anlamına yoğunlaşan bir geleneğe bıraktı. Upanişadlarda ifadesini bulan bu mistik gelenek, yerleşmeleri bırakıp ömürlerini ormanda meditasyonla geçiren bir sınıf doğurdu. Ormanları mesken edinen bu sınıftan Budizm ve Caynizm gibi yeni Hindu reform akımları ortaya çıktı ve zamanla Kuzey Hindistan'da güç kazandı.

3

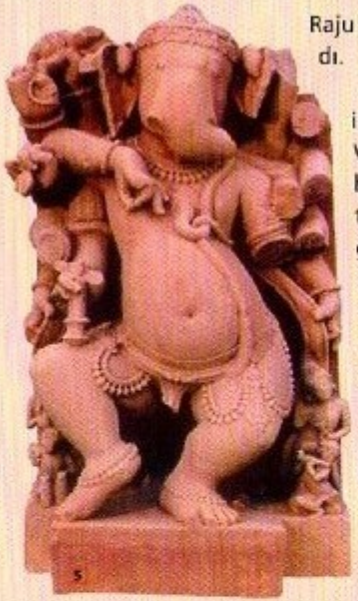
Budizm sosyal sınıf düzenine karşı çıkarak, Brahman sınıfının otoritesine başkaldırdı. Budistlerin istediği şey insanların dinsel bilgilerine göre tanımlanmasıydı. Budizm sonsuz benlik anlamına gelen *atman* fikrini de reddetti. Upanişadların yazarlarına göre, *atman* bedene bürünme süreciyle yeryüzünde, cennette ya da cehennemde farklı bedenlerde yeniden doğan benlikti. Buna karşılık, Budizm hayatın acılarla dolu olduğunun bilincine varma ve her türlü bedensel hazdan uzak durma yoluyla kurtuluşa (*nirvana*) varma görüşünü ortaya attı. Buda'nın öğretilerinin ayırıcı özelliği bizzat kişinin sorumluluğunu esas almasıydı. İlk başta Budist gelenekte hiçbir tanrı yoktu. Budistlerin günümüzde

Buda'ya ve Bodhisattvalara tanrı gibi saygı göstermesine karşın, bu dinde hiçbir zaman Hinduizm'deki kadar zengin bir mitoloji gelişmedi.

Budizm Hindistan'dan Sri Lanka, Tibet, Afganistan ve Doğu Asya'ya yayılırken, Veda inancından ayrı bir din sayılabilecek Hinduizm de Budist başkaldırıya tepki olarak gelişmeye başladı. Bunu izleyen dinsel değişim döneminde, büyük Hint destanı *Mahabharata* kaleme alındı. Bu destan *bhakti* ("bağlanma") denen ve yüce bir tanrıyla kişisel ilişki uğruna hem özveriye, hem de çileciliğe değer veren yeni bir dinsel anlayışı getirdi. Sadece Brahmanlara pahalı ayinler için bedel ödeyebilecek güçte olanlara açık Veda kurban âdetinin ve sadece dünyevi zevklerden uzaklaşmaya yetecek eğitime ve irade gücüne sahip olanlara açık Upanişad felsefi geleneklerinin aksine, *bhakti* bir ilaha tamamen bağlanmaya istekli tüm insanların katılabileceği bir dinsel akımdı.

Eski Veda yüce tanrıları İndra, Mitra ve Varuna'nın yerini tüm şeylerin doğuş, yaşayış ve yokoluş döngüsünü sırasıyla simgeleyen Brahma, Vişnu (4, ortada) ve Şiva *trimurti*'si ("üçlüsü") aldı. Hinduizm'de başka birçok tanrıya da tapılırdı; bunlar Hindistan'ın her yanında tanınan Ganeşa (5) gibi pan-Hint ilahlarından Güney Hindistan'da tapınılan tanrılaştırılmış kurban direği Pota

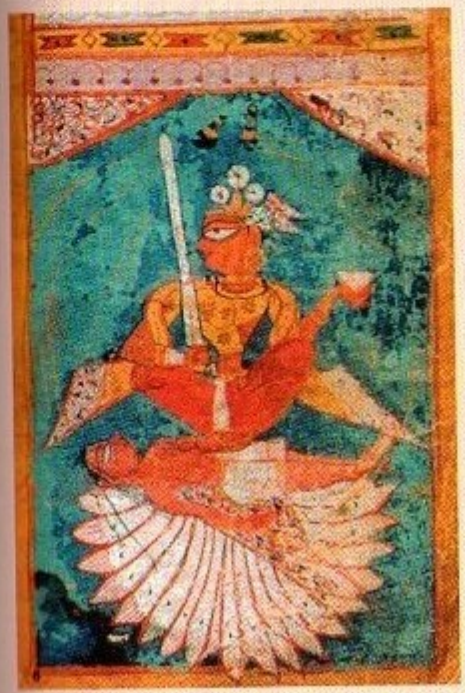
Raju gibi yerel koruyucu tanrılara kadar uzanırdı.

Ancak, *bhakti* ibadetiyle en sıkı bağlantılı iki tanrı Vişnu ve Şiva'ydı; onlara tapınma Veda sonrası dönemin başta gelen iki mezhebi Vaişnavizm ve Şaivizm'in temelini oluşturdu. Bu iki gelenek Maurya İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Hindistan'da Budizm'in gerilemeye başlamasıyla öne çıktı. MS 4. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar Gupta ve Harşa imparatorlukları Hindistan'da Hinduizm, Budizm ve Caynizm arasında bir denge sağlamaya çalıştı. Böylece Budist yönetim altında zayıflamış olan Brahmanların gücü hükümdarların himayesiyle yeniden arttı. Şiva ve Vişnu'ya adanmış tapınaklar çevresinde 3. yüzyılda kurulan kentler ekonomik ve siyasal güç merkezleri haline geldi. Sonraki hanedanlar döneminde Hinduizm kendine has heykelleri, ayinleri ve hac merkezleriyle "özgün bir Hint dini" olarak yeniden yükseldi.

Yaratıcı tanrı Brahma'nın yanısıra Vişnu ve Şiva'yla ilgili efsaneler, 300 dolaylarından İslam'ın bölgeye ulaştığı 1000'lere kadar derlenmiş bir metinler manzumesi olan Purana'ların büyük bir bölümünü oluşturur. Puranalar dönemi Hindistan'da feodalizmin yükselişiyle, yerel edebiyatın gelişmesiyle ve yerel soyluların tapınaklara ve Brahmanlara vergiden bağışık araziler bağışlama göreneğinin güçlenmesiyle çakışır. Ansiklopedik bir nitelik taşıyan Puranalar ayin tariflerini, felsefi bilgileri, tarihsel olayları, Hindistan'ın her yanındaki tanrılar, bilgeler, hükümdarlar ve kutsal merkezlerle ilgili hikayeleri ve efsaneleri içerir.

Vişnu mitolojisinin ana teması Vişnu'nun tehdit altına giren *dharma*'yı ("kozmik düzen") kurtarmak üzere başka görünüme bürünerek yeryüzüne inme yeteneğidir. Çoğu kaynakta Vişnu'nun on tane *avatar*'ı, yani görünümü olduğu belirtilir; bunların en ünlüleri Krişna ve *Ramayana* destanının kahramanı Rama'dır. Tanrıların yanısıra "Devi" olarak bilinen Hindu tanrıçalarına da tapılır. Tanrılar genellikle tekil kişilikler sayılırken, tanrıça birçok biçimi olan tek bir ilahtır. Bilgelik tanrıçası Saraswati ve talih tanrıçası Lakşmi gibi bazıları müşfik, kara tanrıça Kali ve savaş tanrıçası Durga (6) gibi bazıları ise gaddardır. Şaktizm olarak bilinen tanrıçaya tapınma geçmişte özellikle alt sınıflar arasında revaçtaydı. Köylerde yerel tanrıçalar bağlılık gösterilen önemli figürlerdi. Tanrıçanın birçok biçime sahip olduğu anlayışı, yüzlerce küçük köy tanrıçasına özgü geleneklerin daha geniş bir dinsel akımın içine alınmasını sağladı.

Hindu dünyasının her kesiminde çeşitli dinsel geleneklerin yanısıra, *puja* denen dua ayini de yapılır. Tapınaklarda, evlerde ve yol kenarındaki kutsal alanlarda yerine getirilebilen bu ibadet biçiminde inananlar bir resim, heykel, kitap ya da başka bir maddi tanrısal tezahür önünde kutsal Sanskrit dizelerini okur. Çoğu kez *puja* sırasında tapınılan ilaha yiyecek, para, tütsü, ilahi okuma, mum yakma ya da çan çalma gibi bir sunuda bulunulur. Günümüzde Hinduizm yerkürenin her tarafına yayılmış 900 milyonu aşkın inananıyla dünyanın üçüncü büyük dinidir. Bu dinde mitoloji, inananları taptıkları tanrılar konusunda eğitmeye ve çoğu kez karmaşık dinsel kavramları basite indirgemeye yarayan bir araçtır.

■ Hindu geleneğinde yaratılış tanrıları tüm şeyleri yapan Vişvakarman, Veda dinine göre yaratıkların efendisi Prajapati ve Purana yaratıcı tanrısı Brahma'dır

■ Evren altın çağ, ikinci çağ, üçüncü çağ ve karanlık çağ olarak anılan dört çağın sürekli döngüsünden oluşur

■ Veda sonrası dönemin Hindu kutsal metinleri Puranalar, evrenin tarihini ayrıntılı olarak aktarır

■ Hint mitolojisindeki yaratılış hikayelerinin ana temaları özveri, yokoluş ve yenilenmedir

Yaratılış Efsaneleri

Yaratılış Hindu efsanelerinde birçok biçime bürünür. Hindu geleneği çelişki korkusu taşımaksızın tüm yaratılış hikayelerini geçerli sayabilir; çünkü Hindu düşüncesinde başı sonu olmayan evren aralıksız yaratılış, yokoluş ve yeniden yaratılış döngülerinden geçer. Puranaların yazarları her döngüyü düşüş sırasıyla dört çağa ayırır. Altın çağda tüm yaratıklar kendine yeterlidir, yiyeceğe ya da barınağa hiç gerek duymaz. İkinci çağda insanlar, geçim için gerekli her şeyi tüm dileklerini yerine getiren büyülü ağaçlardan edinir ve herkes Veda metinlerini öğrenir. Tanrıların rahipler, hükümdarlar, üreticiler ve köleler olarak ayırdığı insanların hepsi bağlı olduğu sınıfa göre davranır.

Üçüncü çağda savaşlar patlak verir ve insanlar artık Veda öğretilerini anlayamaz; bunun üzerine Veda tanrıları tarafından dört kitaba ayrılır. Son olarak, karanlık çağda insanlar yozlaşır ve yeryüzünde ahlaksızlık hüküm sürer. Bu çağ kozmik dağılmanın yeni bir yaratılışa ve yeni bir altın çağa yol açmasına, böylece döngünün yeniden başlamasına kadar devam eder.

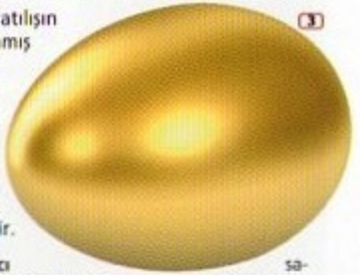

Kurban Yoluyla Dünyanın Yaratılışı - Puruşa'nın Hikayesi Dev Puruşa'nın (1) bin kolu ve bin başı vardır; vücuduyla bütün evreni kaplar. Tanrılar ayrı dünyaları yaratmak için onu kurban edip parçalar. Başı Brahman sınıfına, kolları hükümdarlara, uylukları üreticilere ve ayakları kölelere dönüşür. Beyninden ay ve gözünden güneş yaratılır; göbeği uzay ve başı gök haline gelir. Yerdeki ve gökteki tüm yaratıklar onun erimiş yağından oluşur. İndra ve Agni adlı tanrılar onun ağzından doğar. Tanrıların Puruşa'yı parçalamasıyla kozmosa düzen gelir ve böylece kurban geleneği başlar; bu düzeni korumak açısından kurban töreninin sürekli tekrarlanması gerekir.

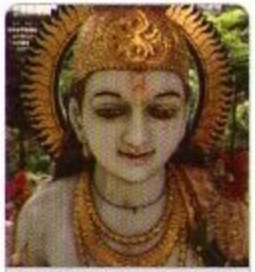
Okyanusu Çalkalamak İnsanın yaratılışından önce, tanrılar *asuralar* ("iblisler") üzerindeki egemenliklerini güvenceye almak ister. Bunun için de süt okyanusuna dağılmış olan ölümsüzlük nektarı *amrita*'yı içmeleri gerekir. İşin çok ağır olması nedeniyle, tanrılar biraz amrita karşılığında asuralardan yardım ister. Çalkalama çubuğu olarak bir dağı ve halat olarak bir yılanı kullanan tanrılar ve iblisler, okyanusun karşı yakalarında durarak yılanı iki ucundan tutar. Yılanın çekilmesiyle (2) dağ yerinden oynar ve okyanusu çalkalar. Amrita yüzeye çıkar çıkmaz, tanrı Vişnu bir kadın kılığına girip asuraların dikkatini dağıtır ve böylece tanrılar amrita'yı çalar. Rahu adlı asura bir tanrının başını uçurmasından önce biraz amrita yudumlamayı başarır. Ölümsüz başının ayı yutması ay tutulmasına yol açar.

Hiranyagarbha - Altın Cenin Veda mitolojisinde Hiranyagarbha (3) terimi ezeli sulardan çıkan ve yer ile göğü ayırarak, tüm tanrıların ve kurban geleneğinin doğmasını sağlayan altın cenini (daha sonraki çevirilerde altın yumurta) ifade eder. Vedaları derleyen *rişilere* göre, altın yumurta tüm yaratılışın temelindeki yaratılmamış saf ve mutlak ilkedir. Bazen altın yumurta Prajapati, Brahma ve Vişvakarman gibi yaratıcı tanrılar, ayrıca Şiva'nın yaratılış dansına ilişkin sonraki efsanelerle özdeşleştirilir.

Yaratıcı Brahma, Yıkıcı Şiva Tanrı Brahma ve Şiva (4) Hindu zaman ve evren kavramını temsil eder. Bu geleneğe göre, Brahma, evreni ve içindeki tüm canlı varlıkları yaratır. Zamanın döngüsel olması nedeniyle, dört çağdan oluşan ve 2.160.000.000 insan yılına denk düşen bir kozmik döngüsü Brahma'nın ömründe sadece bir gün sürer. Böylece Brahma günün sonunda geceleyin uyumaya gidince, evren Şiva tarafından yıkılır. Uyanan Brahma'nın bir kez daha dünyayı yaratmasıyla yeni bir dünya döngüsü başlar. Dünyayı yıkışının sonuçta yaratılışı getirmesinden dolayı, Şiva da bir yaratıcı sayılır.

- İndra baş tanrı, ayrıca savaş ve gök gürlemesi tanrısıdır
- Erdemli ölülerin yeni bedene bürünmeden önce onun Svarga'daki ("gökyüzü") sarayında kaldığına inanılır
- Efsanelerde yıldırımı (vajra) silah olarak kullandığı, elinde bir yay, ağ ya da kanca taşıdığı belirtilir
- Tasvirlerinde çoğunlukla dört dişli fil Airavata'ya binmiş halde görülür

İndra

Baş tanrı İndra'nın (1, sağ üst resim, *Ramayana*'da fil üstünde göründüğü bir sahne) adı Rig Veda ilahilerinde diğer tanrıların hepsinden daha sık geçer. Yıldırımı silah olarak kullanan bir fırtına tanrısı sayılır. Çöllük Rajasthan eyaletinde kuraklık zamanlarında yağmur yağdırmak amacıyla düzenlenen İnder Puja adlı şenlikte ona hâlâ tapılır. İndra'nın nitelikleri iyi bir hükümdarın vasıflarını yansıtır: Kuvvet, cesaret, iktidar ve cömertlik.

İndra'yla ilgili efsanelerde yılan Vritra'yı öldürüşü ve tanrıların çalınan sığırlarını geri getirişi gibi kahramanlıklarının yanısıra, sarhoş edici bir içki olan *soma*'ya düşkünlüğü de ayrıntılı olarak anlatılır. Başka bazı hikayelerde bir maskara ve hatta bir günahkar gibi sunulur; bir rahibin karısını baştan çıkardığı için lanetlenişi en çarpıcı örneği oluşturur. *Mahabharata*'da kahraman Arjuna'nın babası olarak karşımıza çıkar ve oğlunun düşmanını oyuna getirerek, görünmezlik zırhını ona bırakmasını sağlar.

Vajrayana-Budizm'de İndra'nın Elmas Asası

İndra'nın silah olarak taşıdığı yıldırımın Hintçe karşılığı vajra *"elmas" anlamına da gelir. Aynı esaslı Vajrayana ("elmas taşıt") Budizmi, bu geleneğin Hindistan'daki tarihsel gelişiminin son evresinde ortaya çıkmış bir mezheptir. Genellikle Theravada olarak anılan Hinayana ("küçük taşıt") ve Mahayana ("büyük taşıt") mezheplerinin yerini aldığı söylenir. Günümüzde Nepal ve Tibet'te Vajrayana Budizmi'ne inananlar vardır.*

İndra'nın Yılan Vritra'yı Öldürüşü Büyük yılan Vritra'nın yağmurları yutup karnında tutarak dünyayı kuraklığa boğması üzerine, tanrılar İndra'dan canavar öldürmesini ve yağmur sularını serbest bırakmasını ister. İndra (2) kavgaya hazırlanmak üzere üç tas *soma* içer ve bedeni kuvvetle dolar. Ardından tanrı Tvastr'ın kendisi için yaptığı silah olan yıldırımla donanarak, canavarın karşısına çıkar. Tıpkı İndra gibi havaya hükmedici büyülü güce sahip olan Vritra, sis ve doluyla ona saldırır. Ama onu ağzından vuracak bir darbe indirmeye çalıştığında, İndra bir saç teli kadar incelerek bu saldırıyı savuşturur. Yılanın karnının açıkta olduğunu görür görmez, yıldırımıyla canavarı karnından vurarak öldürür ve yağmur sularını serbest bırakır.

İndra ve Çalınan Sığırlar İblis Vala tanrıların sığırlarını (3) çalar ve bütün sürüyü bir mağaraya kapatır. Tanrılar amansız savaşçı tanrı İndra'dan sürüyü geri almasını ister. İndra yıldırım silahını alır, savaş arabasına biner ve mağarayı aramaya koyulur. Ona eşlik eden fırtına tanrıları Marutlar çalınan ineklerin izini sürer ve tutuldukları yerin yolunu gösterir. Sonunda İndra ve yol arkadaşları sürünün ağıla kapatıldığı dağa ulaşır. İndra'nın yıldırımını savurmasıyla dağın yamacı yarılarak açılır ve böylece inekler kurtarılır.

İndra'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Agni ve Khandava Ormanı, Ormanların Koruyucusu İndra, bkz. s. 293

Mahabharata, İndra'nın Oğlu Arjuna, bkz. s. 296-297

Puruşa'nın Hikayesi, İndra'nın Puruşa Adlı Devin Ağzından Doğuşu, s. 288

Yılanlarla Boğuşmalar: s. 51, 233 | Çalınan Sığırlar: s. 149

■ Budist gelenekte Yama, ölüleri yargılayan ve Budist cehennemlere hükmeden bir güçtür

■ Veda mitolojisinde ise öbür dünyaya gidiş yolunu bulan tanrıdır

■ Yeşil ya da kırmızı tenli olarak tasvir edilir; elinde cesetlerden ruhları çekmeye yarayan bir kement bulunur

■ Agni her türlü alevde bulunduğuna inanılan ateş tanrısıdır; kurban kesilen ateş ayinlerinin ayrılmaz unsurudur

■ Elinde bir balta, meşale, dua tespihi ve alevli bir mızrak taşır; iki başı ve üç bacağı vardır

Yama ve Agni

Veda tanrıları Yama ve Agni kadim Veda inancının iki önemli veçhesinin, yani öbür dünyanın ve kurbanın timsalleridir.

En bilge ilahlardan biri olan Yama, ölüm tanrısı ve ölüler diyarının efendisidir. Onun ve ikiz kız kardeşi Yami'nin güneş tanrısı Vivasvat ile eşi Saranya'nın çocukları olduğuna inanılır. Yama ölen ilk insan olarak ölüler diyarına gidiş yolunu bulması gerekince ölüm tanrısına dönüşür. Cenaze töreni ilahilerinde, ölen kişiyi cennete götürmesi için Yama'ya yakarılır.

Ateş tanrısı Agni, adının geçtiği Rig Veda ilahilerinin sayısı bakımından, baş tanrı İndra'dan sonra gelir. Güneşte, şimşekte ve ocak ateşinde var olduğunun söylenmesine karşın, en önemli rolü sunuların tanrılar dünyasına iletilmesini sağlayan kurban ateşiyle ilgilidir. Bu yönüyle ölümlüler ile tanrılar arasında bir tür arabuluculuk görevini yerine getirir. Agni'nin sudan doğduğuna, daha sonra saklanmak üzere suya döndüğüne ve ancak kurban rahiplerinin gönlünü almasıyla oradan çıktığına inanılır.

Agni ve Veda Ateş Törenleri

Kurban vermek Veda dininin ana unsuruydu. Bunun kozmik düzenin sürekliliğini sağladığına ve Brahmanlar ile genelde ayinlere destek veren hükümdarlar arasındaki bağı oluşturduğuna inanılırdı. En gösterişli kurban törenlerinden biri olan Agnicayana'da ("Agni istifi") bir kuş görünümüne bürünmüş Agni'nin kurbanı gökyüzüne taşımasını temsil etmek üzere kartal biçiminde devasa bir sunak kurulurdu. Gündoğumunda ve günbatımında yapılan Agnihotra adlı bir törende Brahmanlar hem güneş, hem kurban ateşi (sağda, Agni ateşle birlikte) tanrısı sayılan Agni'yi yatıştırmak üzere ona süt sunardı.

Ateş Kültü: s. 55

Yama'nın Cehennemleri Puranalara göre Yama, suçları cezalandırmaya yönelik cehennemler diyarına hükmeder. Tamisram'da soyguncular bayılıncaya kadar sürekli dövülür (1, Yami'nin hizmetçilerinin azap çektirdiği günahkarlar). Et yiyen kişiler, gönderildikleri Kumbhipakam'da yedikleri tüm hayvanlardaki tüylerin sayısı neyse o kadar yıl boyunca yağda haşlanır. Zina yapanlar Şalmali'de kızgın demirden bir figüre sarılmış halde tutularak kamçılanır. İçkiye aşırı düşkün olanlar Ayahpanam'da erimiş metal içmeye zorlanır.

Agni ve Khandava Ormanı İki kahraman Krişna ve Arjuna, bir gün yolculuk ederken, Brahman kılığına girmiş Agni'yle karşılaşır. Agni iki adama yakınarak, çok aç olduğunu ve ancak yakındaki Khandava ormanını (2) baştan aşağı yiyerek doyabileceğini bildirir. Ne var ki, fırtına tanrısı İndra, ormanı koruduğu sürece, böyle bir şeyi yapamayacağını da belirtir. Bunu duyan Krişna ve Arjuna ona yardım etmeyi kabul eder. Agni onlara tanrı Varuna'nın yaptığı bir yay ve disk verir; ardından ormanı yakmaya başlar. Gökyüzündeki İndra yangının şeşini duyunca, ateşi söndürmek üzere yağmur yağdırır. Arjuna oklarıyla yağmuru dağıtır ve bunu izleyen çatışmada Krişna'yla birlikte İndra'yı ve tüm tanrıları püskürtür. Sonunda İndra geri çekilerek Agni'nin açlığını gidermesine izin verir.

Yami ve Yama Bir gün Yami doğum yaparak insanoğlunu yaratmaya karar verir. Bu amaçla ikiz erkek kardeşi Yama'ya (3) yaklaşır ve tanrıların ustası Tvastr tarafından insanı dünyaya getirecek tanrısal çift olarak belirlendiklerini ileri sürer. Bir akrabayla yatmanın tabu sayılması nedeniyle, Yama isteğine direnir ve öfkeyle onu kovar.

Yama ve Agni'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Krişna, Agni'nin Khandava Ormanı'nı Yemesine Yardım Edişi, bkz. s. 318-319

Puruşa'nın Hikayesi, Agni'nin Puruşa Adlı Devin Ağzından Doğuşu, s. 288

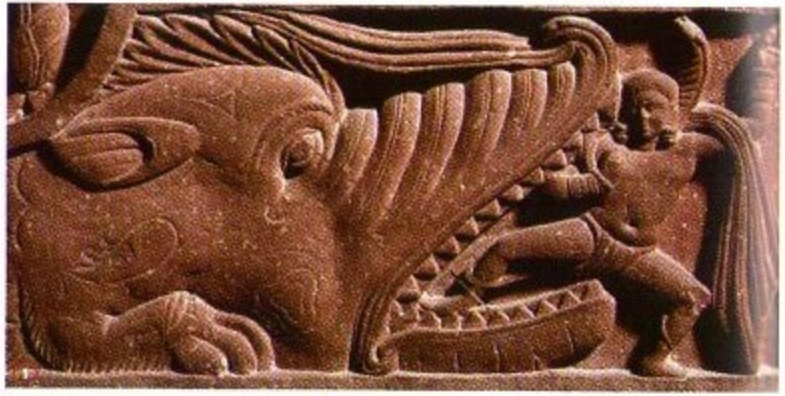
- Varuna gökyüzünün hâkimi, göksel deryanın ve yağmurların tanrısı sayılırdı
- Veda öncesi dönemde ona baş tanrı olarak tapılırdı
- Büyük bir timsaha binmiş halde tasvir edilirdi
- Mitra dürüstlüğün, dostluğun ve akitlerin koruyucusu sayılırdı
- Muhtemelen İran tanrısı Mithra'yla aynı özelliklere sahipti
- Varuna ve Mitra güneşle bağlantısından dolayı birbiriyle ilişkiliydi

Varuna ve Mitra

Veda ahlak tanrısı Varuna (1) ile akit ve dostluk tanrısı Mitra, en çok bilinen ilahlardı ve ikisine çoğu kez bir çift olarak birlikte tapılırdı. Rig Veda derlemesinde Varuna'yla ilgili on ilahi ve Mitra'yla ilgili sadece bir ilahi varken, Mitra-Varuna çiftine dönük ilahilerin sayısı yirmi üçü bulur. Bazı uzmanlara göre, Varuna ve Mitra sırasıyla büyücü-savaşçı ve rahip-hukukçu olmak üzere bir hükümdarın ikili işlevini temsil eder.

Varuna zorlama, yükümlülük ve büyülü güç aracılığıyla hüküm sürmenin timsalidir; Varuna'nın ilmiği efsanesi bunun bir örneğidir. Mitra ise toplumsal yükümlülüklere ve sözleşmelere uyulmasını denetleme ve sağlama yoluyla barış döneminde hüküm sürmenin timsalidir; onun adından türetilen ve "dost" anlamına gelen modern Hintçe *mitr* kelimesi bunu yansıtır.

Mitra'dan farklı olarak, Varuna bir dizi efsanede ve bazı önemli ayinlerde tek başına yer alır. Bu Veda ayinlerinden biri de yağış mevsiminin başında düzenlenen Varunapraghasa'ydı. Eğlenceler sırasında hükümdar eşinin ya da kurban sahibinin karısının önceki yıl evliliğinde işlediği ihanetleri bu günahtan bağışlanmak üzere Varuna'ya itiraf etmesi gerekirdi.

Mithra: s. 58 | Roma'daki Doğu Kültleri: s. 222

Varuna ve Adityalar Adityalar olarak bilinen tanrıların başına Varuna gelir. Bu tanrı topluluğu, adı "sonsuz" anlamına gelen tanrıça Aditi'nin oğulları olması nedeniyle böyle anılır. Işığın gök ilahları (2) sayılan Adityaların sayısı ilk efsanelerde altı, yedi ya da sekiz olarak geçer; ama sonraki efsanelerde güneş yılının on iki ayına denk düşen on iki tanrı olarak sıralanırlar. Diğer önemli Adityalar arasında Mitra ve Dakşa vardır. Tanrıça Parvati'nin babası olan Dakşa, Veda sonrası dönemin tanrı Şiva'yla ilgili mitolojisinde önemli bir figürdür.

Kozmik Düzen Rta

Etimolojik bakımdan Batı dillerinde ayin (ritual) kelimesinin karşılığıyla ilişkili olan rta, evrenin temelinde yatan tanrısal yasayı ya da kozmik düzeni ifade eder. Daha sonraki dharma fikrinin kavramsal önceli sayılır. Veda gerçeğini görenlerin ve Brahman rahiplerinin ilgili ilahileri ve ayinleri tekrarlayarak dünyadaki nazik rta dengesini korumakla yükümlü olduğunu öngörür. Gök âleminde Varuna ve diğer Adityalar rta'nın bekçileri ve koruyucuları işlevini görür. Hatta Rig Veda (sağda) Varuna ve Mitra'dan "rta'nın sürücüleri" diye söz eder.

Varuna'nın İlmiği Ahlak tanrısı Varuna, hak edenleri cezalandırma gücünü taşır. Sahip olduğu *paşa* adlı ilmikle yemin bozanları, yalancıları ve günahkarları bağlar. İkili bir işlevi olan ilmik hem Varuna'nın ahlak kurallarına tüm insanların "bağlı" olduğunu ifade eder, hem de kuralları çiğneyenlere yönelik ceza tehdidini simgeler. Varuna'nın bağlayıp cezalandırdığı kişilerin su toplanması sonucunda vücudun şişmesine yol açan bir hastalığa yakalanacağına inanılır. Bazı efsanelerde Varuna'nın ilmiği *naga* denen bir yılan (3) biçimine bürünür.

Varuna ve Mitra'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Asuralar ve İblisler, Varuna'nın Bir Asura Sayılışı, bkz. s. 306-307

Kutsal Hayvanlar, Varuna'nın Kutsal Binek Hayvanı Timsah, bkz. s. 322-323

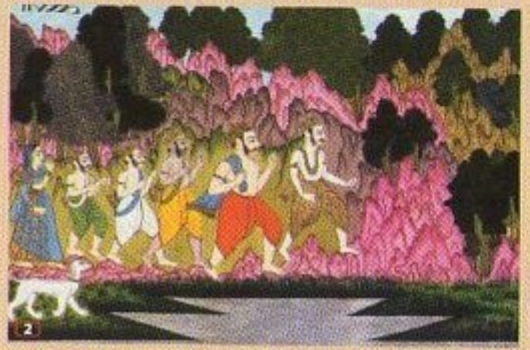
Evrensel İlkeler: s. 102, 332, 384, 430

Mahabharata

Mahabharata (1) kadim Hindistan'ın başta gelen Sanskrit destanlarından biridir; 74 bini aşkın mısrayı içeren bir metin olarak, dünyadaki en uzun destanı şiirler arasında yer alır. Bu destan Krişna'nın (3, bir *gopi*'yle birlikte) yaşamı ve büyük Bharata klanının iki hasım kolu Kauravalar ve Pandavalar arasındaki çekişme gibi hikayeleri ayrıntılı olarak anlatır.

Mahabharata'nın en önemli kısmı 700 mısradan oluşan *Bhagavad Gita*'dır. Bu şiir bir savaş arabası sürücüsü kılığına girmiş Krişna ve Pandava racası Arjuna'nın Kurukşetra savaş alanındaki bir sohbeti biçimindedir. Arjuna kendi ailesine mensup kişileri karşı cephede görünce bir ahlaki ikileme düşer. Krişna farklı benzetmelere başvurarak, kozmosun düzenini, bilgiye giden yolu, tümtanrıcılığı ve daha birçok konuyu açıklar. Bu bakımdan *Bhagavad Gita* Hindu felsefelerine ve yoga ilkelerine ilişkin kapsamlı bir rehber olarak bilinir. Örneğin Krişna, temelde sonuçlarına hiç aldırmaksızın edimleri ya da görevleri yerine getirmeye dayanan *karma* yogasını Arjuna'ya anlatır. Arjuna davranışlarının sonuçlarını görme yönündeki arzuyu içinden atarak, hayatında hiddeti ve hayreti de silmeyi başarır.

Pandavaların Zaferi Duryodhana öncülüğündeki Kauravalar, akrabaları Pandavalarla amansız bir çekişme içindedir. Bir zar oyununda topraklarını kaybeden Pandavalar 13 yıl sürgünde yaşar. Yurtlarını geri almak üzere döndüklerinde, Duryodhana'nın buna yanaşmaması yüzünden çıkan savaş bütün klanın neredeyse topyekûn yok olmasını getirir. Savaşın sonunda Vişnu'nun insan bedenine bürünmüş hali olan akrabaları Krişna'nın yol göstermesiyle sadece Pandavalar (2) ayakta kalır.

Krişna: s. 318

- Lakşmi talih ve refah tanrıçası, Saraswati ise bilgelik, müzik ve güzel sanatlar tanrıçasıdır
- Nilüfer Lakşmi'nin şans ve onur gibi özelliklerini simgeler
- Saraswati bilgi açısından beyaz renkle ilişkilendirilir

Lakşmi ve Saraswati

Lakşmi (1, Vişnu'yla beraber bir yılan üstünde otururken) ve Saraswati, nehir tanrıçası Ganga'yla birlikte tanrı Vişnu'nun eşleridir. Efsaneye göre, Vişnu eşleri arasındaki sık kavgalar üzerine Ganga'yı Şiva'yla ve Lakşmi'yi Brahma'yla birlikte yaşamak üzere yanından uzaklaştırır.

Tanrıların ve iblislerin süt okyanusunu çalkalamasıyla doğan Lakşmi refah ve talih tanrıçasıdır. Vişnu'nun avatarlarından biri olarak yeryüzüne yeni bir bedenle her inişinde, Lakşmi de onun karısı ya da zevcesi olarak buna denk düşecek bir kimliğe bürünür. Örneğin, Rama görünümündeki Vişnu'nun Sita adlı karısı olur.

Bilgelik ve güzel sanatlar tanrıçası Saraswati çoğu zaman *vina* denen bir telli müzik aletiyle birlikte tasvir edilir. Ayrıca eşi ya da kızı olarak tanrı Brahma'yla da eşleştirilir. Günümüzde bir sanatsal ya da akademik girişime başlarken çoğu kez Saraswati'ye dua edilerek yardım istenir.

1

Lakşmi ve Nilüfer Çiçeği - Büründüğü Sekiz Biçim Saflığın ve güzelliğin timsali sayılan tanrıça Lakşmi çarpıcı görünümlü nilüfer çiçeğiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Sanat eserlerinde çoğu kez bir nilüfer çiçeğini taşırken ya da içinde otururken (2) tasvir edilir. Hinduizm'de nilüfer çiçeği uzun ömrü, onuru ve şansı simgeler. Sekiz taçyaprağı olan nilüfer gibi, Lakşmi'nin de tasvirlerine kaynaklık eden ve Aştalakşmi denen sekiz biçimi vardır. Bu biçimlere çok sayıda avatarıyla değişik görünümler alan kocası Vişnu'ya eş olmayı sürdürmek için bürünür. Her biçimi farklı bir refah alanına denk düşer. Lakşmi'nin sekiz ayrı biçimi şunlardır: Maddi ve manevi zenginlik (Sridevi), yiyecek (Dhanya), sabır (Aadhi), çiftlik hayvanları (Gaja), çocuklar (Santana), zafer (Dhairya), bilgi (Vidya) ve altın (Dhana).

2

3

Saraswati'nin Devanagari Alfabesini Buluşu Saraswati bilgelik, öğrenim, müzik ve şiirle bağlantılıdır. Çoğu kez Veda konuşma tanrıçası Vach'la özdeşleştirilir. Saraswati'ye kutsal Sanskrit dilini ve Devanagari alfabesi (3, *Sri Bhagavata Puran*'ın bu alfabeyle yazılmış bir bölümü) bulma payesi verilir. Sanskrit'in yanısıra modern Hintçe de Devanagari yazı sistemiyle yazılır. Sanskrit Hindu geleneğinde öyle sıradan bir dil değil, tanrıların ve kutsal Vedaların dilidir.

Lakşmi ve Saraswati'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Brahma, Saraswati'nin Kocası ya da Babası, bkz. s. 308-309

Okyanusu Çalkalamak, Lakşmi ve Saraswati'nin Doğuşu, bkz. Yaratılış Efsaneleri, s. 288-289

Rama, Vişnu'nun Rama Kimliğine Bürünüşü Üzerine Lakşmi'nin de Karısı Sita Oluşu, bkz. s. 314-315

Vişnu, Lakşmi ve Saraswati'nin Kocası, bkz. s. 312-313

Saraswati Nehri

Hindular günümüzde Ganj'ı Hindistan'daki en kutsal nehir sayar (sağda, Ganj, Yamuna ve efsanevi Saraswati nehirlerinin buluştuğu Sangam'da yıkanan insanlar). Veda döneminde Hindistan'ın kuzey kesimindeki Brahmavarta'nın sınırlarının bir bölümünü çizen Saraswati adlı başka bir kutsal nehir vardı. Ganj (Ganga) gibi, Saraswati de bir tanrıçanın timsaliydi. Geçmişte tam olarak hangi nehrin Saraswati adıyla anıldığı ya da böyle bir nehrin hâlâ var olup olmadığı bilinmemekle birlikte, bazı kişiler bu nehri Himalayalar'ın eteklerinden doğan Sarasuti'yle özdeşleştirmektedir.

Mısır Mitolojisinde Nilüfer Çiçeği - Nefertem: s. 73

■ Ölüm, kıyamet ve zaman tanrıçası Kali ürkütücü ve yok edici bir figür olmasına karşın, aynı zamanda koruyucu bir ana tanrıçadır

■ Dört eli vardır; biriyle kılıç ve bir diğeriyle bir iblis başını taşırken, kalan iki eliyle kendisine inananları kutsar

■ Kopuk kollardan oluşan bir etek giyer ve boynunda kafataslarından oluşan bir gerdanlık bulunur

■ Savaşçı tanrıça Durga'nın altın figüründe her biri aynı bir silah taşıyan sekiz ya da on kol vardır; bir aslana ya da kaplana binmiş halde görülür

■ Dişil yaratıcılık ve enerji anlamına gelen *şakti*'yi temsil eder

Kali ve Durga

Kali ve Durga adlı tanrıçalar ilahiliğin dişi veçhesi Devi'nin dehşet verici biçimlerinin en ünlü iki timsalidir. Şiva'nın eşi Parvati'nin daha azgın biçimleri sayılırlar. Savaşta gaddarlaşmaları nedeniyle, bazen tanrılar evreni tamamen yok etmelerini önlemek için onları sakinleştirmek zorunda kalır.

Adının bire bir çevirisinin "kara tanrıça" olmasına karşın, Kali kimi zaman mavi tenli olarak da tasvir edilir. Durga'dan daha ürkütücüdür ama iyiliksever bir ana tanrıça olarak da görülür. Zamanın hâkimi olması itibariyle, her şeyi yiyip yutar. Hem erkeklere, hem de tanrılara çok çekici gelir; çoğu kez memeleri açıkta, sivri dişli ve uzun dilli bir kadın olarak tasvir edilir. En yaygın tasvirlerinde yere yüzükoyun yatmış tanrı Şiva'nın sırtında yer alır. Dilinin dışarıya sarkması, çoğu kez ayaklarıyla kocasının üstüne basması gibi bir utanç hareketi olarak yorumlanır.

Altın sarısı tenli Durga da "büyük ana"yı temsil eder. On kolu, bir savaşçı tanrıça olarak sahip olduğu gücü simgeler; çarpışmalara bir aslan ya da kaplana binerek gider. Tasvirlerde çoğu kez manda iblis Mahisa'yla dövüşürken görülür. Bengal'in dokuz gün süren en büyük şenliği Durga Puja onun onuruna düzenlenir.

Parvati'nin Daruka'yla Dövüşü Tanrılar, ancak bir kadın tarafından öldürülebileceği söylenen Daruka adlı iblisle bir türlü başa çıkamayınca, Şiva'nın eşi Parvati'den yardım ister. Uzun bir süre önce tanrıların ve iblislerin birlikte süt okyanusunu çalkaladığı sırada, *halahala* adlı güçlü bir zehir ortaya çıkıp yüzeye yükselmiştir. Şiva'nın tanrıları korumak amacıyla bunu yudumlaması üzerine, Parvati zehirli sıvıyı tam boğazından geçerken durdurmuştur. Böylece boğazı mavi-siyah bir renk aldığı için, Şiva "mavi boğazlı varlık" anlamında Neelkantha olarak da anılır. Parvati iblisle dövüşmeye hazırlanırken, Şiva'nın ağzına girip boğazına dalar. Oradaki zehre bulanarak kara tanrıça Kali'ye (1) dönüşür. Şiva'nın ağzından çıktıktan sonra, Daruka'ya karşı bir saldırıya girişir ve kavgada onu yok eder.

Dehşet Verici Tanrıçalar: s. 38, 93, 265

Kali ve Durga'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Ganeşa, Kali ve Durga'nın Oğlu, bkz. s. 304-305
Kali'nin Raktabija'yı Öldürüşü, bkz. s. 302-303
Şiva, Kali ve Durga'nın Kocası, bkz. s. 320-321

Kali ve Hırsızlar Bir hırsız çetesi Kali'ye bir insan kurban etmek ister (2). Meditasyon yapmakta olan bir Brahman bu amaçla yakalanıp bağlanır ve tanrıçanın tapınağına götürülür. Tam bir hırsızın bıçağını kaldırıp vuracağı sırada, Kali heykeli canlanıp onu durdurur. Hırsızların bir Brahman'ı öldürme planına çok öfkelenen tanrıça, maiyetiyle birlikte hepsinin kafasını uçurur ve ardından kesik başlarıyla oynamaya başlar. Minnet dolu Brahman da hiçbir zarar görmeksizin kalkıp gider.

Durga'nın İblislerle Kavgası Üçüncü kozmik çağda Sumbha ve Nisumbha adlı iki iblis büyük bir güç kazanarak tanrıları sindirmeye başlar. Durga'nın gücünü duyan Sumbha, ona bir ulak göndererek evlilik teklifinde bulunur. Durga cevap olarak ancak kendisini kavgada yenen biriyle evleneceğini bildirir. Buna kızan iki iblis Durga'ya saldırır; ama tanrıça onları kolayca alt eder (3, savaş sahnesi) ve böylece evrenin denetiminin yeniden tanrılara geçmesini sağlar.

Kali'nin Raktabija'yı Öldürüşü

Başka bir geleneksel anlatı Kali'nin yaratılışını tanrıların Raktabija ("kan-tohum") adlı korkunç bir iblisi alt edememesine bağlar. Bu iblis yere değen her kan damlasından bir benzeri ortaya çıkan bir yaratıktır. Tanrılar, ona saldırdıkça uğraşılması gereken başka iblislerin doğduğunu görünce, geri çekilerek yeni bir plan hazırlar. Her tanrı *şakti* denen tanrısal enerjisini ortaya koyar ve tüm şaktilerin bir araya gelmesiyle tek bir büyük savaşçı tanrıça olarak Kali doğar. Tanrılar, tüm silahlarını Kali'ye vererek onu Raktabija'nın üzerine gönderir. Kali iblisin tüm benzerlerini iyice açtığı ağzına atar ve hepsini tek bir damla kan dökmeksizin olduğu gibi yutar. Ardından iblisin başını keser ve ağzının yukarısında tutarak her damla kanını yere değmeden önce içer. Başı kopan ve bedeninde hiç kan kalmayan Raktabija sonunda yok olur.

- Ganeşa başlangıçların ve engellerin tanrısı, bilginlerin koruyucusudur
- "İnsanların efendisi" olarak da bilinir
- Hayatın engellerini ortadan kaldırmak, denetim altına almak ya da bastırmak için kullandığı bir balta, bir ilmik ve bir fil üvendiresi taşır
- Tasvirlerinde şiş göbeklidir ve Hint tatlılarına çok düşkün olmasıyla ünlüdür
- Fil başı *atman*'ı (ruh), insan bedeni ise *maya*'yı (dünyadaki insan varoluşu) ifade eder
- Binek hayvanı olan Kronça adlı çevik bandikut sıçanı, onun her türlü engelin üstesinden gelme becerisini simgeler

Ganeşa'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Kutsal Hayvanlar, Ganeşa'nın Sıçanının Kutsal Bir Hayvan Sayılışı, bkz. s. 322-323

Kali ve Durga, Ganeşa'nın Annesi, bkz. s. 296-297

Şiva, Ganeşa'nın Babası, bkz. s. 320-321

Ganeşa

Ganeşa'nın binek hayvanı (vahana) bir sıçandır

Fil yüzlü bir insan bedeni taşıyan Ganeşa belki de Hindu ilahlarının en özgünüdür. Şiva ile Parvati'nin oğlu ve Karthikeya'nın erkek kardeşidir. Genellikle şiş göbekli biri olarak tasvir edilir ve her yere girip çıkabilen bir sıçanı binek hayvanı olarak kullanır. Ellerinde simgesel nesneler taşır; boş kalan elini çoğu kez koruyucu bir kutsama edasıyla veya kırık bir fildişini ya da bir tatlı tabağını tutarak yukarıya kaldırır.

Ganeşa'ya tapınma Caynizm ve Budizm'de de vardır. Hindistan'da 9. yüzyılda ortaya çıkan ve Ganapatyalar olarak bilinen bir Hindu mezhebi, onu baş tanrı ve yüce hakikatin timsali sayar. Günümüzde Ganeşa'ya çoğu kez öğrenciler, yazarlar, gezginler ve işadamları tapar. Her yeni girişime onun gönlü alınarak başlanır ve Hindu ayinleri çerçevesinde yakarılarak yardımı istenen ilk tanrıdır.

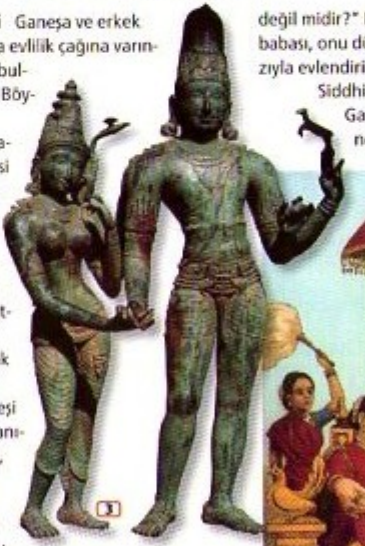
***Mahabharata*'nın Yazılışı** Bilge Vyasa bu destanı (1) kelimesi kelimesine aklında tutmaktadır. Ama artık yaşlandığı için, destanı unutabileceği korkusu içindedir. Geride sonsuza kadar kalacak büyük bir şiir bırakmak istediği için, Brahma'ya ne yapması gerektiğini sorar. Onun öğüdüne uyarak, akıllı Ganeşa'yı çağırır ve kendisine katiplik yapmasını ister. Ganeşa bunu kabul eder ama Vyasa'nın hiç ara vermeden destanı yazdırmasını şart koşar. Vyasa da buna karşılık Ganeşa'nın tam anlamını kavramadıkça hiçbir şey yazmaması gerektiğini söyler. Bu anlaşma Vyasa'ya *Mahabharata*'yı anlatırken dinlenecek vakit bulmasını sağlar. Ganeşa fildişinden kopardığı bir parçayı kalem gibi kullanır ve onun söylediklerini yazmaya başlar. (1)

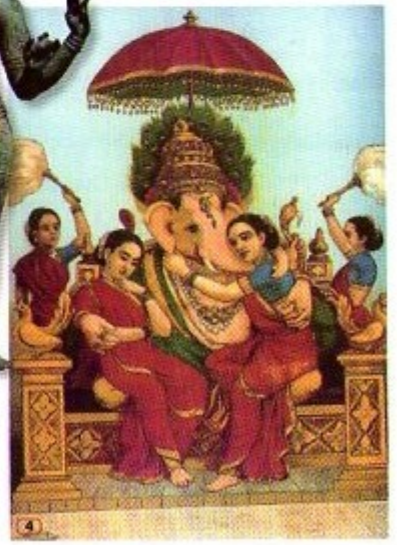
Roma Başlangıçlar Tanrısı Ianus: s. 416

Doğuş ve Kesik Baş Bir gün Şiva dolaşmaya çıkarak, karısı Parvati'yi tek başına bırakır. Tanrıça yıkanmak ister ama kapıya nöbetçi olarak koyacağı kimse yoktur. Kollarını ovuşturarak çıkardığı kirleri toplar ve yoğurup şekil vererek küçük bir oğlan çocuğu haline getirir. Canlanan figürü içeriye hiç kimseyi bırakmaması yolunda sıkı bir buyrukla kapının önüne diker. Bir süre sonra dönen Şiva, kendisine evinin yolunu kapatan bir çocukla karşılaşır. "Sen kim oluyorsun da önümü kesiyorsun?!" diye haykırır. "Ben Parvati'nin oğluyum ve tanrıçası yıkanırken hiç kimse içeriye giremez." "Bizim oğlumuz yok! Beni daha fazla kızdırmadan çekil bakayım!" Çocuğun "Buraya dilenciler giremez!" karşılığı üzerine, Şiva keskin bir bakışla başını koparıp bir tarafa atar. Parvati ağlayarak dışarıya fırlar: "Oğlumuzu öldürdün sen!" Onu avutmak isteyen Şiva, tesadüfen gördüğü ilk yaratık olan bir filin başını alır ve oğlunun omuzları üstüne yerleştirerek onu hayata döndürür (2).

Buddhi ve Siddhi Ganeşa ve erkek kardeşi Karthikeya evlilik çağına varınca, bir an önce eş bulmak için can atar. Böylece dünyanın çevresini ilk dolaşanın önce evlenmesi yönünde bir yarışa tutuşurlar. Karthikeya bir an bile durmaksızın besili mavi tavusunun üstüne atlar ve hızla gökyüzüne çıkarak yola koyulur. Bu arada iriyarı kardeşi Ganeşa ufacık sıçanına binmek yerine, hantal adımlarla anne babası Parvati ve Şiva'ya (3) doğru yürür, ellerini göbeğinde kenetlemiş halde onların etrafında dönmeye başlar ve ısrarla yarışın galibi ilan edilmesini ister. Şaşkın haldeki çift bunun gerekçesini açıklamasını ister. Ganeşa şöyle der: "Anne babasının çevresinde dönen kişinin dünyayı baştan başa dolaşmanın erdemine kavuşacağı yazılı değil midir?" Kurnazlığına hayran kalan anne babası, onu dünyanın yaratıcı Prajapati'nin iki kızıyla evlendirir (4). Adları Buddhi ("bilgelik") ve Siddhi ("doyum") olan bu kardeşlerden Ganeşa'nın iki oğlu Kşema ("gönenç") ve Laabha ("kazanç") olur.

- Hint gök âleminin iblisleri asuralar *devaların*, yani tanrıların hasmıdır
- Asuraların iblis olduğu görüşü Veda döneminden sonra ortaya çıkmıştır
- Ölümsüzlük iksirini elde etmek için tanrılarla birlikte süt okyanusunu çalkalarlar ama kandırılarak bunu tatmaktan yoksun bırakılırlar
- İran mitolojisinde iki hasım topluluğun rolleri tersinedir; devalar iblis, asuralar ise tanrıdır

Asuralar ve İblisler

Vedalarda *asura* terimi -Varuna gibi tanrıları da kapsamak üzere- her türlü tanrısal varlığı belirtir ve kadim İran'da bir yüce tanrı olan Ahura Mazda'yla yakından bağlantılıdır. Daha sonraki Hindu mitolojisinde ise sürekli tanrılarla didişen kötü ruhlu yaratıklar sınıfı için kullanılır sadece. Tüm tanrılar "ışık" anlamında *deva* ya da *sura* sayıldığı için, asuralar ("*sura* olmayanlar") karanlıkla ilişkilendirilir. Asuraların yanısıra *pisacalar* ("gulyabaniler"), *rakşasalar* ("cinler"), *vetalalar* ("vampirler"), *bhutlar* ("hortlaklar"), *kinnaralar* ("muzip cinler"), *nagalar* ("yılanlar") ve *gandharvalar* (periler") kozmosun barındırdığı doğaüstü ama tanrısal özden yoksun yaratıklardır.

Asuraların hepsi kötü değildir. Ravana ve Hiranyakaşipu gibi en tehlikelilerinin bu hale gelişi şöyle olur: Dualar, meditasyon ve özveri yoluyla ulaştıkları dindarlık ve erdemlilik mertebelerinin sağladığı gücü ve sağlamlığı kötüye kullanarak yozlaşırlar. Asuraların başrahibi konumundaki Sukra, ölüleri diriltme gücüne sahiptir ve iblislerin şahı Bali için kurban törenleri düzenler. Tanrılar ile asuralar arasındaki asıl anlaşmazlık konusu, ölümsüzlük nektarına sahip olmaktır.

İblislerle dövüşen tanrıça: Birçok efsane tanrılar ile asuralar arasındaki çatışmaları anlatır

Asuralar ve İblislerle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Okyanusu Çalkalamak, Asuraların Tanrılarla İşbirliği, bkz. Yaratılış Efsaneleri, s. 288-289

Varuna ve Mitra, Veda Döneminin Asura Olarak Bilinen Tanrıları, bkz. s. 294-295

Vişnu, İblislerle Dövüşmesi, bkz. s. 312-313

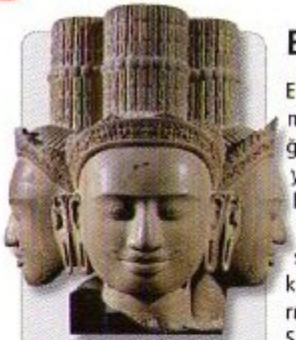
Yokaller: s. 372

Vamana'nın Evreni Elde Edişi İblis elebaşlarından biri ve Mahabalipuram kralı olarak Triloka'yı ("ağaç dünyalar") yöneten Bali, bir gün dünyanın sarsıldığını ve sunularının geri çevrildiğini fark eder. Sukra'ya neler olup bittiğini sorunca, başrahip yeryüzünde Vamana adlı bir cüce olarak tanrı Vişnu'nun doğduğu ve onun ağırlığı altında dünyanın titrediği cevabını verir. Bali bir kurban töreni düzenlemeye ve Vamana'yı da çağırmaya karar verir. Törene gelince ondan bir armağan dilemesini ister. Vamana (2) üç adımda aşabileceği kadar toprak talebinde bulunur. Bali'nin buna razı olması üzerine, hemen Vişnu'nun kozmik biçimine bürünür. Yeryüzünü ve gökyüzünü iki adımda aşarak elde eder. Üçüncü adımı atmayarak, yeraltındaki ölüler diyarını Bali'ye bırakır.

Hiranyakaşipu ve Narasimhan İblis şahlarından Hiranyakaşipu'nun Prahlada adlı oğlu Vişnu'ya bağlı olduğu için babasına tapmaya yanaşmaz. Buna kızan babası tarafından zindana atılır. Prahlada yardım etmesi için Vişnu'ya yakarır; ama babasına gündüz ya da gece, içeride ya da dışarıda herhangi bir silahla bir tanrı, insan ya da hayvan tarafından öldürülemeyeceği yolunda bir lütuf bahşedilmiştir. Vişnu insan-aslan Narasimhan biçimine bürünerek, iblisin bu koruma zırhlarını aşmayı sağlayacak bir plan kurar. Böylece Hiranyakaşipu'yı (3) bir binanın girişinde alacakaranlıkta çıplak elleriyle boğarak öldürür.

- Brahma, Hindu panteonunun yaratıcı tanrısıdır
- Vişnu ve Şiva'yla birlikte Hindu tanrı üçlüsünü (trimurti) oluşturur
- Bir altın yumurtadan (ya da nilüfer çiçeğinden) doğduğuna, evreni yarattığına ve tüm canlı şeylere hayat verdiğine inanır
- Kırmızı renkle ilişkilendirilir ve bir kuğuya binerek dolaşır
- Dört başlı ve dört kollu olarak tasvir edilir; ellerinde bir asa (ya da kaşık), bir tespih (ya da Parivita adlı yayını), bir su testisi ve Veda kitaplarını taşır

Brahma

En yüce Hindu ilahı sayılan Brahma, evrenin tanrısal temelinden (*brahman*) maddi dünyayı meydana getirdiğine inanılan bir yaratıcı tanrıdır. Çoğu kaynakta Veda yaratıcı tanrısı Prajapati'yle özdeşleştirilir. Hindu tanrıları ve kahramanlarıyla ilgili bir anlatılar derlemesi olan Puranalara göre, kızı Satarupa'yla ilişkisinden insanlar, tanrılar, iblisler ve tüm canlı varlıklar ortaya çıkar. Satarupa'nın kaçması üzerine, talih ve bilgelik tanrıçası Saraswati'yi eş edinir. Ancak bazı geleneklerde Saraswati'nin de aslında Satarupa olduğu söylenir. Brahma'nın gök tanrıçası Aditi'den olan oğlu Dakşa, Parvati'nin babası ve Şiva'nın kayınbabasıdır.

Brahma her zaman çok sayıda başla tasvir edilir; bu başlar Satarupa'yı sürekli seyretmesine yarar. Brahma'nın yaratıcı kimliğiyle önemli bir rol taşımasına rağmen, nadiren ona doğrudan tapılır. Bütün Hindistan'da tek başına ona adanmış yalnız iki tapınak vardır. Brahma'yı zayıf gösterme yoluyla, Hindu '*trimurti*'sinin diğer iki tanrısı Şiva ve Vişnu güçlü kılınır; bunun bir örneği Vişnu'nun göbeğinde yetişen bir nilüfer çiçeğinden Brahma'nın doğduğu yolundaki efsanedir.

Trimurti *Kavramı*

Bazı kaynaklarda Hindu üçlüsü olarak çevrilen trimurti, sırasıyla evrenin yaratıcısı, koruyucusu ve yıkıcısı kimliğini taşıyan üç tanrının, yani Brahma, Vişnu ve Şiva'nın birliğini ifade eder. Haliyle trimurtiye ilişkin anlayışlar mezheplere göre değişir; sözgelimi Vaişnavalar Vişnu'yu diğer iki tanrıdan üstün tutarken, Şaivalar Şiva'yı en yüce tanrı sayar. Brahma'yı öne çıkaran kayda değer bir mezhebin hiç ortaya çıkmamasına karşın, bu tanrı Budizm ve Caynizm'de önemli bir konum taşır. En meşhur trimurti tasviri Mumbai kıyısının açığındaki Elefanta adası mağaralarında bulunan altı metrelik bir heykeldir.

Tanrı Üçlüleri: s. 206, 264

Brahma ve Karkati Bir gün Karkati adlı bir dişi iblis, Brahma'nın huzuruna çıkar ve insanları yemesini sağlayacak bir "*sucika*"ya, yani ufak bir çelik iğneye (1) dönüştürülmesini ister. Brahma isteğini kabul eder ve onu *visucika*, yani kolera mikrobu haline getirir. Böylece dişi iblis bir sürü insanı yer. Daha sonra ölümden bezmeye başlar ve bilgeliğe ulaşıncaya kadar meditasyona dalar. Yeni edindiği bilgilerle eski iblis görünümüne döner ve Himalayalar'daki bir kralın yanına gider; evrenin doğası konusunda kralın yöneltiği tüm sorulara cevap vermesi üzerine, ona krallıktaki tüm kötüleri yok etme görevi verilir.

Brahma'nın Beş Başı İlk başta Brahma'nın (2) tek bir başı vardır. Evreni yaratmadan önce, yalnızlık çektiği için kendi bedeninden bir dişi varlık yaratır ve ona Satarupa adını verir. Derken bu kızına âşık olur ve gözlerini bir türlü ondan alamaz. Onu hep seyretmek istediği için dördü, yönlerin her birine ve biri de yukarıya bakacak şekilde beş tane baş edinir. Şiva onun başlarından birini keserek Satarupa'nın kaçmasına yardımcı olur. Brahma'ya doğrudan tapılmaması onun kızıyla yakışıksız ilişkisinden dolayı lanetlenmesine bağlanır.

Brahma'ya Tapınak Adanmayışının Sebebi Brahma ve Vişnu bir gün Şiva'nın yurdu Himalaya Dağları'na gider. Yolda evrenin yüce efendisinin kim olduğu konusunda tartışmaya başlarlar. Birdenbire önlerindeki patikada ateşten kocaman bir *lingam* (3) ("fallus") belirir. Tanrılar ucunu ya da kökünü bir türlü seçemedikleri fallusun aslında Şiva olduğunu anlar ve adıyla ona seslenir. Bunun üzerine Şiva gerçek görünümüyle ortaya çıkar ve her iki tanrıdan bir dilekte bulunmalarını ister. Vişnu'nun kendisine hizmetçilik etme isteğini kabul eder. Ama kendisinden oğlu olarak doğmasını isteyen Brahma'ya çok kızar ve onu lanetleyerek tapınaklarda ona hiç ibadet edilmemesine yol açar.

Brahma'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Yaratılış Efsaneleri, Yaratıcı Tanrı Brahma, bkz. s. 280-281
Saraswati, Brahma'nın Eşi, bkz. s. 298-299
Şiva, Tanrı Üçlüsünden Biri, bkz. s. 320-321
Vişnu, Tanrı Üçlüsünden Biri, bkz. s. 312-313

Buda

Budizm'in tarihsel kurucusu hakkında çok az şeyin bilinmesine karşın, yaşamı etrafında örülmüş birçok efsane vardır. Efsanelere göre, Buda MÖ 4. ya da 5. yüzyıl dolaylarında güçlü Şakya soylu klanına mensup Siddhartha Gautama adlı bir racadır. Babası onun bir ruhani önder değil, bir mihrace olmasını ister; bu nedenle oğlunu dış dünyadan uzak kalacak şekilde sarayda kapalı tutar. Bir gece genç raca hareminde içki âlemi yapıp keyif çatarken, etrafına bakınır ve hayatta hazların peşinde koşma dışında şeyler olması gerektiğini düşünür. Gizlice sarayın dışına çıkınca, ömründe ilk kez bir yaşlı adamla, bir hasta adamla, bir cesetle ve bir mübarek adamla karşılaşır. Hayatın döngüsel acılarından kurtulmanın bir yolunu bulmaya karar verir. Çileciliğin birkaç uç biçimini denedikten sonra, bugün Bodhi ağacı (bilinç ağacı) olarak bilinen bir incir ağacının altında derin düşünceye dalmış haldeyken hem özveriden, hem de zevklere düşkünlükten kaçınarak kurtuluşa varmayı sağlayacak "orta yol"u keşfeder. Bu kavrayıştan sonra Siddhartha'ya "Uyanmış Kişi" anlamında Buda adı verilir ve çevresinde yandaşlar toplanmaya başlar.

- Vişnu ilk başta bir Veda güneş tanrısıydı
- Şiva ve Brahma'yla birlikte trimurtiyi oluşturduğuna ve evrenin koruyucusu olduğuna inanılır
- Dünyayı korumak amacıyla avatar denen çeşitli görünümlere bürünür
- Dört elinde bir deniz kabuğu, bir *çakra* (çark), bir sopa ve bir nilüfer
- Kutsal binek hayvanı Garuda adlı bir kuştur
- Ona tapınan Vaişnavalar, Hinduizm'in en büyük mezhebidir

Vişnu

Vişnu'nun silahı Sudarsanacakra

Veda metinlerinde Vişnu üç adımda evreni yürüyerek aşan güneş tanrısı olarak geçer; bu adımları gündoğumunu, öğle vaktini ve günbatımını simgeler. Sonraki efsanelerde Brahma ve Şiva'yla birlikte trimurtiyi oluşturan üç tanrıdan biri olarak daha büyük önem kazanır. Yıkıcı bir nitelik taşıyan Şiva'nın aksine, Vişnu evrendeki kozmik düzenin koruyucusudur ve onu sürdürmekten sorumludur. Bu işi çoğu kez çeşitli avatarlara, yani insan ya da hayvan görünümlerine bürünerek başarır. Ayrıca büyük yılan Ananta Şeşa'ya yaslanmış haldeyken evreni düşleyen bir yaratıcı tanrı olarak kabul edilir.

Vişnu karısı Sri-Lakşmi'yle birlikte, altın ve mücevherden oluşan, kırmızı ve beyaz nilüferlerle dolu kocaman havuzları barındıran göksel Vaikuntha kentinde oturur. Devasa bir yarı-insan, yarı-kuş olan binek hayvanı Garuda tüm yılanlara düşmandır. Bir keresinde ölümsüzlük nektarı için girdiği bir kavgada İndra'yı alt eder.

İblis Hiranyakşa'yla Dövüş Bir ara Hiranyakşa adlı irkiyım ve güçlü bir iblis dünyayı sürükleyerek denizin dibine indirir ve orada tutar. Onu bir türlü durduramayan tanrılar Vişnu'dan yardım ister. Vişnu büyük bir yabandomuzu biçimine bürünerek denizin dibine dalar ve orada Hiranyakşa'yla kapışır. Aralarındaki bu dövüş (1) bin yıl kadar sürdükten sonra Vişnu'nun hasmını alt etmesiyle biter. Vişnu uzun azıdişinin üstünde taşıdığı dünyayı tekrar yüzeye çıkarır.

Vişnu'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

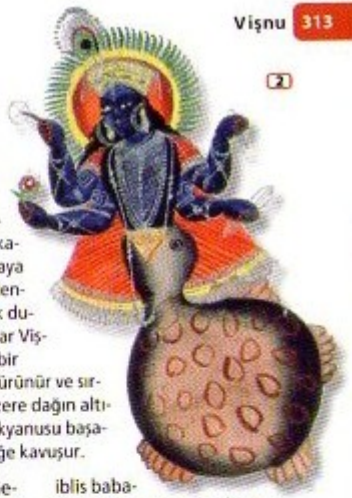
Asuralar ve İblisler, Vişnu'nun Asuralarla Kavgası, bkz. s. 306-307

Buda, Hinduizm'de Vişnu'nun Avatarlarından Biri, bkz. s. 310-311

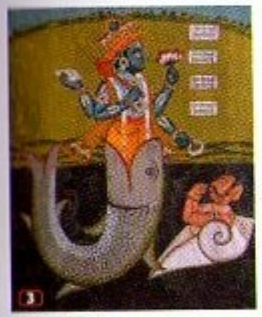
Okyanusu Çalkalamak, Vişnu'nun Tanrılara Yardım Edişi, bkz. Yaratılış Efsaneleri, s. 288-289

Krişna, Vişnu'nun Bir Avatarı, bkz. s. 318-319

Rama, Vişnu'nun Bir Avatarı, bkz. s. 314-315

Dağı Sırtlayış Tanrılar ve iblisler ölümsüzlük nektarını elde etmek üzere süt okyanusunu çalkalamaya girişince, kutsal dağ Meru'yu kocaman bir çalkalama çubuğu ve yılan Vasuki'nun kuyruğunu bir çalkalama halatı olarak kullanmaya karar verirler. Ancak dağı dengede tutacak bir şeye gerek duyulur; bunun üzerine tanrılar Vişnu'dan yardım ister. Vişnu bir kaplumbağa (2) biçimine bürünür ve sırtındaki kabukta taşımak üzere dağın altına girer. Böylece tanrılar okyanusu başarıyla çalkalar ve ölümsüzlüğe kavuşur.

Vişnu'nun On Avatarı Genellikle Vişnu'nun on avatarı, yani dünyaya inerken büründüğü on insan ya da hayvan görünümü olduğu söylenir. Hayvan görünümleri Manu'yu tufandan kurtaran balık Matsya (3), süt okyanusunu çalkalamaya yardım eden kaplumbağa Kurma ve Veda halkını okyanusun dibinden çıkaran yabandomuzu Varaha'dır. Ne tam hayvan, ne de tam insan sayılan avatarları Prahlada'yı iblis babası Hiranyakaşipu'dan kurtaran insan-aslan Narasimha ve dünyayı iblis Bali'den geri alan cüce Vamana'dır. İnsan avatarları soylu savaşçı sınıfı Kşatriya'yı tam 21 defa yeryüzünden silip atan Brahman savaşçı Paraşurama, Ayodhya racası Rama, birçok *bhakti* kültünün odağı Krişna, ruhani önder Buda ve kozmik çağın sonunda dünyaya kurtarıcı olarak geleceğine inanılan Kalki'dir.

Dünyanın Sonu Hindu geleneğine göre, içinde bulunduğumuz karanlık çağ, barbarların rahipler, hükümdarlar, üreticiler ve hizmetçilerden oluşan dört katmanlı hiyerarşiyi yıkmasıyla son bulacaktır. Bu barbarlar kadınlara, çocuklara ve ineklere eziyet çektirecektir. İkiyüzlülük ve erdemsizlik iktidarda olan kişilerin başat özellikleri haline gelecektir. Hiç kimse Vedaları okumayacak, ayin yapmayacak ve Brahmanlara saygı göstermeyecektir. Kutsal Sanskrit dilini bilmeyen Mlekçalar tüm Hindistan'da hüküm sürecek ve insan ömrü 23 yıla inecektir. Kentler yıkılacak ve insanlar ormanlara sığınarak, ağaç kabuğundan elbiseler giyecek ve yerdeki otları yiyecektir. İşte bu çöküş döneminde Kalki adlı bir Brahman doğacaktır. Vişnu'nun onuncu avatarı olan bu kişi bir beyaz ata binecek (4), nihai bir çatışmayla düzeni yeniden sağlayacak, karanlık çağa son verecek ve yeni bir altın çağı başlatacaktır.

Dünyanın Sonu: s. 238

- Vişnu'nun yedinci avatarı Rama, dünyada Ayodhya kralı olarak yaşar
- Kahramanlıklarla dolu hayatı Hint destanı *Ramayana*'da anlatılır
- Kendisi gibi soylu olan Sita'yla evlidir
- Rama ve Sita evlilikte sadakati ve tekeşliği simgeler
- Rama tasvirlerde bir yay ve ok taşır; çoğu kez karısı Sita, Lakamana ve Hanuman'la birlikte görülür

Rama

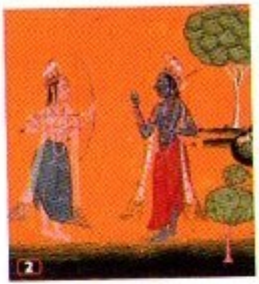
Ramayana destanının kahramanı Rama, tanrı Vişnu'nun yedinci avatarı sayılır; Hint geleneğinde cengaverliğin ve erdemin bir simgesidir. Ayodhya ve Kausalya hükümdarı Dasarattha'nın oğludur. Damat adayları arasındaki bir yarışmayı kazanarak, Sita adlı prensesle evlenir. Yıllar sonra bir entrika sonucunda 14 yıl sürgüne mahkum edilir. Masum olmasına karşın kaderine razı olur ve ormana gider. Onun peşinden sürgüne giden Sita bir gün iblis Ravana tarafından kaçırılır. Rama yardımına gelen Hanuman ve maymun ordusuyla birlikte Ravana'yı alt ederek Sita'yı kurtarır.

Çift daha sonra Ayodhya'da mutluluk içinde hüküm sürer. Ancak Rama başka bir adamın (Ravana'nın) evinde yalnız yakaladığı Sita'yı kovar. Sita sürgündeyken Lava ve Kuşa adlı ikizleri doğurur. Bir gün ormanda tesadüfen oğullarıyla karşılaşan Rama, onları alıp Ayodhya'ya götürür. Üçü gökyüzüne çıkana kadar birlikte yaşar (1).

Kahramanların Canavarlarla Dövüşleri: s. 27, 181, 165, 251, 361

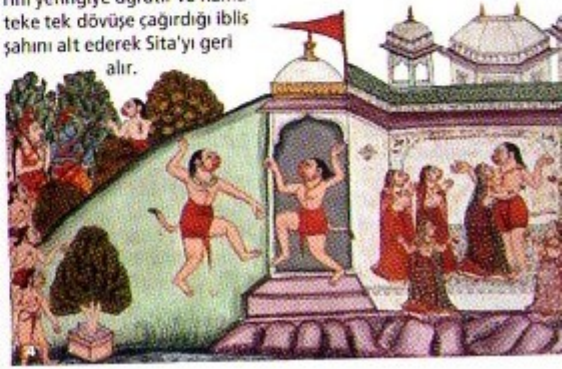
Rama'nın İblislerle Dövüşü
Rama henüz küçük bir çocukken, kötü Vişvamitra sarayı ziyaret eder ve Rama'nın babası Dasarattha'dan bir istekte bulunur. Kaldığı Sidhasrama adlı inziva yerine rahatsız eden canavar Thataka'yı kovmak üzere oğlunu oraya göndermesini rica eder. Kral bir çocuğun nasıl yardımcı olabileceğini anlayamamakla birlikte, Rama'yı bilginin yanına verir. Rama erkek kardeşi Lakşmana'yla birlikte (2) Vişvamitra'yı takip ederek Sidhasrama'ya gider. Thataka'yı mızrağıyla öldürdükten sonra, Vişvamitra'yla beraber bir kurban keser. Ancak Thataka'nın oğulları Mariça ve Subahu, ölen annelerinin öcünü almak için saldırıya geçer. Rama onları oklarıyla öldürür. Thataka ve oğullarının yok olmasıyla, Vişvamitra'nın inziva yeri tekrar huzura kavuşur.

Rama'nın Sita'yla Evlenişi
Kral Janaka'nın güzel kızı Sita evlenme çağına gelince, damadı belirlemek üzere bir yarışma düzenlenir. Şiva'nın büyülü yayını çekmeyi kim başarırsa, Sita'yla evlenme hakkını kazanacaktır. Talipler birbiri ardı sıra yayı çekmeye çalışırlar ama hiçbiri yayı bükmeyi bile beceremez. Sonunda, Sita'nın dillere destan güzelliğini duymuş olan Rama şansını dener. Eline aldığı yay güçlü çekişiyle paramparça olur. Böylece Sita ve Rama gösterişli bir saltanat düğünüyle evlenir (3).

Rama ile Ravana'nın Savaşı
Rama'yla birlikte ormanda yaşadığı sırada, Sita bir gün Ravana tarafından kaçırılır. Lanka'nın bu on başlı iblis şahı, meğer güzelliğini duyduğu prensese âşık olmuştur. Rama karısını kurtarmak amacıyla maymun kralı Sugriva'yla ittifak kurar. Sugriva da danışmanı Hanuman'ı (4) ve maymun ordusunu Rama'yla birlikte Lanka'ya gönderir. Rama'nın ve ordunun Lanka'ya geçmesi için, Hanuman okyanusu aşacak bir köprü kurar. Ravana'nın saraylarına ulaşan ordu iblis kuvvetlerini yenilgiye uğratır ve Rama teke tek dövüşe çağırdığı iblis şahını alt ederek Sita'yı geri alır.

Rama'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Asuralar ve İblisler, Rama'nın İblislerle Dövüşü, bkz. s. 306-307

Rama ile Ravana'nın Savaşı, *Ramayana*'dan Bir Sahne, bkz. s. 316-317

Lakşmi, Rama'nın Eşi Sita Kimliğine Bürünüşü, bkz. Lakşmi ve Saraswati, s. 298-299

Vişnu, Rama'nın Bir Avatarı Sayılışı, bkz. s. 312-313

Rama ile Ravana'nın Savaşı

Rama, iblis Ravana tarafından kaçırılan karısı Sita'yı kurtarmak üzere onunla savaşmaya gider. İki taraf savaş alanında buluşunca, Ravana sedef kabuğunu öttürür ve Rama'nın üzerine bir ok yağmuru yağdırır. Rama'nın bu hamleyi savuşturup kendi oklarını göndermesi üzerine, Ravana gökyüzüne doğru havalanır ve oradan Rama'nın adamlarına oklar ve büyülü silahlar fırlatmaya girişir. Rama saldırıların hepsine karşılık vererek, Ravana'nın kollarını ve bacaklarını vurmaya başlar. İblisin kesilen her uzvu yeniden çıkar; ama bir süre sonra Ravana sersemleyerek aşağıya düşer.

Rama hasmı yerden kalkıncaya kadar geri çekilir ve ardından yine saldırıya geçer. Sonunda, Rama en güçlü efsununu, yani Brahma silahını kullanarak Ravana'yı öldürür. Bir zamanlar büyük bir kahraman olması nedeniyle, iblisin ruhu göğe yükselir.

- Adı "mavi-siyah" anlamına gelen Krişna, Viṣnu'nun sekizinci avatarıdır
- En gözde Hindu tanrıları arasında yer alır
- Hinduizm'in ana öğretileri konusunda Arjuna'yla sohbeti *Bhagavad Gita*'nın temelini oluşturur
- Filozof bir raca ya da kaval çalan genç bir sığırtmaç olarak tasvir edilir
- Tasvirlerinde çoğu kez mavi-siyah tenlidir; başında tavus tüylerinde bir taç ve üstünde sarı bir peştamal vardır; bazen emekleyen ya da dans eden bir çocuk olarak da görülür

Krişna

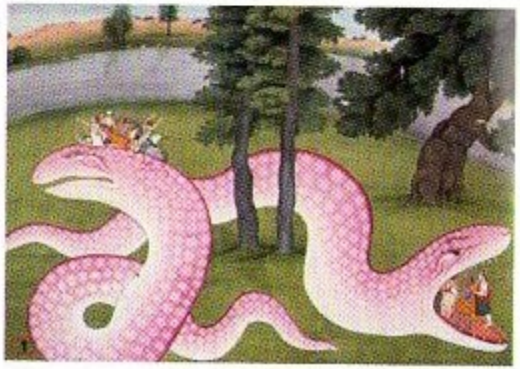

Krişna'nın belirli bir binek hayvanı olmadığından çeşitli hayvanlar üstünde tasvir edilir

Pek çok kültün odağında yer alan Krişna belki de Hinduizm'in en gözde tanrısıdır. Tanrı Viṣnu'nun bedene bürünmüş bir hali, yani bir avatar sayılmasına karşın, başlı başına bir yüce tanrı olarak kabul edilir.

Mahabharata'ya göre, Yadava klanından bir raca olan Krişna amcası Kamsa tarafından öldürülmekten son anda kurtulduktan sonra, sığırtmaçlık yapan Nanda ve Yaşoda adlı bir çift tarafından büyütülür. Bir gün Yaşoda onu toprak yerken görünce, ağzını açmasını ister. Çocuğun ağzında tüm evreni görünce, gerçek kimliğini anlar. Krişna'nın delikanlılık çağı gençlik muzipliklerıyle ve başta Radha olmak üzere *gopi* kızlarının katıldığı erotik oyunlarla geçer. Daha sonra Kauravalarla savaşta Pandavaların yanında yer alır. Bu aileye mensup Arjuna'nın savaş arabası sürücüsü olarak, ona kozmik düzeni ve bilgeliği öğretir. Krişna'nın *Bhagavad Gita*'da anlatılan öğretileri, Hinduizm'in en önemli metinleri sayılır.

Krişna'nın Aghasura'yı Öldürüşü Krişna'nın kendisini öldüreceği yolundaki bir kehanetten çekinen amcası Kamsa, onu iblis Aghasura'ya yedirerek öldürmeye çalışır. Krişna'yı arkadaşlarıyla nehir kenarında oynarken gören Aghasura dev bir yılan biçimine bürünür ve ağzını ardına kadar açar. Bunu bir mağara sanan Krişna ve arkadaşları içine girip gezer (1). Aghasura hemen çenesini kapar. Krişna kaçmak için vücudunu şişirir ve böylece iblisin karnını patlatarak dışarıya çıkar.

Krişna ve Radha Krişna'yla ilgili mitolojide Radha'nın (2, Krişna'yla birlikte) önem kazanması, şair Jayadeva'nın 12. yüzyılda *Gitagovinda* ("Efendinin Şarkısı") adlı eserinde onu bu tanrının baş sevgisi olarak sunmasına dayanır. Krişna'nın tüm *gopi* kızları arasındaki gözdesi Radha'dır. Başka bir adamla evli olmasından dolayı, Radha'nın Krişna'yla ilişkisi sonuna kadar gitmez; Radha'nın sevgilisine duyduğu ilgi Krişna'ya tapan birinin tanrısına kavuşma özlemiyle paralelliği buradan gelir. Krişna ve Radha'nın aşkına damgasını vuran neşeli didişmeler ve kıskançlık kavgaları Radha'nın *sahali* denen sevgililerinden birinin araya girmesiyle giderilir. Viṣnu ve Lakṣmi'nin başka bedenlerdeki görünümleri olarak bu çift, cinsel aşkı ve doğurganlığı simgeler. Radha bazen Krişna'nın dişil enerjisinin bir veçhesi sayılır. Gaudiya Vaişnava mezhebinin mensupları 16. yüzyıl ermişi Çaitanya'yı Radha ve Krişna'nın tek bedende kaynaşmış görünümü sayar.

(2)

Krişna'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Asuralar ve İblisler, Krişna'nın İblislerle Dövüşü, bkz. s. 306-307

Kutsal Hayvanlar, İneklerin Krişna Gopala'yla Bağlantılı Kutsallığı, bkz. s. 322-323

Mahabharata, Bhagavad Gita, s. 296-297

Viṣnu, Krişna'nın Bir Avatarı Sayılışı, bkz. s. 312-313

Rasalila Bir gece Krişna'nın mehtapta şarkı söylemesi üzerine, köyün tüm kadınları evlerini bırakarak ona katılmaya gider. Ama onun bulunduğu yere vardıklarında, birdenbire gözden kaybolur. Kadınlar Yamuna Nehri kıyısında seslenip onu çağırınca, Krişna yeniden ortaya çıkar ve aynı anda kadınların hepsiyle dans edebilmek için kendisini çoğaltır. Bu törensel dans (3, *rasalila*) gece boyunca sürer.

3

Holi Şenliği

Holi ("Renkler") şenliği ilkbaharda Hindistan'ın her yanında kutlanır. Öne çıkan olayı şenliğe katılanlar parlak boyalı tozlar ve sular fırlatarak birbirlerini renklerle sıvamalarıdır. Krişna'nın çocukluğunun geçtiği Vrindavan'da ve doğduğu kent olan Mathura'da bu şenlik Radha ile Krişna'nın cilveleşmeleri etrafında dönen önemli bir kutlamadır. Şenlik sırasında erkekler ile kadınlar arasında şakadan kavgalar yapılır.

- Hindu trimurtisinde Şiva yıkıcı tanrıdır; ama bazı bakımlardan yeniden doğuşla da bağlantılıdır
- Yogilerin ve Brahmanların yanısıra Veda metinlerinin de koruyucusu sayılır
- Üreme gücünü temsil ettiği tasvirlerde bir lingam ("fallus") biçiminde yer alır
- Üçüncü bir gözü ve birkaç kolu vardır; bir beyaz boğaya binmiş halde bir üçgatalli zıpkın taşır
- Ona tapan Şaivalar Hinduizm'in üç büyük mezhebinden birini oluşturur

Şiva

Şiva'nın eşi Parvati'nin birçok görünümü vardır

Vişnu'yla birlikte Şiva başta gelen iki Hindu tanrısından biridir. Trimurti'de yıkıcı yönü temsil eder; bu rolünün yanısıra büyük bir avcı olarak kazandığı şöhret Veda önceli Rudra'dan kaynaklanır. İlk başta bir ay ilahı olan Şiva dişi özellikler sergiler. Sonraki mitolojisinde erotik ve sofu, müşfik ve dehşet saçıcı, yaratıcı ve yıkıcı yanlarıyla ikili bir nitelik taşır.

Şiva'nın eşi Parvati'den (1, Şiva'yı karşılayışı) iki oğlu vardır: Fil başlı Ganeşa ve bir savaş tanrısı olan Skanda ya da Karttikeya. Şiva çoğu kez binek hayvanı Nandi adlı boğa üstünde tasvir edilir; beline kutsal Brahman kordonu yerine bir kobra bağlar ve kaplan postundan ya da fil derisinden bir elbise giyer.

Nataraja ("kozmik dansçı") kimliğindeki öfkeli Şiva, dünyayı yok eden cehaletin timsali cüce Apasmara'nın vücudu üstünde dans eder. Onun dansıyla kozmik düzen eski haline gelir; dansı bittiğinde ise dünya ve kozmik düzen çöker.

Şiva'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Ganeşa, Şiva'nın Parvati'den Olan Oğlu, bkz. s. 304-305

Ganga, Eş Olarak Şiva'ya Gönderilişi, bkz. Lakşmi ve Saraswati, s. 298-299

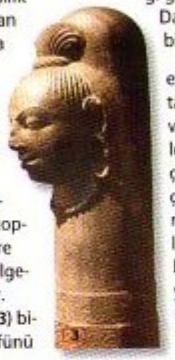
Nandi ve Şiva, Şiva'nın Boğası, bkz. Kutsal Hayvanlar, s. 298-299

Parvati ve Daruka, Şiva'nın Boğazının Mavi Rengini Alışı, bak Kali ve Durga, s. 300-301

Trimurti, Şiva'nın Hindu Tanrı Üçlüsündeki Konumu, bkz. Brahma, s. 308-309

Dakşa'nın Kurban Töreninin Dağıtılışı Parvati tanrı Şiva'yla evlenince, babası bilge Dakşa yeni damadının garip görünüşünden hoşlanmaz ve bu evliliği uygun görmez. Düzenlediği bir kurban törenine tüm tanrıları çağırırken, Şiva'yı davetliler arasına almayarak aşağılar. Parvati babasının bu kabalığını öğrenince, ona karşılık vermek üzere kurban törenine gider. Oraya varır varmaz kendisini kurban ateşine atar ve yanarak küle döner. Olayı duyan Şiva öfkelenir ve keçeleşmiş saç lülelerinden iki iblis yaratır. İblisler Dakşa'nın kurban törenine saldırarak, her şeyi yakar ve Dakşa'nın kellesini uçurur. Denetimden çıkarak azgınlaşmaları üzerine, tanrılar, Şiva'nın onları geri çağırması için yalvarır. Kızgınlığı geçen Şiva bu isteğe uyar ve Dakşa'nın kopuk kafasının yerine bir keçi (2) başını geçirir.

Lingam Parvati'nin ölümünden sonra kedere boğulan Şiva avunmak için Daru ormanına gider. Orada eşleriyle birlikte yaşayan büyük bilgelerle karşılaşır. Bilgeler Şiva'ya güven duymaz ve eşlerinin yeni gelen konuğa şehvetli bakışları üzerine, öfkeye kapılarak Şiva'nın fallusunun kopması için beddua ederler. Kopan fallus yere düşer düşmez dünyayı sarsmaya başlar. Bilgeler korkuyla yakararak Şiva'dan özür diler. Onları bağışlayan Şiva, fallusuna lingam (3) biçimiyle tapınmaları halinde, onlardan lütfünü esirgemeyeceğini bildirir. Böylece tapınaklarda ve kutsal yerlerde Şiva'ya yoni denen ve vajinayı simgeleyen bir kase üstündeki lingam biçimiyle tapınma geleneği ortaya çıkar. Erkek ve dişi varlıkların kozmik birleşmesini sürdürmek üzere, lingam ve yoni erimiş tereyağına ve başka esanslı sıvılara bandırılarak yıkanır. Uzmanlar lingam kültünün Hindistan'da Antikçağ'dan beri var olduğu kanısındadır.

Brahma'nın Başını Kesen Şiva Vişnu ve Şiva'ya tapanların benimsediği Vaişnavizm ve Şaivaizm geleneklerinin Ortaçağ'da öne çıkan Hindu mezheplerine dönüşmesiyle birlikte, Brahma'nın yaratıcılık rolünü göz ardı etme yönünde bir eğilim gelişti. Bazı efsaneler Şiva ya da Vişnu'yu asıl yaratıcı tanrı sayarak, Brahma'yı her zaman daha güçlü tanrıların yardımına muhtaç olan "sıradan" bir tanrı gibi gösterir. Böyle bir efsaneye göre, bir gün Brahma ve Şiva kimin daha büyük olduğu konusunda tartışmaya tutuşur. Çok kızan Şiva serçeparmağının tırnağıyla Brahma'nın başlarından birini keser. Kopan baş düşerken Şiva'nın eline yapışır. Bir Brahman'ı öldürme günahını işleyen herkese musallat olan alev saçıcı, azgın ve devasa dişi iblis Brahmahatya hemen Şiva'nın yanı başında belirir. Şiva eline yapışmış kafatasıyla gittiği her yerde Brahmahatya'nın peşini bırakmaması yüzünden korkunç Kalabhairava (4) biçimine bürünür. Bu şekilde dünyayı dolaşıp durduktan sonra kutsal Varanasi kentine varınca günahı nihayet bağışlanır.

- Hinduizm'in ana temalarından biri canlılara saygıdır
- Hinduizm'de ineklere büyük saygı gösterilir; "inekleri doyuran kişi" anlamında Govinda adıyla da anılan Krişna'nın çocukken sığırtmaçlık yaptığı söylenir
- Birçok Hindu vejetaryendir ama hayvan kurban etme kadim Veda ayin göreneğinin bir parçasıdır
- Tanrıların binek hayvanları kendilerin özgü simgesel anlamlar taşır; örneğin Garuda'nın uçuşu insan ruhunun gökyüzüne yükselişinin simgesidir

Kutsal Hayvanlar

Hinduizm'de bir dizi hayvan kutsal sayılır. Örneğin, Hindistan'da ineklerin kutsallığının kökleri Ârilerin kadim inek kültüne kadar iner. Davara tapınma Krişna'nın sığırtmaç oluşuyla ve Şiva'nın hayvanların efendisi Paşupati konumuyla da bağlantılıdır. Sığırlar ayrıca kurban töreni için saf tereyağı yapımında kullanılan sütü ve yakıt olarak kullanılan tezeği sağlama açısından özel bir yere sahiptir.

Diğer önemli hayvanlar ve mitolojik yaratıklar, tanrıların canlı bir külte temel oluşturmayan binek hayvanlarıdır. Bunlar arasında Vişnu'nun kuşu Garuda, Şiva'nın boğası Nandi, Ganeşa'nın sıçanı, Brahma'nın kuğusu, İndra'nın fili ve Durga'nın kaplanı sayılabilir. Hatta Şiva'nın bir biçimi genellikle son derece murdar bir hayvan sayılan köpeğe biner. Gözde maymun tanrı Hanuman'la bağlantılarından dolayı maymunlar da Hindistan'da özel bir önem taşır.

Vişnu'ya tapan gelenekçi kesimlerin hayvan öldürmekten kaçınmalarına ve vejetaryen olmalarına karşın, kadim Veda kültüründe başta meşhur at kurban töreni (*aşvamedha*) olmak üzere ayin için hayvan öldürme âdeti vardı. Günümüzün tanrıça kültlerinde Kali gibi vahşi tanrıçalara hâlâ kurbanlık hayvanlar sunulur.

Kutsal Hayvanlarla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Brahma, Binek Hayvanı Kuğu, bkz. s. 308-309

Durga, Binek Hayvanı Kaplan, bkz. s. 300-301

Ganeşa, Binek Hayvanı Sıçan, bkz. s. 304-305

Rama, Hizmetçisi Hanuman, bkz. s. 314-315

Şiva, Binek Hayvanı Boğa, bkz. s. 320-321

Varuna, Binek Hayvanı Timsah, bkz. s. 294-295

Nandi ve Şiva Tüm ineklerin anası Surabhi'nin çok sayıda kar beyazı davar doğurmasıyla birlikte, memelerinden gelen süt öylesine bollaşır ki, bir nehir gibi akarak Şiva'nın kaldığı yere girer ve meditasyonunu bozar. Bu işe kızan Şiva üçüncü gözünü açar ve ineklere fırlattığı ateşle beyaz postlarını siyaha ve kahverengiye çevirir. Korkan inekler yardım için tanrılara başvurur. Tanrılar Şiva'yı yatıştırmak için, Surabhi ve Kasyapa'nın oğlu büyük boğa Nandi'yi (1) ona binek hayvanı olarak sunar. Şiva tapınaklarının hepsinde tüm hayvanların koruyucusu olarak Nandi heykelcikleri bulunur.

(1)

Efsanelerde Hayvanlar: s. 104, 230, 424

Garuda ve Yılanlar Vişnu'nun binek hayvanı Garuda adlı kuşun yılanlarla doğal bir husumeti vardır (2, Garuda ile yılanlar arasında çatışma). İndra ona yılan avlama izni verince, yılanlar düzenli biçimde bir yılanı kurban olarak vermeyi önerirler. Ama yılan iblis Kaliya bu durumu kabul etmeyerek Garuda'yı Yamuna Nehri'nde bir kavgaya çağırır. İkisinin dövüşü sırasında, Garuda'nın üstüne su sıçrattığı bir bilge oraya bir daha gelmesi halinde ölmesini dileyerek lanet okur. Böylece nehir yılanlar için güvenli bir sığınak haline gelir.

Surabhi'nin Doğuşu Kamadhenu ("dilekte bulunan inek") kimliğiyle tapınılan Surabhi (3), sahibine istediği her şeyi verme gücüne sahip bir göksel hayvandır. İnsanları açlık ve susuzluktan korumanın yanısıra zenginlik sağladığına inanılır. Doğuşuyla ilgili iki hikâye vardır. Birine göre, tanrıların ve iblislerin ölümsüzlük nektarı elde etmek amacıyla çalkaladığı süt okyanusundan çıkar. Diğerine göre, tanrı Brahma çok fazla nektar içerek hastalanır ve kusunca göksel ineği dışarı atar. Surabhi'nin hemen vermeye başladığı süt, deniz-köpüğü içerek beslenen Fenapalar adlı bilgelerin kıyılarında yaşadığı süt okyanusunda toplanır. Surabhi'nin dört kızı Saurabhi, Hamsika, Subhadra ve Dhenu dört istikametin bekçiliğini yapar.

(3)

Çin Mitolojisi

Çin mitolojisinde ejderhaların tanrısal olduğuna ve uğur getirdiğine inanılır.

Çin Mitolojisi

Yaklaşık altı bin yıllık bir tarihe dayanan Çin -Eski Mısır, Hindistan ve Mezopotamya'yla birlikte- insanlığın en eski yüksek kültürlerinden birini temsil eder. Diğerleri gibi, bu kadim kültür de dünyayı açıklamaya yardımcı olma işlevini gören zengin bir mitoloji yaratmıştır. Önceleri sözlü olarak aktarılan ilk Çin efsaneleri klasik döneme denk düşen MÖ 500 dolaylarında değişik ve bazen çelişkili versiyonlar olarak yazıya döküldü. MÖ 213'te bu metinlerin birçoğu İmparator Qin Shi Huangdi'nin emriyle yakıldı. Tarih, tıp ya da tarım konularını işlemeyen tüm yazıların yok edilmesi yönündeki bu emir ancak MÖ 191'de iptal edildi. Böylece insanlar kayıp metinleri yeniden kaleme alma çabasına girişti.

Diğer halkların mitoloji sistemlerinin aksine, geleneksel Çin tanrılarına dünyanın yaratılışında herhangi bir rol yakıştırılmazdı. Bunun yerine, evrenin ve ilk insan P'an ku'nun doğaüstü güçlerin müdahalesinin olmadığı uzun bir evrim sürecinde karanlık ve biçimsiz bir maddeden doğduğuna inanılırdı. Bu geleneğe göre, dünyaya *yin* ve *yang* ilkesi (**1**), yani karşıtların kusursuz ve ayrılmaz ikiliği yön verir. Dişil nitelik olan *yin* tüm şeylere biçim verirken, eril nitelik *yang* da bu biçimi özle doldurur.

Dünya sonsuz bir okyanusta yüzen bir alan olarak algılanır. Bileşimi beş temel unsura dayanır: Su, ateş, metal, toprak ve tahta. Dünyanın merkezinde tanrıların yönettiği Çin, yani "Orta Krallık" yer alır (**2**, Yasak Kent). Bu tanrılar Çin'in sakinlerini yaratarak, onlara güzel sanatları ve becerileri öğretmiştir. İlk göksel hükümdarların uyruklarına sağladığı başka bir şey yaşam için temel önemdeki teknolojilerdir. Her buluş -sözgelimi aşçılık, yazı, hekimlik, tekerlek, balıkçı ağı ve saban- belirli bir ilaha bağlanır. Çin mitolojisinde ülkenin eski tarihi insanların tanrılarla ve birbirleriyle uyum içinde yaşadıkları bir altın çağ olarak tasvir edilir.

Çok sayıdaki Çin ilahının her birine belirli bir sorumluluk alanı yakıştırılır: Dağlar, gök gürlemesi, kuraklık, ateş, nehirler, gökyüzü, adalet, talih, savaş (**3**, pişmiş topraktan askerler ordusu), aşçılık, deniz, şefkat, ay, zenginlik, yağmur, güneş, yıldızlar, su, rüzgar, canavarları ehlileştirme vb. Gök tanrısı tüm canlı şeylere hükmeden en yüce ve en güçlü ilahtır. Çin mitolojisine özgü dünya kötü ruhlarla, canavarlarla, anka kuşu ve tek boynuzlu at gibi zeki hayvanlarla da doludur; zarif ejderhalar kutsal dağların oluşturduğu enfes güzellikte manzaraların üzerinde uçar.

Ne var ki, tanrıların yaşamı düzenlemeye yönelik büyük çabaları dünyayı zayıf ve kusurlu olmaktan kurtaramaz. *Yin* ve *yang* dengesi ne zaman bozulsa, taşkınlar ve kuraklıklar gibi doğal afetler insanların başına bela olur. Böyle kritik zamanlarda Orta Krallık'ta kahramanlar ortaya çıkar ve dünyayı yıkımdan kurtaracak şanlı işleri başarır.

Bununla birlikte insanların da sorumluluk taşıması ve eylemlerini haklı gerekçelere dayandırması gerekir. Çin mitolojisi cennet ve cehennem kavramlarını içerir. Cennet Çin Denizi'nde erdemli kişilere ait ruhların kaldığı ve tanrıların altın saraylarda yaşadığı bir adadır. Orada insanlar en nefis pilavlarla ziyafet çeker ve en halis şarapları içer. Hastalık, ızdırap ve soğuk diye bir şey bilinmez. Cehennem konusundaki geleneksel Çin düşüncesi, öbür dünyaya ilişkin Taocu ve Budist kavramlara dayanır. Buna göre, ölüler diyarının hâkimi Yanluo Wang yeraltında bulunan her biri 18 katlı on tane yargılama bölmesini denetler. Her bölme acımasızca cezalandırılan belirli bir günah türüne odaklıdır: Günahkarlara kafa uçurma, doğrayarak parçalama, öğüterek un ufak etme, yakma ve yağda kızartma gibi cezalar uygulanır. Ölüleri yargılayan Yama adlı tanrılar bu cezaları çektirir. Ancak, yaptıkları kötü işlerden dolayı dürüstçe pişmanlık duyan günahkarlara merhamet gösterilir. Bunlar unutkanlık iksiri içerek, dünyaya hayvan ya da fakir ve hasta insan olarak yeniden gelebilir. Sadece en ağır suçları işlemiş olanlar başka bedene bürünme hakkından yoksun bırakılır.

Çin'in her üç büyük dini (Konfüçyüsçülük, Taoculuk ve Budizm) geleneksel Çin mitolojisiyle yakından ilgilenmiştir. Pragmatik yönelimli Konfüçyüsçü felsefe akılcı yorumlar getirerek, efsaneleri tarihsel bir bağlama oturtur. Böylece birçok tanrı ve kahraman tanrısal halesini kaybederek Çin tarihinin hayali kişiliklerine dönüşür. İmparator ve memur kisvesine giren bu kişiliklere ideal yöneticiliğin modelleri olarak saygı gösterilir. Sözgelimi, Çin'in güneş tanrıçası Xi He ve ay tanrıçası Chang Xi gibi kadim tanrısal varlıkları karşımıza devlet memurları olarak çıkar ve hatta dişi kimlik yerine erkek kimliği kazanır. Buna karşılık Taoculuk gerçekten yaşamış tarihsel kişilikleri stilize ederek tanrısal varlıklara dönüştürür. Büyük önderlerin yaşamöyküleri büyülü güçlerine ve mistik dönüşümlere dair anlatılarla süslenir. Taocu panteonda efsanevi dünyanın "ölümsüzlük" konumuna kavuşmuş bazı seçilen kişiliklerine de yer verilir (4, Taocu bir ölümsüz). Gerek Taocu, gerekse Budist mitolojinin kahramanları insana özgü beden ve karakter özelliklerini taşır. Günlük kaygılarla yüklü dünyada insanlar arasında yaşarlar.

Mitolojik kavramların Çin'deki teknolojik gelişmeyi de etkilediği söylenebilir. Batıdaki uzak bir gizemli diyarda olduğu söylenen ölümsüzlük iksirinin peşine düşen Çinli denizciler MÖ 4. yüzyılda mıknatıslı pusulayı yaptı. Öbür dünyaya geçişin bedelini ödemeleri için daha önce ölülerin yanına bırakılan bakır sikkeler MS 6. yüzyılda yerini kağıt paralara bıraktı. Bugün bile geleneksel Qingming bayramında Çinliler, atalarının mezarları başında Çin mabudu haline getirilmiş kağıt paralardan oluşan simgesel sunular yakar (5). Çinlilerin 9. yüzyılda barutu ve havai fişeği icat etmesinin ardında gökteki kötü ruhları kovma çabası vardı.

- Çin mitolojisine göre evrenin ilk hali kaostur
- Çin felsefesinde Tao dünyanın temelidir
- Birbirini tamamlayan karşıtlar *yin* ve *yang* kaostan çıkmıştır
- Dünyanın ilk canlı varlığı P'an ku insanların atasıdır
- İnanışa göre kozmik yumurtadan çıkışı sırasında göğü ve yeri yaratır
- Bedeninin parçalarından dağ ve bulut gibi doğal yapılar oluşur
- Tasvirlerinde çoğu kez kocaman bir baltayı savururken görülür

Yaratılış Efsaneleri

Çin mitolojisi göre, dünya uzun bir evrimin ürünüdür. Evren doğaüstü güçlerin yardımı olmaksızın kendisini yaratmıştır; yani evrenin belirli bir yaratıcısı yoktur. Taoculuk hem bir tür kozmolojik düzeni, hem en yüce hakikati ifade eden *Tao*'nun ("Yol") yaratılışına dayanır.

İlk baştaki kaos hali önce iki özgün ve doğal unsura ayrılır: *Yin* ve *yang* adlı karşıtlar. Bu unsurlar maddi dünyanın ve tüm canlı varlıkların doğuşuna, ayrıca yaratım gücüne kaynaklık eder.

Birinci evrede kaos kocaman bir yumurta biçimini alır ve bundan ilk kişi olan P'an ku doğar. Evrenin mimarı olan P'an ku'nun ölümünden sonra, bedeninin parçaları dünyanın dağlar, nehirler ve bitkiler gibi çeşitli unsurlarına dönüşür.

Kadim Çin halkının bilgeliğini ortaya koyan bir husus, Çin mitolojisinin önemli bir kozmik kavrama, yani evren genişlemesine değinmesidir.

Orta Krallık

Çinliler kendi ülkelerine "Orta Krallık" anlamında Zhong-guo (sağda) der. İlk kez MÖ 600'de kullanılan bu terim, kadim Çin halkının dünya görüşünü yansıtır. Bu anlayışa göre, Çin uçsuz bucaksız bir okyanusla çevrili dünyanın merkezinde yer alır. Böyle bir düşünce sırf Çinlilere mahsus değildi; Romalılar ve Mısırlılar da dünyanın merkezinde yaşadıklarına inanırdı. Değişik biçimlerle birçok dilde kullanılan Çin adı, Qin Shihuangdi'nin MÖ 221'de kurduğu imparatorluğa verilen Qin adından gelir.

Kozmik Yumurtadan Yaratılış: s. 87, 289, 439, 457 | Bir Bedenden Yaratılış: s. 20, 27, 229, 288, 380

P'an ku ve Kaostan Çıkan Yumurta Zamanın en başında her yerde bulanık bir kaos vardır. Bir gün bu karanlık ve biçimsiz ilk kütleden kocaman bir yumurta çıkar. Aradan 18 bin yıl geçince, ayrılmaz karşıtlar dişil *yin* ve eril *yang* kozmik yumurta içinde dengeye ulaşır. Bu denge dünyanın ilk insanı P'an ku'yu ortaya çıkarır. Bu ilk kişi tüm insanlığın atası sayılır. Uzun bir uykudan uyandıktan sonra, bir baltayı kapıp büyük uğraşla kendisini yumurtadan kurtardığı söylenir (1). Onun yumurtayı kırıp çıkmasıyla birlikte, hafif ve berrak bir madde kabuğun dışına akarak yukarıya doğru süzülür ve orada gökyüzüne dönüşür. Başka bir madde ise aşağıya doğru iner ve orada katılaşarak yeryüzüne dönüşür.

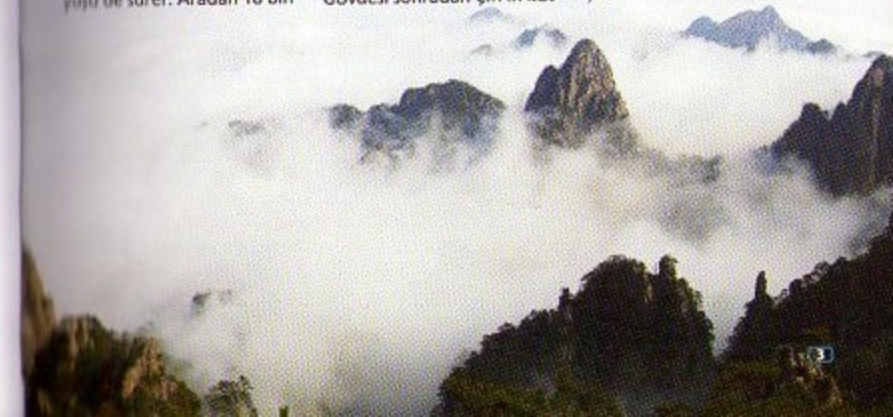

Göğün ve Yerin Ayrılışı P'an ku yumurtadan çıktıktan sonra, gök (*yin*) ile yer (*yang*) arasında durarak ikisini birbirinden ayırır (2). Her gün hem gök, hem de yer üç metre büyür. Ama P'an ku'nun büyüyüşü de sürer. Aradan 18 bin yıl geçince, boyu 90 bin *li*'ye, yani 60 kilometreye kadar ulaşır. Öldüğünde son nefesi rüzgara ve bulutlara dönüşür. Sol gözünden güneş, sağ gözünden ise ay çıkar. Saç tellerinden yıldızlar oluşur. Gövdesi sonradan Çin'in kutsal dağları (3) sayılan beş dağ biçimine bürünür. Kasları tarlalar haline gelirken, kanı nehirlere ve damarları yollara dönüşür. Teninden çiçekler ve ağaçlar yetişir; kemiklerinde ise yeşimler ve inciler oluşur.

Yaratılış Efsaneleriyle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Üç Hükümdar, P'an ku'nun Ardılları, s. 334-335
Yin ve Yang, Dünyanın Temel İlkeleri, s. 332-333

Yin *ve* Yang

Çin düşüncesinin temel unsurlarından biri ikili *yin* ve *yang* (3) ilkesidir. Buna göre, evrendeki tüm şeylerin ve süreçlerin birbiriyle çelişen ama sadece bir karşıtlığın kutuplarından biri olarak varlık kazanabilen iki yönü vardır: Dişil-eril, sıcak-soğuk, yukarı-aşağı, başlangıç-bitiş, zaman-mekan, aydınlık-karanlık, doğu-batı vs. İnsanlık tarihindeki değişimler bunların dinamik etkileşiminden kaynaklanır.

Karşıt kutuplardan birinin ahlaki açıdan diğerine üstünlüğü söz konusu olmazsa da, çeşitli felsefi akımlar çoğu kez kutuplardan birini ya da diğerini öne çıkarmıştır: Örneğin, Taocular dişil, yumuşak *yin*'i, Konfüçyüsçüler ise eril, sert *yang*'ı yeğ tutar. Bu karşıtların dengede olduğu ve değişimin olumlu karşılanması gerektiği düşüncesi ilk kez *I Ching*'de ("Değişimler Kitabı") ifade edilmiştir.

Eril-Dişil Eril *yang* beyaz, dişil *yin* ise siyahtır. Ancak hem yin'in, hem de yang'ın ortasında öbüründen bir parça vardır (1). İki güç birbirini hem çeker, hem de tamamlar. Birlikteliği, sevgiyi ve eşitliği mümkün kılan tam da bu ilişkidir.

Güneş-Ay *Yin* zayıflığın timsali aydır. *Yang* ise güçlülüğün timsali güneştir. Güneş tutulması sırasında, bu iki gök cismi ortak güçler olarak birlikte iş görür. Böyle bir anda gökyüzünde ne ayın dişil, pasif enerjisi, ne de güneşin eril, aktif enerjisi baskındır. Güneş ile ay arasındaki tezatın açık seçik olmasına karşın, her ikisi tam dengededir (2).

Ateş-Su *Yang* ateş olarak yaratıcılığı temsil eder. *Yin* su olarak dönüşümü çağrıştırır. İki özgün unsur (4) sürekli birbirinin yerine geçer. Karlı kışta su ağır basarken, ateş yok olur. İlkbaharda su zayıflarken, ateş yeniden doğar. Sıcak yazda su kururken, ateş üstünlük kazanır. Sonbaharda su yeniden hayat bulurken, ateş sönmeye yüz tutar.

Evrensel İlkeler: s. 102, 295, 384, 430

Üç Hükümdar

- Üç hükümdar Fuxi, Nüwa ve Shennong'dur
- Fuxi göksel hükümdar, Nüwa onun kız kardeşi ve karısıdır
- İkisi de çoğu kez insan başlı ve yılan gövdeli tasvir edilir
- Fuxi elinde yeryüzünün bir simgesi olan pano tutar; Nüwa'nın pergeli ise gökyüzünü simgeler
- Shennong sabanı ve çayı bulduğuna inanılan tarım tanrısıdır

Fuxi ilk insanlara avlanmayı ve ağla balık tutmayı öğretir

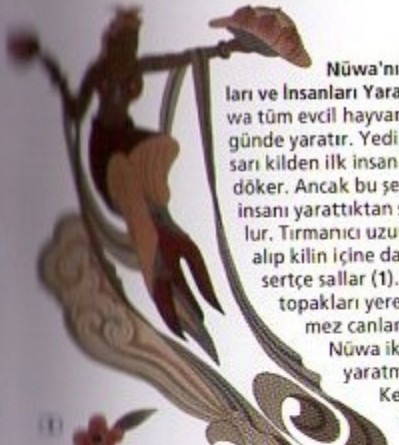
İlk tanrılar *yin* ve *yang*'dan doğar ve onların çocukları Fuxi, Nüwa ve Shennong'dur. Bu üç hükümdara ilk insan P'an ku'nun ölümünden sonra kargaşa içine düşmüş olan dünyayı yeniden yaratma görevi verilir. Büyük bir gayretle bu işi yerine getirmeye çalışırlar. İnsanlara hünerleri ve yararlı buluşları sunmanın yanısıra, yaşam düzeylerini yükseltecek dersler verirler. Böylece üç hükümdar Çin kültürünün kurucuları olur. Hüküm sürdükleri dönem altın çağın habercisi sayılır.

İlk hükümdar Fuxi, göklerin hâkimi ve yüz imparatorun ilk atasıdır. Kız kardeşi Nüwa'yla evliliği *yin* ve *yang*'ı dengeler. Üçüncü hükümdar Shennong, yeryüzünün hâkimi olarak toprağa ve tarıma hükmeder. Bu hükümdarlar topluca "üç yüce varlık" olarak anılır.

Fuxi Tapınağı

Göksel hükümdar ve ilk efsanevi imparator Fuxi'nin Gansu bölgesindeki Chengli'de (şimdiki adıyla Tianshui) doğduğu söylenir. Dolayısıyla doğum yeri Çin uygarlığının beşiği olarak bilinir. Tianshui'de ona adanmış bir Taocu tapınak vardır. Ming hanedanının 1490'da inşa ettiği bu tapınak 1597'de yeniden düzenlenmiştir. Fuxi'nin anıt mezarı ise Henan bölgesindeki Zhoukou'dadır.

Nüwa'nın Hayvanları ve İnsanları Yaratışı Nüwa tüm evcil hayvanları altı günde yaratır. Yedinci günde sarı kilden ilk insanları kalıba döker. Ancak bu şekilde yüz insanı yarattıktan sonra yorulur. Tırmanıcı uzun bir bitkiyi alıp kilin içine daldırır ve sertçe sallar (1). Saçılan kil topakları yere düşer düşmez canlanır. Böylece Nüwa iki tür insan yaratmış olur. Kendi eliyle kalıba döktüğü insanlar sağlam karakterli ve hayatta başarılı olur. Buna karşılık kil topaklarından yaratılmış insanlar zayıf iradeli ve kırılgan olur. Aynı tanrıça daha sonra dünyayı ve yarattığı tüm varlıkları yıkımdan kurtarır. Gök tahtına oturamadığı için kızan kötü ruhlu su tanrısı Gonggong'un gök sütunlarını sarsması, yaratıkları toptan yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakan bir tufana yol açar. Nüwa, devasa bir kaplumbağanın bacaklarını koparıp gökyüzüne payanda yaparak tufanın önüne geçer.

Çiftçi Tanrı Shennong Efsaneye göre 120 yıl hüküm süren Shennong (2) sabanı icat eder ve insanlara toprağı işlemeyi öğretir. Ayrıca çayı ve yüz şifalı otu bulması nedeniyle, bu tarım tanrısı geleneksel Çin tıbbının kurucusu olarak da kabul edilir. Kanuna benzeyen ve geçmişte bilginler, şairler ve filozoflar tarafından çalınan *guqin* adlı müzik aletini Fuxi'yle birlikte yapar. Hem Çin halkı, hem de Vietnam halkı Shennong'u kendi atası sayar.

İmparator Yao ve İlk Takvim Konfüçyüsçü inanca göre "üç yüce varlık"tan biri olan Yao bir filozof, bir bilgin ve bir sel önleme ustası olarak övülür. Onun döneminde Sarı Nehir üzerinde ilk setlerin kurulduğu söylenir. Ayrıca Çin astronomisinin kurucusu olarak, her biri on iki burcu temsil eden erkek kardeşleriyle birlikte (3) ay takviminin ortaya çıkışına esin kaynağı olduğuna inanılır. Bu takvim (4) çiftçiler ekim ve hasat zamanlarını belirlemelerini sağlar.

Üç Hükümdarla İlgili Kişilikler ve Olaylar

P'an ku, Hükümdarların İlk Atası, bkz. s. 330-331

Xi He, Oğullarının İmparator Yao'nun Ülkesini Tehdit Edişi, bkz. s. 338-339

Sarı İmparator, Başka Bir Efsanevi Hükümdar, bkz. s. 336-337

Tarımı Öğreten İlahlar: s. 24, 130 I Büyük Tufanlar: s. 28, 32, 335, 401, 411, 445

■ Sarı imparator lakaplı Huangdi, kadim Çin'in efsanevi hükümdarlarından biridir

■ Taocu inanışta savaş tanrısı olarak kabul edilir

■ Akupunkturu, müzik aletlerini, pusulayı ve savaş arabasını icat ettiğine inanılır

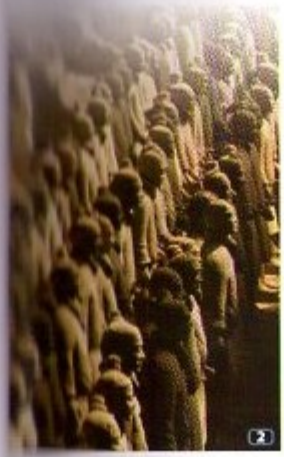
Sarı İmparator

"Sarı imparator" lakaplı Huangdi, Çin'in efsanevi hükümdarlarından ve kültürel kurucularından biridir. Başta tıp alanında olmak üzere, pek çok buluş ve atılım ona atfedilir. Geleneksel Çin tıbbının en eski metni *Huangdi Neijing*'i onun yazdığı söylenir. Çoğu kez müzikle ve belli çalgılarla da ilişkilendirilir. Çin müzik tanrısı Ling Lun'un sarı imparatora kuş ötüşlerini taklit eden bir flüt verdiği gün Çin müziğinin doğuşu olarak kabul edilir. Zhou hanedanı kayıtlarına göre hüküm sürdüğü dönem MÖ üçüncü binyıla denk düşer. Zhou dışındaki hanedanlar da köklerini Huangdi'ye bağlamışlardır. Çin'i tek imparatorluk altında birleştirdiği söylenen Ying Zheng'in daha sonra benimsediği taht unvanı Qin Shihuangdi aslında "Qin'in ilk yüce imparatoru" anlamına gelir.

Huangdi'yi özellikle Han hanedanı döneminde onu ölümsüz bir imparator ve savaş tanrısı statüsüne yükselten Taocular saygıyla anardı. [1]

Ölümsüz Huangdi Huangdi yüz yaşına geldiğinde kendisini ölüme hazırlar. Son saati gelip çattığında, bir ejderha belirir ve onu alıp ölümsüzlerin göksel diyarına uçurur.

Savaşı Tanrısı Huangdi Efsaneye göre, Huangdi uğurlu hayvanı ayı olan belli bir klanın koruyucu tanrısıdır. Bu klan büyücü Chi You'nun komşu klanıyla savaş halindedir. Huangdi diğer sekiz klanı bu düşmana karşı ortak bir orduyla savaşmaya çağırır (2). Çarpışma günlerce devam eder. Chi You son darbe için savaş alanını bir sis bulutuna boğar. Bu tehlikeli durum üzerine Huangdi pusulayı (3) icat etme yoluna gider. Her savaş arabasına bir pusulanın takılmasıyla, savaşçılar sis içinde yollarını kolayca bulur. Böylece düşmanı yenmeyi başarır. Sonunda dokuz müttefik klan birleşerek Çin kavmini oluşturur.

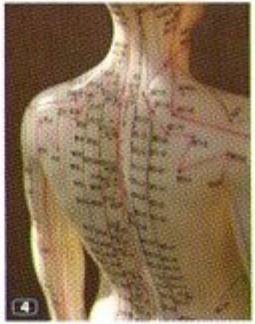
Sarı İmparatorla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Ejderha İlahlar, Huangdi'nin Yardımcıları, bkz. s. 342-343

Sekiz Ölümsüz, Ölümsüz Huangdi, bkz. s. 340-341

Üç Hükümdar, Diğer Hükümdarlar, bkz. s. 334-335

Bilgin ve Mucit Huangdi Sarı imparator ile saray görevlileri arasında bir diyalog biçiminde yazılmış olan *Huangdi Neijing*'de akupunktur önemli bir yer tutar. Huangdi başka şeylerin yanısıra akupunktur noktalarını (4) ve tıbbi uygulama yöntemlerini açıklar. Sarı imparator dönemine göre büyük bir atılım sayılan diferansiyel dişliye sahip iki tekerlekli savaş arabasının da mucidi sayılır. Qin Shihuangdi'nin Xian yakınındaki mezarında pişmiş topraktan orduyla birlikte 89 savaş arabası bulunmuştur.

İpeğin Bulunuşu

İpek bugün bile Çin kültürüyle yakından bağlantılıdır. Antikçağ'da bu malzeme büyük ekonomik öneme sahipti. Dolayısıyla ipek imalatı yöntemi sıkı bir sır olarak tutulurdu. Bu hünere mitolojik bir köken yakıştırılması şaşırtıcı değildir. Sarı imparatorun eşi Chin His Ling Shih'in ipekböceği yetiştiriciliğine öncülük ettiği ve dokuma tezgahını icat ettiği söylenir.

(1) Tanrısal Hükümdarlar: s. 48, 84, 201, 220, 368

- Ay tanrıçası Chang Xi ve güneş tanrıçası Xi He doğu göğünün tanrısı Di Jun'la evlidir
- Bu iki tanrıça *yin* ve *yang* kavramının timsali sayılır
- Xi He bir takvim tanrıçası olarak da bilinir
- Chang Ngo başka bir ay tanrıçasıdır; Di Jun'un nişancısı Yi'yle evlidir
- Xi He çoğu kez bir güneş savaş arabasını sürerken tasvir edilir
- Çin'de ay tanrıçalarına hâlâ pek çok şenlikle tapılır

Güneş ve Ay İlahları

Doğu göğünün tanrısı Di Jun'un iki eşi vardır: Ay tanrıçası Chang Xi ve güneş tanrıçası Xi He. Chang Xi on iki ay kızı, Xi He ise on güneş oğlu doğurur. Bu aile doğu denizinde bulunan Fu Song adlı kocaman bir dut ağacının içinde yaşar. Chang Ngo adlı ikinci bir ay tanrıçası da Di Jun'un en iyi nişancısı Yi'yle evlidir. Kahramanca işlerinin ödülü olarak Yi'ye ölümsüzlük iksiri verilir; ama İmparator Yao'ya ve tüm diğer ölümlülere karşı küstahlaşır ve şiddete başvurur. Kocasını durdurmak isteyen Chang Ngo iksiri çalar ve aya uçarken beraberinde götürür; dolunayın olduğu berrak gecelerde oradaki sarayının ışıklarının görülebildiği söylenir.

Ay takvimine göre hasadın başlangıcı olarak sekizinci ayda kutlanan ay şenliğinin kökeni bu efsaneye bağlanabilir. Kutlama sırasında sunulan çörekler (1) geleneksel olarak ay biçiminde yapılır. Çin'de genellikle ay tanrıçaları güneş tanrıçalarından daha çok sevilirdi; çünkü ayın hasadı arttırdığına, güneşin ise ürünleri tehdit ettiğine inanılırdı.

Chang Ngo Krateri

Tanrıça Chang Ngo aya kaçışından (sağda) sonra, orada bir göksel kurbağa biçiminde yaşar. Halkın belleğinde hiç unutulmadığını gösteren bir olgu, yaklaşık üç kilometre çapındaki bir ay kraterine adının verilmiş olmasıdır. Chang Ngo 24 Ekim 2007'de Çin'in bu gözde tanrıçanın adını taşıyan Chang'e-1 ay sondasını uzaya fırlatmasıyla uluslararası düzeyde üne kavuştu. Sonda 5 Kasım 2007'de ay çevresinde yörüngeye girdi ve ay yüzeyine dönük incelemelerine başladı. Bu Çin uydusunun başardığı işlerden biri de Chang Ngo kraterinin ilk resimlerini dünyaya göndermesiydi.

Xi He'nin Oğulları Xi He (2) [illegible] bir takvim tanrıçası olarak, Eski Çin haftasının on gün [illegible] dolayı, bu tanrıçanın [illegible] güneş tanrısı olan on oğul [illegible] inanılır. Her oğula [illegible] haftanın kendisine ait gününde gökyüzüne çıkma izni verir. Ancak bir keresinde oğlanlar [illegible] yaparak gökyüzünde aynı anda belirir ve bu durum yeryüzünde feci bir kuraklığa yol açar. İmparator Yao'nun yakardığı Di Jun nişancısı Yi'yi sorunu çözmeye gönderir; ama Yi'nin gökteki oğullarından dokuzunu vuracağı hiç aklından geçmez. Sağ kalan oğul gökteki tek güneş haline gelir.

Güneş ve Ay İlahlarıyla İlgili Kişilikler ve Olaylar

İmparator Yao, Ay Takviminin Mucidi, bkz. s. 335

Yin ve Yang, Chang Xi ve Xi He'nin Temsil Ettiği Karşıtlar İlkesi, bkz. s. 332-333

Şefkatli Chang Xi Soğuk, karanlık ve dişi *yin* ilkesinin timsali sayılan ay tanrıçası Chang Xi (3, Hong Kong'da ay tanrıçasının onuruna düzenlenen yıllık şenlik) sakin ve aklı başında biridir. Doğurduğu on iki ay kızını geceleyin yeryüzünü aydınlatmaları için sırayla gökyüzüne gönderir. Kızlarının dönüşünü hep endişeyle beklediği için geceleri hiç uyumaz. Şefkatli anne geri gelen her kızını doğu denizinde yıkar ve kuruması için Fu Song adlı dut ağacına asar.

■ Sekiz ölümsüz kişi Zhongli Quan (önder), Li Tieguai (hastaların koruyucusu), Han Xiangzi (müzisyenlerin koruyucusu), Cao Guoju (oyun yazarlarının koruyucusu), Lü Dongbin (berberlerin koruyucusu), Zhang Guolao (yaşlıların koruyucusu), Lan Caihe (çiçekçilerin koruyucusu) ve He Xiangu'dur (tek kadın)

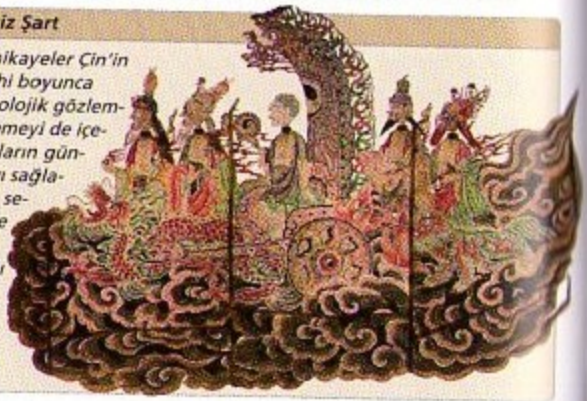
Sekiz Ölümsüz

Taoculukta en yüksek hedef olan ölümsüzlüğe ulaşmanın en önemli şartlarından biri özgecil davranıştır. Çinlilerin "sekiz ölümsüz" diye andığı topluluğu oluşturan yedi erkek ve bir kadın bu ortak niteliği taşır. Hepsi de çoğu insanın sorumsuz, açgözlü, hoşgörüsüz ve kötümser olduğu bir ortamda akıllıca, sevecen, sabırlı ve iyimser davranır. Bu nitelikleri sayesinde ölümsüzlüğe ulaşırlar ve konumlarına yaraşan uçabilme ya da başka biçime dönüşme gibi olağandışı güçler kazanırlar. Sekiz ölümsüzün son derece sevilmesinde, sekizin Çin'de uğurlu bir rakam sayılmasının payı hiç de az değildir. Halka göre şarapçı, göbekli ve ihtiyar Zhongli Quan'ın önderlik ettiği sekiz ölümsüzün sıkıntı çeken ve baskıya uğrayan insanların yardımına koştuğu söylenir.

Ölümsüzlerin sadece üçü (Zhang Gualao, Zhongli Quan ve Lü Dongbin) gerçek tarihsel kişilerdir. Değişik yüzyıllarda yaşadıkları söylense de, Taocu efsanelerde hepsi aynı dönemde buluşur. Sanat eserlerinin gözde bir konusu olan sekiz ölümsüz çoğu kez bir teknede birlikte otururken tasvir edilir.

Sekiz Şart

Sekiz ölümsüzle ilgili hikayeler Çin'in iki bin yıllık sosyal tarihi boyunca saptanmış önemli sosyolojik gözlemlerden oluşan bir derlemeyi de içerir. Eski çağlarda insanların günlük yaşamını kavramayı sağlayan böyle hikayelerde, sekiz ölümsüzün şu yin *ve* yang *çiftlerine göre hayatın temel şartlarını somutlaştırdığı söylenir: Dişil-eril, yaşlı-genç, yoksul-zengin ve üst sınıf-alt sınıf.*

Yedi Talih Tanrısı: s. 364

Çılgın Lan Caihe Çoğu kez dilenci çulları içinde gezmesi ya da çakırkeyifken bir kadın gibi giyinmesi nedeniyle, Lan Caihe her zaman halk fıkralarına konu olmuş bir kişidir. Sokakta çiçek sepetiyle dikilip şarkı söylemesiyle tanınır (1). Bir gün rastladığı kötürüm adamın yaralarını sarar. Aslında bu adam Taoculuğun kurucusu genç Laozi'dir. Müşfik tutumundan dolayı Lan Caihe'ye ölümsüzlük armağan edilir.

Lü Dongbin'in Büyülü Kılıcı Lü Dongbin (3, Zhongli Quan'la birlikte) bir bilgin ve gezgindir. Yaklaşık 400 yıl dolaşarak, insanlar arasına karışır ve onlara öğütler verir. Elinde bir sineklik taşır. Sırtında duran büyülü kılıcını kullanarak ejderhalarla ve iblislerle dövüşür. Taoculukta bu çatışmalar dünyevi takıntılara ve gösterişli ama boş amaçlara karşı mücadele olarak yorumlanır.

Sekiz Ölümsüzle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Sarı İmparator, Ölümsüzlerden Biri, bkz. s. 336-337

Yin ve *Yang*, Ölümsüzlerde Somutlaşması, bkz. s. 332-333

Zhang Guolao'nun Eşeği Ölümsüz Zhang Guolao yaşlıların koruyucusu sayılır. Birkaç yüz yılı bulduğu söylenen ömrünü Zhongtiao Dağı'nda sürekli felsefi düşüncelere dalmış halde geçirir. Arada bir gerçek dünyaya karışır. Bu durumlarda eşeğiyle (2) günde beş yüz kilometre kadar yol alır. Her gezisinden sonra eşeğini sanki bir kağıt tabakasıymış gibi katlayıp cebine koyar. Tekrar ona ihtiyaç duyduğunda, açtığı kağıt tabakasına su serperek eşeğin ortaya çıkmasını sağlar.

- Ejderhanın Çince karşılığı *long*'dur
- Ejderhalar dokuz hayvanın özelliklerini biraraya getirir: Yılan, deve, geyik, karaca, midye, sazan, kartal, kaplan ve öküz
- Çin burçlar kuşağında ejderha on iki burcun en önemlisidir
- Beş pençeli ejderha Çin hanedanıyla başlayarak imparatorluk ailesinin simgesi olmuştur
- Ejderhaların bir *yang* etkisi taşıdığı, görkemli, zeki ve güçlü olduğu söylenir

Ejderha İlahlar

Ejderhalar Çin'de ölümsüzlüğü, bilgeliği ve bir imparatorun kudretini simgeler. Çin mitolojisine göre uğur getiren ilahlardır ve tanrılar ile insanlar arasında ulaklık yaparlar. Tanrısal hiyerarşide gök ve yerin ardından üçüncü katmanda yer aldıkları kabul edilir.

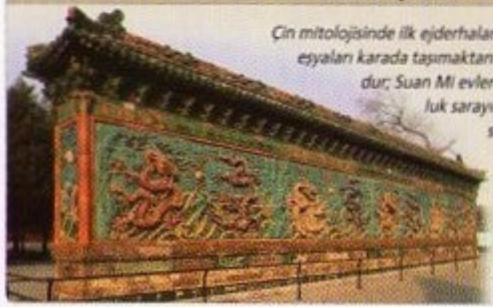

Ejderha resimli kaftanları sadece imparatorlar giyebilirdi

İnanışa göre Çin'de çeşitli büyüklüklerde sayısız ejderha yaşar. Boyu 250 metreye varan kocaman ejderhaların yanısıra tırtıla benzer ufacık ejderhalar da vardır. Çoğunda 36'sı *yin* etkili, 81'i *yang* etkili olmak üzere 117 pulun bulunduğu söylenir. Çin mitolojisinde beş tür ejderha geçer: Tanrıların saraylarına bekçilik eden göksel ejderhalar, rüzgarı ve yağmuru kontrol eden kanatlı ejderhalar, nehirleri izleyen yer ejderhaları, dünyanın kaynaklarını koruyan hazine ejderhaları, fırtınalara ve sellere yol açan kötü siyah ejderhalar.

Ejderhaya tanrısal statü verilişi akla üç hükümdardan biri olan Fuxi'yi getirir; çünkü ejderhanınkini andıran bir göbeği olduğu söylenir.

Dokuz Ejderha

Çin mitolojisinde ilk ejderhaların dokuz oğlu popülerdir. Ba Xia ağır eşyaları karada taşımaktan hoşlanır; Bi Xi avluların koruyucusudur; Suan Ni evleri yangından korur; Jiao Tu imparatorluk sarayının kapı gözcüsüdür; Qiu Niu müziği sever; Pu Lao okyanuslara düşkündür; Chao Feng kamusal yerlerde düzeni sağlar; Chi Wen şiirden hoşlanır; Ya Zi bir savaşçıdır. Pekin'in Kuzey Denizi Parkı'nda 1756'da inşa edilen Dokuz Ejderha Duvarı'nda hepsinin resimleri yer alır.

333 Büyülü Yaratıklar: s. 176

Çin'in Dört Nehri Efsaneye göre eski çağlarda Çin'de hiç nehir yoktur. Kuraklıklar ortalığı kasıp kavurunca, insanlar yağmur için tanrılara yakarır. Ülkenin doğu kesiminde, büyük bir okyanusta yaşayan dört ejderha vardır. Bunlar çoğunlukla gökyüzünde oynar (1). Bir gün dağ tanrısı dağları bulutlara doğru kaldırarak, orada uçuşan ejderhaları öldürür. Sarı ejderha yere düşünce Sarı Nehir'e dönüşür. Siyah ejderhanın düştüğü yerde Amur akmaya başlar. Uzun ejderha Yangtze, inci ejderha ise Zhujiang (İnci) adlı nehre dönüşür.

1

Ejderha İlahlarla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Fuxi, Ejderha Göbekli Hükümdar, bkz. s. 334-335

Huangdi, Bir Ejderha Tarafından Ölümsüzler Diyarına Götürülüşü, bkz. s. 336-337

2

Kinabalu ve İnci Bir dağ mağarasında Kinabalu adlı ejderhanın başında beklediği güzel bir inci vardır. Çin imparatorunun bu inciyi çalmasını istediği iki oğlu, Kinabalu'nun nöbet yerinden ayrılmasını bekledikten sonra kağıt ejderhalarla dağa doğru uçar. Aldıkları incinin yerine sahtesini koyarak, bir gemiyle oradan kaçarlar. İncinin çalındığını gören Kinabalu (2) peşlerine düşer ama onların açtığı bir top ateşiyle ölür.

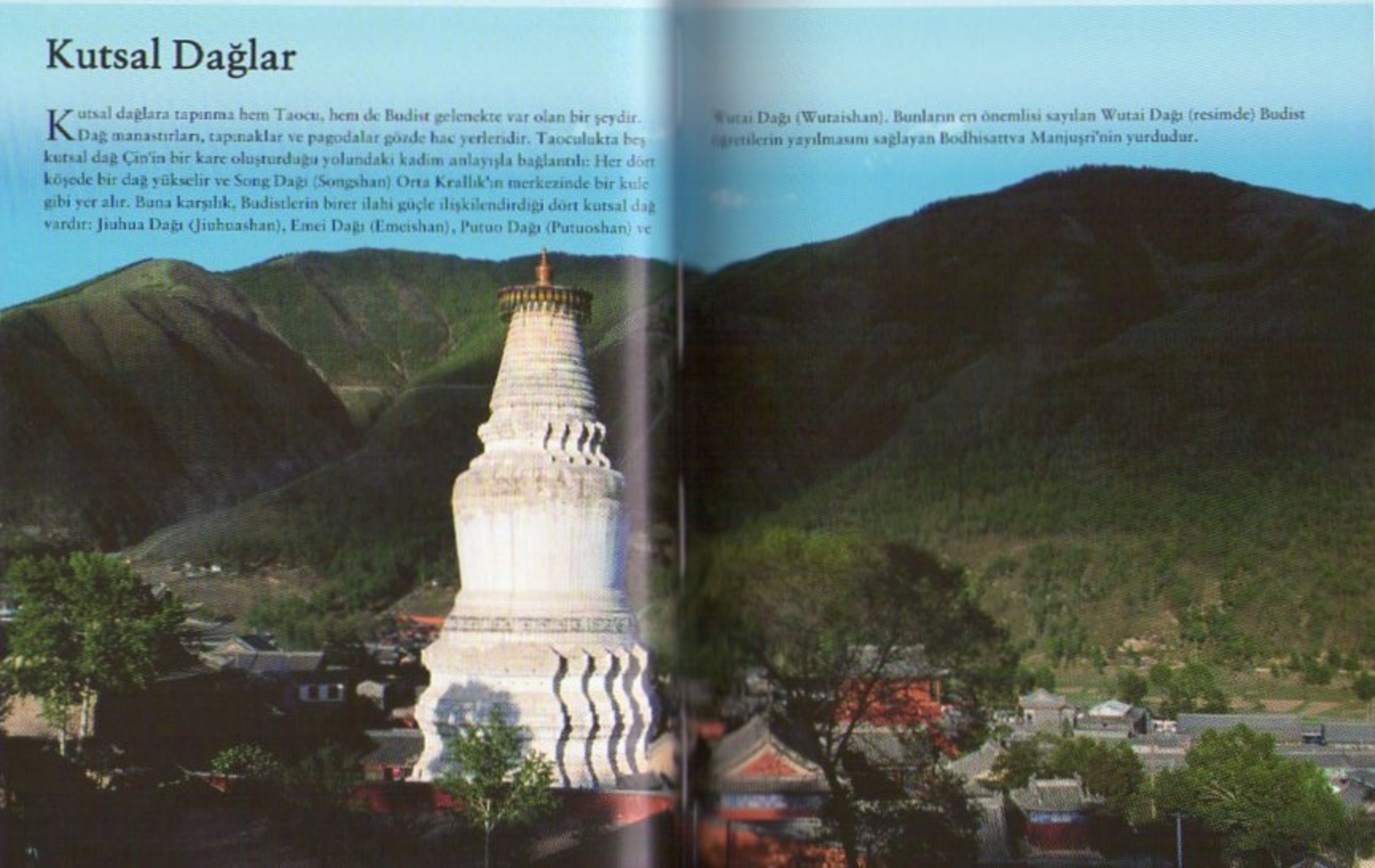
Chien Tang-Ejderhaların Şahı Eskiden Çinli çiftçiler ejderha ilahlara yağmura hükmeden güçler olarak tapardı. Hasadın iyi gidip gitmeyeceğini ejderhaların ruh halinin belirlediğine inanılırdı. Efsanelerde ejderhalar ayrıca nehirlere, göllere ve okyanuslara da hükmeder. Çin'deki her nehrin ayrı bir ejderha koruyucusu olduğu söylenir. Tüm nehir ejderhalarının şahı olan Chien Tang, 900 kademe varan boyuyla ve parlak kırmızı yelesiyle (3) bildik ejderhalardan farklıdır. Diğer ejderhaların aksine, bedeninde hiçbir pul yoktur.

3

Kutsal Dağlar

Kutsal dağlara tapınma hem Taocu, hem de Budist gelenekte var olan bir şeydir. Dağ manastırları, tapınaklar ve pagodalar gözde hac yerleridir. Taoculukta beş kutsal dağ Çin'in bir kare oluşturduğu yolundaki kadim anlayışla bağlantılı: Her dört köşede bir dağ yükselir ve Song Dağı (Songshan) Orta Krallık'ın merkezinde bir kule gibi yer alır. Buna karşılık, Budistlerin birer ilahi güçle ilişkilendirdiği dört kutsal dağ vardır: Jiuhua Dağı (Jiuhuashan), Emei Dağı (Emeishan), Putuo Dağı (Putuoshan) ve Wutai Dağı (Wutaishan). Bunların en önemlisi sayılan Wutai Dağı (resimde) Budist öğretilerin yayılmasını sağlayan Bodhisattva Manjuşri'nin yurdudur.

Japon Mitolojisi

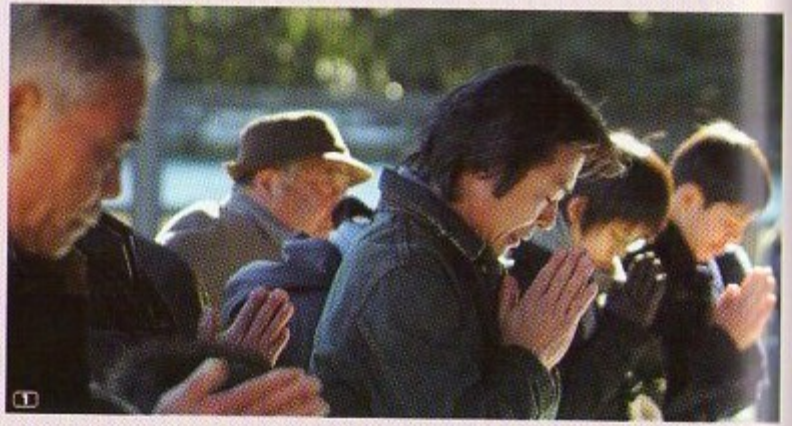

Kami olarak da bilinen bu rüzgar tanrısı sayısız Japon tanrısından biridir.

Japon Mitolojisi

Bugün bile Japonlar ülkelerini "tanrılar diyarı" diye anar. Tanrılara ilişkin efsaneler ve eski menkıbeler tüm Japon halkının belleğinde hâlâ köklü bir yer tutar. Örneğin, tanrıça İzanami, tanrı İzanagi ve sert mizaçlı tanrı Susanu'yla ilgili hikayeleri herkes daha çocukken öğrenir.

Japon efsanelerinin kökleri Japonya'nın yerli dini Şinto'da yatar. Japon halkının yüzde 84'e varan kesimi, hayatını Şinto kelimesinin direkt çevirisiyle "tanrıların yolu"na göre yaşar. Şinto ibadetinde (1) temel bir konum taşıyan güneş tanrıçası Amaterasu mitolojik tanrısal çift İzanagi ve İzanami'nin kızlarından biridir. Ancak bu ikilinin rolü sırf güneş tanrıçası ile erkek ve kız kardeşlerini doğurmaktan ibaret değildir; öteki ilahların ve ruhların dünyaya gelişi de onlara bağlanır. *Kami* olarak anılan bu ruhlar birçok biçime bürünür. Bununla birlikte, sözgelimi Yahudi-Hıristiyan geleneğinin her şeye gücü yeten tanrısı gibi bir nitelik taşımazlar. İnsanlara talih ve mutluluğun yanısıra uğursuzluk getirdiklerine inanılan yüce varlıklar ya da güçler olarak anlaşılmaları gerekir.

Japonya'ya 6. yüzyılda ulaşan Budizm de Japon mitolojisini etkiledi. Ama bu yeni inanç sistemi o dönemde hâkim din olan Şinto'nun yerini almaktan ziyade onunla kaynaştırıldı. Böylece Şinto ilahları dosdoğru Buda'nın görünümleri olarak kabul edildi ve her iki dine inananların da onlara tapınması mümkün hale geldi. Örneğin, tanrı Haçiman'a (2) bugün hâlâ hem kami, hem de Buda olarak tapılır ve aslında çok az kimse onun hangi dinden geldiğini bilir. Ama Japon halkının çoğunlukla hem Şintocu, hem de Budist olması nedeniyle, bu sorunun artık bir anlamı yoktur.

Budizm ilk kez Japonya'ya girdiğinde, insanlar kendi Şinto tanrılarının gazabına uğramaktan korkmuştu. Onları ürküten bir başka şey Çin'e bağımlı bir devlet haline gelmekti. Budizm'e karşı koymak amacıyla, o zamana kadar bütünleşik bir doktrinden ve herhangi bir yazılı belgesel kaynaktan yoksun olan Şinto dinini sadeleştirme yoluna gidildi. Şinto ibadeti bölgeden bölgeye büyük değişkenlik göstermekteydi. Budist sanat eserlerindeki ihtişamın verdiği ilhamla, Şinto ilahlarının sanatsal tasvirlerini yaratma girişimleri de başladı. Öte yandan, Şinto ibadetini yerine getirmek üzere sistematik olarak mabetler kuruldu. Aynı şekilde, Japon efsanelerini yazıya dökme yönündeki imparatorluk fermanını da Budizm'in etkisini sınırlamak amacıyla alınan önlemlerin ışığında görmek gerekir. Ne var ki, efsanelerin kayda geçirilmesi sadece kahramanlara ve tanrılara dair eski hikayeleri korumaya

dönük değildi. Bunlar siyasal amaçlar doğrultusunda da ustalıkla kullanıldı.

Örneğin, efsaneler tanrıların dünya üzerindeki egemenliği Amaterasu'nun torununa, yani imparatorluğun kurucusu ve Japonya'nın ilk hükümdarı olarak bilinen İmparator Cimmu'ya devredişini açıklar. Japon imparatorlarının otoritesinin bu şekilde tanrısal kökenle meşrulaştırılması sonraki dönemde çok kapsamlı sonuçlar doğurdu. Modern çağda imparatoru Amaterasu'nun torunu sayan yaklaşım Japonya'da aşırı milliyetçiliğe ve tanrısal kökeninden dolayı Japon halkının diğer tüm halklardan daha üstün olduğu anlayışına temel oluşturdu. Bu varsayım ülkeyi İkinci Dünya Savaşı'na sürükledi. İmparator tanrısal statüsünden ancak 1946'da vazgeçti. Günümüzde Şinto dini artık siyasal emellere hizmet etmiyor ve tanrılara tapınma dinin yeniden ana amacı haline gelmiştir.

Şinto dininin yazılı sözlere dayanmaması ve değişmez yazılı buyruklardan yoksun olması nedeniyle, en önemli unsuru dinsel âdetlerdir. Şinto ibadetinin merkezinde inananların kamilere saygı gösterdiği mabetler yer alır. Mabetlerin en ilginç özelliği olan *torii* (3, Fuşimi İnari mabedi, Kyoto), bir çift kirişten yapılmış bir kapıdır ve kutsal mekana girişin işaretidir. Çoğu kez parlak kırmızıya boyanır ve kutsal mekana geçişi belirtecek bir görsel çarpıcılık taşır. Bir

3

başka karakteristik özellik asıl mabet binasına girişin bir köprü üzerinden geçmesidir. Ziyaretçiler köprüyü aştıktan sonra bir çeşmede arınır.

Mabedin ana bölmesine sadece rahipler girebilir; burada kamilerin genellikle bir taş, ayna ya da kılıç biçiminde olan "makam"ı yer alır. İbadete gelenler bir tahta kutuya madeni paralar atarak, bir çan çalarak ve ellerini çırparak ilahi varlıkların ilgisini çeker ya da onları uyandırır. Ardından kısa bir dua okurlar. Ayin sadece birkaç dakika sürer. Japonya'nın neredeyse 100 bine varan mabetlerinin birinde, sabahleyin metroyla işe gitmeden önce veya günlük alışveriş gezisine kısa bir ara sırasında uğrayarak bu ayini yerine getiren insanlara sıkça rastlanabilir.

4

Mabetlerin hepsi anıtsal yapılar değildir; bazıları işlek kavşaklara kondurulmuş ufak yapılardır. Dahası, birçok ailenin kendi evinde bir mabedi vardır. Bunlar kami olarak yaşamaya devam ettiklerine inanılan ataları anmaya yönelik birer sunak biçimindedir. Kamilerin sadece mabetlerde değil, ağaçlarda, taşlarda ve başka doğal yapılarda da var olduğuna inanılır. Böyle yerler genellikle kutsal statülerini belirtmek üzere bir "*şimenava*"yla, yani samandan örülmüş bir halatla işaret edilir. Özel günlerde kamiler şenlikli alaylarına katılmalarını sağlamak amacıyla *mikoşi* denen portatif mabetlerde taşınarak sokaklarda dolaştırılır.

Bu şekilde eski efsaneler yaşayan bir dinin bağlamında yeniden canlandırılır. Ama günümüz Japon kültüründe de hâlâ önemli bir rol oynar. Geleneksel no tiyatrosunda (4, *Aoi No Ue* oyununun bir Umewaka Kennokai yapımında rol alan aktris Waki-Cun Mucase) işlenen konuları genellikle mitoloji sağlar; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan popüler Japon "*manga*"ları ("çizgi romanlar") bile bu zengin hazineden yararlanır.

İzanami ve İzanagi

■ İzanami ve İzanagi ezeli tanrılardır

■ Japon geleneğinde onlardan ya karı koca ya da kardeş olarak söz edilir

■ Japon adalarının yanısıra kami denen birçok tanrıyı da yarattıklarına inanılır; Şinto dinine göre 800 çeşit kami vardır

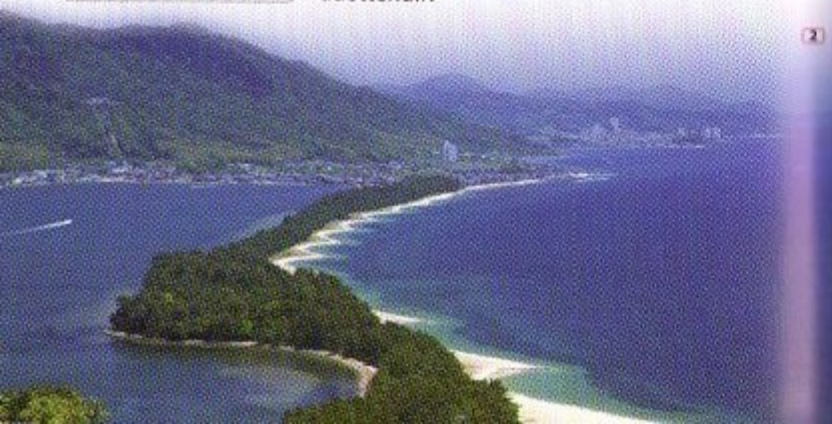
■ Sanatsal tasvirlerin çoğunda bu tanrısal çift ellerinde bir mızrakla cennet köprüsünde dururken görülür

1

Şinto dini Japonya'yı tanrısal çift İzanami ve İzanagi'nin yarattığını öğretir. Ama-no-Haşidate adlı cennet köprüsünde (2) duran bu ikili, okyanusu mücevherlerle kaplı bir göksel mızrakla (1) karıştırır. Mızrak sudan çekilince, ucunda kristalleşmiş tuz ilk Japon adası Onogoro-şima ("kendi kendine oluşan ada") olarak aşağıya düşer. Tanrı ve tanrıça düğün törenlerini yapmak üzere adaya çıkar. Bu tören sırasında başka adalar oluşur ve kami denen 800 çeşit ilah dünyaya gelir.

İzanami ateş tanrısını doğururken feci şekilde yanarak ölür. Kocası İzanagi onun peşinden ölüler diyarına gitme hatasına düşer ve oradan ucu ucuna kurtulmayı başarır. Daha sonra ölüler diyarının pisliklerinden kurtulmak için arınma ayinleri yapmak zorunda kalır. Bu ayinler sırasında güneş, ay ve fırtına tanrıları yaratılır. Arınma ayinlerinin Şinto kültürünün temel bir unsuru haline gelişi bu olaya bağlanır. Japonların bir mabede girmeden önce ağızlarını ve ellerini yıkamaları âdettendir.

2

3

İzanami ve İzanagi'nin Çocukları İki tanrısal varlık ilk adaya çıktıktan sonra, toprağa sapladıkları mızrağın çevresinde aksi yönlere doğru döner. Yolları ilk kez kesiştiğinde, İzanami dönüp İzanagi'yle konuşur. Düğün töreni kurallarına aykırı olan bu davranış yüzünden, tanrıça ilk gebeliğinde düşük yapar ve böylece kemiksiz olduğu için dik duramayan "sülük çocuk" doğar. Bu çocuk yedi talih tanrısından biri olan ve balıkçıların koruyucusu sayılan Ebisu'dur (3). Çiftin kurallara uyarak tekrarladığı törenle başka birçok ilah yaratılır. Sonunda İzanami ateş tanrısını doğururken ölümcül bir yara alır. Acıyla döktüğü gözyaşlarından binlerce yeni kami ortaya çıkar.

4

İzanagi'nin Ölüler Diyarına İnişi İzanagi eşi İzanami'nin ölümünden duyduğu kederle, Yomi no Kuni denen "karanlık ülke"ye gider (4). Oraya vardığında onun ölüler diyarına özgü gıdaları yediği için artık ayrılamayacağını anlar. Bir meşale yakınca, karısının çürümeye yüz tutan cesedini görür. Bu durumdan utanan İzanami onu ölüler diyarının kapısına kadar kovalar. Son anda kaçmayı başaran İzanagi kapıyı büyük bir kayayla tıkar ve ardından bir ayinle arınır.

Kociki *Derlemesi*

Ayinlerin ve törenlerin dışındaki başlıca kaynak olan Kociki *("Eski Konuların Kayıtları" MÖ 712) (solda, derleyici O no Yasumaro) yaratılıştan imparatorluk iktidarının başlangıcına kadar olan Japonya tarihini anlatır. Japon imparatorlarının otoritesi uzun bir süre Kociki'ye dayandırılmıştı.*

İzanami ve İzanagi'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amaterasu, İzanagi'nin Kızı, bkz. s. 358-359

Talih Tanrıları, Ebisu'nun Yoldaşları, bkz. s. 364-365

Evli Kayalar, İlk Tanrısal Çiftin Simgesi, bak s. 354-355

Ezeli Eşler: s. 74, 114, 446 | Ölüler Diyarında Yolculuklar: s. 39, 41, 159, 407

Evli Kayalar

Japon okyanusunda, Futami kıyısı açıklarında yer alan iki kaya, Japon adalarını yaratmış olduğuna inanılan ilk tanrısal çift İzanami ve İzanagi'nin timsali sayılır. Bu doğal oluşum "Evli Kayalar" anlamında Meotoiwa olarak anılır. Yaratıcı çiftin birliğini ve yerin kutsallığını simgelemek üzere, iki kaya pirinç saplarından bir halatla birbirine bağlanmıştır. Kayaların ve [illegible] temsil ettikleri ilahların kutsallığının başka bir işareti olarak, eril kayanın üstünde *torii* [illegible] çifte kirişli bir kapı yer alır. Her iki simgeye de Şinto kültürüne özgü birçok alanda rastlanabilir. *Şimenava* olarak bilinen bükülmüş halatın ağırlığı bir tonu geçer. Nem [illegible] nedeniyle, halatın yılda birkaç defa değiştirilmesi gerekir. Bu işlem sırasında geleneksel iş kıyafeti içindeki adamlar su seviyesi düşükken koşarak denize girer ve büyük bir uğraşla eski halatı söküp yenisini takar.

- Kami denen Japon tanrılarının sayıca binlere ulaştığına ve sürekli yenilerinin yaratıldığına inanılır
- Kamiler gök tanrıları (*amatsukami*) ve yer tanrıları (*kunitsukami*) olarak ikiye ayrılır
- Amaterasu gibi en önemli kamilere Şinto mabetlerinde tapınılır
- Budizm'in Japonya'ya girişiyle birlikte, kamiler birer insan gibi tasvir edilmeye başlanmıştır

Kamiler

Kamiler Şinto mitolojisindeki 800 çeşit ilahı ve ruhu kapsar. Bunlar arasında doğa kamileri, koruyucu kamiler ve özellikle Japon imparatorlarının ata ruhları yer alır. Tam olarak kimlerin ya da nelerin kami sayıldığını belirlemek çok güçtür. Mitolojide kamiler genellikle hayvan, bitki ve doğal olgu, ayrıca insan ve hastalık görünümündeki iyilik ve kötülük kuvvetleri olarak tasvir edilir. Hepsinin doğaüstü güçler taşıdığına inanılmakla birlikte, mutlaka her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ya da ölümsüz olmaları gerekmez.

İnanışa göre, ilk kamiler İzanami ve İzanagi'nin düğün töreni sırasında yaratılmıştır. Sürekli birçok yeni ilah ortaya çıkarken, eskileri de unutulup gider. Şinto dinine inananlar bunlardan bazılarına özel mabetlerinde tapınır. Ama büyük mabetlerin çoğu birkaç farklı kamiye aynı anda tapınılan yerlerdir. Doğa kamilerine saygının gereği olarak, kutsal yerler ya da yüzey şekilleri genellikle kutsallığın simgesi bir şimenavayla, yani bir hasır halatla donatılır.

Kamilerin Kaldıkları Yerler En önemli kamilere mabetlerde tapınılır. Bir mabedin en kutsal nesnesi mabet içindeki bir bölmede saklanan *şintai*'dir ("tanrı-beden"). Bu bir görsel figürden ziyade kaminin varlığını ve tapınılmaya hazır oluşunu yansıtan bir simgedir. Şintai, ilahın varlığının keşfedildiği bir taş ya da bir nesne olabilir. Ayna biçiminde birçok şintai vardır. Bir kami'nin kaldığı yer çoğu kez hasır halatlarla ve kağıt sunularla belirtilir (1).

Kutsal Fuji Dağı Gösterişli bir güzelliği sergileyen belli başlı oluşumları, nehirler ve ağaçlar gibi doğa unsurları, ayrıca rüzgar, gök gürlemesi ve diğer doğal kuvvetler çoğu kez birer kami sayılır. Günümüzde hâlâ aktif bir yanardağ olan Fuji Dağı (2) Şintocuların, Budistlerin ve en başta da Yamabuşi olarak bilinen Japon çilecilerin tapındığı heybetli bir doğa harikasıdır. Her yıl sayısız hacı bu dağa tırmanır. Dağdaki yürüyüş patikası boyunca birkaç mabede rastlanabilir. Fuji'nin eteğinde yer alan Aokigahara Ormanı'ndaki birçok kaya mağarasına "*yokai*"ler denen canavarların uğradığı söylenir.

İnari-Bereket Kamisi İnari en çok saygı duyulan Japon kamilerinden biridir. Bereketin, pirincin ve ulaklığını yapan tilkilerin tanrıçası sayılır. Mitolojide çeşitli biçimlere, kıyafetlere ve cinsiyetlere bürünür. Sanat eserlerinden bereket kamisi kimliğiyle bir kadın (3, bir savaşçıyla buluşması) olarak gösterilirken, pirinç tanrısı kimliğiyle bir erkek olarak tasvir edilir. Şintocular günümüzde İnari'nin ara sıra kırmızı tasmalar takılan iki beyaz tilkinin koruduğu birçok mabedini ziyaret eder. Onlara *saki* olarak bilinen pirinç rakısı sunulur.

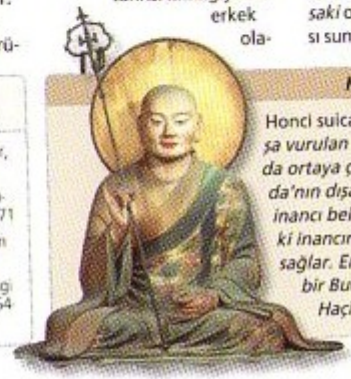
Kamilerle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amaterasu, En Önemli Kamiler, bkz. s. 358-359

Atalara Tapınma, Ölülerin Kamiler Haline Gelişi, bkz. s. 370-371

İzanami ve İzanagi, Kamilerin Yaratıcıları, bkz. s. 352-353

Evli Kayalar, İzanami ile İzanagi Arasındaki Birliğin Simgesi, s. 354-355

Honci Suicaku

Honci suicaku *("ilk durum ve dışa vurulan izler")* terimi 8. yüzyılda ortaya çıkan ve kamileri Buda'nın dışavurumları sayan bir inancı belirtir. Bu yaklaşım her iki inancın birarada var olmasını sağlar. En ünlü kami çoğu kez bir Buda olarak gösterilen Haçiman'dır (solda).

- Tam adı Amaterasu Omikami "göğü aydınlatan büyük tanrısal güç" anlamına gelir
- Bir güneş tanrıçası olarak, Japonya'nın en önemli ilahidir
- Japon imparatorluk ailesinin soyu ona dayandırılır
- Yüksek gök ovasında erkek kardeşi Susanu'yla birlikte hüküm sürdüğüne inanılır
- Günümüzde Amaterasu'ya Büyük İse Mabedi'nde tapınılır
- Japonya'nın imparatorluk armasının üç süsü ayna, kılıç ve mücevher Amaterasu'nun armağanları olarak kabul edilir

Amaterasu

Antik Japon tunç aynası Amaterasu'nun bir simgesidir

İzanagi'nin kızı ve bir güneş tanrıçası olan Amaterasu, en önemli Şinto tanrıçasıdır. İnanışa göre, Japon imparatorluk ailesi onun soyundan gelir. Ona Japonya'nın en önemli tapınağı Büyük İse Mabedi'nde hâlâ tapınılır.

Amaterasu ilk başta Takama no Hara'da ("yüksek gök ovası") küçük kardeşi olan fırtına tanrısı Susanu'yla birlikte hüküm sürer. Ancak Susanu'nun derisi yüzülmüş bir atı Amaterasu'nun kutsal bölmesine atması gibi pervasız davranışları ikisi arasında sürtüşmeye yol açar. Birçok kavgadan sonra, Susanu gökyüzünden sürülür ve güneş tanrıçası kamiler diyarını tek başına yönetmeye başlar.

Amaterasu tasvirlerinde çoğu kez cana yakın ve iyi huylu bir tanrıça olarak görülür; gündüz ve gece döngüsüne birlikte yön verdiği diğer kardeşi ay tanrısı Tsukiyomi no Mikoto'yla sırt sırta vermiş halde oturur.

Büyük İse Mabedi

Cing olarak bilinen Büyük İse Mabedi, Japonya'nın güneydoğu kesimindeki Mie ilinde yer alır. En kutsal Şinto tapınağı olarak, her yıl birçok hacı tarafından ziyaret edilir. Amaterasu'nun bir ayna olan "şintai"si mabedin iç tarafındaki bir bölmede saklanır. Mabet binaları her 20 yılda bir törenle yıkılıp yeniden inşa edilir.

Amaterasu Mağarada Amaterasu'yu konu alan en gözde hikaye, erkek kardeşi Susanu'yla bir kavgadan sonra bir mağaraya kapanması ve böylece tüm dünyayı karanlığa boğmasıyla ilgilidir. Amenuzume adlı başka bir tanrıçanın mağara önündeki çılgınca dansı diğer tanrıları kahkahaya boğar. Bu sesleri merak eden Amaterasu, mağaranın girişini kapatan taş biçmeyi iterek dışarıya bakar. Çarçabuk karşısına tutulan bir aynada kendi güzelliğini görünce büyülenir ve böylece mağaradan çıkar (1). Güneşi geri getirmesinden dolayı ayna, Japon imparatorluk yönetiminin taht armasındaki üç süsten biri olarak kabul edilir.

Amaterasu - Güneş İzanagi ölüler diyarından kaçmayı başardıktan sonra, hemen yüzünü yıkayarak gözlerindeki tozları ve karanlığı atar. Birdenbire sol gözünde Amaterasu çıkıverir. Ona ışığı getirme rolünün biçilmesi bu olaya bağlanır (3). Japonların kendi ülkelerine "yükselen güneş diyarı" anlamında Nihon adını vermeleri nedeniyle, Amaterasu'nun hâlâ Japonya'da yüksek bir konum taşıması hiç de şaşırtıcı değildir. Güneş imgesinin yer aldığı Japon bayrağının (2) şimdiki tasarımının 19. yüzyılda belirlenmiş olması, Japonya'da efsanelerin süren önemini yansıtır.

Amaterasu'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

İzanami ve İzanagi, Susanu'nun Anne Babası, bkz. s. 352-353

Kamiler, En önemli Tanrıça Amaterasu, bkz. s. 356-357

Ninigi no Mikoto ve Cimmu Tenno, Amaterasu'nun Soyundan Gelen İlahlar, bkz. s. 368-369

Susanu, Amaterasu'nun Erkek Kardeşi, bkz. s. 360-361

- Oyunbaz Susanu rüzgar ve deniz tanrısıdır
- Babası İzanagi'nin sümkürmesiyle doğduğuna inanılır
- Efsaneye göre gökyüzünden kovulduktan sonra insanlarla birlikte yaşar
- İnsanlara tarımı öğretir ve birçok kültürel atılıma öncülük eder
- Tasvirlerinde genellikle sekiz başlı canavar Yamato no Oroçi'yle dövüşürken görülür

Susanu

Fırtına tanrısı Susanu'nun iki yönü vardır. Yıkıcı doğasıyla kızgınlık anında dünyayı kasıp kavurarak, nehirlerin kurumasına ve bitkilerin solmasına yol açar. Ancak, diğer yönüyle insanlara kültürü götürür. Efsaneye göre, kısa bir süre kız kardeşi Amaterasu'yla birlikte göğe ve yere hükmeder. Derken, burnundan doğmuş olduğu babasına yakınarak, dünyaya hükmetmektense ölüler diyarında annesinin yanında olmayı yeğ tuttuğunu söyler. Böylece babasını gücendirip hayal kırıklığına uğratır. Ama yüksek gök ovasını terk etmek yerine, güneş tanrıçası olan kız kardeşini kışkırtarak kendisini bir mağaraya kapatacak noktaya kadar getirir. Daha sonra ebediyen gökyüzünden sürülür.

Susanu yeryüzüne indiğinde olumlu bir dönüşüm geçirir. İnsanlar dehşet saçan Yamato no Oroçi adlı bir canavarı alt eder. Bu yaratığın kuyruğunda, daha sonra imparatorluk armasında yer alacak olan Kusanagi adlı kılıcı bulur. İnsanlara nasıl tarım yapılacağını öğretir ve şimdi mabedinin bulunduğu İzumo ülkesinde bir hükümdarlık hanedanını başlatır.

Oyunbaz Varlıklar

Mitolojide oyunbaz varlıklar çoğu kez ikili karakterlerinden hemen anlaşılabilir. Genelde tanrılar ile insanlar arasında gidip gelirler; bazen tanrılarla çatışmaya girdikten sonra insanlarla bir bağlaşıklık kurdukları olur. Yunan mitolojisi kahramanı Prometheus'un insanlara ateşi vermesi örneğinde olduğu gibi teknolojiye ya da tarım ve hayvancılığa ilişkin yararlı bilgiler aktardıkları söylenir. Bu yoldan insan kültürü için gerekli temeli sağladıklarına inanılır. Tanrılar topluluğundan kovulan Susanu aynı şekilde yeryüzüne indikten sonra bir kültür kahramanı haline gelir. Oyunbaz varlıklar tipik olarak hayvan biçimine de bürünür; sözgelimi başka bir Japon oyunbazı olan Kitsune karşımıza bir tilki ilah olarak çıkar. Bu figürler uğur getirici varlıklar olarak görülür ama saplantılara yol açtıkları da söylenir.

Oyunbaz Varlıklar: s. 146, 148, 166, 170, 234, 440

Susanu'nun Kaba Şakaları
Çılgın mizaçlı Susanu (1, bir animasyon karakteri biçimindeki tasviri) bazen yıkıcı sonuçlar doğuran oyunları ve kaba şakalarıyla nam salmıştır. Kız kardeşiyle bir kavgadan sonra, çeltik tarlalarını çiğneyerek mahveder ve su kuyularını yıkar. Başka bir seferinde derisini yüzdüğü bir gök atını güneş tanrıçasının kutsal bölmesine atar. Orada Amaterasu için bir tanrısal giysi yapmakta olan bir dokumacı, korkuyla tezgahından düşer. Bunun sonucunda dokuma mekiğine çarparak ölümcül bir yara alır. Böyle olaylar yüzünden öfkeye kapılan Amaterasu bir mağaraya kapanır ve dünyayı karanlığa boğar.

Susanu'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amaterasu, Susanu'nun Kız Kardeşi, bkz. s. 358-359

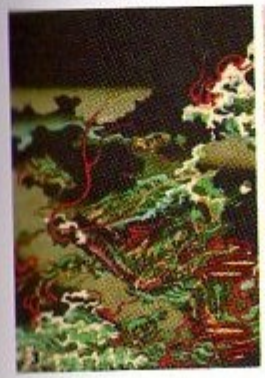
İzanami ve İzanagi, Susanu'nun Anne Babası, bkz. s. 352-353

Okuninuşi, Susanu'nun Damadı, bkz. s. 362-363

Yamato no Oroçi'yle Dövüş
Susanu kötü davranışları nedeniyle gökyüzünden kovulduktan sonra yeryüzüne iner. Oraya varır varmaz karşılaştığı yaşlı bir çift, ona Yamato no Oroçi adlı sekiz başlı bir canavarın (2) başlarına açtığı belalardan söz eder. Bu canavar her yıl kızlarından birini yemekte ve hemen ardından en gencini alıp götürmektedir. Susanu yaşlı karı kocaya kızlarıyla evlenme koşuluyla Yamato no Oroçi'yi öldürmeye söz verir. Korkunç yaratığı sekiz tas zehirli pirinç rakısıyla sarhoş ettikten sonra öldürür (3). Kuyruğunda bulduğu kılıcı da barışmalarını sağlayacak bir hediye olarak Amaterasu'ya verir.

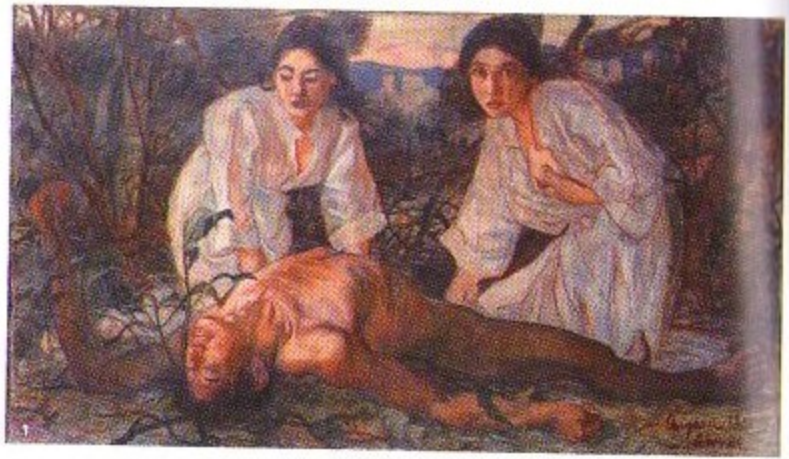

- Okuninuşi'nin adı "ülkenin büyük efendisi" anlamına gelir
- Bir yaratıcı tanrı olarak da tapınıldığı İzumo ülkesindeki destanların kahramanıdır
- Daha sonraları Japon ulusal efsanelerine katılmıştır
- Hekimlik, büyü ve tarım tanrısı olduğuna inanılır
- Tasvirlerinde çoğu kez bir beyaz tavşanla birlikte görülür

Okuninuşi

Okuninuşi aslında İzumo ülkesindeki eski destanların ana karakteri ve kahramanıdır. Bu hikayelerin ilk başta apayrı bir efsane döngüsüne ait olduğu kendilerine has bir yaratılış anlatısını içermelerinden anlaşılır. Daha sonra bölgenin siyasal önemini bir ölçüde yitirmesiyle, özgün İzumo efsaneleri Amaterasu'ya ilişkin ulusal efsanelere uydurulmuştur. Bunun bir örneği, Okuninuşi'nin fırtına tanrısı Susanu'nun damadı olarak anılmasıdır. Okuninuşi'ye tapınılan İzumo mabedi hâlâ en önemli Şinto mabetlerinden biridir.

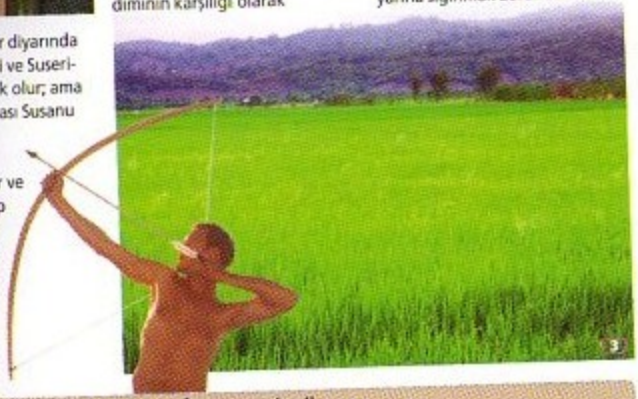
Okuninuşi'nin ülkesine hükmetmeden önce birçok cesaret sınavından geçmesi gerekir. Sayıları 80'i bulan muzır erkek kardeşiyle, ayrıca kızı Suseri-hime'yle evlenmesine karşı çıkan Susanu'yla sürekli kavga eder. İki defa öldüğü (1) ve tanrılarca tekrar hayata döndürüldüğü sayısız maceranın ardından, Susanu'nun gözüne girmeyi sonunda başarır. Onun yardımıyla kardeşlerini kontrol altına alır ve böylece İzumo'ya hâkim olur.

Okuninuşi ve Erkek Kardeşleri Okuninuşi'nin 80 erkek kardeşi vardır ve hepsi de güzel prenses Yagamihime'yle evlenmek ister. Onu görmeye giderken bir tavşanla karşılaşırlar (2). Tavşan, bir timsahın derisini yüzmüş olması nedeniyle büyük acı içindedir. Kardeşlerden yalnızca Okuninuşi tavşanla ilgilenerek, ona temiz suda yıkanması ve yeniden beyaz kürküne kavuşmak için vücudunu çiçektozuyla sıvaması öğüdünde bulunur. Aslında bir tanrı olan tavşan, bu yardımının karşılığı olarak prensesin gönlüne girmesini sağlama sözü verir. Bu durum kardeşlerinin kıskançlığına ve nefretine yol açtığı için, Okuninuşi onlardan kaçarak ölüler diyarına sığınmak zorunda kalır.

Suseri-hime Ölüler diyarında karşılaşan Okuninuşi ve Suseri-hime birbirlerine aşık olur; ama Suseri-hime'nin babası Susanu bu ilişkiye karşı çıkar. Çok geniş bir tarlaya bir ok fırlatır ve Okuninuşi'den gidip oku bulmasını ister (3). Ardından tarlayı ateşe verir. Okuninuşi bir farenin yardımıyla bir oyuğa girerek ölmekten kurtulur.

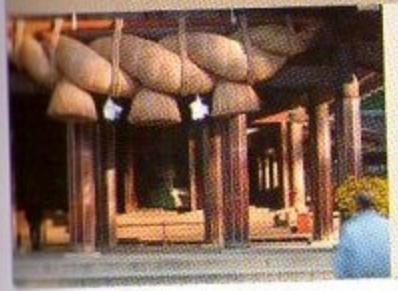

Okuninuşi'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Ninigi no Mikoto, Dünyaya Hükmetme Mücadelesinde Okuninuşi'nin Rakibi, bkz. s. 368-369

Susanu, Okuninuşi'nin Kayınbabası, bkz. s. 360-361

İzumo Mabedi

İzumo Taişa Japonya'daki en önemli mabetlerden biridir. Efsaneye göre, ilk başrahibi Amaterasu'nun bir oğludur. Bugün bile mabedin rahipleri soylarını ona dayandırır. Bu mabedin benzersizliği ana salona girişin yukarısına asılan şimenava hasır halatlarından gelir. Aşağıdan fırlatılan bir madeni paranın halata yapışıp kalması halinde, parayı fırlatmış olan kişinin tuttuğu dileğin yerine geleceği söylenir.

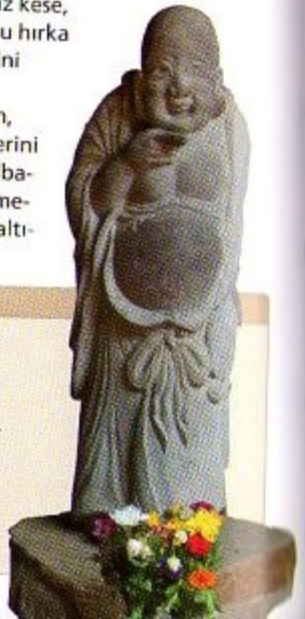

- Yedi talih tanrısının tek dişisi olan Benten güzel sanatlar tanrıçasıdır
- Savaş tanrısı Bişamonten Çin zırhısı içinde tasvir edilir
- Topluluğun önderi Daikoku zenginlik tanrısıdır
- Balıkçıların tanrısı Ebisu amblem olarak koltuğunun altında bir mercanbalığı taşır
- Fukurokucu ve Curocin uzun ömürle bağlantılı tanrılardır
- Dost canlısı Hotei tutumluluk tanrısıdır

Yedi Talih Tanrısı

Şiçi Fukucin olarak anılan yedi talih tanrısına Japonya'da Ortaçağ sonlarından beri tapınılır. Talihin çeşitli yönlerini temsil eden bu tanrılar her şeyden önce maddi ve dünyevi değerlerle bağlantılıdır. Onlarla ilişkilendirilen tutumluluk ve çalışkanlık gibi olumlu özellikler Japon kent kültürünün 1600 dolaylarından sonra değer verdiği erdemlere denk düşer. Şimdi birer kami sayılan yediliden muhtemelen sadece ikisi, Daikoku ve Ebisu köken olarak Şinto ilahıdır. Geri kalanların (Curocin, Benten, Bişamonten, Fukurokucu ve Hotei) kökeni Budizm, Hinduizm ya da Taoculuğa dayanır.

Çin mitolojisindeki sekiz ölümsüz gibi, yedi talih tanrısı da çoğu kez Takarabune adlı bir teknede otururken tasvir edilir. Yılbaşında sahile çıktıklarına ve dipsiz kese, kutsal anahtar ve uğurlu hırka gibi şans getirici yüklerini dağıttıklarına inanılır. Bugün bile birçok Japon, talih tanrılarının resimlerini satın alır. Bu resimler yılbaşından önceki gece çekmecelere ya da yastıkların altına konulur.

Yedi Talih Tanrısına Tapınılan Yerler

Özellikle yeni yılın ilk yarısında Japonya'da birçok insan yedi talih tanrısına tapınılan yerleri ziyaret eder. Liman kenti Kamakura'da hacılar iki Şinto mabedini ve beş Budist tapınağı ziyaret etme olanağını bulur. Bu yerlerin her birinde yedi talih tanrısından birine tapınılır. Daikoku ve Hotei (sağda, Kamakura'nın Coçici tapınağındaki heykeli) yaygın bir geleneğin parçasıdır: Hacılar elleriyle Daikoku heykelinin başını ve omuzlarını ya da Hotei heykelinin göbeğini sıvazlar. Bu törenin amacı söz konusu tanrıların temsil ettiği refahtan biraz nasip almaktır.

Sekiz Ölümsüz: s. 340

Güleç Yüzlü Hotei Hotei şişman, biçimsiz ve hantal olmasına karşın her zaman keyiflidir. Sadece neşe saçıcı tutumluluğu değil, yardımseverliği de temsil eder. Örneğin, kadınları sırtında taşıyıp nehirlerden geçirdiği söylenir. Hotei'nin karakteri muhtemelen Budai adlı efsanevi bir Çinli keşişe dayanır; 9. yüzyılda yaşadığı söylenen bu keşiş tüm eşyasını hintkenevirinden bir çuval içinde hep yanında taşımasıyla tanınır (2). Bodhisattva Maitreya'nın, yani müstakbel Buda'nın bedene bürünmüş hali sayılır. Ayrıca, Çin'e özgü, gülen Buda tasvirine model olmuştur.

Filozof Fukurokucu Bilge Fukurokucu'ya sağlık ve uzun ömür tanrısı olarak tapınılır. Çoğu kez kısa bacaklı ve yaşlı bir adam olarak tasvir edilir; en belirgin özelliği Taoculara göre zekanın ve ölümsüzlüğün bir işareti olan son derece yüksek alnıdır (3). Ona bir kaplumbağa ve bir turna eşlik eder; Japonya'da bu hayvanlar da uzun ömrün simgesidir.

Gözcü Bişamonten Aslında Hindu panteonunun bir tanrısı olan Bişamonten, Çin üzerinden Japonya'a girmiştir. Hep dövüşmeye hazır bir savaş tanrısıdır. Bu nedenle bir talih tanrısı olmasına karşın, her zaman bir mızrakla birlikte Çin zırhı içinde tasvir edilir. Evrenin dört gözcüsünün en önemlisi olarak, olağanüstü işitme yetisiyle kuzeye karşı nöbet tutar. Görevi dünyayı kötü iblislerin istilalarından korumaktır (1).

Fukurokucu'nun insan biçimine büründüğünde hiçbir şey yemeden yaşayabildiğine ve tanrı konumuyla ölüleri diriltme yetisine sahip olduğuna inanılır. Çoğu kaynakta kökeninin bir Çinli filozofa indiği belirtilse de, eldeki bulgular böyle bir kişiliğin aslında Çin'de hiç ortaya çıkmadığını göstermektedir. Birkaç Taocu tanrıya yakıştırılan çeşitli özellikler Fukurokucu'da birleştirilmiş gibidir.

Tanrı Daikoku'nun Dansı

Yedi talih tanrısının önderi Daikoku, maddi zenginliği ve bolluğu temsil eder. Şişkin bir pirinç çuvalının üstünde oturan ya da böyle bir çuvalı omzunda taşıyan iriyarı bir adam olarak tasvir edilmesi, her iki yönünü kusursuzca yansıtır. Uğurlu tokmağı zenginleşmek için gerekli olan çalışkanlığın bir simgesi yerine geçer. Daikoku sanat eserlerinde çoğu kez balıkçıların tanrısı Ebisu'yla birlikte görülür. 18. yüzyılda ortaya çıkan "yedi talih tanrısının dansı" orta sınıf kabuki tiyatrolarında bir girizgah olarak sahnelenirdi. Bu bölümde Ebisu ve Daikoku diğer talih tanrıları adına dans ederdi. 20. yüzyılda canlandırılan bu gelenek günümüzde Daikoku'nun anısına düzenlen şenliklerde (Daikokusama) görülebilir.

■ Amaterasu'nun torunlarından biri olan Ninigi, Okuninuşi'den sonra başa geçen kişidir

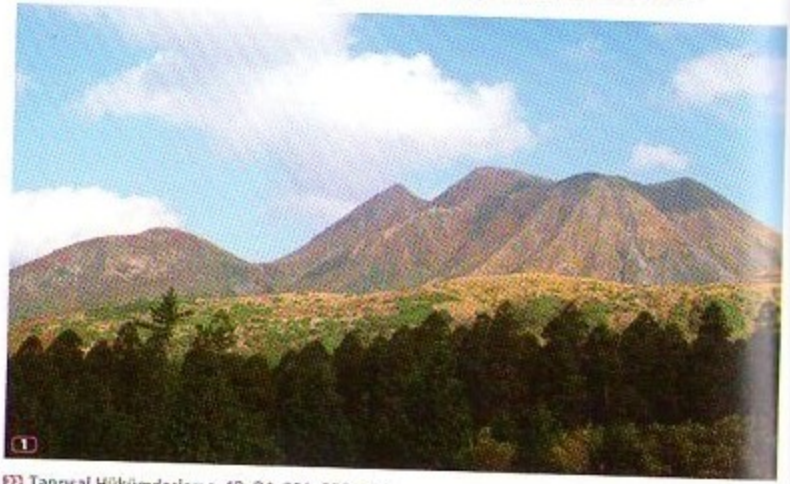
■ İmparatorluk armasındaki üç süs olan kılıç, inci gerdanlığı ve aynayı getirdiğine inanılır

■ Ninigi'nin torunu Cimmu Tenno, Japonya'nın ilk hükümdarı olarak Japon imparatorluk ailesinin atası sayılır

Ninigi no Mikoto ve Cimmu Tenno

Okuninuşi'nin İzumo ülkesinden kalıcı bir barışı sağlayamaması üzerine, Amaterasu ve diğer tanrılar "orta sazlık tarlalar" için yeni bir hükümdar arar. Sonunda Amaterasu'nun torunu Ninigi no Mikoto'da karar kılarlar. Okuninuşi kendisine en önemli tanrılardan biri olarak saygı gösterilmesi koşuluyla, bu kararı kabul ederek dünya üzerindeki hâkimiyetini ona bırakır.

Ninigi yanında üç tanrısal hazine taşıyarak Küşü adasındaki Takaçiko Dağı'na (**1**) varır. Kısa bir süre sonra da Prenses Konohana Sakuya Hime'yle evlenir. Çiftin torunu Cimmu Tenno, Japonya'nın ilk imparatoru olur. Bu kişilik, mitoloji ile gerçeklik arasında bir bağlantıyı temsil eder. Tarih boyunca tüm Japon imparatorları soyunu ona dayandırmış ve böylece doğrudan Amaterasu'ya bağlamıştır. Cimmu'nun MÖ 660'da imparatorluğu kurması bugün de Japonya'da her yıl 11 Şubat'ta kutlanır.

Tanrısal Hükümdarlar: s. 48, 84, 201, 220, 336

Amaterasu'nun Üç Armağanı Ninigi yeryüzüne indiğinde, ona Amaterasu tarafından gönderilen ve her biri beş meslekten birine öncülük eden beş kami eşlik eder. Ninigi iktidarının bir işareti olarak güneş tanrıçasının verdiği üç armağanı beraberinde getirir: Kusanagi kılıcı (**2**), Yata aynası (**4**) ve Yasakani inci gerdanlığı (**3**). Her eşyanın mitolojik önemi vardır. Ayna Amaterasu'nun kapandığı mağaradan çıkmasını sağlamıştır; kılıç, erkek kardeşi Susanu'nun bir canavarın kuyruğunda bulduktan sonra ona verdiği bir hediyedir; inci gerdanlık ise iki kardeş arasındaki anlaşmazlığı tetiklemiştir. Ninigi'nin bir hanedan kurmasıyla birlikte imparatorluk armasının süsleri haline gelen bu armağanlar günümüzde de imparatorun tahta çıkış töreninde sergilenir.

Ninigi ve Cimmu Tenno'yla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amaterasu, Ninigi ve Cimmu'nun Atası, s. 358-359

Atalara Tapınma, Tanrısal Tenno, s. 370-371

Okuninuşi, Dünyayı Hükmetme Mücadelesinde Ninigi'nin Rakibi, s. 362-363

İmparatorların Kesintisiz Soy Çizgisi

Doğrudan ilk imparator Cimmu'nun soyundan geldiği söylenen 125 imparatorun bulunması nedeniyle, Japonya dünyada tahtın babadan oğula geçtiği en eski monarşi sayılır. Her ne kadar uzmanlar Cimmu'nun efsanevi bir kişilik olduğu kanısındaysa da, imparatorluk ailesi hâlâ soyunu ona dayandırır ve Amaterasu'yu doğrudan hanedanın atası olarak görür. İmparatorun, 1945'te savaşın bitişiyle resmen tanrısal statüsünden vazgeçmiş olmasına karşın, rahip görevini üstlendiği birçok ayin hâlâ varlığını sürdürmektedir.

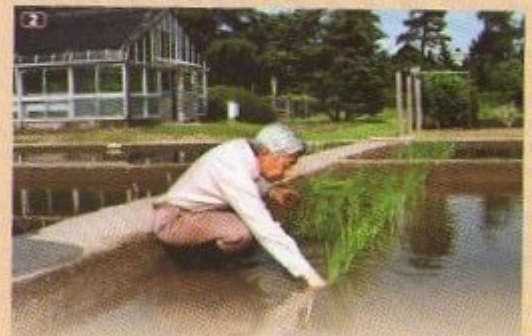
Cimmu'nun Kargası Cimmu Tenno'nun gökteki destekçisi olan üç ayaklı karga Yatagarasu (**5**), değişik biçimlere bürünebilen bir kamidir. Amaterasu onu doğudaki askeri seferlerinde Cimmu'ya yardım etmesi için göndermiştir. Karga daha önce güneşi yutmaya çalışan bir canavarı boğarak yararlılığını kanıtlamıştır. Aşılmaz gibi görünen arazilerde yol bularak ve bir haberci görevini yaparak Tenno'ya yardım eder. Daha sonra Japonya'nın birleşmesine de bir katkıda bulunan Yatagarasu'ya çeşitli mabetlerde tapılır. Japonya Futbol Federasyonu'nun amblemlerinde karganın yer alması, günümüz Japonya'sında mitolojik figürlerin varlığını sürdürmesinin bir örneğidir.

Atalara Tapınma

Çin ve Afrika'da olduğu gibi, Japon dinsel yaşamında da atalar önemli bir rol oynar. Genelde Japon halkı ölülerin dünyadan ayrılmadığını, aksine yaşayan insanların yakınında kalarak onları etkilediğini varsayar. Bu nedenle insanlar atalara saygı gösterme yönünde büyük bir çaba gösterir. Akrabaların ölen kişinin ruhuna diğer tarafa (yani öbür dünyaya) gidiş yolunu göstermesi gerektiği düşüncesi Japonya'da özellikle etkilidir. Örneğin, Budist Obon şenliğinde bu görevi yerine getirmek üzere fenerler yakılır (3).

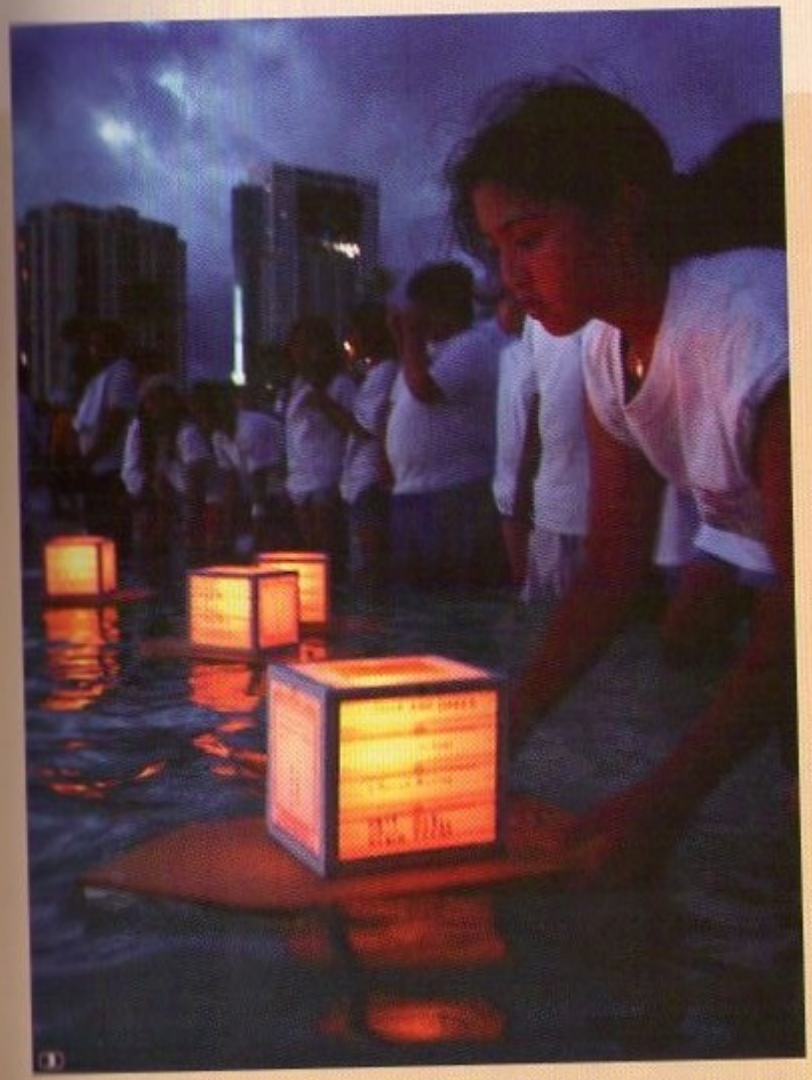
Savaşta yaşamını yitirenler Yasukuni mabedinde (1) özel törenle anılır. Ancak yüksek mevkilerdeki Japon politikacıların ziyaretleri belirli savaşları yüceltici bir tavır olarak görüldüğünden uluslararası düzeyde tartışılan bir konudur.

Geleneklerin Yaratılışı Budizm'in Japonya'ya girişini izleyen yüzyıllarda Şinto'nun neredeyse unutulmasına ve Buda karşısında kamilere pek önem verilmemesine karşın, 19. yüzyılda insanlar "özgün" Japon dinini canlandırmaya girişti. Bu gelişme Batı dünyasına 1868'de açıldıktan sonra Japonya'yı saran radikal modernleşme sürecinde yaşandı. Batı etkisi karşısında kimliğini koruma kaygısı insanları bazen tamamen yeni gelenekler yaratmaya varacak ölçüde Japon "gelenek"lerini yeniden gündeme getirmeye yöneltti. Şinto'ya dönük ilginin canlanışına imparatorun doğrudan Amaterasu'nun soyundan geldiği savının vurgulanışı eşlik etti. Tenno insanların özdeşleşebileceği ve ülkeyi birleştirici bir figür haline getirildi. Öte yandan, imparatorun tanrılaştırılması kitlelerin İkinci Dünya Savaşı'nda onun uğruna ölmeye hazır bir ruh haline girmesine katkıda bulundu. İmparator ancak 1946'da tanrısal statüsünden vazgeçti. Günümüzde artık devletin başı konumunu taşımayan imparatorun yetki alanı temsili görevlerle ve pirinç ekimini başlatma (2) gibi törenlerle sınırlıdır.

Ata Kültü: s. 460

■ Yokailer bazı kaynaklarda *mononoke* olarak da geçer

■ Bir hayvan, kişi ya da nesne biçimine bürünebilirler; canlanan bir nesne *tsukumogami* olarak bilinir

■ Yokailer edebiyat, resim ve sinemada son derece popüler motiflerdir

Yokailer

Yokailer (hortlaklar, cinler ve gulyabaniler) dünyasının kaynağı Japon halk inançlarıdır. İlhamını yokailerden alan zengin bir geleneksel edebiyat vardır. Hortlaklar, no ve kabuki oyunlarının, ayrıca korku hikayelerinin ve hatta mutsuz aşk hikayelerinin ana karakterleri olarak sıklıkla karşımıza çıkar. Yokai geleneğinin çeşitli biçimleri güzel sanatlarda da görülür (1, Hokusai'nin bir ipek resmi). Eski çağlarda ortaya atılmış hortlak sınıflandırmaları hâlâ modern filmlerin ve çizgi roman dizilerinin ilham kaynağıdır.

Ruhların dünyada var olduğu ve dolaştığı yolundaki geleneksel Japon inancı hem atalara karşı saygıyı, hem de geri gelebilecekleri korkusunu yaratmıştır. Düzgün gömülmeyen ya da öbür dünyaya yolculukta aksiliklerle karşılaşan ölülerin yaşayan insanlara uğursuzluk getirecek huzursuz ruhlar olarak yeryüzüne döndükleri söylenir.

1

Asuralar ve İblisler: s. 306

Cinler ve Şoki *Oni* pek zeki sayılamayacak çirkin iblislere verilen ortak addır. Cehennem kapısında nöbet bekleyen iyi huylu gözcüler oldukları inancı 13. yüzyılda hâlâ yaygındı. Ama zamanla kötülüğe yenik düşerek hırsız ve yıkıcı kimlik kazandıkları düşünüldüğünden, insanların sakınması gereken varlıklar olarak görülmeye başlandılar. Bu iblislerin en büyük hasmı Çin imparatorluğu yapmış mutsuz bir adamın Şoki adlı ruhudur. Bu kişi ölünce, iblislere boyun eğdirmeyi kendisine görev bilir (2).

2

Yokailerle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Atalara Tapınma, Ölülerin Ruhları, bkz. s. 370-371

Yedi Talih Tanrısı, İblislerle Dövüşen Bişamonten, bkz. s. 364-365

Kappalar Salatalığa düşkün ve kan emici yaratıklara *kappa* denir (4). Çocuk görünümüne bürünen bu yaratıkların başlarının üst tarafında suyla dolu

Fener Cini Oiwa 17. yüzyılda hortlak hikayeleri çok revaçtaydı ve Japon kabuki tiyatrosu oyunlarında canlandırılırdı. Bunlardan biri olan ünlü *Yotsuya Kaidan* (1825) Japon orta sınıfı için sahnelenirdi. Hikayede Oiwa adlı yoksul bir kadın, kocası tarafından zehirlenerek feci şekilde can verir. Mutsuz, âşık kadınların çoğu kez hayaletlere dönüştüğü inancına uygun olarak, aynı şey Oiwa'nın da başına gelir. Zehirle çirkinleşmiş bir hortlak görünümünde kocasının karşısına çıkar ve çoğu kez kırık bir fener biçimine bürünür (3).

4

oyuklar vardır. Göllerde ve havuzlarda yaşadıklarına inanılır. Bu nedenle bir kappayı hoşnut tutmak için yaşadığı yere salatalıklar atmak yaygın bir âdettir. Bir keresinde ağaca bağlı bir ineğe saldıran bir kappanın kolu, ineğin ağaç gövdesi etrafında koşturmasıyla halata dolanarak sıkışır. Yolu oraya düşen bir çiftçi yerde bulduğu kopuk kolu saklar ve ancak kappanın yöredeki insanları ve hayvanları rahatsız etmeyeceğine söz vermesinden sonra ona geri verir.

Amerikan Mitolojisi

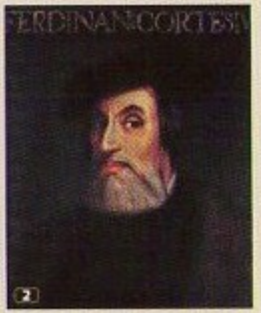
Mısır'da bir Yeni mağarası resmi

Amerikan Mitolojisi

Yerleşim tarihi binlerce yıl önceye giden Amerika birçok değişik halkın ve uygarlığın yükselişine ve çöküşüne sahne oldu. Bu uygarlıkların her biri dayandığı halkın ya da kabilenin tarihini, teknolojisini, siyasetini ve özlemlerini yansıtan kendine özgü bir din ya da manevi inanç sistemi geliştirdi. Ne yazık ki, bunlara ilişkin mevcut bilgi kaynağı eksiklidir. Orta ve Güney Amerika'nın Aztekler, Mayalar ve İnkalar gibi başlıca uygarlıklarından bazılarını, Avrupa'nın kıtayla ilk temasını sağlayan ve kimi zaman ruhban ve yönetici sınıflarca bırakılmış yazılı kayıtları yok olmaktan kurtaran İspanyol fatihlerinin anlatımlarından biliyoruz. Önemli örnekler her ikisi de yerli dillerde yazılmış olan Mayalara ilişkin *Popol Vuh* ve misyoner Bernardino de Sahagún'un Aztekler hakkında hazırladığı kapsamlı ansiklopedidir. Genellikle yazılı dilleri olmayan Kuzey Amerika kabilelerinden kalmış hiçbir kayıt tomarı ya da kutsal metin yoktur. Avrupalılarla 1800'lere kadar pek temasa girmeyen bazı kabileler, İspanyol fatihlerin kısa sürede siyasal ve kültürel boyunduruk altına aldığı Azteklere, Mayalara ve İnkalara göre farklı bir gelişim sürecinden geçti. Amerika'ya yerleşen göçmenler ile Kuzey Amerika kabileleri arasındaki temasın yavaş temposu, çoğunlukla misyonerlerin, resmi görevlilerin ya da kaşiflerin yerli inançlara ilişkin kaynakları yazmaya ve korumaya daha fazla zaman bulmasını sağladı.

1

2

Aztekler bugünkü Meksika topraklarında yaşıyordu. "Azlán halkı" anlamındaki bu yaygın adla tanınmalarına karşın, kendilerini güneş tanrısı Huitzilopochtli'nin törensel adlarından birine atfen Meksikalar olarak anarlardı. Azteklerin öncüleri olarak Meksika'nın ilk yüksek kültürünü yaratan Olmeklerin geliştirdiği panteon, takvim sistemi ve törensel top oyunu daha sonra Azteklerce benimsendi. Aztek İmparatorluğu'nun merkezi Texcoco Gölü'nün ortasındaki bir adada ve bugünkü Mexico kentinin bulunduğu yerde kurulan Tenochtitlán kentiydi (1). Aztek hükümdarları, kuruluş tarihi 13. yüzyıla inen bu siyasal üssü kullanarak, şimdiki Meksika topraklarında boyun eğdirdikleri ve bağımlı hale getirdikleri birçok topluluğu kapsayan bir egemenlik alanı yarattı.

Bu yayılmaya yabancı ve kadim tanrıları bütünleştirme süreci eşlik etti. Sonunda bazı sayımlara göre yüzü aşkın tanrı, tanrıça ve ruhun yer aldığı bir panteonun ortaya çıkmasına karşın, başat ya da önemli sayılan tanrılar sadece bir avuçtu. Kült merkezleri basamaklı piramitler üstüne oturtulmuş heybetli taş tapınaklardı. Bir ruhban sınıfı tapınakları denetler ve başlıca tanrılara yönelik yıllık ve aylık ayinlerin yerine getirilişini gözetirdi. Bu ayinler seküler ve dinsel tarihlerin iç içe geçmiş bir düzendeki döngüsüne dayanan karmaşık bir takvime göre belirlenirdi. Rahipler karmaşık ve köklü öneme sahip bir kurum olan insan kurban etme törenlerini de yönetirdi; dünyanın işleyişine ilişkin temel Aztek anlayışını yansıtan bir âdetti bu. Tanrıların çeşitli dönemlerde insanlığın yararına kan döktüklerine ya da kendi bedenlerinin bazı kısımlarını feda ettiklerine inanılırdı. Buna karşılık olarak da insanlar, dünyayı yok etmeye çalışan karanlığın kuvvetleriyle mücadelede, tanrılarının gücünü arttırmak üzere kendi kanlarını ve bedenlerini kurban olarak sunardı.

Aztek İmparatorluğu'nun canlı gelişimi 16. yüzyıla kadar sürdü. Ama kıtaya İspanyol fatihlerin (2, Hernando Cortés) gelişi ve yerel halkların bağışıklık sistemle-

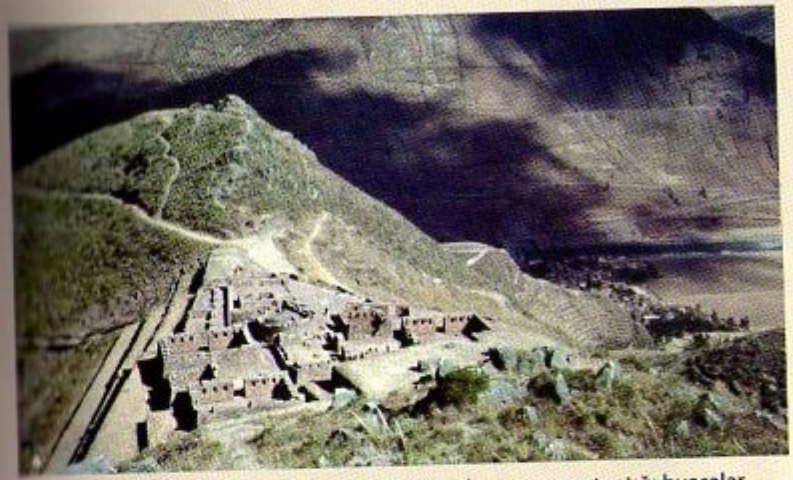
rinin pek dirençli olmadığı Avrupa hastalıklarının girişi, bir iç siyasal kargaşa içindeki imparatorluğun sonunu getirdi.

MÖ 4. yüzyıla inen ilk büyük yerleşmelerle daha eski bir geçmişe dayanan Maya kültürü Guatemala'nın tepelerinde ve Yucatán Yarımadası'nı da içine alan çevredeki düzlük bölgelerde yüzyıllar boyunca serpildi. Aslında akraba birkaç halktan oluşan Mayalar, birbiriyle rekabet ve ticari temas içinde olan çok sayıda şehir-devlet kurmuştu. Maya uygarlığı Tikal, Chichén Itzá ve Palenque gibi merkezlerde nüfus yoğunluğu ve anıtsal mimari yapıların inşası bakımından doruk noktasına klasik dönemde (MS yak. 250-900) ulaştı. İzleyen dönemde Maya merkezleri çökmeye başladı ve İspanyolların gelişi Mayaları da Azteklerle aynı akıbete sürükledi.

Maya dininin Aztek diniyle paylaştığı gelişkin bir takvim sistemi, astronomiye verilen önem, göksel ve tarımsal olaylarla bağlantılı tanrılardan oluşan bir panteon gibi birçok ortak tema vardı. Birçok tanrı ve tanrıça kuşa ya da yılana benzer özelliklerle tasvir edilirdi; bu yaklaşım onların tanrısal statüsünü simgelemenin bir yoluydu. Tıpkı Aztekler gibi, Mayalar da çoğu kez genç erkekleri ve kadınları kutsal kuyularda boğarak insan kurban ederdi (3, rahip).

Güney Amerika'da İspanyolların ilk teması kurduğu 16. yüzyılda İnka İmparatorluğu kıtanın batı yakasının büyük bölümüne egemen olacak güce ulaşmıştı. Ancak iyi işleyen, eşitlikçi bir devlet örgütlenmesine ve çalışma düzenine sahip bu imparatorluğun ortaya çıkışı mütevazı bir çekirdeğe dayanmaktaydı: And Dağları civarını merkez edinmiş Killke kabilesinin kurduğu küçük bir şehir-devlet (4, Cuzco Vadisi'ndeki İnka harabeleri, Peru). Pachacuti Yupanqui (1438-1471) adlı güçlü bir önder 1438'e doğru şimdiki Peru topraklarının diğer kültürel topluluklarını yenip kendisine bağladı. Cuzco devlet görevlilerini yeni bir yapılanmayla bir imparatorluğun başındaki yönetici sınıfa dönüştürdü. Boyun eğdirilen halklar resmi devlet dinine bağlı kalmak kaydıyla özgün kültürlerini ve inançlarını korumalarını sağlayan bir federal sistem içine alındı. Bu dinde İnka imparatoruna güneş tanrısı İnti'nin yaşayan bir görünümü olarak tapılırdı. İn-

kaların geniş bir panteon oluşturan kişisel tanrıların yanısıra taptığı huacalar ağaçlarda, pınarlarda, kayalarda ve başka doğal yapılarda bulunduğuna inanılan güçlerdi.

Kabilelerin sayısına denk bir çeşitlilik taşıyan Kuzey Amerika dinleri ve inançları insan doğasına ve doğal dünyaya ilişkin son derece gelişkin bir bilinci yansıtır. Bu bilincin timsalleri çok sayıda hayvan ruhu (5, bizon çıngırağı) ve gök ilahıydı. Birçok kabile çakal, ayı ve kuzgun ruhları gibi ortak bir hayvan ruhu topluluğunu kendine özgü gelenekler çerçevesinde yorumlardı. Kuzey Amerika kabileleri "terleme çadırı" ve "hayal arayışı" gibi manevi gelenekleri yaratmalarıyla da tanınır. Onların geleneklerini ve inançlarını anlamak insan deneyiminin zengin kaynağına değerli bir pencere sağlar. Amerikan mitolojisi bütün bir kıtanın tanrılarını ve hikayelerini kapsar. Kutup bölgesinin Eskimo aile topluluklarından Güney Amerika'daki İnkaların muazzam bürokratik imparatorluğuna kadar uzanan kültürlerin çeşitliliği, dünyadaki dinlere, inanç sistemlerine ve mitolojilere ilgi duyanlar için insan deneyiminin dersler alınacak derin bir hazinesini sunar.

■ Ateş tanrısı Ometeotl ikili kimliğiyle hem eril (Ometecutli), hem de dişidir (Omecihuatl) ve dört Tezcatlipoca doğurur

■ Dört Tezcatlipoca dünyayı yaratır ve sırayla güneş hükümdarlığını üstlenir

■ Evren on üç katlı gökyüzünden, yeryüzünden ve dokuz katlı ölüler diyarından oluşur

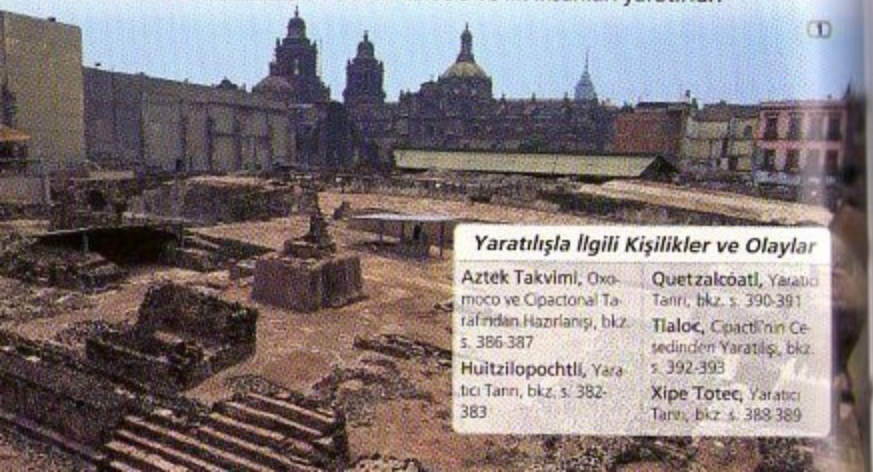
■ Siyah Tezcatlipoca bir ayağı eksik olarak ve yüzüne boyanmış siyah ve sarı bir şeritle tasvir edilir

Aztekler - Yaratılış Efsaneleri

Azteklerle ilgili başlıca kaynak olan Aztek kutsal metinlerine göre (1, kozmolojinin merkezi Templo Mayor), ezeli dünya sırf su ve karanlıktan ibarettir. Tanrı Ometeotl hiçlikten kendisini yaratarak karanlığın içinden çıkar. Hem eril, hem de dişi olduğu için, dört ilahın oluşturduğu tek tanrısal varlık niteliğindeki dört Tezcatlipoca'yı doğurur. Bunlar Doğunun Beyaz Tezcatlipoca'sı (Quetzalcóatl), Batının Kırmızı Tezcatlipoca'sı (Xipe Totec), Güneyin Mavi Tezcatlipoca'sı (Huitzilopochtli) ve dosdoğru Tezcatlipoca olarak anılan Kuzeyin Siyah Tezcatlipoca'sıdır.

Dünyanın yaratılışı kolay olmaz; dört Tezcatlipoca'nın her girişiminde, Cipactli adlı devasa bir timsah yaptıkları her şeyi yer ya da yok eder. Tanrıların asabı o kadar bozulur ki, onu öldürmeye karar verirler. Siyah Tezcatlipoca bir ayağını suya daldırır. Cipactli'nin bu yemi kapıp çiğnemeye koyulması üzerine, dört kardeş onu sıkıca yakalayıp paramparça eder. Sonra cesedinden dünyayı, yağmur tanrısı Tlaloc'u ve ilk insanları yaratırlar.

1

Yaratılışla İlgili Kişilikler ve Olaylar

Aztek Takvimi, Oxomoco ve Cipactonal Tarafından Hazırlanışı, bkz. s. 386-387

Huitzilopochtli, Yaratıcı Tanrı, bkz. s. 382-383

Quetzalcóatl, Yaratıcı Tanrı, bkz. s. 390-391

Tlaloc, Cipactli'nin Cesedinden Yaratılış, bkz. s. 392-393

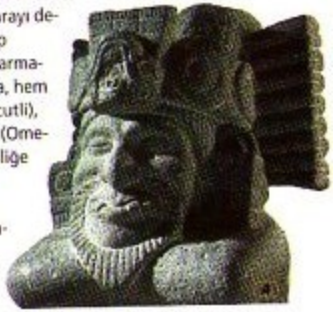
Xipe Totec, Yaratıcı Tanrı, bkz. s. 388-389

Beyaz ve Siyah Tezcatlipocalar - Rakip Güneşler Beyaz Tezcatlipoca (Quetzalcóatl) ve dosdoğru Tezcatlipoca olarak anılan Siyah Tezcatlipoca (3) güneş makamı için çekişen iki kardeştir. Tezcatlipoca canavar Cipactli'yle dövüşte ayağını yitirmesinden dolayı, ilk güneş olmaya hak kazanır. Buna gücenen Quetzalcóatl bir taş çomak fırlatarak onu gökyüzünden aşağıya indirir. Tezcatlipoca da öç almak için dünyadaki bütün insanları jaguarlarına yedirir. Quetzalcóatl yeni güneş olunca yeni insanlar yaratır. Ama kızgınlığı geçmemiş Tezcatlipoca yeni insanları maymunlara çevirir. Quetzalcóatl çok üzüldüğü için güneş hükümdarlığını bırakır ve maymun-insanları bir kasırgayla uzaklara uçurur. Ardından Tlaloc üçüncü güneş olur.

Karanın Denizden Çıkarılışı Adı "merkezdeki kişi" anlamına gelen Tonacatecuhtli (4) yaratılışın eril özünü temsil eden bir gök bereket tanrısıdır. Gökyüzünün en yüksek katı Omeyocan'da, yaratılışın dişi özü sayılan eşi Tonacacihuatl'la birlikte yaşadığına inanılır. Bazı yaratılış hikayelerine göre, Tonacatecuhtli'nin karayı denizden ayırıp yukarıya çıkarmasından sonra, hem eril (Ometecutli), hem de dişi (Omecihuatl) kimliğe sahip tanrı Ometeotl karada yaşamı ve insanları yaratır.

(1) Bir Bedenden Yaratılış: s. 20, 27, 229, 288, 331 | Sudan Yaratılış: s. 21, 71

- Bir güneş ve savaş tanrısı olan Huitzilopochtli ayrıca Tenochtitlán'ın koruyucusu sayılır
- Yaratılışı sağlayan dört tanrıdan biridir
- Tüylü bir adam olarak tasvir edilir; elinde büyülü silahı olan Xiuhcoatl adlı yılanı tutar

Aztekler - Huitzilopochtli

Aztek inancına göre Huitzilopochtli en son güneş tanrısıdır; sırasıyla Siyah Tezcatlipoca, Quetzalcóatl ve Tlaloc'un görevi bırakmasından sonra bu makama yükselir. Önceli ve yağmur tanrısı olan Tlaloc'la eşit konumda sayılır. Dünyayı sonsuz geceye boğmaya ve insanlığı yok etmeye çalışan karanlığın kuvvetleriyle sürekli savaştığına inanılırdı. Aztekler bu tanrıya dövüşme gücü vermek amacıyla, yıllık şenliklerde insan yüreğini ve kanını kurban olarak sunardı.

Aztek inanışına göre, çarpışırken ölen savaşçıların ve doğum sırasında can veren kadınların ruhları Huitzilopochtli'nin öbür dünyada sarayında hizmet etmeye gönderilir. Huitzilopochtli güneş ışınlarıyla öylesine parlak bir ışıltı saçar ki, savaşçıların ruhları ona ancak kalkanlardaki ok deliklerinden bakabilir. Huitzilopochtli ara sıra ruhları sinekkuşu biçiminde canlılar dünyasına geri gönderir. Bu olaydan ve ayrıca bir tüy yumağından doğmuş olmasından dolayı, Huitzilopochtli çoğu kez bir sinekkuşu ya da başında ve bacaklarında sinekkuşu tüyleri bulunan siyah suratlı bir adam olarak tasvir edilir.

Huitzilopochtli'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Coatlicue, Huitzilopochtli'nin Annesi, bkz. s. 384-385

Yaratılış, Dört Tezcatlipoca'dan Biri Olan Yaratıcı Tanrı Huitzilopochtli, bkz. s. 380-381

Quetzalcóatl, Kardeşi Olan Yaratıcı Tanrı, bkz. s. 390-391

Meksika Bayrağı

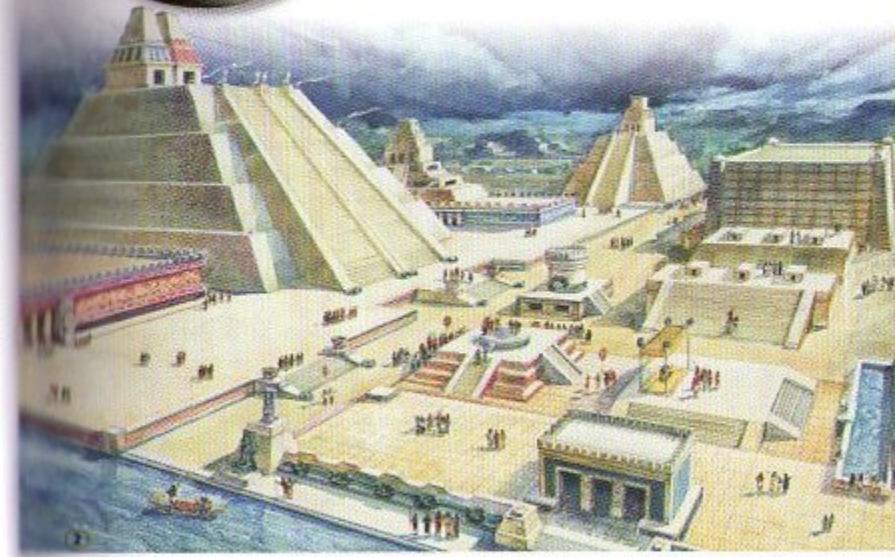
Meksika bayrağı yeşil, beyaz ve kırmızı renkli üç dikey banda ayrılmıştır. Bayrağın ortasında gagasıyla yılan taşıyan kartal biçiminde bir amblem yer alır. Kartal bir gölden çıkan kayanın üstünde yeşermiş bir kaktüs üstünde durur. Bu amblem Texcoco Gölü'nde tanrılarca belirlenmiş Aztek yurdunun gagasında yılan taşıyan bir kartalca bildirildiği yolundaki Aztek efsanesine göndermede bulunur. Kaya ise Texcoco Gölü'nde Azteklerin başkentleri Tenochtitlán'ı kurdukları adayı temsil eder.

Şehir/Devlet Kurucuları: s. 198, 200, 353

Coyolxauhqui ve Huitzilopochtli Huitzilopochtli'nin kız kardeşlerinden biri tanrıça Coyolxauhqui'dir. Annesi Coatlicue'nin bir tüy yumağının çarpmasıyla yüz kızartıcı biçimde Huitzilopochtli'ye gebe kalmasına kızan Coyolxauhqui onu öldürür. Tam başını kestiği sırada, Huitzilopochtli yetişkin bir tanrı olarak annesinin rahminden fırlayıp çıkar ve kız kardeşini öldürür. Ardından gökyüzüne fırlattığı başı orada aya dönüşür (1).

Texcoco Gölü'nde Tenochtitlán'ın Kuruluşu Aztekler çok uzak geçmişte Aztlán denen bir ülkede yaşar. Huitzilopochtli onlara Aztlán'dan ayrılıp yeni bir yurt aramalarını buyurur ve adlarını Meksikalar olarak değiştirir. Kız kardeşi Malinalxochitl'e onları gözetme görevini verir. Bu yılan ve akrep tanrıçası, Meksikalar için yeni yurt olarak Malinalco kentini kurar. Zamanla tanrıçadan nefret eden halk, Huitzilopochtli'ye geri gelmesi çağrısında bulunur. Huitzilopochtli büyüyle kız kardeşinin uyumasını sağlar ve Meksikalar bundan yararlanarak onu terk eder. Malinalxochitl uyandığında intikam için tanrı Copil'i doğurur ve Huitzilopochtli'ye saldırtır. Kavgada yenilip ölen Copil'in yüreği Texcoco Gölü'nün ortasına atılır. Huitzilopochtli Meksikalara Copil'in yüreğini aramalarını ve buldukları yerde bir kent kurmalarını bildirir. Böylece bugünkü Mexico kentinin bulunduğu yerde Tenochtitlán kurulur (2).

- Coatlicue ayrıca Toci ("büyükana") ve Cihuacóatl ("yılanların hanımı") olarak da anılır
- Bir ana tanrıça olarak, savaş ve güneş tanrısı Huitzilopochtli'nin yanısıra 400 yıldız tanrısını doğurur
- Üstünde canlı yılanlardan yapılmış bir etekle ve boynunda insan yüreklerinden ve kafataslarından yapılmış bir gerdanlıkla tasvir edilir; pörsümüş çıplak memeleri birçok tanrıyı doğurup emzirmiş olmasını simgeler
- Bazı tasvirlerinde yüzü birbirine sarılmış iki yılan biçimindedir ya da kesik başının yerinde boynundan fışkıran kanların oluşturduğu yılan figürleri yer alır

Aztekler - Coatlicue

Coatlicue'nin adı "yılan etekli hanım" anlamına gelir

Tanrıça Coatlicue Aztekler için son derece önemliydi. Hem doğurgan ana tanrıça, hem de cesetlerle beslenen ölüm tanrıçası olarak tasvir edilmesi, yaratıcı ve yıkıcı yönler taşıyan ikili niteliğini gösterir. Yıkıcı yönü çoğu kez toprak tanrıçası kimliğinde ortaya çıkar; çünkü toprak ana gibi hayat vermekle birlikte, sonuçta tüm canlı şeyleri yutar. Coatlicue ayrıca doğum sırasında ölen kadınların koruyucusu Cihuacóatl ve cinsel ahlaktan yoksun günahkar tanrıça Tlazoltéotl kimliğiyle karşımıza çıkar. Bir tüy yumağıyla gebe kaldığı güneş tanrısı Huitzilopochtli'nin yanısıra kız kardeşi Coyolxauhqui'nin ve 400 yıldız tanrısının annesidir.

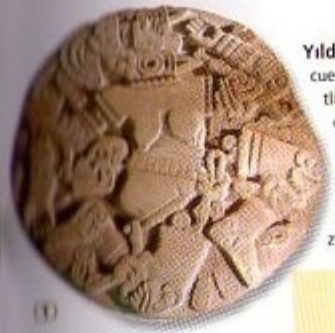
Tasvirlerinde Coatlicue tanrıların rahminden doğuşunu temsil eden canlı yılanlardan oluşmuş bir etekle görülür. Memeleri birçok çocuk emzirmekten dolayı pörsüktür; ellerinde ve ayaklarında mezar kazmaya yarayan pençeler vardır.

Doğum ve Ölüm İkiliği

Aztek ruhban sınıfının (solda, rahip başlığı) antik Yunan dünyasındakine yakın düzeyde zengin bir felsefi düşünce ve tartışma geleneği vardı. Aztek düşüncesinin başta gelen kavramlarından Teotl *"ikilikteki teklik" olarak çevrilebilir; hareket halindeki akışkan ve değişken enerji anlamına gelir. Coatlicue hem hayat veren, hem de ölülere kucak açan toprağa hükmetmesi açısından* Teotl*'un timsali sayılır. Böylece hayat ve ölüm teklikte birleşmiş olur. Coatlicue'nin sonu da* Teotl*'un somut ifadesidir: Kızı Coyolxauhqui tarafından öldürülürken, hayat verici güneş tanrısı Huitzilopochtli'yi doğurur.*

Evrensel İlkeler: s. 102, 295, 332, 430 I İkicilik: s. 56, 332

(1)

Yıldızların Doğuşu Coatlicue güneş tanrısı Huitzilopochtli ve kız kardeşi Coyolxauhqui'nin yanısıra 400 tanrı doğurur. Sırasıyla "güney yıldız tanrıları" ve "kuzey yıldız tanrıları" anlamında Centzonuitznaua ve Centzonmimixcoa olarak anılan bu kardeşler, Huitzilopochtli'ye gebe kalmasından dolayı Coatlicue'den nefret eder ve onu öldürmek için Coyolxauhqui'yle beraber bir tertibe girişir. Bunun üzerine Huitzilopochtli hepsini öldürür ve cansız bedenleri yıldızlara dönüşür (1, Huitzilopochtli başı kesik Coyolxauhqui'yle birlikte).

Farlu Ziyaret
Bir gün İmparator I. Moctezuma (hd 1440-1468) 60 büyücüyü Coatlicue'ye (3) bağlılığını bildirecek bir ziyaret için Aztlán'a gönderir. Kafile yedi mağarayı barındıran ve Azteklerin efsanevi yurdu olan Aztlán'a vardığında, zeminin taşlık hale gelmesiyle yolculuk zorlaşır. Büyücüler yanlarında getirdikleri armağanların ağırlığı yüzünden, Coatlicue'nin kaldığı yere çıkan patikayı tırmanmakta güçlük çeker. Yolda Coatlicue'nin yaşlı akıl hocasıyla karşılaşınca, armağanları taşıma işini sevinçle onlara bırakırlar. Coatlicue'nin huzuruna çıktıklarında, onu güneşi yok etmek isteyen karanlığın kuvvetleriyle dövüşmeye gitmiş olan oğlu Huitzilopochtli için ağlarken görürler. Coatlicue imparatorun armağanlarından memnun kalmadığı gibi, büyücüleri bu yükü kendi akıl hocasına taşıtacak kadar şişman ve tembel olmalarından dolayı azarlar. Huitzilopochtli'nin yönetimindeki Aztek kentlerini ele geçirmiş olduğu sırayla kaybedeceği ve ancak ondan sonra annesinin yanına döneceği kehanetinde bulunur. Bu kehanetin aynı zamanda Aztek İmparatorluğu'nun çöküşüyle ilgili olduğu söylenir.

(2)

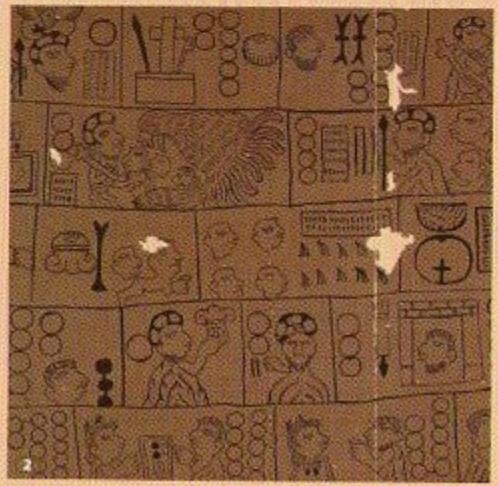

(3)

Aztek Takvimi

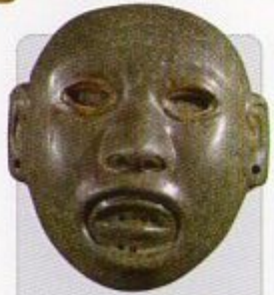

Aztekler iç içe geçmiş iki takvim sistemi kullanırdı: Xiuhpohualli denen 365 günlük güneş takvimi ve Tonalpohualli denen 260 günlük tören takvimi. Güneş takviminin (**1**) işleyişi 20 günlük 18 aya yılın sonundaki beş "ölü" günün eklendiği bir sisteme dayanırdı. Yıllar güneş takviminin 18. ayının son gününe göre belirlenirdi. Bir takvim yılının sonundaki ilave beş gün tehlikeli ve uğursuz bir zaman sayılırdı. Güneş takviminin aksine, tören takviminde her biri 13 günlük 20 döngü esas alınırdı (**2**, Cospi Kodeksi'ndeki bir tören takvimi). Her 13 günlük döneme (*trecena*) farklı bir tanrının hükmettiğine inanılırdı. Şenliklerin ve ayinlerin ne zaman yapılacağını "*trecena*"ların döngüsü belirlerdi. Güneş ve tören takvimlerinin başlangıçları 365 günlük her yılın sonunda değil, sadece 52 yılda bir çakışırdı. Her iki takvim döngülerden geçerek sonunda tekrar buluştuğunda büyük çaplı bir Yeni Ateş Şenliği düzenlenirdi.

Aztek Takviminin 20 Günü Aztekler kullandıkları takvimdeki günlere içinde bulunulan trecenanın gününü temsil eden bir ile on üç arasındaki bir sayıyı ve 20 "gün işareti" listesinden alınma bir simgeyi birleştirerek ad verirlerdi (**3**, gün işareti amblemlerinin ve sayısal gün belirteçlerinin yer aldığı bir Aztek tarih taşı). Örneğin, güne verilen ad 11 Tavşan, 3 Kertenkele ya da 9 Jaguar olabilirdi. Bu sistemde 20 gün işareti ve 13 sayı bileşimlerinin tekrarlanması 260 günü alırdı. Yıllara ise 18. ayın son gününe göre ad verilirdi. Güneş takviminde 20 günlük her ayın Izcalli (birinci ay), Ochpaniztli (on ikinci ay) ya da Tititl (on sekizinci ay) gibi kendine özgü adı vardı.

- Xipe Totec mısırın ve yeni yeşeren bitkilerin tanrısı, ayrıca kuyumcuların koruyucusu sayılırdı
- Doğanın yokoluşunu ve yeniden doğuşunu simgelerdi
- Dünyanın yaratılışına katkıda bulunduğuna ama insanoğlunun başına hastalıkları da sardığına inanılırdı
- Kendisini haşlayan ve soyulan derisini insanlara yiyecek olarak veren bir adam şeklinde tasvir edilirdi
- Bu tanrıya kurban olarak sunulan insanlar haşlanır ve ardından derileri yüzülürdü
- Xipe Totec'in derisi soyulmuş halde bir altın tanrısı kimliğine bürünmesi, derisi soyulmuş mısırı simgelerdi

Xipe Totec'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Yaratılış Efsaneleri, Dört Tezcatlipoca'dan Biri Olarak Dünyanın Yaratılışına Katkısı, bkz. s. 380-381

Huitzilopochtli, Dört Tezcatlipoca'dan Biri ve Yaratıcı Tanrı, bkz. s. 382-383

Quetzalcóatl, Dört Tezcatlipoca'dan Biri ve Yaratıcı Tanrı, s. 390-391

Tlaloc, Mısırın Yetişmesini Denetlemeye Yardım Etmesi İçin Xipe Totec Tarafından Yaratılış, bkz. s. 392-393

Aztekler - Xipe Totec

Xipe Totec Aztekler için önemli bir ürün olan mısırın tanrısıydı

Xipe Totec ilk başta Meksika'nın Guerrero Dağları'nda yaşayan yerli Tlapanek halkının bir kabile tanrısıydı. Aztekler onlardan aldıkları Xipe Totec'i en önemli tanrılarından biri-ne dönüştürdü. Xipe Totec'in yağ-mur tanrısı Tlaloc'la birlikte mısırın yetişmesini de-netlediğine (1, solda Xipe Totec, sağda Tlaloc) ve kuyumcuları koruduğuna inanılırdı. Ayrıca dört yü-ce tanrıdan, yani dört Tezcatlipoca'dan biri sayılırdı. Bu kimliğe büründüğünde, güneşin doğuşuyla bağ-lantısını ifade etmek üzere Doğunun Kırmızı Tezcat-lipoca'sı diye anılırdı. Hoşnut tutulması gereken önemli bir ilah olması nedeniyle, Xipe Totec rahiple-ri Tlacaxipehualiztli adlı şenlikte tutsakları haşlaya-rak derilerini yüzerlerdi. Xipe Totec çoğu kez böyle derileri giymiş halde tasvir edilirdi.

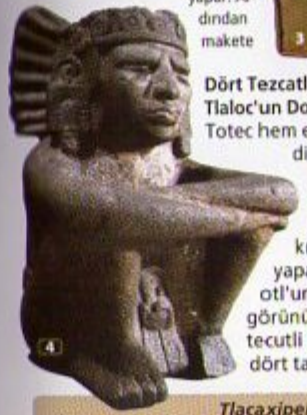

(2)

Balmumuyla Altın Dökümü Altın mücevherata ve sanat eserlerine değer veren Aztekler, Xipe Totec'i kuyumculuğun koruyucu tanrısına (3) dönüştürmüştü. Azteklerin kolayca bulabildiği bir maden olan altına çoğu kez balmumuyla döküm tekniği kullanılarak şekil verilirdi. Bu altın döküm tekniğinde, sanatçı önce balmumundan bir maket yapar. Ardından makete sert kilden bir kalıp tıpkı kabuk gibi geçirilir. Balmumunun eritilmesinden sonra, boşalan yere erimiş altın dökülür ve böylece maketin biçimini alan nihai sanat eseri ortaya çıkar. Aztek toplumunda yalnız soylular altın mücevherat takabilirdi. Bu sınıf içinde maddi güce göre en büyük ve en incelikle altın süslerle donanmaya dayanan bir statü yarışı vardı. Altının mısırı, güneşi ve tanrısal gücü simgelemesi nedeniyle, rahipler de tanrılara adak olarak altın mücevherler (2) ve heykeller sunardı.

(3)

(4)

Dört Tezcatlipoca ve Tlaloc'un Doğuşu Xipe Totec hem eril, hem de dişi bir tanrı olarak kendisini gebe bırakıp doğum yapan Ometeotl'un (4, ateş görünümlü Xiuhtecutli kimliğiyle) dört tanrısal oğlundan biridir. Bu dört kardeş topluca dört Tezcatlipoca olarak bilinir: Xipe Totec, Quetzalcóatl, Huitzilopochtli ve kötülük tanrısı Siyah Tezcatlipoca. Xipe Totec üç kardeşiyle birlikte azman timsah Cipactli'yi öldürerek, onun parçalanmış cesedinden dünyayı ve ilk insanları yaratır. Ayrıca su ve kuraklık tanrısı Tlaloc'un ve onun müstakbel eşi göl ve nehir tanrıçası Chalchiuhtlicue'nin yaratılmasına katkıda bulunur. Bu tanrısal çiftin dünya yaratıldıktan sonra Cipactli'nin cesedinden kalan parçalarla yapıldığına inanılır.

Tlacaxipehualiztli ("İnsan Haşlama") Şenliği

Tlacaxipehualiztli ("İnsan Haşlama") Aztek töreni takvimine göre 1 Köpek-13 Rüzgar döneminde (modern takvimlerde yaklaşık Mart ayında) Xipe Totec onuruna düzenlenen bir şenlikti. Aztekler bu tanrının geçmişte kendi derisini soyarak atalarını beslediğine inanırdı. Tanrının bu şekilde kendini feda edişi, olgun mısırın yapraklı kabuğunu dökmesini ve böylece yenilebilir tanelerinin ortaya çıkmasını simgelerdi. Şenlikte Xipe Totec rahipleri kurbanlık tutsakları haşlayarak derilerini yüzer ve ardından sarıya boyayarak ayinler için giyerlerdi (sağda). Olgun mısırın altın sarısı rengine atfen böyle deriler "altın giysi" olarak anılırdı.

- Quetzalcóatl dünyanın yaratılışındaki katkısından dolayı Beyaz Tezcatlipoca olarak da anılırdı ve rüzgar tanrısı kimliğiyle batıya hükmettiğine inanılırdı
- Sabah doğan yıldız Venüs'le ilişkilendirilirdi
- Aztek mitolojisinde çoğu kez kuş tüylü bir yeşil yılan olarak tasvir edilirdi

Aztekler - Quetzalcóatl

Aztekler, Mayalar, Orta ve Güney Amerika'nın akraba toplumları için önemli bir ilah ve kültürel kahraman olan Quetzalcóatl kaynaklarda Kukulcán ve Dokuz Rüzgar adlarıyla da geçer. Tören çizimlerinde ve oymalarında beyaz tüylerle kaplı bir yılan olarak kolayca ayırt edilir; tüylü yılan tanrı olarak tanınmasının kaynağı bu tasvirdir. İnsan biçiminde görüldüğü tasvirlerde bedeni törensel boyalarla kaplıdır; kuşa benzer kırmızı bir mask ve tanrısal soluğun bir simgesi olan Ehecailacozcatl ("Rüzgâr Mücevheri") taşır. Bazen başında güneşle ve Venüs gezegeniyle bağlantısını temsil eden değerli taşlarla benzenmiş, koni biçimli başlık Ocelocopolli görülür.

Aztek ve Maya kozmolojisinde Quetzalcóatl'a dünyayı yaratma, karalara ve denizlere adlar verme, mısırı bulma, hayvanları evcilleştirme, ateşi yaratma, ilk insanlara müziği ve dansı öğretme payeleri verilirdi. Ona tapılırken çoğu kez körlüğe, öksürüğe, deri hastalıklarına ve kısırlığa şifa bulması için yakarılırdı.

Moctezuma'nın Yanılgısı

İspanyol fatih Hernán Cortés 1519'da gemileriyle II. Moctezuma'nın ülkesine ulaştı ve hiç direnişle karşılaşmadı. Eskiden uzmanların kanısı, Aztek imparatorunun İspanyol istilasını Quetzalcóatl'ın dönüşü sanarak yanıldığı yönündeydi; belki de Quetzalcóatl'ın tüyler takmış bir beyaz fatih olarak deniz yoluyla geri geleceği yolundaki efsaneden dolayı mığferli Cortés'e benzetmişti. Yakın dönemdeki araştırmalar bu hikayenin muhtemelen İspanyol tarihçilerin bir siyasal uydurması olduğuna ve Cortés'in Moctezuma'yı yenilgiye uğratmasından 50 yıl aşkın bir süre sonra ortaya atıldığına işaret etmektedir.

Quetzalcóatl'ın Doğuşu Aztek kaynaklarında Quetzalcóatl'la ilgili çok sayıda doğuş hikayesi vardır. En yaygın efsaneye göre, Quetzalcóatl "yılan etekli hanım" olarak bilinen toprak tanrıçası ve ana tanrıça Coatlicue'den (1, iki başlı yılan) doğar. Coatlicue bir tapınağı süpürürken üstüne düşen bir tüy yumağıyla gebe kalır. Böylece bakire olmasına karşın, tüylü yılan Quetzalcóatl'u ve erkek kardeşi Xolotl'u dünyaya getirir. Başka bir versiyona göre, Quetzalcóatl tanrı Ometeotl'un tanrısal özünü yeryüzüne üfleyerek yarattığı oğludur.

Quetzalcóatl ve Kurban Kanının Kökeni Quetzalcóatl (2) şimdiki dünyayı, yani beşinci güneşin dünyasını yaratmak için, rakibi olan tanrı Tezcatlipoca'yla birlikte su canavarı Tlaltecuhtli'yi kıskıvrak yakalayıp ikiye ayırır. Ölü bedenin yarısı yeryüzündeki karalara, diğer yarısı ise gökyüzüne dönüşür. Bu cinayet yüzünden canavarın tanrısal ruhu çılgına döner; tanrılar öfkesini yatıştır-

Quetzalcóatl'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Coatlicue, Quetzalcóatl'in Annesi, bkz. s. 384-385

Yaratılış Efsaneleri, Dört Tezcatlipoca'dan Biri Olan Yaratıcı Tanrı Quetzalcóatl, bkz. s. 380-381

Aztek İmparatorluğu'nun Lanetlenişi, bkz. Coatlicue, s. 385

arzusu ancak insan yüreğinin ve kanının kurban olarak su-

- Tlaloc bir yağmur, su ve bereket tanrısı, ayrıca üçüncü güneş tanrısıydı
- Özellikleriyle Maya yağmur tanrısı Chaac'ı andırır
- Ürünlere yardımcı olmak için yağmur yağdırabileceğine ve kuraklıkla ya da sellerle dünyayı mahvedebileceğine inanılırdı
- Ölümü suyla bağlantılı ruhların gönderildiği söylenen Tlalocan adlı cennetin hâkimi sayılırdı
- Onun için düzenlenen törenlerde çocuklar suda boğularak kurban edilirdi
- Patlak gözlü ve uzun sivri dişli bir varlık olarak tasvir edilirdi

Aztekler - Tlaloc

Tlaloc en korkunç Aztek tanrılarından biriydi. Tasvirlerinde çoğu kez mavi tenli, sivri uzun dişli ve iri patlak gözlü azman bir adam olarak görülür. Süsleri bir yağmur (1), su, kuraklık ve hastalık tanrısı olarak taşıdığı statüyü yansıtır.

Tlaloc genelde başının çevresinde bir bulut kümesiyle, bahçeli tüylerinden bir taçla ve elinde göl gürlemesine yol açan çıngıraklarla tasvir edilirdi

Efsaneye göre Tlaloc dört tane büyülü su testisi taşır. Birinci testideki su yere döküldüğünde ürünlerin büyümesini sağlar. İkinci testideki su tam tersini yaparak, hasadı berbat eder ve değdiği her şeyi soldurur. Üçüncü testideki su don ve buza yol açarken, dördüncü testideki su önüne çıkan her şeyi tamamen yok eder.

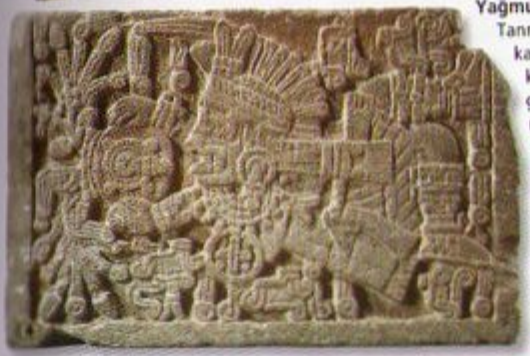
Tlaloc rahipleri çocukların kurban edildiği ve aşırı şiddetin sergilendiği törenler düzenlerdi. Tlaloc'un yağmur üzerindeki denetimine saygı olarak, çocukların parmak tırnakları çekilir ve döktükleri acı gözyaşları törensel kaplarda toplanırdı. Daha sonra çocuklar Tlaloc'un öbür dünyadaki cennetinde yaşamak üzere suda boğulurdu.

Tlaloc'un Ailesi Dört Tezcatlipoca tanrısı timsah Cipactli'nin cesedinden dünyayı oluştururken, yağmur ve su tanrısı olarak Tlaloc'u da yaratırlar. İki kez evlenen Tlaloc'un ilk eşi bitki, aşk ve çiçek tanrıçası Xochiquetzal'dır (2). Bu evlilik tanrı Siyah Tezcatlipoca'nın (3) onu kaçırıp iğfal etmesiyle son bulur. Tlaloc daha sonra yeşim etekli göl ve akarsu tanrıçası Chalchiuhtlicue'yle evlenir. Ondan oğlu olan tavşan ay tanrısı Tecciztecatl doğar.

Yağmur Güneşi Kimliğiyle Tlaloc Tanrılar sırayla üstlenilen güneş makamına geçebilmek için çoğu kez kavgaya tutuşur. Tlaloc bu göreve geldiğinde "yağmur güneşi" olarak anılır ve gönderdiği yağmurlar (4, Tlaloc'un bir teknede yağmur yağdıran ulağı) tarlalara bereket getirir. Ama eşi Xochiquetzal tanrı Tezcatlipoca tarafından kaçırılınca, bunalıma girerek yağmurları durdurur. İnsanlar bol yağmur için yakarmasına karşın, öfkeli Tlaloc'un gönderdiği ateş yağmuru dünyayı kasıp kavurur.

Tlalocan Cenneti Tlaloc Aztek öbür dünyasının beş katından biri olan Tlalocan'a (5) hükmeder. Sert ve cezalandırıcı bir tanrı olarak tanınmasına karşın, buranın bir cennet, havanın yumuşak geçtiği ve bitkilerin çiçek açtığı güzel bir diyar olduğu söylenir. Tlaloc'un su ve yağmur üzerindeki denetiminden dolayı, suda boğularak ya da suyun taşıdığı hastalıklara yakalanarak ölen insanların, ayrıca suda boğma törenlerinde kurban edilen çocukların ruhları Tlalocan'a gönderilir.

■ Maya mitolojisine göre, dünya tanrıların "Dünya!" diye bağırmasıyla yaratılmıştır

■ Tüm kara parçalarını ve hayvanları yaratan tanrılar en son mısırdan insanı yaratır

■ Maya evreninde dünya ortasında duran bir dünya ağacıyla gökyüzünün on üç katına ve ölüler diyarının dokuz katına bağlanır

Mayalar - Yaratılış Efsaneleri

Maya yaratılış hikayesi ilk İspanyol misyonerlerin Guatemala'ya ulaşmasından kısa bir süre sonra, 1550 dolaylarında kaleme alınmış olan *Popol Vuh* adlı bir yazmada yer alır. Buna göre yaratılış suyla dolu ve karanlığa boğulmuş cansız bir evrenle başlar. Evrendeki tek ışık sudaki yeşil ve mavi tüyler altında üç yılan tanrıyı çevreleyen soluk bir akkor haledir. Bir gün bu yılan tanrıların yanına topluca "Gökyüzünün Yüreği" olarak bilinen başka üç tanrı gelir: Caculhá Huracán, Chipi-Caculhá ve Raxa-Caculhá.

Altı tanrı düşünüp taşınır ve bir toplantı yapar. Hepsi artık dünyanın başlaması gerektiğinin bilincindedir. Sonunda iki yılan tanrı, Tepeu ve Gucumatz zamanın geldiğine karar verir. Birlikte "Dünya!" diye bağırmalarıyla karanlığın ve suyun içinden dünya çıkar. Vadilerden dağlar yükselir ve suların gürül gürül akmasıyla, yerden bir ağaç ve sarmaşık cengeli biter. Tanrılar birbirlerini kutlar ve dünyanın oluşumunu bitirir. Ardından dağ cinlerini, geyikleri, kuşları, jaguarları, yılanları ve barınacakları yuvaları yaparlar. En büyük güçlük yaratılışın son halkası insanlarda çekilir. Tanrılar ancak üç denemeden sonra yaptıkları eseri beğenir.

İnsanı Yaratma Girişimleri

Tanrılar önce insanları çamurdan yapmaya çalışır. Ancak, çamur insanların kolayca erimesi üzerine, onları yok ederek odundan insanlar yaparlar. Ruhtan yoksun olan odun insanlar tıpkı hayvanlar gibi davranır. Tanrılar sonuçtan memnun kalmayınca onları maymuna çevirir ve daha sonra mısırdan insanları yaratır (1). Koçanla gövdelerini, mısır unuyla da kollarını ve bacaklarını yaparlar. Tanrıların hoşuna giden bu mısır insanlar Mayaların ataları sayılır.

Amerikan Yaratılış Efsaneleri: s. 380, 410, 428

Dünya Ağacı *Ceiba*

Maya geleneğine göre, dünyanın ortasında yeri gökyüzünün on üç katına ve ölüler diyarının dokuz katına bağlayan muhteşem bir ağaç yer alır (3). Tasvirlerde genellikle bu özel ağaç türü *ceiba*, yani boyu 50 metreyi aşan ve olağanüstü düz bir gövdesi olan bir Güney Amerika cengel ağacıdır. Mayalar dünya ağacının dört pusula yönüne doğru uzanan dallarını ayin âdetleriyle ilişkilendirirdi. Ağacın beyaz çiçeklerinin de *sak nik' nal* ("beyaz çiçek") denen insan ruhunu simgelediğine inanırdı.

Viking Dünya Ağacı Yggdrasil: s. 240

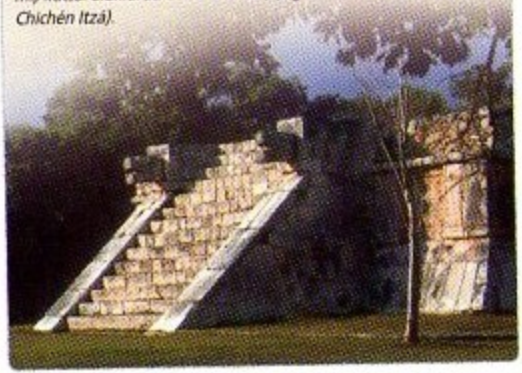

Evrenin Düzeni

Mayalar evrenin dört pusula yönüne (2) göre düzenlendiğine inanırdı. Bu düzende her yön bir simgesel renk taşır: Doğu kırmızı, kuzey beyaz, batı siyah ve güney sarıdır. Dört pusula yönünün ortasında mavi-yeşil rengin simgelediği ve üç taş üstünde duran dünya yer alır. Bir hayat ağacı dünyayı yukarıda kalan gökyüzünün on üç katına ve aşağıda kalan ölüler diyarı Xibalba'nın dokuz katına bağlar. Her kozmik kata farklı bir tanrı hükmeder.

Venüs Takvimi

Mayaların zaman çizelgesi çeşitli astronomi gözlemlerinden geliştirilmiş takvimlerden oluşan bir sisteme dayanırdı. Bu sistemde Venüs takvimi özellikle önemliydi. Mayalar astronomide üstün düzeye ulaşmıştı ve bu yıldızın devinimini olağanüstü bir doğrulukla saptayabilecek birikime sahipti. Anlaşıldığı kadarıyla, Mayaların Venüs döngüsüne önem vermesinin sebebi bu yıldızın savaşla ilişkilendirilmesiydi. Mayalar hazırladıkları almanağı kullanarak, savaşa giriş ve tahta çıkış için uygun zamana karar verirdi. Tapınaklar çoğu kez bu yıldızla aynı hizada yapılırdı ve Venüs simgesi mimarlıkta da kullanılırdı. Ayinler büyük olasılıkla bu yıldıza adanmış kutsal alanlarda düzenlenirdi (aşağıda, Venüs platformu, Chichén Itzá).

- Chaac tanrı, yağmur ve bereket tanrısıydı
- Aztek karşılığı yağmur tanrısı Tlaloc'tu
- Yağışlar Chaac'ın yağmur taşıyan yılanlara şimşek baltasını vurmasına bağlanırdı
- Maya toplumundaki yağmur yağdırıcıların Chaac'la ve diğer yağmur ilahlarıyla iletişim kurabildiğine inanılırdı
- Chaac çoğu kez pullarla kaplı, uzun ve kıvrık burunlu, sivri dişli ve yaşlı bir adam olarak tasvir edilirdi
- Tasvirlerinde bazen bir kalkan ve şimşek baltası taşır

Mayalar - Chaac

Yağmur, tarım ve bereket tanrısı Chaac, Maya panteonunun en önemli ve en karmaşık tanrılarından biriydi. Meksika ve Orta Amerika'nın kıraç bir bölgesinde yaşayan Mayalar için bol yağmur ve iyi hasat önemliydi. Chichén Itzá gibi kutsal alanlarda bu tanrının anısına Cha-Chaac ("Kurbağa Töreni") benzeri birçok ayin düzenlenirdi. Mayalar onun yağmur taşıyan yılanlara şimşek baltasıyla vurarak yağmur yağdırdığına inanırdı.

Chaac çok yönlü bir niteliğe sahipti: Hem tekil bir yağmur tanrısı Chaac, hem de her biri Mayaların evren düzeninde esas aldığı dört kutsal pusula yönünden birini temsil eden dört Chaac vardı. Chaac'ın bu dört ayrı biçimi Chac Xib Chaac (Doğunun Kırmızı Chaac'ı), Sac Xib Chaac (Kuzeyin Beyaz Chaac'ı), Ek Xib Chaac (Batının Siyah Chaac'ı) ve Kan Xib Chaac (Güneyin Sarı Chaac'ı) olarak anılırdı. Aztek tanrısı Tlaloc'un Chaac'la benzerliği dikkat çekicidir. Chaac'ın tek kimlikte bütünleşen dörtlü niteliği ile Aztek panteonunun aynı şekilde dört pusula yönüyle ve kırmızı, beyaz, siyah ve sarı renklerle ilişkilendirilen dört Tezcatlipoca tanrısı arasında da ilginç bir paralelik görülür.

Cha-Chaac (Kurbağa Töreni)

Cha-Chaac ("Kurbağa Töreni") Mayaların Chaac (sağda) onuruna düzenlediği bir yağmur yağdırma törenidir ve dört genç erkeğin kurbağa rolüne girmesine dayanır. Günümüzde Yucatán çiftçilerince hâlâ değişik biçimlerde sürdürülür. Törenin adı gençlerin tanrıdan yağmur göndermesini isterken kurbağa sesleri çıkarmasından gelir. İspanyol sömürgeciliğinden önce Chaac rahipleri insan da kurban ederdi. Günümüzde ise çiftçiler üç gün boyunca adak olarak tütsüler sunar ve törene özgü mısır birasını içer.

Dört Tezcatlipoca: s. 380 Tlaloc: s. 392

Mısır İçin Yarılan Dağ Maya öncesi dönemden kalma eski bir efsane Chaac'a verilen önemi yansıtır. Bir gün Mayaların ataları kötü bir tanrının ülkedeki tüm yiyecekleri çalması yüzünden açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Tarımın koruyucu tanrısı Chaac'a yakararak, ondan yiyecek isterler. İnsanların feryatlarını duyan Chaac (2) şimşek baltasını eline alıp bir dağa çok sert bir darbe indirir. Dağın yarılıp açılmasıyla, insanlar içinde bir şölene yetecek kadar mısır bulurlar.

Yağmurun Kaynağı - C'agua Sa'que'nin Karısıyla Zina C'agua Choc'un (Chaac için "Bulut" anlamında kullanılan başka bir ad) küçük erkek kardeşi C'agua Sa'que ("Güneş") C'ana Po'yla ("Ay") evlenir. Ancak C'ana Po kocasını bir türlü sevmez ve Chaac'a âşık olur. C'agua Sa'que bu gizli sevdayı öğrenince, intikam için C'ana Po ve Chaac'ın yemeğine erkek hindi ödü koyar. Bu şekilde yaptığı büyü, iki sevgiliyi kimin nehirden su getireceği münakaşasına düşürür. C'ana Po çok kızdığı Chaac'ı terk ederek bir daha ona dönmez. Bu hıçranla ağlayan Chaac'ın gözyaşları yağmura (3) dönüşür.

Yucatán'ın Cenoteleri Yucatán'ın her yanında bulunan *cenote* adlı yeraltı kuyuları (1) Chaac'a kurban sunma çukurları olarak kullanılırdı. Mayalar bu kuyuların aslında Chaac'ın doğaüstü krallığına giriş yerleri olduğuna inanırdı. Ona şükran ifadesi olarak, kuyulara altın ve boğulmuş delikanlılar atarlardı.

Kolomb-Öncesi Uygarlıkların Basamaklı Piramitleri

Aztekler, Mayalar ve önceki uygarlıkları kuran ataları basamaklı piramitler inşa etmeleriyle tanınır. Eski Mısır piramitlerinin aksine, mezar işlevi görmeyen bu piramitler kamusal tapınaklar için birer platform olarak kullanılırdı. "Basamaklı piramit" terimi yapının çapraz kesitli görünüşünden gelir. Bu yapıda bir rampayla çıkılan her düz çıkıntının üstünde başka bir rampa ve biraz daha küçük bir düz çıkıntı yer alır; böylece tapınağın en üstteki platformuna ulaşılır ve bir dizi devasa basamak görünümü ortaya çıkar. Böyle piramitler genellikle yekpare taş biçimlerden değil, taştan bir dış cepheyle kaplanan çok sayıda toprak ve çakıl katmanından yapılırdı. Tek bir piramidin inşası yüzyıllara varabilen bir süreyi alırdı ve en büyüklerden bazıları devasa boyutlardaydı. Meksika'daki Büyük Cholula Piramidi dünyanın insan yapımı en büyük anıtlarından biridir ve Mısır'daki Büyük Giza Piramidi'nden [illegible] bir oranında daha büyüktür. Chichén Itzá'nın en ünlü tapınağı, İspanyolca "kale" anlamında El Castillo olarak da bilinen Kukulcán Piramidi'dir (resimde).

Mayalar bu yapıyı Aztek tanrısı Quetzalcóatl'a benzeyen Maya yılan tanrısı Kukulcán'ın anısına bir tapınak olarak MS 11. ve 13. yüzyıllar arasında inşa etmişlerdi. Tapınağın mimarisinde dinsel açıdan önemli olduğu sanılan astronomi unsurları yer alır. Piramidin her dört merdiveni 91 basamaklıdır. Üst platformla birlikte toplam sayısı 365'e ulaşan basamaklar, Maya takviminin 365 gününe denk düşer. İlkbahar gün-tün eşitliği (Mart) ve sonbahar gün-tün eşitliği (Eylül) sırasında, Kukulcán'ın ana merdivenlerinin batı tarafından ışık ve gölgeden oluşan yedi üçgen yansır; böylece oluşan yılan bedeni biçimi ışıktaki değişikliklerle birlikte merdiven dibine oyulmuş bir yılan başına doğru kıvrılır. Güneş ışığı yılanının geçişi bizzat tanrı Kukulcán'ın görünümünü temsil etmiş olabilir.

» Piramitlerin Büyük Gizemi: s. 68

■ Caculhá Huracán, Tohil, Bolon Tzacab ve K'awil adlarıyla da anılan Huracán rüzgar, ateş ve şimşek tanrısıydı.

■ Tasvirlerde bir bacağının insan bacağı, diğer bacağının ise yılan bedeni biçiminde olması bir yaratılış tanrısı olarak taşıdığı statüyü simgeler.

Mayalar - Huracán

Maya Madrid Kodeksi'nde fırtına tanrısı olarak geçen Huracán (1) Maya rüzgar, ateş ve şimşek tanrısıydı. "Tek bacaklı" anlamına gelen adı fırtınalar sırasında şimşek oklarını bırakma ya da yere vurma gücüne bir gönderme olabilir.

Maya inancına göre, Huracán dünyanın yaratılışına yoğun katkısıyla önemli bir rol oynar. Tanrıların hoşnut kalmadığı ilk insan versiyonlarından birinin selle yok edilişi ona bağlanır. Karanın yeniden görünmesi için, "kara" sözünü sürekli tekrarlayarak sonunda taşkın denizden çıkmasını sağlar. Kahraman ikizler Hunahpu ve Xbalanque'yle ilgili mitolojide de onlardan küstah tanrı Seven Macaw ve oğlu Cabrakan'ı durdurmalarını ister. Huracán sanatsal tasvirlerde hortumsu uzun bir burunla ve alnına konmuş bir aynayı ikiye ayıran küçük bir nesneyle görülür.

Fırtına Tanrıları Orta Amerika'da Kolomb-öncesi dönemin halkları geçimlerini tarımla sağladıkları için, hasadı tamamen yok edebilen fırtınalar büyük bir tehlikeydi. Hem Mayalar, hem de Aztekler bu konuda fırtınaları denetleyen tanrılardan ve tanrıçalardan (1) medet umardı. Aztek tanrısı Tezcatlipoca'nın Huracán'la birçok benzerliği vardır. Her ikisi de fırtına tanrısı olma itibariyle, yıkıcılık kadar yaratıcılığı da temsil eder. Ayrıca aynayla ilişkilendirilir. Tezcatlipoca'nın Nahuatl dilindeki adı kaynaklarda çoğu kez "dumanlı ayna" olarak çevrilirken, Huracán'ın alnında bir ayna yer alır. Bu ayna-nesnenin genelde dumanlı olması fırtınaları ve rüzgarları ifade eder.

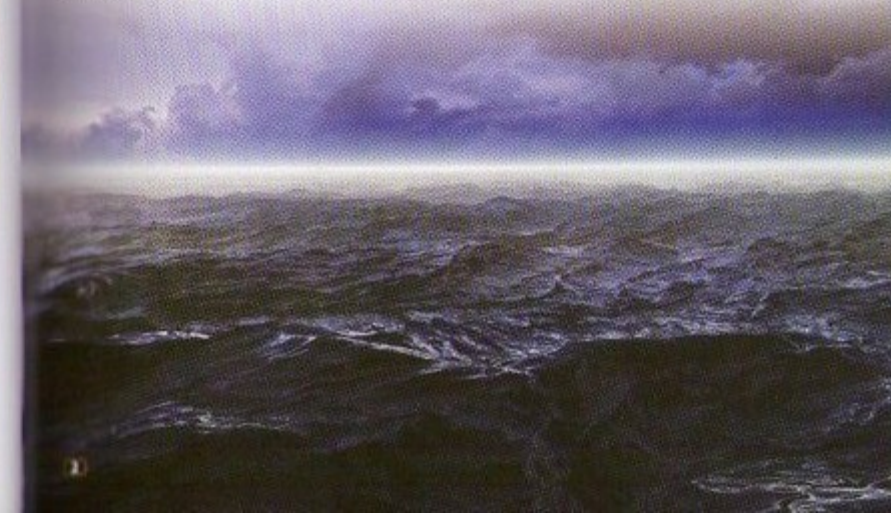
Büyük Tufanlar: s. 28, 32, 335, 411, 445

Huracán ve Kasırga

İspanyol kaşifler Karayipler'e ulaşınca, bölgede yaşayan Taino kabilesinin "fırtına" anlamında kullandığı huracán kelimesini benimsediler. Taino dilinde bu kelimenin kökeni muhtemelen Maya tanrısı Huracán'a dayanmaktaydı. Sert Karayip fırtınalarının İspanya'da hiç görülmemesi nedeniyle, İspanyolların bu olguyu ifade edecek bir yerel kelimeyi almaları şaşırtıcı değildir. Kısa sürede yayılan yeni kelimenin değişik yazılış biçimleri ortaya çıktı. Shakespeare'in hurricano *'yu kullanmasıyla* hurrican *yazılışı tuttu [ve Türkçe "harikan" gibi farklı yazılışlarla başka dillere de geçti].*

Huracán ve Büyük Tufan Dünyanın başlangıcında tanrılar insanları önce odundan yapmaya çalışır. Odun insanlar görünüş bakımından normal insanlara benzer; ama ruhtan yoksun oluşları tanrılara saygısızca davranmalarına yol açar. Buna kızan tanrılar odun insanları cezalandırmak ister. Huracán'ın gece gündüz aralıksız yağmur yağdırmasıyla tüm dünya sular altında kalır (2). Odun insanlar yağmurdan korunmaya çalışırlarsa da, sığınacak bir yer bulamaz. Çıktıkları ağaçlar onları dallarından aşağıya atar. Yaklaştıkları mağaraların girişleri kapanır. Köpekleri ve ev eşyaları onlara bağırıp çağırır ve geçmişteki kötü davranışlarının acısını çıkarmak üzere saldırır. Değirmen taşları onları ezmeye çalışır. Böylece huzurları kaçan odun insanlar sonunda ormanlara çekilir ve orada ağaçlara çarpan yüzlerinin basıklaşmasıyla maymunlara dönüşür.

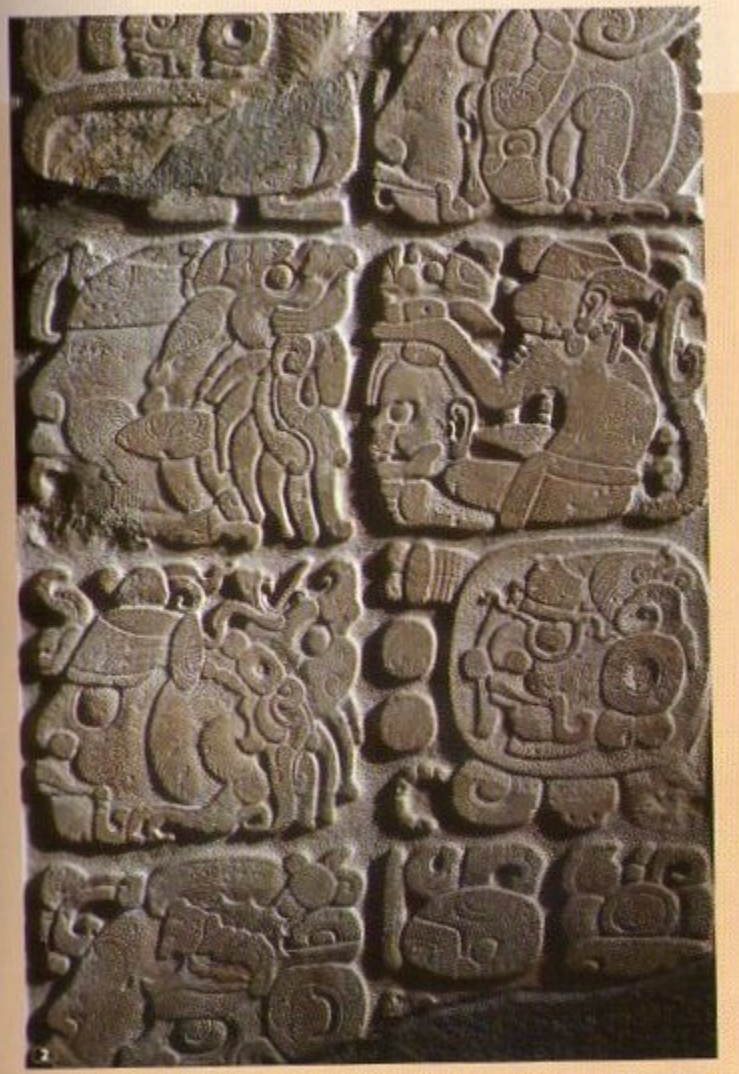
Popol Vuh *Yazması*

Popol Vuh ("Hasır Kitap") Maya mitolojisinin en önemli kayıtlarından biridir. Toplum için yazılmış bir tür tarih kitabı ve kutsal kitaptır. Dünyanın ortaya çıkış öyküsünü (1, yaratılış), tanrılarla ilgili bir dizi destansı hikayeyi ve Kiçe hükümdarlık ailesinin tarihini içerir.

Aslında bugün bilinen *Popul Vuh* Maya resim simgeleriyle (2) yazılmış özgün kitabın Avrupa harflerine çevrilmiş bir nüshasıdır. Nüshanın Kiçe dilinde kayda geçirilişi 1550 dolaylarına rastlar. Klasik Mayalar MS 250-900 arasında yaşamıştı ve Kiçeler onların soyundan gelen bir halktı. Aktarılan efsaneler kadim Maya efsaneleriyle tıpatıp aynı değildir; ama uzmanlar birbirini tutan kısımların *Popol Vuh*'u Maya dinsel inançları konusunda en doğru kaynak olarak görmeye yetecek düzeyde olduğu kanısındadır.

Arşivlerde Kayboluş Popol Vuh'un bilinen en eski nüshasını 18. yüzyılda bulan Dominiken rahip Francisco Ximénez, bunu İspanyolcaya çevirdi ve Guatemala dilleriyle ilgili kitabına bir ek olarak aldı. Guatemala kentindeki San Carlos Üniversitesi'nin kütüphanesinin bir köşesinde unutulan yazmasını Abbé Brasseur de Bourbourg ve Karl von Scherzer 1854'te günışığına çıkardıktan sonra, Fransızca ve İspanyolca versiyonlarını yayımladı.

- Itzamná'nın başta göksel hükümdar ve kuş tanrı olmak üzere birkaç görünümü vardı
- İnsanoğluna yazıyı ve takvimi öğrettiğine, ayrıca bir hekimlik tanrısı olduğuna inanılırdı
- Dünyanın dört köşesinde durarak gökyüzünü tuttukları söylenen dört Bacab onun oğulları sayılırdı
- Bazen dünyayı çepeçevre saran dört Itzamná görünümüne bürünürdü
- Simgeleri yılan ve midyeydi
- Kuş tanrı kimliğinde bir şahin ya da balıkçıl olarak tasvir edilirdi; kanatlarında gündüz ve gece simgelerini taşırdı

Mayalar - Itzamná

Maya yüce tanrısı Itzamná hakkında İspanyol sömürgeciliği dönemine ulaşan çok az bilgi vardır. Göğün üst katlarında yaşadığına inanılan bir yaratıcı tanrı olduğu, ayrıca rahiplerin ve hekimlerin tanrısı olarak görüldüğü bilinmektedir. İnanışa göre, Mayalara kakao ağaçlarını vermişti. Itzamná değişik yorumlara göre görünmez yüce tanrı Hunab Ku'yla, güneş tanrısı Kinich Ahau'yla ve kehanette bulunan tanrısal kuş Yaxcocahmut'la ilişkilendirilirdi.

Itzamná'nın bilinen bir başka yönü Maya tören takvimindeki önemli rolüydü. Dört yıllık tören döngüsünde, bir yıl tek başına ona adanmıştı. Ayrıca her Maya yılında belli aylarla yakından bağlantılıydı: Uo, Zip ve Mac. Uo ayında Kinich Ahau ("Birinci Rahip") Itzamná adıyla ona yakarılırdı; bu arada rahipler kutsal kitaplarına kutsanmış su serperlerdi. Zip ayındaki ayinler sırasında, Itzamná'ya hekimlik tanrısı kimliğiyle tapınılırdı. Mac ayında ise Itzamná yağmur tanrısı Chaac'la ilişkilendirilirdi; yaşlı erkekler ve kadınlar ona tapınma ayinleri yaparlardı.

Tanrısal Düzen Bir dizi kitapta ve duvar resminde Itzamná başta gelen iki biçimiyle, yani göksel hükümdar ve kuş tanrı olarak görülür. Göksel hükümdar kimliğinde bir başrahip (1) kıyafeti giymiş halde bir göksel tahtta oturarak, çiftçilik ve avcılık uğraşlarını yönlendirir. Kuş tanrı kimliğinde ise kanatlarında gündüz ve gece simgeleri bulunan bir balıkçıl ya da şahinimsi kuş görünümündedir; çoğu kez gagasında iki baş ve bir yılan taşır. Maya kralları iktidar yetkilerini Itzamná'nın kuş tanrı biçimine dayandırırdı. Yaxchilan, Dos Pilas ve Naranjo gibi Maya kentlerinin kralları kendi adlarına Itzamná'yı eklerdi. Tapınak sanat eserlerinde Itzamná'nın kuş tanrı simgelerini takıştırmış halde krallara saygı gösterisinde bulunan ya da onlara bir törensel saç bandı, yani Maya tarzı tacı sunan insan figürleri de yer alır.

Bacablar - Dört Erkek Kardeş Itzamná'nın topluca Bacablar olarak anılan dört oğlu vardır: Hobnil, Cantzicnal, Saccimi ve Hosanek. Itzamná bu tanrıları dünyanın dört köşesine yerleştirerek, gökyüzünü tutmakla görevlendirir. Bu görevi aksatmaları ya da bırakmaları halinde, gökyüzünün çökeceğine ve dünyanın yıkılacağına inanılırdı. Bacablar ellerinde bir sedef kabuğu ya da kaplumbağa tutan yaşlı adamlar olarak tasvir edilirdi ve yağmur tanrısı Chaac'la yakından bağlantılı sayılırdı. İnsanlar onlara yakararak hastalıklar için şifa, hasat ve hava durumuyla ilgili sorularına cevap isterdi. (2)

Ix Chel'le Evlilik Chac Chel olarak da bilinen Ix Chel (3) hekimliğin ve ebeliğin jaguar tanrıçasıydı. Adındaki Chel "gökkuşağı" anlamına geliyor olabilir. Çoğu kez yılan başlığı takmış, bazen elleri ve ayakları pençeli ihtiyar bir kadın olarak tasvir edilirdi. Simgesi yağmurun bulutlardan düşüşünü temsil eden ters çevrilmiş bir su testisiydi. Bazen ayın solma ve kararma evresiyle ilişkilendirilirdi. Günümüze Ix Chel'i konu alan tek bir efsane ulaşmıştır. Bu efsanede karşımız Itzamná'nın eşi olarak çıkar. İkisinin tam on üç oğlu olur. Bunlardan ikisi uluyan maymun tanrılarla bağlantılıdır; gökyüzünü, yeryüzünü ve insanları yarattıklarına inanılır. Uzmanlar Ix Chel'e tapınmanın törensel ter atma banyolarıyla ilgili olabileceği kanısındadır; Maya anneleri gebelik sırasında ve doğumdan sonra bu şekilde yıkanırdı.

Kakao

Şimdiki çikolatamızın kaynağı olan kakao tohumu Maya ve Aztek kültürleri için inanılmaz ölçüde önemliydi. Bu tohumlar Güney Amerika'ya özgü olduğu sanılan kakao ağacından elde edilirdi. Bu ağacı Orta Amerika'ya getirip yetiştiren Mayalar, kakaoyu yüce tanrıları Itzamná'nın bahşettiği uygarlığın temel armağanlarından biri sayardı. Daha sonra kakaonun yayılmasıyla bu ürünü benimseyen Aztekler öğütülmüş kakao, vanilya kabuğu, kırmızıbiber ve baharatlı otlardan kekremsi bir tatlı içecek yapardı. Bu kakao içeceği Aztek imparatoru II. Moctezuma'nın gözde içkilerinden biriydi; her gün ona ve sarayındaki soylulara iki bin maşrapa hazırlanırdı.

Mayalar - Hunahpu ve Xbalanque

Kahraman ikizler top oyunculariydi

Hunahpu ve Xbalanque ölüler diyarı Xibalba'nın 12 efendisi tarafından öldürülen top oyuncusu Hun Hunahpu'nun oğulları olan tanrısal ikiz kardeşlerdi. Bir dizi tuzağı aştıktan ve törensel top oyununu kazandıktan sonra, Xibalba efendilerini alt ederek babalarının öcünü aldıklarına ve ölüler diyarını ortadan kaldırdıklarına inanılırdı.

Hunahpu'nun "üfleyerek ok atan" anlamına gelen adı, çocukluğunu kuş avlayarak geçirmesine bir göndermedir. Tenindeki siyah lekelerden tanınır; bunlar Xibalba efendileriyle dövüşürken öldürülüşünü ve daha sonra kardeşi tarafından diriltilişini temsil eder. Xbalanque'nın adı ise "jaguar güneş" ya da "saklı güneş" anlamına gelir. Tenindeki jaguar postu beneklerinden tanınır. İki kardeşin bazen iki mısır sapıyla simgelenmesi, mısırın yetişmesiyle törensel bağlantılarına işaret eder.

- Maya mitolojisinde Hunahpu ve Xbalanque ölüler diyarı Xibalba'yı ortadan kaldıran ikiz kardeşlerdi
- Maya mısır tanrısıyla bağlantılı bu iki kahramanın tanrı olmamakla birlikte doğaüstü güçler taşıdığına inanılırdı
- Adı "üfleyerek ok atan" anlamına gelen Hunahpu bir kuş avcısıydı
- Tenindeki ölüm ve yeniden doğuşu simgeleyen siyah ceset lekelerinin bulunmasıyla tanınırdı
- Adı "jaguar güneş" anlamına gelen Xbalanque'nin tenin-de ise jaguar postu benekleri vardı

Maya Top Oyunları

Törensel top oyunları Maya ayinlerinin temel bir unsuruydu. Büyük Maya kentlerinin hepsinde oynanan bu oyunları seyretmeye soyluların yanısıra sıradan insanlar da gelirdi. Çoğunlukla savaş tutsağı olan oyuncular (solda, bir top oyuncusu) iki takıma ayrılırdı. Kaybeden takımın kurban edilmesi nedeniyle, oyun kıyasıya bir çekişmeye sahne olurdu. Oyunun hedefi kauçuk bir topu sürerek duvardaki bir taş halkadan geçirmekti. Oyuncular bu işi topa bacaklarıyla ya da kollarıyla dokunmadan yapmak zorundaydı-sadece göğüsleri, omuzları ya da kalçaları kullanmak mümkündü. Halkanın çok yukarıya yerleştirilmesi nedeniyle, topu oradan geçirmek son derece zordu. Topu halkadan daha fazla geçiren takım çoğu kez oyunu kazanırdı.

Ölüler Diyarında Yolculuklar: s. 39, 41, 159, 353

Xquic'in Gebeliği Hunahpu ve Xbalanque'nin annesi Xquic, ölü babaları Hun Hunahpu'nun (1) kafatasıyla konuşurken, kafatasının eline tükürmesiyle ikizlere gebe kalır. Ama Hun Hunahpu öldüğünden, ona bakacak hiç kimsesi yoktur. Kendisini evine alması için Hun Hunahpu'nun annesine yalvarır; eve alınmakla ailenin tam bir ferdi gibi karşılanmaz. İkizlerin doğmasından sonra, nineleri çok fazla ağlamalarından hoşlanmaz.

Xibalba'da Top Oynamak Xibalba'nın 12 efendisi, gürültülü top oynadıkları için Hunahpu ve Xbalanque'den nefret eder. İkizleri Xibalba'ya çağırırlar. Asıl niyetleri bir dizi tuzakla ve ustura keskinliğinde bıçaklar takılmış toplarla oynanan bir dizi danışıklı oyunla (2) onları öldürmektir. İkizler kurnazlıkları ve büyüleri sayesinde her tuzağı atlatır ve top oyunlarında Xibalba efendilerini kurallara uygun olarak yener. Ardından ustaca bir oyunla ölüler diyarının tamamen yıkılmasını sağlarlar. Kendilerini mucizeler yaratan kişiler gibi göstererek, Xibalba'nın en yüksek iki efendisini kurban olmaya razı ederler.

Büyük üvey erkek kardeşleri "Uluyan Maymun" ve "Zanaatkar" bütün ilgiyi çekmelerinden çekindikleri için onları öldürmeye çalışır. Bir karınca yuvasına ve bir dikenli çalının içine attıkları bebekler her iki olayda da sağ kurtulur. İkizler büyüyünce, ağabeylerinin zorlamasıyla yiyecek için kuş avlar ve evdeki zahmetli işleri yapar; bu uğraşlar sırasında hep oynayarak şarkı söylerler. Bu cezalar ikizlerin birer kahraman olmasını önlemez.

Xibalba - Maya Ölüler Diyarı

Maya inanışına göre Xibalba ölülerin kaldığı ve 12 iblisin hüküm sürdüğü bir yeraltı dünyasıydı. Bu ölüler diyarına ölümlü dünyadan ancak çok büyük güçlüklerle varılabilirdi. Yolcuların uygun bir mağara girişini bulduktan sonra aktep, kan ve irinle dolu nehirleri, ardından ölümcül tuzaklara doğru yanıltıcı istikametler gösteren efsunlu kavşakları sağ salim geçmesi gerekirdi. Bu diyara ulaşabilen ölümlüler Xibalba efendileri denen iblislerin kaldığı saraya götürülürdü. Efendiler konuk yolcuları geceleri bir sıra halinde dizilmiş altı büyülü evde kalmaya zorlardı: Karanlık ev, soğuk ev, jaguar evi, yarasa evi, bıçak evi ve ateş evi. Adlarını barındırdıkları tuzaklardan alan bu evler, içeri girmeye cüret eden herkesi yaşamaz biçimde ölümle karşı karşıya getirirdi. Mayalar atalarının ve yakın dönemde ölmüş kişilerin cennette kalma izninin verilmesinden önce bir süre Xibalba'da acılar çekmek zorunda olduğuna inanırdı. Sadece intihar edenler, törenlerde kurban edilenler ve doğum sırasında can veren anneler bu kuraldan bağışık sayılarak dosdoğru tanrıların yanına gidebilirdi.

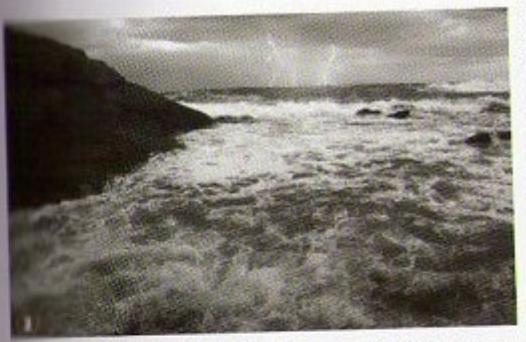
- Viracocha'nın ulu tanrı olduğuna ve evreni yarattığına inanılırdı
- Güneş, şimşek, fırtına ve ateş tanrısı olarak kabul edilir, ayrıca güneş tanrısı İnti'nin babası sayılırdı
- Peru'daki İnka öncesi dönemin halkları ona tapardı
- Dünyayı dolaşarak insanlara uygarlığı öğreten sakallı bir ihtiyar adam olarak tasvir edilirdi

İnkalar - Viracocha

İnka panteonunda Viracocha en yüce ve en güçlü tanrıydı. Güneş, fırtına, ateş ve şimşek tanrısı olarak, İnka evreninin yaratıcısı sayılırdı. İnanışa göre, Viracocha'nın eşi Mama Qocha'dan ("deniz ana") olan iki çocuğu, güneş tanrısı İnti ve ay tanrıçası Mama Quilla'ydı. Bu ikilinin ilk İnka hükümdarı Manco Cápac ile kız kardeşi ve karısı Mama Ocllo'nun anne babası olduğu söylenirdi. İnka İmparatorluğu başkenti Cuzco'yu kuran Manco Cápac'ın insanlara tarımı öğrettiğine ve bir kanun derlemesi hazırladığına inanılırdı. İnti'nin bedene bürünmüş halleri olarak görülen sonraki İnka imparatorları Viracocha'yı manevi babaları sayardı. İnti'ye tapınmanın resmi İnka devlet kültüne dönüşmesine karşın, Viracocha'ya da saygı gösterilirdi; ama özel olarak ona adanmış çok az tapınak vardı (1).

Viracocha çoğu kez beyaz ırka özgü hatlara sahip, yeşil gözlü, soluk yüzlü ve sakallı bir adam olarak tasvir edilirdi. Bu özelliklerinim yanısıra yaratılışla ve güneşle ilişkilendirilmesinden dolayı, uzmanlar Aztek tanrısı Quetzalcóatl'la bir bağlantısının olabileceğini ileri sürmüştür.

İlk Dünyanın Yıkılışı Viracocha ilk başta güneşin, ayın ve yıldızların bulunmadığı ışıksız bir dünya yaratır. İnsanları bu karanlık dünyada yaşamaya mecbur bırakır ve ahlaki öğretilerini uymalarını buyurur. Ancak, insanlar mağrur ve kindar hale gelir. Bu serkeşliğe kızan Viracocha'nın 60 gün ve 60 gece sel gibi yağdırdığı yağmur dünyayı sular altında bırakır (2) ve insanları yok eder.

Yeni Dünyanın Yaratılışı Viracocha ilk dünyayı bir tufanla yıkarken, üç insanı dünyayı yeniden kurmasına yardımcı olmaları için sağ bırakır. Yaptığı ilk şeylerden biri, karanlık dünya için ışık yaratmak olur. Hizmetçilerini dünyanın merkezi olduğuna inanılan Titicaca Gölü'ndeki bir adaya götürür. O adadan güneş, ay ve yıldızlara sudan çıkıp göğe yükselme buyruğunu verir (3). Viracocha'nın ayı daha parlak yapmasını güneşi kıskançlığa sürükler. İkisi göğe doğru yükselirken, güneşin fırlattığı küllerle ayın ışığı şimdiki loş hâline döner. Daha sonra Viracocha başka görevler için üç hizmetçisine talimatlar verirken, hizmetçilerden Taguapaca diklenmeye başlar. Bunun üzerine Viracocha'nın buyruğuyla diğer iki hizmetçi onu göle yuvarlar. Çığlıklar atarak lanetler ve hakaretler yağdıran Taguapaca sulara gömülerek gözden kaybolur.

Gezgin Dilenci Yeni dünyayı yaratma işini tamamlayan Viracocha (4) bütün diyarları yaya dolaşarak, yeni insanların yaşamının nasıl gittiğini görmeye ve onları uygarlaştırmaya karar verir. Bazı anlatımlara göre, kimse tarafından tanınmamak için sade bir beyaz cüppe ya da bir dilenci çulu giyer. Dünyayı gezerken her zaman sıcak bir karşılama görmez. Bir kasabada insanlar görünüşünden rahatsız olur ve onu öldürmeye çalışır. Viracocha bir tepeden ateş yağmuru indirerek onları korkutur. Ateş öylesine sıcaktır ki, değdiği kayaları ağartır. Daha sonra Viracocha Büyük Okyanus üzerinde yürüyerek gözden kaybolur. İnanışa göre, yarattığı dünyayı gözetme işini diğer tanrılara bırakır ve ancak sıkıntılı zamanlarda geri gelir.

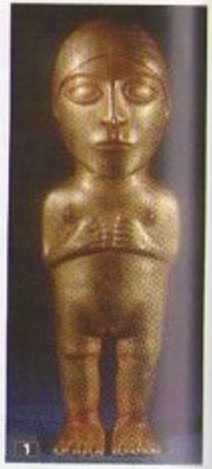
Quetzalcóatl: s. 390 I Büyük Tufanlar: s. 28, 32, 335, 401, 445

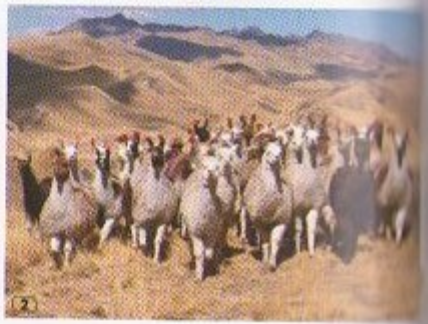
- İnka toplumu katmanlıydı; soylular sıradan insanlarla evlenmez ve onlar arasına karışmazdı
- Çoğu kez sosyal kaynaşmaya karşı uyarı işlevini gören İnka aşk efsaneleri sosyal sınıflar arasındaki ayrılığı yansıtır
- Bir çoban ile bir İnka hükümdarının kızı arasındaki gönül ilişkisi, sevgililerin bir dağda taşa dönmesiyle son bulur
- Tanrıça Cavillaca bebeğinin babasının düşük konumlu tanrı Coniraya olduğunu öğrenince kendisini denize atar
- Mama Coca kıskanç sevgililerince öldürülür ve koka tanrıçasına dönüşür

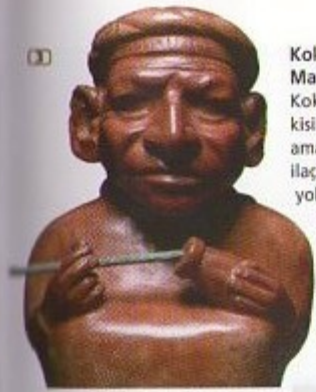
İnkalar - Aşk ve Trajedi Efsaneleri

İnka mitolojisi İnka sınıfı yapısı ışığında, erkekler ile kadınlar arasındaki ilişkileri düzenleyen sosyal kuralları anlamayı sağlayacak ilginç kesitler sunar. İnka toplumu belirgin biçimde katmanlıydı. En geniş ve en alttaki katmanı oluşturan sıradan insanlar çiftçilik, çobanlık, inşaat ve İnka uygarlığını sürdürmek için gerekli genel işlerden sorumluydu. Tanrısal nitelik atfedilen İnka kraliyet ailesi etrafında kenetlenmiş çok daha küçük bir soylular sınıfı ise imparatorluğun siyasal yaşamını denetlerdi. Ölümlüler dünyasının yukarısında tanrıların hükmü geçerdi. Tahmin edilebileceği gibi, toplumun farklı sınıflarına mensup erkekler ve kadınlar (1) genellikle evlenmez ya da biraraya gelmezdi. Tanrılar söz konusu olduğunda bile hep feci sonla biten trajik gönül ilişkilerine dair hikayeler bunu yansıtır.

Acoya-napa ve Chuqui-llantu İnka imparatoruna ait bir beyaz lama sürüsünü (2) güden çoban Acoya-napa, bir gün imparatorun kızı (takma adıyla "güneşin kızı") Chuqui-llantu'yla karşılaşır. İki genç ilk görüşte birbirlerine âşık olur ama sınıf farklılıkları yüzünden bu sevdayı gizlemek zorunda kalır. İmparator bunu öğrenecek olursa, onları mutlaka öldürecektir. Çobanın annesi bir büyüyle oğlunu bir pelerine çevirir ve prenses pelerini gizlice saraya sokar. İki sevgili ne zaman yalnız kalsa, genç adam asıl kimliğine bürünür. Bir muhafızın aşk macerasını ortaya çıkarması üzerine, sevgililer bir dağa kaçar ama orada taş sütunlara dönüşür.

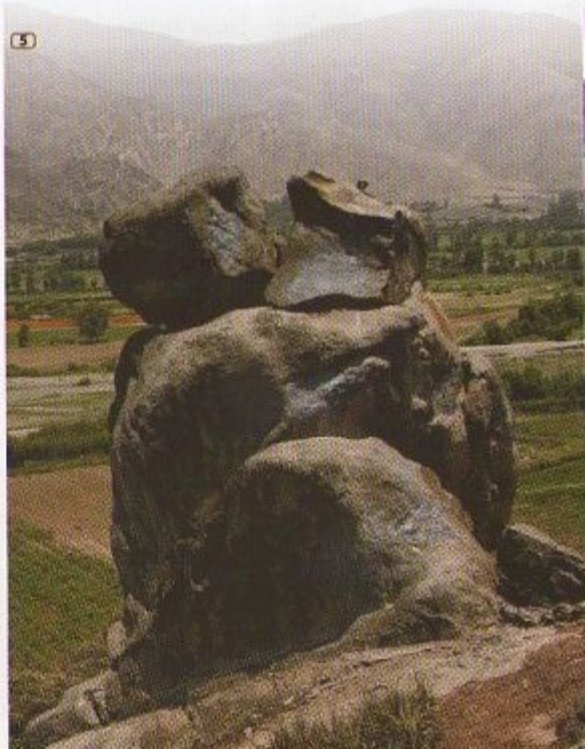

Koka Yaprağı Tanrıçası Mama Coca'nın Kaçamakları Kokainin kaynağı olan koka bitkisi (4) İnka toplumunda birçok amaçla kullanılırdı. İşlenerek ilaç haline getirilir, uzun dağ yolculuklarından önce zindelik için çiğnenir (3, yaprak çiğneyen adam figürü) ve dekoratif sanat eserlerine dönüştürülürdü. Efsaneye göre, koka yaprağı tanrıçası Mama Coca, daha önce birçok sevgiliyle yatıp kalkan bir ölümlü kadındır. Birbirlerinden haberdar olunca kıskançlığa kapılıp tartışan sevgililer daha sonra öfkelerini ona yöneltir. Paramparça ettikleri kadının kanından ilk koka bitkisi yetişir.

Coniraya ve Cavillaca Cavillaca bakire bir aşk tanrıçasıdır (5, onun oyduğu söylenen "sevgililer" kayası). Çok güzel ve saf ruhlu olduğu için, birçok tanrı ona tutulur. Ama ilgisini çekme ya da gönlünü kazanma yönündeki girişimleri hep boşa çıkar. Sonunda, oyunbaz ay tanrısı ve müthiş bir büyücü olan Coniraya da ona ilgi duyar. Bir miktar menisini alıp lezzetli görünen bir meyve haline getirir ve Cavillaca'nın bulabileceği bir yere koyar. Tanrıça meyveyi yiyince bir erkek çocuğa gebe kalır. Babasını bilmemenin utancından kurtulmak için, bebeği tanrılar topluluğunun önüne bırakır. Bebeğin Coniraya'ya doğru emeklemesi, ondan olduğunu açığa çıkarır. Coniraya'nın düşük konumlu bir tanrı olması nedeniyle çok üzülen Cavillaca, denize kaçarak bebeğiyle birlikte sulara atlar. İkisi de kayalara dönüşür.

- Güneşe tapınma İnka İmparatorluğu'nda önemli bir yer tutardı
- İnti'ye güneş tanrısı olarak tapılırdı
- İnka imparatorlarının esasen Inti'yle bağlantılı sayılmasından dolayı güneş tapınma imparatora tapınmayı da kapsardı
- Güneşten gelen ışığın ölçüldüğü gözlemevleri yaygındı
- En önemli güneş tapınağı başkent Cuzco'daydı
- Inti'nin simgesi ortasında bir yüz bulunan ve güneşi temsil eden bir altın daireydi

İnkalar - Güneş Kültü

Güneşe tapınma İnka kültürünün ve dininin temeliydi. İnkalar güneş tanrısı İnti'nin şahsında güneşe tapardı. İnka yöneticileri kendilerine "güneşin çocukları" sanını yakıştırırken, imparator da tanrı İnti'nin ve güneşin bedene bürünmüş hali olarak görülürdü. İnka İmparatorluğu'nda güneşe adanmış birçok tapınak vardı; Cuzco'daki güneş tapınağı en önemli mabetti.

İnka İmparatorluğu'nun kurulmasında ve ayakta kalmasında da güneşe tapınmanın önemli bir rol oynadığına inanılırdı. Yönetici elit tabakanın geniş tebaa ve topraklar üzerindeki egemenliğini göstermek açısından, ruhban sınıfı imparatorluk genelinde yıllık güneşe tapınma ayinleri belirlemişti. Bu ayinlerde kurbanlar sunulur, tanrı İnti'ye ve onu temsil eden insan olarak İnka imparatoruna tapınılırdı.

Yine aynı amaçla İnti rahipleri ve İnka yöneticileri kış ve yaz gündönümlerinde güneşin doğuşu ve batışı sırasındaki ışığı ölçmeye yönelik devasa güneş gözlemevleri yaptırmıştı. Dünyanın bilinen en eski gözlemevi Peru'daki Chankillo anıtındadır ve en az 2300 yıllık geçmişi olduğu sanılmaktadır.

Cuzco'daki İnti Raymi Şenliği

İnka başkenti Cuzco'da dört tane yıllık şenlik düzenlenirdi. Bunlardan biri de İnti'ye tapınmaya ve İnka halkının kökenini anmaya vesile olan İnti Raymi'ydi. Dokuz gün ve dokuz gece süren şenlik boyunca geçit alayları düzenlenir, dans edilir, hayvanlar kurban edilir ve törensel içkiler içilirdi. İnti Raymi zaman olarak kış gündönümüyle çakışırdı ve yeni bir İnka takvim yılının başlangıcı sayılırdı. Günümüzdeki İnti Raymi eğlenceleri (sağda) Cuzco yakınındaki Sacsayhuamán'da 1944'ten beri yapılmaktadır.

Güneş Tanrısı İnti Efsaneye göre, İnti (2, Machu Picchu'daki güneş tanrısı tahtı) Tawantinsuyu'nun, yani İnka İmparatorluğu'nun koruyucu tanrısıdır. İnka yüce tanrısı Viracocha'nın oğlu olarak, yer tanrıçası Mama Pacha'yla evlenir. Ondan Manco Cápac adlı bir oğlu ve Mama Ocllo adlı bir kızı olur. İyi yaşamanın ve bir imparatorluk kurmanın yolunu öğretmek üzere çocuklarını İnkaların atalarına gönderir. Ayrıca çocuklarına yanlarında taşıdıkları bir altın asanın toprağa düştüğü yerde İnka başkenti Cuzco'yu kurma buyruğunu verir. Sanat eserlerinde İnti'nin simgesi güneşi temsil eden bir altın dairenin içine çizilmiş bir erkek yüzüdür.

"Büyük Güneş" İnka İnti'nin bedene bürünmüş hali sayılan İnka imparatoru bir siyasal yöneticinin ötesindeydi ve aslında güneşe tapınma kültünün bir parçasıydı (1). Ondan, Sapa İnka ("tek İnka") ya da doğdoğru Sapa ("tek") diye söz edilirdi. Sapa İnka'nın dinsel karşılığı ise Willaq Umu'ydu. Adı "hikaye anlatıcısı rahip" anlamına gelen Willaq Umu'ya İnti'nin yaşayan bir oğlu statüsü yakıştırılırdı. Uygulamada bu makamı Sapa İnka'nın küçük erkek kardeşi üstlenirdi.

Güneş Kültü'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Acoya-napa ve Güneşin Kızı **Chiquillantu**, bkz. İnka Aşk ve Trajedi Efsaneleri, s. 412

Huacalar, Kutsal *Huaca* Yollarında Güneş Ayinlerinin Düzenlenişi, bkz. s. 416-417

Viracocha, Güneş Tanrısı İnti'nin Babası, bkz. s. 410-411

■ *Huaca* İnka dilinde kutsal nesnelere ve ölümden sonraki varoluşa verilen addı; kutsal ayinlere bir gönderme olarak da kullanılırdı

■ Ayrıca canlı varlıklar, coğrafi yerler ve piramitlerden küçük taş mabetlere kadar tüm anıtlar için geçerli olmak üzere her türlü şeyin ruhu anlamına gelirdi

■ Tüm dünya canlı ve kutsal olarak görüldüğünden, her türlü önemli ya da güzel şey bir huaca sayılırdı

■ Bir tören yolu da huaca olabilirdi ve o zaman ceque diye anılırdı; Cuzco'da böyle bir yol güneş ayinleri için kullanılırdı

İnkalar - Huacalar

İnka dininde tanrıların yanısıra huacalar da önemli bir rol oynardı. Özel bir doğaüstü güç taşıdığına inanılan insanlar, hayvanlar, bitkiler ya da nesneler birer huaca sayılırdı. İnkalar çoğu kez bu sıfatı olağandışı biçimli ya da aykırı görünüşlü şeylere yakıştırırdı. İlginç kaya oluşumları, çift mısır koçanları ve albino insanlar ya da hayvanlar gibi şeylere yakıştırırdı. Huacalar belli bir yerde yaşanan önemli bir siyasal ya da dinsel olayla da ilişkilendirilebilirdi.

Ancak huaca teriminin belki de en yaygın kullanım alanın İnka mumyalarıyla bağlantılıydı. İnka soyluları genelde ölen atalarını mumyalara ve bu mumyaları özel evlere koyardı. Ölen atanın gücünün sinmesi nedeniyle, mumyaların yanısıra böyle evler de *huacas* sayılırdı.

Coğrafi yerlerle bağlantılı huacalar tipik olarak dağlarda bulunurdu: Zorlu dağ geçitleri, dağ doruklarındaki açık alanlar, yerel inanışa göre bir dağda tanrıların dokunmuş olduğu belli yerler vs.

Huacalar ve Saklı Altınlar İnka toplumundaki altın zenginliğini gören İspanyol fatihleri altına dönük doymaz bir hırsa kapıldı. İçinde altın eşya (1) bulunabileceğini sandıkları İnka huaca nesnelerini ve kutsal yerlerini paldır küldür yağmaladılar. En yıkıcı olaylardan biri Peru'nun Trujillo kenti yakınındaki Huaca del Sol adlı kerpiç tapınağın başına geldi. İspanyollar tapınak duvarlarını indirmek için bir nehrin doğal yatağını değiştirdi ama hiç altın bulunamadı.

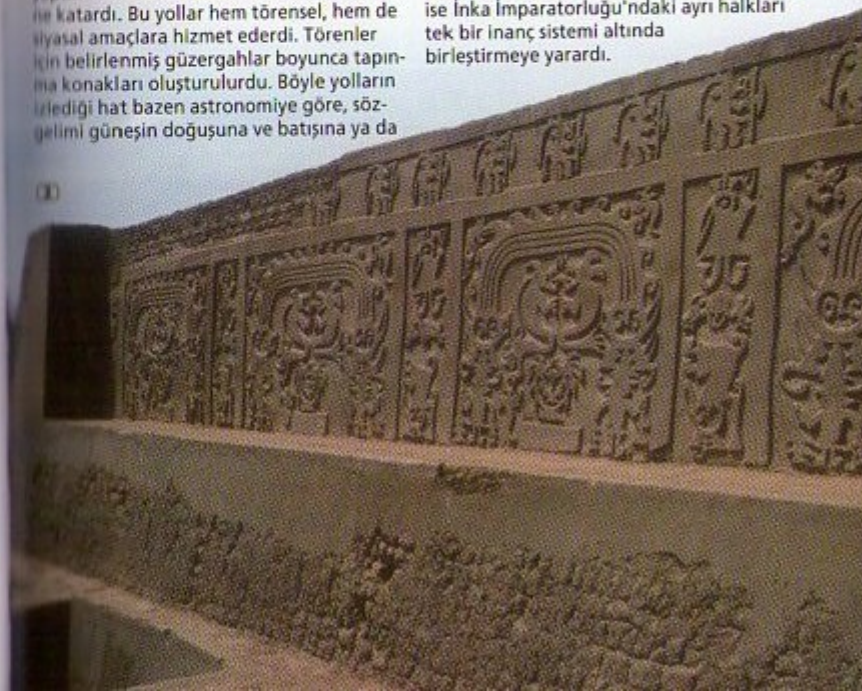
Kuzey Amerika - Kutsal Yerler: s. 426 | Mumyalama: s. 75, 94

İnka Toplumunda Mumyalama

Bulunan İnka mumyaları (sağda) iki farklı türdedir. Başkenti Cuzco'da İnka soyluları ölen atalarını mumyalar ve özel ölü evlerinde tutardı. İspanyol fatihlerin bu evleri yıkması nedeniyle, mumyalama işleminin tam olarak nasıl olduğu bilinmemektedir. Başka bir mumya türü dağ doruklarında kurban edilen çocuklara aittir. Bu çocuklar yüksek kesimlerin aşırı soğuk ve seyreltik hava koşullarına maruz bırakılır ve böylece bedenleri neredeyse hiç bozulmadan donardı. Soyluların tanrısal kökeninden ve çocukların kutsal amaçlarla kurban edilmesinden dolayı, mumyalar birer huaca sayılırdı.

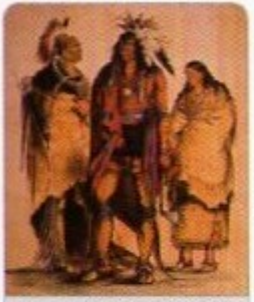
Huacalar ve Tören Yolları İnkalar bazen belirli yollar üzerinde daha büyük huacalar yaptırır ve mevcut huacaları (2) onların içine katardı. Bu yollar hem törensel, hem de siyasal amaçlara hizmet ederdi. Törenler için belirlenmiş güzergahlar boyunca tapınma konakları oluşturulurdu. Böyle yolların izlediği hat bazen astronomiye göre, sözgelimi güneşin doğuşuna ve batışına ya da bitki dikimiyle ve ürün hasadıyla bağlantılı çeşitli yıldızlara göre belirlenirdi. Huaca yolları bir siyasal araç olarak ise İnka İmparatorluğu'ndaki ayrı halkları tek bir inanç sistemi altında birleştirmeye yarardı.

İnkalar - Machu Picchu

And Dağları'nda deniz seviyesinin 2365 metre yukarısına kurulmuş olan gizemli İnka kenti Machu Picchu çoğu kez "İnkaların kayıp kenti" olarak anılır. İspanyol fatihlerince hiç bozulmamış olmasını dağların yüksek bir kesiminde yer almasına borçludur. Bu yerleşmenin kutsal alanı en ilginç Machu Picchu buluntularından biri olan Intihuatana'yı ("güneşi bağlama direği") barındırır. Kış gündönümünde rahipler burada güneşin tamamen gözden kaybolmasını önlediğine inanılan bir ayin düzenlerdi. Intihuatana'nın yakınında yer alan ana tapınak güneş tanrısı İnti'ye adanmıştı. Yaz ve kış gündönümlerinde güneş ışınları tapınağın ikizkenar yamuk biçimli her iki penceresinden geçerek sunağı aydınlatırdı. Tapınağın içindeki meşhur Üç Pencereli Oda, inanışa göre İ

- Kuzey Amerika kabilelerinin çoğu daha düşük konumlu ilahları yaratmış olan bir yaratıcı tanrıya inanırdı.
- Hopi inanışına göre ataları daha önceki üç dünyanın art arda yıkılmasından sonra dördüncü dünyaya çıkmıştı.
- Seminoleler yaratıcı ruhun hayvanları yarattıktan sonra devasa bir kabuğun içine kapattığı görüşündeydi.
- İrokualar dünyanın bir kaplumbağanın sırtına yığılan çamurdan yapıldığına inanırdı.

Kuzey Amerika - Yaratılış Efsaneleri

Kuzey Amerika Yerli kabilelerinin yaratılış hikayeleri kabileye, coğrafi bölgeye ve hikayeyi anlatan kişiye bağlı olarak büyük ayrılıklar ve değişkenlikler taşır. Bununla birlikte birçok hikayede bazı genel temalar ortaktır.

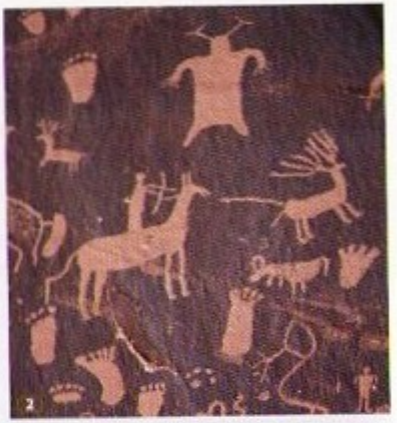
Yerli inançlarında dünyanın başlangıcından önce evrenin karanlık, boş ya da sonsuz sulardan oluşmuş bir yer gibi görülmesi olağandışı bir durum değildir. Daha sonra bir yaratıcı tanrı, karanlığı ya da suları işleyerek güneşi, dünyayı ve hayvanları yaratır; bazı versiyonlarda ise bu işleri yapmak üzere başka bir ilahın yaratıldığı belirtilir. Çoğu gelenekte dünyanın yaratılış süreci aynı sırayı izler: Gökyüzü, yeryüzü ve ölüler diyarı.

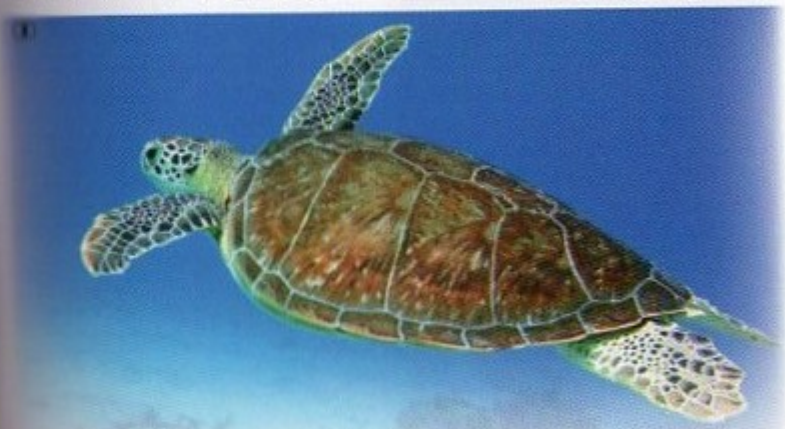
Yaratıcı tanrı bazen insansı özellikler ya da bir hayvan özü taşıyan görünmez bir ruh olarak tasvir edilir. Bu eril ya da dişi varlık çoğu kez kabile inançlarındaki daha düşük konumlu ruhların ebeveyni ya da yaratıcısı sayılır; insanları doğrudan yarattığına ya da daha düşük konumlu ruhlara kendi adına bu işi yapmayı buyurduğuna inanılır.

Dördüncü Dünyaya Çıkış - Hopiler Güneybatı bölgesindeki Hopilerin birçok yaratılış hikayesi vardı. Bir versiyona göre, güneş ruhu Tawa dünyayı "*tokpella*"dan ("sonsuz uzay boşluğu") yaratır. Başka bir hikayede, dünyanın Doğunun Sağlam Kadını ve Batının Sağlam Kadını adlı iki ruh tarafından yaratıldığı ve bu arada Tawa'nın çalışmalarını izlediği belirtilir. Üçüncü bir hikayeye göre, Tawa bir gökyüzü ve yağmur ruhu yaratır; Sotuqnangu (3, gök gürlemesi ruhunu temsil eden *Hopi* kaçına bebeği) adlı bu ruhun yarattığı Örümcek Nine de dünyayı yaratır. Hopiler ayrıca bir dizi dünyanın dördüncüsünde yaşadıklarına inanırdı. Bu inanışa göre, önceki dünyaların hepsi Hopilerin kötü alışkanlıklara sapması yüzünden yıkılır. Her seferinde bir ruh sadece erdemli Hopileri esirgeyerek sonraki yeni dünyaya taşır.

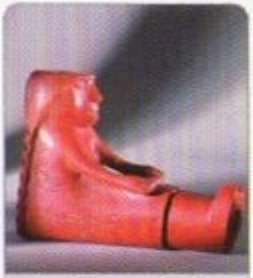

Dağdaki Büyük Kabuk - Seminoleler Florida ve Güneydoğu bölgesindeki Seminoleler dünyanın yaratıcı olan Dede Ruhu'nun önce hayvanları yarattığına inanırdı. Efsaneye göre, bu ruh dünyayı yaratma işini bitirince hayvanları devasa bir kabuğun içine kapatır ve kabuğu bir dağa koyarak, hayvanlara bunun çatlamasına kadar beklemelerini bildirir. Ama uzun bir süre geçmesine rağmen, kabuk bir türlü açılmaz. Dağdaki bu bekleyiş sürerken, kabuğun yanı başında biten bir ağaç zamanla büyür ve köklerinden biri kabuğu çatlatır. Kabuktan önce çıkan panteri kuş, ayı, geyik, yılan, kurbağa ve susamuru izler. Ardından hayvanlar (2) yeni dünyadaki yurtlarına gider.

Gök Dünyasının Düş Gören Kadını - İrokualar Kuzeydoğu bölgesindeki İrokualarin inancına göre, evrenin başlangıcında kara parçalarından yoksun, sonsuz ve boş bir deniz vardır. Denizin çok yukarısında bir gök dünyası kabilesi yaşar. Kabileye mensup bir kadın düşleriyle ünlüdür. Bir gece aslında güneşin bulunmadığı gök dünyasına ışık veren büyülü bir ağaçla ilgili bir kabus görür. Onun isteği üzerine kabilenin etrafını kazdığı ağaç, gökte oluşan delikten aşağıya düşer. Ağacın elden gidişine kızan kabilenin delikten aşağıya ittiği kadını havada bir şahin yakalar. Ama ayak basacağı bir yer olmadığı için, kuşlar ve su hayvanları bir kaplumbağanın (3) sırtına deniz çamuru yığar ve bu yığın zamanla büyüyerek dünya dönüşür.

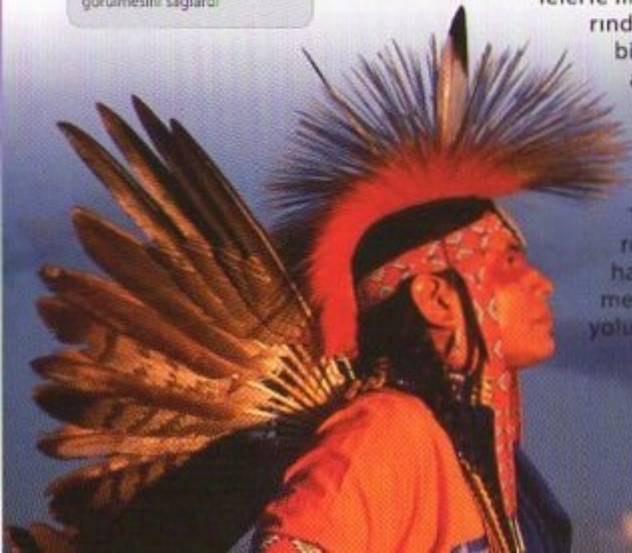
- Bazı kabileler manitu denen büyük bir ruha, kişiler üstü bir manevi güce inanırdı
- Manitu terimi Anişinabe dilinde ilahın karşılığı olan kelimeden gelir
- Terleme çadırı anılma ve şifa bulma ayini için kullanılırdı
- Şamanlar ruhlara danışmayı sağlayacak hayaller görülmesini sağlardı

Kuzey Amerika - Manitu

Birçok Kuzey Amerika Yerli kabilesinin sayısız doğa ruhunun yanısıra inandığı sanılan manitu (1), şimdi ABD ve Kanada'ya ait Büyük Göller bölgesinde oturan Ocibve ve Algonkin kabilelerinin dilinde "ilah" anlamına gelir. Terim insanlarda, hayvanlarda ve doğal olgularda ya da yüzey şekillerinde bulunabilen olağandışı ve kişiler üstü bir manevi gücü belirtir. Nebraska'daki Pavniler ise güneş, ay ve yıldızlar gibi doğal olgularla ilişkilendirilen Tirawa adlı büyük bir ruha tapardı.

Canlılar ile ölü ruhlar arasında bağlantı sağlamak şamanların ya da büyücü hekimlerin görreviydi. Şamanlar geleceğe dair öngörülerde bulunmak ya da hasta bir kişiyi iyileştirmek için çeşitli yöntemlere başvururdu.

Hıristiyan misyonerler 1850'den sonra kabilelerle ilk kez karşılaştıklarında ve onların yüce bir ilah kavramını anlamaya çalıştıklarında, ortaya attıkları *gitçi manitu* ("en büyük ruh") terimini Hıristiyan Tanrı'yla ilişkilendirerek Yerlilerin daha kolay din değiştirmelerini sağlama yoluna gittiler.

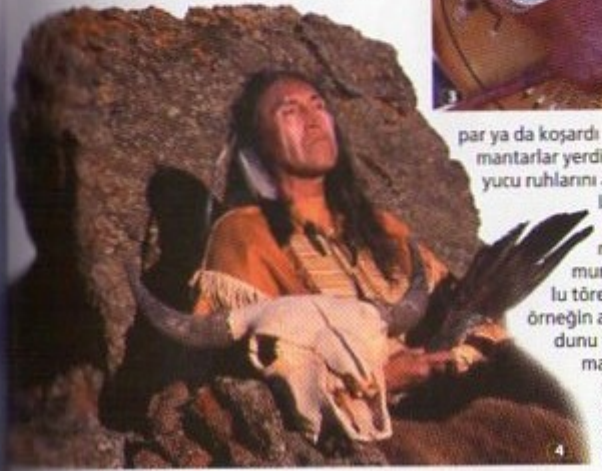

Terleme Çadırı Bir terleme çadırında (2) yıkanma göreneği Kuzey Amerika kabileleri arasında yaygın olmakla birlikte, her kabilenin inançlarına göre ince farklılıklar taşıyan biçimlere bürünürdü. Genellikle terleme çadırı postlarla ya da kil sıvayla sıkıca kapatılan kubbeli bir barınaktı. Bir ateşte ısıtılmış taşlar içeriye getirilir ve üstlerine su dökülerek çadırın buharla dolması sağlanırdı. Tören boyunca yakacak için özel odunların toplanmasından ateşin özel kişilerce yakılmasına kadar varan sıkı âdetlere ve kurallara uyulurdu. Terleme çadırı törenleri ruhsal arınmaya ve bedensel şifa bulmaya, ayrıca atalara dilekler ve şükranlar sunmaya dönük yönler içerirdi. Bir şamanın yönettiği törene ataların ve kabilenin ruhlarına yakarışlarla başlanırdı.

Hayal Arayışı Töreni Terleme çadırı gibi, hayal arayışı da kabileye göre büyük değişkenlik gösterirdi. Genellikle hayal arayışı töreni iki amaçtan birine hizmet ederdi: Erginliğe varmış bir gencin erkekliğe geçişi ya da bir şaman çırağının kabileye özgü kutsal ayinleri öğrenişi. Hayal arayışına girmenin çeşitli yolları vardı: Aday (4) bitkin düşme noktasına varacak kadar günlerce oruç tutar, yürüyüş yapar ya da koşardı veya zehirli otlar ya da mantarlar yerdi. Nihai amaç adayı koruyucu ruhlarını algılayabileceği ve onlarla konuşabileceği değişik bir bilinç haline zorlamaktı. Hayal görme durumuna varmanın başka bir yolu törensel acı çektirilmesi, örneğin adayın kendi eliyle vücudunu kesebilmesiydi. Ayrıca şamanlar da esrikliğe geçişi sağlamak üzere çoğu kez davul ritimlerine (3) ya da monoton şarkılara başvururdu.

(1) Afrika'da Şamanizm: s. 436

- Totem ya da arma direkleri bir ailenin ünlü mensuplarını anmak ve kötü hayvanları kovmak amacıyla yapılırdı
- Yerli kabilelerinin çoğu hayvan ruhlarına inanırdı
- Ayı, bir kabile reisi ya da av partisi önderi olarak görülürdü
- Çakal ve kuzgun oyunbaz ruhlar sayılırdı
- İrokua hekim toplulukları çoğu kez susamuru ya da kartal gibi gizemli hayvanların adlarıyla anılırdı

Kuzey Amerika - Totem Direkleri ve Hayvan Ruhları

Totem direkleri (1) oyma işlemiyle hayvanların ve kabile ruhlarının stilize yüzleri ve bedenleri şekline getirilip boyanmış müstakil büyük ağaç gövdeleriydi. Çoğunlukla ABD ve Kanada'nın Pasifik Kuzeybatı bölgesindeki ormanlarda Haida, Tsimşian ve Tlingit kabilelerince yapılırlardı. Yeni bir direğin dikilişine her zaman bir kutlama eşlik ederdi.

Genelde bir totem direği ya da daha doğru ifadeyle bir arma kolonu, dikilişine vesile olan aileye -ya da ünlü bir mensubuna- saygının ifadesiydi. Bir aileye ya da kabileye ait toprakların sınırlarını belirleme, ayrıca kötü ruhları kovma işlevini görürdü. Direklerde çoğu kez aşağıdan yukarıya doğru bir anlatımla -sözgelimi bir olağandışı olaya ya da büyük bir reisin hayatına dair- hikayeler yer alırdı. Oyulan figürler bir ailenin hayvan armasını temsil ederdi. Kuzey Amerika Yerlileri hayvan ruhlarına inanmakla birlikte, daha önce uzmanlarca ortaya atılan varsayımların aksine, totem hayvanlara inanmazdı.

Efsanelerde Hayvanlar: s. 104, 230, 322

Önder Ayı Birçok kabilenin geleneksel hikayelerinde, ayı (2) bir kabile reisi, bir savaş kafilesi önderi ya da bir bizon avı önderi gibi sunulurdu. Ayının fiziksel gücü ve dövüşme becerisi onu doğal bir önder haline getirirdi; savaşta ve avda bazen pervasızlığa varan cesaretiyle tanınırdı. Zayıf noktası gururuydu; bazen düşünme ve davranma yavaşlığı da dile dolanırdı. Totemlerde ayı figürü çoğu kez sadece kabile reisi ya da seçkin, önemli aileler için kullanılırdı. İrokuaların oluşturduğu hekim topluluklarına ayı (ayrıca susamuru, kartal ve bizon) adı verilirdi. Bu gizli toplulukların üyeleri şifa ve büyü bilgilerini paylaşırdı.

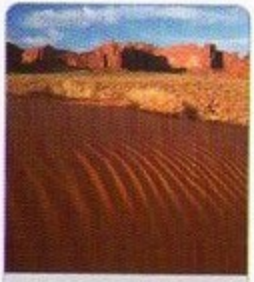
ayıyla şan ve pay çatışmasına girdiğinde çoğu kez hileye başvurduğuna inanılırdı.

Oyunbaz Çakal ve Kuzgun Ayının karakter sağlamlığının aksine, çakal (4) ve kuzgun (3, şaman çıngırağı) oyunbaz sayılırdı. Ayının temsil ettiği toplumsal kurallara pek aldırmayan son derece zeki, bazen korkak ve bazen muzip ruhlar olarak görülürdü. Özellikle çakalın bizon avlarında kar ama kadın onu sakinleştirir ve yurduna dönüp bir şölen hazırlamasını bildirir. Daha sonra adının Beyaz Bizon Buzağısı Kadın olduğunu açıklar. Şölene gittiğinde, kabileye kutsal ayinleri öğretir ve *çunupa* denen kutsal tütün çubuğunu verir. Lakotalar o zamandan beri onu bir kurtarıcı sayar.

Kurtarıcı Beyaz Bizon Lakota kabilesi olağandışı ve çok ilginç bir hayvan ruhuna inanırdı: Beyaz Bizon Buzağısı Kadın adıyla da bilinen beyaz bizon. Hikaye Lakota halkının kıtlık çekmesiyle başlar. Kabile reisi iki izciyi yiyecek için av hayvanı aramaya gönderir. Uzun bir yolculuktan sonra, izciler beyaz postlar giymiş güzel bir kadın görür. Birinci izci kadınla yatma arzusuna kapılır ve ona sarılmak üzere koşar. O anda yoğun bir bulut etrafını sarar. Bulut kalktığı zaman, geride yalnız izcinin kemikleri kalır. İkinci izci kor-

- Bir yerin kutsal sayılması ruhları barındırmasına, efsanevi olaylara sahne olmasına ya da ayinler için kullanılmasına bağlanırdı
- Birçok kabile taşıdıkları önemden dolayı böyle yerleri korumak ve dileyen her kişinin oralara girmesini önlemek amacıyla tabular belirlemişti
- Klamatlar, Krater Gölü'nün iki hasım kabile reisi arasındaki bir dövüşte ortaya çıktığına inanırdı
- Lakota Siuları, Kara Tepeler adlı dağlık bölgeyi evrenin merkezi sayardı

Kuzey Amerika - Kutsal Yerler

Birçok Kuzey Amerika Yerli kabilesi belli yerleri kutsal sayardı. Kendisini böyle yerlerin koruyucusu ve bekçisi olarak gördüğü için, oralara girişi kısıtlayan sıkı tabular koyardı. Bir yeri kutsal kılan şey konusunda her kabilenin kendine özgü bir anlayışı vardı; bununla birlikte kabileler arasında yaygın benzerlikler görmek de mümkündü. Kutsal yer sıfatı doğal ortamdaki ilginç yüzey şekillerine ya da kabile inanışına göre ruhların kaldığı ya da dokunduğu alanlara verilebilirdi. Bir kabilenin kendi atalarının kökenini dağ ya da heybetli bir tepe gibi kutsal bir yere dayandırması yaygın bir durumdu.

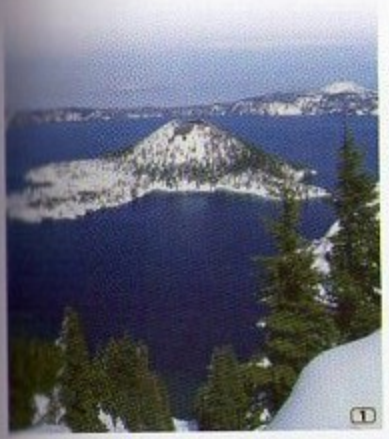
Bazı kabilelerin efsaneleri insanları taşa çeviren ruh hayvanlarından ya da ilahlarından söz eder; kayalık nirengi noktalarının böyle olayların anıtlaşmış ifadeleri sayılması buradan kaynaklanır. Efsanevi reisler ya da ruhlar arasındaki kavgaların bazen çok şiddetli hale bürünerek tepeleri göçerttiğine, dağları yükselttiğine ya da göller ve nehirler yarattığına inanılırdı. Nirengi noktaları çoğu kez bir mitolojik kahramanca öldürülen bir canavarın dönüşüme uğramış bedeni olarak da görülürdü.

Ohio'nun Yılan Tümseği

Arkeologlar için hâlâ çözülmemiş bir gizem olan Ohio'nun Yılan Tümseği, hafifçe kıvrılan ve kuyruğu üç kez dolanan bir yılan biçiminde uzanan 411 metrelik çarpıcı bir yapıdır. Yılanın ağzı çoğunlukla bir yumurta olarak nitelendirilen içi boş bir ovale bakar. Buradaki yanık odun katmanları geçmişte bir tören yeri olduğuna işaret eder. Birçok kuramın ortaya atılmasına karşın, bu yapının "tümsek ustaları" olarak da Adena kültürüne (MÖ 1000-MS 1200) mensup kabilelerce inşa edildiği sanılmaktadır.

İnkalar - Huacalar: s. 416

Oregon'un Krater Gölü Oregon'daki Mazama Dağı'ndan bulunan Krater Gölü (1), MÖ 5677 dolaylarında çöken bir volkanik dağ doruğunun daha sonra pınar sularıyla dolmasının sonucudur. Yöredeki Klamat kabilesi gölün oluşumuna atalarının tanık olduğuna inanırdı. Olayı da Klamat kabilesinin iki efsanevi reisi Llao ve Skell arasındaki destansı bir dövüşe bağlardı. İnanışa göre, bu müthiş kavganın sonunda Llao'nun ölüler diyarı olarak bilinen Mazama Dağı'ndaki evi yıkılmış ve Skell burayı Krater Gölü'ne çevirmişti. Kabilesi bu gölü kutsal sayardı ve geçmişte gençleri aç susuz kalmayı ve göl çevresindeki batık volkanik kuyulara çok tehlikeli inişleri gerektiren hayal arayışları için oraya gönderirdi.

Kara Tepeler Wyoming'den Güney Dakota'ya uzanan küçük bir dağ sırası olan Kara Tepeler'in (2) adı Lakota Siu dilinde aynı anlamı taşıyan Paha Sapa'dan gelir ve dağlardaki ağaçların kapkara bir görüntü yaratmasına dayanır. Lakotalar burayı evrenin merkezi ve dolayısıyla kutsal sayardı. Ancak Lakotaların yöreye 18. yüzyılda yerleşerek diğer kabileleri sürmüş olması nedeniyle, geçmişte bu sav bir tartışma konusu olmuştu. ABD yönetimi ile Lakota kabileleri arasında Kara Tepeler'e ilişkin uzun süreli anlaşmazlık ABD Yüksek Mahkemesi'nin 23 Temmuz 1980'deki kararıyla son buldu. Kara Tepeler'in Lakotalardan yasadışı yollarla alındığı yönündeki karar uyarınca tazminat ödenmesi önerildi. Ama Lakotalar buranın yerleşim alanı olmasına karşı çıkarak, kendi kutsal toprakları olarak tanınmasına dönük mücadeleyi sürdürdü.

Kuzey Amerika - Sislerin Bakiresi Lelawala

Niagara Şelalesi'nin yakınında yaşayan Ongiara kabilesindeki insanlar, bir efsaneye göre korkunç bir lanet yüzünden peş peşe ölmeye başlar. Büyücü hekimler kabilenin bu şelalenin arkasını mesken edinmiş gök gürlemesi tanrısı Hinum'u gücendirdiği kanısına varır. Çaresiz kalan kabile her yıl bir kızı kurban olarak şelalede ölüme gönderir. Bir yıl kabile reisinin bakire kızı Lelawala kurban seçilir. Bir kanoya bindirilip şelaleden aşağıya yuvarlanır ama diğer kızların aksine hayatta kalır. Hinum'un iki oğlu onu kurtarır; her ikisinin de niyeti onunla evlenmektir. Lelawala kabilesindeki ölümleri açıklayacak olan gençle evlenmeyi kabul eder. Küçük oğul bir yılanın içme suyunu zehirlediğini söyler. Böylece, Lelawala'nın kabilesi hayvanı öldürerek kurtulur; ama kendisi Niagara Şelalesi'nin bir ruhu olarak orada kalır.

- Eskimolar sila denen manevi gücün her şeyde var olduğuna inanırdı
- Bir kuzgunun dünyayı yarattığını düşünmekle birlikte, çoğu kez silayla özdeşleştirilen bir gök ilahını en yüce varlık sayarlardı
- Efsaneye göre babasının denizde boğulmaya terk ettiği bakire Sedna bir deniz ruhuna dönüşmüştü
- Sedna'ya çok büyük önem verilmesinin sebebi Eskimoların geçim kaynağının balıkçılık ve balina avcılığı olmasıydı
- Bir angakkuq'un ("şaman") iyi ve kötü ruhlara hükmedebildiğine inanılırdı

Kuzey Amerika - Kutup Efsaneleri

Eskimolar Alaska, Kanada ve Grönland içinde kalan Kuzey Kutup Bölgesi'nin yerli halklarıdır. Buradaki sert iklim ve sınırlı kaynaklar, yaşamın bağlı olduğu hayvanlar etrafında dönen bir mitolojiye yol açmıştır. Geçimlerini deniz canlılarını avlayarak ve tuzakla küçük kuşları yakalayarak sağlayan Eskimolar, bir kuzgunun bir balina bedeninden dünyayı yarattığına inanırdı.

Kutup mitolojisinde, mürekkep balığı gibi deniz canlıları yer alır

Eskimo inanışına göre *sila*, insan ruhundan doğal çevreye kadar her şeyde var olan temel bir güçtü. Bazen bir gök ilahı olarak da görülürdü. Silanın her şeyi birbirine bağlaması nedeniyle, tüm varlıklar birbiri için gerekli sayılırdı. Hayvanlar ile insanlar arasındaki bu manevi bağlantı birçok efsanede karşımıza çıkar.

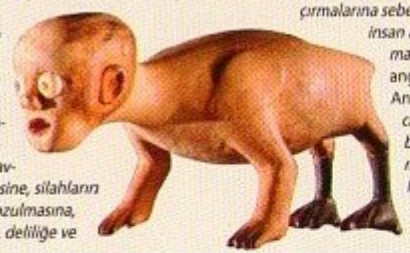
Sedna ve Balinaların Doğuşu Sedna adlı güzel bir genç kız, babası tarafından bir avcıyla evlendirilir. Kocası aslında bir kuzgun olduğunu anlayınca öylesine ağlar ki, babası onu tekrar kanosuna (1) alır. Ama kuzgun onlara saldırır ve Sedna denize düşer. Babası kanonun kenarına tutunmaya çalışan Sedna'nın parmaklarını keser. Genç kız denizin dibine batarken bir ruha dönüşür; kesik parmakları ise balinalar ve foklar haline gelir.

Evrensel İlkeler: s. 102, 295, 332, 384

Angakkuq ve Tuurngaklar

Eskimo şamanları angakkuq *olarak anılırdı. Görevleri arasında insanlara şifa dağıtmak ve toplumsal sorunları çözmek de vardı. Bir kişi doğal yeteneğinden ve karizmasından dolayı* angakkuq *seçilirdi. Bazı insanlar bu seçimi aslında ruhların yaptığına ve o kişiye özel bir güç verdiğine inanırdı. Angakkuq davul, sarkı ve törensel dans gibi araçları kullanarak, insanlar ile ruhlar arasında arabuluculuk yapardı. Ayrıca avların kötü geçmesine, silahların ve aletlerin bozulmasına, hastalıklara, deliliğe ve genel olarak uğursuzluğa yol açtığı söylenen* tuurngak *(aşağıda) adlı görünmez ruhlara hükmetmesi beklenirdi. İnanışa göre, tuurngak'lar insanları ele geçirerek, kötü işler yapmalarına ya da akıllarını kaçırmalarına sebep olurdu. Onları insan bedeninden çıkarma gücüne sadece* angakkuq *sahipti. Angakkuq'un topluca* tuurngait *denen bu varlıkları yakalaması ve kendi cinslerine karşı bir silah olarak yakalaması da mümkündü.*

Kuzgunun Güneşi Çalması Uzun zaman önce dünya sürekli karanlığa boğulmuş durumdadır. İnsanlar ışığı hiç görmemiştir. Bir gün kuzgunun (2) doğuda ışığı gördüğünü söylemesi üzerine, ona yalvararak ışığı bulup getirmesini isterler. Böylece doğuya doğru uçan kuzgun bir köye varır. Büyü gücü sayesinde, köy reisinin evinde altından bir ışık topu sakladığını öğrenir. Reisin oğlunu kandırıp dışarıda topla oynamasını sağladıktan sonra, topu çalıp tekrar kendi insanlarının yanına doğru uçar. Gagasından kazayla düşen top güneşe dönüşür.

Somona Dönüşen Adam Anarteq ve kız kardeşleri rengeyiği avına tutkundur. Bunun için kızlar önce rengeyiklerini bir gölün içine sürer. Ardından Anarteq kanosuyla göle girer ve suda sıkışmış rengeyiklerinden istediklerini öldürür. Ama bir gün böyle bir av sırasında, bir rengeyiği Anarteq'in kanosunu devirir. Suya batan genç adam bir somona dönüşür ve ailesinden kopar. Yıllar sonra Anarteq'in babası aynı gölde ava çıkar. Kanosuyla suda ilerlerken, bir şeyin küreğini çektiğini sezer. Meğer bu şey bir somon biçimine bürünmüş oğludur. Küreğe sıkıca sarılan somonu sudan çekip çıkarınca (3), bir anda insan haline geldiğini görür. Böylece Anarteq ailesine kavuşur ve avcılığını yıllarca başarıyla sürdürür.

Afrika Mitolojisi

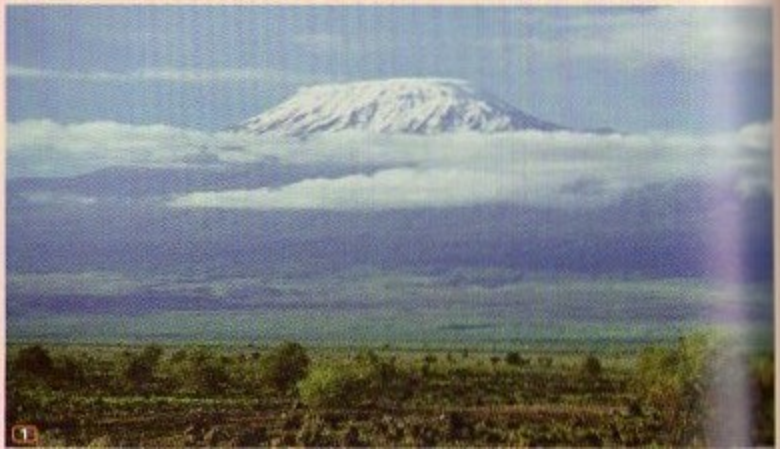
Mali'deki Dogonlar gibi Afrika kabileleri, tanrılar ya da atalar onuruna düzenlenen ayinlerde maskelerle dans eder

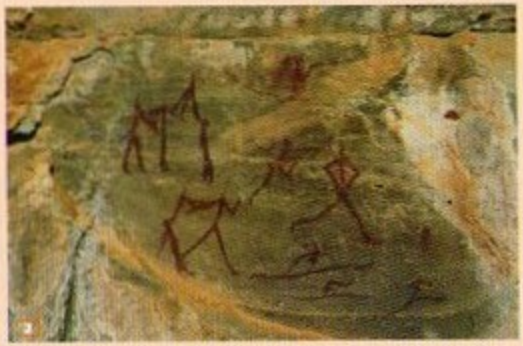
Afrika Mitolojisi

Afrika dünyanın ikinci büyük kıtasıdır. Ekvatorun iki yanında geniş bir alana yayılır. Kuzey yarısı esas olarak çöllerden oluşurken, orta ve güney kesimleri hem savanlarla kaplı ovaları, hem de çok gür yağmur ormanlarını barındırır. İklimi, tropikal kuşaktan en yüksek doruğu Kilimanjaro Dağı'nda (1) görülen yarı-kutup koşullarına kadar uzanan bir değişkenlik gösterir.

Bilim camiasınca insanoğlunun doğum yeri sayılan Afrika, insan evriminin her kilit aşamasına özgü bulgulara rastlanan tek kıtadır. Sahra, Tanzanya ve Güney Afrika'daki mağara resimlerinde (2) insanın gelişim çizgisini yansıtan tasvirler görülebilir.

Günümüz Afrikası'nın Avrupa sömürgeciliğiyle (ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan son bölünmeyle) birlikte devletlere ayrılmış olmasına karşın, daha önce kıtada ayrı ve özgün kültürlere, çeşitli yaşam tarzlarına sahip çok sayıda etnik topluluk vardı. Bazı kabileler kalıcı alanlarda yerleşik yaşam sürdürse de, göçebelik yaşamı çok yaygındı (bazı kesimlerde hâlâ öyledir).

1

2

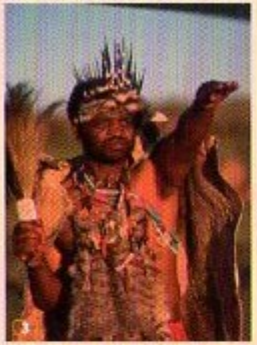
Hayvancılıkla ya da avcılık-toplayıcılıkla geçinen kabileler, sürüleri için otlaklar bulmak ya da yeni av alanları keşfetmek üzere sürekli dolaşırdı. Doğu kıyısındaki Mombasa gibi özerk şehir-devletler Arap hanedanların yönetimi altındaydı. Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümü 7. yüzyıldan itibaren İslamlaştı. Bunun sonucunda Sünni İslam mezhebi yayılırken, Nijerya'daki Hausalar gibi bazı topluluklarda yerli dinlerin ve İslam'ın melez biçimleri de ortaya çıktı.

Her kabilenin dininde ve mitolojisinde yaşam tarzının derin etkileri vardır. Ancak, bazı kabilelerin benzer yaşam tarzına sahip olmasına karşın, Afrika'da tek bir kültürel gelenek ya da mitoloji değil, sayıca binlere varan bir çeşitlilik görülür. Bunlar hiçbir biçimde homojen olmamakla birlikte, birbirleriyle ve dünyanın başka kesimlerindeki efsanelerle ortak yanlar taşır.

Pek çok kabilenin efsanelerinde evrenin ve insanlığın ortaya çıkmasını sağlayan bir ulu tanrıya ya da yaratıcı tanrıya dair hikayelere rastlanır. Dünyanın yaratılışına ilişkin hikayeler hayret verici bir çeşitlilik gösterir; kozmik yumurta görüşünden Fon dininin yaratıcı ikizleri Mawu-Lisa gibi birleşerek uygarlığı doğuran iki cinsiyetli güçlere kadar her şeyi kapsar. Çoğu kez gökle ve cennetle bağlantılı olan yaratıcı tanrı, yarattığı dünyaya daha sonra pek aldırmayan ve insanlarla çok az temasa giren bir varlık olarak tasvir edilir; dolayısıyla ondan nadiren yardım istenir.

Bazı kabileler çoğunlukla ulu tanrı tarafından yaratılan ve günlük yaşamda kilit bir rol oynayan çeşitli tanrılara inanır. İnsanlar yakararak onlardan yardım ve yol göstericilik ister. Bu tanrılar daha çok doğa güçleriyle ya da başka özgül işlevlerle ilişkilendirilir.

Örneğin Nijerya'daki Yoruba kabilesi, orişa olarak anılan çeşitli güçlü ilah-

lara yakarır; şimşek ve gök gürlemesi tanrısı Şango, okyanus tanrısı Olokun gibi bu ilahlar doğanın temel unsurlarını temsil eder.

Bazı kabilelerde ise yaratıcı tanrı ilk insan çiftinin ve böylece kabilenin doğduğu ilk ata sayılır. Aslında, atalara tapınma göreneği bütün Afrika'da yaygındır. Ataların mistik güçler ve büyük otoriteye sahip olduğuna, dolayısıyla yaşayan akrabalarının yaşamına ve esenliğine doğrudan bir etkide bulunduğuna inanılır. Onlarla bir şaman (3), bir arabulucu vasıtasıyla temas kurulur ve onlara saygı göstermeye yönelik gösterişli ayinler ve törenler düzenlenir. Ataların ruhları genellikle, evlatlarına yardımcı olan iyi ruhlar olarak görülür; ancak öfkelendirmemek için sürekli yatıştırılmaları gerekir.

Afrika dinlerinde sadece insanların değil, doğadaki her şeyin ruh ya da can taşıdığı inancı köklü bir yer tutar. İster ağaç, nehir, göl, hayvan, güneş, ay ya da yıldız söz konusu olsun, hepsine saygıya değer bir önem ve güç atfedilir. Bu şekilde doğaya tapınma genellikle animizm olarak nitelendirilir.

Mizah, entrika, aldatma ve bilgelik Afrika mitolojisinin ortamına renk katar ve hiçbir şey bunu oyunbaz varlık figüründen daha iyi yansıtmaz. Çoğu kez hayvan biçimine bürünen oyunbaz varlıklar insanoğlunun başına dertler açmaktan keyif alır (4); en iyi bilinen örneklerden biri Akan halklarının örümcek tanrısı Ananse'dir. Ancak bu hikayelerde çoğu kez alınacak bir ders bulunması nedeniyle, oyunbaz varlıklar birer kültürel kahraman da sayılabilir. Çok sevilen böyle hikayelerin Afrika'da anlatılan biçimleri köle ticaretiyle birlikte Amerika ve Karayipler'e taşındığından, Tavşan Kardeş ve Nancy Teyze gibi masallarda da karşımıza çıkar. Esas olarak Afrika'nın batı kıyısına özgü çeşitli dinsel inançlar ve âdetler bu bölgelerde yerel dinlerle ve Hıristiyan inançlarıyla karışarak Vudu, Umbanda ve Candomblé gibi yeni dinler doğurmuştur.

Kuşaklar boyunca aktarılan Afrika efsanelerinin ve inançlarının günümüze ulaşmasını zengin bir sözlü ve müzikli anlatım geleneğine borçluyuz. Evrenin yaratılışından ataların kökenine kadar uzanan efsanelerde, bu geleneğe verilen önemin örneklerine süslü destan anlatımlarında, davul eşliğinde okunan şiirlerde, sahne oyunlarında, törenlerde (5, yıllık Zulu kamış dansı) ve kıtanın her yanında düzenlenen mim gösterilerinde rastlanabilir. Zamanın başlangıcından beri Afrika keşif, tarih, kültür, yaratıcılık ve bilgeliğin merkezinde yer almıştır. Doğal yapısının ve sakinlerinin çeşitliliğiyle tanınan Afrika, dünyadaki en değişken ve hayal gücü en geniş mitolojilerinden birine sahiptir.

Yaratılış Efsaneleri

Afrika insanoğlunun beşiğidir. Afrika hikaye anlatıcılığında karşımıza çıkan yaratılış efsanelerinin ya da köken hikayelerinin kıta tarihinin ve kültürünün hayati bir parçası olduğunu söylemek doğru olacaktır. Afrika'nın farklı halkları arasında, evrenin, insanlığın ve hayatın nasıl doğduğuna dair çok geniş çeşitlilikte anlatılara rastlanabilir.

- Çoğu Afrika geleneğinde bir yaratıcı tanrının evreni, insanoğlunu ve diğer tanrıları yarattığı belirtilir
- Yaygın yaratılış görüşlerinden biri hayatın bir kozmik yumurtadan başladığıdır
- Mali'deki Bambara kabilesi hayatın bir kök sesten ortaya çıktığına inanır
- Kongo'daki Mbuti kabilesi insanın ölümlü hale gelişini yasak meyveyi yemesine bağlar

İnsan familyasının en eski türüne ait olduğu sanılan kafatası

Bir yaratıcı tanrıya ya da bir yaratım gücüne inanç çok yaygındır. Bu varlığın çoğu kez bir dişi eşi vardır. Evrenin ve insanın yanısıra diğer tanrıları ve ruhları da yarattığına inanılır.

Dogon ve Mande halkları yaratılışı kozmik yumurta efsanesiyle açıklar. Mbuti halkının yaratılış efsanesi de bize aşina gibi gelir. Buna göre, yüce varlık insanların kalması için bir cennet yaratırken, *tahu* ağacının meyvesini yememeleri yönünde bir yasak koyar. Bu kuralın çiğnenmesi üzerine, insanlar ölümlü hayatın cilvelerini yaşamaya mahkum edilir.

İlk Ölümlü - Fanglar Nzame, Mebere ve Nkwa üç veçheli tek bir tanrı- (1)

dır. Nzame aşkın veçhe, Mebere ve Nkwa ise eril ve dişi veçhelerdir. Nzame evreni yaratma işini bitirince, Mebere ve Nkwa dünyaya bir yönetici göndermeyi önerir. Önce, dünyayı birlikte yönetmek üzere üç hayvan atanır: Bilgeliğinden dolayı fil, gücünden dolayı leopar (1), kıvraklığından dolayı maymun. Bu plan işe yaramayınca, tanrıların suretinde Fam adlı bir varlık yaratılır. Ama o da küstahlaşarak Nzame'ye karşı saygısızca davranır. Öfkeye kapılan Nzame'nin dünyayı yıkmasına karşın, ebedi hayat vaat edilmiş olan Fam sağ kalır. Nzame, Mebere ve Nkwa, bitkileri ve hayvanları yeni baştan yaratır ve yine kendi suretlerinde başka bir adamı, bu sefer bir ölümlü olan Sekume'yi dünyaya gönderirler. O ve karısı Mbongwe, Fangların atası olur.

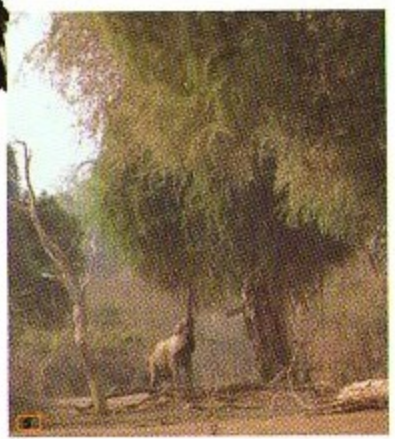
Kozmik Yumurtalar - Dogonlar Mali'deki Dogon halkına göre, yaratıcı Amma, her biri toprak, hava, ateş ve su içeren dört bölümlü bir yumurta (2) yapar. Bu unsurların birbirlerini etkilemeye başlamasıyla, art arda yedi patlama yaşanır. Bunun sonucunda hayat ortaya çıkar. Amma ayrıca kendi bedenine yerleştirdiği bir dölden ikiz kardeşler yaratır. İkizlerden Yurugu isyan ederek başına buyruk kesilir. Amma düzeni yeniden sağlamak için diğer ikiz Nommo'nun (3) parçalarını dünyaya saçar. Daha sonra parçaları biraraya getirir ve Nommo'ya tekrar hayat verir. Nommo da sonradan Dogonların ataları olan dört cini yaratır.

Toprak Arayışı - Igbolar Zamanın başlangıcında yaratıcı tanrıça Ale, Ogbughu adlı bir guguk kuşu (4) yaratır. Annesinin ölümünden sonra onu gömecek bir yer bulamayan Ogbughu çılgına döner. Mecburen onu başına gömmesi yüzünden, daha sonra guguk kuşlarının başında bir çıkıntı yer alır. Bir gün Ogbughu uçarken, suyun dibinde çiftleşen bir erkek ile bir kadın görür. Onların hareketleri sonucunda, kara parçası sudan çıkmaya başlar. Böylece ölenlerin artık bu kara parçasına gömülmesine ve topraktan gelen her şeyin yine ona dönmesi gerektiğine karar verilir.

Yaratılış Sesi - Bambaralar Bambara inanışına göre, evren işitilemeyen tek bir ünlemeden, yani kök ses Yo'dan yaratılmıştır. Yo gökyüzünü, yeryüzünü ve tüm canlı şeyleri yaratır. İnsan bilinci Yo'dan ve yaratıcı cinler Faro, Teliko ve Pemba'dan gelir. Su cini Faro yeryüzünün yedi parçasına denk düşmek üzere yedi gök kubbeyi yaratır ve yağmurla döller. Hava cini Teliko'nun yarattığı bir dizi ikiz insanların ataları olur. Yaratılış ilkesi Pemba balanza ağacının (4) bir tohumu olarak dünyaya iner ve yarattığı Musokoroni'yle evlenir. Musokoroni bitkileri ve hayvanları yaratır. Sonunda Pemba'nın kendisine ihanet etmesi üzerine, bundan kaynaklanan kirliliği dokunduğu her şeye bulaştırır; böylece düzensizliğin ve kargaşanın doğmasına yol açar.

(1) Bir Kozmik Yumurtadan Yaratılış: s. 87, 289, 330, 457

Oyunbaz varlıklar

Oyunbaz varlık çoğu kez kurnazlığı ve hilekarlığı bilgelikle birleştiren efsanevi bir figürdür. Çoğu kez gülünç yollarla çatışma kışkırtıcılığı yapmaktan ve düzeni bozmaktan hoşlanır; ancak oyunbaz varlıkları konu alan masallardan çoğu ahlaki bir boyut da taşır ve çoğunlukla insan gerçekliklerine ve kusurlarına işaret eder.

Bazı efsanelerde insanların ateşi, tarımı, aletleri ve hatta ölümü tanıması oyunbaz varlıklara bağlanır. İcat ve keşfi kapsayan bu yönleriyle oyunbaz varlık kısmen başka bir efsane arketipi olan kültürel kahramana dönüşür.

Oyunbaz varlıklar bütün Afrika masallarında karşımıza çıkar ve her zaman olmazsa bile çoğunlukla hayvan görünümünü taşır. Batı Afrika'daki Akan halkının gözünde oyunbaz varlık bir örümcektir. Nijerya'daki Yorubaların kahramanı oyunbaz bir kaplumbağadır; Orta ve Doğu Afrika'daki Bantu kabilelerinin oyunbaz varlığı ise bir tavşandır. Hayvan biçimli efsanevi oyunbaz varlıklara ilişkin hikayeler siyah kölelerle birlikte Amerika ve Karayipler'e kadar ulaşarak, Tavşan Kardeş ve bazı kaynaklarda Nancy Teyze olarak geçen Örümcek Ananse gibi modern halk masalları biçimine bürünmüştür.

- Oyunbaz varlıklar hem kurnaz, hem de hilekardır ve kargaşa yaratmaktan büyük keyif alırlar
- Çoğunlukla hayvan görünümü taşırlar
- Bazen bir kültürel kahraman olabilirler
- Afrika oyunbaz masalları Amerika ve Karayipler'e ulaşmıştır

Legba - Fonlar Yaratıcı tanrı Mawu'nun en küçük çocuğu olan Legba (1), gaipten haber verme hünerinin yanısıra insanlar ile Mawu arasında bir tür arabulucu olması açısından önem taşıyan bir oyunbaz varlıktır. Bir ara Mawu'yla birlikte dünyaya yakın bir yerde yaşarken, Legba insanların başına açtığı dertlerden dolayı sürekli azar işitir. İkide bir paylanmaktan hoşlanmadığı için, bir köye gider ve yaşlı bir kadını kirli banyo suyunu yukarıdaki Mawu'ya doğru fırlatmaya ikna eder. Bu duruma sinirlenen Mawu gittikçe dünyadan uzaklaşarak, sonunda gök kubbenin ta ucuna kadar gider. Geride kalan Legba'ya ise insanlar arasında olup bitenleri Mawu'ya bildirme görevi düşer. Her köyde başından ziyade onun anısına tapınak bulunması bu durumdan kaynaklanır.

Moni-Mambu - Bakongolar Bir gün oyunbaz Moni-Mambu'nun yolu kadınların yerfıstığı topladığı (2) bir köye düşer. Onlar selam verdikten sonra, kendisine biraz yerfıstığı ezmesi ikram edilir ve yakındaki barakaya gidip bunu çocuklarla birlikte yemesi bildirilir. Barakada yerfıstığı ezmesini midesine indiren Moni-Mambu daha sonra çocukları yer. Kadınlar barakaya dönünce, onun yaptığı şeyi görerek dehşete düşer.

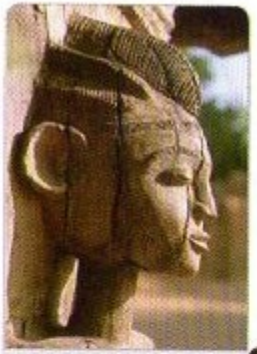
Huveane - Bantular Huveane küçük bir çocukken babasıyla birlikte ava gider. Onun yüksek bir kayalıkta saklı bir serin su kaynağını işaret etmesi üzerine, kayalara kazıklar çakarak tırmanmasına yardımcı olur. Ama babası yukarıya varınca, oradan inememesi için kazıkları çıkarır. Ardından koşarak eve gider, çömlekteki (3) yemeği yer ve içini hayvan pisliğiyle doldurur. Köylüler onun habis ruhlu olduğu kanısına varır ve cezalandırılması gerektiğini düşünür. Anne babasının da gönülsüzce buna razı olmasına karşın, Huveane tüm ceza girişimlerini atlatmayı başarır ve uyanıkça şakalarıyla ailesini bezdirmeyi sürdürür.

Ananse - Akanlar Dünyaya hastalıkları Örümcek Ananse'nin (4) saldığı söylenir. Efsaneye göre, bir gün Ananse karşılığında güzel bir bakire getirme sözüyle, yüce varlık Nyame'den koyunlar ister. Ama köye vardığında, tüm kadınları kendisine ayırır. Nyame bunu duyunca, marazlı bir kadın dışında hepsinin yanına getirilmesini sağlar. Bu kadın Ananse'ye bir sukabağındaki suyla kendisini yıkamasını söyler ve suyun değmesiyle anında bir dilbere dönüşür. Bunu haber alan Nyame, tüm kadınları huzuruna çağırır ve Ananse'nin çalacağı sukabağı eşliğinde dans etmelerini buyurur. Ananse'nin karısı sukabağının içinde hastalıklı su bulunduğunu bildiğinden, buna karşı çıkar. Ama Ananse dansa zorlamak için ona sukabağıyla vurur ve sukabağının yarılmasıyla hastalıklar dünyayı sarar.

Ama Moni-Mambu sadece kendisine söylenen şeyi yaparak ezmeyi çocuklarla birlikte yediğini belirtir. Kadınlar buna itiraz edecek bir yol bulamayınca onun çekip gitmesine izin verirler.

Oyunbaz Varlıklar: s. 146, 148, 166, 170, 234, 360

Kültürel Kahramanlar

Dünyadaki birçok kültürde olduğu gibi, Afrika folklorunda da kültürel kahraman mensubu olduğu kabileye icat ve keşif yoluyla muazzam bir atılım getiren mitolojik bir kişiliktir. Bu kişiliğin katkıları kabilenin hem varlığını sürdürmesinde, hem de ilerleyip gelişmesinde önemli rol oynar.

Birçok kabilenin kültürel kahramanı ilk ata, bir kral ya da yiğit bir kişidir. Böyle kahramanların getirdiği armağanlar çoğu kez tarım, avcılık ve yapı işleri için gerekli bilgilerdir. Örneğin, Dogon kabilesi demir işleme bilgisini kültürel kahramanından edinir ve böylece doğal kaynakları işlemeyi sağlayacak aletler yapmayı öğrenir. Akan halkının Ananse adlı oyunbaz örümceğinde olduğu gibi, efsanelerde oyunbaz varlık ve kültürel kahraman çoğu kez tek bir kişilikte bütünleşir.

Bamana kabilesinin kültürel kahramanı Çi Wara'nın maskı

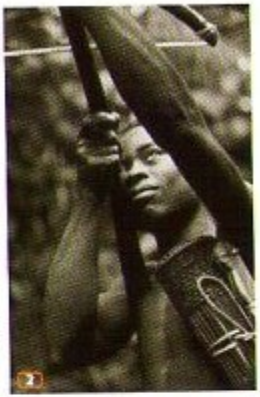
- Bir insan topluluğuna yaşamı sürdürmek için gerekli becerileri öğreten kişiye kültürel kahraman denir
- Bir kabilenin kültürel kahramanı çoğu kez ilk atası, önemli bir kralı ya da yiğit bir kişidir
- Efsanelerde kültürel kahraman sıklıkla oyunbaz varlıkla tek bir kişilikte bütünleşir

Tsoede - Nupelerin Kahramanı Bir gün kralın (*atta*) oğlu başka bir ülkede avlanmaya gider ve oranın kabile reisinin kızına âşık olur. Onunla yatar ve genç kız gebe kalır; ama delikanlı babasının öldüğünü haber alınca, tahta geçmek üzere yurduna dönmek zorunda kalır. Doğacak çocuğuna bir hatıra olarak vermesi için, sevgilisine bir hamaylı ve bir yüzük bırakır. Kadın doğurduğu erkek çocuğa Tsoede adını verir (1). Yıllar sonra Tsoede babasının ülkesine gider. Artık kral olan adam, taktığı hamaylı ve yüzükten oğlunu hemen tanır. Bu arada gizemli biçimde hasta düşer ve bir kahin ancak yüksek bir yağ palmiyesinden alınacak meyveyle iyileşebileceğini bildirir. Kralın meyveyi koparıp getirmeyi başaran Tsoede'yi kayırması, üvey erkek kardeşlerini öfkeye boğar. Aradan yıllar geçer ve artık ölüm vaktinin geldiğini hisseden kral Tsoede'ye üvey kardeşlerinden kaçmasını öğütler. Ona büyük bir tunç kayığın ve büyülü güçlerle dolu demir zincirlerin de yer aldığı hazineler vererek kaçışına yardımcı olur. Tsoede zamanla Nku ülkesini ele geçirir ve tüm Nupelerin başına geçer; demircilik, tunç dökümü ve kayık yapımı becerilerini kendi halkıyla paylaşır.

Kültür Taşıyıcıları: s. 24, 32, 41, 166

Lonkundo - Mongo-Nkundo Kabilesinin Kahramanı Avcı Lonkundo (2) mensubu olduğu Mongo kabilesi Mongo-Nkundo'ya orman hayvanlarını takip etme ve tuzağa düşürme becerilerini öğreten kişidir. Efsaneye göre, babası Mokele mucizevi biçimde doğmuştur. Wai'nin tüm eşleri gebe kalır ama birinin gebeliği çok uzun sürünce aşağılanır. Sonunda yaşlı bir kadının rahminden aldığı yumurtadan yakışıklı bir oğlan çıkar. Mokele adı verilen bu çocuk, dünyanın karanlıkta olduğunu görünce güneşi çalıp kendi halkına getirir. Bolumbu'yla yaptığı evlilikten doğan oğluna Lonkundo adını verir. Anne babası ölen Lonkundo, düşlerine giren babasının ruhundan nasıl avlanacağını öğrenir. Babasının kendisine söylediklerine uyarak, yöredeki su kuyusuna gider ve bir yabani hayvanın izlerini arar; izleri saptayınca rafya liflerinden ve dallarından bir kapan yapıp hayvan için tuzak kurar. Lonkundo düşünde güneşi de görür ama bu aslında güneş değil, güneş tanrıçası Ilankaka'dır. Daha sonra onu bularak evlenir.

Çi Wara-Bamana Kabilesinin Kahramanı Gök tanrıçası Mousso Koroni ile bir toprak canının ilişkisinden yarı-hayvan, yarı-insan görünümlü efsanevi bir kişilik olan Çi Wara doğar. Çi Wara'nın vücudunun alt kısmı sivri pençeleriyle toprağı eşeleyip sürerek ürünlerin ekilmesini sağlayan bir karıncayiyeninkine benzer; alt kısmı ise neredeyse bir insan yüzüne sahip olan ve ince uzun boynuzları yeni olgunlaşmış darı başaklarına (4) benzeyen bir antilop biçimindedir. Çi Wara dünyaya indiğinde, Bamana kabilesine toprağa tohum ekerek ürün yetiştirmeyi öğretir. Bamanalar bu armağanı kutlamak üzere, hasat mevsiminde dans ederek eğlenir (3).

Dogonların Kahraman Demircisi Mali'deki Dogonlara göre, sekiz atasından biri tahıl ambarı biçiminde bir gemiyle gökkuşağını izleyerek gökyüzünden aşağıya iner. Beraberinde bir çekiç ve örs (5) getirir. Dövme işlemine ve demir aletlere ilişkin bilgilerini kullanarak, Dogon kabilesine alet yapmayı insanlar öğretir. Yanındaki çekicin içinde bulunan tohumları vererek, toprağın nasıl temizleneceğini ve tarlalara nasıl ürün ekileceğini de gösterir. Geçimleri büyük ölçüde tarıma dayanan Dogonlar için bu önemli bir dönüm noktasıdır.

Hephaistos - Demirci Tanrı: s. 150

Zulu ve Masai Efsaneleri

Güney Afrika'daki Zulular ve Doğu Afrika'daki Masailer çoğu kez savaşçılık becerileriyle övülen çoban ve yarı-göçebe kabilelerdir. Bu iki topluluğun efsaneleri çoğu kez iki unsura göndermede bulunur; bunlar varlıklarını ve dirliklerini borçlu oldukları toprak ve sığırdır.

Zulu inanışına göre, Umvelinqangi gökyüzünden inen ve insanlığın yaratıcısı Unkulunkulu'nun ("kadim kişi") yetiştirdiği sazları yaratan ulu tanrıdır. Unkulunkulu, diğer sazlardan kopardığı parçalarla insanları ve hayvanları, ayrıca dağları, nehirleri ve doğal ortamları yaratır. Zululara avlanmayı, ateş yakmayı ve gıda ürünleri yetiştirmeyi öğretir.

Masai inanışına göre, En-kai dünyanın yaratıcısıdır ve gök kubbeden aşağıya sarkıttığı bir deri şeridiyle yeryüzündeki insanlara bir armağan olarak sığırlar gönderir. Hasım bir kabilenin kıskanç avcıları şeridi kesince, gökyüzü yeryüzünden kopar. Dünyanın tüm sığırlarına sahip olmak üzere doğrudan seçilmiş bir halk olduklarına inanan Masailer, sığır sürülerini savunmak ya da başka bir kabileden sığır almak için dövüşürken sergiledikleri savaşçılıkla dünyaya nam salmışlardır.

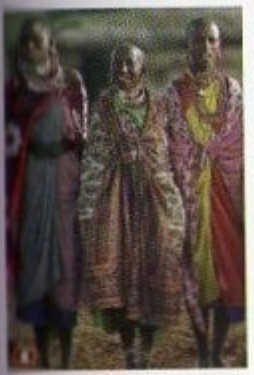
- Güney ve Doğu Afrika'da yaşayan Zulular ve Masailerin efsaneleri çoğunlukla sığır çobanlığına dayalı yaşamları etrafında örülmüştür
- Umvelinqangi Zulular'ın en yüce yaratıcı tanrısıdır
- Zulular'ın, "bilge kişi" olarak da bilinen tanrı Unkulunkulu tarafından yaratıldığına inanılır
- Ngai adıyla da anılan yaratıcı yağmur tanrısı En-kai'nin Masailer dünyadaki tüm ineklerin sahibi kıldığına inanılır
- En-kai dünyaya felaket getirici bir yiyecek bırakarak, Tumbainot'u ve ailesini kurtarır

Zulular - İnsanın Ölümlülüğü Unkulunkulu çok renkli sazları (2) yararak dünyayı yaratır. İlk başta insanlara ebedi hayatı bahşetmeyi düşünür ve Unwabu adlı bir bukalemundan (1) ölümsüz olacaklarına dair haberi insanlar arasında yaymasını ister. Ancak Unwabu'nun yavaş dolaşması ve her fırsatta mola vererek yemeğe dalması yüzünden, Unkulunkulu fikrini değiştirir ve onun yerine Intulo adlı bir kertenkeleyi gönderir. Intulo'nun Unwabu'dan daha çabuk olması nedeniyle, insanoğlunun ölümlü olacağı haberi daha önce ulaşır ve tek seçenek olarak kabul edilir. Böylece insanlar ölümlü hale gelir ve hep öyle kalır.

Zulular - Hlakanyana Daha doğmadan konuşabildiği söylenen olağanüstü Hlakanyana, sabırsızlığa kapılarak annesinden kendisini doğurmasını ister. Annesinin rahminden yaşlı bir adamın suratıyla ve olağanüstü maharetlerle çıkar. Bir gün kesilmiş et parçalarının kurutulmakta olduğu bir sığır ağılına (3) gider ve ona erkeklerin yemeklerini barakalarına taşıma işi verilir. Her barakanın hasır duvarlarına kan sürerek, tüm etleri kendisine alır ve adamlara etlerin köpeklerce yendiğini söyler. Daha sonra da Hlakanyana dünyayı dolaşarak kaba şakalarını sürdürür.

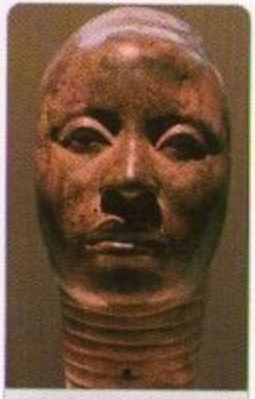

Masailer - Büyük Tufan Bir ara Masailer artık En-kai'ye aldırmaz hale gelince, bu tanrı insanoğlunu yok etmeye karar verir. Ancak dünyayı sular altında bırakmak üzere tasarladığı tufandan önce, Tumbainot adlı bir adama tahtadan bir tekne yapmasını ve ailesiyle birlikte çeşitli hayvanları yanına almasını bildirir. Böylece tufan başladığında, Tumbainot'un teknesindeki her canlı sağ kalır. Ama çok geçmeden erzak tükenmeye yüz tutar. Yağmur durunca Tumbainot'un havaya saldığı bir güvercin, şini gözetlemek üzere bir tarafa saklanır. Çok geçmeden düşman bir kabilenin adamlarının kampa geldiğini görür ve kendisi günlük süt sağma işiyle uğraşırken sığırları çalmak üzere, kız kardeşiyle plan yaptıklarını duyar. Artık planı bildiği için, ertesi gün silahlarını kuşanır ve her zamanki gibi süt sağmaya gider; oraya gelen adamları kıstırıp öldürür. Bu kızın davranışı üzerine, Masai kadınlarına (4) dilledikleri gibi gezme izninin verildiği söylenir; çünkü bunun onları denetlemeye çalışmaktan daha kolay bir yol olduğu düşünülür.

konacak bir yer bulamadığı için kısa sürede döner. Adam ardından kuyruk tüylerine bir ok iliştirdiği bir akbabayı (5) salar. Akbabanın oku düşürmüş halde geri gelmesi üzerine, sel sularının alçalmakta olduğunu anlar.

Büyük Tufanlar: s. 28, 32, 335, 401, 411

Yoruba ve Fon Efsaneleri

Nijerya'daki Yorubaların ve Benin'deki Fonların efsaneleri benzer özellikler taşır. Bu mitolojilerin temel özelliklerinden biri, iki cinsiyetli tanrılardan görüldüğü üzere, tanrısal niteliğin ikiliğidir.

Yoruba mitolojisinde, ulu tanrı Oldumare farklı geleneklere göre erkek, dişi ya da her iki cinsiyetli olarak nitelendirilir. Diğer tanrılar, yani orişalar Oldumare'nin çeşitli veçhelerini temsil eder. En önemli *orişalar* oyunbaz Eşu ve gök gürlemesi tanrısı Şango'dur.

Fon mitolojisine göre, iki cinsiyetli yaratıcı tanrı Nana-Buluku, Mawu ve Lisa adlı ikizleri doğurur. Bunlar karşıt işlevleri yerine getirir: Dişilik veçhesini temsil eden Mawu yeryüzüne, batıya, aya ve geceye hükmeder; erillik veçhesini temsil eden Lisa ise gökyüzünü, doğuyu, güneşi ve gündüzü kollar.

Yoruba ve Fon efsaneleri göçlerle başka yerlere taşınmıştır ve ABD, Küba, Brezilya ve Haiti'de yeni biçimlere bürünmeye devam etmektedir. En çok bilinen örneklerden biri melez Vudu dinidir.

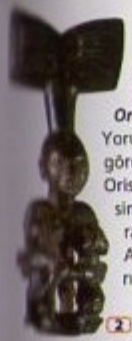
- Yoruba ve Fon mitolojileri arasındaki ortak bir bağlantı ilk ilkesidir
- Yorubaların yaratıcı tanrısı Oldumare'nin hem eril, hem de dişi yönleri vardır
- Olorun'un değişik özelliklere ve işlevlere sahip 400'e yakın orişa'ya hükmettiğine inanılır
- Fon kültürü Vudu kültünün kaynaklarından biridir
- Vudu kültü birçok tanrıya ve ataya tapınmayı kapsar

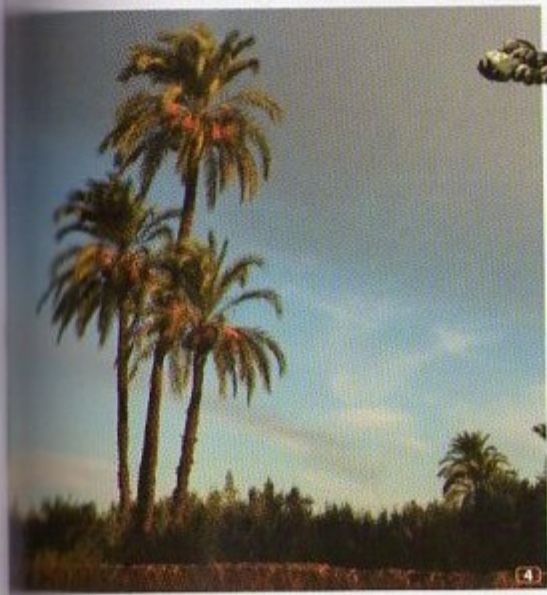

Fonlar - Mawu ve Lisa Mawu ve Lisa adlı ikizler (1) birinci günde insanları yaratır. Sonraki günlerin her birinde sırasıyla dünyayı yaşanılabilir hale getirir, insanları görme, konuşma ve bilinç yetileriyle donatır ve onlara teknoloji verirler. Dünyanın yaratılışı sırasında, Aido-Hwedo adlı hizmetçileri onlara yardım eder. Bu hizmetçi ağzında Mawu ve Lisa'yı taşıyan bir yılandır. Dünyanın yüzeyi ve kıvrımları onun hareketleri sonucunda oluşur. Dünyanın yaratılmasından sonra, Aido-Hwedo kıvrılarak bir kangal haline gelir ve yeraltında durarak dünyayı yerinde tutar. (1)

Ezeli Eşler: s. 74, 114, 352 Vudu Tanrıçası Maman Brigitte: s. 262

Yorubalar - *Orişaların* Doğuşu Yoruba inanışına göre, ezeli varlık Orisa-nla'nın bahçesinde olduğu bir sırada, hizmetçisi Atunda başkaldırır ve kocaman bir kayayı üstüne (2) yuvarlayarak, onu paramparça eder. Bu parçalardan ortaya çıkan yüzlerce orişa'nın bir bölümü başlıca efsanevi kişilikleri oluşturur. Rüzgar orişası Yansan, gök gürlemesi ve şimşek orişa'sı Şango (2) gibi bazı orişalar doğal güçlerin kişileşmiş biçimleridir. Aşkın ve güzelliğin kişileşmiş biçimleri sayılan orişalardan biri de doğurganlık orişa'sı Oya'dır.

Fonlar - Fa'nın Kahini Gerek Yorubaların, gerekse Fonların karmaşık kehanet (uğurlu ve uğursuz belirtileri yorumlama) sistemleri vardır. Fonların kehanet tanrısına verilen Fa adı, Mawu-Lisa'nın her kişi için kaderini ve talihini belirlemek üzere yarattığı kutsal söz anlamına da gelir. Ulağı Legba'yı insanlara kehanet yöntemini öğretmek üzere dünyaya gönderir. Fa gökteki bir palmiye ağacında (4) yaşar ve dünyada olup biten her şeyi görür. Her sabah Legba bu ağaca tırmanarak, kehanet yemişleriyle Fa'nın on altı gözünü açar. Fa kaç gözünün açılmasını isterse, Legba'nın eline o kadar palmiye yemişi verir. Bu yemişler doğru kullanıldığında, Fa'nın gözlerini ve geleceğin kapılarını açar.

Yorubalar - Oşun ve Dünyanın Yaratılışı Oşun nehir tanrıçası ve bereketin timsalidir. Bir gün erkek orişalardan biri, dişi olmasından dolayı ona boyun eğdirmeye kalkışır. Buna çok kızan Oşun tanrısal enerjisi "*ase*"yi dünyadan çekip alır ve böylece daha sonraki yaratım girişimlerini sonuçsuz kılar. Yaratım ancak oğlu Eşu'yu (3) doğurmasıyla yeniden mümkün hale gelir. Eşu hem *ase* taşıyıcısı, hem de oyunbaz bir tanrı konumunu kazanır. Dünyanın ve diğer orişaların başına açtığı dertler çok sayıda efsaneye konu olur.

Gaipten Haber Verme ve Kehanet: s. 120, 134, 207, 217

Animizm

Animist dünya görüşü Afrika dininin ve mitolojisinin önemli bir unsurunu oluşturur. Animizm terimi "can" anlamındaki *anima* kelimesinden türetilmiştir. Buna uygun olarak, animist kültürler dünyada sadece insanların ve hayvanların değil, canlılar âlemini etkileyen pek çok ruh, cin ve iblisin barındığını varsayar. Öbür dünya ve "gerçek" hayat ayrı varoluş biçimleri değildir; aksine aralarında yakın bir temas vardır ve birbirlerini etkilerler. En önemli ruh toplulukları doğa ruhlarını ve ata ruhlarını kapsar.

Doğa ruhları ağaçlarda (4), pınarlarda, nehirlerde ve dağlarda yaşar; dolayısıyla tüm doğanın bir can taşıdığı kabul edilir. İnsanın doğaya müdahalesini telafi etmek amacıyla ruhlara kurbanlar sunulur.

Tanrılara yakarmaya benzer bir tarzda, ata ruhlarından koruyuculuk yapmaları istenir; ayrıca ekim, hasat, çatışmalar ve aile sorunları gibi günlük durumlar konusunda da onlara danışılır. Ata ruhlarının varlığı fetişler, masklar (1) ya da totemlerle temsil edilir. Atalarla bağlantı başka yöntemlerin yanısıra kurban sunarak ya da büyü yaparak sağlanır. Büyücüler ya da şifacılar bu amaçla ayinler düzenler (2).

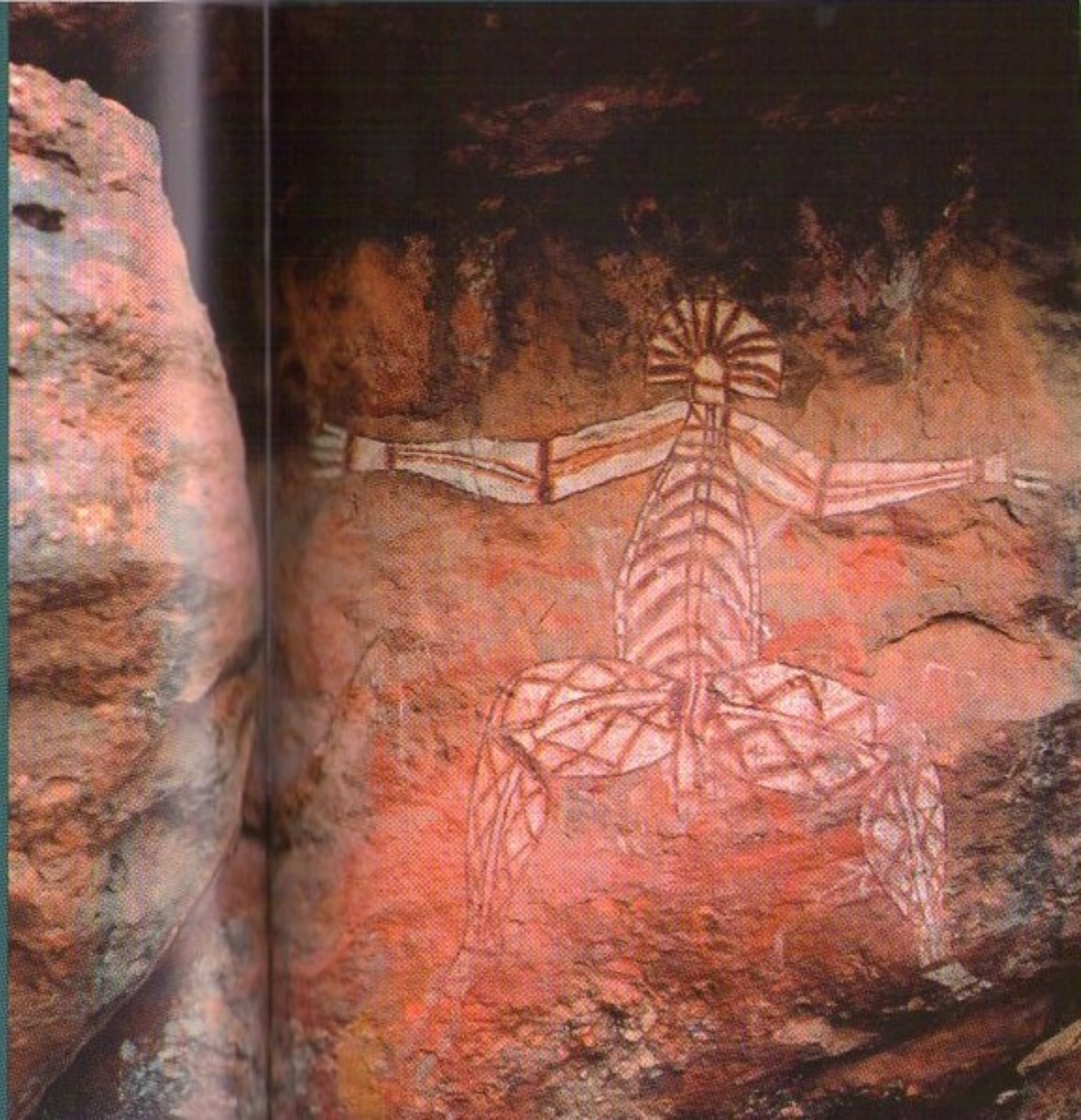

Fetişler Afrika inanışına göre her nesnenin içinde bir doğaüstü güç barınır. Böyle bir gücü taşıyan bitki, heykelcik (3), taş ve tahta ya da metal parçası gibi şeyler fetiş olarak adlandırılır. Tanrılar ile insanlar arasında bir tür aracılık yaptığı söylenen bu fetişlerin uğur getirdiğine ve kötü ruhları kovduğuna inanılır.

Avustralya ve Okyanusya Mitolojisi

Avustralya Aborjinlerinin mitolojisi Öteki Zaman'da yaşadıkları sanılan kahramanlık yaratıkları ile dolgun

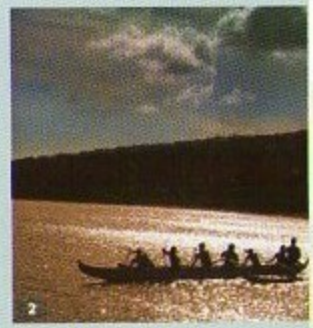
Avustralya ve Okyanusya Mitolojisi

Beyaz kaşiflerin ve sömürgeci güçlerin 18. yüzyılda gelmesine kadar, gerek Pasifik adalarındaki kabile toplumlarının, gerekse Avustralya'daki Aborijin halkının kültürleri dış dünyadan kopuktu ve geleneksel yaşam tarzları sürmekteydi. Paskalya Adası'nın (yerlilerin dilindeki adıyla Rapa Nui) sakinleri dışında, yazıya dayalı bir kültür geleneğinin yokluğu nedeniyle, klanların kültürlerinde efsanelere dair bilgilerin şarkılar ve hikayeler aracılığıyla aktarılması önemli bir role sahipti ve bugün de hâlâ öyledir. Beyaz göçmenler bu kültürlere çok farklı şekillerde yaklaştı: Aydınlanma çağında ve sonrasında Okyanusya'nın insanları "mutlu vahşiler" olarak romantikleştirilip bir ölçüde koruma görürken, Avustralya Aborijinleri ve Yeni Zelanda'nın dövüşken Maorileri "barbar vahşiler" olarak anıldı ve yakın zamana kadar baskı altında tutuldu.

Okyanusya adaları Polinezya, Melanezya ve Mikronezya denen üç bölgeye ayrılır. Yeni Zelanda Maorilerinin yanısıra Hawaii ve Paskalya Adası (Rapa Nui) sakinleri Polinezya kültürü grubuna girer. Bu adaların yerleşime açılması büyük olasılıkla MÖ 1500'lerde batıdan (örn. Tayvan ve Filipinler) teknelerle gelen insanların birkaç göç dalgasıyla başladı. İlk çiftçiler daha sonra göç eden ve daha iyi donanımlı olan soyluların (*ariki*) egemenliği altına girdi. Bu yeni göçmenlerin kurduğu katı hiyerarşik sosyal düzende, kökenlerini ya da soy çizgilerini kültürel kahramanlar olarak tapınılan ilk soylulara dayandırabilen kişiler daha yüksek sosyal statüye kavuştu. Böylece *ariki* sınıfı kabile reisliği, büyük toprak sahipliği ve rahiplik işlevlerini üstlendi. Birçok ada halkında, özellikle de Maorilerde surata ve vücuda işlenmiş yoğun dövmeler (1) bu sosyal statüyü gösterir.

Sosyal hiyerarşi efsanelerde ve tanrıların dünyasında da izler bıraktı (3). Tanrı hiyerarşilerinin üst kademesinde çoğu kez yaratıcı ilahlar oturur. Ara kademedeki tanrılar çoğu kez ay ve güneş gibi doğal olgularla ya da savaş ve doğum gibi kültürel olgularla ilişkilendirilir. Ata ruhları ise alt kademede yer alır. Polinezya efsaneleri sosyal düzenin yanısıra günlük yaşamla ilgili diğer ana temaları da yansıtır. Tekne yapımı, ustura keskinliğinde resiflerle çevrili adalar arasında ve tehlikeli kıyılar boyunca tekne yolculuğu Okyanusya efsanelerine sıklıkla konu olur. Maoriler ve bazı Polinezya klanları denizaşırı kökenlerini atalarının efsanevi Hawaiki diyarından kanolarla gelişini anlatan bir efsaneyle açıklar. Polinezyalılar açık denizde seyredebilen ve 200'e kadar insan alabilen uzun kanoları (2) sahiden de yapmıştı.

Okyanusya halklarının mitolojik ve dinsel dünyasına *mana* ve tabu (kökeni Polinezya dilinde "kutsal" "yasak" ya da "dokunulmaz" anlamına gelen *tapu*) kavramları sinmiştir. Mana şaşırtıcı güçte bir manevi yaşam enerjisini belirtir. Bu enerji kendisini olağandışı doğal olgularda, insan başarılarında veya bir klan ya da aile için özel önem taşıyan nesnelerde dışa vurabilir.

Mana ayrıca bir kişinin, nesnenin ya da olayın zaten sahip olduğu ya da elde edebileceği bir şey anlamında bireylerle ilişkili bir güçtür. Bir toplumun soylular, rahipler, tekne yapım us-

taları ve dümenciler gibi saygı duyulan ehil insanlarıyla bağlantılı olan ve sonraki kuşağa devredilebilen güçleri de ifade eder. Bu nedenle soylu ve rahip ailelerinde evlat edinme önemli bir rol oynar: Yetenekli genç insanlar evlatlık olarak manevi babalarının manasına ortak olur ve böylece onların makamlarına geçme hakkını elde eder.

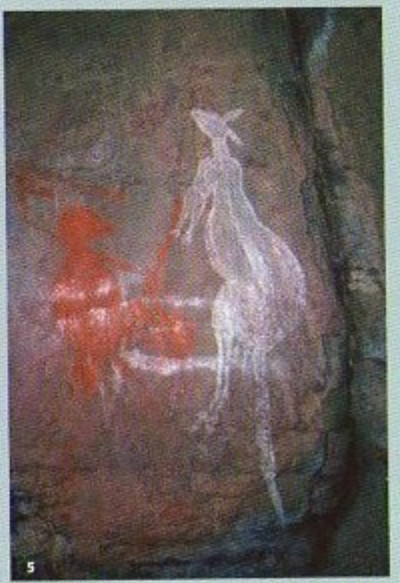
Tabular insanlar, hayvanlar, yiyecekler, yerler ve hepsinden önemlisi, ölümle ya da cesetle ilintisi olan her türlü şey için geçerli olabilir. Genellikle belli bir süreyle de ilişkilendirilir. Yasak konmuş tabu nesnelerine hiçbir şekilde dokunulamaz. Her toplumda rastlanan tabular, insanların tehdit edici olarak görülen ve yazılı yasalardan yoksun toplumlarda özellikle önemli sayılan olaylarla ve olgularla nasıl etkileşime gireceklerini düzenler. Çoğu durumda tabular sosyal hiyerarşiyi ayakta tutar; çünkü (daha yüksek sosyal statüye sahip) belli insanlar ya da ehil şahıslar için sınırlı bir geçerlilik taşır ya da hiç geçerli sayılmaz.

Avustralya'nın göçebe avcılıkla ve toplayıcılıkla geçinen Aborijin halkı (4)

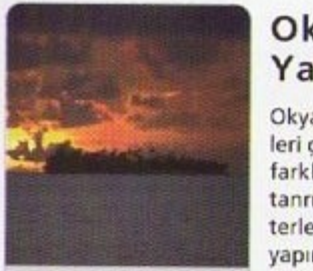

uzun bir süre Avrupalılarca "ilkel vahşi" kavramının timsali sayıldı. Bunun sebebi onlarda ne reisliğe dayalı bir sosyal düzen, ne de bir klan hiyerarşisi saptanabilmesiydi. Klanlarda yaşama ve evliliğe yön veren gerçekten karmaşık kurallar ancak daha sonraları anlaşılabildi.

Klanlar ve kabileler belli topraklarda yaşar. Onların inanç sistemine göre, sahibi olmadıkları bu toprakları sadece ataları ve uzak efsanevi geçmişin varlıkları adına kollarlar ve kullanırlar. Atalarla ve Düş Zamanı'nın yaratıcı varlıklarıyla sıkı bağlantı ayırıcı bir özelliktir. Bir zamanlar dünyaya şekil verdiklerine ve her yerde izlerini bıraktıklarına inanılan bu varlıklara dair efsaneler bugün de varlığını sürdürdüğü gibi, Aborijin benlik anlayışını ve dünya görüşünü hâlâ belirler. Meşhur kırmızı ve ışıltılı kumtaşı kayası Uluru (Ayers Kayası) gibi birçok özel yüzey şekli kutsal sayılır. Aborjinler ülkeyi boydan boya aşan Düş Yolları'nı izleyerek, Düş Zamanı varlıklarınca açılmış patikalarda yürür. Bu yolculuklar sırasında çoğu kez şarkı söylenmesi nedeniyle, patikalar Şarkı Yolları olarak da anılır. Ama Düş Zamanı varlıklarına yakıştırılan tek özellik doğal dünyayı yaratmış olmaları değildir. Kültürel kahramanlar olarak, insanlara birarada yaşamayı düzenleyen kuralları ve yasaları verdiklerine de inanılır. Bu yasaların geçerliliği günümüze kadar herkesçe tanınmıştır.

Avustralya'nın Aborijin halkına ait efsanelerin birçoğu yazıya geçirilmemiş olmakla birlikte, şarkılarda, hikayelerde, bizzat Düş Zamanı varlıklarınca yapıldıkları söylenen kaya resimlerinde (5), ayrıca Aborijin sanatçıların modern eserlerinde yaşamaya devam etmektedir.

- Okyanusya yaratılış efsanelerine göre adalar okyanustan çıkmıştır
- Tüm Okyanusya toplumlarının yaratıcı tanrıları ve Maui ile Tiki gibi yarı-tanrıları vardır
- Rangi ve Papa tanrılarının ilk atası sayılırdı
- Toplumsal düzenin tanrılarca bahşedildiğine inanılırdı
- Tangaroa bir yaratılış tanrısı ve deniz tanrısıydı

Okyanusya - Yaratılış Efsaneleri

Okyanusya'nın ada toplumlarının yaratılış efsaneleri çok değişkendir ve genellikle her bölgede farklıdır. Yeryüzünün (1) yaratılışını ve toplumun tanrısal yapısını anlatan bu efsanelerin ana karakterleri, yaratıcı tanrılar ve insanlığa daha iyi tekne yapım teknikleri ve ulaşım becerileri gibi atılımları kazandıran pek çok yarı-tanrıdır.

Önde gelen kabile reisleri (*ariki*) toprak sahipleriydi ve doğrudan kabile kurucularının soyundan sayılırdı. Toplumda yüksek mevkileri vardı ve mana denen bir manevi güç taşıdıklarına inanılırdı. Polinezya adalarındaki birçok toplum Tangaroa'yı en yüksek mertebedeki yaratıcı tanrı ve *ariki* sınıfının ilk atası olarak görürdü. Diğer ada toplumları ve Yeni Zelanda Maorileri ise Io, Iho ya da Kiho adıyla anılan tek bir yaratıcı tanrıya tapardı. Maori tanrılarının kökeni ilk tanrısal atalar gök baba Rangi ile toprak ana Papa'nın izdivacına dayandırılırdı.

(1)

Tangaroa'nın Dünya Yumurtasından Çıkışı Yaratıcı tanrı Tangaroa (3) deniz tanrısı ve balıkların, deniz canlılarının ve sürüngenlerin atası sayılırdı; dolayısıyla Okyanusya halkları yaşamın temelini onun attığına inanırdı. Her deniz yolculuğundan önce onu memnun etmeye özellikle önem verilirdi. İnanışa göre, gökyüzünün ve yeryüzünün doğuşu onun dünya yumurtasından (2) çıkışının sonucudur. Bu yumurtayı kırmasından sonra, üst taraf gökyüzüne ve alt taraf yeryüzüne dönüşür. Tangaroa, kardeşi olan fırtına tanrısı Tawhirimatea tarafından denize sürülür. Tangaroa'nın toprak ve bitki tanrısı olan diğer kardeşi Tane'yle ilişkisi gergindir. İki kardeşin birbirine karşıt deniz ve toprak tanrıları olmaları aralarındaki ilişkiye de yansır.

(2)

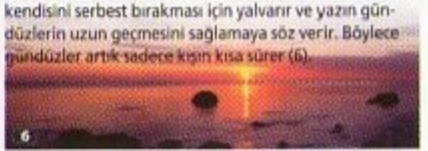

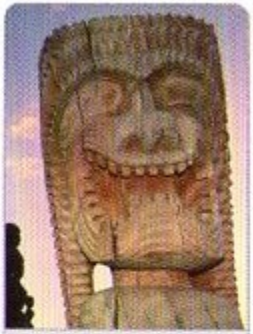
Hawaiki'ye Yolculuk Birçok Polinezya kabile reisinin efsanevi Hawaiki diyarından göç etmiş ataların soyundan geldiğine inanılır. Özellikle Yeni Zelanda Maorileri, Hawaiki'yi adalara kanoya (4) gelişlerinden önceki anayurtları sayardı. İnanışa göre, Hawaiki aynı zamanda bir tür ölüler diyarıydı ve ölen kişiler oraya giderdi. Reinga Burnu (1) bu yolculuğun başlangıç noktası olarak görülürdü.

Tiki-İlk Kişi Tiki (5) ilk tanrısal çift Rangi ve Papa'nın oğludur. Başlangıçta tek başınadır. Bir gölcükte kendi görüntüsünü görünce hemen suya atlar. Uğradığı hayal kırıklığıyla gölcükte şişmesi sonucunda bir kadın doğar. Bir gün bu kadın gördüğü bir yılanbalığı karşısında heyecana kapılır ve heyecanı Tiki'ye geçer. Böylece ilk üreme gerçekleşir.

Kültürel Kahraman Maui En popüler Okyanusya kahramanı Maui'dir. Hawaii'de bir yarı-tanrı ve oyunbaz varlık sayılır. Bir seferinde gündüzün çok kısa olmasından rahatsız olduğu için, güneşin yolculuğunu yavaşlatmaya karar verir. Bir dağa tırmanır ve kız kardeşinin saçlarından yaptığı bir kementle güneşi yakalar. Güneş kendisini serbest bırakması için yalvarır ve yazın gündüzlerin uzun geçmesini sağlamaya söz verir. Böylece gündüzler artık sadece kışın kısa sürer (6).

■ Polinezya tanrılarının katı hiyerarşisinde Tangaroa gibi yaratılış tanrıları en üstte yer alırdı

■ Tane güneş ışığını ve hayatı yarattığına inanılan orman ve kuş tanrısıydı

■ Tu savaş tanrısı, Rongo barış tanrısıydı

■ Hina ay tanrıçası, Laka güzellik tanrıçası, Pele ise Hawaii yanardağ tanrıçasıydı

Okyanusya - Polinezya Tanrıları

Polinezya'nın katı hiyerarşik toplumu tanrıların dünyasına da yansımıştı. En önemli tanrılar kralların ve kabile reislerinin ataları sayılan yaratılış tanrılarıydı; onların ardından çeşitli tanrılar ve tanrıçalar gelirdi. Başta gelen dört tanrı şunlardı: Deniz tanrısı Tangaroa (Kanaloa); güneş ışığının ve hayatın yaratıcısı sayılan orman ve kuş tanrısı Tane (Kane); savaş tanrısı Tu (Ku); bir gökkuşağından dünyaya indiğine inanılan barış, bereket ve tarım tanrısı Rongo (Lono).

Dişi ilahların başında ay tanrıçası Hina yer alırdı. Çoğu kez toprak ana Papa'yla aynı konumda sayılırdı. Diğer önemli tanrıçalar güzellik ve dans tanrıçası Laka ile Hawaii'de (aktif) yanardağların tanrıçası olarak tapınılan Pele'ydi. En düşük konumlu tanrılar ise *aitu* denen koruyucu ata ruhlarıydı.

Tanrısal Toplum Ürkütücü savaş tanrısı Tu, ışığın ve hayatın dünyaya ulaşmasını sağlamak için anne babası Papa ve Rangi'yi öldürmek ister. Ama erkek kardeşi Tane bunun yerine onları kovma yoluna gider. Bundan hoşnutsuz olan Tu, kardeşini cezalandırmak amacıyla çocukları sayılan kuşları (1) kapanla yakalayıp kafeslere koyar. Diğer kardeşlerinden tarım tanrısı Rongo'nun ve yabani bitkilerin tanrısı Haumia-tiketike'nin de peşine düşer. Alt edemeyeceği kadar güçlü çıkan tek kardeşi fırtına, gök gürlemesi ve şimşek tanrısı Tawhirimatea olur.

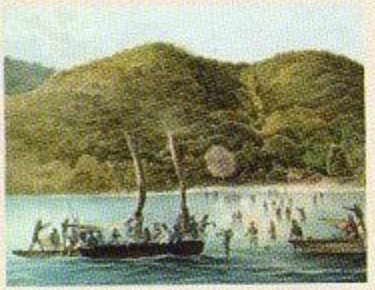
Tanrılar Arasındaki Kavgalar: s. 26, 117, 118, 238, 245

Moailer-Paskalya Adası'nın Gizemli Ataları Bu adada *moai* (2) denen bini aşkın tahta heykel vardır. MS 400-1200 arasında yapılan bu heykellerin kabile önderlerini ve ünlü ataları temsil ettiği sanılmaktadır. Eskiden insanlar ile tanrılar arasında arabuluculuk yaptığına inanılan *moai*'ler ayinlerin ve törenlerin düzenlendiği töreninin alanlarının ayrılmaz bir parçasıydı.

Kargo Kültleri

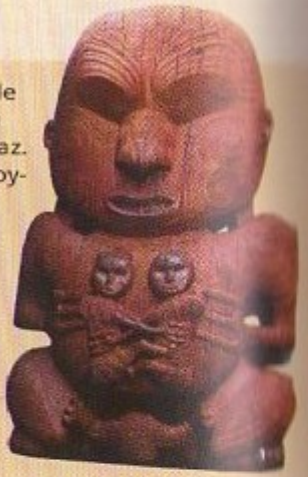
Esas olarak Melanezya'da 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkan kargo kültleri, "beyaz tanrılar" olarak teknelerle geri geleceklerine ve insanlara bol miktarda yiyecek getireceklerine inanılan eski zaman kahramanlarıyla ilgili efsanelere dayanır. Bu nedenle beyaz göçmenlerin Melanezya kıyılarına ulaşan yük gemileri söz konusu kahramanlarla ilişkilendirildi. Bazı kabileler bu insanları kıyamet peygamberleri sanıp artık bol miktarda yiyeceğe kavuşacaklarına inandıkları için, gıda ürünlerini ve hayvanlarını yok etmeye yöneldiler. Bu kitlesel hareket beraberinde iç karışıklıklar getirdi.

Hina ve Tuna Ay tanrıçası Hina bir gün bir bataklıktan biraz su almaya gider. Orada yılanbalığı tanrısı Tuna, yüzerek elindeki sukabağının içine girer ve ona tecavüz eder. Hina başına gelen olayı kocası Maui'ye anlatır. Maui de intikam için yılanbalığı tanrısını yakalar ve keserek parçalara ayırır. Günümüzün yılanbalığı (3) türlerinin bu tanrısal beden parçalarından ortaya çıktığı söylenir.

Ata Kültü

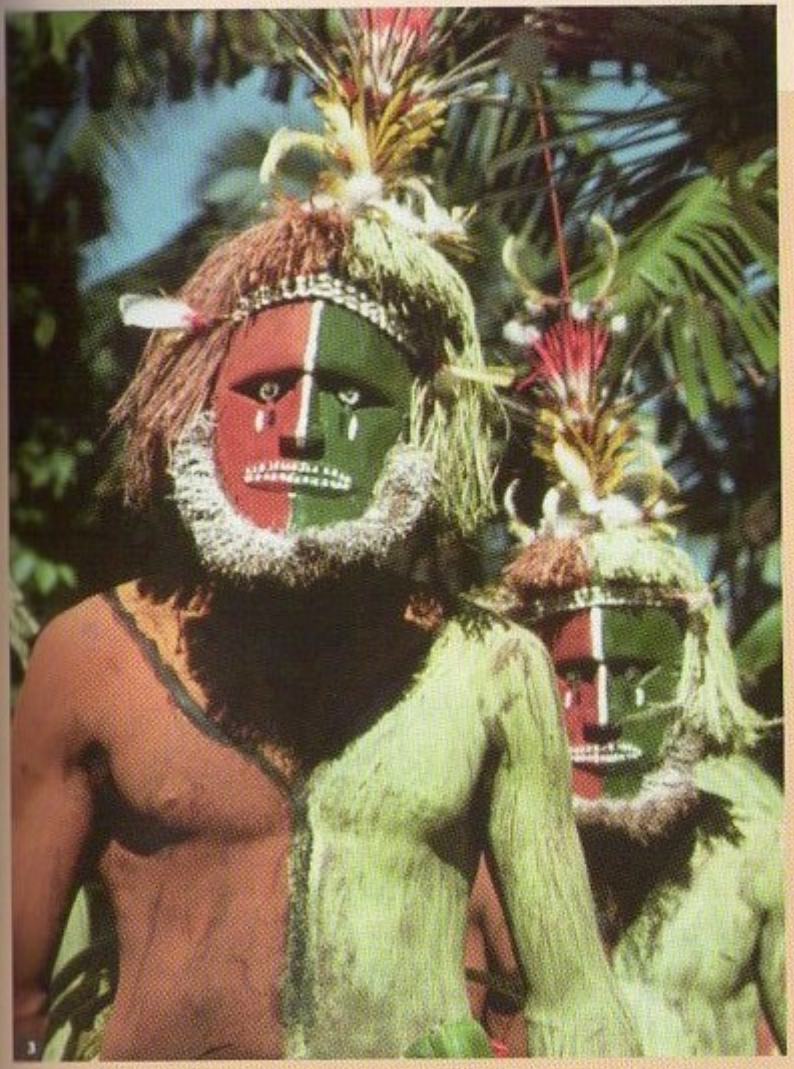

Geleneksel Okyanusya dünya görüşü bu dünya ile öbür dünyayı, yani maddi gerçeklik ile doğaüstü manevi ortamı kesin çizgilerle birbirinden ayırmaz. Atalar (1) koruyucu ruhlar olarak önemli bir rol oynar; onlardan her zaman öğüt ve yardım istenir ve kızmamaları için çeşitli törenlerle (3) onlara saygı gösterilir. Herkesin sahip olduğu makamı atalarına dayandırması beklenir; çünkü her nesnede ve kişide bulunan manevi gücün (mana) atalardan geldiğine inanılır. Özellikle kabile önderlerinin güçlü manalarını atalarından aldıkları kabul edilir. Mananın ancak atalara ailenin yaşayan mensupları gibi davranıldığında korunabileceği düşünülür. Ölen bir kişinin dünyadan ayrıldığını söylemek yerine, varoluşun daha yüksek bir katına yükseldiği ifadesi kullanılır. Bugün bile bazı bölgelerde sosyal statüyü ve hiyerarşiyi büyük ölçüde soy çizgisi belirler.

Melanezya Kafatası Kültleri Bazı Melanezya halkları kafatası kültü çerçevesinde atalara tapınır. Manevi gücün insan kafasında saklı olduğuna inanıldığı için, kafatasların saygı gösterilir. Ataların kafatasları çoğu kez yıkanıp boyanır ya da gözleri deniz kabuklarıyla bezenir. Daha sonra evlerin onur verici bir köşesine yerleştirilir (2). Bazı halklarda görülen kelle avcılığı geleneği mana inancına dayanır: Bir kelle avcısı sözgelimi düşman bir savaşçının kafatasını aldığında, onun manasını ele geçirmiş olur ve belli şekillerde saygı göstererek bunu kendi yararına kullanabilir.

Atalara Tapınma: s. 370

- Dünyanın Düş Zamanı'nda yaşamış güçlü varlıklarca yaratıldığına inanılır
- Düş Zamanı varlıklarının geride bıraktıkları söylenen izlere Düş Yolları denir
- Gökkuşağı yılanı ünlü bir Düş Zamanı varlığıdır

Avustralya - Düş Zamanı

Avustralya yaratılış efsanelerinin ayırıcı özelliği tüm canlıların birbirleriyle ilişkili oldukları inancıdır; bu da canlılar dünyasıyla sıkı bağlantı içinde olmayı getirir. Aborijin panteonunda kişileştirilmiş tanrılar değil, Düş Zamanı olarak anılan efsanevi bir ilkçağda yeryüzünde yaşadığına inanılan varlıklar yer alır. Düş Zamanı'nın doğaüstü varlıklarının önce boş dünyayı, ardından yüzey şekillerini (1, Olga Dağı), gölleri ve nehirleri, bitkileri, insanları ve hayvanları yarattıklarına inanılır. İnsanlara ateşe hükmetme, silah kullanma ve avcılık becerileri gibi atılımları sağlamalarından, ayrıca klan düzenini ve evlilik kurallarını getirmelerinden dolayı birer kültürel kahraman sayılırlar.

Bugün bile Düş Zamanı efsaneleri hâlâ kabileler ve klanlar içinde sözlü olarak kısmen aktarılır. Aborijin yaşamının dünya görüşü ve felsefesi bu efsanelerin damgasını taşır ve Aborijinler Düş Zamanı varlıklarıyla bir bağlantı duygusunu sürdürür.

Düş Yolları İnanışa göre, Düş Zamanı varlıkları yarattıkları dünyadan daha sonra ayrılmalarını ve dünyaya bakma görevini insanlara bırakmalarına karşın, geride izler bırakmıştır. Dünyayı dolaşırken izledikleri söylenen patikalar günümüzde Düş Yolları (2, sanatsal çizim) olarak anılır. Belli yerlerde Düş Yolları'nın izleri vardır ve kutsal sayılan bu yerler hâlâ tabularla ilişkilendirilir. Tabulara uyulması halinde, bu kutsal nirengi noktalarının insanlara güç ve koruma sağlayabileceğine inanılır. Şarkı Yolları olarak bilinen ve Düş Zamanı varlıklarının dünyayı ve unsurlarını yaratma maceralarını anlatan kült şarkılarında birçok Düş Yolu tarif edilir.

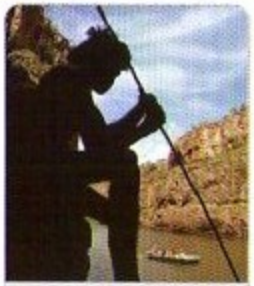

Düş Zamanı Varlıkları Düş Zamanı varlıkları mağara duvarlarında (3), kayalarda, hayvan postlarında ve ağaç kabuklarında kısmen hayvan, kısmen insan yaratıklar gibi tasvir edilmiştir. Efsanelerde bu varlıkların sürekli dolaştıkları, savaşlar (4), bağlaşıklıklar ve maceralar sırasında dünyaya şekil verdikleri ve daha sonra bu yerleri insanlara bıraktıkları belirtilir. Aborijinler kendilerini toprakların sahibi olarak görmez; daha çok Düş Zamanı varlıklarına ve atalarına hizmet eden kullanıcılar ve işleticiler sayar.

Gökkuşağı Yılanı Birçok Aborijin efsanesinde Yurlunggur ya da Wollunqua adlı gökkuşağı yılanıyla (5) ilgili hikayeler anlatılır. Bu yılan Avustralya'nın en değerli kaynaklarından suya hükmetmesinden dolayı, en önemli Düş Zamanı varlıklarından biri sayılır. Düş Zamanı sırasında sudan çıktığı söylenir ve bereketin bir simgesi olarak görülür. Dünyadan ayrılmadığına inanılan tek Düş Zamanı varlığıdır. Akaru adıyla anıldığı Güney Avustralya'da pınarlarda yaşadığına ve onları koruduğuna inanılır. Gökkuşağı yılanının bir pınarda rahat etmeyince daha fazla yer edinmek için gerindiği ve bunun sonucunda suların taşarak karayı bastığı söylenir. İnanışa göre, pınardan su almak isteyen birinin yutulmamak için önce yılanı uyarması gerekir.

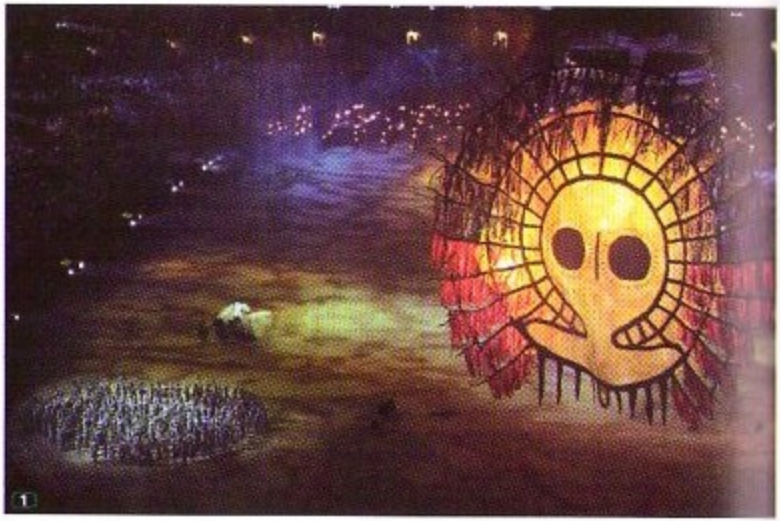
■ İnsan, hayvan ve karma varlık biçimindeki ataların sahip oldukları manevi gücü (maban) soylarından gelen kişilere aktardıkları söylenir

■ *Maban* doğal olguların unsuru olmakla birlikte, *tjurunga* denen nesnelerde bulunabilir

■ Birçok kabilenin atadan kalma ayrı totem hayvanı vardır

Avustralya - Ataların İzinde

Aborijinler atalarıyla sıkı yakınlık duygusunu sürdürür. Düş Zamanı varlıklarını ataları saymalarından dolayı, Avrupalılar çoğu kez onları "tarihsiz bir halk" olarak nitelendirmiştir. Bazı Aborijin klanları soylarını belli hayvanlara dayandırır (1, 2000 Olimpiyat Oyunları'nın açılış törenindeki bir gösteri). Ataların kendi çocukları için belli kutsal yerlere manevi güç bıraktıklarına inanılır. Kabile mensupları genellikle kendilerini bağlı oldukları klanın totem hayvanına göre, örneğin kanguru-adam ya da kuş-kadın olarak anarlar. Koruyucu güçlerin bütün klana aktarılmasını sağladığına inanılan törenlerde atalara ve ata hayvanına saygı gösterilir. Bazı klanlar belli bitkileri ya da kültürel nesneleri de totem ataları sayarlar.

1

2

Wandjina Yaratılış döneminin ata varlıklarına *wandjina* ya da *wondjina* (2) denir. Bu bulut ve yağmur ruhlarının denizden çıkıp gölcüklere ve pınarlara girdiklerine inanılır. Mağara resimlerinde gözleri ve burunları abartılı biçimde büyük, ama ağızları olmayan insanlar olarak görülürler. Efsaneye göre, insanlardan memnun kalmayan wandjina'ların ağızlarını açmaları büyük bir su baskınına yol açar. Kaya duvarlarındaki görüntülerini bizzat yaptıkları söylenir.

3

Atalardan Kalma Armağanlar Ataların çocuklarına bıraktıklarına inanılan maban'lı nesneler tjurunga (3) olarak anılır. Kutsal taş, tahta parçası, resim ve hatta şarkı biçiminde olabilirler. Kişiler, kabileler ve klanlar bunları saklayarak, erkek soyunun sonraki kuşağına aktarırlar.

Korroboriler

Klanlar önceden belirlenmiş bir düzenle dans ederek, ritmik müzik çalarak ve şarkı söyleyerek atalarıyla ve Düş Zamanı varlıklarıyla bağlantıya girerler. Korrobori adıyla anılan böyle törenler genellikle her klan içinde ayrı düzenlenir. Törenin kutsal niteliğinden dolayı, yabancıların katılmasına ya da izlemesine izin verilmez. Gösterilerde genellikle Düş Zamanı'na ait sahneler, hayvanlarla ilgili sahneler ve ara sıra günlük durumlar canlandırılır.

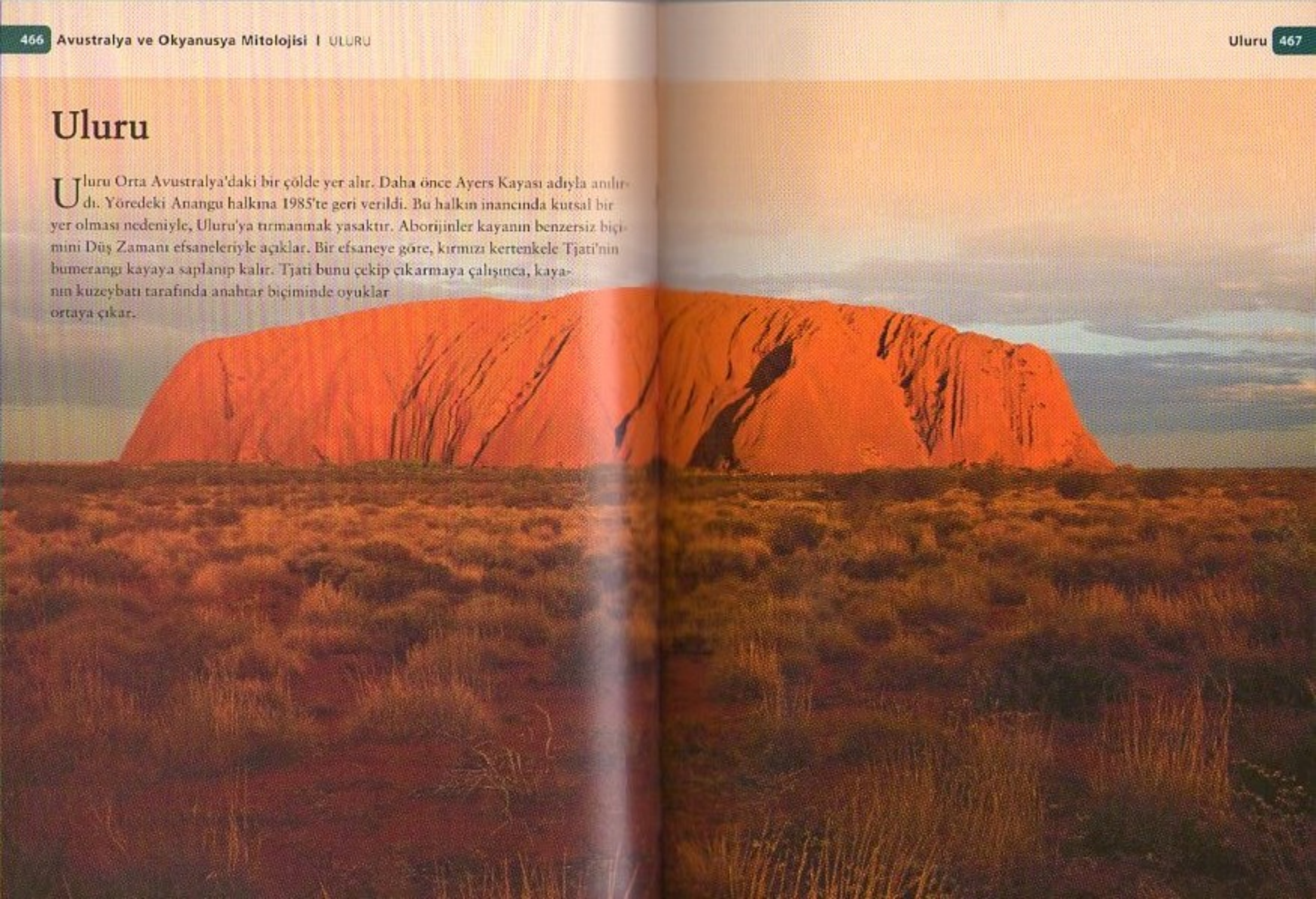

4

Moon ve Dugong Düş Zamanı efsanelerinden biri Moon ve Dugong adlı iki kardeşin başından geçenleri anlatır. Yenilebilir kökler bulmak için toprağı kazdıkları sırada, kız kardeş Dugong bir sülük tarafından ısırılır ve ağrısını dindirmek için denize koşar. Ama daha denize giremeden, şimdi onun adıyla anılan iri bir deniz canlısına (4) dönüşür. Moon da tek başına kalmak istemediği için onun peşinden denize girer. Dugong'un kemikleri daha sonra bulunur. Ama Moon ölmez ve kemikleri deniz kabuklarına dönüşür. Daha sonra zambak soğanları ve nilüfer sapları yiyince dirilir.

Uluru

Uluru Orta Avustralya'daki bir çölde yer alır. Daha önce Ayers Kayası adıyla anılırdı. Yöredeki Anangu halkına 1985'te geri verildi. Bu halkın inancında kutsal bir yer olması nedeniyle, Uluru'ya tırmanmak yasaktır. Aborijinler kayanın benzersiz biçimini Düş Zamanı efsaneleriyle açıklar. Bir efsaneye göre, kırmızı kertenkele Tjati'nin bumerangı kayaya saplanıp kalır. Tjati bunu çekip çıkarmaya çalışınca, kayanın kuzeybatı tarafında anahtar biçiminde oyuklar ortaya çıkar.

Ek

Birincil işlevlerine göre tanrılar ve ele alındıkları ana sayfalar

Aşk
Aphrodite s. 142-143
Eros s. 146-147
Freya s. 236-237
Hathor s. 92-93
İnana/İştar s. 38-39

Ateş
Agni s. 292-293
Belisama s. 260-261
Brigid s. 262-263
Hephaistos s. 150-151
Hestia s. 152-153

Ay Tanrıları
Nanna s. 36-37
Şiva s. 320-321

Bekaret
Artemis s. 136-137
Athena s. 138-139
Hestia s. 152-153

Bereket
Amon-Ra s. 86-87
Aphrodite s. 142-143
Khnum s. 100-101

Bilgelik/Bilgi
Athena s. 138-139
Odin s. 230-231
Saraswati s. 298-299
Thoth s. 98-99

Evlilik
Eros s. 146-147
Frigg s. 242-243
Hera s. 126-127
Iuno s. 208-209
Mithra s. 58-59
Viracocha s. 410-411
Vişnu s. 312-313

Ezeli Eşler
Gaia ve Uranos s. 114-115
Geb ve Nut s. 74-75
İzanami ve İzanagi s. 352-353
Mawu ve Lisa s. 446-447

Gök
Horus s. 82-83
Uranos s. 114-115
Zeus s. 120-123

Güneş
Amatrasu s. 358-359
Apollon s. 132-133
Belenus s. 260-261

Doğruluk tanrıçası Maat, s. 103

Ateş tanrısı Agni, s. 292

Hasat
Ceres s. 316-317
Chaac s. 396-397
Demeter s. 130-131
Kumarbi s. 50-51
Xipe Totec s. 388-389

Hava
Aton s. 90-91
Chaac s. 396-397
Huracán s. 400-401
Teşub s. 50-51
Susanu s. 360-361
Thor s. 232-233
Tlaloc s. 392-393
Zeus s. 120-123

Hukuk/Adalet
Varuna ve Mitra s. 294-295
Maat s. 102-103

Kahramanlar
Beowulf s. 250-251
Cúchulainn s. 270-271
Gılgamış s. 46-47
Herakles s. 164-165
Hunahpu ve Xbalanque s. 406-407
İason s. 182-183
Kral Arthur s. 274-275
Okuninuşi s. 362-363
Rama s. 314-315

Kehanet
Apollon s. 132-133
Gaia s. 114-115
İsis s. 78-79

Oyunbaz Varlıklar
Eros s. 146-147
Hermes s. 148-149
Loki s. 234-235
Prometheus s. 166-167
Sisyphos s. 170-171
Susanu s. 360-361

Ölüler Diyarı/Ölüm
Coatlicue s. 384-385

Yağmur tanrısı Chaac, s. 396

Hades s. 154-155
Hel s. 236-237
Kali s. 300-301
Osiris s. 76-77
Yama s. 292-293

Savaş
Ares s. 140-141
Athena s. 138-139
Durga s. 300-301
Huitzilopochtli s. 382-383
İnana/ İştar s. 38-39
İndra s. 290-291
Minerva s. 210-211
Morrigan s. 264-265
Odin s. 230-231
Sarı İmparator s. 336-337

Su
Belisama s. 260-261
Poseidon s. 128-129
Tlaloc s. 392-393

Toprak Ana
Coatlicue s. 384-385
Gaia s. 114-115
Nut s. 74-75

Yaratıcı Tanrılar
An s. 30-31
Brahma s. 308-309
Enki s. 32-33
Enlil s. 30-31
Huitzilopochtli s. 382-383
Itzamná s. 404-405
Khnumpp. 100-101
Odin s. 230-231
Quetzalcóatl s. 390-391
Viracocha s. 410-411

Yüce Tanrılar
An s. 30-31
Asur s. 42-43

Bakire tanrıça Hestia, , s. 153

Ahura Mazda s. 54-55
Baal s. 52-53
Dagda s. 258-259
El s. 52-53
Enlil s. 30-31
Itzamná s. 404-405
İndra s. 290-291
Jüpiter s. 206-207
Marduk s. 42-43
Odin s. 230-231
Utu/Şamaş s. 40-41
Viracocha s. 410-411
Zeus s. 120-123

Dizin

Siyah sayfa numaraları maddenin ele alındığı ana sayfaları, *italik* maddeler edebiyat ve müzik eserlerini ya da özgün dildeki isimleri belirtir

A
Absyrtos 182, 183
Acoya-Napa 412
Aditi 295, 308
Aditya'lar 295
Admetus, Kral 164
Adonis 143
Aegir 248
Aeneis 198, 207
Aengus 259
Aerope 191
Aesir 228, 230, 234, 236, 238, 242, 244-245
Agamemnon 137, 184-186, 190-191
Aghasura 318
Aglaia 150
Agni 288, **292-293**
Agnicayana 292
Ahenaton, Firavun 66, 90-91
Ahmose 87
Ahura Mazda **54-55**, 56, 58-59, 306
Aias 184
Aido-Hwedo 446
Aietes, Kral 182-183
Aigina 171
Aigisthos 190-191
Aineias 143, 184, **198-199**, 205, 207, 210, 215
Airavata 290
Aiskhylos 190
Akaru 463
Akhilleus 121, 151, 184-186
Akhu 84
Akrisios 180
Akteon 137
Ale 439
Alkestis, Kraliçe 164
Alkibiades 149
Alkippe 141
Alkmene 122
Alkmene, Miken prensesi 164
Altın Buzağı 52
Altın Post 50-51, 147, 158, 164, 182-183
Ama-no-Hasidate 352
Amarna 91
Amata, Kraliçe 199
Amaterasu 348, 350, 356, **358-359**, 360-361, 368-370
Amaunet 71
Amazonlar 140, 165
Amenhotep II, Firavun 83
Amenhotep III, Firavun 91-92
Amenhotep IV, Firavun 90 *bkz.* Ahenaton
Ameşa spenta 54-55
Amma 439
Amon 66, 71, 84, 86-87, 91, 98, 100-101
Amon-Ra **86-87**, 88
Amor 146 *bkz.* Eros
Amphion 137
Amphitrite 129
Amrita 289, 312
Amulius 200
An 21, 26-27, 38, 51, **30-31**
Ananse 440-442
Ananta Şeşa 312
Anarteq **431**
Anat (Mısır) 80
Anat (Yakındoğu) 53
Androgenos 178
Andromeda 180-181
Anfortas 277
Angakkuq 430-431
Angra Mainyu 54
Angrboda 234-235
Anka kuşu 327
Ankh 84
Ankhises 143, 198-199
Anna Perenna 211
Antaios 129
Anubis 63, 76-77, **94-95**, 99, 103
Anzu 27
Apasmara 320
Apep 81, 87, 96
Aphrodite 140-141, **142-144**, 146-147, 150-151, 183-184, 212
Apis Boğası 63, 104-105
Apollon 122, 129, **132-133**, 134, 136-137, 148-149, 153, 158-159, 172-173, 211, 256, 260, 278
Appianus 183
Apsu 27
Arakhne 139
Areopagos 141
Ares 126, **140-141**, 142-143, 150-151, 171, 182
Argonautika 182
Argonot'lar 158, 164, 175, **182-183**
Argos 123, 148
Ariadne 161, 178
Arianrhod 265
Arion 129, 131
Aristoteles 168
Arjuna 290, 293, 296, 318
Arkas 136
Artemis 122, 132, 136-**137**, 153, 191
Arthur, Kral 254-255, 269, **274-275**, 276
Asag 27
Ascanius 205
Asgard 230, 232, 235-238, 240, **244-245**, 247
Asklepios 132, 177
Asklepios 84 *bkz.* İmhotep
Asopos 171
Astarte 78, 80, 142 *bkz.* İsis ve Aphrodite
Asur 26, **42-43**
Asuralar 289, 306-307
Aşvamedha 322
Atalanta 182
Atalar 329, 331, 370-**371**, 443, 455, 459, **460-461**, **464-465**
Athena 127, 129, 138-**139**, 140, 142, 150, 153, 155, 161, 177, **180-182**, 184
Atlas 117, 127
Atman 284, 304
Aton **90-91**
Atramkhasis 28
Atreus 190-191
Atum 70-71, 74, 82-83, 91
Atunda **447**
Augias 165
Augur'lar 207
Augustus, İmparator 199, 212, 215, 220-221
Auspicia 207
Avalon 255
Avesta 59
Ayı 425

B
Ba 100-101, 104
Baal **52-53**, 80, 207
Babil Kulesi **34-35**
Bacchus 160-161 *bkz.* Dionysos
Baldur 230, 234, 237, 239, 242-243
Bali 306-307, 313
Bastet 94, 104-105
Batının Sağlam Kadını 420
Baucis 212
Bedene bürünme 328
Belenus 256, **260-261**
Beli Mawr 261
Belisama 256, **260-261**
Bellerophon 176
Beltane 260-261
Benten 364
Beowa 250 *bkz.* Beowulf
Beowulf 250
Beowulf **250-251**
Bernardino de Sahagún 376
Beyaz Bizon 425
Bhagavad Gita 318
Bharata klanı 296
Bifrost Köprüsü 244-245
Bile 261
Bişamonten 364-365 *bkz.* Yedi Talih Tanrısı
Blodeuwedd 265
Blot 228
Boann 259
Bodhisattva Manjuşri 345
Bodhisattva'lar 285
Bolumbu 443
Boread'lar 175
Bragi 248
Brahma 285-286, 289, 298, **308-309**, 312, 317, 321-323
Brahmahatya 321
Brahman'lar 283-286, 288, 292-293, 301, 313, 320-321
Bran 268, 272
Branwen 268
Breg 258
Brigid 258, 260, **262-263**, 265
Briseis 185
Brisingamen 237
Buda 285, **310-311**, 313, 349, 357, 365, 370
Buddhi 305
Budizm 282, 284-286, 291, 304, 308, 328-329, 344, 349, 356-357, 364, 370
Büyük Cholula Piramidi 398

C, Ç
C'agua Sa'que 397
C'ana Po 397
Cabrakan 400
Caculhá Huracán 394
Cadılar Bayramı 255, **272-273**
Caesar, Julius 198, 212, 215, 220-221, 254, 257, 278
Caligula 221
Camelot 274
Cao Guojiu 340 *bkz.* Sekiz Ölümsüz
Capitolium Tapınağı 206, 208, 210, 216-217
Capitolium Tepesi 206, 209
Capitolium üçlüsü 206, 208, 210
Cavillaca 412-413
Caynizm 284, 304, 308
Ceiba 394-395
Cennet 328
Centzonmimixcoa 385
Centzonuitznaua 385
Cerealia 216-217
Ceres 130, **216-217** *bkz.* Demeter
Cerridwen 264-265
Chaac 392, **396-397**, 404
Cha-Chaac 396
Chalchiuhtlicue 389, 393
Chang Ngo 338
Chang Xi 329, 338-339
Chi You 337
Chichén-Itza 395, 399
Chien Tang 343
Chin His Ling Shih 337
Chipi-Caculhá Chiquillantu 412
Cihuacóatl 384 *bkz.* Coatlicue
Cimmu Tenno, İmparator 350, 368-369
Cinler 240, 263, **266-267**
Cipactli 380-381, 389, 393
Cipactonal 381
Coatlicue 383, **384-385**, 391
Coniraya 412-413
Constantinus 220
Consus 203
Copil 383
Cortés, Hernando 377
Coser, Firavun 84, 101
Coyolxauhqui 383-385
Cúchulainn 254, **270-271**
Culann 270
Culhwch 269
Cupid 146, 259 *bkz.* Eros
Curiatius'lar **204-205**
Curocin 364 *bkz.* Yedi Talih Tanrısı
Cüceler 232, 235, 237, 240
Çakal 425

D
Dagda, **258-259**, 262
Daikoku 364, **366-367** *bkz.* Yedi Talih Tanrısı
Dakşa 295, 308, 321
Danae, Argos prensesi 180-181
Danu 258
Daphne 133
Daruka 300
Dasaraha **314**
Dasaratha 315
Dede Ruhu 421

Delaneira 165
Deichtine 270
Deimos 140
Delphoi kehanet evi **134-135**
Demeter 117, 129, **130-131**, 149, 154-155, 160, 190, 216-217
Demophon 155
Despoina 129
Deukalion 166
Devi 287, 300
Devler 115, 118, 129, 140, 164, **174-175**, 186, 228-231, 233-235, 237-238, 244-245, 269, 288
Devler Savaşı (Gigantomakhia) **118-119**, 122, 126, 164
Dharma 286
Di Jun 338-339
Diana 136 *bkz.* Artemis
Dido, Kartaca kraliçesi 198
Diomedes 140, 165
Dionysia **162-163**, 168
Dionysos 131-132, 142, 151, 158-159, **160-162**, 168, 216 *bkz.* Bacchus
Diş Kurdu 21
Doğunun Sağlam Kadını 420
Dokuz Ejderha 342
Dokuz Rüzgâr 390 *bkz.* Quetzalcóatl
Domitianus, İmparator 211
Donn Cuailnge 271
Dört Bacab 404-405
Dört Tezcatlipoca 380, 388-389, 393
Freya 233, 235, **236-237**, 242, 245
Druid'ler 257
Dryad'lar 173
Duamutef 79
Dugong 465
Dumuzi 24, 39
Durga 287, **300-301**, 322
Durga Puja 300
Duryodhana 296
Dünya Ağacı *bkz.* Ceiba ve Yggdrasil
Dünyanın yaratılışı **20-21**, 30, 71-72, 87, 90, 114, 146, 229-230, **288-289**, 326, **330-331**, 352-353, **380-381**, 388, **394-395**, 400, 402, 405, 410-411, **420-421**, **438-439**, 444, 446-447, **456-457**
Düş Zamanı 455, **462-463**, 464-465

E
Ea 21-22, 27, 32 *bkz.* Enki
Ebisu 353, 364, 366 *bkz.* Yedi Talih Tanrısı
Echo 127
Edda derlemeleri **248-249**
Edrfolnir 240
Efnisien 268
Ehriman **56-57**
Eileithyia 105 *bkz.* Nekbet
Eilithyia 126
Ejderhalar 127, 176, 240, 248, 327, 336, 341, **342-343**
El **52-53**
Elah Gabal 222
Elektra 131, **191**
Eleusis gizem ayinleri 131, 160, 216
Emer 270-271
Enheduana 26, 39, 48
En-kai 444-445
Enki 21-23, **32-33**, 38, 42
Enkidu 44, 45-46
Enlil 20, 23-24, 27, **30-31**, 36, 42, **49**
Epimetheus 125, 166-167
Epona 256, 264, 278
Erebos 114
Ereşkigal 44
Erinys'ler 155 *bkz.* Furia'lar
Eris 126, 140, 142
Eros 114, 133, 140, **146-147**
Erymanthos yabandomuzu 165
Eşu 446-447
Etana, Kral 19
Eumenis'ler 155
Europa 123, 178
Europides 190
Eurydike 158-159
Eurystheus, Kral 127, 164-165, 177
Excalibur 275

F
Fa 447
Fafnir 2448
Fam 438
Fand 271
Faro 439
Faustulus 200
Fenrir, kurt 234-236, 238-239
Freyr 236, 245
Frigg 234, 237, **242-243**
Fu Song 338-339
Fukurokucu 364-365 *bkz.* Yedi Talih Tanrısı
Fulla 242
Furia'lar 115, 155, 191
Fuxi 334-335, 342 *bkz.* Üç Hükümdar

G
Gaia **114-115**, 116-118, 121, 127, 129, 132, 134, 146, 155, 174-175
Galahad 277
Ganeşa 286, 304-305, 320, 322
Ganga 298
Garmr 236
Garuda 312, 322-323
Gawain 274
Geb 71, **74-75**, 76, 78, 80-81, 102
Geryon 165
Gılgamış 28, 41
Gılgamış Destanı 28, 41, 46-47
Gılgamış'ın Ölümü 45
Girit Boğası 165
Gna 242
Gonggong 335
Gopi 296, 318-319
Gorgon'lar 177, 180-181
Gök Dünyasının Düş Gören Kadını 421
Gökkuşağı yılanı 463
Gökyüzünün Yüreği 394
Göl Hanımı 275
Graia'lar 149, 181
Grendel 250-251
Gucumatz 394
Guinevere 274-275
Gwawl 269
Gwion 265

H
Haçiman 349, 357
Hades 117, 120, 148, **154-155**, 157, 159, 164-165, 171, 175
Halirrhotios 141
Hammurabi 40-41, 42
Han Xiangzi 340 *bkz.* Sekiz Ölümsüz
Hanuman 314-315, 322
Hapi 79
Haremakhet 83
Harmonia 140, 151
Harpyia'lar 175
Hathor **92-93**, 105
Hati 235
Hatşepsut, Firavun 87, 101
Hauhet 71
Haumiatiketike 458
Hayal arayışı 422-423
He Xiangu 340 *bkz.* Sekiz Ölümsüz
Hebe 126
Heimdall 231, 237, 244-245
Hekatonkheir'ler 114-117, 127, 174-175
Heket 87, 100
Hektor 121, 140, 143, 184-185
Hel 234-235, **236-237**, 240, 243, 244
Helen 123, 142, 184, 190
Heliopolis'in dokuz tanrısı 66, **70-71**
Helios 58, 141, 167, 186
Hephaistos 125-126, 141-142, **150-151**, 167, 190
Hera 117, 120-123, **126-127**, 129, 132, 136, 140, 142, 147, 150-151, 160-161, 164, 177, **184**
Herakles 117-118, 122, 127, 129, 131, 140, **164-165**, 167, 174, 177, 182-183, 270
Hermes 123-125, 133, 140, 142-143, **148-149**, 150, 155, 157, 161, 180-181
Hermes Trismegistos 98 *bkz.* Thoth
Hermopolis'in sekiz tanrısı 66, **70-71**, 86
Hesiodos 50, 146, 150, 172
Hesperid'ler 117, 127, 165
Hestia 117, **152-153**
Hıristiyanlık 34, 59, 72, 78, 218, 220, 227, 237, 248-250, 254-256, 262-263, 264, 272, 276, 278, 422
Hina 458, 459
Hinduizm 55, 282, 284-288, 299, 304, 306, 308, 312, 318-320, 322, 364-365
Hinum 429
Hippodameia 115
Hiranyakaşipu 306-307, 313
Hiranyakşa 312
Hlakanyana 445
Hodr 234, 242
Holi 319
Homeros 121, 143, 185-186, 198
Horatius'lar **204-205**
Horus 63-64, 67, 73, 75-81, **82-83**, 92, 95, 98-99
Hotei 364-365 *bkz.* Yedi Talih Tanrısı
Huaca'lar 379, **416-417**
Huangdi Neijing 336-337
Huangdi, İmparator **336-337**
Huginn 230
Huitzilopochtli 377, 380, **382-383**, 384-385, 389
Hun Hunahpu 406-407
Hunab Ku 404
Hunahpu 400, **406-407**
Huracán **400-401**
Huvava 46
Huveane 441
Hürmüz **56-57**
Hydra 165, 177
Hymir 233
Hyperion 116

I
I Ching 332
Ianus **214-215**
Iho 456
Ilankaka 443
Imbolc 262
Inti 378, 414-415, 418
Inti Raymi 414
Intulo 444
Io 123, 148
Ise Mabedi 358
Itzamná **404-405**
Iulus 198
Iuno 126, 198-199, 206, **208-209**, 210, 215 *bkz.* Hera
Ix Chel 405

İ
İakkhos 131
İapetos 116-117, 166
İasion 131
İason 50-51, 147, 158, **182-183**
İkaros 212
İksion, Kral 177
İlkçağ Boğası 58
İlluyanka, yılan 51
İlyada 121, 129, 184, **186-187**, 198
İmhotep 84, 101
İmseti 79
İnana 26, 33, 36, **38-39**, 40, 48-49
İnari 357
İnder Puja 290
İndra 284-285, 288, **290-291**, 292-293, 312, 322-323
İnsanların yaratılışı **22-23**, 71, 100-101, 166, 230, **288-289**, 293, 308, 326, **330-331**, 335, **394-395**, 401, 405, 411, **420-421**, **438-439**, 444, 446-47, **457**
İokaste 188-189
İphigeneia 137, 191
İsa 220, 276
İsis 67, 71, 75-77, **78-79**, 81-83, 105, 222
İskender, Büyük 220
İslam 282
İştar **38-39** *bkz.* İnana
İzanagi 348, **352-353**, 354, 356, 358-359
İzanami 348, **352-353**, 354, 356
İzumo Taişa 363

J
Jarl 231
Jüpiter 120, 198-199, **201**, **206-207**, 208, 210, 212, 216, 222, 256, 259 *bkz.* Zeus

K
Ka 67, 73, 101
Kadmos 131, 151, 160
Kalabhairava 321
Kali 287, **300-303**, 322
Kaliya 323
Kalki 313
Kalliope 158, 172
Kallisto 136
Kalydon yabandomuzu 164
Kalypso 186
Kami 348-353, **356-357**, 362, 364, 369-370
Kamsa 318
Kappa 373
Kara Tepeler 426-427
Kargo kültleri 459
Karkkati 309
Karma 296
Karnak Tapınağı 88
Karthikeya 304-305
Karttikeya 320
Kassiopeia, Etiyopya kraliçesi 181
Kastor 123, 182
Kauket 71
Kausalya 314
Keleus 155
Kentauroslar 162, 165, 167, 177, 182
Kepheus, Kral 181
Kerberos 157, 165
Keryneia geyiği 165
Kharis'ler 150
Kharon 157, 177
Kharybdis 129, 186
Kheiron 167
Khepri 104
Khimaira 176
Khiron 182
Khnum 87, **100-101**
Khrysaor 129
Kiho 456
Kinabalu 343
Kinich Ahau 404
Kirke 149, 186
Kişileştirilen erdemler **218-219**
Kitab-ı Mukaddes 22, 28, 40, 52, 218, 250
Kitsune 360
Klymene 166
Klytaimnestra 123, 155, 190-191
Kojiki 353
Koios 116
Konfüçyüsçülük 328, 332, 335
Kono-Hana-Sakuyu-Hime 368
Kothar-wa-Khasis 53
Kozmik yumurta 87, 146, 289, 330-331, 438-439, 457
Krater Gölü 426-427
Krelos 116, **380-381**
Kreousa 133
Krişna 280, 286, 293, 296, 313, **316-319**, 322
Kronos 115-121, 126, 130, 144, 152, 174-175
Kşema 305
Kuk 71
Kukulcán 390, 399 *bkz.* Quetzalcóatl
Kumarbi **50-51**
Kuret'ler 121
Kuşa 314
Kutsal Kâse 255, **276-277**
Kuzgun 425, 430-431
Kültürel kahramanlar **24-25**, **168-169**, 360, 440, **442-443**, 452, 455, 457, 462
Kybele 161, 222
Kyklop'lar 114-117, 174-175, 186
Kyknos 140
Kyrene 137

L
Laabha 305
Ladon 127
Laig 271
Laios, Thebai kralı 188-189
Laka 458
Lakşmana 314-315
Lakşmi 287, **298-299**, 319
Lamaştu 44-45
Lan Caihe 340-341 *bkz.* Sekiz Ölümsüz
Lancelot 274-275, 277
Laomedon, Kral 129
Laozi 341
Latinus, Kral 199
Lava 314
Lavinia 199
Leda, Sparta kraliçesi 123
Legba 440, 447
Lelawala **428-429**
Leto 122, 132, 136-137
Leukippos 133
Li Tieguai 430 *bkz.* Sekiz Ölümsüz
Lif 238, 240
Lifthrasir 238, 240
Lingam 309, 321
Lisa 446-447
Livius 200
Llao 427
Loki 232, **234-235**, 236-238
Lonkundo 442-443
Lucan 259
Lugaid 271
Lugh 270
Luksor Tapınağı 88-89
Lü Dongbin 340-341 *bkz.* Sekiz Ölümsüz

M
Maat 77, 94, **102-103**
Mabinogion, The 254, **268-269**
Machu Picchu 415, 418-419
Magni 232
Mahabharata 285, 290, **296-297**, 304, 318
Mahisa 300
Mainad'lar 158-159, 162
Maius 215
Malinalxochitl 383
Mama Coca 412-413
Mama Ocllo 410, 415
Mama Pacha 415
Mama Quilla 410
Maman Brigette 262
Mami 22 *bkz.* Ninhursaga
Mana 453-454, 460, 464
Manannán 271
Manawydan 268-269
Manco Cápac 410, 415
Manitu **422-423**
Manu 313
Marcus Aurelius Antoninus 222
Marduk 26-27, 42-43
Mariça 315
Mars 140, 200-201, 211, 215, 278 *bkz.* Ares
Marut'lar **291**
Matholwch 268
Matronae 264
Matronalia 208
Maui 456-457
Mawu 440, **446-447**
Mbongwe 438
ME 33, 38-39
Mebere 438
Medb, Connacht kraliçesi 271
Medeia 147, 182-183
Medusa 129, 139, 149, 177, 180-181
Megara, Thebai prensesi 164
Memfis tanrı soyağacı **72-73**
Menalaus 184, 190-191
Menrva 210 *bkz.* Minerva
Mercurius 148, 212, 230, 278 *bkz.* Hermes
Merlin 274-276
Merope 171
Metamorphoses **212-213**
Metis 122
Midas, Kral 133
Midgard 229, 232, 240
Midgard yılanı 232-236, 238
Mimir 231
Minerva 138, 206, 208, **210-211**, 256, 260 *bkz.* Athena
Minos, Kral 123, 129, **161**, 178-179
Minotauros 161, **178-179**
Mithra 294, 56, **58-59** *bkz.* Mitra
Mithras 58, 222
Mitra 58, 285, **294-295**
Mjolnir 232-233
Mnemosyne 116, 173
Moai 459
Moctezuma I, İmparator 385, 390
Modi 232
Mokele 443
Moni-Mambu 441
Moon 465
Mordred 274
Morrigan 258-259, 264-265, 271
Mot 53
Muninn 230
Musa'lar 116, 132, 158, **172-173**, 211
Musevi-Hıristiyan Tanrısı 22, 28, 34, 52, 348
Musokoroni 439
Myrrha, Asur prensesi 143

N
Nana-Buluku 446
Nanda 318
Nandi 320, 322
Nanna **36-37**, 39-40
Naram-Sin **48-49**
Narasimhan 307
Narmer 62, 64
Nataraja 320
Naunet 71
Nechtan 259
Nefertem72-73
Nefertiti 91, 100
Neftis 67, 71, 75, 77-79, 94
Neith 83
Nekhbet 105
Nemeas aslanı 165
Neptunus 128 *bkz.* Poseidon
Nergal 44-45
Nerio 210 *bkz.* Minerva
Neron 221
Niamh 266
Nidhogg 240
Ninazu 24-25
Ninhursaga 21-22
Ninigi no Mikoto **368-369**
Ninkasi 24-25
Ninkua 21
Ninlil 24-25, 36
Ninmada 24-25
Ninmah 23
Ninmena 23
Ninnisig 21
Ninsun 41
Nintur 22 *bkz.* Ninhursaga
Ninurta 24, 26-27, 42
Niobe, Thebai kraliçesi 137
Nirvana 284
Nisaba 24
Nisumbha 301
Njord 245
Nkwa 438
Nommo 439
Norns 240
Nudipedalia 206
Nuh 28
Numa Pompilius 215
Numitor, Kral 200-201
Nun 64, 67, 70-71, 104
Nut 71, **74-75**, 76, 78, 93
Nüwa 334-335 *bkz.* Üç Hükümdar
Nyame 441
Nyks 114
Nympha'lar 115, 120-121, 127, 129, 133, 136, 171, **172-173**, 175, 177, 181, 186
Nzame 438

O
Obon şenliği 370
Odysseia 129, 184, **186-187**
Odysseus 129, 149, 175, 184-186
Ogbughu 439
Ogo 439
Oiagros, Kral 158
Oidipus **188-189**
Oisin 266
Oiwa 373
Okeanis'ler 166, 173
Okeanos 114, 116-117 Odin 226, 229, **230-231**, 232, 234-237, 239-240, 242-248
Okuninuşi **362-363**, 368
Oldumare 446
Olimpiyat Oyunları 121, 168, 464
Olorun 446 *bkz.* Oldumare
Olwen 269
Olympos Dağı 120, 132, 140, 142, 149-152, 155, 159, 160, 164-165, **172-173**, 186, 207
Olympos ilahları 117-120, 126, 131, 140-142, 148, 164, 166, 174
Ometeotl 380, 389,

391
Oni 373
Onilé 446 *bkz.* Oldumare
Ops 216
Oresteia 190
Orestes 155, 191
Orion 129, 136
Orisa-nla 447
Orişa'lar 446-447
Orpheus **158-159**, 172, 182
Osiris 60, 63, 67-68, 71, 74-75, **76-77**, 78-84 94-96, 98-99, 103
Oşun 447
Ovidius **212-213**
Oxomoco 381
Oya 447
Oyunbaz varlıklar 146, 148-149, 166, 232, 234, 360, 413, 425, **440-441**, 442, 445-447, 457

Ö
Ölüler diyarı 18, 25, 31, 36, 38-39, 41, **44-45**, 53, 64, 73, 76-77, **96-97**, 99, 105, 114, 120, 123, 131, 146, 149, 154-155, **157**, 159, 171, 174, 178, 189, 198, 216, 234, 236-237, 240, 244, 261, 292-293, 307, 328, 352-353, 359-360, 363, 380, 395, 406-407, **408-409**, 427, 457
Ölüler Kitabı 95-96
Ölümsüzlük iksiri 329, 338
Örümcek Nine 420

P
P'an ku 326, 330-331, 334
Pan 133
Pandora **124-125**, 150, 166-167
Papa 456-458
Papa 458
Paraşurama 313
Paris 142, 184
Parsiler 56-57
Parvati 295, 300, 304-305, 308, 320-321
Pasiphae 178
Pater Liber 211, 216 *bkz.* Bacchus
Patroklos 185
Pazuzu 44-45
Pegasus 129, 176
Pele 458
Peleus 142
Pelias 182
Pelops 115, 190-191
Pemba 439
Penates 199
Peneios 133
Penelope 186
Percival 274, 277
Periler 255, 266, 271
Persephone 130-131, 143, 149, **154-155**, 157, 159-160, 216
Perseus 138, 174, 177, **180-181**
Phanes 146 *bkz.* Eros
Pharsalia 259
Philemon 212
Phineas, Kral 175, 181
Phobos 140
Phoibe 116
Piramitler 65, **68-69**, 84, 88, **398-399**
Platon 146, 166, 168
Ploutos 131
Plutarkhos 94, 200
Pluto 154, 216 *bkz.* Hades
Polydektes 180-181
Polydeukes 123, 182
Polyphemos 129, 175, 186
Pontos 115
Popol Vuh 376, 394, 400, **402-403**
Poseidon 117, 120, **128-129**, 130-131, 139, 141, 153, 175, 178, 181, 186
Pota Raju 286
Prahlada 307, 313
Prajapati 289, 308
Priamos121
Priapus 153
Prometheus 125, 138, 164, **166-167**, 360
Proserpina 216 *bkz.* Persephone
Protagoras 166
Pryderi 268-269
Psykhe 147
Ptah 70, 72-73, 84, 104-105
Ptolemaios 261
Purana'lar 286, 288, 308
Puruşa 288
Pwyll, Dyfet prensi 268-269
Pygmalion 212
Pyrrha 166
Pythia 134
Python 132, 134

Q
Qebehsenuef 79
Qingming 329
Quetzalcóatl 380-382, 389, **390-391**, 399, 410
Quinquatria 210
Quirinus 200-201, 220

R
Ra 68, 70-71, 73-75, 78-79, 81, 84, 86-87, 90-94, 96, 98, 100-103
Ra-Atum 70-71
Radha 280, 318-319
Ragnarok 232, 234-235, 237, **238-239**, 243-247
Ra-Horakheti 82-83
Rahu 289
Raktabija 302
Rama 286, 298, 313, **314-317**
Ramayana 290, 314
Ramses I, Firavun 82
Rangi 456-458
Ratatosk 240
Ravana 306, 314-315, **316-317**
Raxa-Caculhá 394
Remus **200-201**, 205-206
Rhadamanthus 123
Rhea 116, 121, 126, 130, 152, 161
Rhea Silvia 200-201
Rhiannon 268-269
Roma 218
Romulus 200-201, 203, 205-206, 209, 215, 220
Rongo 458
Rosmerta 278
Rta 295
Ruadan 262
Rudra 320

S
Sabinler **202-203**, 209, 215
Samhain **272-273**
Saoşyant 55
Saranya 292
Saraswati 287, **298-299**, 308
Sargon, Akad kralı 48
Sarı İmparator *bkz.* Huangdi
Sarpedon, Kral 123
Satarupa 308-309
Saturnus 207, 222
Satyr'ler 162, 173
Sazlık Çayır 96
Sibyl 198, 217
Sedna 430
Sekhmet 72-73, 93, 105
Sekiz Ölümsüz **340-341**, 364
Sekume 438
Semele 160-161
Seşat 99 *bkz.* Thoth
Set 64, 71, 75-78, **80-81**, 82-83, 94, 98-99
Sétanta 270 *bkz.* Cúchulainn
Seven Macaw 400
Severus 222
Sfenks 83-84, 189
Shennong 334-335 *bkz.* Üç Hükümdar
Siddhartha Gautama 310 *bkz.* Buda
Siddhi 305
Sif 232
Sigurd 248
Sigyn 234
Silenus 162
Silvanus Sucellus 278
Sin **36-37** *bkz.* Nanna
Siren'ler 158, 186
Sisyphos, Korinthos kralı **170-171**
Sita 298, 314-316
Skanda 320
Skoll 235
Skylla 129, 186
Sleipnir 230, 235
Sokar 73
Sol Invictus 59
Sotuknang 420
Spenta Mainyu 54
Sri-Lakşmi 312 *bkz.* Lakşmi
Stonehenge 255
Sturluson, Snorri 248
Styks Nehri 157
Stymphalis kuşlar 165
Subahu 315
Sucellus 278
Sugriva 315
Sukra 306-307
Sumbha 301
Surabhi 322-323
Susanu 348, 359, **360-361**, 362-363, 369
Svarga 290
Syrinks 133

Ş
Şamanlar 422, 430-431
Şamaş **40-41** *bkz.* Utu
Şango 446-447
Şiçi Fukucin **364-365**
Şinto 348-350, 352, 354, 356-358, 362, 364, 370
Şiva 285-286, 289, 295, 298, 300, 304-305, 308-309, 312, 315, **320-321**, 322
Şoki 373
Şu 71, 74

T
Tabu 453-454
Tacitus 226, 230
Taguapaca 411
Temmuz 39
Tane 457-458
Tangaroa 456-458
Tantalos 190
Tao 330
Taoculuk 328-330, 332-334, 336, 340-341, 344, 364-365
Taranis 256, 259
Tartaros 114, 116-117, 146, **157-158**
Tavşan Kardeş 440
Tawa 420
Tawhirimatea 457, 458
Tecciztecatl 393
Tefnut 71, 74
Tek boynuzlu at 327
Teliko 439
Telipinu 50-51
Tellus 216
Tepeu 394
Terleme çadırı 422-423
Teshup **50-51**
Tethys 117
Teutates 256
Tezcatlipoca 380-382, 389, 391, 393, 400
Thanatos 171
Thataka 315
Thegonia 146
Theia 116
Themis 116
Theodosius, İmparator 134
Theseus 161, 178
Thespis 168
Thetis 116, 122, 142, 151, 181
Thokk 237
Thor 224-225, 229-230, **232-233**, 234
Thoth 70-71, 75, 81, 87, **98-99**, 102
Thrymr 233
Thyestes 190-191
Tiamat 27, 42-43
Tiki 456-457
Tir na nÓg 263, 266
Titan'lar 114-115, **116-117**, 118-120, 128, **166**, 173-174
Titan'larla Savaş 117, 128-129, 154, 166, 175
Titus, İmparator 221
Tjati 467
Tlacaxipehualiztli 388, 389
Tlaloc 380-382, 388-389, **392-393**, 396, 400
Tlalocan 392-393
Tlaltecuhtli 391
Tlazoltéotl 384 *bkz.* Coatlicue
Tmolos 133
Tolkien 255
Tonacatecuhtli 381
Totem Direkleri **424-425**
Tripotolemos 115
Triton 129
Troya Atı 185
Troya Savaşı 121, 123, 129, 132, 141-143, 151, 182, **184-185**, 186, 190, 198
Tsoede 442
Tu 458
Tuatha Dé Danann 258, 262, 266
Tufan **28-29**, 33, 166, 335, 400-401, 411, 444-445
Tumbainot 444-445
Tuna 459
Turnus, Kral 199, 207
Tutanhamon 60
Tutmosis I, Firavun 87

Tutmosis III, Firavun 81
Tutmosis IV, Firavun 83, 90-91
Tuurngait 430-431
Tvastr 291, 293
Twrch Trwyth 269
Tyr 235

U, Ü
Uluru 455, **466-467**
Uluyan Maymun 407
Umvelinqangi 444
Unkulunkulu 444
Unwabu 444
Upanişad'lar 285
Uranos **114-115**, 116, 118, 144-146, 155, 173-175
Utnapiştim 28, 46
Uttu 21
Utu 36, **40-41**
Üç Hükümdar **334-335**, 342

V
Vacet 105
Vach 299
Vajrayana 291
Valhalla 230, 236, 238, 244, **246-247**, 266
Valkyrja'lar 236, 247
Vamana 307, 313
Vanir 228, 236, 240, 244
Varuna 285, 293, **294-295**, 306
Varunapraghasa 294
Vasuki 313
Veda'lar 283, 288-290, 292, 294-295, 299, 306, 308, 312-313, 320
Venüs 198, 215
Vergilius **198-199**, 207
Vesta 152-153, 210 *bkz.* Hestia
Vesta bakireleri 152-153, 200
Viracocha **410-411**, 415
Vişnu 285-286, 289, 296, 299, 307-309, **312-313**, 314, 318-320, 322-323
Vişvakarman 289
Vişvamitra 315
Vivasvat 292
Vritra 290-291
Vulcanus 150 *bkz.* Hephaistos
Vyasa 304

W
Wandjina 465
Wollunqua 463 *bkz.* Gökkuşağı yılanı
Wotan 226 *bkz.* Odin

X
Xbalanque 400, **406-407**
Xi He 329, 338-339
Xibalba 406-407, **408-409**
Xibalba'nın 12 efendisi 406-409
Xipe Totec 380, **388-389**
Xiuhtecutli 389
Xochiquetzal 393
Xolotl 391
Xquic 407

Y
Yagami-hime 363
Yahve 52
Yama **292-293**
Yama'lar 328
Yamabuşi 357
Yamato No Oroçi 360-361
Yami 292-293
Yami no Kuni 353
Yamm 53
Yanluo Wang 328
Yansan 447
Yao, İmparator 335, 338-339
Yaşoda 318
Yatagarasu 369
Yaxcocahmut 404
Yedi Hathor perisi 92
Yedi Talih Tanrısı **364-365**
Yggdrasil 229-230, 234, 237, **240-241**, 244
Yılan Tümseği 426
Yi 338-339
Yin ve *yang* 326, 328, 330-331, *332-333*, 334, 338-339, 340, 342
Ymir 229
Yo 438-439
Yoga 282, 296
*Yoka'*lar **372-373**
Ysbaddaden 269
Yurlunggur 463 *bkz.* Gökkuşağı yılanı
Yuvarlak Masa 274, 276
Yüzüklerin Efendisi 255

Z
Zanaatkâr 407
Zerdüşt 54-56
Zerdüştçülük 54-57, 59
Zeus 116-118, **120-123**, 125-132, 136, 138-140, 142-143, 147-149, 150, 152-154, 159-161, 164-171, 173-175, 178, 180
Zhang Gualao 340 *bkz.* Sekiz Ölümsüz
Zhongli Quan 340-341 *bkz.* Sekiz Ölümsüz
Ziusudra 28
Zwang Gualao 340-341

NTV yayınları

DOĞUŞ GRUBU İLETİŞİM YAYINCILIK VE TİCARET A.Ş.
YÖNETİM KURULU BAŞKANI
Erman Yerdelen

GENEL MÜDÜR
Cem Aydın

GENEL MÜDÜR YARDIMCISI
Görkem Yaşayan

NTV YAYINLARI EDİTÖRÜ
Mustafa Alp Dağıstanlı

YAYINA HAZIRLAYAN
Emre Ergüven

ÇEVİRİ
Nurettin Elhüseyni

DÜZELTİ
Kültigin Kağan Akbulut

GRAFİK UYARLAMA
Mahir Duman

PROJE KOORDİNASYON
Sena Uzunoğlu
Özgür Akhan

ISBN: 978-605-5813-29-1

Sertifika No: 12444

DOĞUŞ GRUBU İLETİŞİM YAYINCILIK VE TİC. A.Ş.
Maslak Mah. G45 Ahi Evran Polaris Cad. Doğuş Power Center No: 4 Maslak İstanbul
Tel: (212) 335 00 00 Faks: (212) 346 30 00

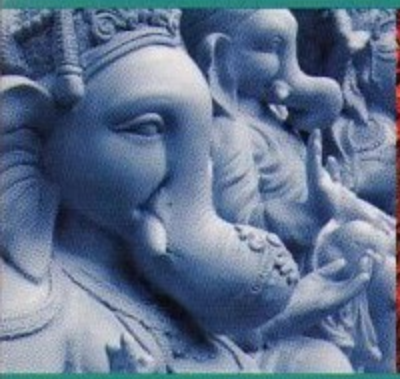
Tüm hakları saklıdır.
Bu kitap Doğuş Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş.'nin yazılı izni olmadan, fotokopi yöntemi dahil, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve iletilemez.

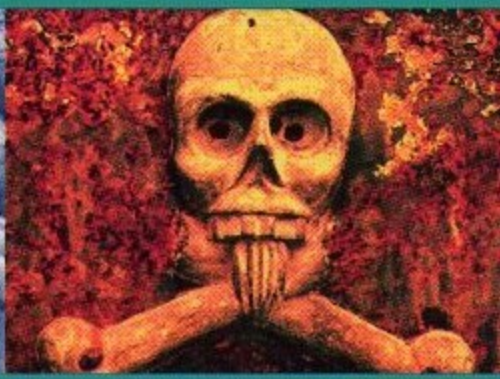
Basım tarihi: Aralık 2009

© 2008 Peter Delius Verlag, Berlin

Çin'de basılmıştır.

Peter Delius Verlag Kadrosu
Yazarlar: Matthew Bullen (Amerikan Mitolojisi: s. 374-431), Brian Collins (Hint Mitolojisi: s. 280-323), Noreen Doyle (Mısır Mitolojisi: s. 60-105), Markus Hattstein (Kadim Yakındoğu Mitolojisi: s. 54-59; Avustralya ve Okyanusya Mitolojisi: s. 450-467), Rebecca Mak (Japon Mitolojisi: s. 346-373), Nana Oforiatta-Ayim (Afrika Mitolojisi: s. 432-447), Terri Paajanen (Viking ve Kelt Mitolojisi: s. 224-279), Igor Trutanow (Çin Mitolojisi: s. 324-345), Andrew W. White (Yunan ve Roma Mitolojisi: s. 106-223), Prof. Annette Zgoll (Kadim Yakındoğu Mitolojisi: s. 14-53)
Akademik Danışman: Markus Hattstein
Baş Editör: Juliane von Laffert
Editörler: Michele Greer, Marianne Kraske, Fabian von Laffert, Olivia De Santos, Sven Schulte
Fotoğraf Editörü: Bettina Moll
Grafik Tasarım: Burga Fillery
Sayfa Düzeni Asistanı: Angela Aumann

Her toplumun, dünyanın yaratılışından onun nasıl sona ereceğine kadar çeşitli olayları hikaye eden kendi mitleri vardır.

Bu kitapta Eski Mısır tanrılarından Hindistan'ın Veda tanrılarına, Maya, İnka ve Aztek efsanelerinden Aborijinlerin Düş Zamanı'na, Babil, Sümer ve Asur destanlarından Yunan ve Roma efsanelerine kadar binyıllardır tüm dünya toplumlarını şekillendiren mitler ve yaratılış hikayeleri yer alıyor.

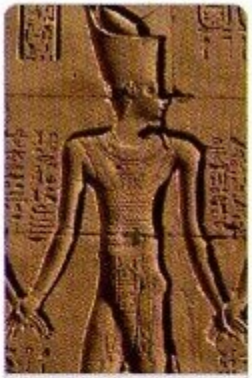
Her hikaye, onu yaratan toplumla ve bu hikayelerin şekillendirdiği ve esin kaynağı olduğu insanlar ve hareketlerle birlikte ele alınıyor.

NTV yayınları

ISBN 978-605-5813-29-1

9 786055 813291

Başvuru Kitapları

- Heliopolis'in baş ilahı Atum'un kendisini Nun'dan, yani geçmişi yaratılışın öncesine inen ezeli sulardan yarattığına inanılırdı
- Atum, Heliopolis tanrılar ailesinin reisi sayılırdı
- Hermopolis'in sekiz tanrısının en eski tanrı soyağacını oluşturduğu ileri sürülürdü
- Hermopolis'in ana tanrısı Thoth'un simgesi babun ya da ibisti

Heliopolis ve Hermopolis Tanrı Soyağaçları

Eski Mısır'da her kentin kendi ayrı tanrıları vardı. Krallığı birleştirme yönündeki bir teolojik adım olarak rahipler, tanrı soyağaçları, yani tanrıların doğuşuna ve dünyanın yaratılışına dair hikayeler yarattı. Tanrıları hiyerarşik bir aile yapısı içinde birbirine bağlı göstermenin bir amacı da kentleri önemlerine göre sıralamaktı. En çok bilinen iki tanrı soyağacı Heliopolis'in dokuz tanrısı ve Hermopolis'in sekiz tanrısıdır. Ra-Atum (1, Ptah'la birlikte bir inek sırtında) Heliopolis'in ana tanrısıydı. İnanışa göre, dokuz tanrı ailesinin diğer mensupları ondan varlık bulmuştu. Teb ve Memfis arasında yer alan Hermopolis bilgelik tanrısı Thoth'a tapardı. Hermopolis'te onun dünyayı yaratan sekiz tanrıya hayat verdiğine inanılırdı.

Farklı tanrı soyağaçları Eski Mısır'a özgü iktidar dinamiklerini anlamak açısından önemlidir. Örneğin, Eski Krallık döneminde firavunlar Heliopolis'ten ülkeyi yönetirken, Mısır'da bu kentin dokuz tanrısı başat konum kazandı. O sırada firavunlar yönetimlerini meşrulaştırmak için kendilerini "Ra'nın oğlu" olarak nitelendirirdi. Daha sonra Orta Krallık'la birlikte Heliopolis'in yerini Teb aldı.

Heliopolis ve Hermopolis'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

Amon-Ra, Amon Kimliğindeki Güneş Tanrı Ra, bkz. s. 86-87

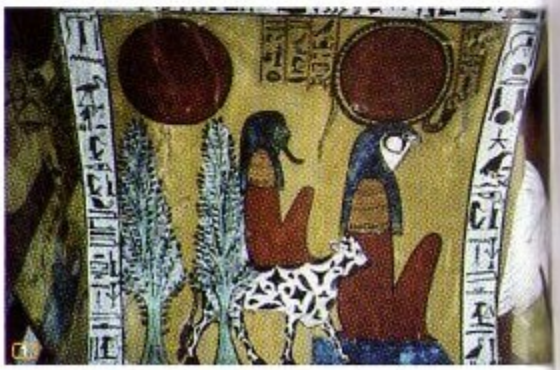
Geb ve Nut, Atum'un Torunları, bkz. s. 74-75

Memfis Tanrı Soyağacı, Rakip Tanrı Soyağacı, bkz. s. 72-73

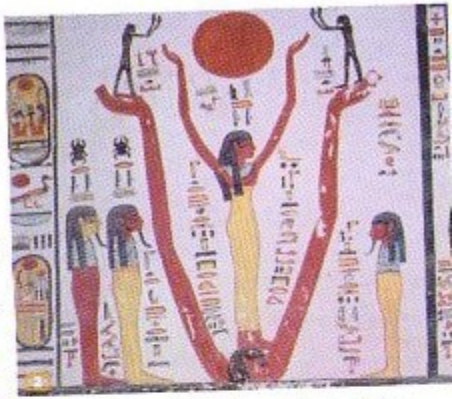
Osiris, Atum'un Torununun Oğlu, bkz. s. 76-77

Ptah, Atumin Memfis'in Dışavurumu, bkz. s. 72-73

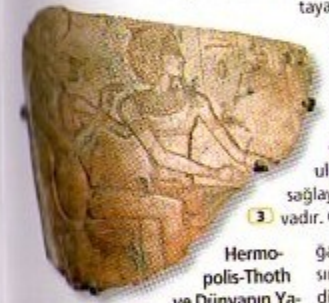
Thoth, Hermopolis'in Ana Tanrısı, bkz. s. 98-99

Tanrıların Hiyerarşisi: s. 31, 72, 308

Heliopolis-Nun ve Atum'un Doğuşu Nun (2, doğan güneşe destek vermek üzere kollarına yukarıya uzatmış halde) yaratılıştan önce var olan dingin, ışıksız ve suyla dolu uçurumun kişileştirilmiş biçimidir. İnanışa göre, Atum bir toprak tümsek biçiminde Nun'un sularından çıkarak kendisini yaratır. Bu topraktan Ra-Atum, yani güneş olarak yeniden doğar. İlk güneş ışınlarının ışıldadığı yer olan kutsal benben tümseği Ra tapınağında yer alır. Nun'dan çıkmış ilk tanrı sayılan Atum'un kendini yaratmış olmasına karşın, Heliopolis'te Nun'a "tanrıların babası" payesi verilirdi. Sonra doğan tanrılar da gerçek anlamda "doğrulmuş" değildir. Birbiriyle eş olan Şu ve Tefnut (3) hapşırık ya da tükürükle varlık kazanmış veya Atum'un mastürbasyonunun bir ürünü olarak ortaya çıkmış sayılır. Şu, yer ile gök arasında kalan ve güneş ışığının dünyaya ulaşmasını sağlayan kuru havadır. Giysileri "hayat rüzgarı"dır. Bir dişi aslan tanrıça olarak ondan sonra doğan Tefnut, nemli havadır. Bir gün Şu ve Tefnut ezeli sularda kaybolunca, Atum onları bulması için gözünü gönderir. Yavrularına yeniden kavuşmanın sevinciyle döktüğü gözyaşları insanoğluna dönüşür. Şu ve Tefnut birlikte gök tanrıçası Nut'u ve yer tanrısı Geb'i yaratır. Onlardan da dokuz tanrı ailesinin geri kalan mensupları ortaya çıkar: İsis, Neftis, Osiris ve Set.

Hermopolis-Thoth ve Dünyanın Yaratılışı Zamanın varoluşundan önce sözden kendisini doğuran Thoth (4), dünyayı Hermopolis'in sekiz tanrısı olarak anılan şu dört tanrısal eşle birlikte yaratır: Nun ve Naunet; Huh ve Hauhet; Kuk ve Kauket; Amon ve Amaunet. Her eş sırasıyla su, sınırsızlık, karanlık ve hava olmak üzere ezeli bir unsuru temsil eder. Onların çarpışmasıyla bir toprak tümsek ortaya çıkar; bu "alevler adası" olarak bilinen Hermopolis kentidir. Thoth'un bir kuş kimliğinde bıraktığı bir yumurtadan güneş tanrısı Ra doğar. Thoth sözlerin tanrısı olmasından dolayı, Ra'nın yüreği ve dili sayılır. Yaratılış efsanesinin Hermopolis versiyonu diğer tanrı soyağaçlarını tamamlayıcı bir nitelik taşıdığından diğer versiyonlarda sürmüştür. Örneğin, Ra'nın Heliopolis tanrı soyağacının ana tanrısı olması nedeniyle, güneş tanrısı Ra'nın Hermopolis'in sekiz tanrısı arasına alınması Eski Krallık döneminde Heliopolis'in üstünlüğü sırasında canlı kalmasını sağlamıştır. Benzer biçimde Amon ve Amaunet, Orta Krallık ve Geç Krallık dönemlerinde önem kazanan Teb tanrı soyağacının ana tanrıları haline gelmiştir.

Suyla Yaratılış: s. 21, 380

- Geb yer tanrısı, Nut ise gök tanrıçasıydı
- Yeryüzünü, dağları, bitkileri ve bereketli Nil vadisini tasvir etmek için Geb'in bedeni kullanılırdı
- Çoğu kez yıldızlarla kaplanmış olarak tasvir edilen Nut'un güneşi ve yıldızları yuttuğuna ve her sabah yeniden doğurduğuna inanılırdı
- Geb ve Nut, anneleri hava tanrıçası Şu yüzünden gündüz birbirinden ayrılan ve gece bir araya gelen ateşli sevgililerdi
- Adındaki oyma şekil "kaz" anlamına gelen Geb çoğu kez siyah bir kaz olarak tasvir edilirdi; siyah renk bereketli toprağın simgesiydi

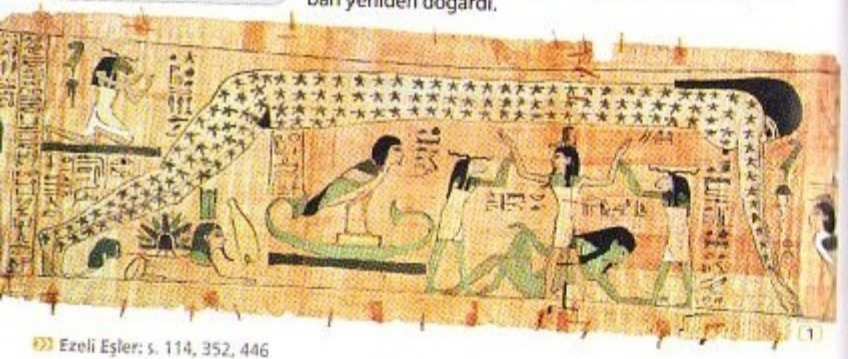
Geb ve Nut

Nilüfer çiçeğine tutunarak yüzen Nut

Heliopolis'in dokuz tanrısı içinde yer alan Geb ve Nut, Atum'un yarattığı ilk tanrısal eş Şu ve Tefnut'un çocuklarıydı. Geb yer tanrısıydı. Tasvirlerde sere serpe uzanmış kız kardeşi-karısı ve aynı zamanda gök tanrıçası Nut'un altında yanlamasına yatan bir adam olarak gösterilirdi. İçinden güneşin çıktığı yumurtayı bırakan tanrısal kazla özdeşleştirildiği bazı tasvirler de vardı. Geb yeryüzü biçimindeki bedeninden dolayı depremlerin yanısıra toprak ve nemden sorumlu sayılırdı ve bu yüzden bir bereket tanrısı olarak görülürdü. Bitkilerin onun bedeninden bittiğine inanılırdı. İnanışa göre, dünyaya hükmeden Geb yerine geçecek tanrı olarak oğlu Osiris'i belirlemişti.

Geb'in çocuklarının annesi gök tanrıçası Nut'tu. Yıldızlarla süslü bedeninin (1, yan gelip yatmış halde tasvir edilen Geb'in üzerinde bir kemer gibi duran Nut) geniş gök kubbeyi oluşturduğuna inanılırdı. Başlangıçta bir Samanyolu tanrıçası olması mümkündür. Gök ineği kimliğiyle, yaşlanan güneş tanrısı Ra'yı dünyadan ayrılırken gökyüzüne taşıdığına inanılırdı. Güneşin de Nut'un bir çocuğu olduğu söylenirdi. İnanışa göre güneş her akşam Nut tarafından yutulurdu ve onun bedeninden geçerek her sabah yeniden doğardı.

(1)

Ezeli Eşler: s. 114, 352, 446

Ölüler Diyarındaki Rol
Simgesinin bir tabut olması nedeniyle, Nut çoğu kez tabut kapaklarında (2) mumyanın üzerinde koruyucu bir duruşla uzanmış halde yer alırdı. Çoğu kez ölülere mezara girdiklerinde yiyecek ve su sunan bir firavuninciri ağacından çıkarken tasvir edilirdi. Güneşin sürekli doğmasını sağlayan tanrıça olarak, diriliş simgelerinde önemli bir yer tutardı. Geb ise ölülerin kaçıp kurtulmayı umdukları mezar olarak görülürdü.

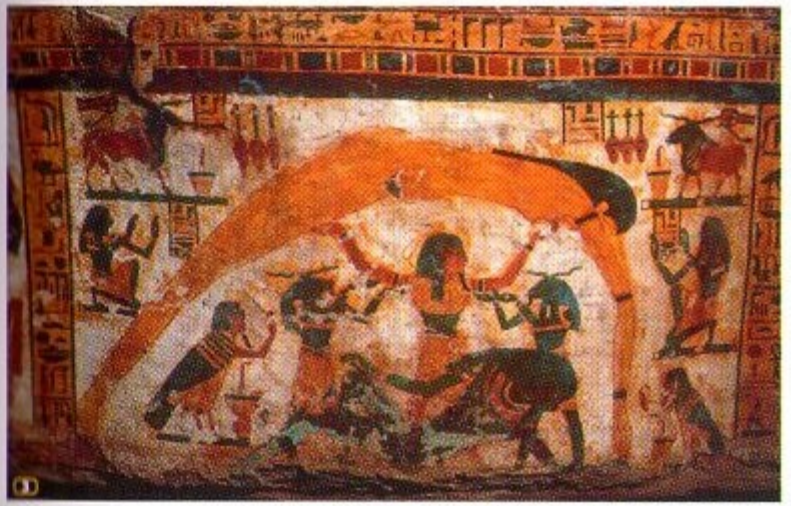

Nut'ın Tanrıları Doğuruşu
Ra bir ara Nut'a (3) yılın 360 günü boyunca doğum yapmayı yasaklar. Nut'a aşık olan Thoth, beş gün daha yaratmaya yetecek ışığı elde etmek için ayla kumar oynar. Böylece Nut yılın bu artık süresinde doğum yapar. Bir ses ilk doğan çocuk Osiris'in büyük bir kral olacağını bildirir. Nut daha sonra Horus'u doğurur; onu izleyen Set düpedüz rahmini yırtarak dünyaya gelir. En son İsis ve Neftis adlı tanrıçalar doğar.

Geb ve Nut'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Osiris, İsis ve Set, Geb ve Nut'un Çocukları, bkz. s. 76-81

Şu ve Tefnut, Geb ve Nut'un Anne Babası, bkz. s. 70-71

Mumyalama: s. 94, 416

- Zeus ("gök") tanrıların atası ve kralların kralı sayılırdı; antik Yunanlar için gücün, hükümranlığın ve hukukun ifadesiydi
- Roma mitolojisinde Jüpiter olarak bilinirdi
- İnanışa göre, dünya üçe bölündüğünde, Zeus gökyüzünü almıştı
- Simgeleri kartal, meşe ağacı ve şimşek okuydu

Zeus

Zeus'un en güçlü silahı şimşek okuydu

Zeus babası Kronos'u devirdikten sonra bütün dünyanın, yani tanrıların ve insanların hükümdarı olur. Yunan şehir-devletlerinde sözlerin yerine getirilmesini sağlayarak ve huzuru koruyarak, düzenin ve adaletin belirlediği bir yönetim kurar. Kralların kralı sıfatıyla, hükümdarlığın koruyucusu işlevini görür. Ayrıca gökyüzü ve gök gürlemesi tanrısı sayılır; dolayısıyla güç ve adalet simgeleyen kartal dışındaki en önemli simgelerinden biri yıldırımdır.

Zeus'a özellikle Olympia ve yaşlı bir kahinin yaşadığı Dodona kentlerinde tapılırdı. En yüce tanrı olmasına karşın, neredeyse insan nitelikleri taşıdığına, özellikle dişi cinsiyetine zaafı olduğuna inanılırdı. İkinci karısı tanrıça Hera'yı çileden çıkaracak şekilde, tanrıçalar, nymphalar ve ölümlü kadınlarla birçok gönül ilişkisi yaşar. Cinsel tatmin uğruna çoğu kez kendisini ve başkalarını farklı

Zeus'un Başa Geçişi Titanlara karşı isyana öncülük eden Zeus, zaferden sonra Olympos ilahlarının başına geçer (1). Buna rağmen eşitlikçi bir yaklaşımı benimser ve dünya üzerindeki egemenliği erkek kardeşler Poseidon ve Hades'le eşit olarak paylaşır. Üç tanrının çektiği kura sonucunda, Poseidon denizlerin, Hades yeraltı dünyasının, Zeus gökyüzünün hâkimi olur; yeryüzünü ise aralarında paylaşırlar. Zeus tanrıların kralı konumuyla Olympos Dağı'nda oturur, meclisler toplar, kararlar çıkarır ve yıldızlara düzen getirir.

Jüpiter: s. 206

Zeus'un Doğuşu Zeus'un doğma vakti gelince, annesi Rhea önceki diğer çocuklarının başına geldiği gibi Kronos'un onu yemesinden (2) korktuğu için Girit'e kaçar. Oradaki nymphaların hizmet verdiği ve cesur Kuretlerin ("cinler") koruduğu bir mağarada Zeus'u dünyaya getirir. Nymphalar Zeus'u emzirirken, Kuretler de Kronos'un ağlayan bebeğin çığlıklarını duymasını önlemek amacıyla mızraklarını kalkanlarına vurarak gürültü çıkarır. Böylece güvenliği sağlanan Zeus daha sonra Gaia'nın himayesine verilir. Girit'te gençlerin büyük tanrının doğuşunu kutlamak üzere gürültülü savaş dansları yapması geleneği yüzyıllar boyunca sürmüştür.

İki Kader Testisi Zeus'un kadere ilişkin gücünün ve bilgisinin en canlı göstergelerinden biri tahtının yanında durduğu söylenen iki testidir (3). İnsanoğlunun başına gelebilecek her türlü şeyi barındırdığına inanılan bu testilerin birinde şanslı şeyler, diğerinde sıkıntılar vardır. Zeus bir kimsenin kaderini belirlerken her zaman bilgece tavrıyla her iki testinin içindeki şeyleri karıştırır. Zeus'un iki testisiyle ilgili efsaneyi daha dokunaklı kılan şey, Homeros'un İlyada destanının son kitaplarının birinde büyük savaşçı Akhilleus'un Troya kralı Priamos'a anlattığı bir hikaye olarak karşımıza çıkar. Bir zamanlar en saygın hükümdarlardan biri olan Priamos, oğullarının hepsini Troya Savaşı'nda kaybeder. Priamos'u Akhilleus'un çadırına götüren sebep, onurlu bir şekilde gömebilmek için oğlu Hektor'un ölüsünü vermesini rica etmektir. Kaderin karışık niteliğinin bir başka örneği, en iyi dostunu kaybeden koca Akhilleus'un da kısa bir süre sonra canından olmasıdır.

Olimpiyat Oyunları

Peloponnesos'taki Yunan kenti Olympia'da Zeus'un anısına koşu yarışları MÖ 776'da düzenlenmeye başladı. Savaşın bir alternatifi olarak Olimpiyat Oyunları'na bir kahin ilham verdi. Hem Zeus'la, hem de karısı Hera'yla bağlantılı bir kült merkezi olan Olympia, kadınların yarıştığı Heraia adlı oyunlara ev sahipliği yapardı. Heraia sırasında kadınlar erkeklerin koştuğu stadyumda yarışırdı. Olimpiyat Oyunları uzun bir aradan sonra 19. yüzyıl sonlarında yalnız amatör sporculara açık olmak üzere canlandırıldı. Profesyonel sporcuların yarışlara katılmasına ancak 1970'lerde izin verildi.

4

biçimlere dönüştürme yeteneğini kullanır. Boğa, ateş, yağmur, kartal ve kuğu gibi birçok değişik görünüme bürünür. Zeus'un (4) Hera'dan ve başka kadınlardan olan birçok çocuğu vardır; sözgelimi Apollon ve Artemis bir Titan'ın kızı olan Leto'dan doğmuş oğullarıdır. Zeus'un gözde kızı Athena, gebe karısı Metis'i yutmasından sonra başından doğar. Gigantomakhia ("Devler Savaşı") sırasında Zeus iğdiş edilen Uranos'un kanından doğmuş Antikçağ canavarları karşısında yenilmekten, Miken kralının kızı Alkmene'den olan oğlu Herakles'in yardımıyla kurtulur.

Zeus'un doğuşunun ve iktidara gelişinin belli ayrıntıları Veda, ayrıca Babil ve Hitit tanrılarınınkine benzer; tanrılar arasındaki iktidar mücadelelerine İskandinavya gibi çok kuzeyde kalan yerlerde de rastlanır. Bununla birlikte, Zeus'un doğum yerinin Girit adası olduğu öteden beri ileri sürülmüştür.

Zeus'la İlgili Kişilikler ve Olaylar

Apollon, Zeus'un Oğlu, bkz. s. 132-133

Athena, Zeus'un Gözde Kızı, bkz. s. 138-139

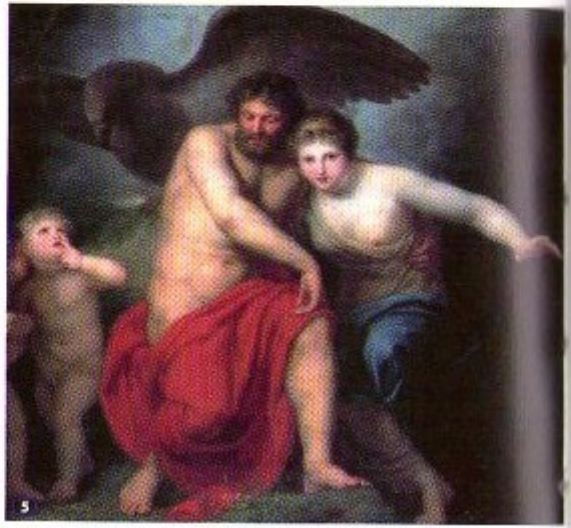
Artemis, Zeus'un Kızı, bkz. s. 136-137

Gaia ve Uranos, Zeus'un Nine si ve Dedesi, bkz. s. 114-115

Musalar, Zeus'un Kızları, bkz. s. 172-173

Titanlar, Zeus'un Anne Babası, bkz. s. 116-117

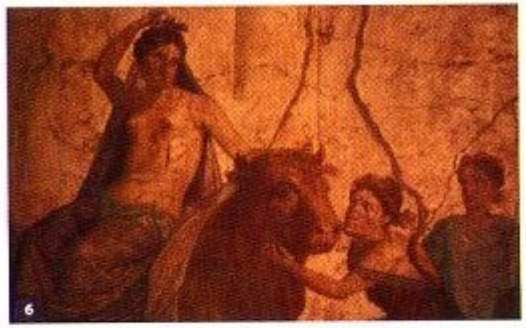
Devler Savaşı, Zeus'un Olympos Ilahlarına Öncülük Edişi, bkz. s. 118-119

5

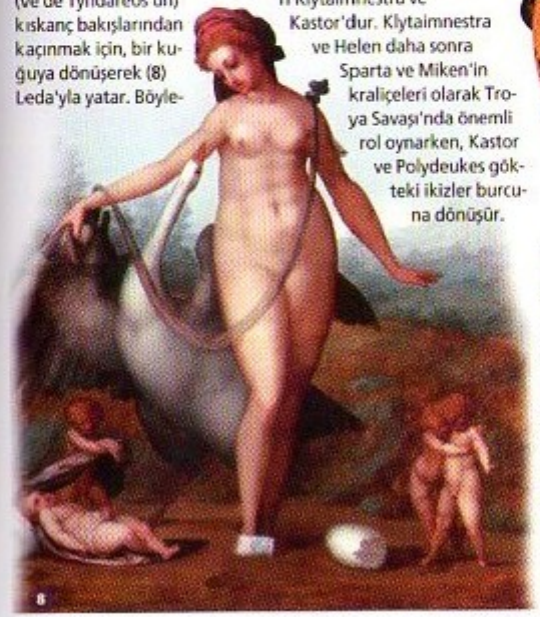
Zeus'un Eşleri Birçok sevgilisinin olmasına karşın, Zeus sadece iki kez evlenir. Zorla evlendiği ilk karısı dişi Titan Metis, ondan kaçmak için çeşitli kılıklara bürünür; ama Zeus sonunda onu tuzağa düşürür. Sonraki karısı Hera (5) evlilikte sadakat tanrıçası olduğundan, onun kaçamaklarıyla mücadele eder. Kıskançlığı dillere destandır.

Europa'ya Tecavüz Zeus bir gün Europa adlı ölümlü bir kızı çiçek toplarken görür. Şehvetin ateşiyle kendisini bir boğaya dönüştürür ve ağız dolusu çiğdemle kıza yaklaşır. Ardından onu kaçırıp Girit'e götürür (6) ve orada onunla yatar. İkilinin üç çocuğu olur: Likya kralı Sarpedon; öldükten sonra ölüler diyarında yargıç olan Rhadamanthus; Girit'in sonraki kralı Minos.

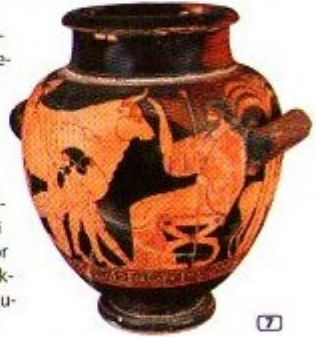

6

Kuğu Kılığındaki Zeus Zeus'un göz koyduğu bir başka kadın, Sparta kralı Tyndareos'un karısı Leda'dır. Hera'nın (ve de Tyndareos'un) kıskanç bakışlarından kaçınmak için, bir kuğuya dönüşerek (8) Leda'yla yatar. Böylece bir yumurtadan Helen ve Polydeukes adlı iki çocuk dünyaya gelir. Çocukların Tyndareos'tan olan ölümlü kardeşleri Klytaimnestra ve Kastor'dur. Klytaimnestra ve Helen daha sonra Sparta ve Miken'in kraliçeleri olarak Troya Savaşı'nda önemli rol oynarken, Kastor ve Polydeukes gökteki ikizler burcuna dönüşür.

8

7

Io ve Zeus Zeus karısı Hera'nın rahibelerinden biri olan Io'ya âşık olur ve onunla yatar. Hera'nın kendisini sadakatsizlikle suçlamasından önce, Io'yu bir ineğe çevirir (7) ve bir armağan olarak Hera'ya geri verir. Hera "yüz gözlü" Argos'u Io'nun başına bekçi diker; ama (Zeus'un gönderdiği) Hermes bu canavarı öldürüp Io'yu kurtarır. Hera'nın bir atsineğini üstüne salarak eziyet çektirdiği Io deliye dönmüş halde kaçmak zorunda kalır. İyon Denizi'nin ve Boğaziçi'nin (Bosporus: "ineğin geçtiği yer") adları birçok yeri dolaşan Io'dan gelir.

- Demeter ağırlıklı olarak tarlalara bereket getiren bir tanrıçaydı
- Roma mitolojisinde karşılığı Ceres'ti
- İnsanoğluna tarımı öğrettiğine inanılır ve özellikle kırsal kesimde tapınılırdı
- Sevgilileri arasında Zeus ve Poseidon vardı
- Simgeleri bir tahıl demeti ya da kızını arayışına yardım eden bir meşaleydi

Demeter

Tahıl, ürün ve meyve tanrıçası olmanın yanısıra mevsimleri getirdiğine inanılan Demeter (1), Attika ve Sicilya gibi tarımsal bölgelerde öne çıkan bir kültün odağıydı. Yunan geleneğinde Rhea ve Kronos'un kızı sayılmasına karşın, köken olarak bir Hint-Avrupa toprak ana ilahından doğmuş olabilir.

Verimli bir hasat Yunanlar için önemliydi

Demeter ürünlerin ekilip biçilmesiyle bağlantısından dolayı, tarlalarda çalışan kadınların gözünde saygın bir figürdü. Dahası, evliliği ve genelde edepli aile yaşamını koruduğuna inanılırdı. Erkekler misilleme yapacağı korkusuyla onun kutsal ağaçlarını kesmeye cesaret edemezdi.

Demeter açısından yılın en kutsal vakti hasadın toplandığı, harmanda savrulduğu, şenliklerle ve gizli ayinlerle kutlandığı dönemdi. Demeter'i mutlu etmek gerekirdi. Mizaç olarak zengin gönüllü olmasına karşın, Persephone'nin kaçırılışına tepkisinde görüldüğü gibi, ihanete uğrayınca öfkesinin sert olacağına inanılırdı.

Tarımı Öğreten İlahlar: s. 24, 335

Demeter'in Gönül İlişkileri Demeter hiç evlenmez ama bazı Olympos ilahlarını cezbeder. Erkek kardeşi Zeus bile kıskançlığa varacak ölçüde ona tutulur. Thebai'nin kurucusu Kadmos'un düğününde, güzel tanrıça Zeus ve Elektra'nın oğlu genç Iasion'la bir gönül ilişkisine girer. Bunu öğrenen Zeus bir yıldırımla Iasion'u öldürür.

Demeter'in başka bir hayranı olan Poseidon (2) daha talihli çıkar. Elde etmeye çalıştığı Demeter bir kısrağa dönüşerek ondan kaçar; ama Poseidon bir aygır biçimine bürünerek, onu kendisiyle yatmaya razı eder.

Demeter'le İlgili Kişilikler ve Olaylar

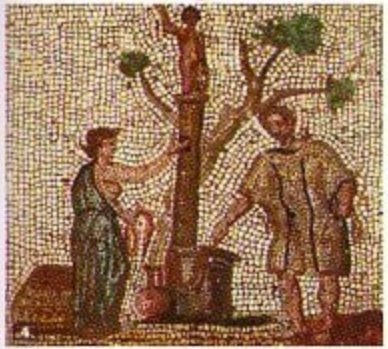
Ceres, Demeter'in Roma Mitolojisindeki Karşılığı, bkz. s. 316-317

Hades ve Persephone, bkz. s. 154-155

Poseidon, Demeter'in Sevgilisi, bkz. s. 128-129

Zeus, Demeter'in Sevgilisi ve Erkek Kardeşi, bkz. s. 120-121

Demeter'in Çocukları Demeter'in birkaç çocuğu vardır. Ölüler diyarının kraliçesi Persephone (3, Demeter'le birlikte) ve Dionysos'la bağlantılı eğlence tanrısı İakkhos, kardeşi Zeus'tan olan çocuklarıdır. Oğlu olan zenginlik tanrısı Ploutos'un babası Iasion'dur. Herakles'in yol arkadaşı uçan Arion ise Poseidon'la ilişkisinden doğmuştur.

Eleusis Gizem Ayinleri Eleusis ovaları Demeter'e (4), kızı Persephone'ye ve oğlu İakkhos'a tapınma merkeziydi. Demeter kültünün Girit'ten anakaraya geçtiği bu yerde ünlü bir tapınak yapılmıştı. İnanışa göre, Eleusis aynı zamanda Persephone'nin yeniden Demeter'le biraraya geldiği ve insanların ürün ekme hünerini öğrendiği yerdi. Eleusis gizem ayinlerinin odağı, Persephone'nin ölüler diyarına indikten sonra dönmesinin simgelediği ölüm, yeniden doğuş ve sonsuz yaşam vaadiydi. Ağırbaşlılığın ve şamatanın iç içe geçtiği bu ayinlerde (sırasıyla Demeter ve Persephone için kutsal sayılan) arpa ve naneden yapılmış bir çorba içilirdi.

■ Roma geleneğinde Plüto olarak bilinen Hades "ölüler diyarının Zeus'u" sayılırdı ve Demeter gibi buğdayın yetişmesini sağladığına inanılırdı
■ Roma geleneğinde Proserpina olarak bilinen Persephone, inanışa göre Hades tarafından zorla kaçırılmıştı
■ Ölüler diyarının muhafızı olarak, simgesi bir anahtardı

Hades ve Persephone

Titanlarla savaşın ardından, Zeus'un erkek kardeşlerinden Hades'in payına ölüler diyarını yönetmek düşer. Acımasız biri olarak tasvir edilen bu tanrı, ölüler diyarı kadar karanlıktı. Bu diyar, ölülerin ruhları için hıristiyan anlayışına özgü bir cehennemden çok bir zindana benziyordu. Ruhlar orada önceki benliklerinin bir gölgesi gibi yaşıyordu. Yunanlar Hades'in adını anmaktan çekindikleri için, ona Eubuleos ("iyi öğütler veren") gibi sıfatlar yakıştırmıştı.

Demeter ile Zeus'un kızları Persephone'ye âşık olan Hades, onu kaçırarak (1) ölüler diyarına götürür. Daha sonra yılı ikiye ayırarak bir bölümünü ölüler diyarında, bir bölümünü canlılar diyarında geçirmesi yolunda bir uzlaşmaya varılır. Persephone'nin kaçırılışı en ünlü antik Yunan efsanelerinden biridir. Hikaye mevsimlerin değişimini açıklamak için kullanılmıştır; buna göre Demeter, kızının yanında olmadığı dönemde tüm mahsülleri yok eder.

1

Viking Mitolojisinde Hel: s. 236

Demeter'in Kılık Değiştirişi Demeter (2) kızı Persephone'nin ölüler diyarında olduğunu öğrenince çılgına döner. Olympos Dağı'ndan ayrılarak dünyanın dört bucağını dolaşır. Keleus'un krallığı Eleusis'e ulaştığında, bir yaşlı kadın kılığına girer. Kent kuyusunun yanında otururken, Keleus'un kızlarıyla karşılaşır. Kendisini Girit'ten gelmiş bir sığınmacı gibi tanıtarak, kızların onu çocuk bakıcılığı yapmak üzere saraya götürmelerini sağlar. Kral ve kraliçe oğulları Demophon'u Demeter'e emanet eder. İyiliklerinin karşılığını ödemek isteyen Demeter, çocuğu bir ocak ateşi üzerinde tütsüleyerek ölümsüz kılmaya çalışır; ama kraliçenin onu görmesiyle tılsım bozulur. Demeter asıl kimliğini açıklar, Eleusis'te bir tapınak yapılmasını buyurur ve onlara gizli ayinlerini öğretir.

2

Nar Tanesi Persephone'nin ölüler diyarında olduğunu öğrenen Hermes, onun Demeter'e geri verilmesini ister. Bunun üzerine ebediyen annesinin yanına dönmesine bir koşulla karar verilir: Buna göre, Persephone ölüler diyarındayken Hades'in yiyeceklerinden hiçbirini yemeyecektir. Bunu son şansı olarak gören Hades, onu kandırarak dönüşünden önce bir nar tanesi yemesini sağlar (3). Bu nedenle Persephone hiçbir zaman Hades'in diyarından tam kurtulamaz ve onun karısı olarak kalmaya mahkum olur.

3

Hades ve Persephone'yle İlgili Kişilikler ve Olaylar

Demeter, Persephone'nin Annesi, bkz. s. 130-131

Atreus Ailesi, Erinyslerin Orestes'e Eziyet Edişi, bak s. 190-191

Zeus, Persephone'nin Babası ve Hades'in Erkek Kardeşi, bkz. s. 120-123

Erinysler Efsaneye göre Erinysler (Roma geleneğinde Furialar) iğdiş edilen Uranos'un anneleri Gaia'nın üstüne sıçrayan kanından doğar. İntikam ruhları olarak, yalancı şahitlik, cinayet ya da aileye karşı işlenmiş cürümlerden suçlu herkese azap çektirirler. Suçluluk ızdırabının simgeleri olarak, kötülük edenleri deliliğe sürüklerler. Ölüler diyarında da ölülere yönelik işkenceleri uygularlar. Annesi Klytaimnestra'yı öldüren Orestes'e (4, kız kardeşi İphigeneia'yla birlikte) eziyet etmelerinden sonra, Athena onları sakinleştirir. Böylece Eumenisler ("nazik varlıklar") haline gelir.

4